10
2-F
10

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
10
4 H
22

PAVLI OROSII HISPANI PRESBYTERI VIRI DOCTISSĨ

Hiſtoriarum Libri VII: Aduersus Chriſtiani Nominis Criminatores.

Cum *Annotationibus Franciſci Fabricii Marcodurani.*

Coloniæ.
Apud Maternum Cholinũ.
M.D.LXXIV.

AMPLISSIMO

ORNATISSIMOQVE

VIRO D. IOANNI VLAITENO, PRAEpoſito Aquenſi, Cranenburgenſi, & Carpenſi: Illuſtriſſ. Principis Guilielmi Ducis Iul. Cliu. Mont. &c. Cancellario, patrono ſuo, Franc. Fabricius Marcoduranus.

S. D.

CVm omnes, qui res à ſe vel inuentas primum vel deinde excultas ac illuſtratas literis conſignarunt, bene de poſteritate ſunt meriti, vir ampliſſime: tũ haud ſcio an nulli melius, quàm qui res geſtas hiſtoriæ mandarunt, memoriæq́; propagarunt. Magnificant, vt meritò fieri debẽt, quæ grauiſſimi viri Socrates, Plato, Ariſtoteles, alijq́ue philoſophi de appetenda virtute, aſpernãdaq́ue vitioſitate literis prodiderũt: quæ tamen Herodotus, Thucydides, Theopompus, Ephorus & ceteri hiſtorici monimentis annalium conſignarũt, maiorem vim ad res pręclaras ſectandas, contrariasq́; declinandas habere, nemo inficias, opinor, ibit: illi enim

 quid

quid agere homines debeant, hi quid præclare egerint, docent. illi de colenda iuſtitia, fortitudine, temperantia multa præcepta dederunt, hi, quis iuſtè, fortiter, moderatè vixerit, demonſtrant. Neque vero qui ad iuſtitiã hortabitur, plus Socratica ratione, quàm Ariſtidis, Fabricij, & aliorũ documẽtis efficiet. Recte igitur Antonius apud Ciceronẽ hiſtoriam ſuis laudibus exornãs, eã MAGISTRAM VITAE nominat. eſtque magna gratia rerum geſtarum ſcriptoribus habenda, qui ſuo ſtudio effecerũt, vt rebus præteritis cognoſcendis, quid in vita hominũ laudetur aut vituperetur, quid probetur aut offendat, tanquã in ſpeculo intueremur. Quanquã non eodem loco omnes, qui hiſtorias ſcripſerunt habendos, neque eandem vtilitatem ex omniũ illorum ſcriptis expectandam, nemo rerũ adeo ignarus, aut à literis ita alienus eſt, qui neſciat. Sed cum eorum alij rerum priſcarum narratione aures tantum quaſi voluptate quadam perfundere, verborumque illecebris captare voluerint, alij res ſapienter, iuſtè, piè, fortiter, mode-

rateque

rateq́uegeſtas, ſint ſplendida & illuſtri oratione perſecuti: alij neglecto verborum ornatu res, vtiles illas quidem, ſed orationis luminibus nō illuſtratas propoſuerint: deligendi ſunt inprimis omniq; ſtudio euoluēdi, qui non modo linguā excolere, verū etiam pectus plurimarum & maximarū rerum copia inſtruere poſſunt. Quod ſi tamen eos non aſpernamur, à quibus præter verborum ornatum nihil omnino ſuppeditatur, certe valde lauti ſunt, qui ab illis abhorrent, qui breui ſimpliciq́ue oratione res cognitione digniſſimas cōprehenderunt. præſertim ſi conſtet, eos veritatis cancellos ita ſibi circūdediſſe, vt extra illos nunquā ſint egreſſi, nulla gratia, nulla ſimultate in ſcribendo ſint permoti. quod quidē vt de Paulo Oroſio in hoc tēpore pluribus verbis planum faciam, neceſſariū eſſe non arbitror: ſed ea quæ adoleſcentes de hoc noſtro auctore ſcire laborabunt, minime prætermittam. Vita eius deſcripta breuiter à Gennadio in Catalogo illuſtriū virorum extat: quæ etiā in ſcriptis exemplaribus initio hiſtoriȩ inuȩnitur,

ſicut à nobis eſt edita. Fuit is Chriſtianus, in Hiſpania natus & educatus: ſed diſcendi cupidus, ſuos patriamq́; reliquit. atq; vt ea, quæ in religione enodatius ſcire cupiebat, plane cognoſceret, in Africam ad Aureliũ Auguſtinũ traiecit. Fuit hoc circa annũ Chriſti CCCC. Cum apud Auguſtinũ eſſet, conſuluit eum de Priſcillianiſtis, & de quibuſdã Origenis ſenſibus. Cui conſultationi ille reſpõdit libro, qui extat ad Oroſium contra Priſcillianiſtas & Origeniſtas. Capitur interim Roma à Gothorum rege Alarico, & magnam Romani cladem accipiunt: cauſamq́; hoſtes Chriſtianę religionis in eã conferunt. aduerſus illos tũ Oroſius Auguſtini iuſſu hos ſeptẽ libros hiſtoriarum cõſcripſit. dę quibus Gelaſius primus cũ LXX. epiſcopis ſententiã tulit, eiuſq; decreti verba ſunt
„ hæc: Oroſiũ virum eruditiſſimũ col-
„ laudamus, quia valde neceſſaria ad-
„ uerſus paganorum calumnias ordina
„ uit, miraq́; breuitate contexuit. Auguſtini deinde cõſilio, vt ipſe ad Euodiũ ſcribit, Oroſius Bethleęmum ad D. Hieronymum profectus eſt, cum hac

cius

eius cōmendatione: Ecce venit ad me religioſus iuuenis, catholica pace frater, ætate filius, honore cōpresbyter, noſter Oroſius, vigil ingenio, paratus eloquio, flagrās ſtudio, vtile vas in domo domini eſſe deſiderās, ad refellendas falſas pernicioſasq; doctrinas, quæ animas Hiſpanorū multo infelicius, quàm corpora barbaricus gladius trucidarunt. &c. Non hic cōmemorabo, quàm ſæpe, quamq; libenter homines eruditi huius ſcriptoris auctoritate ac teſtimonio vtantur: quàm multarū rerum memoria in Oroſio extet, quæ apud alios poſt tantam Liuij, Taciti, atque aliorū hiſtoricorum iacturā factā non inueniantur, hoc dico, dolendum fuiſſe, tanti viri tam fructuoſam hiſtoriā adeo mēdosè hactenus in manibus verſari. Contulerat eā cum aliquot manuſcriptis exēplaribus ante annos XXXV. Gerardus Bolſuinge: laborauit deinde in eadem emēdanda doctiſs. vir Ioannes Cæſarius: ſed profecto neceſſe eſt; vt vel eorum exemplaria non fuerint diligenter ſatis deſcripta, vel ipſi parum accurate opus perſpexerint. Tot menda relicta ab

illis deprehendi, poſtquam eorum libros cum tribus manuſcriptis conferre cœpi. Neque vero ſatis habui vetuſtos libros ad huius tã præclaræ hiſtoriæ emendationem aduocare: ſed cũ iampridem multorũ græcorum & latinorum auctorum collatione didiciſſem, ipſos libros ſcriptos multis ſæpe mẽdis fœdatos eſſe, cõduxi, & quaſi conuocaui in vnũ locũ omnes, quos de his rebus, quas Oroſius attigit, ſcripſiſſe aliquid potui recordari. qui aũt illi, & quot fuerint, ex Annotationibus noſtris apparebit. in quibus non tantũ hanc editionẽ fulcire, ſed & hiſtoriam illuſtrare ſum conatus: vt adoleſcentes, qui cuperẽt ea, quæ Oroſius breuiter cõplexus eſt, plenius cognoſcere, hac noſtra admonitione inſtructi ſcirẽt, vnde illa eſſent petenda, eorumq; lectione ſitim ſuã explerent. Atq; hoc quidem ego magno conatu ſtudioq; egi: quid vero ſim conſecutus aliorũ iudicio lubens permitto. in quibus vnus tu, Patrone ampliſs. es mihi inſtar omniũ. tua mihi beneuolentia, tuũ iudicium harũ vigiliarum fructus erit vberrimus. Habui equidẽ

in huius laboris nō modo ſuſceptione, verū etiā molitione ac perfectione publicā iuuentutis vtilitatem mihi propoſitam, ſed in te ipſum ſimul, cū Oroſio operam darem, cū grata quadam beneficiorum tuorum in me recordatione ſpectaui. nec id ſine cauſa. Si enim ab eo tēpore, quo me primū cōplexus es, tibi omnia, quæ à me proficiſcerentur, deberi ſtatui: quanto cumulatior nunc ea volūtas eſſe debet, poſtquā filiū à ſacroſancto baptiſmate ſuſcipere maxima beneuolentiæ ſignificatione voluiſti? Quod neceſſitudinis vinculū, quando Iuſtiniani Imperatoris ſanctione arctiſſimum habetur, ego illo grauiſſimū onus obſeruantiæ mihi impoſitum ſtatuo. Cuius teſtem Oroſiū hoc tempore ad te mitto: quē in tuo nomine merito apparere exiſtimo, quod tu, qui ſummā iſtam prudentiā, qua in altiſsimo dignitatis gradu poſitus, patriæ trāquillitati bene cōſulis & præſides, te hiſtoriarū cognitione à prima ætate inchoaſſe, aluiſſe, auxiſſe ac cōfirmaſſe meminiſti, ne nunc quidem, cum per grauiſſimas Reip. occupationes licet, hi-

corum lectionem refugere conſueuiſti, quod cum non cognoſcēdi, ſed recolendi gratia facias, nulli cõmodius leguntur, quàm qui ἐν ἐπιτομῇ res geſtas clarorum virorū ac populorum ſcripſerūt. Id vero cum Oroſius grauiſſimorum virorū teſtimonio ſumma fide præſtiterit, opus eſſe nō arbitror, vt hoc pluribus verbis hic demonſtrem: nec dubito, quin tibi ſatis commendatus ſit is, qui hiſtoriam ab initio mundi exorſus, ad ſua tēpora per quinque millia annorum ſupra DC. fere deduxit: confido etiā te noſtrum laborē approbaturum: vnde, vt Timāthes Agamemnonis dolorem, ſic nos amorem & obſeruantiam erga te noſtram æſtimandā relinquimus. Chriſtū Opt. Max precamur, vt te patriæ, nobiſque diu incolumem conſeruet.

Vale patrone mihi inprimis obſeruande. Duſſeldorpij, poſtridie Idus Mart. Anno à CHR. N. M.D.LXI.

AD LE.

AD LECTOREM.

SI iuuat extrema ſcriptis ab origine mundi
Plenius hiſtorijs Lector amice frui:
Quid nimis in Veterum mutilata volumina pēdes,
Quæ nequeunt vlla parte leuare famem?
En redit Oroſius tenues emiſſus in auras,
Lumine Franciſci ſplendidiore nitens.
Ante licet populi fuerit delatus in ora,
Non tamen exutus ſordibus ipſe fuit.
Sed veluti malum roſeo plerunque colore,
Brachia quod matris deſerit ante diem,
Quà coquitur Phœbo cutis alma linquit honorem,
Cætera pars veteri plena vigore manet:
Sic hinc Oroſium multus labefecerat error,
Illinc à maculis ſemirefectus erat.
En tibi nunc poſito labum ſqualore, ſituq́ꝫ,
Fabricij docto fœtus honore venit.
Si poſſunt Veteres aliquem meruiſſe fauorem,
Qui tamen hiſtoriæ vincula ſæpe leuant:
Non placet Oroſius lima iam vindice raſus,
Qui ſua pro Chriſto fortiter arma tulit?
Nam ſimul ac flueret Romana potentia retro,
Plebsq́ꝫ mali Chriſtum diceret eſſe caput,
Texuit annales à primo ſemine mundi,
Semper humum monſtrans cladibus iſſe grauem:
Ac vt dilueret ſtolidi mendacia vulgi,
Quæ Chriſti poterant obtenebrare iubar,

Edocuit

Edocuit mira fraudes breuitate refellens
Romula Chriſtiadum ſceptra virere fide.
Hinc nos qui tegimur denſa ceu nube dolorum,
Semper & ærumnis turba ſepulta ſumus,
In Chriſtum fugimus cauſas torquere malorum,
Diſcimus & clades ferre, ſubire, pati.
Ergo cape Oroſium vitij de puluere raptum,
Si te parua tui tangere cura poteſt.
Non vanus pariet tibi tædia ſermo legendi,
Eloquij currit gratia viua ſui.
Non te mendorum iam triſte morabitur agmen,
Quorum Fabricij munere prodit egens.
Si qua videbuntur cæcis immerſa tenebris,
Quæ nequit ingenij captus inire tui:
Hæc tibi Gymnaſii lux illuſtriſsima noſtri
Franciſcus ſcholijs clara nitore facit.
In quibus vt ſequitur veterum monimenta virorum,
Sic loca de rerum nubila nocte trahit.
Cur tibi ſi poſsint huius placuiſſe labores,
Et ſenſus dempto fine mouere tuos:
Oroſii ſumas Lector ſtudioſe libellos,
Quos fert hic ſtudio gratificante tibi.

Io. Ruremund. Diſcipul.

PAVLI

PAVLI OROSII PRESBYTERI VITA, EX CATALOgo *illuſtrium virorum Gennadij.*

ORoſius presbyter Hiſpani generis, vir eloquens & hiſtoriarum cognitor, ſcripſit aduerſum querulos & infamatores Chriſtiani nominis, qui dicunt defectũ Romanæ Reipub. Chriſti doctrina inuectũ, libros ſeptem. in quibus totius penè mundi calamitates & miſerias bellorumq́; inquietudines replicans, oſtendit magis Chriſtianæ obſeruantiæ eſſe, quod contra meritum ſuum Reſp. Romana adhuc duraret, & pace culturæ dei pacatũ retineret imperium. Sane in primo libro deſcripſit poſitionẽ orbis, oceani interfuſione & Tanai limitibus intercifum, ſitũ locorum, nomina vrbium moresque gentiũ, qualitates regionũ, initia bellorum & tyrannidis exordia, finitimorum ſanguine dedicata. Hic eſt Oroſius, qui ab Auguſtino pro diſcenda animæ ratione ad Hieroymum miſſus, rediens, reliquias beati Stephani primi martyris, tunc nuper inuentas, primus intulit occidenti.

Claruit extremo Honorij imperatoris tempore.

IN

IN OROSII HISTORIAM RERVM MEMORABILIUM Index.

Abderitæ 204.
Abenne 24.
Abraami ætas & tempus 6.
Aceſines fl. 189.233
achaia 17.
achaicum bellum 363.
acroceraunij mõtes 14. 17. 69.
actiacum bellum 531.
Adama 31.
adraſtæ 189.232
adrumetus 23.
L. Aebutius Cos. mortuus 102.135
Aegyptiorum plagæ x. 38.39
Aegypti ſterilitas & fames 34.35.
Aegypti vectigal 36.
Aegyptus 12.13
Aegyptus Perſarũ ſubiecta imperio 162.
Aemilius Barbula Cos. 248 322.
Aemilius Mamermercin Dictator 105 136
Aemilius Paullus Perſeum vincit 312.
Aemilius Paullus Cos. 274.
Aemiliæ Veſtalis inceſtus 396.
Aeneæ aduentus in Italiam 52.
Aetna æſtuat 106. eius ignis 120. eius incendium 374.384.389.
Africa Europæ pars 21. 22
africanus maior, eiuſq́; res 292. 299. 304. mors 309.
africãn. minor, eiuſq́; res 312. 354. 375. mors 375
africę deſcriptio 9.21.22
africum bellum Cęſaris 518.
Agathocles Syracuſanus rex 252.323. eiuſq́; res 263
ageſilaus dux, eiuſq́; res 148.149
agis Lacedęmonius 186.
agrigentum, eiuſq́; obſidio 267.
Agrippa, eiuſq́; res 527. 528.531.542
agrippina Galliæ vrbs 601.
Alania 16.
alaricus rex Gothorum 79. 667. 672. Romam capit 673.677

Alba-

albania 16.
albani 13.14
albinus Cæſar 610.
alceta frater Perdiccæ 202.
alcibiades dux, ciuſq́; res geſtæ 110. 111 112 115
alexander Epirota 166.
alexander Magnus natus 161.217 eius arç 9. eiuſque res geſtæ 181. & deinceps vſq; 190. crudelitas 187. mors 190 2?6 eius ſucceſſores 198
alexander Seuerus Imp. 612.
alexandria in Aegypto cōdita 183. & ſuper Tanaim amnem conſtituta 187.
alexandrinum bellū Cæſaris 518
alexādri Epiri mors 186. 230
alia flu. 122.
alienſis dies 144
allobrogicum bellū 389. 447
Amaſis rex Aegyptiorū, dictus Diapolita 36.
amazonum incurſus in Aſiā 56. earū regio 16.
amazones vnde dictæ 48. 70.71 ab Amazonibus conditæ vrbes Ibidem.
ambroſius 665
amilcar dux Pœnorum 270.274
ammonis Iouis templū 183.227
ammonis oraculum 39.
ἀμνηςία 118.142
amomū vbi naſcatur 14.
amphictyon Athenienſium rex 37.67
Anaſitæ 9.
ancus Marcius 83.
androgynus 367.
annibal Pœnorum Imp. 287. eius res geſtę 288. eius reditus in Afr cū 303. eius mors 309.310
annibal ſenior 267. eius mors 270.
anno nouus Imperator Cathaginienſis 267. 270
anno vir quidā Carthaginienſis 261.
antalcidæ pax 212.
antander Agathoclis frater 264.
antichriſti apparitio 4.
Antigoni res geſtæ 202. 204.205. mors 206.
antiochus rex Syrię 306. vincitur à Romanis 308.
antiochum bellum 307.
antiopa Amazon 49.
antipater Macedon. pręfectus 186. eius res geſtæ 200.

ſtæ 200.201.
antoninus Caracalla Imp.611.
antoniusVerus Imperator 605.
antonius Mutinam obſidet 523. eius res geſtæ 526.527.cum Auguſto ad Actiū pugnat 551. eius mors 533.
antonius Pius Imp.604.
Apis Argiuorum rex 36.
Ap. Claudius Decēuir, 103. eius libido 104.
ἀποβατήριον 64.
L. Apuleius Saturninus 403.
Aquitannia 18.
Arabicus ſinus 13.
aiarath Armonia 64.
arbatus Sardanapali p̄fectus 52.73
arbatus 77.125
arbela 228.
arbis fl. 10.
arcadius Imp. 663.
archelaus dux Mithridatis 472.
archidamus dux Lacæd. 153.
ardea 83.
arelas 18.
aremulus Latinorū rex 56.
argyraſpides qui? 202.
ariobarzanes Cappadociæ rex 471.
ariſtides Atheniēſis 603.
ariſtobulus Iudæorū rex 483.
Ariſtonicus, eiuſq; bellū cū Roman.382.383.443
ariſtoteles 188.
arius 638.639.640.641.
armenia 11.
armeniæ pilæ 14.
arridęus rex Macedonię 203.242
artabanus Xerxem occidit 100.
artaxerxes, Ochus dictus 161.217
artaxerxis & Cyri fratrum bellum 119.
artemidora regina Alicarnaſsi 97.133
artemiſia regina 133.
arubas Moloſſorum rex 168.220
aruns Superbi filius 84.
aruſini cāpi 252.324.
arzuges 22.63.
Aſdrubal Annibalis frater occiſus 300. dānatur 276. victus 294.
aſia minor 12.
aſiæ deſcriptiō 8.9.12
aſſyriorum regnum in Medos conceſſit 53.
aſtrixis mons 23.
aſtures 20.
aſtyages capitur 54.
aſtyages Medorum rex 53.54.74.

Ataulphus Goth. rex 686
athanaricus rex Gothorũ 647
athenæ 17. captæ à Sylla 472. incenſæ à Mardonio 99
athenien. & Lacedæm. bellum 58
athenien. Lacedæmonijs ſe dedunt 114. 139
athenienſium bellum cũ Dario 93. 130
athenienſium & Cretenſium bellum 46
athenienſium & Pelopõnenſium bellum 56
athenienſiũ profectio in Siciliam, & res ibi geſtę 107. 108
athenienſium victoria de Lacedæ. 112. 139
atlas mons 9. inſula facta 119. 120. 143
atreus 45
atropatus 199. 238
attalus Eumenis populũ hæredem facit 104
attyrus Scytharũ rex 92
Auentinus mons, & in eũ ſeceſſio plebis 104
auguſtini libri de Ciuitate Dei 361
auguſtus Cęſar eiuſq; res 522. 523. 529. Antoniũ ad Actiũ vincit 531. monarcha fit 534. res in Hiſpania geſtæ 537. 538
auloles 24
aurelianus Imp. 620
Babylonia 11. eius magnitudo 88. capitur & euertitur 78. 88
Bagrada flumen 271
baleares inſulæ 26
balearicum bellum 389
baleus Aſſyriorum rex 36
baſillus, non Baſilius Municiorũ cognomẽ 563
baſternæ deleti 310
Belgica 18
belus Nini pater 5
Bibuli mors 512
bituitus rex Gallorum victus 390
Bocchoris Aegypti rex 39
bocchus rex Maurorum 393. 422
boij deleti 306
bomilcar dux Pœnorum 265. eius mors 329
Brigantia Calleciæ 19. 63
britannia 20
brutus primus Conſul, eiuſq; res 84. à Pompeio occiſus 425
D. Brutus Mutinę obſidetur 523. occiditur 524
M. Brutus 525
bucephala 189. 232
bura vrbs 156. 214
burgundiones 648
buſiridis crudelitas 43. 68
Byzaciũ 23. 63
byzãtiũ 16. à Philippo obſidetur 173

Caeninenſes 82
Cæſar Conſul Galliam ſortitur, eiuſque res geſtæ 485. vſque ad 505 bellum ciuile cum Pompeio gerit 509. 510. Dyrrachium vincitur 514. Pompeium vincit 515. 516. Alexandrinum bellum gerit 518. Africanũ gerit 518. quatuor triũphos agit 519. occiditur 520
Calcartium 9
caligula Cæſar 581. occiditur 583
caligardamana promõtorium 10
calliſthenis interitus 188
calpe 24.63
calpurnius Flamma 269
calypſo Inſula 22
cambyſes Cyri filius 91. 130
camerina vrbs Siciliæ 269
camillus Dictator, eiuſque exilium 121 143. 157
cannenſis pugna 291. 371
cantabri 20
cantabricum bellum Augusti 538
cappadocia 11 12
capua capta 298
carbo 414 à Pompeio victus 419. occiſus 421. 422
carpathus 24
carpathij 33
carræ 14
Carthago noua in litore maris poſita 20. quando condita 259.327
carthago noua capta 279. euerſa 318. reſtituta 386
carthaginis ſitus 315
carthaginienſium origo & res 258. 259. 260. eorum fœdus cum Romanis 160.161
caryatides virgines 74
caſpiæ portæ 14
caſpium mare 13 14
caſſander 199. eius res geſtæ 205
caſsiopa Inſula 17
C. Caſſius Syriam contra Parthos defẽdit 507 508 558
catana Aetnæ incẽdio oppreſſa 339
catanenſes 107
cathæi 189.232
cathippi 14
catilina inceſti reus 477. 550
catilinaria coniuratio 484
cato ſe Vticæ occidit 519
carus Imperator 622
caucaſus mons 13

caucaſi

caucaſi deſcriptio 13.14
caudinæ turculæ 178
Cecrops Athenienſ. rex 37 67
celia potus 377
ceutauri 46 70
centenius Penula 294
cephalenia 17
ceſennius Lento 562
Chæronenſis pugna 223
chaldæa 11
chaldæorum regnum 78
charœades dux Athenie͂. 107 137
chaotras 62
chriſtus naſcitur 522. 544. 573. 574 patitur 590
chriſtiani Roma exter minantur 579. ſuppli- cijs afficiuntur 591 610. 617.726. vexantur 599. 602. 606. 613. 615 621. 644
Ciceronis mater Heluia 449
cicero Arpini naſcitur Ibid Māliam legem ſuaſit 551. Conſul 483. Catilinam opprimit 484. proſcriptus occiditur 524.525. ἀμνηςίαν ſuaſit 142. 585
cilicia 12
cimbricum bellum 397. 398
cimbrorū cædes 400. 401
cimmericum mare 12.19
cimmeriorū incurſus in Aſiam 56
cinna Cos. eiuſque facinora 414. cædes 416. 456
circenſes ludi 33
cirta vrbs 393
ciuile bellum primū 412. Marianum & Syllanum 413. cinnanum & Octauianum 414. Lepidi & Catuli 425. Pompeij & Cæſaris 509.510
Claudius Cæſar 584
cleopatra Aegypti regina 518.530
clitus occiditur 187
cloelia virgo 85
clypea vrbs 270
clymax mons 12
Codri mors 52.73
M.Cœlius 512.558
colchi 14
commagena 11
commodus Imp. 608
Conō dux Athenien. 113. 148 149
conſtans Conſtantini filius ex monacho Cæſar factus 679
conſtantinopolis 16
conſtātinopolis prius Byzantium 173
conſtantius Imp. 626
conſtātinus Imp. 627.635
conſtantinus, Conſtantius,&

us,& Conſtãs Imp. 640
corinthius ſinus 17
corinthus ibid. capta & uerſa 364.436
corſica 25.26
coruinus M. Valerius vnde 160.216
coſconius Illyrici procõſul 430
coſſura Inſula 421.459
cottiæ Alpes 18
cotta Cos. 276
M. Craſſus prætor fugitiuos vincit, & Spartacũ occidit 431. In Parthos proficiſcitur 506. occiditur 507
Cremera fl. 128
creta 24. prouincia facta 478
creticum bellum ibid.
crœſus Babylonijs auxilio venit 83. à Crœſo capitur Ibid. & 84
Curius Cos. cum Pyrrho dimicat 252
M. Curtius 158
Cydmus fl. 181.226
cyclades Inſulæ 24
cyprus Ibid.
Cyrus Babylonẽ euertit 78. Perſarum rex 53. 54. 87. eius res geſtæ Ibid.
cyrus minor 113. eius bellũ cum fratre 119. 143. eius mors 91
cythera 24

Dædali montes 188
Dacia 16
Dacuſa 11.62
dalmatia 17
dalmatia domita 430
dalmatius Cæſar 640
damaſippus prætor 418
danai hiſtoria 43 68
danubius, qui & Iſter vocatur 16
dara 13
dardania 17
darius Perſarũ rex 91.92. victus ab Alexãdro 181. 184. eius mors 93.185.
daſcuſa 62
Decemuiri creantur pro cos. 103.135.136
decentius 642
decius Imp. 614. eius filij deuotio 194.235
P. Decij deuotio 164.218
deiotarus rex Gallogræciæ 475
demaratus Lacedæ. 94
demetrius Antigoni filius, eiuſq; res geſtæ 206. 207.242
demoſthenes dux Athen. 108.137
demoſthenes Orator 180. 224
deorum multitudo vnde? 464.465
dercillodas dux Lacedæmoniorum 148
deucaliõ rex 37. ab eo genus

nus humanum reparatum cur dicatur 38
Diana Taurica 250
diapolita rex Aegyptiorum 36
dictator primus, eiusque poteſtas 85.128
dido 327
diluuium ſub Noë 27
diluuium Ogygiũ in Achaia 34
diluuium Theſſaliæ 37
diocles Medorũ rex 53.74
diocletianus Imp. 622.
diſceſſio plebis 87
Domitianus Imp. 599
Dropanum 277.278
dromichætes rex Thracum 243
druſus Germanos vincit 540
druſus tribunuſpl. 406, 453
Duilij naualis victoria 268
duodecim tabulæ 104
EBuſus 26
Ecbatana 480
Elephanti primũ viſi Romanis 248
eleuſinæ cõditor Ogygius 34
elis Græciæ vrbs 81
eliſa Carthaginem condidit 259
Epaminondas Thebanus 153
epidaurius anguis 196. 236
Eteocles 45
Euagoras Cyprius 114. 140
eudoxius 647
eumenes 199. eius res geſtæ 201.202
eumenes Attali filius 308. 441
eunus Syrus auctor belli ſeruilis 439.493
euphrates fl. 11
europæ deſcriptio 8.9.16
eurydices 203
eurymedon dux Atheniensium 108.137
euryſtheus Herculis dominus 71
FAbia veſtalis 477.550
Fabij CCCVI. occiſi 86
M. Fabius Cos. Ibidem
fabius Gurges Cos. 196. 252
fabius hiſtoricus 285.339
fabius Maximus, eiuſque res 299 300
faliſcorum bellum 285
fames Romæ 576.589. In Syria 587
Fidenæ captæ 105.136
fidenate bellum 105
fimbria Marianus, eiuſq; res 473. 474. 548. eius mors 474
Futetius 82
fugitiuorũ bellũ 430.434

fuluia vxor Antonij 526
fuluius Flaccus cũ C.Gracchο cæſus 387.388
fuluius NobiliorCos. 274
furius Pacilus Cos. 276
furti reus filius, à patre occiſus 287

Gabinius Pompeij legatus 483
Gabij 83
gæſatæ 338
galaules 24
galba Imp. 592
gallia 18.19
gallienus Imp. 616
Gallicum bellum 281.284.285.286
galli Romā capiunt 122
Galli ad Aniene cæſi 159
gallogræcia quæ 309. 552
gallus & Galla viui defodiuntur 284.285
gallus Hoſtilianus Imp. 615
gandaridæ 15
gànges fl. 14
ganymedis raptus 44
garamantes 22.23
gaugamela 228.229
T. Geganius Cos. 85. & 128
Gelanor Argiuorum rex 68
gentiles 3
C. Genucius Clepſina Cos. 252
germania 16
germani à Druſo victi 540. Quinctil um Varũ vincunt 542
getæ, qui poſtea Gothi 50.72
getuli 24
Gildo comes 663
Gladiatorũ ludus Capuæ 430
glaucia prator 403. eius cædes 404
Gomorra euerſa 30.31
gordianus Imp. 613
gordius nodus 226
gothia 16
gothi olim Gethæ 50.72. Valentẽ vincũt 651 652. Romanis ſe dedunt 655. Romam capiunt 673
C. Gracchi ſeditio & cædes 387
Ti Gracchus Tribunuſpl. ſeditioſus 379. 440.222. eius interitus 381
Græciæ pax iuſſu Artaxerxis 146
græciæ libertas erepta 177
græcorum claſsis 37
gratianus Imp. 647. 648. 654
gratidius occiditur 413. 455
Gylippus Lacedæm. 108
gyndes fl. 87.128 129

Hadrianus Imp. 603
Harpagus Aſtyagis exerci-

exercitum Cyro prodit 53 54
Helena Adiabenorum regina 587
helenæ raptus 51
helice vrbs 156 214
heliogabalus Imp. 611
heluia Ciceron's mater 449
L.Heluius eques Roman. 395 448
heraclea Campaniæ vrbs 249
herculis prælium cum Amazonibus 49
herculis colũnę 9. 24. 63
hercynio rex Aegypti 148
herdonius Capitoliũ occupat 102. 135
herodes Hieroſolymorũ rex 275. 527
herennius Samnis 178
Hiero. Syracuſarum rex 267
hieronymus Presbyter 6'7
hieroſolyma à Pompeio capitur 483. à Veſpaſiano & Tito obſidetur atq; euertitur 595. 596. 597. inſtaurata ab Hadriano Aelia dicitur 604
hierta Numidiæ rex 422
himera vrbs Siciliæ 106
hippo regius 23
hippolitæ Amazonis cingulum 71
hirtius Cos occiditur 523
hiſpaniæ deſcriptio 19 20
hiſpanienſe bellu Cæſaris 519
Homerus poëta clarus 1
honorius Imp. 663
Hunni 14. 651
Hydaſpes flumen 10
hyrcani 15. 54
Hircanus ſacerdos Iudæorum 483

I

Iani portę clauſæ 6 162. 217 282. 537. 540. 543. 597
Ilij expugnatio & clades 474
illyricum bellum 284
Imai montes 10
imaus mons 15
imilco rex Carthaginienſium 260
Inarimi campi 457
incendium Romæ 509. 558 608. 609
indiæ deſcriptio 10
Indicus Oceanus Ibid.
indus flumen Ibid.
Iohannes Apoſtolus in Pathmũ inſulam relegatur 600
iones victi à Dario 93
ioſeph 34. 35. 36 37
ioſephus Iudęorũ dux 598
Iphicrates Athenienſium dux 151. 212
Iſauria 12
iſaurici cognomen 430

iſter, idē qui Danubius 16 (287
iſtria 17
iſtri hoſtes Romanorum
Italia 18
italicum bellū, ſiue Marſicum 406
Iuba rex 512
iudæi ob paſſionem Christi vexantur 583.596.588. eorum furor, & clades 602.603
iugurtha rex Numidarū 391. capitur 395
iugurthinum bellum 391
iulianus Carthaginiēſis 3
iulianus Imperator 609. 644
iuſtinus philoſophus & Martyr 605
Lætorius 388.446.458
Lacedęmoniorū bellum cū Meſſenijs 56. cum Athenienſibus 58. 59. eorum auaritia 147
laches dux Atheniēſium 107.137
lamachus dux Athenienſium 107.108
lamiacum bellum 240
Laomedon Mitylenæus 199 238
lapithæ 46
laſer vbi naſcatur 14
lauro ciuitas 427
Lemniadum flagitia 45
leonidas rex Spartanorū 94.132
leonnatus 199. eius mors 200.201.240
leoſthenes Athenienſium dux 200
lepidus bellum ciuile mouet 425
leptis ciuitas magna 22
leuinus Cos. 249
Liber pater Indiā vaſtat 38.67.68
liburnicæ inſulæ 17
libya Cyrenaica 22
libyæ Aegyptiæ 13
libyætiopes 22
ligiris flu. 19
lipara inſula 268.384
Locuſtarum multitudo in Africa 385
lollius proſcriptus 420
Luceni 21
M. Luculli res geſtæ 477
L. Lucullus Mithridaticū bellum gerit 474. 475. 476.478
lugdunenſis Gallia 18
lutatius Catulus Conſul 278 335
Lyſander, eiuſque res geſtæ 112. 113. eius mors 150.211
lyſias Orator 116 141
lyſimachia vrbs 207
lyſimachus 199.239 .206. eius res geſtæ 205. eius mors 208
Macedonia 17
Macedonicum bellum

lum 304
macedonicum bellum ſecundum 311.358.429
macedonicum bellũ tertium 316.354.
mæotides paludes 15
magnentius 642
malli 189
malua flumen 23
mamertum 267
mancinus, eiuſq; res geſtæ 369.370
Cn. Manlius Cos. 86. eius mors Ibid.
manlius Torquatus 159. filium ſuum occidit 164
manlia lex 551
marcellus cõſul cum Hannibale per triduum dimicauit 299
C. Marcius Rutilus Dictator 160
mardonius 97.98.99
marianum bellum & Syllanum 413
marius Cos. Iugurtham vincit & capit 305. eius bellum Cimbricum 399. Saturninum & Glauciam occidit 404. eius fuga 418. mors 417
marius minor cæſus 421
marpeſia regina Amazonum 48.49
marſicum bellum 406
maſſaniſa 302. eius mors 316
maſſilia à Cæſare captâ 511
mauritania Sitifenſis & Cæſarienſis 23
maxentius 636
maximianus Imp. 626
maximinus Imp. 612
mazeus dux 260
Medeæ amor 45.69
mediæ nomen in ſcripturis ſacris 11
medorum regnum 53
medorũ imperij finis 54
memarinali mons vbi amomum naſcitur 14
memmius quæſtor Pompeij 428.461
mena libertus Põpeij 526
menalippa Amázon 49
meroe 12
meſſana 267
meſſena expugnata 57
meſſeniacum bellum 58
meſopotamia 11
metellus Creticus 478
metellus Macedonicus 363
metellus Numidicus 392. eius exilium 403. eius reditus 405
methona vrbs 168
mettus Fufetius 82
meuania 21
Micipſa rex Numidiæ 385
milo exul 512
miltiadis victoria 93.131
minas rex Cretenſium 69

minotaurus 46
minucia Veſtalis inceſtus damnata 165
minucius haſtatus 249. 322
L Minucius Cos. 102
Mundi partes tres 8
Mithridaticum bellū 412. 455
mithridates rex, eiuſque res geſtæ 471. mors 481
Mœſia 16
Moſſilon emporium 12
moyſes 25.39
Mummius Corinthū expugnat & euertit 364
mucius Scæuola vnde dictus 84 128
P. Minutius Cos. 85.128
Mycale mons vbi Perſæ à Græcis victi 99.134
NAbatæi 11
Nabis dux Lacædæ. 305
nabuchodonoſor 78
narbonenſis prouincia 18
naſica Ti. Gracchum interemit 380
natiuitas Chriſti 6
naufragium claſsis Rom. 274
Nearchus 199.238
nemrod gigas 88
neoptolemi res geſtæ 201
nepotianus 642
nero Cæſar 589
nerua Imp. 601
Nicaa 189.232.639
nicęnum concilium Ibid.
nicias dux Atheniēſium 107
nicopolis 480
nilus fl 12 13
nilus Beli F. 5. 28. 64 76. 77
ninvas Nini F. 64
niſibis capta 478
Noë egreſſus ex arca 64
noricus 17
Nuchul 13
numātiæ euerſio 370.375
numantinum bellum 368
numitor interfectus 81
Nyſſa vrbs 188 231
OBſidius 40
Ochus, qui & Artaxerxes dicitur 161
Ocricolum 83 127
octauianus Cæſar 522
octauianum bellum 414
Oedipus 45
Ogygius rex 34
ogygium diluuium ibid.
Olbia oppidum 331
olympias quid 81
olympias Alexandri Magni mater 166.205
olympus 12
olynthus à Perſis expugnata 99. 133. Philippo capta 170.222
Onomarchus 169
Ophellas rex Cyrenarum 264.319

ophiuſſa inſula 34.56
opilius Macrinus Imper. 611
opimius Cos. Gracchum interficit 388
oppia lex 307
oppia virgo veſtalis 131
Orcades inſulæ 20 587
oretani 20
origenes 612 613
orithyia Amazon 49 71
orodes Albanorum rex 480.552
orodes rex Parthorũ 507
oroſius quãdo ſcripſit 61. iuſſu Auguſtini ſcripſit 59
I eius hiſtorię ſumma 2.7
Otho Imp. 503
ottorogerra ſl. 10.14
Oxyartes 200,239
oxydrace 189.233.234

Pagani qui? 3
Palæſtina 11.12
pandionis fuga 45
pannonia 17
panſa Cos. 523
L. Papirius Samnites vincit 180
parapaſij 33 66
paratonium 22
parchoatras 14 62
parmenio 183
parnaſſus 37.38
paropamiſadæ 14.63
parricidarum ſuppliciũ 402
parthia 10
parthi Auguſto ſe dedunt 542
paulus Apoſtolus occiditur 591
pauſanias dux Laced 150
Peloponnenſium & Athenien. bellum 54
pelopis facta 44.45
pentapolis 22
pentapolis igne cœleſti arſit 30
penthesilea Amazon 49.72
perdiccæ res geſtæ 201
pericles Athenienſiũ dux 59
perillus tauri æneì fabricator 55 74
perperna non Perpenna 461
perſæ vnde dicti 44.69
perſepolis 184
perſeus Macedonum rex, eius res & mors 311.312
perſicum aurũ corruptio Græciæ 99
pertinax Imp. 609.610
peſcennius Niger Ibid.
peſtilentia Romæ 102.103.135.157.136.215.252.257.367.591
petrus Apoſtolus Romã venit 587. occiditur 591
Phaëthontis fabula vnde 42.68
phalaris tyrannus 55

phano-

phanocles poëta 45
pharnabazus 148
pharnaces rex Ponti 518
pharſalicum prælium 515
philenorum aræ 22
philippenſe prælium 525. 563
Philippus Macedonum rex eiuſq; res geſtæ 166. 167
philippus Imp. 614
philo Iudæus 583
philomela 43
philomelus Phocenſium dux 169
philopœmen 310
philotas 199
phocicum bellū 169. 221
phœnicia 11
phoroneus Argiuorū rex 53.66
phraortes Medorum rex 53
phyle Atticæ caſtellum 116,141
Picentes victi 255
pilatus præſes Palæſtinæ 576.ſe interfecit 583
piræëi portus muri 115. 140
piraticum bellum 478.551
piſander dux 150.211
Plinius Secundus 602
plynos 47
Poblicius Malleolus matrem occidit 402
pœninæ Alpes 18.19
polybius 363
polymneſtor 360
polynices 45
Cn.Pōpeius Carbonē occidit, & in Africā traijcit 421. 422. Brutū occidit 425. Sertorianum bellū gerit 426. Piratas vincit 478. Mithridaticum bellū ſuſcipit & gerit 479. eius res geſtæ in Syria & Iudæa 483. bellū ciuile cū Cæſare gerit 510. à Cæſare vincitur, & in Aegypto occiditur 516
Cn. Pompeius F. occiditur 520
pōpeius Bithynicus 516. 560
Sex. Pompeius Cn.F. 520. proſcriptus Italiam vaſtat 526. occiditur 530
pontius Samnis 178.157
popillia virgo viua defoſſa 94.131
porus Indorū rex 188.232
porſena rex Etruſcorum 84.127
Præſidæ 189.292
probus Imp. 621.
procas Latinorum rex 77
progne 43
proletarij qui 248
proſcriptio Syllana 422. Triumuirorum 524
Pſeudophilippus 317
Ptolemæus Lagi F. 399. 238. eius

238. eius res geſtæ 201.
Punicum bellũ primum 267. 330. eius exitus 277. ſecundũ 287. 288. eius finis 304. tertium 315. 354
Pyrenæi ſaltus 19
pyrrhus Epiri rex 207. in Italiã venit 248. victus Italia excedit 253
pythicum oraculum 513
pytho ſerpens 513. 559
Q
Vadi 618
Quadratus diſcipulus Apoſtolorũ 603
quinctilius Varus à Germanis victus 542
T. Quinctius Cincinnatus 102. 157. 214. 215
quinquegentiani 624
R
Egulus Conſul 271
Religionis ius 4
remus interfectus 81
regna quatuor p̃cipua 76
Rhea Siluia 77
rheginorũ diſcordia 106. clades 254
rhetia 17
rhodus 24. Ophiuſſa dicta 34. 66
Roma quando cõdita 81. 126. à Gallis & Gotthis capta 122. 673
romæ & Sodomę comparatio 32. 571
romæ vrbis incendiũ 590
romani & Babylonij regni collatio 79
Rutilij exilium 405. 453
S
Abinæ raptæ 81
Sabini à Rom. victi 197 bellũ Romanis inferunt 85
ſacer mons 85
ſadrocottus 205. 243
ſagunti expugnatio 287. 288
ſalaſſi Galli Ap. Claudiũ vincunt 366
ſamara promõtorium 10
ſamnites Rom. vincũt 179
ſamnitici belli tẽpus 197
ſaraceni 11
ſardanapalus 52. 73
ſardi ſubacti 281
ſardinia 25
ſardis 181
ſarnus fl. 290
ſaturnini ſeditio & cędes 403. 404
ſaxones 647
Scęuolæ cognomen vnde 84. 128
ſcænici ludi 158
ſcena fl. 21
ſceleratus campus 165
ſcipio Naſica 313
ſcipio Conſul 269
ſcipiones in Hiſpania occiſi 297. 345
ſcolopythus 47. 70
ſcoti 21
ſcythæ 15
ſcythæ victi à Philippo 176

ſcytha-

ſcytharum res geſtæ 47
Seboim 31
ſegor Ibid.
ſegericus rex Gotho. 688
ſeleucus, eiuſq; res 205. eius mors 205
Semiramis 29.65.77
ſempronius Blæſus Cos. 275
ſenenſe prælium 347
C. Sentius prętor in Macedonia 412
Sericus oceanus 10. 5
ſerpens miræ magnitudinis 272
ſertorius 414 bellũ in Hiſpania mouet 426. occiditur 428
P. Seruilius Conſul mortuus 102.135
P. Seruilius Iſauricus 429
ſeruius Tullius rex 83
ſerui militant 293
ſeruorum Romanorum coniuratio 269
ſeruile bellum in Sicilia 374 439.442.380
ſeuerus Imp. 609
ſextilia Veſtalis inceſti damnata 253
Sibi 253
ſibyrtius 200 239
ſicilia 25
ſiciliæ res geſtæ 105.106
ſidon Phœniciæ 161
ſilarus fl. 432
ſiris fl. 249
ſitifenſis Mauritania 23
Socratis mors 118.142
ſodoma cum finitimis ciuitatibus euerſa 31
ſophocles 59
ſothimus rex Thracũ 412
Sparta 58.59
ſpartaci bellum 431
ſpartacus victus & interfectus 432
Staſanor 200
ſtatilius Taurus 526 564
ſthenelas Argiuorum rex 43.68
ſtilico 667.671
Sueſſa Pometia 83.127
ſueſſa Aurunca Ibid.
ſueui 15
P. Sulpicius occiditur 413
C. Sulpicius Dictator 160. 215
Sylla Iugurthã capit 395. Conſul Mithridaticum bellum ſortitur, & Marium fugat 412. crudelitas in ciues 418 419. proſcriptio 420. Mithridaticũ bellũ gerit 472. eius mors 425
ſyphax 302
ſyracuſæ à Marcello captæ 295.296
ſyria 11.12
ſyrtes maiores 22
TAcitus Imp. 621
Tantali facta 44
taprobane 10

tarētini Romanorū claſſem inuaduat 247
tarētini belli origo 247. 248
tarētinorum origo Ibid.
tarquinius Priſcus 83
tarquinij Superbi regnū Ibidem
tarraco 26
tarſus 181 (82
T. Tatius Sabinorū dux
taurorum crudelitas 435
taxiles 200
Telchines 33.65
tenodus 24
terentius Comicus 304
tereus 43
terræmotus in Achaia 156. Aſia 602 Boſphoro 480 Caria & Rhodo 286. Cōſtantinopoli 156 Cypri 598
teutones 397 eorum cædes 400 401 (313
Theatrū lapideū Romæ
thebani bellū Lacedæ. inferunt 150. Bœotiorum imperiū amittunt 59
thebæ dirutæ ab Alexandro 181
theodoſia vrbs 9
Theodoſius Imp. 656
themiſurij campi 11.12
themiſcyra, & Cāpi Themiſcyrij 48.70
themiſtocles dux Athenienſium 96
therames 115.141
thermopylarum anguſtię 94
theſei vxor Hippolyt 49 72
theſſaliæ inundatio 37
thracia 16.17
thraſybulus 116.117.141
thule 20
thyeſtes 45
Tiberis inundatio 280
tiberius Imper. 578. Pannonios delet 542. eius crudelitas 57 58
tigranes 478.480
tigris fl 10 11
tigurini vincunt Romanos 396
tingitana Mauritania 23
tiſſifernes 110 138
titus Imper. 598
Toloſa capta 397
toloſanū aurū 397.449
tomyris regina Scytharū 91.30
Traianus Imp. 601
ad Traſimenum lacū pugna 290
trebia fl. 289
trebonius occiditur 574
trigenta tyranni Athenis 115
tripolis 217
tripolitana regio 22
trogloditæ 22.21
trogus Pompeius 34.38
troianum bellum 51

Tuſciæ

Tuſciæ populi xij. 83. 127 70
Tyrus vrbs 262
tyrus capta 183.227
tyrtæus poëta 57.58.74

V

Accæi 20
Vadimonis lacus 237
Valens Imp. 646
valentinianus Imp. Ibid.
valentinus hæreſiarches 605
valerianus Imp. 616
M. Valerius Coruinus 160
M. Valerius Dictator 85. 128
P. Valerius Poplicola Cos. 102.135
P. Vatinius Tribunuſpl. 553
Veientanum bellum 84
veiarum obſidio & expugnatio 121
velabri 21
velites 300.301.347
ventidius Parthos vincit 527
verres 477
veſores rex Aegypti 46.
veſpaſianus Imper. 594
veſtæ ignis æternus 280
veſtales inceſtus damnatæ 596
veſuuij montis incendiũ 598
L. Vettius Index 484. 553
Victorinus tyrannus 619
virdomarus Gallorũ rex 287.340
virginiæ ſtuprum ab Ap. Claudio illatum 104
virginius Ibid.
viriathus.eiuſque bellum 365 366
vitellij iuuenes occiſi 84
vitellius Imp. 593
Vlpianus Iuriſcon. 612
Vulſinienſium clades 256

X

Anthippus Lacedę-mon. rex 273
Xerxes Perſarũ rex, eiuſque res 94. eius copię 94.131.132.eius mors 100.134.

Z

Eugis 23
Zopyrion 186
Zoroaſtres 29

FINIS INDICIS.

PAVLI

PAVLI OROSII HISPANI HISTORIARVM ADVERSVS PAGANOS

LIBER PRIMVS.

AD AVRELIVM AVGVSTINVM.

PRæceptis tuis parui, beatiſſime pater Auguſtine: atque vtinam tam efficaciter quàm libenter. Quanquam ego in vtramuis partem parum de explicito mouear, rectè ne, an ſecus egerim: tu enim iam iſto iudicio laboraſti, vtrúm ne hoc quod præciperes poſſem: ego autem ſolius obedientiæ, ſi tamen eam voluntate conatuq́; decoraui, teſtimonio contentus ſum. nam & in magna magni patrisfamilias domo, cum ſint multa diuerſi generis animalia, adiumento familiaris rei commòda, non eſt tamen canum cura poſtrema: quibus ſolis natura inſitum eſt, volũtariè ad id ad quod præparantur vrgeri, & per ingenitam quan-

dam obedientiæ formulam,ſola diſcipli- nati timoris expectatione ſuſpendi, donec ad peragendi licentiā nutu ſignóue mittantur.Habent enim proprios appetitus quantū brutis excellentiores,tantū ra t[redacted]er nere,amare,ſeruire. Nam diſcernētes inter dominos atq; extraneos,non eos quos inſectantur,oderunt:ſed his,quos amant, zelant: & amantes dominum ac domum, non quaſi ex natura apti corporis vigilant, ſed ex cōſcientia ſoliciti amoris inuigilant. Vnde etiam myſtico ſacramento in euangelijs,'quod edant micas catelli ſub mēſa dominorū ſuorum,& Chananæa non erubuit dicere, & dominus non faſtidiuit audire.Beatus etiā Tobias, ducem angelum ſequens,canem comitem habere non ſpreuit. Igitur generali amori tuo ſpeciali amore connexus, voluntati tuæ volēs parui. Nam cum ſubiectio mea præcepto paternitatis tuę factum debeat, totumq́; tuum ſit, quod ex te ad te redit, opus meum hoc ſolo meo cumulatius reddidi,quòd libens feci. Præceperas mihi, vti aduerſus vaniloquam prauitatem eorum, qui alieni à ciuitate dei, ex locorum agreſtium compitis,& pagis pagani vocan-

vocantur, ſiue gentiles, quia terrena ſapiunt: qui cum futura non quærant, præterita autem aut obliuiſcantur, aut neſciãt, præſentia tantum tempora veluti malis extra ſolitum infeſtiſsima, ob hoc ſolum, quòd creditur CHRISTVS, & colitur deus, idola autem minus coluntur, infamant: præceperas ergo, vt ex omnibus, qui haberi ad præſens poſſunt, hiſtoriarum atque annalium faſtis, quæcunque aut bellis grauia, aut corrupta morbis, aut fame triſtia, aut terrarum motibus terribilia, aut inundationibus aquarum inſolita, aut eruptionibus ignium metuenda, aut ictibus fulminum plagiſque grandinum ſæua, vel etiam parricidijs flagitijſque miſera, pertranſacta retrò ſæcula reperiſſem, ordinato breuiter voluminis textu explicarem: maxime cum reuerentiam tuam perficiendo aduerſum hos ipſos paganos vndecimo libro inſiſtentem (quorum iam decem * orientes radij, mox vt de ſpecula eccleſiaſticæ claritatis elati ſunt, toto orbe fulſerunt) leui opuſculo occupari non oporteret: & ſanctus filius tuus Iulianus Carthaginenſis, ſeruus dei ſatis fieri ſuper hac re petitioni tuæ eadem orientales.

dem fiducia qua popoſciſti, exigeret: dedi operam, & meipſum in primis confuſione preſsi, cui plerunque reputanti ſupra modum exæſtuauiſſe præſentium clades temporum videbantur. Nactus ſum enim prætetitos dies non ſolum æquè vt hos graues, verumetiam tanto atrocius miſeros, quanto longius à remedio veræ religionis alienos: vt meritò hac ſcrutatione claruerit, regnaſſe mortem auidam ſanguinis, dum ignoratur religio, quæ prohiberet à ſanguine: iſta illuceſcẽte, illam conſtupuiſſe: illam concludi, cum iſta iam præualet: illam penitus nullam futuram, cum hæc ſola regnabit. Exceptis videlicet ſemotisque illis diebus nouiſsimis ſub fine ſęculi, & ſub apparitione Antichriſti, vel etiam ſub concluſione iudicij: quibus futuras anguſtias, quales antè nõ fuerint, dominus CHRISTVS per ſcripturas ſanctas, ſua etiam conteſtatione prædixit: cum non ſecundum ipſum quidem, qui & nunc & ſemper eſt, modum, verùm apertiore ac grauiore diſcrimine, per intolerabiles tribulationes temporum illorum, ſanctos probatio, impios perditio conſequetur,

Vnde cæteri hiſtorias exorſi ſint, & vnde ipſe eam exordiri, quatenusq́; proſequi velit, oſtendit: admiſcens interim de primis temporibus origineq́; ſeu cauſa malorum.

CAPVT I.

ET quoniam omnes propemodum tam apud Græcos quàm apud Latinos ſtudioſi ad ſcribendum viri, qui res geſtas regum populorumque ob diuturnam memoriam verbis propagauerunt, initium ſcribendi à Nino Beli filio, rege Aſſyriorum, fecêre: qui cum opinione cæca mundi originem creaturamque hominum ſine initio credi velint, cœpiſſe tamen ab hoc regna bellaque definiunt: quaſi verò eatenus humanum genus ritu pecudum vixerit, & tunc primum veluti ad nouam prouidentiam concuſſum ſuſcitatumque vigilârit: ego initium miſeriæ hominũ ab initio peccantis hominis ducere inſtitui, paucis duntaxat, ijſdemq́; breuiter delibatis. Sunt autẽ ab Adam primo homine vſq; ad Ninum, magnũ (vt dicunt) regem, quando natus eſt Abrahã, anni tria millia CLXXXIIII, qui ab omnibus hiſtoriographis vel o-

miſsi, vel ignorati ſunt. A Nino autē vel Abraam vſque ad Cæſarē Auguſtum, id eſt, vſque ad Natiuitatē Chriſti, quæ fuit anno imperij Cæſaris XLII. cùm, facta pace cum Parthis, Iani portę clauſę ſunt, & bella toto orbe ceſſarunt, colliguntur anni duo millia X V. in quibus ſe inter auctores ſcriptoreſque omnium otia negotiaque triuerunt. Quapropter res ipſa exigit ex his libris quàm breuiſsime vel pauca contingere eorum, qui originem mundi loquentes prǽteritorum fidem annuntiatione futurorum, & pòſt ſubſequa probatione fecerūt: non quod auctoritatem eorum cuiquam videamur ingerere, ſed quod operæpretium ſit de opinione vulgata, quæ nobis cum omnibus communis eſt, cōmonere. Primùm, quia ſi diuina prouidentia, quæ ſicut bona, ita pia & iuſta eſt, agitur mundus & homo: hominem autem, qui conuertibilitate naturæ & libertate licentiæ & infirmus & contumax eſt, ſicut piè gubernari egenum opis oportet, ita iuſtè corripi immoderatū libertatis neceſſe eſt: iure ab initio hominis per bona malaque alternantia, exerceri hunc mundum ſentit, quiſquis per ſe atque in ſe humanum genus videt. Deinde cum ab

ipſo

ipſo primo homine peccatum punitionemq; peccati cœpiſſe doceamur: porrò autem cum etiam iſti de medijs temporibus inchoantes, quamuis ſuperiorũ nuſquam meminerint, nihil niſi bella cladeſque deſcripſerint (quæ bella quid aliud dicenda ſunt, niſi vergẽtia in alterutrum mala: mala autem huiuſmodi quæ tunc erant, ſicut & nũc ſunt, in quantũ ſunt, ſine dubio aut manifeſta peccata ſunt, aut occultæ punitiones peccatorũ) quid impedimenti eſt, nos eius rei caput pandere, cuius illi corpus expreſſerint: & priora illa ſæcula, quæ multo numeroſiora monſtrabimus, vel tenuiſſimo teſtari relatu ſimiles miſerias pertuliſſe? Dicturus igitur ab orbe condito vſque ad vrbem conditam, dehinc vſque ad Cæſaris principatum, natiuitatemque Chriſti, ex quo ſub poteſtate vrbis orbis manſit imperium: vel etiam vſque ad dies noſtros, in quantum ad cognitionẽ vocare ſuffecero, conflictationes generis humani, & veluti per diuerſas partes ardentem malis mundum, face cupiditatis incenſum, è ſpecula oſtentaturus, neceſſarium reor, vt primum ipſum terrarum orbem, quem inhabitat humanum genus, ſicut eſt à maio-

ribus trifariam diſtributus, deinde regionibus prouincijſque determinatus expediam: quo facilius cum locales bellorũ morborumque clades oſtentabuntur, ſtudioſi quique non ſolum rerum ac temporum, ſed etiam locorum * ſcientiam conſequantur.

* notitiã.

Maiores mũdum in tres partes diuiſiſſe: quarum ſitum, regiones, locaq́; celebriora ſuccinctè admodum deſcribit.

CAPVT II.

MAiores noſtri orbem totius terræ, oceani limbo circumſeptũ, triquadrum ſtatuêre: eiuſque tres partes, Aſiam, Europam, & Africã, vocauerunt: quamuis aliqui duas, hoc eſt, Aſiam, ac deinde Africam in Europam accipiendam putarint. Aſia tribus partibus oceano circuncincta, per totam tranſuerſi plagam oriẽtis extenditur. Hęc occaſum verſus, à dextra ſui, ſub axe ſeptentrionis, incipientem contingit Europam: à ſiniſtra autẽ Africam dimittit: ſub Aegipto verò & Syria mare noſtrum, quod magnũ generaliter dicimus, habet. Europa incipit, vt dixi, ſub plaga ſeptentrionis à flumine Tanai, qua Riphæi montes, Sarmatico

auerſi oceano, Tanaim fluuium fundunt: qui præteriens aras ac terminos Alexandri Magni, in Roxolanorum finibus ſitos, Mæotidas auget paludes: quarũ immenſa exundatio iuxta Theodoſiam vrbem Euxinum pontum latè ingreditur. Inde iuxta Cõſtantinopolim longè emittũtur anguſtię, donec eas mare hoc quod dicimus noſtrum, accipiat. Europæ in Hiſpania occidentalis oceanus terminus eſt, maximè vbi apud Gades inſulas Herculis columnæ viſuntur, & Tyrrheni maris faucibus oceani æſtus immittitur. Africæ principiũ eſt à finibus Aegypti vrbisque Alexandriæ, vbi Paratonium ciuitas ſita eſt, ſuper mare hoc magnum, quod omnes plagas terraſq; medias interluit. Vnde per loca q̃ accolæ Catabathmôn vocant, haud procul à caſtris Alexandri Magni, & ſuper lacum Caleartium, deinde iuxta ſuperiorum fines Auaſitarum, miſſa in tranſuerſum per Aethiopica deſerta, meridianum contingit oceanum. Termini Africæ ad occidentem ijdem ſunt, qui & Europæ, id eſt, fauces Gaditani freti. Vltimus autem finis eius eſt mons Atlas, & inſulæ quas fortunatas vocant. Et quia breuiter generales

tripartiti orbis diuiſiones dedi, ipſarum quoque partiũ regiones, ſicut pollicitus ſum, ſignificare curabo. Aſia ad mediam frontẽ orientis habet in oceanò Eoo oſtia fluminis Gangis, à ſiniſtra promontoriũ Caligardamana, cui ſubiacet ad eurũ inſula Taprobane: ex qua oceanus Indicus vocari incipit, à dextra habet Imai montes, vbi Caucaſus deficit, promontorium Samaram: cui ad aquilonem ſubiacent oſtia fluminis Ottorogorræ: ex quo oceanus Sericus appellatur. In his finibus India eſt, quæ habet ab occidente flumen Indũ, quod rubro mari accipitur: à ſeptentrione montem Caucaſum: reliqua (vt dixi) Eoo & Indico oceano terminatur. Hæc habet gentes quadragintaquatuor, abſq; inſula Taprobane, quæ habet decẽ ciuitates: & abſq; reliquis inſulis habitabilibus plurimis. A flumine Indo, quod eſt ab oriente vſque ad flumen Tigrim, quod eſt ad occaſum, regiones ſunt iſtæ: Aracoſia, Parthia, Aſſyria, Perſis & Media, ſitu terrarum montoſo & aſpero. Hæ à ſeptentrione habent montem Caucaſum, à meridie mare rubrum & ſinum Perſicum: in medio autem ſui, flumina præcipua Hydaſpem & Arbim. In his ſunt gentes

XXXII.

XXXII. Sed generaliter Parthia dicitur, quamuis ſcripturæ ſanctæ vniuerſam ſæpe Mediam vocent. A flumine Tigri vſq; ad flumen Euphratem, Meſopotamia eſt, incipiens à ſeptentrione inter montem Taurum & Caucaſum: cui ad meridiem ſuccedit ad Babylonia, deinde Chaldæa, nouiſsimè Arabia eudæmon: quæ inter ſinum Perſicum & ſinum Arabicum anguſto terræ tractu orientem verſus extenditur. In his ſunt gentes viginti octo. A flumine Euphrate quod eſt ab oriente, vſque ad mare noſtrum quod eſt ab occaſu, deinde à ſeptentrione, id eſt, à ciuitate Dacuſa, quæ in cõfinio Cappadociæ & Armeniæ ſita eſt, haud procul à loco vbi Euphrates naſcitur, vſq, ad Aegyptum & extremum ſinum Arabicum, qui eſt ad meridiem, longo anguſtoque ſulco ſaxis inſuliſq; creberrimo, à rubro mari, id eſt, ab oceano occaſum verſus extenditur. Syria generaliter nominatur, habens maximas prouincias, Commagenam, Phœniciam & Paleſtinam, abſque Saracenis & Nabateis, quorũ gẽtes ſunt duodecim. In capite Syriæ Cappadocia eſt, quæ habet ab oriente Armeniam, ab occaſu Aſiam, ab Aquilone The-

miſcirios campos & mare Cimmericum: à meridie Taurum montem, cui ſubiacet Cilicia & Iſauria vſq; ad Cilicum ſinum, qui ſpectat contra inſulam Cyprum. Aſia regio, vel (vt propriè dicam) Aſia minor, abſque orientali parte qua ad Cappadociam Cyriamque progreditur, vndiq; circundata eſt mari: à ſeptentrione ponto Euxino, ab occaſu Propontide atq; Helleſponto, à meridie mari noſtro, vbi eſt mons Olympus. Aegyptus inferior ab oriente habet Syriam Palæſtinam, ab occaſu Libyam, à ſeptentrione mare noſtrũ, à meridie mõtem, qui appellatur Clymax, & Aegyptum ſuperiorem, fluuiumque Nilum, qui de littore incipiẽtis maris rubri videtur emergere in loco qui dicitur Moſsilon emporiũ: deinde diu ad occaſum profluens, faciens inſulam nomine Meroen in medio ſui: nouiſsimè ad ſeptentrionem inflexus, tempeſtiuis auctus incrementis, plana Aegypti rigat. Hunc aliqui auctores ferunt haud procul ab Atlante habere fontem, & continuo arenis mergi: inde interiecto breui ſpacio, vaſtiſſimo lacu exũdare, atque hinc oceano tenus, orientem verſus, per Aethiopica deſerta prolabi, rurſuſque inflexum ad ſiniſtram

ſtram, ad Aegyptum deſcendere. Quod quidem verum eſt, eſſe huiuſmodi fluuium magnum, qui tali ortu taliq; curſu ſit, & reuera omnia Nili monſtra gignat, quē vtique propriè fontem barbari Dara nominãt, cęteri vero accolę* Nuchul vocant. Sed hic in regione gentium quæ Libyę Aegyptię vocãtur, haud procul ab illo fluuio, quem à littore maris rubri prorumpere diximus, immenſo lacu acceptus abſumitur: Niſi fortè occulto meatu in alueum eius, qui ab oriente deſcendit, eructat. Aegyptus ſuperior in orientem perlongum extenditur, cui eſt à ſeptẽtrione ſinus Arabicus, à meridie oceanus. Nam ab occaſu ex inferiore Aegypto incipit, ad oriẽtem rubro mari terminatur: vbi ſunt gentes viginti quatuor. Et quoniam meridianam partem vniuerſæ Aſiæ deſcripſimus, ſupereſt vt ab oriente ad ſeptentrionem pars, quæ reſtat, expediatur. Mons Caucaſus inter Colchos, qui ſunt ſuper Cimmericũ mare, & inter Albanos, qui ſunt ad mare Caſpium, primũ attollitur: cuius quidem vſquę in vltimum orientem vnum videtur iugum, ſed multa ſunt nomina: & multi hoc ipſum iugum Tauri montis credi volunt; quia re- *Nuhul.

vera

vera Parchoatras mons Armeniæ, inter Taurum & Caucaſum medius, cõtinuare Taurum cum Caucaſo putatur: ſed hoc ita non eſſe, diſcernit fluuius Euphrates, qui radice Parchoatræ mõtis effuſus tendens in meridiem, ipſum ad ſiniſtrã, Taurum excludit ad dexteram. Itaque ipſe Caucaſus inter Colchos & Albanos, vbi & portas habet, mons Caucaſus dicitur: à portis Caſpijs vſque ad Armenias pylas, vel vſque ad fontem Tigridis fluminis, inter Armeniam & Iberiam, mõtes Acroceraunij dicuntur: à fonte Tigridis vſque ad Carras ciuitatem, inter Maſſagetas & Parthos, mons Ariobarzanes: à Carris ciuitate vſq; ad oppidum Cathippi, inter Hyrcanos & Bactrianos, mons Memarmali, vbi amomum naſcitur: à quo proximum iugum, mons Parthau dicitur: ab oppido Cathippi vſque ad vicũ Saphrim, inter Danas ac Araucas, & Parthyenas, mons Oſcobares, vbi Ganges fluuius oritur, & laſer naſcitur: à fonte fluminis Gangis vſque ad fontes fluminis Ottorogorræ, qui ſunt à ſeptentrione, vbi ſunt montani Paropamiſadæ, mons Taurus: à fontibus Ottorogorræ vſque ad ciuitatem Ottorogorram, inter Hunnos

& Scy-

& Scythas & Gandaridas, mons Caucaſus. Vltimus autem inter Eoas & * Paſiadras, mons Imaus, vbi flumen Chryſorrhoas, & promontorium Samara orientali excipiuntur oceano. Igitur à monte Imao, hoc eſt, ab imo Caucaſo, & dextra orientis parte, qua oceanus Sericus tenditur, vſque ad promontorium Boreum & flumen Boreum, inde tenus Scythico mari, quod eſt à ſeptentrione vſque ad mare Caſpium, quod eſt ab occaſu, & vſque ad extentum Caucaſi iugum quod eſt à meridie, Hyrcanorum & Scytharum gentes ſunt quadragintaduæ, propter terrarum infœcundam diffuſionem late oberrantes. Mare Caſpium ſub aquilonis plaga ab oceano oritur, cuius vtraque circa oceanum littora, & loca deſerta incultaque habentur: inde meridiẽ verſus per longas anguſtias tenditur, donec per magna ſpacia dilatatũ, Caucaſi montis radicibus terminetur. Itaq; à mari Caſpio quod eſt ad orientem, per orã oceani ſeptentrionalis vſque ad Tanaim fluuium & Mæotidas paludes, quæ ſunt ad occaſum, per litus Cimmerici maris, quod eſt ab Africo vſque ad caput & portas Caucaſi quæ ſunt ad meridiem, gentes ſunt triginta-

* Peſsyadrus.

triginta quatuor. Sed generaliter regio proxima Albania vlterior, ſub mari & monte Caſpio, Amazonum nuncupatur.

Expliciti ſunt quàm breuiſsimè fines Aſiæ: nunc Europam, in quantum cognitioni hominis concenditur ſtilo peruagabor.

A montibus Riphæis ac flumine Tanai Mæotidiſque paludibus, quæ ſunt ad orientem, per litus ſeptentrionalis oceani vſque ad Galliam Belgicam & flumen Rhenum, quod eſt ab occaſu, deinde vſq; ad Danubium, quem & Iſtrum vocant, qui eſt à meridie & ad orientem directus, ponto accipitur: ab oriente Alania eſt, in medio Dacia, vbi & Gothia: deinde Germania eſt, vbi plurimam partem Súeui tenent, quorum omnium gentes ſunt quinquaginta quatuor. Nunc quicquid Danubius à barbarico ad mare noſtrum ſecludit, expediam. Mœſia ab oriente habet oſtia fluminis Danubij, ab euro Thraciam, à meridie Macedoniam, ab áfrico Dalmatiam, ab occaſu Iſtriam, à circio Pannoniam, à ſeptentrione Danubiüm.

Thracia habet ab oriente Propontidis ſinum & ciuitatem Conſtantinopolim, quæ Byzantium prius dicta eſt: à ſeptentrio-

ptentrione partem Dalmatiæ, & ſinum Euxini ponti: ab occaſu & Africo Macedoniam, à meridie Aegæum mare. Macedonia habet ab oriente Aegæum mare, à borea Thraciam, ab euro Euboeam, & Macedonicum ſinum, à meridie Achaiam, à fauonio montes Acroceraunios, in anguſtijs Adriatici ſinus, qui mõtes ſunt contra Apuliam & Brundiſium: ab occaſu Dalmatiam, à circio Dardaniam, à ſeptẽtrione Mœſiam. Achaia vndique propemodum cincta eſt mari: Nam ab oriente habet Myrtoum mare, ab euro mare Creticum, à meridie Ionium mare, ab africo & occaſu Cephaleniam & Caſsiopam inſulas, à ſeptentrione ſinum Corinthium, ab aquilone anguſtum terræ dorſum, quo Macedoniæ coniungitur, vel potius Atticæ, qui locus Iſthmos vocatur, vbi eſt Corinthus, habens in Attica ad boream non longe Athenas ciuitatem. Dalmatia habet ab oriente Macedoniam, ab aquilone Dardaniam, à ſeptentrione Mœſiam, ab occaſu Iſtriam & ſinum Liburnicum & inſulas Liburnicas, à meridie Adriaticum ſinum. Pannonia, Noricus, & Rhetia habent ab oriente Mœſiam, à meridie Iſtriam, ab africo Alpes Pœni-

nas, ab occaſu Galliam Belgicam, à circio Danubij fontem, & limitem qui Germaniam à Gallia inter Danubiũ Galliamque ſecernit, à ſeptẽtrione Danubium & Germaniam. Italię ſitus à circio in eurum tenditur, habens ab africo Tyrrhenum mare, à borea Adriaticum ſinum: cuius ea pars qua continenti terræ communis & contigua eſt, Alpium obicibus obſtruitur: quæ à Gallico mari ſuper Liguſticum ſinum exurgentes, primùm Narbonenſium fines, deinde Galliam Rhetiamque ſecludunt, donec in ſinu Liburnico defigantur. Gallia Belgica habet ab oriente limitem fluminis Rheni & Germaniam, ab euro Alpes Pœninas, à meridie prouinciam Narbonenſem, ab occaſu prouinciam Lugdunenſem, à circio oceanum Britannicum, à ſeptentrione Britanniam inſulam. Gallia Lugdunenſis ducta per longum, & per anguſtum inflexa, Aquitanicam prouinciam ſemicingit. Hæc ab oriente habet Belgicam, à meridie partem prouinciæ Narbonenſis qua Arelas ciuitas ſita eſt, & mari Gallico Rhodani flumen accipitur. Narbonenſis prouincia, pars Galliarum, habet ab oriente Alpes Cortias, ab occidente

dente Hiſpaniā, à circio Aquitanicam, à ſeptentrione Lugdunenſem, ab aquilone Belgicam Galliam, à meridie mare Gallicum, quod eſt inter Sardiniā & inſulas Baleares, habens in fronte quà Rhodanus fluuius in mare exit, inſulas Stœchadas. Aquitanica prouincia obliquo curſu Ligeris fluminis, qui ex plurima parte terminus eius eſt, in orbem agitur. Hæc à circio oceanū, qui Aquitanicus ſinus dicitur, ab occaſu Hiſpanias habet, à ſeptentrione & oriente Lugdunēnſem, ab euro & meridie Narbonenſem prouinciā contingit. Hiſpania vniuerſa terrarum ſitu trigona eſt, & circunfuſione oceani Tyrrheniq́ue pelagi pene inſula efficitur. Huius angulus prior ſpectans ad orientem, à dextris Aquitanica prouincia, à ſiniſtris Balearico mari coartatus, Narbonēnſium finibus inſeritur. Secundus angulus circium intendit: vbi Brigantia Calęciæ ciuitas ſita, altiſsimam pharum, & inter pauca memorandi operis, ad ſpeculam Britāniæ erigit. Tertius eius angulus eſt, quà Gades inſulæ intentæ in africum, Atlantem montē interiecto ſinu oceani proſpiciunt. Hiſpaniā citeriore ab oriente incipientem, Pyrenæi ſaltus à parte ſeptentrionis

trionis vſque ad Cantabros Aſtureſque deducit, atque inde per Vaccæos & Oretanos, quos ab occaſu habet, poſita in noſtri maris littore Carthago, determinat. Hiſpania vlterior habet ab oriente Vaccæos, Celtiberos, & Oretanos, à ſeptentrione oceanũ, ab occaſu oceanum, à meridie Gaditanum oceani fretum: vnde mare noſtrum, quod Tyrrhenum vocatur, immittitur. Et quoniam oceanus habet inſulas, quas Britanniam & Hiberniam vocant, quæ in auerſa Galliarum parte ad proſpectum Hiſpaniæ ſitæ ſunt, breuiter explicabuntur. Britannia oceani inſula, per longum in boream extenditur. A meridie Gallias habet, cuius proximũ littus tranſmeantibus ciuitas aperit, quæ dicitur Rhutubi portus: vnde haud procul à Morinis in auſtro poſitos Menapios Batauoſque proſpectat. Hæc inſula habet in longum millia paſſuum octingenta, in lato millia ducenta: à tergo autem, vnde oceano infinito patet, Orcadas inſulas habet, quarum viginti deſertæ ſunt, tredecim incoluntur. Deinde inſula Thule, quę per infinitum à cæteris ſeparata, circium verſus medio ſita oceani, vix paucis nota habetur. Hibernia inſula inter Britanniam &

am & Hiſpaniam ſita longiore ab africo in boream ſpacio porrigitur. Huius partes priores intentæ Cantabrico oceano, Brigantiam Calleciæ ciuitatem ab africo ſibi in circium occurrentem, ſpatioſo interuallo procul ſpectant: ab eo præcipuè promontorio, vbi Scenæ fluminis oſtium eſt, & Velabri Luceniq́ue conſiſtunt. Hæc propior Britanniæ, ſpacio terrarum anguſtior: ſed cæli ſoliſque temperie magis vtilis, à Scotorum gentibus colitur. Huic etiam Meuania inſula proxima eſt, & ipſa ſpatio nō parua * ſolo commoda, *ſole æquè à Scotorum gentibus habitatur. Hi ſunt fines totius Europæ. Africam vt dixi, cum tertiam orbis partem maiores noſtri accipiendam deſcripſerint, non ſpatiorum menſuras, ſed diuiſionum rationes ſecuti ſunt. Mare hoc ſiquidem magnum, quod ab occaſu ex oceano oritur, in meridiem magis vergens, anguſtiorem inter ſe & oceanum coartatæ Africæ limitem facit. Vnde etiam aliqui, quamuis eā longitudine parem, tamen multò anguſtiorē intelligentes: inuerecundum arbitrati ſunt tertiam vocare partem, ſed potius in Europa Africā deputantes, ſecundæ portionis portionem appellare maluerunt.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Præterea cum multo amplius terræ in Africa ardore ſolis, quàm in Europa rigore frigoris incultum atque incognitum ſit, (quippe cũ omnia penè animantia vel germinantia, patientius & tolerabilius ad ſummum frigoris quàm ad ſummum caloris accedant) ea ſcilicet cauſa eſt, Africam per omnia ſitu & populis minorem videri: quia & natura ſui minus habeat ſpatij, & cœli inclementia plus deſerti: cuius deſcriptio per prouincias & gentes hæc eſt: Libya Cyrenaica & Pentapolis, poſt Aegyptũ in parte Africæ prima eſt. Hæc incipit à ciuitate Perætonio & montibus Catabathmôn: inde ſecundo mari vſque ad aras Philenorum extenditur. Poſt ſe habet vſque ad oceanum meridianum, gentes Libyæthiopum & Garamantum. Huic eſt ab oriente Aegyptus, à ſeptentrione mare Libycum, ab occaſu Syrtes maiores & Troglodytæ, contra quos inſula Calypſo eſt: à meridie Aethiopicus oceanus. Tripolitana prouincia quæ & Subuentana, vel regio Arzugum dicitur, vbi Leptis magna ciuitas eſt, quamuis Arzuges per longũ Africę limitem generaliter vocentur, habet ab oriente aras Philenorum inter Syrtes maiores & Troglodytas,

ditas, à ſeptentrione mare Siculum, vel potius Adriaticum, & Syrtes minores, ab occaſu Byzacium vſque ad lacum Salinarum, à meridie barbaros Getulos, Nothabres, & Garamantas, vſq; ad oceanũ Aethiopicũ pertingẽtes. BYZACIVM, ZEVGIS, & NVMIDIA. Zeugis autem prius non vnius cõuentus, ſed totius prouinciæ generale fuiſſe nomen inuenimus. Byzaciũ ergo, vbi Adrumetus ciuitas, Zeugis vbi Carthago magna, Numidia vbi Hippo regius & Ruſiccada ciuitates ſunt: habent ab oriente Syrtes minores & lacũ Salinarum, à ſeptentrione mare noſtrum, quod ſpectat ad Siciliam & Sardiniã inſulas, ab occaſu Mauritaniã Sitiſenſem, à meridie montes Vzaræ: & poſt eos Aethiopum gentes, peruagãtes vſque ad oceanum Aethiopicum.

Sitiſenſis & Cæſariẽſis Mauritania habent ab oriente Numidiam, à ſeptẽtrione mare noſtrum, ab occaſu flumen Maluam, à meridie mõtem Aſtrixim, qui diuidit inter viuam terram & arenas iacentes vſque ad oceanum: in quibus oberrant Gangines Aethiopes. Tingitana Mauritania vltima eſt Africæ. Hęc habet ab oriente flumen Maluam, à ſeptentrione mare

noſtrum vſque ad fretum Gaditanũ,quod inter Abennen & Calpen duo contraria ſibi promontoria coartatur: ab occidente Atlantem montem, & oceanum Atlanticum, ſub africo Heſperium montem, à meridie gentes Aulolum, quas nunc Galaules vocant, vſque ad oceanum Heſperium contingentes. Hic eſt vniuerſus terminus Africæ. Nunc inſularum quæ in noſtro mari ſunt, loca, nomina, & ſpatia dimetiar. Inſula Cypros ab oriente mari Syrio, quem Iſsicum ſinum vocãt, ab occidente mari Pamphylico, à ſeptentrione Aulone Cilico, à meridie Syriæ & Phœnices pelago cingitur: cuius ſpatium in longo tenet millia paſſuum centum ſeptuaginta quinque, in lato millia paſſuum centum vigintiquinque. Inſula Creta finitur ab oriente Carpathio mari, ab occaſu & ſeptentrione mari Cretico, à meridie Libyco, quod & Adriaticum vocãt: habet in longo millia paſſuum cẽtum ſeptuagintaduo, & in lato quinquaginta. Inſulæ Cyclades, quarum eſt ab oriente prima Rhodos, à ſeptentrione Tenedos, à meridie Carpathos, ac occaſu Cythera, ab oriente finiuntur littoribus Aſiæ, ab occidẽte mari Icario, à ſeptentrione mari

Aegæo,

Aegæo, à meridie mari Carpathio. Sunt autem omnes Cyclades numero quinquaginta tres. Hæ tenent à ſeptẽtrione in meridiem millia paſſuum * quinquaginta, ab quingenta oriente in occaſum millia ducenta. Sicilia inſula tria habet promontoria, vnum quod dicitur Pelorum, & aſpicit ad aquilonem, cui Meſſana ciuitas proxima eſt. Secundum quod dicitur Pachynum, ſub quo ciuitas Syracuſana reſpicit ad Euronoton. Tertiũ quod appellatur Lilybæũ, vbi & ciuitas eiuſdem nominis ſita eſt, dirigitur in occaſum. Hæc habet à Peloro in Pachynum millia paſſuum centũ * quin XLIX. quaginta nouem, à Pachyno in Lilybæum centum ſeptuagintaſeptem. Hæc ab oriente cingitur mari Adriatico, à meridie mari Africo quod eſt contra Subuentanos & Syrtes minores: ab occidente & ſeptentrione habet mare Tyrrhenum: à borea vſque ſubſolanum, fretum Adriaticum, quod diuidit Tauromenitanos Siciliæ & Bruttios Italiæ. Sardinia & Corſica inſulæ paruo freto, hoc eſt, millium viginti, diuiduntur: ex quibus Sardinia habet à meridie contra Numidiam Caralitanos: cõtra Corſicam inſulam, hoc eſt, ſeptẽtrionem verſus, habet Vlbienſes: cu-

ius in longo ſpatium tenet millia paſſuum ducēta triginta, in lato millia CCLXXX. Hæc habet ab oriente & à borea Tyrrhenicum mare, quod ſpectat ad portum vrbis Romæ : ab occaſu mare Sardum, ab africo inſulas Baleares longè poſitas, à meridie Numidicum ſinum, à ſeptentrione (vt dixi) Corſicam. Corſica inſula multis promontorijs anguloſa eſt. Hæc habet ab oriente Tyrrhenicum mare, & portum vrbis, à meridie Sardiniam, ab occaſu inſulas Baleares, à circio & ſeptentrione Liguſticum ſinum. Tenet autem in longo millia paſſuum centum ſexaginta, in lato millia viginti ſex. Inſulæ Baleares duæ ſunt, maior & minor, quibus inſunt bina oppida: maior Tarraconē Hiſpaniæ ciuitatem, minor Barcinonem in ſeptentrionem verſus contra ſe habet. Maiori ſubiacet inſula Ebuſus. Deinde ab oriente Sardiniam, ab aquilone mare Gallicum, à meridie & africo Mauritanicum pelagus, ab occaſu Ibericum pelagus ſpectat. Hæ ſunt inſulę ab Helleſponto vſque ad oceanum per totum magnum pelagus cōſtitutæ: quæ & cultu & memoria magis celebres habentur. Percenſui breuiter (vt potui) prouincias & inſulas orbis vniuerſi:

niuerſi: nunc locales gentium * ſingula- *Inſularumque.
rũ miſerias, ſicut ab initio inceſſabiliter
extiterunt, & qualiter quibuſque exortæ
ſunt, in quantum ſuffecero, proferam.

De diluuio ſub Noë.

CAPVT III.

CVm poſt fabricam ornatamq; mundi huius, homo, quem rectum atque Geneſ. 6.
immaculatum fecerat deus, ac perinde
humanum genus, libidinibus deprauatum
peccatis obſorbuiſſet, continuo iniuſtam
licentiam iuſta punitio cõſecuta eſt.
Sententiam creatoris Dei & iudicis, peccanti
homini ac terræ propter hominem
deſtinatam, ſemperque dum homines terram
habitauerint duraturã, omnes, inuiti
licet, aut probamus negando, aut confitendo
toleramus: obſtinatiſque mentibus
teſtis ſibi infirmitas ſua inurit, quibus fidelis
ſcriptura non ſuaſerit. Deinde refu- Gene 7.
ſo in omnẽ terram mari, immiſſoque dilu Eccleſ. 44.
uio, cũ toto orbe contecto vnum ſpatium
cœli eſſet ac pelagi, deletum fuiſſe vniuerſum
humanum genus, paucis in arca fidei
ſuæ merito ad ſubſtituendam originem
reſeruatis, euidentiſsimè veraciſsimi ſcriptores
docent. Fuiſſe tamen etiam illi
conteſtati ſunt, qui præterita quidem

tempora,

tempora ipſumque auctorem temporum neſcientes, tamen ex indicio & coniectura lapidum, quos in remotis montibus conchis & oſtreis ſcabros, ſæpe etiã cauatos aquis viſere ſolemus, conijciẽdo didicerunt. Et quamuis huiuſmodi adhuc & relatu digna & fide certa proferri à nobis queant, tamen hæc veluti principalia duo de prę̨uaricatione primi hominis, & condẽnatione generationis vitæq́; eius, ac deinde perditione totius generis humani dicta ſufficiant: tantũ, vt ſi qua gentiles hiſtorici de noſtris aliquo ordine contigerunt, hæc plenius cũ cæteris ipſo, quo incurrerint, ordine proferantur.

De Nino & Semiramide, eorumq́; regnis.

CAPVT IIII.

ANte annos vrbis conditæ MCCC. Ninus rex Aſſyriorum, primus (vt ipſi volunt) propagandæ dominationis libidine arma foras extulit, cruentamque vitam quinquaginta annis per totam Aſiam bellis egit: à meridie atque à rubro mari ſurgens ſub vltimo ſeptentrione Euxinum pontum vaſtando perdomuit, Scythicamque barbariem, adhuc tunc & imbellem & innocentem torpentemque excitauit, ſæuitiam, vires ſuas noſſe, & non

lacte

lacte iam pecudum, ſed ſanguine hominũ viuere, ad poſtremum vincere, dum vincit, edocuit. Nouiſsime Zoroaſtrem Bactrianorum regem, eundemq́ue magicæ (vt ferunt) artis repertorem, pugna oppreſſum interfecit. Pòſt ipſe dum deficientem à ſe oppugnat vrbem, ſagittæ ictu interijt. Huic mortuo Semiramis vxor ſucceſsit, virum animo, habitu filium gerẽs: auidoſq́ue iam vſu ſanguinis populos, per duos & quadraginta annos cædibus gentium exercuit. Non cõtenta terminis mulier, quos à viro ſuo tunc ſolo bellatore, in quinquaginta annis acquiſitos ſuſceperat, Aethiopiam bello oppreſſam, ſanguine interlitam, imperio adiecit. Indis quoque bellum intulit: quò præter illam & Alexandrum Magnum nullus intrauit. Quod eo tempore ideo crudelius grauiuſq́ue erat quàm nunc eſt, perſequi & trucidare populos in pace viuentes, quia tũc apud illos nec foris erant vlla incẽdia bellorum, nec domi tanta exercitia cupiditatum. Hæc libidine ardens, ſanguinem ſitiens, inter inceſſabilia ſtupra & homicidia, cum omnes quos regiæ arceſsitos meretriciæ habitos cõcubitu oblectaſſet, occideret, tandem filio flagitiosè concepto,

pto, impiè expoſito, inceſtè cognito, priuatam ignominiam publico ſcelere obtexit. Præcepit enim, vt inter parentes ac filios nulla delata reuerētia naturæ, de cōiugijs appetendis, vt cuique libitum eſſet,
Licitum. * liberum fieret.

Pentapolim regionem ob nefanda libidinis ſcelera de cœlo tactam & exuſtam fuiſſe.

CAPVT V.

ANte annos vrbis conditæ MCLX. confinem Arabiæ regionem, quæ tunc Pentapolis vocabatur, arſiſſe penitus igne cœleſti, inter alios etiam Cornelius Tacitus refert, qui ſic ait: Haud procul inde campi quos ferunt olim vberes, magniſq; vrbibus habitatos, fulminū iactu arſiſſe: ſed manere veſtigia, terramq; ipſam ſpecie ſolidā vim frugiferam perdidiſſe. Et cum hoc loco nihil de incenſis propter peccata hominum ciuitatibus quaſi ignarus expreſſerit, paulo pòſt velut oblitus conſilij, ſubijcit & dicit: Ego ſicut inclytas quondam vrbes igne cœleſti flagraſſe conceſſerim: ita halitu lacus infici terram & corrumpi reor. Quo dicto, inuitus licet, de exuſtis vrbibus, quæ procul dubio peccatorum noxa conflagrauerunt, & ſciſſe ſe & conceſsiſſe con-

feſſus,

feſſus, palàm prodidit non ſibi cognitionis fidem defuiſſe, ſed exprimendæ fidei voluntatem : quod nunc à me plenius proferetur. In confinio Arabiæ & Palæſtinæ, qua dimiſsi altrinſecus montes, ſubiectis campis excipiuntur, quinque ciuitates fuêre, Sodoma, Gomorra, Adama, Seboim, & Segor. ſed Segor ex his parua, illæ amplæ & magnæ : quippe quibus & ſoli fœcunditas ſuberat, & Iordanis fluuius per plana diffuſus, ac per opportuna diuiſus augmentis vbertatis impendebatur. Huic vniuerſæ regioni bonis male vtenti, abundantia rerum cauſa malorum fuit. Ex abundantia enim luxuria, ex luxuria fœdæ libidines adoleuêre: adeo, vt maſculi in maſculos operantes turpitudinem, nec conſideratis quidem locis, conditionibus, ætatibuſque, proruerunt. Itaque iratus deus, pluit ſuper hanc terram ignē & ſulfur, totamq; regionem cum populis atque vrbibus exuſtam, teſtem iudicij ſui futuram, æterna perditione damnauit: vt nunc quoque appareat quidem forma regionis, ſed inueniatur regio cineris, mediamque conuallem, quam Iordanis irrigauerat, nunc mare ſuperfuſum tegat. Tantumque de rebus

Geneſ. 19. Iſaiæ 15.

rebus (vt putatur) paruis diuinæ indignationis furor accenſus eſt, vt propter hoc quod illi male vtentes bonis, fructus miſeriarum, nutrimenta libidinum fecerant, terra quoque ipſa quæ has habuerat ciuitates, primũ exuſta ignibus, pòſt oppreſſa aquis, in æternam damnationem communi periret aſpectui.

Comparatio cladis Sodomiticæ & Romanæ.

CAPVT VI.

ITaque nunc ſi placet, hi qui in Chriſtum, quem nos iudicem ſæculorum oſtendimus, quantum in ipſis eſt, ſputa conijciunt, inter Sodomam & Romã diſcernant cauſas, & conferant pœnas: quæ à me vel maximè ob hoc retractandæ non ſunt, quia omnibus notæ ſunt. Et tamen quàm libenter ſententias eorum acciperem, ſi illi fideliter ita vt ſentiunt faterentur: quanquam quid de temporibus Chriſtianis rari & hoc in angulis murmurent, non vſqueadeo moleſtè accipiendum putem, cum totius populi Romani conſona voce, pariq́ue iudicio ſenſus ac ſermo ſit cognitus. Adeò autem paruo quodam & leui motu hæſitaſſe erga ſe parumper conſuetudinem voluptatum, indubitatiſſimè

ſimè conteſtatus eſt, vt liberè conclamaret, ſi reciperet Circum, nihil eſſe ſibi factum: hoc eſt, nihil egiſſe Romæ Gotthorum enſes, ſi concedatur Romanis ſpectare Circenſes. Niſi fortè (vt ſe habet apud pleroſque hoc præcipue tempore) qui ex longa requie vel paruam obortam ſolicitudinem, intolerabilem laborem putant, has clementiſsimas admonitiones, quibus omnes aliquãdo perſtringimur, aliorum punitionibus auditis lectiſque præponũt: quos ſaltem de hoc ipſo exitu Sodomorum & Gomorræorum moneo, vt diſcere atque intelligere queant, qualiter deus peccatores punierit, qualiter punire poſſit, qualiter puniturus ſit.

De prælio inter Telchines & Carpathios & Phoroneum regem. Item de diluuio Achaiæ.

CAPVT VII.

ANte annos vrbis conditæ MLXX. Telchines & Carpathij peruicax prælium aduerſus Phoroneum regẽ Argiuorum, & Paraphaſios ancipiti ſpe ſine fructu victoriæ geſſerunt. Idemque Telchines & Carpathij poſt paululum bello victi, patria profugi ignarique rerũ, credentes quia ſe penitus à congreſſu totius humanæ habitationis abſtraherent, Rho-

dum inſulam quæ Ophiuſſa antea vocabatur, quaſi tuta poſſeſsione ceperũt. Ante annos vrbis conditæ MXL. in Achaia ſæuum diluuiũ, vaſtatione plurima totius penè prouinciæ fuit. Quod quia Ogygij, qui tunc Eleuſinæ conditor & rex erat, temporibus effuſum eſt, nomen loco ac tempori dedit.

De ſterilitate & fame Aegypti, cui Ioſeph ſolertia ſua conſuluit: & de vanitate Aegyptiorum ſacerdotum.

CAPVT VIII.

ANte annos conditæ vrbis MVIII. fuiſſe apud Aegyptum primum inſolitam faſtidiendamque vbertatem, dein de iugem atque intolerabilem famem, cui Ioſeph vir iuſtus & ſapiens diuina prouiſione ſubuenerit, Pompeius hiſtoricus, ciuſque breuiator Iuſtinus docet: qui inter cætera ſic ait: Minimus ætate inter fratres Ioſeph fuit, cuius excellens ingenium fratres veriti, interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Aegyptum, cum magicas ibi artes ſolerti ingenio percepiſſet, breui ipſi regi percharus fuit. Nã & pdigiorum ſagaciſsimus erat, & ſomniorum primus intelligentiã condidit: nihilque

Iuſtin lib. 36.

que diuini iuris humaniq; ei incognitum videbatur: adeo, vt etiam agrorum ſterilitatem futuram ante multos annos proſpiciens, fruges congregaſſet. Tantaq; experimenta eius fuerunt, vt nō ab homine, ſed à deo reſponſa dari viderentur. Filius Ioſeph Moyſes fuit, quem præter paternæ ſcientiæ hæreditatem etiã formæ pulchritudo commendabat. Sed Aegyptij cum ſcabiem & vitiliginem paterentur, reſponſo mōiti, eum cum ægris, ne peſtis ad plures ſerperet, terminis Aegypti pellunt. Hæc Iuſtinus. Sed quoniam hæc idem Moyſes, quem iſti ſapientem ſcientemque fuiſſe atteſtantur, plenius veriuſque, tanquã per ſe ſuoſque geſta, conſcripſit, primum fide eius atque auctoritate, quam etiã iſti probant, horum ignorãtia ſupplenda eſt: dehinc ſacerdotum Aegyptiorum fallax malitia cōfutanda eſt, qui vel aſtu, quod manifeſtius eſt, euidentem iram miſericordiamque veri dei memoriæ ſubtrahere conati ſunt, particulatim expoſitione confuſa, ne in contumeliam idolorum ſuorum eum colendum meritò oſtenderent, cuius cōſilio annuntiata hęc mala & auxilio euitata docuiſſent: vel forte, vt indulgentius accipiamus, ob-

liti ſunt. Illius enim noſtri Ioſeph, qui fuit veri dei ſeruus, & pro creatura domini ſui piè intentéque ſolicitus, prouiſione ipſi abundabant frugibus quaſi ſacerdotes: ſed quia falſi ſacerdotes erant, cum cæteris eſurientibus nõ dolebant. Enimuero cui placet, obliuiſcitur: cui dolet, meminit. Quanquam huius temporis argumentum hiſtorijs faſtiſque reticentibus, ipſa ſibi terra Aegypti teſtis pronuntiat: quæ tunc redacta in poteſtatem regiam, reſtitutaque cultoribus ſuis, ex omni fructu ſuo vſq; ad nunc quintæ partis inceſſabile vectigal exoluit. Fuit itaque hęc fames magna ſub rege Aegyptiorũ. Diapolita, cui nomen erat Amaſis, quo tempore Baleus Aſſyrios, Argiuos Apis regebat. Fuerunt autem ante annos famis ſeptem, præcedentes alij ſeptem vbertatis anni: quorum affluentiam tanto negligentius perituram, quanto vberius natam Ioſeph noſter ſolertia ſua collegit, & condidit, totamque Aegyptum conſeruauit. Acquiſiuit vniuerſam Pharaoni pecuniam, & deo gloriam reddens diſpenſatione iuſtiſsima, cui vectigal, vectigal, cui honorem, honorem: omniumque pecora, terras, cenſuſque collegit: ipſos autem, qui

qui ſemet cum terris ſuis accipiendæ ſti-pis taxatione vendiderant, ſtatuta quintę partis pactione laxauit. Hunc Ioſeph, quē conſtituit deus Aegyptijs conſeruatæ ſalutis auctorem, quis credat ita in breui eorum excidiſſe memoria, vt filios eius atque vniuerſam cognationem paulò pòſt ſeruitio addixerint, laboribus * affecerint, internecionibus profligarint? Quāobrem non eſt mirandum, ſi nūc quoque aliqui reperiuntur, qui cum à ceruicibus ſuis impendentem gladiū prętento Chriſtiano nomine auerterint, ipſum nomen Chriſti, quo ſolo ſalui ſunt, aut diſsimulent, aut infament: grauariq́ue ſe eorum temporibus aſſerant, quorum meritis liberantur.

* afflixerint.

De inundatione ſub Amphictyone & Deucalione regibus, peſte Aethiopica, Libero patre Indiam vaſtante.

CAPVT IX.

ANno DCCCX. ante vrbem conditam Amphictyon Athenis tertius à Cecrope regnauit, cuius temporibus aquarum illuuies maiorem partem populorum Theſſalię abſumpſit, paucis per refugia montium liberatis, maxime in monte Parnaſſo, in cuius circuitu Deucalion

tunc regno potiebatur: qui tunc ad ſeratibus confugientes ſuſceptos, per gemina Parnaſſi iuga fouit aluitque, à quo propterea genus humanū reparatum ferunt. Tunc etiam in Aethiopia peſtes plurimas diroſque morbos, penè vſq; ad deſolationem exæſtuauiſſe, Plato teſtis eſt. Et ne fortè diuiſa tempora credantur iræ dei furoriſque bellici, ea tempeſtate ſubactam Indiam Liber pater ſanguine madefecit, cædibus oppleuit, libidinibus polluit, gentem vtique nulli vnquam hominũ obnoxiam, vernacula tantum quiete con tentam.

De populo dei in Aegypto afflicto, X. plagis Aegyptiorum, & tranſitu ſinus Arabici, ac reliquijs eiuſdem, de ſolis ardore quodam infeſto.

CAPVT X.

ANno ante vrbẽ conditā DCCCV. infanda Aegyptijs mala, atque intolerabiles plagas incubuiſſe, Pompeius Corneliuſque teſtantur: qui quidem cum hæc ambo de Iudæis referenda proponant, aliquantulum me pro ſui diuerſitate mouerunt. Ait enim Pompeius, ſiue Iuſtinus, hoc modo: Aegyptij cum ſcabiem & vitiliginem paterentur, reſponſo moniti, Moyſen cum ægris, ne peſtis ad plu-

res

[..]es ſerperet, terminis Aegypti pellunt. Dux igitur exulum factus, ſacra Aegyptiorum furto abſtulit: quæ armis repetentes Aegyptij, domũ redire tempeſtatibus compulſi ſunt. At vero Cornelius de eadem re ſic ait: Plurimi auctores conſentiunt, orta per Aegyptum tabe, quæ corpora, fœdaret, regẽ Bocchorim adito Ammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum, vt inuiſum dijs, alias in terras auehere iuſſum: ſic cõquiſitum collectumq; vulgus, poſtquam vaſtis locis relictum ſit, cæteris per lachrymas torpentibus, Moyſen vnũ exulum monuiſſe, ne quam deorum hominũ'ue opem expectarent, ab vtriſque deſerti, ſed ſibimet vt duci cœleſti crederent, primo cuius auxilio credentes, præſentes miſerias pepuliſſent. Itaq; Cornelius dicit, quod ipſis Aegyptijs cogentibus, Iudæi in deſerta propulſi ſint: & poſtea ſubiũgit incaute, quod ope Moyſi ducis in Aegypto miſerias propuliſſent. Quare oſtenditur, quædã, quæ per Moyſen ſtrenue acta ſunt, fuiſſe celata. Itẽ Iuſtinus aſſerit, pulſum ęque cũ populo Moyſen, ſacra Aegyptiorũ fuiſſe furatũ: quæ Aegyptios armis recipere moliẽtes, coa- * notitiã.

ctos tempeſtatibus ac repulſos domum rediſſe. Et hic aliquid amplius, & ſi non totum, prodidit quod ille celauit. Quapropter quia Moyſi magno illi duci teſtimonium ambo dixerunt, ab ipſo ſicut per eum & geſta & dicta ſunt, proferentur. Cum populum dei, hoc eſt, genus Ioſeph Aegyptij, cuius ope ſalui erant, ſeruitio oppreſſum labore cruciarent, inſuper etiam ad necandam ſobolem ſuã, crudeli imperio cogerent, dimitti deus populum ſuum liberum, ad ſeruiẽdum ſibi per Moyſen nuncium iubet: contemptuſq́ue duriſsimis cõtumaces ſupplicijs agit: qui decem plagis onerati ac protriti, tandem quos dimittere noluerant, etiam feſtinare coëgerunt. Poſt aquas in ſanguinem verſas, ardentibus ſiti grauiora afferẽtes pœnarum remedia quàm pœnas: poſt horridos ranarũ ſqualores, per omnia munda immundaq́ue reptantes: poſt ignitos cyniphes, & nuſquam toto aëre vibrante euitabiles: poſt muſcas caninas, etiam per interiora membrorum horridis motibus curſitantes, acerbeq́ue inferentes tã grauia tormenta quàm turpia: poſt omnium pecorum & iumentorum repentinam ruinam, ſtragemq́ue generalem: poſt veſi-

cas efferueſcentes, hulceraque manantia, & (vt ipſi dicere maluerunt) ſcabiem ac vitiliginem totis corporibus erumpentem: poſt grandinem cum igne permixtam, paſsim homines, armentaatq; arbores proterentem: poſt locuſtarum nubes, exhauſtis omnibus, ipſas quoque radices ſeminum perſequentes: poſt tenebras imaginibus diras, craſsitudine palpabiles, diuturnitate ferales: poſtremò poſt vniformem in tota Aegypto primitiuæ ſobolis necem, paremque per vniuerſos orbitatũ tempeſtatem, qui iubenti deo non ceſſerant, ceſſere puniẽti: ſed mox peſsima pœnitẽtia dimiſſos perſequi auſi, vltima nefandæ peruicaciæ expendêre ſupplicia. Nam rex eorum vniuerſum Aegypti exercitum, curribus atque equitibus inſtructum, in circum errantes egit: cuius numerum hoc ſolo vel maxime argumento conijcere poſſumus, quod eum ſexcenta millia virorum timuerunt atque fugerũt. Sed protector depreſſorum, & vltor contumacium deus diuiſit ſubito rubrũ mare, ac dilatatus vtrinque marginibus rigentium vndarum, in montis faciem latera erecta ſuſpẽdit, vt inoffenſi ſpe limitis prouocati, pij viam deſperatæ ſalutis, impij

foueam inſperatæ mortis intrarent. Itaque Hebræis tutò per ſicca gradientibus, refuſis à tergo aquarum aſtantium molibus, obruta eſt & interfecta cum rege ſuo vniuerſa Aegypti multitudo: totaque prouincia plagis antè cruciata, hac poſtremò interfectione vacuata eſt. Extant etiam nunc certiſsima horum monimenta geſtorum. Nam tractus curruum rotarumque orbitæ non ſolum in littore, ſed etiam in profundo, quouſque viſus admittitur, peruidentur. Etſi forte ad tempus vel caſu, vel curioſitate turbātur, continuo diuinitus in priſtinam faciem ventis fluctibuſque reparantur, vt quiſquis non docetur timorem dei propalatæ religionis ſtudio, iræ eius tranſactæ vltionis terreatur exemplo. His etiā temporibus adeo iugis & grauis æſtus incanduit, vt ſol per deuia tranſuectus, vniuerſum orbem non calore affeciſſe, ſed igne torruiſſe dicatur: impreſſumq; feruorem & Aethiops plus ſolitum, & inſolitum Scytha non tulerit: ex quo etiam quidam, dum non concedunt deo ineffabilem potentiam ſuam, inanes ratiunculas conquirentes, ridiculam Phaëtontis fabulam texuerunt.

De parricidio Darnaidum, de Buſiridis crudelitate, de Tereo, Progne, & Philomena, & Perſeo Aſiam populante.

CAPVT XI.

ITem anno ante vrbem conditā DCCLXXV. inter Danai atque Aegypti fratrum filios quinquaginta parricidia vna nocte commiſſa ſunt. Ipſe deinde tantorum ſcelerum fabricator Danaus, regno, quod tot flagitijs acquiſierat, pulſus, Argos conceſsit. Ibiq́ue indignè perſuaſis in facinus Argiuis, Sthenelam, qui eum profugum egentemq́ue * ſuſceperat, regno expulit, atque ipſe regnauit. * excepe-rat.

Buſiridis in Aegypto cruentiſsimi tyranni crudelis hoſpitalitas, & crudelior religio tunc fuit: qui innocentū hoſpitum ſanguinem dijs, ſcelerum ſuorū participibus propinabat: quod execrabile ſine dubio hominibus videtur, quū ipſis etiam dijs execrabile videretur. Tunc etiam Terei Prognæ & Philomelæ inceſto parricidium adiūctum, atq; execrabilius vtroq; conuiuiū per infandos cibos, additū eſt: cum propter ſororis pudicitiam ereptam præciſamque linguam filium paruulum mater occidit, pater comedit. Ijſdem temporibus Perſeus à Græcia in Aſiam tranſuectus,

uectus, ibi barbaras gentes graui diuturnoque bello domuit: & nouiſsimè victor nomen ſubiectæ genti dedit: namq; à Perſeo Perſæ ſunt vocati.

Congeries multorū facinorū per prœteritionē.

CAPVT XII.

AT ego nunc cogor fateri, me proſpiciendi finis commodo, de tanta malorum ſæculi circunſtantia præterire plurima, cuncta breuiare. Nequaquam enim tam denſam aliquando ſiluam prætergredi poſſem, niſi etiam crebris interdum ſaltibus ſubuolarem. Nam cum regnum Aſſyriorum per MCLX. annos vſque ad Sardanapalum, per quinquaginta propemodum reges actum ſit, & nunquā pene vel inferendis vel excipiendis vſque in id tempus bellis quieuerit, quis finis reperietur, ſi ea commemorare numerando, vt non dicam deſcribendo conemur? prę ſertim cum & Græcorum prætereunda non ſint, & Romanorū vel maximè recēſenda ſint. Nec mihi nūc enumerare opus eſt Tantali & Pelopis facta turpia, & fabulas turpiores: quorum Tantalus rex Phrygiorum Ganymedem Trois Dardaniorum regis filium cum flagitioſiſsimè rapuiſſet, maiore conſerti certaminis fœditate

ditate detinuit, ſicut Phanocles poeta cõfirmat, qui maximum bellum excitatum ob hoc fuiſſe commemorat: ſiue quia hũc ipſum Tantalum, vtpote aſſeclam deorũ, videri vult raptum puerum ad libidinem Iouis familiari lenocinio præparaſſe, qui ipſum quoque filium Pelopem epulis eius non dubitarit impendere. Tædet etiam ipſius Pelopis contra Dardanum atq; Troianos, quamlibet magna referre certamina [illegible], quia in fabulis celebrari ſolita ſunt: negligentius audiuntur. Illa quoque prætereo, quæ de Perſeo, Cadmo, Thebanis, Spartaniſque per inextricabiles alternantium malorum recurſus, Palæphato ſcribente, referũtur. Taceo flagitia Lemniadum, prætermitto Pandionis Athenienſium regis flebilem fugam, Atrei & Thyeſtis odia, ſtupra & parricidia, cœlo quoque inuiſa, diſsimulo. Omitto Oedipum interfectorem patris, matris maritum, filiorum fratrem, vitricum ſuum. Sileri malo Eteoclem atque Polynicẽ mutuis laboraſſe concurſibus, ne quis eorum parricida nõ eſſet. Nolo meminiſſe Medeæ amore ſæuo sauciæ, & pignorũ paruulorum cæde gaudentis, & quicquid illis temporibus perpetratum conijci datur:

tur: qualiter homines ſuſtinuerint, quod etiam aſtra fugiſſe dicuntur.

Certamen inter Cretenſes & Athenienſes. Lapithas & Theſſalos.

CAPVT XIII.

ANno ante vrbē conditā DLX. atrociſsimum inter Cretenſes atq; Athenienſes certamen fuit: vbi populis vtrinq; infœliciter profligatis, cruentiorē victoriam Cretenſes exercuerunt: qui nobiliū Athenienſium filios Minotauro, verum fero homini, an inhumanæ beſtiæ aptius dicā neſcio, deuorandos crudeliter addicebant, atque informe prodigium effoſsis Græciæ luminibus ſaginabant. Iiſdē diebus Lapithæ & Theſſali famoſis nimium certauêre conflictibus. Sed Theſſalos Palæphatus, in libro primo incredibilium, prodit ipſos à Lapithis creditos dictoſq; fuiſſe centauros, eo quod diſcurrentes in bello equites, veluti vnum corpus equorum & hominum viderentur.

Veſores rex Aegypti Scythas bello infeſtans, vincitur. Scythæ Aſiam ſibi ſubijciunt.

CAPVT XIIII.

ANno ante vrbē conditam CCCC. LXXX. Veſores rex Aegypti meridiē & ſeptentrionem, diuiſas penè

toto

toto cœlo ac pelago plagas, aut miſcere bello, aut regno iungere ſtudens, Scythis bellum primus indixit, miſsis prius legatis, qui hoſtibus parendi leges dicerẽt. Ad quæ Scythæ legatis reſponderunt, ſtolide opulentiſsimũ regem aduerſus inopes ſumpſiſſe bellũ, quod timendũ ipſi magis verſa vice fuerit, propter incertos belli euẽtus: nulla præmia, & damna manifeſta. Porrò ſibi non expectandum, dum ad ſe veniatur, ſed vltro prædæ obuiam ituros. Nec mora: nã dicta factis inſequũtur. Primum ipſum Veſorẽ territum refugere in regnũ cogunt: deſtitutum vero exercitũ inuadunt, omnemq́ue belli apparatum capeſſunt. Vniuerſam quoque Aegyptum populaſſent, niſi paludibus impediti, repellerentur. Inde cõtinuo reuerſi perdomitã infinitis cædibus Aſiam, vectigalem fecere: vbi per XV. annos ſine pace immorati, tandem vxorum flagitatione reuocantur, denunciantium, ni redeant, ſobolem ſe à finitimis quæſituras.

Amazonum origo, mores & facinora.

CAPVT XV.

MEdio autem tẽpore, apud Scythas duo regij iuuenes Plynos & Scolopythus, per factionem optimatum domo pulſi,

pulſi, ingentem iuuentutem ſecum traxêre, & in Cappadociæ Ponticæ ora iuxta amnem Thermodoontem conſederunt, campis Themiſcyrijs ſibi ſubiectis: vbi diu proxima quæque populati, conſpiratione finitimorum per inſidias trucidantur. Horũ vxores exilio ac viduitate permotæ, arma ſumunt, & vt omnibus par ex ſimili conditione animus fieret, viros qui ſuperſuerant, interficiunt: atque accenſæ in hoſtem, ſanguine ſuo vltionem cæſorum coniugum, finitimorum excidio conſequuntur. Tunc pace armis quæſita, externos concubitus ineunt, editos mares mox enecant, feminas ſtudioſè nutriunt, inuſtis infantium dexterioribus mamillis, ne ſagittarum iactus impedirẽtur: vnde Amazones dictæ. Harum duæ fuêre reginæ, Marpeſia & Lampetoo, quę agmine diuiſo in duas partes, viciſsim curam belli & domus cuſtodiam ſortiebantur. Igitur cum Europam maxima ex parte domuiſſent, Aſiæ vero aliquantis ciuitatibus captis, ipſæ Epheſum aliaſque vrbes condidiſſent, præcipuam exercitus ſui partem onuſtam opulentiſsima præda, domum reuocant: reliquæ ad tuendũ Aſiæ imperium relictæ cum Marpeſia regina

gina concurſu hoſtiũ trucidantur. Huius locum capeſsit Orithya filia, quæ ſingularem virtutis gloriam perpetua virginitate cumulauit. Hac fama excitas gentes tanta admiratio & formido inuaſerat, vt Hercules quoque cùm iuſſus fuiſſet à domino ſuo exhibere arma reginæ, quaſi ad ineuitabile periculum deſtinatus, vniuerſam Græciæ lectam ac nobilem iuuentutem contraxerit, nouẽ longas naues præpararit: nec tamen contentus examine viriũ, ex improuiſo aggredi, & inſperatas circumuenire maluerit. Duæ tunc ſorores regno præerãt, Antiope & Orithyia. Hercules mari aduectus, incautas inermeſq; & pacis incuria deſides, oppreſsit. Inter cæſas captaſq; complurimas duę ſorores Antiopæ, Menalippe ab Hercule, Hippolite à Theſeo retentæ. Sed Theſeus Hippolytan matrimonio aſciuit. Hercules Menalippen ſorori reddidit, & arma reginæ prætio redẽptionis accepit. Poſt Orithyiam Pentheſilea regno potita eſt: cuius Troiano bello clariſsima inter viros documenta virtutis accepimus.

Epilogus hiſtoriæ Amazonũ: in quo præſentem Romanorum cæcitatem inſectatur.

CAPVT XVI.

PRoh dolor, pudet erroris humani. Mulieres patria profugæ Europam atque Aſiam, id eſt, plurimas fortiſsimaſque mundi partes intrauerunt, peruagatę ſunt, deleuerunt, centũ penè annis euertẽdo vrbes plurimas, atq; alias conſtituendo tenuerũt: nec tamen miſerię hominum preſſura temporũ deputata eſt. Modo autem Getæ illi, qui & nunc Gothi, quos Alexander euitandos pronuntiauit, Pyrrhus exhorruit, Cæſar etiam declinauit, relictis vacuefactisq; ſedibus ſuis, ac totis viribus toti Romanas ingreſsi prouincias, ſimulq; ad terrorem diu oſtentati ſocietatem Romani fœderis precibus ſperãt, quàm armis vindicare potuiſſent. Exiguę habitationis ſedem, non ex ſua electione, ſed ex noſtro iudicio rogant: quibus ſubiecta & patente vniuerſa terra, præſumere, quã eſſet, libitum, liberum fuit. Semetipſos ad tuitionem Romani regni offerunt, quos ſolos inuicta regna timuerũt: & tamen cæca gentilitas, cùm hæc Romana virtute geſta non eſſe videat, fide Romanorũ impetrata non credit, nec acquieſcit, cùm intelligat, confiteri beneficio Chriſtianæ religionis (quæ cognatã per omnes populos fidem iungit) eos viros

ſine

ſine prælio ſibi eſſe ſubiectos, quorum fœminæ maiorem terrarum partem immenſis cædibus deleuerunt.

De raptu Helenæ & Troiæ excidio, cum admonitione ad lectorem.

CAPVT XVII.

AT vero ante vrbẽ conditã CCCC. XXX. anno, raptus Helenæ, coniuratio Græcorum, & concurſus mille nauium, dehinc decennis obſidio, ac poſtremo famoſum Troiæ excidium prædicatur. In quo bello per decem annos cruentiſsimè geſto, quas nationes, quantoſque populos idem turbo inuoluerit, atque afflixerit, Homerus poeta in primis clarus, luculentiſsimo carmine palã facit: nec per ordinem nunc retexere noſtrũ eſt, quia & operi longum & omnibus notũ videtur. Veruntamẽ qui diuturnitatem illius obſidionis, euerſionis atrocitatẽ, cædem, captiuitatemq; didicerunt, videant, ſi recte iſto, qualiſcunq; eſt, præſentis temporis ſtatu offenduntur, quos hoſtes, occulta miſericordia dei, cũ per omnes terras inſtructis copijs bello pſequi poſsint, pacis gratia prætẽtis obſidibus p omnia maria ſequuntur: & ne forte hæc quietis amore facere credantur, ſeipſos ad pericula ſua

pro Romanorum pace aduerſus alias gentes offerunt.

Aeneæ in Italiam aduentus, & varia clades eiuſdem temporis.

CAPVT XVIII.

PAucis præterea annis interuenientibus, Aeneæ ex Troia profugi aduentus in Italiam, quæ arma commouerit, qualia per triennium bella excitauerit, quantos populos implicuerit, odio excidioque afflixerit, ludi literarij diſciplina noſtræ quoque memoriæ *inſitum eſt. Horum præterea temporũ medio interiacente exilia naufragiaque Græcorum, Peloponnenſium clades Codro moriente, fatorum ignari Thraces, noua in bella ſurgentes, & generalis tunc per totam Aſiam Græciamque commotio.

* inuſtũ.

De Sardanapolo rege Aſſyriorum. De Pharaorte, Diocle, & Aſtyage regib. Medorum. De Cyro rege Perſarum.

CAPVT XIX.

ANno ante vrbem conditam LXIIII. nouiſsimus apud Aſſyrios regnauit Sardanapalus, vir muliere corruptior: qui inter ſcortorum greges *fœmineo habitu purpuram colo tractans, à præfecto ſuo Arbato, qui tunc Medis præerat, viſus

* fœminę.

ſus atque execrationi habitus, mox etiam excitis Medorum populis ad bellum prouocatus, & victus, ardenti pyræ ſe iniecit. Exin regnum Aſſyriorum in Medos conceſsit. Deinde multis prælijs vndique ſcateſcentibus, quæ per ordinem diſſerere nequaquam aptũ videtur, per varios prouentus ad Scythas Chaldæoſque, & rurſus ad Medos parili via redit. In qua breuitate penſandum eſt, quantæ ruinæ cladeſque gentium fuêre, quanta bella fluxerunt, vbi toties tot & talia regna mutata ſunt. Poſt hæc Medis Phraortes imperitauit, qui creberrimis Perſarum Aſſyriorumq; bellis viginti & duos regni ſui annos conſumpſit. Poſt hunc Diocles regnauit, vir armis experientiſsimus, ſemperque bellis immoratus, qui auctum latè imperium moriens Aſtyagi dedit. Aſtyages virili prole vacuus, Cyrum nepotem apud Perſas genitum habuit. Sed Cyrus, mox vt adoleuit, congregata Perſarũ manu, auo certamen indixit. Porrò Aſtyages oblitus ſceleris ſui, quod in Harpagũ dudum admiſerat, cum filiũ eius vnicum & paruulum interfecit, epulandumque patri appoſuit, ac ne quid infœlicisſimæ orbitati fœlix ignorantia ſubtraheret, in-

ſames epulas, oſtenſis patri cum capitè manibus,improperauit. Huius ergo facti immemor, ipſi Harpago ſummam belli committit, qui acceptum exercitum ſtatim Cyro per proditionem tradit. Quo comperto, Aſtyages raptis ſecum copijs, in Perſas ipſe proficiſcitur, acriuſque certamen inſtaurat, propoſito ſuis metu, ſi quis è prælio cedere moliretur, ferro exciperetur. Qua neceſsitate inſtanter Medis pugnantibus, pulſa iterum Perſarum acies, cum paulatim cederet, matres & vxores eorum obuiam occurrunt, orant, in prælium reuertantur: cunctantibus, ſublata veſte, obſcœna corporis oſtendunt, quærentes, num in vteros matrum vel vxorum vellent refugere. Quo facto erubeſcentes in prælium redeunt: & facta impreſsione, quos fugiebant, fugere compellunt. Ibi tunc Aſtyages capitur, cui Cyrus nihil aliud quàm regnum abſtulit, eumq; maximè Hyrcanorum genti præpoſuit. In Medos vero ipſe reuerti noluit. Is finis imperij Medorum fuit. Sed ciuitates quæ tributariæ Medorum erant, à Cyro defecerunt: quæ res Cyro multorum bellorum cauſa & origo extitit.

De Phalaridis tyrannide, & Aremuli Latinorum regis flagitijs.

CAPVT XX.

EA tempeſtate Phalaris Siculus Agrigentinos arrepta tyrannide populabatur. Qui crudelis mente, commentis crudelior, omnia nefariè in innocentes agens, inuenit aliquando quem iuſtè puniret iniuſtus. Nã Perillus quidam æris opifex affectans tyranni amicitiam, aptũ munus crudelitati illius ratus, taurum æneum fecit cui adfabre ianuam è latere compoſuit, quæ ad contrudendos damnatos receptui foret: vt cum incluſus ibidẽ ſubiectis ignibus torreretur, ſonũ vocis extortæ capacitas concaui æris augeret, pulſuq; ferali competens imagini murmur emitteret, nefarioq; ſpectaculo mugitus pecudis, nõ hominis gemitus videretur. Sed Phalaris factũ amplexus, factorem execratur, & vltioni materiam præbuit, & crudelitati: nã ipſum opificẽ ſua inuentione puniuit. Fuerat etiã paulò ſuperiore tempore apud Latinos rex Aremulus, qui per annos octodecim flagitijs impietatibuſque creſcens, ad poſtremum diuino iudicio fulmine interceptus, matura ſupplicia immatura ætate diſſoluit. Eligant

nunc (ſi videtur) Latini & Siculi, vtrum in diebus Aremuli & Phalaridis eſſe maluiſſent, innocentum vitas pœnis extorquentium, an his temporibus Chriſtianis, cùm imperatores Romani ipſà in primis religione compoſiti, poſt comminutas reipublicæ bono tyrannides, ne ipſorum quidem iniurias exigunt tyrannorum.

Bellum inter Peloponnenſes & Athenienſes, de Amazonum & Cimmeriorum in Aſiam incurſu, de diutina obſidione & expugnatione Meſſenæ. Bellum Athenienſium contra Lacedæmonios, Peloponnenſium & Bœotiorum contra Athenienſes.

CAPVT XXI.

ANno ante vrbem conditam XXX. Peloponnenſium Athenienſiumq; maximum bellum totis viribus animiſque commiſſum eſt: in quo mutuis cędibus ad hoc coacti ſunt, vt velut victi ſe ab alterutro ſubtraherent, bellumque desererent. Tunc etiam Amazonum gentis & Cimmeriorum in Aſiam repentinus incurſus plurimam diu latè vaſtationem ſtragemque edidit. Anno viceſimo ante vrbē conditam, Lacedæmonij contra Meſſenios propter ſpretas virgines ſuas in ſolenni Meſſeniorũ ſacrificio, per annos viginti inde-

indeſeſſo furore bellantes, ruinæ ſuæ totas Græciæ vires implicuerunt: qui cum ſe magnis execrationibus deuouiſſent, ſacramentiſque obſtrinxiſſent, domum, niſi Meſſena expugnata, nunquam eſſe redituros, ac per decẽ annos longa fatigati obſidione, nec tamen aliquem vincendi fructum adepti, porrò autem & querelis vxorum ſuper longa viduitate, & periculo ſterilitatis conteſtantium permoti reuocarentur, conſultatione habita, veriti ne intercepta ſpe ſobolis ſibi magis hac perſeuerantia, quàm Meſſenijs perditio nutriretur, ſelectos in exercitu eos, qui poſt iuſiurandum in ſupplementum militiæ venerant, Spartam remittunt, quibus promiſcuos omnium fœmininarum concubitus permiſere, infami ſatis, nec tamen inutili licentia. Ipſi autem propoſito inſiſtentes, expugnant fraude Meſſenios, victos ſeruitio premunt. At illi cruẽtam diu dominationem inter verbera, & vincula perpreſsi, iugum excutiunt, arma ſumũt, bellum inſtaurant. Lacedæmonij Tyrtæum poetam Athenienſem ducem prælio legunt: qui tribus conflictibus fuſi, amiſſum exercitum, vocata in libertatem ſeruorum manu ſuppleuerunt. Sed cum ſic

quoque deſiſtendum certamini propter metum periculi arbitrarentur, Tyrtę i poëtæ & ducis cõpoſito carmine & pro cõcione recitato, rurſus accẽſi, mox in certamen ruunt: tantaq; vi animorum concurſum eſt, vt raro vnquam cruẽtius prælium exarſerit. Ad poſtremum tamen victoria Lacedæmoniorũ fuit. Tertio Meſſenij reparauêre certamẽ. Nec Lacedęmonijs mora. Multas in auxiliũ copias vtrinque duxerũt. Athenienſes vero Lacedæmonios alibi intentos è diuerſo aggredi parant. Nec Lacedæmonij quieuêre: nam ipſi in Meſſenios occupati, Peloponnẽſes immiſerunt, qui Athenienſes prælio exciperent. Athenienſes aũt miſſa in Aegyptũ parua claſſe, impares viribus nauali congreſſu facile vincuntur. Dehinc recepta claſſe, aucti etiã militum robore, victores in præliũ vocant. Lacedæmonij quoq; omiſsis Meſſenijs, in Atheniẽſes arma conuertunt. Diu graues & variæ pugnæ, & anceps victoriæ ſtatus: ad poſtremũ pendente euentu, vtrinq; diſceſſum eſt. Sciendum tamen eſt, maxime ipſam eſſe Spartam, quam & Lacedæmoniam ciuitatem dicunt, atque inde Lacedæmonios, Spartanos dici. Igitur inde reuocati Lacedæ-

monij

monij ad Meſſeniorum bellum, ne medium tempus otioſum Athenienſibus relinquerent, cũ Thebanis paciſcuntur, vt Bœotiorũ imperiũ eis reſtituerent, quod tẽporibus belli Perſici amiſerãt, ſi illi Athenienſium bella ſuſciperent. Tantus furor Spartanorum erat, vt duobus bellis impliciti, ſuſcipere tertium non recuſarent, dũmodo inimicis ſuis hoſtes acquirerent. Athenienſes tanta bellorum tempeſtate permoti, duos duces delegerunt: Periclem ſpectatæ virtutis virum, & Sophoclem ſcriptorem tragœdiarum: qui diuiſo exercitu, & Spartanorum fines latè populati ſunt, & multas Aſiæ ciuitates Athenienſium imperio adiecerunt. Hinc porrò per annos quinquaginta in certa ſemper victoria terra mariq; pugnatum eſt, donec Spartani & opibus imminutis & fide profligata, ſocijs quoque probro fuêre. Sed hæc per tot ætatum volumina incubuiſſe Græciæ parui penditur. Nunc autem interpellari interdũ voluptates, & impediri parumper libidines non ſuſtinetur. Quanquam inter illius tẽporis homines atque iſtius hoc intereſt, quod illi æquo animo hæc intoleranda tolerabant, quia in his nati vel enutriti erant, & meliora non

non nouerant: iſti autem perpetuo in vita ſua tranquillitatum & deliciarum ſereno aſſuefacti, ad omne vel modicum obductæ ſolicitudinis nubilum commouētur. Atque vtinam ipſum depulſorem huius vel modicæ inquietudinis precarentur, cuius munere hanc ignoratam alijs temporibus iugitatem pacis habuerunt. Et quoniam ſpopondiſſe me memini, cùm veluti articulis quibuſdam dicendi ordinem definirem, dicturum me eſſe ab orbe condito vſque ad vrbem conditam, huic volumini, quod ab orbe condito explicuīmus, finis hic ſit: vt ab vrbe cōdita ſequēs libellus incipiat, qui contextiora illorum temporū mala, exercitatioribus quippe ad nequitiam atq; eruditioribus hominibus, continebit.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN PAVLI Oroſij Hiſtoriarum librum primum

Annotationes.

SED his, quos amant, zelant.) *His, non hos, eſt in noſtris manuſcriptis.* ζηλοῦν *etiam in ſacris literis cum datiuo legitur.* Catelli ſub menſa) *Legitur & de mēſa. Apud Matth. cap. 15. eſt,* τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῆς κυρίων αὐτῶν. Beatus etiā Tobias.) *Tobiæ. 6.* Aduerſum hos ipſos.) *Hinc cognoſcitur quo tempore hanc hiſtoriam conſcripſerit Oroſius, nimirum poſt Romam captam ſub Honorio Imperatore, anno Chriſti CCCCX. qua de re dicemus lib. vlt. cap. 29. Cum ergo Auguſtinus iam decimum de Ciuitate Dei perfeciſſet, atq; vndecimum conſcriberet, tum Oroſius noſter hæc ſcribere aggreſſus eſt.*

In Caput primum.

Anni tria millia CLXXXIIII) *Hunc numerum nos in omnibus libris inuenimus. quod propter varietatem, quæ in primis temporibus inuenitur, teſtatum relinquere voluimus. Varietatem Hebræorum & Græcorum librorum diuerſitas peperit. Lege præ-*

præter alios Auguſtinum de Ciuitate dei lib 15. cap. 10. Euſebius, Oroſius, Caßiodorus & poſteriores magis Græcos quàm Hebræos ſecuti ſunt. Abraham, auctore Euſebio, natus eſt anno XLIII. imperij Nini regis.

In Caput Secundum.

In hoc capite, quo orbis terrarum ſummatim deſcribitur, ſunt nonnulla vocabula barbara, quæ apud alios ſcriptores non facilè inuenias. in ijs nos antiquorum librorum auctoritati plurimum tribuendum putauimus. In eo tamen quod hic legitur, In Roxolanorum finibus, *impreſſam lectionem retinuimus. Nam in manuſcriptis eſt,* Rhobaſcorum, *vt alij quoque annotarunt.* Super lacum Caleartium.) *Gerardus Bolſuinge, qui primam Hittorpianam editionem è vetuſtis libris emendauit, ex illis annotauit legi, Alearſum & Chalearſum. Nos in manuſcriptis,* Halearzum, Calearſum, &c, Caleartum, *inuenimus.* Promontorium Caligardamana.) *Sic eſt in vetuſtis, cum in vulgatis legatur,* Calligicum. A ciuitate Dacuſa.) *Ita nos ex ijſdem libris, pro quo vulgo, Daſcuta, &, Daguſa, legitur. Apud Plinium lib. 5. cap. 24. & lib. 6. cap. 19. hoc oppidum, Daſcuſa, nominatur.* Libyæ Aegyptiæ.) *In duobus manuſcriptis eſt,* Libyo Aegyptiæ: *apud Plinium lib. 5. cap. 7. Libyægyptij, eoſq́ſuper Getulos habitare tradit.* Parchoatras.) *Hic Straboni eſt Parachoatras, Plinio Choatras,* Dahas ac Araucas.) *Ita Bolſuinge ſcripſit, cum ante,* Dahaſſacarancas, &c

Dacha-

Dachaſtauriocas, *legeretur. Noſtri antiqui partim,*Daaſſacauracas,*partim,*Daaſſacaraucas,*habent.* Montani Paropamiſadæ.) *Vulgo legitur, montana Paropamiſſadæ: nos libros vetuſtos ſecuti ſumus.Stephanus,*παροπάμμισος πόλεως ὄρος ἰνδικῆς, ἀφ᾽ οὗπερ παροπάμμισάδαι οἱ παροικοῦντες. Ἀπολλόδωρος δὲ ἐν δευτέρῳ περὶ γῆς, ἀπ᾽ αὐτῶν φησι τοῦτο ὄρος κεκλῆσθαι. οἱ δὲ το κατοικουντες, παροπαμμισάδαι. *Apud Arrianũ hoc nomen modo vnico* σ,*modo gemino* σσ *ſcribitur: ſed apud Diod. & Euſthatium Dionyſij interpretũ vnicum* σ *habet.* Montes Acroceraunios.) *Legitur & Acroceraunia.Horat.lib.1. Carm. Qui vidit mare turgidum, & infames ſcopulos Acroceraunia.Dio lib.41.* ἐπεραιώθη πρὸς τὰ ἄκρα τὰ κεραύνια ὠνομασμένα. Vbi Brigantia Callæciæ.) *Ita ſcripſimus ex libro vetuſto,pro quo in vulgatis eſt,Gallecia. Dio lib.37.* βριγάντιον πόλιν καλλαικίας *dicit.* In auerſa Galliarum parte.) *Auerſa non aduerſa,recte eſt in manuſcriptis.* Regio Arzugum) *Azotum quod alij aſcripſerunt,nos in nullis antiquis inuenimus* Byzacium.) *Vulgo mẽdoſe Byzantium legitur De Byzacio Plinius lib.5.cap 4.In vetuſto Indice dignitatum & adminiſtrationum Romanarum,iam Bizacium, iam Biſacium legitur.* Ruſiccada.) *Apud Plinium li. 5 cap 3.& Mellam lib.1 cap.7.eſt, Ruſiccade.* Inter Abennen & Calpen.) *Hauennen, Habennen, & Abennen ſcriptum inuenitur. Intelligit duas columnas Herculis: quarũ vna Europæa à barbaris Calpe, à græcis* ἀλύβη *nominatur: altera Libyca ab illis Abenne, ab his* κυνηγετικὴ *dicitur, auctore Euſtathio in*

Dionyſi-

Dionyſium, A Peloro in Pachynũ millia paſſuum CLIX.) *In vno manuſcripto eſt*, CXLIX. *in alijs* CLIX. *Si Strabonis ſtadia ſequamur, minor numerus verior videbitur.*

In Caput Tertium.

Ac perinde humanum genus.) *Ante hæc verba in vulgatis additur*, morti ſe ſubſtrauiſſet: *quæ quando in nullis libris antiquis inuenimus, tanquã ſuppoſititia, nihil tamen præiudicantes, deleuimus.* Deinde refuſo ſub Noë) *Duæ poſtremæ voces in lib vet. non leguntur & poſſunt non incommodè abeſſe.* Ex iudicio & coniectura lapidum.) *Geneſ. 8. legimus arcam Noë requieuiſſe ſuper montes Ararath, id eſt, Armeniæ. vbi, auctore Hieronymo, vſque hodie eius permanent veſtigia. de Ararath idem vndecimo Commẽtariorum in Eſaiam, Ioſephus lib. 1. Antiquit. ſcribit Armenos loco, in quo Noë ex arca egreſſus eſt, ἀποβατήριον nomen feciſſe.*

In Caput Quartum.

Ninus rex Aſſyriorum.) *Ninus nõ primus, ſed tertius Aſſyriorum rex fuit, vt ex Beroſo notum eſt. Sed quia Ninus eſt πρῶτος τῶν εἰς ἱστορίαν καὶ μνήμην παραδεδομένων, vt ſcribit Diodorus initio lib. 2. iccircò à Nino hiſtorici, in quibus Cteſias, Diodorus, Euſebius, Iuſtinus, Oroſius, Caßiodorus & alij, initium fecerunt.* Torpentemque excitauit.) *Hunc locum nos ex fide librorum manuſcriptorum emendauimus, quamuis vulgata lectio ferri poſſe videretur.* Nouiſsimè Zoroaſtrem.) *Zoroaſtrem hunc regem Trogus Pompeius nominauit, qui in Græcis Diodori*

dori Siculi libris, quos beneficio Henrici Stephani habemus, οξυαρτης *appellatur, cum à Latino Interprete Zoroaſtes vocetur. Beroſus lib. 5. Cameſenuum nominat, qui in Bactrianis magno præſidio regnum ſtabiliuit, eumq́; non à Nino, ſed à Ninya Nini filio victum & interfectum ſcribit* Huic mortuo Semiramis ſucceſsit.) *De Semiramide copioſè Diodorus lib. 2.* Indis bellum intulit.) *Præter Diodorũ lege Auguſtinum de Ciuit. Dei lib. 18. cap. 2. Strabo. lib 15. ex Megaſthene refert, Semiramidem prius quàm ex India egrederetur, perijſſe.*

In Caput quintum.

Inter alios etiam Cornelius.) *In alijs mendoſè legitur, inter alia. Locus eſt apud Tacitum lib. — De hac regione legendus etiam Egeſippus. lib. 4. cap. 18.* Specie ſolidam.) *Vulgo legitur, ſolida. in Tacito eſt,* terramque ſpecie torridam. Ego ſicut inclytas.) *Inclytas, eſt etiam in vetuſtis. At in Tacito eſt,* Iudaicas. In confinio Arabiæ.) *De euerſione harum ciuitatum Moſes Geneſ. 19.* Indignationis furor accenſus.) *Vulgo legitur, iudicium accenſum eſt. Vocem, iudicium, in nullis manuſcriptis reperi: ſed quod eſt in optimo libro Cornelij Gualteri repoſui.*

In Caput ſeptimum.

Telchines & Carpathij.) Telchines *non* Telchiſes, *ideo ſcripſimus, quod ab his Rhodum occupatam Oroſius ſtatim ſcribat: qui autem Rhodum occuparunt, ij à græcis Telchines dicuntur, de qui-*

bus præter Strabonem Diodorus lib. 5. τὴν δὲ νῆσον τὴν ὀνομαζομένην ῥόδον πρῶτοι κατῴκησαν οἱ προσαγορευόμενοι τελχῖνες. *id eſt, Rhodum inſulam primi tenuerunt, qui Telchines appellantur. In Euſebij Chronico hæc res ita deſcripta legitur, Telcaphis & Carſatis aduerſus Phoroneum & Parrhaſios inſtituunt bellum. In vno manuſcripto,* Carſatij, *legitur.* Aduerſus Phoroneum.) *Secundus hic Argiuorum rex fuit, auctore Euſebio cuius meminit Plato in Timæo. Pauſanias libr. 2. ſcribit, hunc diſperſos antè Argiuos, & ſeorſum habitantes in vnius ciuitatis ius compuliſſe. Apud Dionyſium Alicarnaſſeum libr. 1. legimus,* ἀιζειὸν καὶ φορωνέα *primos in Peloponneſo regnaſſe.* Parapaſios.) *Alij aſcripſerunt legi etiam,* Paphaſios. *Ego in vno manuſcripto,* Parapaſios, *ſcriptum inueni: in alijs,* Parphaſios. Quæ Ophiuſſa) *Stephanus,* ῥόδος νῆσος ἐπιφανεστάτη. ἐκαλεῖτο ὀφίουσα δὲ αἰθραία. *Apud Strabonem, & Dionyſij Afri interpretem* ὀφιοῦσα *legitur.* Quod quia Ogigij.) *Auguſtinus lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 3. ait inter ſcriptores non conuenire, quando Ogygius ipſe fuerit, cuius temporibus diluuium fuit. Oroſius eandem rationem cum Euſebio ſecutus eſt.*

In Caput octauum.

Adeo, vt etiam agrorum ſterilitatem.) *Apud Iuſtinum libr. 36. hæc plenius ita leguntur, Adeo, vt etiam agrorum ſterilitatem ante multos annos prouiderit, perijſſetque omnis Aegyptus fame, niſi monitu eius rex edicto ſeruari per multos annos fruges iuſſiſ-*

iuſſiſſet. Scabiem & vitiliginem.) *Sic etiam infra cap.10. legitur, cum in vulgatis Iuſtini libris ſit, ſcabiem & pruriginem. Sed habeo manuſcriptum Iuſtini exemplar, in quo,* ſcabiem & vliginem, *mendoſè quidem legitur, ſic tamen vt veræ lectionis veſtigia appareant* Cui placet, obliuiſcitur.) *Sententia Ciceronis ex oratione pro Murena.* Fuit itaque hæc fames.) *Hæc temporis notatio ex Euſebij Chronico ſumpta eſt, atque apud Auguſtin. quoque legitur li.18. de Ciuit. ca.4. Hiſtoria ipſa extat Gen. 44. & li 2. Antiq. Ioſephi.* Cui vectigal, vectigal.) *Locus eſt apud Paulum ad Rom.13.*

In Caput nonum.

Amphictyon.) *Vulgo hic, & lib. 2. Iuſtini mendoſè, Amphitryon ſcribitur, cum Amphictyon, legendum eſſe non modo è libris vet. verùm etiam è Pauſaniæ lib.1 conſtet: vbi ſcribit, Cecrope mortuo Cranaum regno Athenarum potitum fuiſſe, quem Amphictyon per vim expulerit. De hoc diluuio Auguſtinus de Ciuitat. Dei. libr. 18. cap.10. His temporibus, inquit, vt Varro ſcripſit, regnante Athenis Cranao ſucceſſore Cecropis, vt autem noſtri Euſebius & Hieronymus, adhuc eodem Cecrope permanente diluuium fuit, quod appellatũ eſt Deucalionis, eò quòd ipſe regnabat in eadẽ earũ terrarũ partibus, vbi maximè factum eſt.* Tunc etiam in Aethiopia.) *Hæc ex Euſebij Chronico deſcripta ſunt.* Subactam Indiam Liber pater.) *Liberum patrem Indos ſubegiſſe Clitarchus quoquè in ſuis hiſtorijs de Alexandro ſcripſit, vt refert Apol-*

lonij Rhodij Scholiaſtes lib. 2. Argonaut. Verùm quis hic liber pater, ſiue διόνυσος, fuerit, non ſine cauſa quærit Arrianus initio lib. 5.

In Caput Decimum.

At vero Cornelius.) *Hæc ſunt apud Cornelium Tacitum initio* ~~*lib. 2*~~. *Quomodo autem nos locum deſcripſimus, ita in Taciti & Oroſii manuſcriptis libris legitur.* Ab vtriſque deſerti.) *Hæc verba, quamuis in noſtris vetuſtis non legantur, tamen quia ſunt apud Tacitum, reliquimus.* Sicut per eum dicta.) *Expoſuit hæc Moſes in Exodo.* Ridiculam Phaëtontis fabulam.) *Cum hac narratione conueniunt quæ Plato in Timæo de Phaëtonte ſcribit.*

In Caput XI.

Inter Danai atque Aegyptij.) *Danaidum notum facinus eſt, de quo etiam Virg. lib. 10. Aen.*

Impreſſumq́; nefas, vna ſub nocte iugali
Cæſa manus iuuenum fœdè, thalamiq́; cruenti.

Sthenelam, qui eum profugum.) *Sthelenum, vulgo hic corruptè legitur, ſicut & in Euſebij Chronico hoc nomen deprauatum eſt. Cæterum Pauſanias in Corinthiacis ſcribit, Danaum ex Aegypto venientem, non Sthenelam, Sthenelæ filium Gelanorem regno expuliſſe.* Buſiridis in Aegypto.) *De Buſiridis ξενοκτονία præter Iſocratem Diodorus in poſteriore parte lib. 1. Auguſtinus de Ciuitat. dei libr. 18. cap. 12. Illo, inquit, tempore vel rex, vel potius tyrannus Buſiris ſuis dijs ſuos hoſpites immolabat.*

labat. Quod execrabile hominibus.) *Hic locus aliter in libris impreſsis legitur: ſed nos religioni habuimus â veteri ſcriptura vel vnguem diſcedere. Terei facinus notum eſt ex Ouidiana Metamorphoſi. libr. 6.* Ijſdem temporibus Perſeus.) *Perſeus Iouis & Danaes filius profectus ad Cepheum Beli F. eius filiam Andromedam vxorem duxit, ex eaq́ filium Perſen ſuſtulit: à quo Perſæ, qui antea Cephenes & Artai appellabantur, nomẽ ſortiti ſunt, Herodot lib. 7.*

In Caput XII.

Tantalus rex.) *Quæ hoc capite de Tantalo Cadmo alijsq́ dicuntur, de illis, cùm in vulgus notæ ſint, putidum eſt aliquid ſcribere.* Medeæ amore ſæuo ſauciæ.) *Reſpicit illum locũ Ennij ex Medea,*

Nam nunquam hera errans mea domo efferret pedẽ
Medea animo ægra, amore ſæuo ſaucia.

Qui locus extat lib. 2. Rhetoricorum ad Herẽnium, atque de illis Euripidianis expreſſus eſt.

Οὐ γὺ ἂν δέσποιν᾽ ἐμὴ
Μήδεια πύργυς γῆς ἔπλευσ᾽ ἰωλκίδος
Ερώτι θυμὸν ἐκπλαγεῖσ᾽ ἰασονος.

Meminit & Cicero in Cœliana.

In Caput XIII.

Atrociſsimum inter Cretenſes.) *Hoc bellum Minos rex Cretenſium contra Athenienſes mouit propter Androgei interitum, de quo & Minotauro Diodor. libr. 4. Plutarchus in Theſeo, Pauſanias lib. 1.* Ijſdem diebus Lapithæ.) *De Lapithis & Cen-*

tauris præter Palæphatum, quem Oroſius laudat, eſt legendus Diod. lib. 4.

In Caput XIIII.

Veſores rex Aegypti.) *Libri veteres partim* Veſozes, *partim* Veioges *habent. In Iuſtini libris impreſſus eſt* Vexores, *in noſtro manuſcripto,* Vizores: *vt fortaſſe* Vezores *rectum ſit. Quidam putant hunc eſſe eum, quem Herodot. lib. 2.* σέσωστριν *nominat, & Scythas domuiſſe ſcribit. Tu lege Iuſtinum lib. 2.*

In Caput XV.

Plynos & Scolopythus.) *Poſterius nomen variè hic & apud Iuſtin. à quo hæc deſumpta ſunt, ſcriptum inuenitur. Nam &* Scolpithus, *&* Scolopitus, *&* Scolopeſius, *&* Scolopetius *in diuerſis libris legitur.* In Cappadociæ Ponticæ ora.) *In Iuſtini libris eſt,* In Cappadociæ ora. *De Themiſcyra præter alios Diodor. libr. 2. & Stephanus,* θεμισκυρα πόλις, ἥ ἐστιν ἀντίον θερμώδοντος: καὶ οἱ οἰκοῦντες τὴν χῶραν θεμισκύριοι. Viros qui ſuperfuerant.) Superfuerant, *non,* ſupererant, *eſt in vetuſtis. Ephorus lib. 9. vt eſt in Scholijs Argonauticorum Apollonij, ſcripſit Amazonas contumelijs affectas à viris, cùm illi ad bellum quoddàm extra fines profecti eſſent, eos qui domi remanſerant interfeciſſe, cæterosq́ue redeuntes non recepiſſe.* Inuſtis inf. dexterioribus mamillis.) *Sic Diodorus libr. 2. ſcribit, Amazonas* τῶν θηλυτέρων τὸν δεξιὸν μαζὸν ἐπικαίειν, ἵνα μὴ κατὰ

τὰς

τὰς μαζὰς τῶν σωμάτων ἐπαιρομένους ἐνοχλῆ. ἀφ᾽ ἧς αἰτίας συμβῦναι τὸ ἔθνος τῶν ἀμαζόνων ταύτης τυχεῖν τῆς προσηγορίας. *Hoc eſt, virginibus dextram mammam inurere, ne in prælijs tumore ſuo corporis agilitatem impediat. eaq; de cauſa factum, vt Amazonum gens hoc nomen inuenerit.* Marpeſia & Lampeto.) *Ita ſine vlla varietate in noſtris manuſcriptis libris Oroſij & Iuſtini harum reginarum nomina deſcripta leguntur, non vt in vulgatis,* Martheſia & Lampedo. Ipſæ Epheſum, aliaſque vrbes.) *Ab Amazonibus, auctore Strabone lib 11. conditas & cognominatas ferunt, Epheſum, Smyrnam, Myrrhinam & Paphen. Meminit Euſtathius quoque in Dionyſium.* Huius locum capeſsit Orithyia.) *Sic Iuſtinus ſcribit in locum Marpeſiæ filiam eius Orithyiam regno ſucceſſiſſe. Hic tamen in vetuſtis libris eſt,* Huius locum Sinope filia capeſsit. Vt Hercules quoque cum iuſſus, &c.) *Herculis dominus fuit Euryſtheus, qui illi duodecim labores exantlandos præſcripſit. Hunc autem laborem Diodorus libr. 4. exponens ait,* ἡρακλῆς δὲ λαβὼν πρόσταγμα τὸν ἱππολύτης τῆς ἀμαζόνος ἐνεγκεῖν ζωστῆρα, τὴν ἐπὶ τὰς ἀμαζόνας στρατείαν ἐποιήσατο. *Id eſt, Cum Herculi mandatum eſſet, vt Hippolytæ Amazonis cingulum afferret, expeditionem contra Amazonas ſuſcepit. Itaque Oroſius per arma intelligit,* ἱππολύτης ζωστῆρα πανάιολον, *vt Apollonius libr. 2. Argo. vocat. Lege etiam doctiſsimum Commentarium Iſacij Tzetzæ in Lycophronis Caſſandram.* Duæ ſorores Antiopæ.)

Diodorus ſcribit, Herculem è captiuis Antiopam Theſeo donaſſe, Menalippam accepto baltheo liberaſſe. Apollonius Rhodius canit, Hippolytam Herculi baltheum donaſſe, vt Menalippam per inſidias captam liberaret. Tzetzes mauult, Antiopam fuiſſe, ex qua Theſeus Hippolytum ſuſceperit, quàm Hippolytam, vt Lycophoron ſcripſit. ἀλλὰ θαυμαςὸν οὐκ ἔςιν ὔθε πράγμασιν οὕτω παλαιοῖς πλανᾶσαι τὴν ἱςορίαν, *ait Plutarchus in Theſeo de hoc ipſo agens: quem lege.* Poſt Orithyiam Pentheſilea.) *Pentheſilea Amazonum regina poſt Hectoris cædem Troianis auxilio venit, magnoq́ numero Græcorum occiſo. tandem ipſa fortiter pugnans ab Achille interfecta fuit, Diodorus lib. 2 Dictys Cretenſis lib. 4.*

In Caput XVI.

Getæ, qui & nunc Gothi.) *Sic Hieronymus in Geneſin, Gothos ab eruditis antiquis Getas nominatos eſſe teſtatur. Getas autem trans Aemum apud Danubium ſedes habuiſſe auctor eſt Diodorus libro. 51. & in Domitiano Xiphilinus ex eodem. Idem Diodorus librum de rebus Gothorum* γετικὸν *inſcripſerat, vt ex Suida cognoſcitur. Claudianus etiam paſſim Getarum nomine Gothos intelligit. Sed græci rerum eccleſiaſticarum ſcriptores illos* γότθευς *vocant.* Quos Alexander euitandos.) *Strabo lib. 7. ſcribit, Alexandrum in ea expeditione, quam aduerſus Thracas trans Aemum incolentes ſuſcepit, ad Getas penetraſſe, eorumq́ ciuitatem in ſuam poteſtatem redegiſſe.*

In Caput XVII.

CCCCXXX.anno.) *Ita ſcripſimus ex auctoritate librorum manuſcriptorum, cum vulgo legatur.* CCCCXXX. & amplius anno. *De hoc numero plura dicemus libro ſequente, cap. 4.* Concurſus mille nauium.) *Rotundus numerus claßis Græcorum, vt apud Virg. 2. Aeneid. & apud Ouid. 13. Metam. mille carinæ. Apud Euripidem in Oreſte Chorus Menelaum ſic affatur.* Ω χιλιόναυν στρατοῦ ὁρμίσας Εἰς γῆν ἀσίαν, χαῖρ'. *vbi in Scholijs notatur,* ἀπηρτισμένῳ ἐχρήσατο ἀριθμῷ. τοσαῦται γὰρ ἦσαν αἱ νῆες τῶν ἑλλύνων, χίλιαι πρὸς ταῖς ρνε. *Ergo ille voluit, naues fuiſſe, MCLV.*

In Caput XVIII.

Aeneæ ex Troia profugi. *Quod Oroſius ſua memoria ludi literarij diſciplina inſitum de Aenea ſcribit, id hodie quoque ex Virgilio in Scholis pueri cognoſcunt.* Codro moriente.) *Nota hiſtoria eſt ex Euſebij Chronico, Iuſtini lib. 2. Velleij. 1. à quibus nonnihil diſcrepat Valerius Max. lib. 5. cap. 7. Elegantiſsimè rem perſecutus eſt Lycurgus in Leocratē. Pauſanias lib. 1. ſcribit, Codrum non longe ab Iliſſo à Peloponnenſibus interfectum.*

In Caput XIX.

Sardanapalus.) *De Sardanapalo Iuſtinus lib. 1. Diodorus lib. 2. copioſè & Velleius Paterculus lib. 1.* A præfecto ſuo Arbato.) *Vulgo hic* Arbaſto & Arbacto, *ſicut libro ſeq. cap. 2.* Arbaſtus & Arba-

ctus *legitur. ſed quod ſcripſimus, id eſt in libris manuſcriptis vtroq; loco.* Poſt hæc Medis Phraortes. *Oroſius hic ſecutus neſcio quem, diſſentit ab Herodoto & Euſebio, qui Phraortem Deioclis, ſiue Deiocis filium faciunt, eiq́; in regno Medorum ſucceſſiſſe tradunt. Apud Metaſthenem & Diodorum ſunt alia nomina horum regum.* Poſt hunc Diocles.) Diocles *eſt etiã in manuſcriptis. In Euſebij Chronico* Deiocles *legitur. ab Herodoto* δηϊόκης *nominatur.* Aſtyages virili prole vacuus.) *Hæc hiſtoria ſcribitur ab Herodoto li. 1. & Iuſt. item lib. 1.* Per proditionẽ tradit.) *Legitur & tradidit, vt eſt apud Iuſtinum: in cuius libris impreſſis mendosè,* deditionem, *legitur, cum in antiquis rectè ſit,* proditionem.

In Caput XX.

Nam Perillus.) *Hic Perillus æris opifex Plutarcho in Par. eſt,* περίλλος τῆ τέχνη χαλκουργὸς. *quẽ Luc. in Phalar. 1.* περίλαον *nominat. De eodem Plin. libr 34. cap. 8.* Aremulus.) *Fuit hic xij. rex Latinorum: qui in Liuij lib. dicitur,* Romulus Siluius. *Dio.* ἀλλαδην *nominat, deq́; illius impietate plura ſcribit.*

Caput XXI.

Propter ſpretas.) *Apud Iuſti. lib. 3. vnde hæc deſcripta ſunt, legitur,* propter ſtupratas virgines. *Pauſ. lib. 4. ſcribit in ipſo bello Caryatidas virgines Dianæ choros agitãtes à Meſſenijs raptas fuiſſe, quas iuuentus quidem vino calefacta ſtuprare voluit, ſed Ariſtomenes dux integras ſuis reddidit.* Tyrtæi carm.) *Hoc carmen alternis verſibus longiûſculis cõpoſitũ fuit, ꝙ vt armatis militib. Spartanis ad regis taber-*

tabernaculũ cõuocatis recitaretur lege ſancitũ fuit vt ait.Lyc. κατὰ λεωκράτους *vbi carmẽ illud extat.*

PAVLI OROSII
LIBER II.

De regnorum mutatione dei prouidentia facta.
CAPVT I.

NEminem iam eſſe hominũ arbitror, quem latere poſsit, quod hominem in hoc mundo deus fecerit:vnde etiã peccante homine mundus arguitur, ac propter noſtrã intemperantiã comprimendã terra hæc, in qua viuimus, defectu cæterorũ animaliũ,&ſterilitate ſuorũ fructuum caſtigatur.Itaq; ſi creatura dei,merito & diſpenſatio dei ſumus,quis enim magis diligit,q̃ ille qui fecit? Quis aũt ordinatius regit, q̃ is qui & fecit & diligit? Quis vero ſapientius & fortius ordinare & regere facta poteſt, q̃ qui & faciẽda ꝓuidit,& prouiſa perfecit? Quapropter omn͂ poteſtatẽ à deo eſſe,omnemq; ordinationẽ,&q nõ legerunt ſentiũt,&qui legerũt cognoſcunt.Quod ſi poteſtates à deo ſunt,quãto magis regna,à quibus reliquę poteſtates progrediũtur? Si aũt regna diuerſa,quãtò ęquius regnũ aliquod maximũ cui

cui reliquorum regnorũ poteſtas vniuerſa ſubijcitur? quale à principio Babylonium, & deinde Macedonicum, fuit, poſt etiam Africanum, atque in fine Romanum, quod vſque ad nunc manet: eademq; ineffabili ordinatione per quatuor mundi cardines, quatuor regnorum principatus, diſtinctis gradibus eminentes: vt Babylonium regnum ab oriente, à meridie Carthaginenſe, à ſeptentrione Macedonicum, ab occidente Romanum: quorum inter primum & nouiſsimum, id eſt, inter Babylonicum & Romanum, quaſi inter patrem ſenem ac filium paruum, Africanum & Macedonicum breuia & media, quaſi tutor curatorque venerunt, poteſtate temporis, non iure hæreditatis, admiſſa. Quod vtrum ita ſit, apertiſsimè expedire curabo.

Supradictorum quaſi epilogus, diuerſorumq; regnorum ac temporum collatio, deq; viciſsitudine regnorum.

CAPVT II.

REx primus apud Aſſyrios, qui eminere cæteris potuit, Ninus fuit. Occiſo Nino, Semiramis vxor eius, totius Aſiæ regina, Babyloniam vrbem inſtaurauit, caputque regni Aſſyrij vt eſſet inſtituit.

tuit. Regnum Aſſyriorum diu inconcuſſa potentia ſtetit. ſed cum Arbatus, quem alij Arbacem vocant, præfectus Medorum, idemque natione Medus, Sardanapalum regem ſuum apud Babyloniam interfeciſſet, regni nomen & ſummam ad Medos tranſtulit. ita Nini & Babylonis regnum eo anno in Medos deriuatũ eſt, quo anno apud Latinos Procas Aemulij & Numitoris pater, auus autẽ Rheæ Siluiæ, quæ mater Romuli fuit, regnare cœpit. Vt autẽ omnia hæc ineffabilibus myſterijs & profundiſsimis dei iudicijs diſpoſita, nõ autem humanis viribus, aut incertis caſibus accidiſſe perdoceam, omnes hiſtoriæ Romanæ à Proca exoriuntur. Deinde à primo anno imperij Nini vſque quo Babylon à Semiramide inſtaurari cœpta eſt, interueniunt anni LXIIII. Et à primo anno Procæ, cum regnare cœpit vſque ad conditionem vrbis, factam à Romulo, interſunt anni æque LXIIII. Ita regnante Proca futuræ Romæ ſementis iacta eſt, etſi nondum germen appareret. Eodem anno regni ipſius Procæ, Babylonis regnum defecit, etſi adhuc Babylon ipſa conſiſtit. *Diſcedente autem Arbato in Medos, partem regni penes ſe retinuêre Deſcendente.

re

re Chaldæi, qui Babyloniã ſibi aduerſum Medos vindicauerũt. Ita Babyloniæ poteſtas apud Medos proprietas apud Chaldæos fuit. Chaldæi aũt propter antiquã regiæ vrbis dignitatem, non illã ſuam, ſed ſe illius vocare maluerunt: vnde factũ eſt, vt Nabuchodonoſor, cæteriq́; poſt eum vſque ad Cyrum reges, quãuis Chaldæorum viribus potentes & Babyloniæ nomine clari legantur, in numero tamen & *ordine regũ non habentur illuſtrium. Babylon itaq; eo anno ſub Arbato præfecto dehonorata, quo Roma ſub Proca rege (vt propriè dixerim) ſeminata eſt. Babylon nouiſsimè eo tẽpore à Cyro rege ſubuerſa, quo primũ Roma à Tarquiniorum regũ dominatione liberata eſt. Siquidem ſub vna eademq́; conuenientia temporũ illa cecidit, iſta ſurrexit: illa tunc primum alienigenarũ perpeſſa dominatum, hæc tunc primũ etiam ſuorum aſpernata faſtidium: illa tunc quaſi moriens, dimiſit hæreditatem: hæc vero pubeſcens, tunc ſe agnouit hæredem: tunc orientis occidit imperium, & ortum eſt occidentis. Et ne diutius verbis morer, committo me dentibus inſanientium, ſed veritatis præſidio liberandum.

*cardine.

Simi-

Simile penè initium, conditio & ſtatus regni Babylonij & Romani, ſed exitus diuerſus.

CAPVT III.

Regnauit Ninus annis LII. Cui ſucceſsit (vt dixi) vxor ſua Semiramis: quæ cum & ipſa quadraginta & duobus annis regnauerit, medio imperij ſui tempore Babyloniam caput regni condidit. Ita Babylon poſt annos M. CLX. & propemodum quatuor, quàm condita erat, à Medis, & Arbato rege eorum, præfecto autem ſuo, ſpoliata opibus & regno, atque ipſo rege priuata eſt: ipſa tamen poſtea aliquandiu manſit incolúmis. Similiter & Roma poſt annos totidem, hoc eſt, M. C. LX. & ferè quatuor, à Gothis & Alarico rege eorum, comite autem ſuo, irrupta & opibus ſpoliata, non regno, manet adhuc, & regnat incolumis: quamuis in tantum arcanis ſtatutis inter vtranque vrbem conuenientiæ totius ordo ſeruatus ſit, vt & ibi præfectus eius Arbatus regnum inuaſerit, & hic huius præfectus Attalus regnare tentauerit: tametſi apud hãc ſolam merito Chriſtiani imperatoris attentatio profana vacuata ſit: Itaque hæc ob hoc præcipue cõmemoranda credidi, vt tanto arcano ineffabiliũ iudi-

iudiciorum dei ex parte patefacto, intelligant hi, qui inſipienter vtique de temporibus Chriſtianis murmurant, vnum deum diſpoſuiſſe tempora, & in principio Babylonijs, & in fine Romanis, illius clementiæ eſſe, quod viuimus: quòd autem miſerè viuimus, intemperantiæ noſtræ. Ecce ſimilis Babyloniæ ortus & Romæ, ſimilis potentia, ſimilis magnitudo, ſimilia tempora, ſimilia bona, ſimilia mala,
* tamen. *tametſi non ſimilis exitus, ſimiliſue defectus. Illa enim regnum amiſit, hęc retinet: illa interfectione regis orbata, hæc incolumi imperatore ſecura eſt. Et hoc quare? Quoniam ibi in rege libidinum turpitudo punita, hic Chriſtianæ religionis continentiſsima æquitas in rege ſeruata eſt: ibi abſque religionis reuerentia, auiditatem voluptatis licentia furoris impleuit: hic & Chriſtiani fuêre qui parcerent, & Chriſtiani quibus parcerent, & Chriſtiani propter quorum memoriam, & in quorum memoria parceretur. Quapropter deſinant religionem lacerare, & laceſſere patientiam Dei: propter quam habent vti & hoc quoque impunitum habeant, ſi aliquando deſiſtant. Recolant ſanè mecum maiorum ſuorum tempora bellis inquietiſsima,

tiſsima, ſceleribus execrabilia, diſſenſionibus fœda, miſerijs continuatiſsima, quæ & merito poſſunt horrere, quia fuêre, & neceſſario debent rogare ne ſint: cũ ſane rogare ſolum Deum, qui & tunc occulta iuſtitia permiſit vt fierent, & nunc aperta miſericordia præſtat, vt non ſint: quæ modo à me plenius, ab ipſo vrbis exordio reuolutis per ordinẽ hiſtorijs, proferentur.

De Roma condita, & tempore quo regum imperio paruit.

CAPVT IIII.

ANno poſt euerſionẽ Troię CCCCXIIII. Olympiade autem VI. quæ V. demum anno, quatuor in medio expletis, apud Elidem Græciæ ciuitatem, agone & ludis exerceri ſolet, vrbs Roma in Italia à Romulo & Remo geminis auctoribus condita eſt. Cuius regnum cõtinuo Romulus parricidio imbuit: parique ſucceſſu crudelitatis ſine more raptas Sabinas improbis nuptijs confœderatas, maritorum & pãrentum cruore dotauit. Itaque Romulus interfecto primùm auo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, vrbemque cõſtituit: regnum aui, muros fratris templum ſoceri ſanguine

dedicauit: ſceleratorum manum promiſſa impunitate collegit. Primus illi cãpus ad bellum, forum vrbis fuit, mixta ſimul externa ciuiliaque bella nunquam defutura ſignificans. Sabinorum, quos fœdere ludiſque pellexerat, fœminas tã inhoneſtè præſumpſit, quã nefariè defendit. Ducem eorum Titum Tatium ſenem, honeſtis pietatis cauſis inſiſtẽtem, diu armis propulſatum, mox vt in ſocietatem regni aſſumpſit, occidit. Cum Veientibus præliũ adhuc paruo nomine magnis viribus agitatũ eſt. Cæninenſium captum ac dirutum oppidum. Aſſumptis ſemel armis, nunquam quies fuit: quippe quibus egeſtas turpis, atque obſcœna fames domi timeretur, ſi vnquã paci acquieuiſſent. Iã hinc inceſſabilia certamina, & iuxta quantitatem virium ſemper grauia, quàm breuiſsimè ſtrinxerim. Tullum Hoſtilium militaris rei inſtitutorem, fiducia benè exercitæ iuuentutis Albanis intuliſſe bellum: & diu altrinſecus ſpe incerta, certa clade, tandem peſsimos exitus & dubios euentus compendioſa Tergeminorum cógreſſione finiſſe. Rurſus pace dirupta, Mettum Fufetium Fidenate bello, meditata etiam proditione ſuſpectum, curribus in

diuerſa

diuerſa raptantibus, duplicis animi noxam pœna diuiſi corporis expendiſſe. Latinos Anco Marcio duce ſæpe congreſſos, aliquando ſuperatos. Tarquinium Priſcum omnes finitimos & potentes tũc XII. Tuſciæ populos innumeris concidiſſe conflictibus. Veientes Ser. Tullio inſiſtẽte, victos fuiſſe, nec domitos. Tarquinij Superbi regnum, occiſi ſoceri ſcelere aſſumptum, habita in ciues crudelitate detentum, flagitio adulteratæ Lucretiæ amiſſum, & * intus domeſtica vitia, * inter.
virtuteſque forinſecus emicantes, id eſt, oppida valida in Latio per eũ capta, Ardeam, Ocricolum, Sueſſam Pometiam, & quicquid in Gabios vel fraude propria, vel pœna filij, vel Romanis viribus perpetrauit. Sed Romani quanta mala per CCXL. & III, annos continua illa regum dominatione pertulerint, non ſolum vnius regis expulſio, verum etiam abiuratio * regij nominis & poteſtatis oſtendit. *eiuratio;
Nam ſi vnius tantum ſuperbia fuiſſet in culpa, ipſum ſolum oportuiſſet expelli, ſeruata regia dignitate melioribus. Igitur regibus vrbe propulſis, Romani conſulendum ſibi quàm cuiquam ſuæ libertati dominandum rati, conſules creauerunt:

uerunt: quibus ueluti adulta reipublicæ creſcentis ætas, robuſtioribus auſis exercebatur.

Bruti primi COS. facinora. Tarquinienſium & Sabinorum bellum. Diſceßio plebis. Fames & peſtilentia ingens Romæ. Veientum & Etruſcorum bellum, quo familia illa Fabiorum interijt.

CAPVT V.

ANno poſt vrbem coditam CCLXIIII. Brutus primus apud Romanos conſul, primum conditorem regemque Romæ non ſolum exęquare parricidio, ſed & vincere ſtuduit, quippe duos filios ſuos adoleſcentes, totidemque vxoris ſuæ fratres Vitellios iuuenes, reuocandorum in vrbem regum placito inſimulatos, in concionem protraxit, virgis cecidit, ſecurique percuſsit. Ipſe deinde Veientum Tarquinieſiumque bello cum Arunte Superbi filio, cõgreſſo ſibi cõmortuoque, procubuit. Porſena rex Etruſcorum, grauiſsimus regij nominis ſuffragator, Tarquinium manu ingerens, tribus continuis annis trepidam vrbem terruit, concluſit, obſedit: & niſi hoſtem vel Mucius cõnſtanti vrendæ manus patientia

tia, vel virgo Cloelia admirabili trãſmeati fluminis audacia permouiſſent, profectò Romani compulſi fuiſſent perpeti aut captiuitatem, hoſte inſiſtente ſuperati: aut ſeruitutem, recepto rege ſubiecti. Poſt hæc Sabini corraſis vndique copijs, magno apparatu belli, Romam contendunt: quo metu conſternati Romani dictatorẽ creant, cuius auctoritas & potentia conſulem præiret: quæ res illo tunc bello plurimum emolumẽti tulit. Sequitur diſceſſio plebis à patribus. Cum M. Valerio dictatore delectum militum agente, varijs populus ſtimulatus iniurijs, Sacrum montem inſedit armatus: qua pernicie quid atrocius, cum corpus à capite defectũ, perditionem eius per quod ſpirabat, meditaretur? actumque de Romano nomine inteſtina pernicie foret, niſi maturata reconciliatio ſubrepſiſſet prius, quàm ſe diſceſſio ipſa cognoſceret. Vrget ſe atque imminet ſibi extra illas apertas bellorũ clades ſuccesſu miſero clandeſtina pernicies: quippe T. Geganio & P. Minucio conſulibus, duo vel maxima omnium malorũ abominamenta, fames & peſtilentia feſſam vrbem corripuere. Ceſſatum eſt pauliſper à prælijs, ceſſatum tamen à morti-

bus non eſt. Veientes & Etruſci graues hoſtes, adiunctis ſibi finitimorum copijs, in bella ſurgẽtes, obuijs M. Fabio, & Gn. Manlio conſulibus excipiuntur: vbi poſt ſacramentum iurationis, quo ſe Romani deuouerant, non niſi poſt victoriam ad caſtra redituros, adeo atrox certamen fuit, & victis victoribuſque par forma, vt amiſſo plurimo exercitu, occiſiſque in pugna Manlio conſule & Fabio conſulari, M. Fabius conſul oblatum ſibi à ſenatu triumphum ſuſcipere recuſaret, quia tantis reipublicæ detrimentis luctus potius debebatur. Glorioſiſsima illa numero & viribus Fabiorum familia Veientanum ſortita certamen, quantam reipublicæ orbitatem occaſu ſuo intulerit, infamibus vſque ad nunc vocabulis teſtes ſunt fluuius qui perdidit, & porta quæ emiſit. Nam cum ſex & CCC. Fabij verè clariſsima Romani ſtatus lumina, ſpeciale ſibi aduerſus Veientes decerni bellum expetiuiſſent, ſpem temerè ſumptæ expeditionis primis ſucceſsibus firmauerunt: dehinc inducti in inſidias, circumuentique ab hoſtibus, omnes ibidem trucidati ſunt: vno tantum ad enunciandã cladem reſeruato, vt miſerius audiret

patria

patria perditos, quàm perdidiſſet. Ad hęc non Romæ tantum talia gerebantur, ſed quæque prouincia ſuis ignibus æſtuabat: & quod poëta præcipuus in vna vrbe deſcripſit, ego de toto orbe dixerim: Crudelis vbique Luctus, vbique pauor, & plurima mortis imago.

Cyrus rex Perſarum totum orientem populatur, Babylonem vrbem munitiſſimam capit, Crœſum vincit.

CAPVT VI.

IGitur eodem tempore Cyrus rex Perſarum, quem ſuperius explicãdæ hiſtoriæ cauſa commemoraueram, qui tunc Aſiam, Scythiam, totumque orientem armis peruagabatur, cum Tarquinius Superbus vrbem vel rex vel hoſtis aut ſeruitio premebat aut bello, Cyrus (vt dixi) cunctis, aduerſum quos ierat, perdomitis, Aſſyrios & Babyloniam petit, gentem, vrbemque tunc cunctis opulentiorem: ſed impetum eius Gyndes fluuius, ſecundæ poſt Euphratem magnitudinis, intercepit. Nam cum vnum regiorum equitum candore formaque excellentem tranſmeandi fiducia, perſuaſum, quà per rapacem alueum offenſi vado vortices attollebantur, abreptũ præcipi-

 tatum

tatumque merſiſſet, rex iratus vlciſci in amnem ſtatuit, conteſtans eum qui nunc tam præclarum equitem vorauiſſet, feminis vix genua tingentibus permeabilem relinquendum. Nec peragendo ſegnior, totis copijs perpeti anno Gynden fluuium per magnas conciſum deductumque foſſas, in CCCCLX. alueos comminuit. Eo opere prędoctis foſſoribus, etiam Euphratem longe validiſsimum, & mediam Babyloniam interfluentem, deriuauit. Ac ſic meabilibus vadis ſiccum, etiam patentibus aluei partibus iter fecit: cepitq; vrbem, quam vel humano opere extrui potuiſſe, vel humana virtute deſtrui poſſe, vtrunque penè incredibile apud mortales erat. Namq; Babyloniam à Nemrod gigante fundatam, à Nino vel Semiramide reparatam, multi prodidêre. Hæc campi planitie vndique conſpicua, natura loci lætiſsima, caſtrorũ facie mœnibus paribus per quadrum diſpoſita, murorum eius vix credibilis relatu firmitas & magnitudo, id eſt, latitudine cubitorũ quinquaginta, altitudine quater tanta. Cæterum ambitus eius, CCCC.LXXX. ſtadiis circumuenitur. Murus coctili latere atque interfuſo bitumine compactus, foſſa extrin-

extrinſecus latè patens, vice amnis circũfluit. A fronte murorum, C. portæ æreæ. Ipſa autem latitudo in conſummatione pinnarum vtroque latere habitaculis defenſorum æque diſpoſitis, media intercapedine ſui citas quadrigas capit. Domus intrinſecus quatergeminæ, habitationis minaci proceritate mirabiles. Et tamen magna illa Babylon, illa prima poſt reparationem humani generis condita, nunc penè etiã minima mora victa, capta, ſubuerſa eſt. Ibi tunc Crœſus rex Lydorum famoſus opibus, cum ad auxiliandum Babylonijs veniſſet, victus ſolicitè in regnũ refugit. Cyrus autem poſtea quàm Babyloniam vt hoſtis inuaſit, vt victor euertit, vt rex diſpoſuit, bellum tranſtulit in Lydiam: vbi conterritum ſuperiore iam prælio exercitum, nullo negotio ſuperauit. Ipſum etiam Crœſum cœpit, captumque & vita & patrimonio donauit. Exaggerare hoc loco mutabilium rerum inſtabiles ſtatus non opus eſt: quicquid enim eſt opere & manufactum, labi & conſumi vetuſtate, Babylon capta confirmat: cuius vt primum imperium ac potentiſsimum extitit, ita & primũ ceſsit, & veluti quodam iure ſuccedentis ætatis debita poſte-

ris traderetur hæreditas, ipſis quoque eandem tradendi formulam ſeruaturis. Ita ad proxima aduentantis Cyri tentamenta ſuccubuit magna Babylon, & ingens Lydia, ampliſsima orientis cũ capite ſuo brachia, vnius prælij expeditione ciciderunt: & noſtri incircũſpecta anxietate cauſantur, ſi potẽtiſsimæ illæ quondã Romanæ reipublicæ moles, nũc magis imbecillitate propriæ ſenectutis, quàm alienis concuſſæ viribus contremiſcunt.

Cyrus Scythis bellum intulit, & à Tomyri regina victus & occiſus eſt.

CAPVT VII.

IGitur idem Cyrus proximi tẽpõris ſucceſſu, Scythis bellum intulit: quem Tomyris regina, quæ tunc genti præerat, cum prohibere tranſitu Araxis fluminis poſſet, tranſire permiſit. Primum propter fiduciam ſui, dehinc propter opportunitatem ex obiectu fluminis hoſtis incluſi. Cyrus itaque Scythiam ingreſſus, procul à tranſmiſſo flumine caſtra metatus, inſuper aſtu eadẽ inſtructa vino epuliſque deſeruit, quaſi territus refugiſſet. Hoc comperto, regina tertiam partem copiarum & filiũ adoleſcentulum ad perſequendum Cyrum mittit. Barbari veluti ad

ti ad epulas inuitati, primum ebrietate vincuntur: mox reuertente Cyro, vniuerſi cum adoleſcente obtruncantur. Tomyris exercitu ac filio amiſſo, vel matris vel reginæ dolorem ſanguine hoſtium diluere * promptius, quàm ſuis lachrymis parat. Simulat diffidentiā deſperatione cladis illatæ, paulatimq; cedendo, ſuperbum hoſtem in inſidias vocat. Ibi quippe compoſitis inter montes inſidijs, CC.M. Perſarū cum ipſo rege deleuit: adiecta ſuper omnia illius rei admiratione, quod ne nūtius quidem tantæ cladis ſuperfuit. Regina caput Cyri amputari, atque in vtrē humano ſanguine oppletum conijci iubet, non muliebriter increpitans: Satia te, inquit, ſanguine quem ſitiſti, cuius per annos triginta inſatiabilis perſeueraſti. * potius.

Darius rex Perſarum Scythas infeſtans, fugatur. Aſiam, Macedoniam, & Ionas vincit. Athenienſes cū vita ſuæ multorumq; diſcrimine aggreditur.

CAPVT VIII.

ANno ab vrbe condita CCXLV. Darius Cyro apud Scythas interfecto, poſt aliquantum interuallum ſorte regnum adeptus eſt. Regnauit enim medius eorum Cambyſes Cyri filius: qui

qui deuicta Aegypto, cunctam Aegypti religionem abominatus, ceremonias eius & templa depoſuit. Poſt hunc etiam Magi ſub nomine quem occiderant regis, regno obrepere auſi: qui quidem mox deprehenſi & oppreſsi ſunt. Darius itaque vnus ex his, qui Magorum audaciam ferro coërcuerant, conſenſu omnium rex creatus eſt, qui poſtquam Aſſyrios ac Babyloniam à Perſarum regno deficientem, bello recuperauit,* Attyro regi Scytharum hac vel maximè cauſa bellum intulit, quòd filiæ eius petitas ſibi nuptias nõ obtinuiſſet. Magna ſcilicet neceſsitas, pro vnius libidine hominis DCCM. virorum periculo mortis exponi. Incredibili quippe apparatu cum DCC. M. armatorum Scythiam ingreſſus, non facientibus hoſtibus iuſtæ pugnæ poteſtatem, inſuper repentinis incurſibus extrema copiarum dilacerantibus, metuẽs ne ſibi reditus interrupto ponte Iſtri fluminis negaretur, amiſsis LXXX. M. bellatorum, trepidus refugit, quamuis hunc amiſſorum numerum inter damna non duxerit: & quem habendum vix quiſquam ambire auſus eſſet, perditum ille non ſenſit. Inde Aſiam Macedoniamque aggreſſus, perdomuit.

*[...]ntyro.

Ionas quoque nauali congreſsione ſuperauit. Deinde in Athenienſes, quod Ionas aduerſum ſe auxilio iuuiſſent, impetum fecit, atque arma direxit. Porrò Athenienſes vbi aduentare Darium compererunt, quamuis auxilium à Lacedęmonijs popoſciſſent, tamen cum detineri quatriduanę religionis otio compertũ haberent, ſpem occaſione ſumentes, inſtructis tantum XM armatorum ciuium, & Platæenſibus auxiliaribus M. aduerſum DC. millia hoſtium campis Marathonijs proruperunt. Miltiades ei tunc bello præfuit, qui celeritate magis quàm virtute fretus, alacri ſatis expeditione prius hoſti comminus inhæſit, quàm poſſet, expedito ſagittarũ iactu propulſari. Tanta in eo bello diuerſitas certandi fuit, vt ex alia parte viri ad occidendum parati, ex alia pecudes ad moriendũ præparatæ putarentur. CCM. Perſarum apud campos Marathonios ea tempeſtate ceciderunt. Senſit Darius hoc damnum: nam victus fugatuſque arreptis nauibus, refugit in Perſas. Cum autem inſtauraret bellum, & vlciſci in victores moliretur, in ipſo apparatu concidit, olympiade ſeptuageſima quarta, hoc eſt, poſt vrbem conditam anno CCLXXV. quo

quo tempore Romæ Popillia, virgo ob crimen ſtupri viua defoſſa eſt.

Xerxes rex Perſarum cum numeroſiſſ. exercitu à Spartanis paucis duce Leonide, ingentem cladem accipit, aſtuq́ue vincitur.

CAPVT IX.

XErxes Dario patri in regnum ſuccedens, bellum aduerſus Græciam à patre ſuſceptum, per quinquennium inſtruxit: quod Demaratus Lacedæmonius, qui tunc fortè apud Xerxem exulabat, per tabellas primũ ſcriptas, deinde ceratas, ſuis ꝓdidit. Igitur Xerxes DCCM. armatorum de regno, & CCCM. de auxilijs, roſtratas etiam naues MCC. onerarias autem tria M. numero habuiſſe narratur: vt merito inopinato exercitui immenſæque claſsi vix ad potum flumina, vix terras ad ingreſſum, vix maria ad curſum ſuffeciſſe memoratum ſit. Huic tam incredibili temporibus noſtris agmini, cuius numerum nũc difficilius eſt aſtrui, quàm tunc fuit vinci, Leonidas rex Spartanorum cum IIII. M. hominum in anguſtijs Thermopilarum obſtitit. Xerxes autem contemptu paucitatis obiectæ, iniri pugnâm, conſeri manum imperat. Porrò illi, quorum cognati & commanipulares

lares in campis Marathonijs occubuerāt, & certaminis ſimul & cladis extitêre principium. Deinde ſuccedens ſibi turba maior ac ſegnior, cum iam neque ad procurrendum libera, neque ad pugnandum expedita, neque ad ſugiendum prompta, ſolis mortibus ſubrigeretur, triduo continuo non duorum pugna, ſed cædes vnius populi fuit. Quarto autem die cum videret Leonidas vndique hoſtem circunfundi, hortatur auxiliares ſocios, vt ſubtrahentes ſe pugnæ, in cacumen montis euadant, ac ſe ad meliora tempora reſeruent: ſibi vero cum Spartanis ſuis aliam ſortem eſſe ſubeundam: plus ſe patriæ debere quàm vitæ. Dimiſsis ſocijs, Spartanos admonet de gloria plurimum, de vita nihil ſperandum: neque expectandum, vel hoſtem vel diem, ſed occaſione noctis perrumpenda caſtra, commiſcenda arma, conturbanda agmina fore. Nuſquam victores honeſtius, quàm in caſtris hoſtium perituros. Perſuaſi igitur mori malle, in vltionem futuræ mortis armantur, tanquam ipſi interitum ſuum & exigerent & vindicarent. Mirum dictu! ſexcenti viri caſtra ſexcentorum M. irrumpunt. Tumultus totis caſtris oritur.

Perſæ

Perſæ quoque ipſi Spartanos adiuuãt mutuis cædibus ſuis. Spartani quærentes regem, néc inuenientes, cædunt ſternuntq́; omnia caſtra peruagantur vniuerſa, & inter denſas ſtrues corporũ raros homines vix ſequuntur. Victores ſine dubio, niſi mori elegiſſent. Prælium à principio noctis in maiorem partem diei tractum: ad poſtremum vincendo fatigati, vbi quiſq́; eorum, deficientibus membris viſus eſt ſibi mortis ſuæ vltione ſatiatus, ibi inter impedimenta cadauerum, campumq́ue craſſo & ſemi gelato ſanguine palpitantem, laſſus, lapſus & mortuus eſt.

Xerxem Themiſtocles dux Athenienſium bello excepit. Dein, cùm Iones ab eo alienaſſet, fugat.

CAPVT X.

XErxes bis victus in terra, nauale prælium parat. Sed Themiſtocles dux Athenienſium, cum intellexiſſet Ionas (quibus dum auxiliũ ſuperiori bello præbet, in ſe Perſarum impetum verterat) in auxilium Xerxis inſtructam claſſem deducere, ſolicitare eos parti ſuæ, hoſtiq́; ſubtrahere ſtatuit. Et quia colloquendi facultas negabatur, locis quibus Iones acceſſuri nauibus videbãtur, proponi ſymbolos, ſaxiſ-

ſaxiſque affligi iubet, ſocios quondam & participes periculorum, nunc autem iniuſtè * agentes apta increpatione corripiens, atque ad antiquorum iura fœderum religioſa adhortatione perſuadens: præcipueque admonens, vti commiſſo prælio cedentium vice inhibeant remos, ſeſeque bello auferant. Igitur rex partem nauium ſibi detinens, ſpectator pugnæ in littore manet. Contra autem * Artemidora regina Alicarnaſsi, quæ in auxilium Xerxi venerat, inter duces primos acerrimè bello immiſcetur, ita vt verſa vice in viro fœminea cautela, in fœmina virilis audacia ſpectaretur. Cum autem anceps pugna eſſet, Iones iuxta præceptum Themiſtoclis, paulatim ſe certamini ſubtrahere cœperũt: quorum defectio Perſas iam fugam circunſpiciẽtes, apertè fugere perſuaſit. In qua trepidatione multæ naues captæ merſæque ſunt: plures tamen ſeuitiam regis, velut immanitatem hoſtis timentes, domos dilabuntur. Anxium tot malis regem Mardonius aggreditur, ſuadens regem in regnum redire oportere, prius quàm auerſa ſama nouas res domi moliretur. Se autem, ſi reſiduæ ſibi copiæ traderentur, & vltionem ab hoſte exacturum

* deſides.

Artemiſia.

rum, & ignominiam domeſticam propul ſaturum: aut ſi aduerſa belli perſeueraſſent, ceſſurum ſe quidem hoſti, ſed tamen ſine regis infamia. Probato conſilio, exercitus Mardonio traditur. Rex Abydũ, vbi põtem veluti victor maris conſeruerat, cum paucis proficiſcitur. Sed cum pontem hibernis tempeſtatibus diſſolutum offendiſſet, piſcatoria ſcapha trepidus tranſijt. Erat ſane quod ſpectare humanum genus & dolore debuerat, mutationes rerum hac vel maximè varietate permetiens, exiguo contentum latêre nauigio, ſub quo ipſum pelagus antè latuiſſet, & iugum captiuitatis ſuæ iuncto portaſſet, viliſsimo vnius ſeruuli egere miniſterio: cuius potentiæ, dum montes exciduntur, valles replentur, amnes exhauriuntur, ipſa etiam rerum natura ceſſiſſet. Pedeſtres quoque copiæ, quæ ducibus commiſſæ fuerant, labore, fame, ac metu ita diſtabuerunt, & crudeſcente morbo, tanta peſtis, tantaque fœditas morientium exorta eſt, vt viæ cadaueribus replerentur: diræ etiam alites atque improbæ beſtiæ, eſcarum illecebris ſolicitatæ, moribundum ſequerentur exercitum.

Mardo-

Mardonius Xerxis præfectus, dum reliqua belli exequitur, copijs amiſsis, aufugit. Xerxes dum à ſuis vt infortunatus contemnitur, occiditur.

CAPVT XI.

AT vero Mardonius, cui reliqua belli Xerxes commiſerat, afflatus primum ſucceſſu breui, mox in extrema deiectus eſt. Olynthum ſiquidem Græciæ oppidũ expugnauit. Athenienſes, varia ſolicitatione adducere in ſpem pacis aggreſſus, vbi inexpugnabilẽ eorum libertatem videt, incenſa vrbis parte, in Bœotiam omnem belli apparatum deducit. Illuc quoque eum centum millia Græcorum inſecuta ſunt, & commiſſo ſine mora prælio, Mardonium, deletis copijs ipſius, velut è naufragio nudum, cũ paucis fugere cõpulerunt: caſtra regijs opibus referta cœperunt, non paruo quidem antiquę induſtrię damno. Nam poſt iſtius prædæ diuiſionem, aurum Perſicũ prima gręciæ virtutis corruptio fuit. Vrget igitur inceptus miſeros extrema perditio. Nam fortè eodẽ die quo in Bœotia Mardonij copiæ deletæ ſunt, pars Perſici exercitus in Aſia ſub monte My-

cale nauali prælio dimicabat. Ibi nouus repente rumor vtriuſque claſsis & populi impleuit aures, Mardonij extinctas copias, Græcos extitiſſe victores. Mira diuini iudicij ordinatio, in Bœotia oriente ſole bellum fuiſſe commiſſum, in Aſia meridianis horis ſub eadem die, tantis ſpatijs maris terræque interiacentibus, nunciatum: qui rumor ei vel maximè rei aſtipulatus eſt, quòd Perſas audita clade ſociorum, primũ dolore, dehinc deſperatione correptos, nec bello expeditos, nec fugæ habiles reddidit. Atque ita cõſternatos profligatosque, conſtantior factus hoſtis ſucceſſu fœlicitatis, inuaſit. Xerxes bello in Græcia infœliciter geſto, contemptibilis ſuis factus, per Artabanum præfectum ſuum in regia circunuentus occiditur. O tẽpora deſiderio & recordatione digniſſima. O dies illos inoffenſæ ſerenitatis, qui nobis veluti è tenebris reſpiciẽdi proponuntur, quibus breuiſsimo interuallo de viſceribus vnius regni decies noui es centena millia virorum, tribus proximis regibus, tria bella rapuerunt: vt taceam de infœliciſsima tunc Græcia, quæ totũ hunc de quo nunc hebeſcimus numerum, moriendo ſuperauit. Leonidas ille clariſſimus

ſimus Lacedæmoniorum in bello iſto aduerſus Xerxem, quod ſupremum ipſi atque hoſtibus fuit, cum ſexcentis ſuis famoſiſsima illa incitamenta dixiſſet: Prandete tanquam apud inferos cœnaturi, auxiliaribus tamen, quos excedere bello iubebat, miſericorditer ſuaſit, vt ſe ad meliora tempora reſeruarent. Ecce cum ille promiſit futura meliora, iſti aſſerunt meliora præterita, quid aliud colligi datur, vtroque in ſuis deteſtante præſentia, niſi aut ſemper bona eſſe, ſed ingrata, aut nunquam omnino futura meliora?

Roma graui peſtilentia, bellis intermiſſis, diuexata. De bello exulum & fugitiuorum, item Aequorum & Volſcorum.

CAPVT XII.

AT Romæ, vt ad id tempus redeam vnde digreſſus ſum: (neque enim interuallo miſeriarum ad alios tranſire cõpellor, ſed ſicut ſe quondam efferueſcentia vbique mala ipſis actibus colligarunt, ita etiam permixta referũtur: nobis quippe conferre inter ſe tempora orbis, non cuiuſquam partis eius laboribus inſultare propoſitum eſt) Romæ ergo poſt vrbem conditam anno CCXC. ſuſpenſo ad mo-

dicum bello, grauis peſtilentia, quæ ſemper, ibi raras inducias aut factas intercepit, aut vt fierét coëgit, per vniuerſam ciuitatem violenter incanduit, vt meritò præcedente prodigio cœlũ ardere viſum ſit, quando caput gentiũ tanto morborũ igne flagrauit. Nam eo anno Aebutium & Seruilium ambos conſules peſtilentia conſumpſit, militares copias plurima ex parte confecit: multos nobiles, præcipueq́ue plebem fœda tabe deleuit: quamuis etiam ſuperiore quarto anno oborta lues, eundem populum depopulata ſit. Proximo dehinc anno ciues exules, ſeruiq́ue fugitiui, duce Herdonio viro Sabino, inuaſerunt, incenderuntq́ue Capitoliũ: vbi fortiſsmè quidem, Valerio conſule & imperatore, obſtitere iuniores: ſed adeo atrox & graue diſcrimen prælij fuit, vt ipſe quoque conſul Valerius ibi fuerit occiſus, & indignam de ſeruis victoriam inſuper etiã ſua morte fœdauerit. Sequitur annus in quo cũ victo exercitu conſul obſeſſus eſt. Nam Minucium conſulẽ congreſſum prælio Aequi Volſciq; ſuperarunt: & fugientem, in Algido fame ferroque cinxerunt: actumq; infœliciter foret, ni Quinctius Cincinnatus, prçcipuus

ille

ille dictator, artatam obſidioné oppreſſo hoſte ſoluiſſet: qui repertus ruri, ab aratro accerſitus ad faſces, ſumpto honore, inſtructoque exercitu, mox victor effectus, iugum boum equis impoſuit, victoriamque quaſi ſtiuam tenens, ſubiugatos hoſtes præ ſe primus egit.

Fames & peſtilentia Romæ. Poteſtas cõſulum in decem viros trãſlata, pernicioſa reipublicæ. Crebri in Italia terræmotus Fidenatium bellum.

CAPVT XIII.

ANno, qui proximus trecenteſimo ab V.C. fuit, dum legati ad Athenienſes propter Solonis leges deferendas miſsi expectantur, arma Romana fames peſtilentiaq; compeſcuit. Ipſo autem trecenteſimo anno, hoc eſt, olympiade * nonageſimaquinta, poteſtas conſulum decẽ viris tradita, cõſtituendarum legum Atticarum gratia magnam perniciem reip. inuexit. nam primus ex decemuiris, cedentibus cæteris, ſolus Appius Claudius ſibi continuauit imperium: ſtatimq; aliorũ coniuratio ſubſecuta eſt, vt more contempto, quo inſigne imperij penes vnum, poteſtas autem communis erat, omnes omnia proprijs libidinibus agitarent.

* 85.

Itaque inter cætera quæ inſolentiſsimè cuncti præſumebant, repente ſinguli cũ duodenis faſcibus cæteriſque * imperij inſignibus proceſſerunt: & nouo improbæ ordinationis incepto ablegata religione cõſulum, emicuit agmen tyrannorum. duabus tabulis legum ad decem priores additis, agentes inſolentiſsimo faſtu plurima, die quo deponere magiſtratus mos erat, cum iiſdem inſignibus proceſſerunt. Maxima etiam Appij Claudij libido auxit inuidiam, qui vt Virginiæ virgini ſtuprum inferret, prius ſeruitutis cauſam intulit: quamobrem adactus Virginius pater dolore libertatis, & pudore dedecoris, protractam ad ſeruitutem filiam, in conſpectu populi pius parricida proſtrauit: qua populus neceſsitatis atrocitate permotus, & periculo libertatis admonitus, montem Auentinum occupauit armatus. Nec tueri libertatem armis deſtitit, niſi poſtquam ſe coniuratorum conſpiratio ipſis quoque honoribus abdicauit. Tertia & quinta poſt centeſimam olympiade, per totum ferè annum tam crebri, tamque etiam graues in Italia terræmotus fuerunt, vt de innumeris quaſſationibus ac ruinis villarũ oppidorumque aſsi-

* imperatorijs.

aſsiduis Roma nuntijs fatigaretur. Deinde ita iugis & torrida ſiccatas fuit, vt pręſentis tunc futurique anni ſpem gignendis terræ fructibus abnegarit. Ijſdemque temporibus, cum Fidenates hoſtes maximorum auxiliorum manu ſtipante, terribiles Romanis arcibus imminerent, Aemilius III. dictator, magnā mali molem ipſis Fidenis vix captis depulit, & ſanauit: tanta in ipſis erat malorū animorumque contentio, vt vel domeſticas clades ſuperfuſa forinſecus bella obliterarēt: vel poſt damna bellorum inducias relaxatas diuerſæ peſtes cœlo terraque excandeſcentes, inceſſabili infeſtatione corrumperent.

De Siciliæ imperio rebusq; in ea geſtis.

CAPVT XIIII.

SIcilia ab initio patria Cyclopum, & * poſt eos ſemper nutrix tyrannorum fuit. Sæpe etiam captiua ſeruorum, quorum primi carnibus hominum, medij cruciatibus, poſtremi mortibus paſcebantur: excepto eo, quod externis bellis aut præda habebatur, aut præmiū. Hæc vt quàm breuiſsimè abſoluam, requiem malorum, niſi nunc, neſcit: imò vt euidentius diuer-

* poſtea.

ſitates temporum declarentur, ſicut antea vel inteſtinos vel externos tumultus perpeſſa eſt inter omnes ſola ſemper, ita nunc ex omnibus ſola nunquam. Nam etiam (vt ſileam de diuturnitate vel illius calamitatis, qua preſſa eſt, vel iſtius è contrario, qua fruitur, pacis) Aetna ipſa, quæ tunc cum excidio vrbium atque agrorum crebris eruptionibus æſtuabat, nunc tantum innoxia ſpecie ad præteritorum fidem fumat. Igitur vt prætermittam interim de tyrannis, quorum mox qui fuit vltor, ſucceſſor effectus eſt, medio tempore, hoc eſt, anno ab vrbe condita CCCXXXV. cum Rhegini apud Siciliam diſcordia laborarent, ciuitaſq; per diſſenſionem diuiſa in duas partes eſſet, pars vna veteranos ab Himera vrbe Siciliæ in auxilium vocauit. Porrò illi pulſis ciuitate primum his, contra quos implorabantur, deinde mox cæſis etiam illis, quibus ad auxiliandum conuenerant, vrbem cum coniugibus & liberis ſociorum occupauêre, auſi facinus nulli tyranno cóparandum: quippe cũ Rheginis quiduis perpeti ſatius fuerit, quàm vt vltro inuitarent, quibus patriam, coniuges, liberos ac penates, ipſi extorres ad prædã relin-

relinquerent. At etiam Catanenſes, cum Syracuſanos graues infeſtoſque paterentur, ab Athenienſibus auxilia popoſcerũt. Sed Athenienſes ſuo magis quàm ſociorum ſtudio inſtructam claſſem, in Siciliã miſêre: cum & ſibi propagare molirentur imperium, & Syracuſanam claſſem nuper inſtructam Lacedæmonijs proficere vererentur. Et quoniã Athenienſes qui miſſi erant, cæſis hoſtibus, proſpera initia ſumpſerãt, maiores copias robuſtioremque exercitũ cum Lachete & Charœade ducibus in Siciliam reduxerunt. Sed Catanenſes belli tædio permoti, cum Syracuſanis, fœdus ineunt, auxilia Atheniẽſium ſpernunt. Pòſt aũt Siracuſanis, conditiones pacis meditatione dominationis tranſgredientibus, denuo legatos Athenas mittunt: qui capillo barbaque ſqualidi, & lugubribus induti, miſericordiam atq; auxilium & ſermone & habitu precarentur. Igitur magna claſsis inſtruitur, ducibus Nicia & Lamacho: tantiſq; viribus Sicilia repetitur, vt ſuffragia ſua & hi timerent, qui impetrauiſſent. Athenienſes duas ilico pedeſtres pugnas ſecundis ſucceſsib. faciũt, confertoſq; in vrbe hoſtes, & obiecta claſſe circũdatos, terra mariq;

con-

ſitates temporum declarentur, ſicut antea vel inteſtinos vel externos tumultus perpeſſa eſt inter omnes ſola ſemper, ita nunc ex omnibus ſola nunquam. Nam etiam (vt ſileam de diuturnitate vel illius calamitatis, qua preſſa eſt, vel iſtius è contrario, qua fruitur, pacis) Aetna ipſa, quæ tunc cum excidio vrbium atque agrorum crebris eruptionibus æſtuabat, nunc tantum innoxia ſpecie ad præteritorum fidem fumat. Igitur vt prætermittam interim de tyrannis, quorum mox qui fuit vltor, ſucceſſor effectus eſt, medio tempore, hoc eſt, anno ab vrbe condita CCCXXXV. cum Rhegini apud Siciliam diſcordia laborarent, ciuitaſq; per diſſenſionem diuiſa in duas partes eſſet, pars vna veteranos ab Himera vrbe Siciliæ in auxilium vocauit. Porrò illi pulſis ciuitate primum his, contra quos implorabantur, deinde mox cæſis etiam illis, quibus ad auxiliandum conuenerant, vrbem cum coniugibus & liberis ſociorum occupauêre, auſi facinus nulli tyranno cõparandum: quippe cũ Rheginis quiduis perpeti ſatius fuerit, quàm vt vltro inuitarent, quibus patriam, coniuges, liberos ac penates, ipſi extorres ad prædã relin-

relinquerent. At etiam Catanenſes, cum Syracuſanos graues infeſtoſque paterentur, ab Athenienſibus auxilia popoſcerũt. Sed Athenienſes ſuo magis quàm ſociorum ſtudio inſtructam claſſem, in Siciliã miſêre: cum & ſibi propagare molirentur imperium, & Syracuſanam claſſem nuper inſtructam Lacedæmonijs proficere vererentur. Et quoniã Athenienſes qui miſſi erant, cæſis hoſtibus, proſpera initia ſumpſerãt, maiores copias robuſtioremque exercitũ cum Lachete & Charœade ducibus in Siciliam reduxerunt. Sed Catanenſes belli tædio permoti, cum Syracuſanis, fœdus ineunt, auxilia Atheniẽſium ſpernunt. Pòſt aũt Siracuſanis, conditiones pacis meditatione dominationis tranſgredientibus, denuo legatos Athenas mittunt: qui capillo barbaque ſqualidi, & lugubribus induti, miſericordiam atq; auxilium & ſermone & habitu precarentur. Igitur magna claſsis inſtruitur, ducibus Nicia & Lamacho: tantiſq; viribus Sicilia repetitur, vt ſuffragia ſua & hi timerent, qui impetrauiſſent. Athenienſes duas ilico pedeſtres pugnas ſecundis ſucceſsib. faciũt, confertoſq; in vrbe hoſtes, & obiecta claſſe circũdatos, terra mariq;

con-

concludunt. At Syracuſani fractis feſsiſque rebus, auxilium à Lacedæmonijs petunt: à quibus mox mittitur Gylippus, ſolus quidem, ſed in quo omnium præſidiorum inſtar præferebatur: qui veniens, vt audiuit inclinatum iam belli ſtatum, auxilijs partim in Græcia, partim in Sicilia contractis, opportuna bello loca occupauit. Deinde duobus prælijs victus, nec territus, tertio congreſſu Lamachum occidit, hoſtes in fugam vertit, ſocios obſidione liberauit. Hinc Athenienſes terreſtri prælio victi, experimenta maris ineunt, & nauali certamine congredi parãt. quo cognito, Gylippus claſſem inſtructam à Lacedæmonijs accerſit: æque Athenienſes in locum amiſsi ducis, Demoſthenem & Eurymedonta cum ſupplemẽto copiarum mittunt. Peloponneſij quoque cum multarum vrbium conſenſu & decreto ingentia Syracuſanis auxilia miſêre. Ita ſub ſpecie ſocialis belli domeſticos motus exequuntur, & quaſi placito de Græcia tranſlatum certamen in Siciliam fuerit, ſic ex vtraque parte ſummis viribus dimicatur. Igitur Athenienſes prima congreſsione vincuntur: caſtra quoque cũ omni pecunia vel publica vel priuata,

uata, & cum vniuerſo inſtructu diuturnæ expeditionis amittunt. fractis opibus & in anguſtum redactis, ſuadet Demoſthenes, dum nondum omnino res perditæ ſint, quamlibet videātur afflictæ, domum redeant, Siciliaque decedant. Nicias autem pudore male geſtarum rerum ab initio deſperatior redditus, manere contendit. Reparant nauale certamen: & mox per inſcitiam in anguſtias Syracuſani maris deducti, inſidijs hoſtium circumueniuntur. Eurymedon dux primus occiditur: vndecim naues incenduntur. Demoſthenes & Nicias claſſem dimittunt, quaſi tutius terrena expeditione fugituri. Gylippus autem primum naues eorum relictas CXXX. inuadit: dehinc ipſos fugientes perſequi aggreſſus capit, cæditque quamplurimos. Demoſthenes dedecus ſeruitutis voluntaria morte declinat, Nicias vero indignam turpemque vitam dedecore captiuitatis accumulat.

Athenienſes bello Lacedæmoniorum, adhortante ſeſeq́ ob exilium vlciſcente Alcibiade excipiuntur.

CAPVT XV.

Igitur

IGitur Athenienſes biennio apud Siciliam non ſine Lacedæmoniorum dãno conflictati, alijs domi malis circumueniuntur. Alcibiades enim dux pridem aduerſus Siracuſas pronunciatus, mox ad iudiciũ pro quadam in ſimulatione detetus; voluntario exilio Lacedæmonem ſe contulit, impulitq; Spartanos, vt turbatis Atheniẽſibus, nouo rurſus bello inſiſterẽt: neque eis reſpirandi ſpacium, quĩn opprimerẽtur, relaxarent. cui incepto ita Græcia omnis aſtipulata eſt, quaſi ad commune incendium reſtinguendum, bono publico congeſtis viribus cõſuleretur. Darius etiam rex Perſarum memor paterni auitique in hanc vrbẽ odij, per Thiſſafernem præfectum Lydiæ cum Lacedæmonijs fœdus paciſcitur, eiſq; ſumptus belli & copias pollicetur. Mirum dictu, Athenienſium tantas ea tempeſtate opes fuiſſe, vt cũ aduerſus eos, hoc eſt, aduerſus vnam vrbem Græciæ, Aſiæ totiuſque orientis viribus incurſum ſit, pugnando ſæpe, nec vnquam cedẽdo, conſumpti magis videantur fuiſſe quàm victi. Principio enim Alcibiades omnes ſocios deficere ab his ad Lacedæmonios coegit: ſed & ab his quoque per inuidiam inſidijs appetitus

aufu-

aufugit, & ad Thiſſafernem in Mediã conceſsit: cui ſtatim accommodato ingenio & apti eloquij gratia familiarior factus, perſuadet, ne Lacedæmonios tam profuſis opibus iuuet: cum potius iſtius certaminis arbitrũ ſpectatoremq́; fieri debere, integraſq́; Lydiæ vires aduerſus victorem reſeruandas. Quamobrẽ Thiſſafernes partem claſsis cũ aliquanta manu deduci Lacedæmonem iubet: ne vel abundantes ſuffragijs, alieno tuti periculo dimicarent, vel in totum deſtitui, ſuſceptum certamẽ omitterent.

Athenienſium aduerſus Lacedæmonios prælia grauia, horrendaq́; calamitates ac ſtrages vtrinque acceptæ.

CAPVT XVI.

APud Athenienſes vero cum diu domeſtica diſcordia agitaretur, imminente periculo, ſumma imperij ad ſenatum populi volũtate transfertur. quippe otio diſcordiæ nutriuntur: at vbi neceſsitas incubuit, poſtpoſitis priuatis cauſis atq; odijs, in commune cõſulitur. Sed hoc ipſum cum propter inſitam genti ſuperbiam & tyrannicas libidines pernicioſum foret, tandem Alcibiades exul ab exercitu reuocatur, & dux claſsis cõſtituitur,

tur. Quo cōperto, principes primo Spartanis vrbem prodere moliti ſunt: deinde cum id fruſtra cogitaſſent, in exiliū ſponte ceſſerunt. Igitur Alcibiades patria liberata, claſſem in hoſtes dirigit. Commiſſo prælio, victoriam Athenienſes capeſſunt. Porrò autem maior pars Spartani exercitus cæſa, duces quoque penè omnes interfecti, & octoginta naues captæ, abſque his quæ in conflictu incenſæ demerſæque perierunt. Rurſus bellum in terram tranſlatum, Spartanis æque infœliciter ceſsit: quibus rebus fracti Lacedæmonij, petiêre pacem, nec tamē impetrare potuerunt. Præterea Syracuſana præſidia in Siciliā, audita Chartaginenſis belli infeſtatione, reuocata ſunt. Quamobrem Alcibiades claſſe victrici totam Aſiam peruagatur, bellis, incendijs, cædibus rapit ſternitque omnia. Vrbes quæ dudū à ſocietate defecerant, capit recipitque quàmplurimas. Sic Alcibiades magni nominis factus, Athenas cum admiratione & gaudio omniū victor ingreditur. Paruo poſt interuallo auget vires, exercitum claſſemque numero prouehit, rurſusque Aſiam petit. Lacedæmonij vero Lyſandrum ducem, claſsi belloque præficiunt.

Cyrus

Cyrus etiam filius Darij, in locum Tiſſaſernis, Ioniæ Lydiæque præpoſitus, magnis eos opibus auxilijsque cõfirmat. Lyſander itaque Alcibiadis exercitum prædæ intentum, ac per hoc vbique diſperſum ac vagum, repentino incurſu opprimit, ſine conflictu aliquo vincit, cæditq; fugientem. Magna hæc clades Athenienſibus, & multo atrocius vulnus quàm dudum inflixerant, ſuſceperunt: quo comperto, Athenienſes opinati ſunt Alcibiadem antiquum exilij ſui dolorem, iſto ſcelere proditionis vindicare curaſſe: ideoque in locum eius Cononem conſtituũt, cui reſiduam manum & ſummam belli committunt: qui ſupplere ſaltem numero exhauſtas copias volens, ſenes ac pueros legit, exercitumque conſcribit. Sed huiuſmodi manus moram bello non attulit: quippe quod robore, non numero conſici ſolet. Itaq; ſtatim imbellis manus vel capta vel cæſa eſt. tantaque ſtrages occiſorum illo prælio facta eſt, vt deletum nõ ſolum regnum, ſed etiam nomen Athenienſium videretur. At illi deſperatis rebus, ſtatuunt vrbem peregrinis dare, vt qui per totã Aſiam paulò ante dominati ſunt, nunc ex hac colluuie muros ſaltem liber-

tatemque tueantur:& quamuis vel ſuo iudicio ad hæc tuenda etiam obiectis muris non ſufficiant, iterum tamen experiri nauale prælium parant. Expers cõſilij furor, dolorem virtutem putat: quantumque meditatur ira, tantum promittit audacia. Itaque omnibus partim captis, partim interfectis, de ipſis quoq; reliquijs nihil reliqui factũ eſt. Solus dux Conon ſuperſtes bello & populo, timens ciuiũ crudelitatem, ad Cyprium regem conceſsit Euagoram. At dux Lacedæmoniorum, adeptis omnibus ciuitatibus, nihil Athenienſibus præter inanem vrbem reliquit, nec hoc diu: nã & ipſam vrbẽ poſtea obſidione circundedit. Angebat intrinſecus fames, deſolatio, & morbus obſeſſos. Et cum poſt omnia miſeriarũ abominamenta, quæ etiam dicere horror eſt, nihil ſpei præter mortem occurreret, pacem petiuêre.

Athenienſibus certis legibus ac conditionibus pax datur, trigintaq; rectores conſtituuntur, qui cum tyrannidem exercerent, Thraſybuli induſtria eiecti ſunt.

CAPVT XVII.

Magnã

MAgna hinc inter Spartanos & ſocios deliberatio fuit, cum plurimi inquietiſsimam ciuitatẽ ſternẽdam ſolo, populumq́ue infeſtiſsimum cum ipſo nomine abolendũ pronunciarent: Spartani negauerunt ſe permiſſuros, vt è duobus Græcię oculis vnus erueretur: inſuper etiam pacem promiſerunt, ſi Piræi portus ducentia in vrbẽ munimina euerterentur, naueſque reliquas vltro traderent: deinde ſi rectores ſibi triginta lectos ſuſciperẽt. Huic conditioni addictis & ſuccumbentibus, Lacedæmonij Lyſandrum ad componendas in vrbe parendi leges conſtituerunt. Inſignis hic annus & expugnatione Athenarum, & morte Darij Perſarum regis, & exilio Dionyſij Siciliæ tyranni fuit. Igitur triginta rectores Athenienſibus ordinati, triginta tyranni exoriuntur: qui primo ſe tribus millibus ſatellitũ ſtipant, mox etiã ſeptingentos milites victoris exercitus lateribus ſuis circũponunt: cędem omniũ paſsim futuram, occiſo Alcibiade auſpicantur: qui fugiẽs, in itinere clauſus cubiculo, viuus incenſus eſt. quo interfecto quaſi ſublato vltore ſecuri, miſeras vrbis reliquias cædibus rapiniſq́ue exhauriunt. Theramenẽ quo-

que vnum ex numero ſuo, cui hæc diſplicere ſenſerunt, in exemplum timoremque reliquorum trucidant. Itaque omnes paſſim ex vrbe diſſugiunt. ſed interdictu Lacedæmoniorum, cum per totam Græciam exulibus negaretur hoſpitium, omnes ſe Argos ac Thebas contulerunt: vbi ita hoſpitalitatis obſequio foti ſunt, vt non ſolum dolorem amiſſæ patriæ lenirent, verum etiam ſpem recuperandæ meditarentur. Erat inter exules Thraſybulus vir ſtrenuus, & generis nobilitate inter ſuos clarus, qui autor audendi pro patria fuit. Itaque caſtellum Phylen Atticorum finium collecti exules capiunt, multarumque ciuitatum opibus adiuti, vires capeſſunt: quibus Lyſias quoque Syracuſanus orator, quaſi in auxilium vrbis, quæ eſſet patria communis eloquentiæ, quingentos milites cum ſtipendijs ſuis miſit. Atrox id prælium fuit, ſed his pro propria libertate, illis pro aliena dominatione certantibus, animorum atque cauſarum ipſa quoque tulit pugna indicium: nam victi tyranni, in vrbem refugerunt, omneſque quos ex Athenienſibus prius ſibi ſatellites legerant, tunc ſuſpectos proditionis vrbis cuſtodia remouerunt. Thraſybulum quoq;

ipſum

ipſum tētare corruptione auſi ſunt. quod vbi fruſtra ſperatum eſt, accerſitis à Lacedæmone auxilijs, rurſus in bellum ruunt, vbi duo ſæuiſsimi omnium longe tyrannorum trucidantur. Cæteros victos & in fugam verſos, Thraſybulus vbi vel maximè Athenienſes eſſe intelligit, clamore conſequitur, oratione retinet, precibus ligat, proponens ante oculos eorum, quos fugere vel ad quos refugere vellent, ſibi aduerſus triginta dominos, non aduerſus ciues miſeros bellum eſſe ſuſceptum. Quin potius omnes qui ſe meminerint eſſe Athenienſes, ſequi oportere Athenienſium libertatis vltores. Itaque hæc adhortatio tantum apud eos valuit, vt mox reuerſi in ciuitatem, tyrannos arce decedere atque Eleuſinam migrare cōpulerint: qui poſtquam in ſocietatem vrbis ciues ſuos, eatenus exules receperunt, tyrannos in bellum æmulatione ſuſcitāt, quibus libertas aliorum quaſi ipſorum ſeruitus videbatur. Tunc indicta pugna, cum prius quaſi ad colloquium cōuenirent, circumuenti inſidijs, veluti pacis victimæ, trucidātur. Ita reuocati in vnum, poſt inexplebiles magnorum lachrymas gaudiorum, hæc prima fundamina recu-

peratæ libertatis inſtaurant, propoſita iuriſiurandi conteſtatione, vti diſcordiæ animoſitateſq; prętęritæ, in obliuionē perpetuam atque immortale ſilentium deducantur. Quod pactionis genus quaſi nouā vitæ inſtitutiónem, nouámque fœlicitatem ſtatus ſui informantes, Amneſtiam vocauerunt, id eſt, abolitionem malorū. Sapientiſsima Athenienſium, præſertim poſt tanta miſeriarum documenta, prouiſio: ſi quo pacto res humanæ manente conſenſu hominum, vt ordinantur, valerent. Sed adeo hoc idem placitum, inter ipſa penè placiti verba corruptum eſt, vt vix intercedente biennio, Socrates ille clariſsimus philoſophorum, adactus malis, veneno ſibi apud eos vitam extorſerit: deinde vix quadraginta annis interuenientibus, vt alia ſileā, ijdem Athenienſes adempta ſibi penitus libertate, ſub Philippo Macedonum rege ſeruierint. Veruntamen ſapientiſsimi omnium Athenienſes, etiam ſuis malis ſatis docti, concordia minimas res creſcere, diſcordia maximas labi, cunctaque vel bona vel etiam mala, quæ foris geruntur, internis eſſe radicata & emiſſa principijs, domi abſterſere odia, & foris bella preſſerunt, reliqueruntque poſte-

poſteris ſuis de ruina ſui exemplū, de reparatione conſilium: ſi tamē ob infirmiſſimam humanæ mētis mutabilitatē, quod in afflictis rebus conſulitur, in proſperis ſeruaretur.

De bello ciuili inter Artaxerxem & Cyrum filios Darij, quod parricidio finitum fuit. De terramotu Siciliæ, & Atalante inſula facta.

CAPVT XVIII.

IIſdem ferè diebus bellum ciuile, immò etiam pluſquam ciuile, vix parricidio terminatū, apud Perſas gerebatur. Mortuo enim rege Dario, cum Artaxerxes & Cyrus filij eius de regno ambigerent, tandem magnis apparatibus, magnis prouinciarū ac populorum ruinis eſt vtrinq; certatum: in quo conflictu cum è diuerſo cōcurrentes ſibi ambo fratres mutuo caſus obiectauiſſent, prior Artaxerxes vulneratus à fratre, equi velocitate morti exēptus euaſit. Cyrus aūt mox à cohorte regia oppreſſus, finē certamini dedit. Artaxerxes ergo & præda fraternæ expeditionis, & exercitu potitus, poteſtatē regni parricidio firmauit. Sic vniuerſa Aſia atq; Europa, partim in ſe ſingulę, partim inter ſe inuicē funeribus & flagitijs permiſcebantur.

bantur. Ecce paruiſsima pagina, verbiſque paucisſimis quantos de tot prouincijs populis atque vrbibus non magis expli cui actus operum, quàm implicui globos miſeriarum. Quis enim cladem illius tem poris, quis fando funera explicet, aut æquare lachrymis poſſet dolores? Veruntamen hæc ipſa, quia multo interiectu ſæculorum exoleuerunt, facta ſunt nobis exercitia ingeniorum, & oblectamenta fabularum. quanquam ſi quis intẽtius adhibeat animum, ſeſeque toto mentis affectu ipſis penè cauſis belliſque permiſceat, acrius velut in arce ſpectaculi conſtitutus, vtrunque in ſuis qualitatibus tempus permetiatur, facilè dixerim eum iudicaturum, neque illa, niſi irato atque auerſato deo poſſe tam infœliciter perturbari ac permiſceri; neque iſta ſic, niſi propitio & miſerante, componi. His deinde tẽporibus grauiſsimo motu terræ concuſſa Sicilia, inſuper exæſtuãtibus Aetnæ montis ignibus, fauilliſque calidis, cum detrimento plurimo agrorum villarumque vaſtata eſt. Tunc etiam Atalante ciuitas Locris adhærens, terræ contigua, repentino maris impetu abſciſſa, atq; in inſulam deſolata eſt. Athenienſium quoque miſe-

rabiles reliquias peſtis inuaſit, diuque populata eſt.

Romanorum parum honeſta ad Veios obſidio. Vrbs à Gallis capta & vaſtata. Collatio iſtius excidij cum præſenti Gothorum inuaſione.

CAPVT XIX.

ANno ab vrbe condita CCCLV. obſidio Veiorum decem continuis annis magis obſeſſores quàm obſeſſos detriuit. Nam Romani repentinis ſæpe hoſtium irruptionibus cõminuti, præterea in hibernis bella ſortiti, hiemare ſub pellibus, poſtremo famem ac frigus in conſpectu hoſtium perpeti coacti ſunt: vrbem nouiſsimè ſine vllo digno Romanæ virtutis teſtimonio, cuniculis & clandeſtina obreptione ceperunt. Hanc vtilem magis quàm nobilem victoriam, primo dictatoris Camilli, qui eam de Veientibus patrauit, exilium, dehinc irruptio Gallorum, & incendium vrbis inſequitur: cui cladi audeat quiſquam, ſi poteſt, aliquos motus temporis huius comparare: quamuis non æque pendat præteriti mali fabulam præſentis iniuria. Igitur Galli Senones, duce Brenno, exercitu copioſo & robuſto nimis, cum vrbem Cluſini, quæ nunc

Tuſcia dicitur, obſiderent, legatos Romanorum (qui tunc componendæ inter eos pacis gratia venerant) in acie aduerſum ſe videre pugnantes: qua indignatione permoti, Cluſini oppidi obſidione dimiſſa, totis viribus Romam contendunt. Hos ita ruentes Fabius cũ exercitu conſul excepit, nec tamen obſtitit, immò potius hoſtilis ille impetus, quaſi aridam ſegetẽ ſuccidit, ſtrauit & tranſijt. Teſtatur hanc Fabij cladẽ fluuius Alia, ſicut Cremera Fabiorum. Non enim facile aliquis ſimilem ruinam Romanæ militiæ recenſeret, etiã ſi Roma inſuper incenſa non eſſet. Patentem Galli vrbem penetrant, trucidant rigentes ſimulachrorum modo in ſuis ſedibus ſenatores: eoſque incendio domorum crematos, lapſu culminum ſuorum ſepeliunt. Vniuerſam reliquam iuuentutem, quam conſtat vix mille hominum tunc fuiſſe, in arce Capitolini montis latitantem obſidione concludunt: ibique infœlices reliquias fame, peſte, deſperatione, formidine * terrent, ſubigunt, vendũt: nam mille libris auri diſceſsionis pretium paciſcuntur: non quo apud Gallos Roma parui nominis fuerit, ſed quod illam ſic iam antè detriuerint, vt amplius tunc

* terunt.

vale-

valere non poſſet. Exeuntibus Gallis, remanſerat in illo quondam vrbis ambitu informium ruinarum obſcœna congeries, & vndique impedita errantium, & inter ſua ignotorum offenſæ vocis imago reſpondens trepidos ſuſpendebat auditus. Horror quatiebat animos, ſilentia ipſa terrebant. Siquidem materia pauoris eſt raritas in ſpatioſis. Hinc illis mutare ſedes, aliud incolere oppidũ, altero etiam cenſeri nomine cogitatum, placitũ atque tentatum eſt. En tempora, quorum comparatione præſentia ponderantur. en quibus recordatio ſuſpirat. en quæ incutiũt de electa, vel potius de neglecta religione pœnitentiã. Reuera pares ſunt & conferuntur inter ſe hæ duæ captiuitates, illa ſex menſibus deſæuiens, & tribus diebus iſta tranſcurrens. Galli extincto populo, vrbe deleta, ipſum quoq; Romæ nomẽ in extremis cineribus perſequẽtes, & Gothi relicta intentione prædandi, ad confugia ſalutis, hoc eſt, ſanctorũ locorum agmina ignata cogentes. Ibi vix quenquam inuentum ſenatorem, qui vel abſens euaſerit: hic vix quenquam requiri, qui fortè vt latens perierit. Recte ſanè compararim, hunc fuiſſe ibi ſeruatorum numerum, qui

hic

hic fuerit perditorũ. Planè quod re proditur & fatendum eſt, in hac clade præſenti plus deum ſæuiſſe, homines minus, cũ peragendo ipſe, quod illi non impleuiſſent, cur eos miſerit, demonſtrauit: quippe cum ſupra humanas vires eſſet, incendere æneas trabes, & ſubruere magnarũ moles ſtructurarum, ictu fulminũ forum cum imaginibus vanis, quæ ſuperſtitione miſerabili, vel deum vel hominem mentiuntur, abiectum eſt: horumque omnium abominamentorum, quod immiſſa per hoſtem flamma nón adijt, miſſus è cœlo ignis euertit. Et quoniã vber dicendi materia eſt, quæ nequaquam hoc concludi libro poteſt, hic preſentis voluminis finis ſit, vt in ſubſequentibus cætera proſequamur.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN PAVLI Oroſij Hiſtoriarum librum ſecundum

Annotationes.

In Caput ſecundum.

ARbatus, quem alij Arbacen vocant.) *Ita eſſe in libris antiquis iam diximus. Diodorus hunc lib. 2. ἀρβάκην nominat, ſicut & Euſeb. in Chronico. Vnde impreſſi libri Velleij Paterculi ſunt emendandi, in quibus ſcriptum eſt, Sardanapalum Pharnaces Medus imperio vitaq́; priuauit: cum ſit legendum, Arbaces Medus.* Ita Nini & Babylonis regnum.) *Hæc ex Euſebij Chronico apertè cognoſcuntur.* Partem regni penes ſe Chaldæi.) *Arbacen contra Sardanapalum iuuit Belochus Babyloniæ præfectus. Itaque victo Sardanapalo Arbaces Medorum & Perſarũ regno potitus eſt, Belochus Babylonem cum Aſſyria retinuit.*

In Caput tertium.

Chriſtiani Imperatoris.) *Nomẽ, Honorij, vulgò additur, ex gloſſemate, vt puto, illius qui exprimere voluit, quis hic Imperator eſſet. quo de li. 7. cap. 40.*

In

In Caput quartum.

Anno poſt euerſionẽ Troiæ CCCC.XIIII.) *Hunc numerum reſtituimus, non quod eum omnino verum iudicemus, ſed quia illum in omnibus lib. vet. inuenimus, atque ab Oroſio ſcriptum non dubitamus. Nam cum Eutropius ſcripſiſſet, Romam conditam XI. Kalend. Maias, Olympiadis ſexta anno tertio, CCCCXIX. poſt Troiæ excidium: Deinde Paulus Diaconus ſubiecit, Siue, vt placet Oroſio, CCCC. XIIII. Scio hæc aliter & vulgo legi, & à Schonhouio edita: ſed ſequor fidem mei libri antiqui, in quo Eutropij hiſtoria ita deſcripta eſt, vt quæ Paulus adiecit, illius nominis appoſitione ſint ſeparata. Oroſio igitur ſua reſtituimus: quanquam non ſine cauſa certiora iudicamus, quæ ſunt apud Dionyſ. Alicarnaſſeum, & Solinum. cap. 2.* Interfecto auo Numitore.) *Hoc me alibi legere nõ memini.* Sceleratorum manũ.) *Nota res eſt de Aſylo à Romulo patefacto* Ducem eorum Titum Tatium.) *Non commemorabo ea quæ vel pueris nota ſunt: hoc tantum monebo, Tatium Lauinij interfectum fuiſſe, non à Romulo, ſed ab ijs, qui per illius propinquos violati erant, Dionyſ. Liuius & Plutarchus.* Mettum Fufetium.) *Hæc nomina ita ſcripſimus, ſicut ea in libris antiquis ſcripta inuenimus. Tu lege quæ de his Io. Pierius in libr. 8. Aeneid & Sigonius lib. 1. Emendat cap. 52. doctiſſimè ſcripſerunt* Meditata proditione ſuſpectum.) *Suſpectum, quod in libro veteri legitur, aptius viſum eſt ſententiæ illius qui Regum ſcelera auget, quàm ſuſpenſum, quod in alijs libris legi-*

legitur. De hoc ſupplicio Liuius & Dionyſius libr. 3. Potentes tunc XII Tuſciæ populos) *Florus lib. 1. cap 5. de Tarquinio. XII. inquit, Tuſciæ populos frequentibus armis ſubegit.* Ocriculum.) *Stephanus,* Ὀκρίκολα πόλις τυῤῥηνίων. διονύσιος ὀκτωκαιδεκάτῳ ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας. τὸ ἐθνικὸν ὀκρικολανὸς, ὡς αὐτός φησιν. Sueſſam Pometiam.) *Ita ſcripſimus ex auctoritate librorum antiquorum. Vulgo legitur, Sinueſſam, Pometiamq́;. Eutropius, Gabios ciuitatem, & Sueſſam Pometiam ſubegit. Florus libr. 1. cap. 7. Sic valida oppida in Latio capta ſunt, Ardea, Oricolum, Gabÿ, Sueſſa Pometia. Dionyſius libr. 4.* ὗθι τοὺς καλουμένους πομεντίνους ἡγετὴν δύναμιν, εἰς πόλιν σουέσσαν ὤχουν. *Strabo libr. 5.* σύεσσαν τὴν ποντίων *vocat: quãquam locus ille vulgo admodum corruptus eſt. Hæc autem Sueſſa Pometia dicta eſt, ad differentiam illius quæ in Campania Sueſſa Aurunca dicebatur. Mendoſè igitur apud Meſſallam legitur, Oppida Sueſſam & Pometiam expugnauit.*

In Caput quintum

Anno poſt vrbem conditã CCXLIIII.) *Idem numerus eſt apud Eutropium, Meſſallam, & Sex. Rufum. Sed Dionyſius libr. 5. ſcribit Romanos regio imperio paruiſſe annos CCXLIIII. Liuius item lib. 1. extremo ait, Regnatum Romæ ab vrbe condita ad liberatam annos CCXLIII. Diuerſitatis cauſam Sigonius indicauit.* Porſena rex Etruſcorũ) *Porſena nominis mediã ſyllabã Latini poëtæ modo produxerunt, modo corripuerunt. Vnde & variè ſcriptum inueni-*

inuenitur. Apud Græcos πορσίνας *&* πορσῖνος *legitur.* Tarquinium manu ingerens) *Sic habent libri veteres, non Tarquinienſium manum, vt eſt in vulgatis.* Mucius conſtanti vrendæ manus.) *Hic eſt C. Mucius, cui poſtea Scæuolæ à clade dextræ manus cognomen inditum, Liuius, & alij.* Dictatorem creant..) *Eutropius, Nono anno poſt reges exactos &c. Liuius & Caſsiodorus ſcribunt primũ Dictatorem creatum Poſthumo Cominio & T. Lartio Coſſ. Tu lege Sigonij Commentarium doctiſsimum in Faſtos.* Cum M. Valerio Dictatore.) *Huius Valerij prænomen eſt, non Marcus ſed Manius, vt ex fragmentis Triumphorum cognoſcitur. Dionyſius etiam lib. 6 illum appellat* μανίον οὐαλέριον ἀδελφὸν ποπλίου τοῦ πρώτου ὑπατεύσαντος. *Tu lege Ciceronem in Bruto.* T. Geganio & P. Minucio.) *Prioris Conſulis nomen mendosè erat in libris Oroſii. Fuerunt hi Coſſ an. ab V. C. CCLXI. Lege Dionyſ. initio lib. 7. & Liuium in 2.* Fluuius qui perdidit, & porta.) *Fluuius Cremera fuit, porta Carmentalis, Liuius, Dionyſius, & Ouid. lib. 2. Faſt.*

In Caput ſextum.

Nam cum vnum regiorum equitum.) *Hunc locum vt in omnibus libris antiquis deſcriptum inuenimus, ſic imprimendum curauimus. Oroſius rem ab Herodoto ſumpſit, qui de Gynde & Cyro ita ſcribit,* ἐνταῦθά οἱ τῶν τις ἱρῶν ἵππων τῶν λευκῶν ὑπὸ ὕβριος ἐσβὰς ἐς τὸν ποταμὸν. διαβαίνειν ἐπειρᾶτο. ὁ δέ μιν συμψήσας ὑποβρύχιον οἰχώκεε φέρων. *Hic vnus ſacrorum equorum candore excellens præferocia*

cia flumen ingreſſus tranſire conabatur: quem flumen vorticibus contorquens abripuit & merſit. Conteſtans eum qui nunc &c.) *Herodotus,* καὶ οἱ ἐπηπείλησε οὕτω δή μιν ἀσθενέα ποιήσειν, ὥστε τοῦ λοιποῦ καὶ γυναῖκάς μιν ἀπ' αὐτε ἕως τὸ γόνυ μὴ βρεχούσας διαβήσεσθαι *Minatus eſt, ſe illud adeo debilitaturũ, vt in poſterum fœminæ genua non tingentes facilè ſint tranſituri.* In 460. alueos) *Scribendum potius, in* CCCLX *Nam apud Herod eſt,* ἐς τριηκοσίας καὶ ἑξήκοντά μιν διώρυχας διαλαβών. Ac ſic meabilibus vadis ſiccum.) *Hæc ſcribit etiã Xenophon li. 7.* κύρου παιδείας. Latitudine cubitorum L.) *Q. Curtius lib. 5. Murus inſtructus, Laterculo coctili bitumine interlitus, ſpatium 30. & duorum pedum latitudinem amplectitur. quadrigæ inter ſe occurrentes ſine periculo cõmeare dicũtur Altitudo muri* C. *cubitorum eminet ſpatio turris denis pedibus quàm murus altiores ſunt. Totius operis ambitus* CCCLXVIII. *ſtadia complectitur. Strab. lib 16. ſcribit muros eſſe in craßitudinem pedum 32. in altitudinem cubitorum 50. Sed Oroſius Herodotum ſequitur. Plin. lib. 6. ca. 26. ſcribit Babylonis muros eſſe ducenos pedes altos, quinquagenos latos.* Media intercapedine ſui citas.) *Ita ſcripſi ex antiquo libro Cornelij Gualtheri. Herodotus ita,* ἐπάνω δὲ τοῦ τείχους παρὰ τὰ ἔσχατα, οἰκήματα μουνόκωλα ἔδειμαν, τετραμμένα ἐς ἄλληλα. τὸ μέσον δὲ τῶν οἰκημάτων ἔλιπον τεθρίππῳ περιέλασιν. *Valla. Super murum circa oras extruxerunt, diætas ſingularias, altrinſecus conuerſas, inter quas tãtum intercapedinis relinquebatur, vt quadriga interagi poſſet.*

In Caput ſeptimum.

Tomyris regina) *De rebus Cyri Perſarum regis exceptā hiſtoriā ex Cteſia Perſicis edidit Henricus Stephanus, quæ cum Xenophontis narratione magis quā cum Herodoti congruit. Græcè apud Herodotū li. 1. eſt τόμυρις, apud Lucian. in Charonte τώμυρις. Hiſtoria deſcribitur etiam à Iuſtino li. 1. & Valerio Max li. 9. c. 10* Cum prohibere tranſitu) *Sic in manuſcripto libro iuſtini eſt. Cū prohibere eos tranſitu Araxis fluminis poſſet, tranſire permiſit: cū vulgo aliter legatur.* Filium adoleſcentulū) *Hic filius ab Herodoto σπαργαπίσης nominatur.*

In Caput octauum.

Regnauit medius eorum Cambyſes) *In Cteſiæ excerptis Cambyſis regno anni XVIII. tribuūtur. Cambyſes regnauit annos ſeptē, menſes quinque. Herod. li. 3. De hoc quoq; Lucianus in Charonte.* Darius itaque vnus) *De Dario Herodotus li. 3. & Iuſt. li. 1. extremo.* Attyro regi) *Scytharum rex, quē Herodotus Indathyrſum nominat, σκυθάρχης vocatur In libris veterib partim, Anthiro, partim, Antyro legitur. In impreſſis Iuſtini (nam in noſtro manuſcripto nomē regis Scytharum non inuenitur) rex Lanthinus vocatur. Hero. li. 4. hoc bellum copioſè deſcribens, regem Scytharum ινδάθυρσον nominat.* Ionas nauali congreſsione) *De hoc prælio nauali, quo Iones à Perſis victi fuerunt, lege Herodotū li. 6* Quod Ionas aduerſum ſe auxilio iuuiſſent) *Hæc eadem Iuſtinus li 2. Plato in Menexeno, αἰτιασάμενος ἢ δαρεῖος ἡμᾶς τε καὶ ἐρετριέας, σάρδησιν ἐπιβουλεῦσαι προφα-*

προφασιζόμενος. &c. Plutarchus in Ariſtide ait, Dariū huius belli contra Atheniēſes cauſam attuliſſe ὅτι σάρδεις ἐνέπρησαν. Cū detineri quatriduanę religionis otio) *Fœdum mendum hic inſederat addita voce, Perſas. Neq; enim Perſæ, ſed Lacedæmonij quatridui religione tenebātur, vt ſcribit Iuſtinus, & Herodotus li.6. apertius his verbis,* ἦν γὰρ ἱσαμένη τοῦ μηνὸς εἰνάτη· εἰνάτη δὲ οὐκ ἐξελεύσεσθαι ἔφασαν, μὴ οὐ πλήρεος ἐόντος τοῦ κύκλου. *i. Erat enim eo menſe dies nonus lunæ. eo autem die ſe exercitum educturos negarunt, cum luna ſuum orbem nondum cōpleſſet. Lucianus De Aſtrologia, de Lycurgo ait,* καὶ νόμον σφισὶν ἐποιήσατο, μηδαμᾶ μηδεὶς πόλεμον προχωρέειν, πρὶν τὴν σελήνην πλήρεα γενέσθαι. *Legem ijs ſcripſit, ne vſquā ad bellum ante plenilunium proficiſcātur. Plato li 3. de legib. cur tardius Lacedæmonij venerint, in cauſa fuiſſe putat bellum cū Meſſenijs geſtum.* CCM. Perſarū apud cāpos Marathonios) *Hac eſt nobilis illa in Marathone Miltiadis auſpicijs reportata victoria, de qua multa paßim apud omnes.* Popillia virgo) *Magna varietas eſt in huius Veſtalis nomine. Quā enim Oroſius hic Popilliā, Dionyſius li 8.* ὀπιμίαν, *Liu. li. 2. Oppiā nominat. Dānata inceſti fuit, M. Fabio, L. Valerio Coß. qui annus Dionyſio eſt poſt vrbem conditam CCLXXI.*

In Caput nonum.

Quod Demaratus Lacedæmonius) *Hoc præter Iuſtinum ſcribit Herodotus lib. ſeptimo extremo.* Igitur Xerxes DCCM.) *Herodotus ſcribit pedeſtres copias Xerxis fuiſſe* ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν

μυριάδων.i.decies ſepties centena millia.Iſocrates in Panathebenaico ait, Xerxem habuiſſe ἑβδομήκοντα μυριάδας τῶν μαχίμων.i bellicoſorum ICCCC CCCIↃↃↃ.CCCIↃↃↃ.*Diod. li. 11.ἠριθμήθησαν δὲ τῆς πεζῆς δυνάμεως μυριάδες πλείους τῶν ὀγδοήκοντα. pedeſtriũ copiarũ ſupra octingenta millia numerata ſunt.*Roſtratas etiam naues M.DCC.) *Lyſias & Iſocrates ſcribunt Xerxẽ in Græciã appuliſſe claſſem M.DCC. nauiũ. Apud Diod. li. 11. numerantur eiuſdem claßis νῆες σύμπασαι μακραὶ πλείους τῶν χιλίων καὶ διακοσίων.naues omnes longæ amplius MDCC.Sed de hac re ex Herodoto & Aeſchylo plura diximus in Scholijs noſtris in Lyſiæ ἐπιτάφιον.* Onerarias autẽ tria M.) *Hæ ſunt Diodoro τριηκόντοροι τρισχίλιαι.* Vix ad potum flumina) *Notũ eſt illud Iuuenalis Satyr.10.*

Credimus altos
Defeciſſe amnes,epotaq́ flumina Medo
Prandente.

Leniodas rex Spartanorũ cum IIII.M.) *Horum trecenti Spartani fuerũt.Cicero de finib. 2.Leonidas rex Lacedæmoniorũ ſe in Thermopylis trecentosq́ eos,quos eduxerat Sparta, cum eſſet propoſita aut fuga turpis, aut glorioſa mors, oppoſuit hoſtibus. Verũ de ratione pugnæ lege Herod.li 7. Diodorum 11. Pauſaniam 3.*Conturbãda agmina fore) *Quod,*fore, *hic in,*eſſe,*mutarunt, id equidem à Vallenſibus factũ credo,quaſi vero optimi ſcriptores ita non ſint locuti,atq́ adeo parens linguæ latinæ, M. Tullius non dixerit, Quaſi diuinarem fore mihi aliquando expetendum ſtudiũ tuum. &c.* Sexcenti viri caſtra) *Verba ſunt Iuſtini.Diod.ſcribit Leonidam ſecum habuiſſe,*

buiſſe, οὐ πλείους τῶν πεντακοσίων, id eſt, non amplius quingentos. Victores ſine dubio) *In vulgatis libris additur, nõ eſſent. quod in nullis manuſcriptis inuenio.*

In Caput X.

De prælio nauali, quod hoc capite deſcribitur, conſule Herodotũ li. 8. Aeſchylum πέρσαις. Diodorũ 11. Plutarc. in Themiſtocle, & alios. Proponi ſymbolos) *Symbolos non ſymbola libri vet. quomodo eſt etiã in impreßis Iuſtini libris. Plautus Bacchid. Eo præſente homini extemplo oſtendit ſymbolum. Quem tute dederas ad eũ. Apud Herodo. de Themiſtocle eſt, ἐνταμνων ἐν τοῖσι λίθοισι γράμματα, &c. Plutarchus, ἐνεχάραττε κατὰ τῶν λίθων ἐπιφανῆ γράμματα τοὺς μὲν εὑρίσκων ἀπὸ τύχης, τοὺς δ᾽ αὐτὸς ἱστὰς περὶ τὰ ναύλοχα καὶ τὰς ὑδρείας. id eſt, literas perſpicuas lapidibus inſculpebat, quorũ alios caſu offendebat, alios ipſe ad ſtationes & aquationes collocabat.* Nunc autem iniuſte agentes) *Sic Herodotus, ἄνδρες ἴωνες οὐ ποιέετε δίκαια. Iones iniuſte agitis. Verũ in noſtris manuſcriptis eſt, iniuſte deſides.* Artemidora regina Alicarnaſsi) *Artemidoræ nomen, quod in omnibus libris inueni, reliqui. Cæterũ non ſolũ Herodotus, verum etiã Iuſtinus & Pauſanias in Laconicis hanc reginã Artemiſiã nominãt. Meminit & Plutar. ἀρτεμισίας in Themiſtocle.* Iũcto põte portaſſet) *Ita ſcripſimus ex libro Cor. Gualtheri: quam verã eſſe lectionem alij quoq; ſuſpicati ſunt.*

In Caput XI.

Olynthum ſiquidem Græciæ oppidum) *Sequitur Oroſius Iuſtinum: Herodotus aũt li. 8. ſcribit,*

Olynthum nō à Mardonio, ſed altero præfecto Artabazo expugnatā eſſe. Incenſa vrbis parte) *Partem illā intelligit, quā Athenienſes iam reædificare cœperant, auctore Iuſtino. Herodotus & Diodorus ſcribunt, Mardoniū incenſis Athenis euertiſſe quidquid murorū ædiumq́; tam ſacrarum quā profanarum reliquum erat.* Mardoniū deletis copijs ipſius, &c.) *Vereor equidē, ne Iuſtinus in ſua epitoma deceptus: cū ea quæ Artabazo tribuenda erant, ad Mardoniū retulerit, Oroſium quoq; in errorē induxerit. Nam Artabazum aufugiſſe, Mardoniū in pugna ad Platæas cecidiſſe, Herodotus, Diodorus, Plut. alijq́; omnes ſcribunt. Pauſanias li.1 ait, Mardoniū à Spartano milite interfectum fuiſſe. Interfectorē Herodotus li.9.* ἀείμνηστον, *Plutarchus in Ariſtide* ἀρίμνηστον *nominat. Verùm ab his diſſentit Cteſias, qui Mardoniū accepto vulnere fugiſſe tradit, ac deinde à Xerxe miſſum ad ſpoliandū Appollinis templum magna vi grādinis oppreſſum interiſſe. Eum igitur Iuſtinus & Oroſius ſequūtur.* Sub monte Mycale) ἐν μυκάλῃ τῆς ἰωνίης, *eſt apud Herodotum li.vlt. vbi hiſtoria pluribus ſcribitur, ſicut & apud Diod. li. 11. Lege præterea Thucydidē li.1.* In Aſia meridianis horis) *Herodotus,* τὸ μὲν ἐν πλαταιῇσι, πρωῒ ἔτι τῆς ἡμέρης ἐγίνετο: τὸ δὲ ἐν μυκάλῃ, περὶ δείλην. *id eſt, Res ad Platæas matutino tempore geſta eſt, ad Mycalen veſpertino. Oroſius Iuſtinum ſequitur.* Per Artabanū) *Artabanus Xerxem interfecit anno ante Olympiadē 79. vt ſcribit Diodorus.* Prandete tanquam apud inferos) *Hoc apophthegma refertur à Plutar. & M. Tullio li.1. Tuſc.*

In Caput

In Caput XII.

Anno CCXC.) *Sic recte hic numerus deſcriptus eſt in manuſcriptis, cũ vulgo mendoſè ſit impreſſum, CCLX. Nam etiã in antiquis faſtis Romanis annus quo P. Seruilius Priſcus & L. Aebutius Elua Coſſ. fuerunt, poſt vrbem conditã CCXC numeratur. De grauiſsima hac peſte Liuius li. 3. & Dionyſ. li. 9. vbi ſcribit eã cœpiſſe ad K. Septemb. ac toto illo anno duraſſe* Proximo dehinc anno) *Ap Herdonius Capitolium occupauit. P Valerio Poplicola, C Claudio Coſs. an CCXCIII. Hiſtoria eſt apud Liuiũ & Dionyſ. li. 10.* Incenderuntque Capitoliũ) *Capitolium hoc tempore conflagraſſe nemo tradit. quare puto cotra fidem etiã librorum legendum*, incenderunt. Sequitur annus) *Is annus conſules habuit L. Minuciũ & C Nautium. De Quinctio Cincinnato plena ſunt omnia monumenta.* Iugum boũ equis impoſuit) *Hunc locũ Diaconus Eutropianæ hiſtoriæ inſeruit.*

In Caput XIII.

Anno qui proximus trecenteſimo) *Annum ab V.C. CCXCIX. intelligit, Coſſ. Sp. Tarpeio & A. Aterio, quibus legatos in Græciã miſſos fuiſſe. præter Liuium & Dionyſ. Caſsiodorus ſcribit.* Ipſo aũt trecenteſimo) *Conſulare imperium ad Decemuiros tranſlatum eſſe anno ab V.C. CCC. altero Liuius & Eutropius, ſcribunt, CCCII. Auctores faſtorum Roman. Euſeb. & Solinus.* Olympiade XCV.) *Varietatem numeri ab alijs notatam reliqui. In duobus manuſcriptis XCV inueni: in tertio XXC. Cum Oroſius Euſebium in hac re fere auctorem ſequatur, qui*

decemuirûm creationē confert in Olympiadē XXCII. *vide nū ita hic quoq; ſcribendū ſit. Dionyſio Decemuiri creati ſunt olymp.* XXCII.*anno ſecundo. Diod. li. 12.olymp.octogeſima quarta.* Appij Claudij libido) *Nota res eſt ex Dionyſii li.11.Diodori 12. Liuij 3. Eutropij 1.* Adactus Virginius pater) *Legitur & adductus. Cicero li.2 de finib. L. Virginius ſexageſimo anno poſt libertatē receptam Virginiam filiā ſua manu occidit potius quàm ea App. Claudij libidini, qui tum erat ſummo in imperio, dederetur.* Roma nuntijs fatigaretur) *Nūtijs rectè eſt in manuſcriptis.pro quo vulgo mendoſè,*intus *legitur. Liuius ſcribit his temporibus M.Cornelio L.Papirio Coſ.crebris motibus terræ in agris tecta corruiſſe, ſed hi Conſules alijs cadunt in annum ſecundū olymp.84. Diodoro in tertiū olymp 87.*Ita iugis & torrida ſiccitas)*Siccitate plurimū laboratū fuiſſe, A Cornel.Coſſo, T.Quinctio Penno, Coſ. An 325.Liui.li.4.ſcribit.* Cū Fidenates hoſtes) *Legitur etiā Fidenas hoſtis: de quo Eutrop. li.1.An.CCCXV. ab V. C. Fidenates contra Romanos rebellauerunt. Auxiliū præſtabant his Vientes,&rex Vientiū Tolumnius.Coniunxerūt ſe ijs & Volſci.Plura Liu.lib.4.*Aemilius III.Dictator)*Mam.Aemilius Mamercinus Dictator primum an.CCCXVI.cū Fidenatibus acerrimè dimicauit,et triumphās in vrbē redijt.Idem Dictator tertium an. CCCXXVII.cum Fidenates iterū rebellarunt. Fidenas vrbē cepit atq; excidit.Hæc Liu.li.4.* Domeſticas clades) *In vulgatis eſt,domeſticæ.noſtrā lectionem ex libris antiquis acceptā* ἀντίθεσις *cōprobat.*

In Caput XIIII.

Qua

Quæ hoc capite ab Oroſio explicantur, ea plenius à Iuſtino ex Trogo cõmemorantur li. 4. Antiquiſſimos eſſe in parte Siciliæ Cyclopas Thucydes initio li. 6. ſcribit. Lachete & Charœade ducib.) *Hi duces extrema æſtate anni quinti belli Peloponneſiaci in Siciliã miſſi fuerunt, auctore Thucydide li. 3 Apud Diod. li. 12. mendosè χαβρίας pro Charœade nominatur.* Lugubribus induti) *Pãnis, quod vulgo additur, in libris vet. nõ legitur.* Ducibus Nicia & Lamacho) *Tertius dux fuit Alcibiades: ſed is non ita multò poſtquã in Siciliã peruenerat, domum reuocatus, in exiliũ abiit. Thucydides li. 6. Diod. li. 13. Plutarchus in Alcibiade & Nicia Vnde hiſtoria plenior petenda.* Demoſthenẽ & Eurymedonta) δημοσθένην τὸν ἀλκισθένους, καὶ εὐρυμέδοντα τὸν θουκλέους. *Thucyd. li. 7.* Eurymedõ dux primus occiditur) *Ita ex Auguſtinianorũ libro ſcripſimus. Nã reliqui ab impreſſis nõ diſcrepant. quo modo in manuſcripto noſtro Iuſtino Eurylochi nomen etiã pro Eurymedontis legitur. Notum verò eſt ex Thucydidis li. 7. Diodori 13. & Plutar. Nicia, Eurymedontẽ, qui in dextro cornu curabat, cum hoſtes circumuenire vellet, intercluſum à ſuis interiiſſe.* Vndecim naues incenduntur) *Ita quidẽ conſtanter omnes libri Oroſii: at apud Iuſt. à quo hæc deſumpta ſunt, legitur, Triginta naues, quibus præfuerat, incenduntur. Thucydides & Diod. incendii parati ab hoſtibus meminerunt, ſed de numero nauium, quæ flãma perierint, nihil ſcribũt.* Naues eorũ relictas CXXX) *Idem numerus eſt in Iuſt. Thucydides ſcribit Athenienſibus reliquas fuiſſe naues circiter LX. Diod. L. naues relictas ait.* Demo-

ſthenes dedecus) *Hac de re alij, præter Iuſtinum, nihil. Tantū Plutarchus in Nicia hæc ſcribit,* αὐτὸς δὲ δημοσθένης σπασάμενος τὸ ξίφος ἔπληξε μὲν ἑαυτὸν, οὐ μὴν ἀπέθανε, ταχὺ τῶν πολεμίων περισχόντων καὶ συλλαβόντων. *Id eſt, Ipſe Demoſthenes ſtricto gladio ſe quidem percuſsit, verum non interfecit, ſubito ab hoſtibus circumuentus & captus. De morte Demoſthenis & Niciæ, Timæum diuerſa à Thucydide & Philiſto tradidiſſe, ibidem Plutarchus ſcribit.*

In Caput XV.

Quæ hoc capite Oroſius narrat, ea præter Iuſtinū Thucydides li 8 Diodorus 13. Plutarchus in Alcibiade. Darius rex Perſarum) *Sextus hic Perſarū rex fuit, qui Artaxerxi Xerxis filio in regno ſucceſsit.* Tiſſafernem præfectū Lydiæ) τισσαφέρνης βασιλεῖ δαρείῳ τῷ ἀρταξέρξου στρατηγὸς ἦν τῶν κάτω. *Tiſſafernes regis Darij Artaxerxis filij præfectus in ora maritima erat, Thucydides.* Ad Tiſſafernē in Mediam conceſsit) *Thucydides,* ὑποχωρεῖ δείσας παρὰ τισσαφέρνην, *metu adductus clam ſe ad Tiſſafernem confert. Plutarchus,* τισσαφέρνῃ δὲ τῷ βασιλέως σατράπῃ δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἀσφαλείας εὐθὺς ἦν παρ' αὐτῷ πρῶτος καὶ μέγιστος. *vbi ſe Tiſſaferni, vt extra periculū eſſet, dedit, ſtatim apud eum ſummum locum obtinuit.*

In Caput XVI.

Summa imperij ad Senatū transfertur) *Quomodo ſumma imperij ad Senatum quadringentorū hominum tranſlata fuerit, item de reditu Alcibiadis, copioſè Thucydides, Diodorus & Plutarchus locis*

locis citatis. Commiſſo prælio) *Duplicem victoriam deſcribit, vnam naualem, alteram terreſtrem, quas Athenienſes ad Cyzicum de Spartanis reportarunt, duce illorum Mindaro interfecto. Xenophon li. 1. de rebus Græcorum. Diod. li 13. Plutar. Alcibiade* Lacedæmonij petiere pacem) *Legationis de pace Athenas miſſæ princeps fuit Endius: Athenis vero Cleophon maximè paci impedimẽto fuit. Lege Diod.* Syracuſana præſidia) *Poſt Athenienſiũ cladẽ in Sicilia Aegeſtæi ſocij Athenieñſium preßi à Selinuntijs & Syracuſanis opẽ à Carthaginieñſibus petierũt: hiq́ illis præſidium cum Annibale Geſconis F. duce miſerunt: itaq́ Syracuſani ſuos, quos auxilio Lacedæmonijs cõtra Athenieñſes miſerãt, domũ reuocarunt. Xenophon & Diod.* Sic Alcibiades magni nominis) *Magnificũ Alcibiadis reditum in patriã præter Xenophontẽ, Diod. & Plutar. deſcribit Iuſt. li. 5.* Cyrus etiam filius Darij) *Vulgo turpi errore legitur,* Cyrus aũt frater Darij. Lyſander itaq; Alcibiadis) *Hæc clades abſente Alcibiade Antiochi, quẽ claßi præfecerat, temeritate accepta fuit. Xenop. li. 1. Diod. 13. Plutarc. Alcibiade & Lyſandro. Pauſanias li. 3.* Itaq; ſtatim imbellis manus &c.) *Vltimũ hoc præliũ nauale inter Lacedæmonios & Athenieñſes bello Peloponẽſiaco (quod XXVII. annos durauit) cõmiſſum fuit ad Aegos flumina, quo Athenienſiũ claßis deleta eſt: de quo eoſdẽ auctores conſule, quos modo nominaui.* Statuunt vrbẽ peregrinis dare) *.i. peregrinos ciuitate donare. Diod.* ἐποιήσαντο πολίτας τοὺς μετοίκους, καὶ τῶν ἄλλων ξένων τοὺς βουλομένους συναγωνίσασθαι. Ad Cypriũ regẽ conceſsit Euagorã) *Huius loci mendum*

mendum alij quoq; animaduerterãt, ac ſine vllo negotio ex Iuſtino emendari potuit. Xenoph li. 2. Κονων ὀκτὼ ναυσὶν ἀπέπλευσε παρ᾽ Εὐαγόραν ἐς κύπρον. *Sed ne in re minimè dubia teſtibus videar vti non neceſſarijs.* κόνωνα δὲ τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι δυστυχήσας τῆς πόλεως ὡς Εὐαγόραν ἦλθε; *vt ait Iſocrates in Euagora.*

In Caput XVII.

Spartani negauerunt) *Sic quidẽ Iuſtin. at Xenophõ li. 2. ita,* λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν, μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις. (*Sic enim legendum è vetuſtis, nõ* γενομένην *vt eſt impreſſum.*) τῇ ἑλλάδι. *Lacedæmonij negarunt ſe Græcam vrbem, quæ in ſummis Græciæ periculis optimè de illa eſſet merita euerſuros.* Si Piræei portus) *Iuſt. Si demiſſa Piræeum verſus muri brachia deiecerint. vbi muri brachia vocat, quæ Græci* μακρὰ σκέλη, *&* μακρὰ τείχη. Darij Perſarum regis) *Darius non ita multo poſt pacẽ inter Athenienſes factam mortuus fuit, cum annos XIX. regnaſſet. Diod. li. 13. Dionyſius vero, vt idem ſcribit, non tam exulauit, quam in extremũ diſcrimen amittendæ tyrannidis venit.* Occiſo Alcibiade) *Trogus, cuius ſententiam Oroſius ſequitur, videtur ideo ſcripſiſſe Alcibiadẽ à Triginta viris occiſum fuiſſe, quòd illi, & præcipue Critias, vt eſt apud Plutarch. Lyſandrum impulerint, vt Alcibiadem à Pharnabazo interficiendum curaret. Variæ tamen eius necis cauſæ commemorantur à Plutarcho & Diodoro li. 14.* Viuus incenſus eſt) *Plutarchus ſcribit*

Alcibiadem in Phrygiæ quodam vico deprehenſum ab ijs quibus Pharnabazus hanc cædem mãdauerat. qui cum ad eũ ingredi non auderent, ædibus circumfuſi eas incenderunt, Alcibiades ſiniſtrã manum pallio inuoluit, gladioq́; diſtricto integer à flãma erupit, & ſubmotis interfectoribus eminus ab ijs telis oppreſſus eſt. Sed Ephorus li.17. vt eſt apud Diod. tradidit ædibus incenſis ipſum quidem eruptionem tentaſſe. verum flamma teliſq́; impeditũ interijſſe. Theramenem quoque) *Theramenis præclara mors nõ tantum à Xenophõte eleganter deſcribitur, ſed & à Cicerone Tuſc.1. magnificè laudatur.* Thraſybulus vir ſtrenuus) θρασύβουλος ὁ τυριεὺς ὀνομαζόμενος, ὢν ἀθηναῖος, *Diod.* Caſtellum Phylen) *Vulgo mendosè phylenen, legitur, ſicut apud Iſocratem de pace* τῶν φυλακὴν καταλαβόντων, *Apud Dionẽ li. 44.* οἱ τὴν φυλακὴν καταλαβόντες, *pro* φυλὴν. *Xenophon,* φυλὴν χωρίον καταλαμβάνει ἰσχυρὸν *Diod.* κατελάβετο χωρίον τῆς ἀττικῆς ὀνομαζόμενον φυλήν. ἦν δὲ τὸ φρούριον ὀχυρόν τε σφόδρα, καὶ τῶν ἀθηνῶν ἀπέχον σταδίους ἑκατόν. *id eſt, Occupauit Atticæ caſtellũ Phylen nomine: quod & bene munitum erat. & Athenis aberat millia paſſuum fere XIII.* Quibus Lyſias quoque) *Extant optimi huius Oratoris aliquot orationes: quarum lepidiſſimã Funebrem nos ante annos aliquot auxilio libri manuſcripti integram edidimus, latinamq́; vna cũ Defenſione cædis Erathoſthenis fecimus.* CCCCC. milites) *Plutar. in Lyſia auctor eſt, ipſum iuuiſſe Thraſybulum duobus millibus drachmarum, ſcutis ducentis, & militib. à ſe conductis trecentis.* Thraſybulum quoque ipſum) *Hunc*

Hunc conatum expoſuerat Diod.li.14. vbi poſt occupatum Piraeum ſcribit, magnum numerum exulum ad Thraſybulum cõfluxiſſe: ac deinde in Henrici Stephani libro ſequitur, φανερῶς μὲν περί τινων αἰχμαλωτῶν διαλεξόμενοι. &c. vbi hæc verba, ἦλθον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν πεντήκοντα τινες, aut his ſimilia deſunt. Duo ſæuiſsimi) *Critias nimirum & Hippomachus. Xenophõ, & Iuſtinus, Diodorus Critiæ tantũ meminit.* Thraſybulus clamore conſequitur) *Hæc Cleocriti præconis voce pronuntiata fuiſſe Xenophon ſcribit.* Amneſtiã) *ἀμνηστίαν Valerius M.li.4.ca.1. de Thraſybulo. Plebis ſcitum interpoſuit, ne qua præteritarũ rerũ mentio fieret. Hæc obliuio, quã Athenienſes ἀμνηστίαν vocant, &c. Hinc Plutarchus in ciuilibus præceptis ſcitũ illud Athenienſiũ vocat, τὸ τῆς ἀμνηστίας ψήφισμα. Hoc Græcũ verbum vſurpauit M. Tullius, cum poſt cædẽ C. Iulij Cæſaris omnem memoriã diſcordiarum obliuione ſempiterna delendã cẽſuit, Philip.1. Hinc Paterculus li. 2. Et illud decreti Athenienſium celeberrimi exemplum relatũ à Cicerone obliuionis præteritarũ rerum decreto patrum cõprobatũ eſt. Vopiſcus in Aureliano, Amneſtia etiã ſub eo delictorum publicorum decreta eſt de exẽplo Athenienſium. cuius rei etiam Tullius in Philippicis meminit. Hæc ideo pluribus, quod videã eſſe qui affirment, verbũ illud, quod Cicero vſurpauit, eſſe non, ἀμνηστίαν, ſed, μὴ μνησικακεῖν.* Socrates ille) *Socrates ab Anyto, & Melito impietatis accuſatus, & condẽnatus venenum bibit anno primo Olympiadis XCV. Laertius li.2. & Diod 14.* Concordia minimas res creſcere) *Sententia Salluſtiana ex Iugurthino.*

In Caput XVIII.

Bellum hoc inter duos fratres Cyrum & Artaxerxē geſtum Xenophon eius particeps & ſocius ſepte libris κύρου ἀναβάσεως deſcripſit: quos bene latinos fecit doctiſſimus Romulus Amaſaus. De eodem Diod. li. 14 & Plutarchus in Artaxerxe. Quis enim cladē) *παρῳδία Virgiliana è libr. 2. Aeneid.* His deinde temporibus) *Hic terraemotus accidit an. tertio Olymp XXCVIII. anno quinto belli Peloponneſiaci, de quo Diod. lib. 12.* τηλικούτους δὲ συνέβη τοὺς σεισμοὺς γενέσθαι κατὰ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὥστε καὶ πόλεις τινὰς ἐπιθαλαττίους ἐπικλύσασαν τὴν θάλατταν διαφθεῖραι, καὶ κατὰ τὴν λοκρίδα χερσονήσου καθεστώσης ῥῆξαι μὲν τὸν ἰσθμὸν, ποιῆσαι δὲ νῆσον τὴν ὀνομαζομένην ἀταλάντην. *id eſt, Tũ in plerisq; Graeciae partibus terra ita mouit, vt nonnullas vrbes maritimas ſuper infuſa maria obruerint, & Locridis latus, in quo Atalante oppidum in mare proiectum continenti adhaerebat, maris impetu abſciſſum in inſulam abierit.*

In Caput XIX.

Anno ab V. C. CCCLV) *Cuſpinianus vult in hoc numero errorem ineſſe. quẽ ego, qui puto Oroſium reſpexiſſe non tempus coepta obſidionis Veiorũ, ſed capta vrbis, contra fidem librorum mutare nolui. Sigonio, cuius diligentiam in perficiendis Faſtis admiramur, annus capta vrbis Veiorum eſt poſt R. cond. CCCLVII. De Veiorũ obſidione & expugnatione copioſè Liuius libr. 5.* Camilli exilium) *M. Furius Camillus, die dicta ab L. Appuleio Tribuno pl. ob predam*

prædam Veientanã iniquè diuiſam, in exilium abijt quinto anno poſt quàm Veios ceperat, Liuius & Plutarchus in Camillo Vrbem Cluſini, quæ nunc Tuſcia.) *Oroſio hic ſuam lectionem reddidimus. Verum hoc oppidum ab alijs Cluſium, oppidanos Cluſinos dici, notius eſt, quàm vt ſit admonendum.* Fabius cum exercitu Conſul) *Nullus Fabius hoc tempore Conſul fuit: ſed eo anno, quo Roma capta eſt, tres Fabij Tribuni militum Conſulari poteſtate fuerunt, Liuius li.5. Diod.14. Plutarchus in Camillo.* Teſtatur hanc Fabij cladem) *Eodem die nempe XV K Sext. vtraque clades accepta fuit, iq̃z dies à poſteriore Alienſis dictus eſt, Liuius li.6. Plutar in Camillo, Tacitus li.18. Seruius in VII. Aeneid.* Et vndique per impedita.) *Lectionem illam, quam hic Gerardus Bolſuinge in margine aſſcripſit, nos in antiquis non inuenimus: ſed quod in illis ſine vlla differentia legitur, nos bona fide deſcripſimus.* Hinc illis mutare ſedes) *Intelligit conſilium migrandi Veios: quo de Liuius libro quinto extremo.* Illa ſex menſibus deſæuiens) *Plutarchus Romam ſeptem menſibus in Gallorũ poteſtate fuiſſe, his verbis in Camillo ſcribit,*

οὕτω μὲν ἡ ῥώμη παραλόγως ἥλω, καὶ παραλογώτερον ἐσώθη, μῆνας ἑπτὰ
τοὺς πάντας ὑπὸ τοῖς βαρβάροις γενομένη.

PAVLI

PAVLI OROSII ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM

LIBER TERTIVS.

PRAEFATIO.

ET ſuperiore iam libro conteſtatus ſum, & nunc neceſſarie repeto, ſecundum præceptum tuum de anteactis cōflictationibus ſæculi, nec omnia nec per omnia poſſe quæ geſta, & ſicut geſta ſunt explicari, quoniam magna atque innumera copioſiſsime à plurimis ſcripta ſunt. Scriptores autem etſi non eaſdem cauſas, eaſdem tamen res habuere propoſitas: quippe cū illi bella, nos bellorum miſerias euoluamus. Præterea ex hac ipſa, de qua queror, abundantia, anguſtia oritur mihi, & concludit me ſolicitudo nodoſior. Si enim aliqua ſtudio breuitatis omitto, putabuntur aut mihi nunc defuiſſe, aut in illo tunc tempore non fuiſſe. Si vero ſignificare cuncta, nec exprimere ſtudens, compendioſa breuitate ſuccingo, obſcura faciam: & ita apud

* dicta: pleroſque erunt * dubia, vt nec dicta videantur: maximè cum è contrario nos vim rerum, non imaginem commendare curemus. Breuitas autem atque obſcuritas, immò vt eſt ſemper obſcura breuitas, etſi cognoſcendi imaginem præfert, aufert tamen intelligendi vigorem, Sed ego cum vtrũque vitandum ſciam, vtrunque faciam, vt quocunque modo alterutra temperentur, ſi nec multa prætermiſſa, nec multum conſtricta videantur.

De pace iuſſu Artaxerxis regis per Græciam facta, deq́; varijs bellis antè illam pacem a Lacedæmonijs cum rege & Thebanis geſtis, vbi de Conone.

CAPVT I.

ANno ab vrbe cõdita CCC.LXIIII. quem annum ſicut grauiſsimum propter ignotam ſibi captiuitatem Roma perſenſit, ita magnificum propter inſolitam pacem Græcia habuit. Eo ſiquidem tempore, quo Galli Romam captam incenſamq́; tenuerunt ac vendiderũt, Artaxerxes rex Perſarũ diſcedere ab armis, & quieſcere in pace vniuerſam Græciam per legatos præcepit, denuncians contradicto-

dictorem pacis, bello impetendum: quem ita iubentem potuiſſent vtique Græci tam conſtanter contemnere, quàm fortiter ſæpe vicerunt, niſi porrectam vndecunque occaſioné, quam auidè deſiderauerant, tam libenter hauſiſſent. oſtenderunt enim quàm ægre admiſere illa quæ eatenus geſſerunt, quę tam facile indigna etiam conditione depoſuerunt: nam quid tam indignum liberis & fortibus viris, quàm longe remoti, ſæpe etiam victi adhuc hoſtis, & deinde minitantis imperio arma deponere, pacique ſeruire, ſi non ipſo tantum annuntiatæ pacis ſono per corda cunctorum ægra belli tabuiſſet intentio: & poſt diuturnas laborũ vigilias oſcitantes ac ſtupefactos quies inopinata laxaſſet, priuſquam ipſam quietem voluntas pacta componeret? Vnde autem tanta fatigatio, omnium per totam Græciã populorum corda corporaque oppreſſerit, quę efferos animos ignoto acquieſcere otio tam facilè perſuaſit, quàm breuiſsimè oſtendam. Lacedæmonij, vtpote homines, & Græci homines, quò plura habebant, eò ampliora cupientes, poſtquàm Athenienſium potiti ſunt, vniuerſam Aſiam ſpe dominationis hauſerunt. Itaque

toti orięti bellum mouentes, Dercyllidã ducem in hanc militiam legunt: qui cum ſibi aduerſus duos potentiſsimos Artaxerxis Perſarum regis præfectos, Pharnabazum & Tiſſafernem, pugnandum videret, prouiſo ad tempus conſilio, vt pondus geminæ cõgreſsionis eluderet, vnum denuntiato bello appetit, alterum pacta pace ſuſpendit. Pharnabazus Tiſſafernem apud Artaxerxem, communem tunc regem defert vt proditorem, præſertim qui cum hoſte belli tempore de fœderis conditione pepigiſſet: hortaturque regem vt in locum eius Cononem Athenienſem virum, qui tunc fortè apud Cyprum exulabat, ducem nauali bello conſtituat. Acceptis igitur quingẽtis argẽti talentis, Conon per Pharnabazum euocatur, claſsiq; præficitur: quibus compertis, Lacedæmonij & ipſi auxilia naualis belli, à rege Aegypti Hercynione per legatos petunt: à quo centum inſtructas triremes & ſexcẽta millia modiûm frumenti acceperunt: à ſocijs etiam vndique magna contraxere ſubſidia. Cui militiæ conſenſu omnium, Ageſilaum ducem decreuerunt, virum pede claudum, ſed qui in difficillimo rerum ſtatu mallent ſibi regem claudicare quàm

quàm regnum. Raro vnquam ita pares omni induſtria duces in vnũ coiêre bellũ, qui acerbiſsimis inuicem prælijs fatigati, & multo ſanguine obliti, velut inuicti ab alterutro receſſerunt. Igitur Conon accepto iterum per ſe ipſum à rege magno ſtipendio, reuerſus ad claſſem, inuadit hoſtiles agros, turres, caſtella, cæteraq; præſidia expugnat: & veluti effuſa tempeſtas, quacumque incubuit, cuncta proſternit. Lacedæmonij vero domeſticis malis circumuenti, externis inhiare deſiſtunt, abijciuntque ſpem dominationis, imminente periculo ſeruitutis. Ageſilaum, quem cum exercitu in Aſiam miſerant, ad ſubſidium patriæ reuocant. Interea Piſander dux apud Spartam, per Ageſilaum regem relictus, maximam munitamque claſſem tunc inſtruxerat, motus æmulatione virtutis Ageſilai, vt illo pedeſtrem expeditionem agitante, ipſe quoq; nauali diſcurſu oram maritimam peruagaretur. Conon vero ſuſcepto negocio, duplicem curam impendebat, debens ſocijs ſolicitudinem, patriæ fidem: vt huic exhiberet naturam, illis præberet induſtriam: in hoc propenſior ciuibus, quod quieti libertatique eorum alieni ſanguinis diſcrimen

impenderet, & pugnaret aduerſus inſolentiſsimos hoſtes periculo regis, præmio patrię. Conferunt itaq; nauale certamē Perſæ Conone, Spartani Piſandro duce: milites, remiges, ipſiq; ductores vno pariter in mutuam cędem ardore rapiuntur. Magnitudine atq; atrocitate belli iſtius inclinatus, ex hoc ſemper in poſterum Lacedæmoniorum ſtatus proruit. Namque ex illo fluere, ac retro ſublapſa referri ſpes Spartanorum viſa eſt, donec aſſurgendo ægre ac miſerè recidēdo con ſecta & poteſtate careret, & nomine. Athenienſibus verò hæc eadē pugna initiū recuperandæ potentiæ, ſicut Lacedæmonijs amittendæ, fuit. Primi igitur Thebani, auxilio Athenienſium fulti, ſuperiore clade ſaucios ac trepidos aggrediuntur, multa animati fiducia propter virtutē atque induſtriam Epaminondæ ducis ſui, cum quo ſibi facile obtinere poſſe imperiū totius Græciæ videbantur. Fit itaque terreſtre prælium, Thebanis minimo negocio vincentibus. Vincitur etiam hoc conflictu Lyſander, & occiditur. Pauſanias quoq; dux alter Lacedæmoniorum, inſimulatus proditionis, in exilium truditur. Thebani autem victoria potiti, collecta

lecta vniuerſi exercitus manu, Spartam contendunt, putātes ſe vacuam præſidio ciuitatem, nullo intraturos negocio, cuius iam omnes penè copias cum ipſo rege deleſſent, atque ab omnibus ſocijs deſtitutos viderent. Lacedæmonij periculo ciuitatis impulſi, habito inexercitati militis qualicunq; delectu, obuiam hoſti procedunt. Sed victis ſemel, aduerſus victores obſiſtendi nec virtus nec animus erat. Cum igitur cædes vnius tātum penè partis ageretur, repente rex Ageſilaus accerſitus ex Aſia, improuiſus bello ſuperuenit: Thebanos iam ſucceſſu duplicis victoriæ lætiores ſegnioreſque aggreditur: nec difficilè ſuperat, maximè cum adhuc apud ipſum penè integræ vires haberentur. Ipſe tamen Ageſilaus grauiter vulneratur. At vero Athenienſes, cum comperiſſent inſperata Lacedæmonios victoria ſubleuatos, priſtinæ ſeruitutis, de qua tunc reſpirare vix cœperant, trepidi metu, exercitum contrahunt, eumque Bœotijs in auxilium adiungunt, commiſſum Iphicrati duci: qui adoleſcens admodum, vix dum annos viginti natus, infirmitatem ætatis maturitate animi muniebat. Conon quoque vir quidem Athenienſis,

dux autem Perſici exercitus, audito Ageſilai reditu, ad populandos Lacedæmodiorũ agros reuertitur. Ita Spartani ſtrepitu circunſonantium vndique hoſtium clauſi atque exterriti, vltima propemodũ deſperatione tabuerũt. Sed Conon poſtquam vaſta hoſtilis ſoli populatione ſatiatus eſt, Athenas pergit, in maximo gaudio ciuium ipſe triſtis: quippe cum videret vrbem populo quondam cultuque ornatiſsimam, nunc miſerabili ruinarum ac deſolationis ſqualore confectam. Itaque magnum pietatis miſerationiſque monimentum in reparatione eius operatus eſt. Namque eam à Lacedæmonjs exinanitã, Lacedæmoniorum prædis repleuit: Perſis incendentibus concrematam, Perſis ædificantibus reformauit. Interea Artaxerxes rex Perſarum, ſicut principio dictum eſt, vniuerſis Græciæ populis per legatos, vt ab armis diſcederẽt, & paci acquieſcerent, imperauit: non quod miſericorditer feſsis conſuleret, ſed ne illo in Aegypto bellis occupato, aliqua in regnum ſuum tentaretur irruptio.

De Lacedæmoniorũ offenſione in Arcadia, victoria Thebanorum, Epaminondæ morte cum epilogo dictorum.

Caput

CAPVT II.

CVnctis igitur Græcis optatiſsima quiete reſolutis, domeſticoque otio torpentibus, Lacedæmonij inquieti magis quàm virtute intolerabiles, poſt bella depoſita tentāt furta bellorum. Nam ſpeculati abſentiam Arcadum, caſtellum eorum repentina irruptione perfringunt. Arcades vero exciti iniuria, iuncto ſibi Thebanorum auxilio, amiſſa furto, bello repetunt. In eo prælio Archidamus dux Lacedęmoniorum vulneratus, cum etiam cædi ſuos iam vt victos videret, occiſorū corpora per præconem ad ſepulturā poſcit: quod ſignum victoriæ traditæ inter Græcos haberi ſolet. Thebani autem hac confeſsione contenti, dato parcendi ſigno, finem dedere certamini. Paucis deinde interuenientibus induciarū diebus, Lacedæmonijs ad alia bella conuerſis, Thebani cum Epaminonda duce, de inuadenda Lacedæmonia quaſi ſecura & deſtituta, cepere fiduciam. Taciti, intempeſta nocte, Lacedæmonem veniūt: ſed non ita incautam vel indefenſam ſicut rebantur, offendunt. Armati enim ſenes cum reliqua turba imbellis ætatis, pręcognito aduētu hoſtium, in ipſis ſe portarum an-

guſtijs obiecerunt, & aduerſus quindecim millia militum, vix centum confecti æuo homines proruperunt. His itaque tantam belli molem ſuſtinentibus, iuuentus ſuperueniens, cõgredi aduerſus Thebanos aperto certamine incunctanter decreuit. Commiſſo prælio, cum Lacedæmonij vincerentur, repente Epaminondas dux Thebanorum incautius dimicãs vulneratur. Quare dum his ex dolore metus, illis ex gaudio ſtupor naſcitur, veluti ex conſenſu tacito vtrinque diſceſſum eſt. Epaminondas autem grauiter ſaucius, cum de victoria ſuorum comperiſſet, ſcutumque exoſculatus eſſet, remota manu quæ vulnus occluſerat, egreſſum ſanguinis ac mortis patefecit introitum: cuius mortem ſic Thebanorum perditio ſubſecuta eſt, vt non perdidiſſe ducem, ſed ipſi cum eo tunc periſſe viderentur. Cõtexui indigeſtæ hiſtoriæ inextricabilem cratem, atq; incertos bellorũ orbes huc atq; illuc lymphatico furore geſtorum verbis è veſtigio ſecutus implicui: quoniã tanto (vt video) inordinatius ſcripſi, quanto magis ordinem cuſtodiui. Improba dominandi Lacedæmoniorum cupiditas, quantis populis, qualibus vrbibus,

bus, quibus prouincijs, cuiuſmodi odiorum motus, quantas cauſas certaminum ſuſcitarit, quis vel numero, vel ordine, vel ratione diſponat? cum ipſi quoque non plus afflicti bellis quàm bellorum confuſione referantur: ſiquidem tracto per aliquot ætates hoc continuo bello, Athenienſes, Lacedæmonij, Arcades, Bœotij, Thebani, poſtremò Græcia, Aſia, Perſis, atq; Aegyptus cũ Lybia, inſuliſque maximis, nauales ſimul pedeſtreſq; conflictus indiſcretis egere diſcurſibus. Referre cæſa hominũ millia non poſſem, etiam ſi bella numerarem. At nunc increpet hęc tempora, atque illa collaudet, quicunq; neſcit hoſce omnes iſtarum vrbium prouinciarumque populos, ita nunc in ſolis ludis ac theatris conſeneſcere, ſicuti tunc in caſtris maximè prælijſque tabuiſſe. Florentiſsima illa, & totius tunc imperium orientis affectans Lacedęmoniorum ciuitas, vix centum habere potuit ſenes: ita inceſſabilibus circunuenta malis, immaturas miſerè expendebat ætates: & quæruntur nunc homines, quorum refertæ pueris & ſenibus ciuitates, ſecura iuuenum peregrinatione ditantur, pacificiſq; exercitijs ſtipẽdia domeſticæ voluptatis acqui-

acquirunt? niſi forte (vt aſſolent humanæ mutabilitati omnia ſordere præſentia) nouitates rerũm actu audituque pruriẽtibus ipſa etiam vita faſtidio eſt.

Terræmotus Achaiæ collatus cum Conſtantinopolitano. Romani ciuitates aliquot capiunt.

CAPVT III.

ANno ab vrbe condita CCCLXXVI. ſæuiſsimo terræmotu Achaia vniuerſa concuſſa eſt, & duæ tunc ciuitates, id eſt, Bura & Helice, abruptis locorum hiatibus deuoratæ ſunt. At ego nunc è cõtrario poteram ſimilia in diebus noſtris apud Conſtantinopolim, æque modo principem gentium, prædicta & facta ſed non perfecta narrare, cum poſt terribilem denuntiationem conſcientiamque mali ſui præſciam, ſubter commota funditus terra tremeret, & deſuper fuſa cælitus flamma penderet, donec orationibus Arcadij principis & populi Chriſtiani, præſentem perditionem deus exoratus auerteret: probans ſe ſolum eſſe & conſeruatorem humilium, & punitorem malorũ. Sed hæc vt cõmemorata ſint magis quàm explicata, verecundiæ conceſſerim, vt & qui ſcit, recolat: & qui neſcit, inquirat.

Interea

Interea Romani, qui per ſeptuaginta annos ab vrbe Volſcorum, præterea Faliſcorum, Aequorum, & Sutrinorum, ſubacti & attriti aſsiduis bellis conficiebantur, tandem in ſupra ſcriptis diebus Camillo duce eaſdem cepere ciuitates, & rediuiuo finem dedere certamini. Præneſtinos etiam eodem tempore, qui vſque ad portam Romæ bellãdo & cædendo peruenerant, ad flumen Aliam T. Quinctio pugnante, vicerunt.

De peſtilentia grauiſsima, eiuſq; expiatione.

CAPVT IIII.

ANno ab vrbe condita CCCLXXXIIII. L. Genucio, & Q. Seruilio Conſulibus, ingens vniuerſam Romam peſtilentia corripuit: non (vt aſſolet) plus minúſue ſolito temporum turbata temperies, hoc eſt, aut intempeſtiua ſiccitas hyemis, aut repentinus calor veris, aut incongruus humor æſtatis, vel autumni diuitis indigeſta illecebra, inſuper etiam expirata de Calabris ſaltibus aura corrumpens, repentinos acutarum infirmitatum afferret tranſcurſus, ſed grauis diuturnaque in nullo diſpar ſexu, in nulla ętate diſsimilis, generali cunctos per bienniumiugiter

ter tabe confecit: vt etiam quos non egit in mortem, turpi macie exinanitos afflictosque dimiſerit. Conquerentur hoc (vt arbitror) loco obtrectatores temporis Chriſtiani, ſi fortè ſilentio prætericrim, quibus tunc cærimonijs Romani placauerint deos, & ſedauerint morbos, cum peſtilentia in dies crudeſceret. Auctores ſuaſere pontifices, vt ludi ſcænici dijs expetentibus ederentur: & ita pro depellenda temporali peſte corporum accerſitus eſt perpetuus morbus animarum. Vber nũc quidem mihi iſte doloris atque increpationis locus eſt, ſed in quo iam reuerentia tua ſtudium ſapiẽtiæ & veritatis exercuit, mihi ſuper eo audere fas non eſt. Commonuiſſe me ſatis ſit, & ex qualibet intentione lectorem ad illius lectionis plenitudinem remiſiſſe.

Ingens terræ hiatus medio Romæ apparuit, quem Marcus Curtius præcipitio ſui auertit.

CAPVT V.

SEquitur hanc miſeram luem, miſerioremque eius expiationem proximo anno ſatis triſte prodigium. Repente ſiquidem medio vrbis terra diſsiluit, vaſtoque præruptè hiantia ſubito inferna patuêrunt.

tuérunt. Manebat diu ad ſpectaculũ terroremque cunctorum patenti voragine impudens ſpecus, nefariamque viui hominis ſepulturam dijs interpretibus expetebat. Satis fecit improbis faucibus præcipitio ſui Marcus Curtius, vir eques armatus: iniecitque crudeli terræ inopinatam ſacietatem, cui parum eſſet, quod ex tanta peſtilentia mortuos per ſepulchra ſuſciperet, niſi etiam viuos ſciſſa ſorberet.

Gallorum ingentem multitudinem Romani ſternunt ac fugant. Tuſci ſuperantur. Galli tertio irruentes trucidantur.

CAPVT VI.

ANno ab vrbe condita CCCLXXXVIII. iterum terribilis Gallorum inundatio iuxta Anienem fluuium, ad quartum ab vrbe lapidem conſedit, facile ſine dubio, pondere multitudinis & alacritate virtutis, perturbatam occupatura ciuitatem, niſi otio & lenitudine torpuiſſet: vbi atrociſsimam pugnam Manlius Torquatus ſingulariter inchoauit, T. Quinctius Dictator cruẽtiſsima congreſſione confecit. Fugati ex hoc prælio plurimi Galli, inſtauratis iterum copijs in bellum

bellum ruentes, à C. Sulpicio Dictatore ſuperati ſunt. Poſt paululum quoque Tuſcorum pugna ſub C. Marcio conſecuta eſt: vbi conijci datur, quantum hominum cæſum ſit, quando octo millia ſunt capta Tuſcorum.

Tertia autem in ijſdem diebus Galli ſe in prædam per maritima loca, ſubiectoſq; campos ab Albanis montibus diffuderũt: aduerſum quos nouo militum delectu habito, conſcriptiſque legionibus decem, ſexaginta millia Romanorum, negatis ſibi Latinorum auxilijs, proceſſerunt. Cõfecit hanc pugnam M. Valerius, auxiliante coruo alite, vnde poſtea Coruinus eſt dictus. Occiſo enim prouocatore Gallo, hoſtes territi, ſparſimque fugientes, grauiter trucidati ſunt.

Fœdus Romanorum cũ Carthaginenſibus cõplurium malorum cauſa. Inter alia mira, veris lapidibus pluit. Alexãder Magnus naſcitur. Rex Perſarũ Iudæos captiuos abducit.

CAPVT VII.

NVmerandum etiam inter mala cenſeo, primum illud * ictum cum Carthaginienſibus fœdus, quod ijſdem temporibus

* initum.

poribus fuit, præſertim ex quo tam grauia orta ſunt mala, vt exin cœpiſſe videantur. Anno ſiquidem ab vrbe condita CCCCII. legati à Carthagine Romam miſsi ſunt, fœduſque pepigerunt. Quem ingreſſum Carthaginienſium in Italiam malorum grandinem ſecuturam, continuarumque miſeriarum tenebras iuges, hiſtoriarum fides, locorumque infamia, & abominatio dierum, quibus ea geſta ſunt, proteſtantur. Tunc etiam nox vſque ad plurimam diei partem tendi viſa eſt: & ſaxea de nubibus grando deſcendens, veris terram lapidibus verberauit. Quibus diebus etiam Alexãder Magnus, magnus vere ille gurges miſeriarum, atque atrociſsimus turbo totius orientis eſt natus. Tunc etiam Ochus, qui & Artaxerxes, poſt tranſactum in Aegypto maximum diuturnumque bellum plurimos Iudæorum in tranſmigrationem egit, atque in Hyrcania ad Caſpiũ mare habitare præcepit: quos ibi vſque in hodiernum diem ampliſsimis generis ſui incrementis conſiſtere, atque exinde quandoque erupturos, opinio eſt. Cuius etiam belli tempeſtate, tranſcurrens & Sidonem opulentiſſimam Phœnicis prouinciæ vrbem deleuit: &

uit:& Aegyptum quamuis prius victam, tunc tamen ſubactam, comminutamque ferro, Perſarum ſubiecit imperio.

Breuiter comprehendit ſequentium bellorum à Romanis geſtorum clades: & de Iani portus clauſis.

CAPVT VIII.

IAm hinc ſtatim à Romanis aduerſum Samnitas, gentẽ opibus armiſque validam, pro Campanis & Sidicinis bella ſuſcepta ſunt. Samniticum bellum ancipiti ſtatu geſtum, Pyrrhus vel maximus Romani nominis hoſtis, excepit. Pyrrhi bellum mox punicum conſecutum eſt: & quamuis nunquam post mortem Numæ, à bellorum cladibus fuiſſe ceſſatum, ſemel patentes Iani portæ indicẽt, ex eo tamen veluti per meridiem, toto impreſſius cœlo malorum feruor incanduit. Porro autem inchoato ſemel bello Punico, vtrum aliquando bella, cædes, ruinæ atque omnia infandarum mortium genera, niſi Cæſare Auguſto imperante ceſſauerint, inquirat, inueniat, prodat, quiſquis infamanda Chriſtiana tempora putat. Abſque illo tamen, inter bella Punica vnius anni, veluti auis præteruolantis excurſu, Romani propter Iani portas clauſas

inter febres morboſque reipub. adhuc breuiſsimo pacis ſigno, velut tenuiſsimo aquæ gelidæ hauſtu illecti ſunt, vt in peius recaleſcentes, multo grauius vehementiuſque afflictarentur. At vero ſi indubitatiſsimè conſtat, ſub Auguſto primũ Cæſare, poſt * partam pacẽ vniuerſarum terrarum orbẽ poſitis armis, abolitiſq; diſcordijs, generali pace & noua quiete cõpoſitũ, Romanis paruiſſe legibus, Romana iura quàm propria arma maluiſſe, ſpretiſq; ducibus ſuis, iudices elegiſſe Romanos: poſtremo omnibus gẽtibus, cunctiſque prouincijs, innumeris ciuitatibus, infinitis populis, totis terris vnam fuiſſe voluntatẽ, libero honeſtoq; ſtudio inſeruire paci, atq; in cõmune conſulere: quod prius ne vna quidem ciuitas, vnúſue populus ciuiũ, vel quod maius eſt, vna domus fratrum iugiter habere potuiſſet: quod ſi etiam cum imperante Cæſare iſta prouenerint, in ipſo imperio Cæſaris illuxiſſe ortũ in hoc mũdo domini noſtri Ieſu Chriſti, liquidiſsima probatione eſt manifeſtũ, inuiti licet illi, quos in blaſphemiã vrget inuidia, cognoſcere faterique coguntur, pacem iſtam totius mundi & tranquiliſsimam ſerenitatem non magnitudine

* parthicam.

Cæſaris,ſed poteſtate filij dei, qui in diebus Cæſaris apparuit,extitiſſe, nec vnius vrbis imperatori, ſed creatori orbis vniuerſi, orbem ipſum generali cognitione paruiſſe: qui ſicut ſol oriens diem luce perfundit, ita adueniens miſericorditer, extenta mundum pace veſtierit. Quod plenius cum ad ipſum perficiente domino ventum fuerit,proferemus.

Romani Latinis bellum inferunt. Manlius Torquatus filium occidit. Minucia Veſtalis virgo inceſti damnata.

CAPVT IX.

IGitur anno ab vrbe cōdita CCCCIX. Romani bellum Latinis rebellantibus intulerunt, Manlio Torquato, & Decio Mure conſulibus: in quo bello vnus conſul interfectus eſt, alter extitit parricida. Manlius enim Torquatus filium ſuum, iuuenem victorem, interfectoremque Metij Tuſculani nobilis equitis,& tum præcipue prouocantis atque inſultantis hoſtis occidit. Alius vero conſul, cum iterato conflictu illud cornu cui præerat, cædi atque affligi videret,in confertiſsimos hoſtes ſponte prolapſus, occubuit. Manlius quamuis victor,occurſum tamen nobilium

bilium iuuenum Romanorum, qui legitimè exhiberi ſolet, triumphans parricida non meruit. Anno autem poſt hunc ſubſequente Minucia virgo Veſtalis ob admiſſum inceſtum damnata eſt, viuaque obruta in campo, qui nunc Sceleratus vocatur.

Permultæ matronæ Romanæ veneficij accuſatæ & damnatæ ſunt.

CAPVT X.

AT vero paruo exin tempore interiecto, horreſco referre quod geſtũ eſt: nã Claudio Marcello, & Valerio Flacco conſulibus, incredibili rabie & amore ſcelerum Romanæ matronæ exarſerunt. Erat vtique fœdus ille ac peſtilens annus, inflictæque iam vndique cateruatim ſtrages egerebantur, & adhuc tamen penes omnes de corrupto aëre ſimplex credulitas erat, cum exiſtente quadam ancilla indice & conuincente, primùm multæ matronæ vt biberent, quæ coxerant venena, compulſæ: deinde ſimul vt hauſere, conſumptæ ſunt. Tanta autem multitudo fuit matronarum in his facinoribus conſciarum, vt trecentæ ſeptuaginta damnatæ ex illis ſimul fuiſſe referantur.

Alexander rex Epirotarum à Samnitibus victus & occiſus eſt.

CAPVT XI.

ANno ab vrbe cōdita CCCCXXII. Alexander rex Epirotarum, Alexandri illius magni auunculus, traiectis in Italiā copijs cum bellum aduerſus Romanos pararet, & circa finitimas Romæ vrbes firmare vires exercitus ſui, auxiliaque vel ſibi acquirere vel hoſtibus ſubtrahere ſtudēs bellis exerceretur, à Samnitibus, qui Lucanę genti ſuffragabātur, maximo bello in Lucania victus atque occiſus eſt. Sed quoniam aliquantum Romanas clades recēſendo progreſſus ſum, vel Alexandri iſtius mentione commonitus, de Philippo Macedonū rege qui Olympiadem huius Alexandri Epirotæ ſororem vxorem habuit, ex qua Alexandrum Magnum genuit, paucisſimis annis retro repetitis, magna paruis, in quantum potero colligam.

Philippi regis Macedoniæ res geſtæ, & quas gentes ſeu vrbes ſubegerit.

CAPVT XII.

ANno ab vrbe condita CCCC. Philippus Amyntæ filius, Alexādri pater,

ter, regnum Macedonum adeptus, viginti quinq; annis tenuit: quibus hos omnes acerbitatum aceruos cunctaſq; malorum moles ſtruxit. Hic primum ab Alexãdro fratre obſes Thebanis datus, per triennium apud Epaminondam ſtrenuiſsimũ imperatorem, & ſummum philoſophum eruditus eſt. Ipſo autem Alexandro ſcelere Eurydices matris occiſo, quamuis ea iam commiſſo adulterio, & altero primum filio interfecto, filiaque viduata, generi nuptias mariti morte pepigiſſet, compulſus à populo regnũ, quod paruo occiſi fratris filio tuebatur, ſuſcepit. qui cum foris concurſu exurgentium vndique hoſtium, domi autem deprehenſarum ſæpe inſidiarum metu fatigaretur, primum bellũ cum Athenienſibus geſsit. Quibus victis, arma ad Illyrios tranſtulit, multiſque millibus hoſtium trucidatis, Lariſſam vrbem nobiliſsimam cœpit. Inde Theſſaliam non magis amore victoriæ, quàm ambitione habendorum equitum Theſſallorũ, quorum robur vt exercitui ſuo admiſceret, inuaſit. Ita Theſſalis ex improuiſo præoccupatis atque in poteſtatem redactis, iungendo equitum peditumque fortiſsimas turmas & copias, inuictiſsimum

fecit exercitum. Igitur victis Athenienſibus, ſubiectisque Theſſalis, Olympiadem Arubæ regis Moloſſorum ſororem duxit vxorem. Qui Aruba cũ per hoc quod ſocietatem Macedonum affinitate regis paciſcebatur, imperium ſuum ſe dilataturum putaret, per hoc deceptus amiſit, priuatuſque in exilio conſenuit. Deinde Philippus cum Methonam vrbem oppugnaret, ictu ſagittæ oculũ perdidit. Ipſam vero vrbem mox expugnauit & cepit. Exin Græciam totam prope, conſilijs præuentam, viribus domuit. Quippe Græciæ ciuitates, dum imperare ſingulæ cupiunt, imperium omnes perdiderunt: & dum in mutuum exitium ſine modo ruunt, omnibus perire, quod ſingulæ amitterent, oppreſſæ demum ſeruienteſque ſenſerunt: quarum dum inſanas cõcurſationes Philippus veluti è ſpecula obſeruaret, auxiliumque ſemper inferioribus ſuggerendo, contentiones, bellorum fomites, callidus doli artifex foueret, victos ſibi pariter victoreſque ſubiecit. Huic autẽ ad obtinendam totius Græciæ dominationem, immoderata Thebanorum dominatio facultatem dedit, qui victos Lacædemonios ac Phocenſes, cædibus etiam rapiniſque confe-

confectos, cum inſuper in communi Grę-
ciæ concilio tanta pecuniæ multa onera-
uiſſent, quantam illi ſoluere nullo modo
poſſent, ad arma confugere coegerunt.
Itaque Phocenſes & Philomelo duce &
auxilijs Lacedæmoniorum Athenienſi-
umque fulti, commiſſa pugna hoſtibuſq;
fugatis, Thebanorum caſtra ceperunt. Se-
quenti prælio inter immenſas vtriuſque
populi ſtrages Philomelus occiſus eſt: in
cuius locum Phocenſes Onomarchum
ducem creauerunt. Porrò autem Thebani
& Theſſali omiſſo delectu ciuiũ, Philip-
pum Macedoniæ regem, quem hoſtem
prius repellere laborabant, vltrò ſibi du-
cem expetiuerunt. Commiſſo prælio, &
Phocenſibus penè ad internecionem cæ-
ſis, victoria ad Philippum conceſsit. Sed
Athenienſes audito belli euentu, nè Phi-
lippus tranſiret in Græciam, anguſtias
Thermopylarum pari ratione, ſicut ad-
uentantibus antea Perſis, occupauere. I-
gitur Philippus vbi excluſum ſe ab in-
greſſu Græciæ, præſtructis Thermopylis
videt, paratum in hoſtes bellum, vertit in
ſocios: nam ciuitates quarum paulò antè
dux fuerat ad gratulandum ac ſuſcipien-
dum patentes, hoſtiliter inuadit, crudeli-

ter diripit: omniqueſocietatis cōnſciētia penitus abolita, coniuges liberoſq; omnium ſub corona vendidit, templa quoq; vniuerſa ſubuertit, ſpoliauitque, nec tamen vnquā per viginti quinq; annos quaſi iratis dijs victus eſt. Poſt hæc in Cappadociā tranſijt, ibique bellum pari perfidia geſſit, captos per dolum finitimos reges interfecit, totamq; Cappadociam imperio Macedonię ſubdidit. Inde poſt cædes, incendia deprædationeſq; in ſocijs vrbibus geſtas, parricidia in fratres cōuertit, quos patri ex nouerca genitos cum cohæredes regni vereretur, interficere aggreſſus eſt. Cum autem vnum ex his occidiſſet, duo Olynthum confugerunt: quam mox Philippus hoſtiliter aggreſſus vrbē antiquiſſimam & florentiſsimam, cædibus ac ſanguine repletam, opibus hominibuſque vacuauit, abſtractos etiam fratres ſupplicio & neci dedit.

Dein cum excidio ſociorum & parricidio fratrū elatus, licere ſibi omnia, quæ cogitauiſſet, putaret, auraria loca in Theſſalia, & argēti metalla in Thracia inuaſit: ac ne quod ius vel fas inuiolatum prætermitteret, præoccupato mari & claſſe diſperſa, piraticā quoque exercere inſtituit.

Præ-

Præterea cum eum fratres duo Thraciæ reges, de regni terminis ambigẽtes, iudicem ex conſenſu præoptauiſſent, Philippus more ingenij ſui ad iudicium tanquã ad bellum, cum inſtructo exercitu ingreſſus, inſcios iuuenes vita regnoque priuauit. Athenienſes vero, qui prius Philippi ingreſſum Thermopylarũ munitione repulerant, vltrò pacem eius expetentes, fraudulentiſsimum hoſtẽ de negle cta introitus cuſtodia commonuerunt. Cæterę etiã Græciæ ciuitates, vt intentius ciuilibus bellis vacarent, ſub ſpecie pacis & fœderis, ſponte ſe externę dominationi ſubiecerunt: maximè, cum Theſſali Bœotiq; poſcerent Philippum, vt profeſſum ſe aduerſum Phocenſes ducem exhiberet, ſuſceptumque bellum gereret: contrà Phocenſes, adhibitis ſecum Athenienſibus & Lacedæmonijs, vel differre bellum, vel auferri, & precio & precibus laborarent. Philippus tacitè vtriſque diuerſa promiſit, Phocenſibus pacem & veniam ſe daturum ſacramento confirmans, Theſſalis vero affuturum ſe mox cum exercitu ſpondet: bellum tamen ab vtriſque parari vetat. Igitur Philippus inſtructis copiis, anguſtias Thermopylarum ſecurus ingredi-

greditur, caſq; occupatas diſpoſitis præſidijs emunijt. Tunc primum ſe non Phocenſes ſoli, ſed & omnis Græcia captam eſſe perſenſit: ſiquidem primos Phocenſes Philippus, rupta fide calcatoque ſacramento, infandæ dilacerationi dedit. Inde omnium vrbes fineſque populatus, cruenta præſentia effecit, vt etiam abſens timeretur. Vbi vero in regnum redijt, more paſtorum, qui pecora ſua nunc per æſtiuos, nunc per hibernos ſaltus circunducunt, populos & vrbes, vt illi replenda vel relinquenda quæque loca videbantur, ad libidinem ſuam transfert. Miſeranda vbique facies, & atrociſsimum miſeriarum genus obſeruabatur, perpeti excidium ſine irruptione, ſine bello captiuitatem, ſine crimine exilium, ſine victore dominatum. Præmit miſeros inter iniuriarum ſtimulos ſuperfuſus pauor, ipſaque diſsimulatione dolor creſcit: hoc altius demiſſus, quo minus profiteri licet, timétibus ne ipſæ quoque lachrymæ pro contumacia accipiantur. Alios populos auulſos à ſedibus ſuis, finibus hoſtium opponit: alios in extremis regni terminis ſtatuit: quoſdam æmulatione virium, ne poſſent quod poſſe credebantur, in ſupplementa

menta exhauſtarum vrbium diuidit. Ita glorioſiſsimum illud quondam florentis Græciæ corpus in multas laceratáſque particulas, extincta primum libertate, cōcidit.

Byzantium Philippus fruſtra obſidet. Scythiam bello aggreditur, & vincit. Triballi prædam ei eripiunt.

CAPVT XIII.

SEd hæc cum per aliquantas Græciæ ciuitates exercuiſſet, & tamen omnes metu premeret, conijciens ex præda paucorum, opes omnium, ad perficiendam æqualem in vniuerſis vaſtationem, vtili emolumento neceſſariam maritimam vrbem ratus Byzantium, nobilem ciuitatē, aptiſsimam iudicauit, vt receptaculum ſibi terra maríque fieret, eámque obſiſtentem ilicò obſidione cinxit. Hæc autem Byzantium quondā à Pauſania rege Spartanorum condita, pòſt autem à Conſtantino Chriſtiano principe in maius aucta & Conſtantinopolis dicta, glorioſiſsimi nunc imperij ſedes & totius caput orientis eſt. Philippus vero poſt longam & irritam obſidionem, vt pecuniam quam obſidendo exhauſerat, prædando repararet, piraticam aggreſſus eſt. Captas itaque

corpus eius equus interficeretur. Cum omnes occiſum putarent, in fugam verſi, prædam amiſerunt. Aliquantula deinde mora dum conualeſcit à vulnere, in pace conquieuit. Statim vero vt conualuit, Athenienſibus bellum intulit: qui in tanto diſcrimine poſiti, Thebanos quondam hoſtes, tunc ſocios adſciſcunt: totiuſque Græciæ ciuitates legationibus fatigant, vt communem hoſtem communibus viribus petant. Itaque aliquantæ vrbes Athenienſibus ſeſe coniunxere, quaſdam vero ad Philippum belli metus traxit. Prælio commiſſo, cum Athenienſes longe maiori numero militum præſtarent, aſsiduis tamen bellis indurata Macedonum virtute vincũtur: quam pugnam longe omnibus anterioribus bellis atrociorem fuiſſe, ipſe rerum exitus docuit. Nam hic dies apud vniuerſam Græciam, acquiſitæ dominationis gloriam, & vetuſtiſsimæ libertatis ſtatum finiuit.

Philippi crudelitas in Thebanos, & interitus.

CAPVT XIIII.

POſtea Philippus cruentiſsimam victoriam in Thebanos & Lacedæmonios

nios exercuit: ſiquidem principes ciuitatum alios ſecuri percuſsit, alios in exilium egit, omnes bonis priuauit. Pulſos dudũ à ciuibus, in patriam reſtituit: ex quibus CCC. exules iudices rectoreſque præfecit, qui vt antiquum dolorem noua poteſtate curarent, preſſos infœliciter populos in ſpem libertatis reſpirare non ſinerent. Præterea magno delectu militum in ſubſidium regiæ diſpoſitionis, ex tota Græcia habito, CC. M. peditum, & XV. M. equitum, abſq; exercitu Macedonum & infinita gentium barbarie, Perſicæ expeditioni in Aſiam miſſurus inſtruxit. Tres duces, hoc eſt, Parmenionẽ, Amyntam & Attalum, præmittendos in Perſas, legit. Et dum ſupraſcriptæ copiæ de Grecia congregantur, Alexandri, qui erat Olympiadis vxoris ſuæ frater, & pòſt à Sabinis in Lucania proſtratus eſt, quem Epiri regem ob mercedem ſtupri in eum perpetrati conſtituerat, nuptias in copulando ei filiam ſuam Cleopatram, celebrare decreuit: qui cum pridie quàm occideretur interrogatus fuiſſet, quis finis homini eſſet magis optandus, reſpondiſſe fertur, eum eſſe optimum, qui viro forti poſt virtutum ſuarum gloriam in pace regnanti,

gnanti, ſine cõflictatione corporis & dedecore animi ſubitus & celer, inopinato ferro potuiſſet accidere, quod ipſi mox contigit. Nec ab iratis dijs, quos ſemper paruipenderat, quorumque aras, tẽpla & ſimulachra ſubuerterat, quin lectiſsimã, vt ipſi videbatur, mortem adipiſceretur, potuit impediri. Nam die nuptiarum, cũ ad ludos magnificè apparatos inter duos Alexandros filium generumque contenderet, à Pauſania, nobili Macedonum adoleſcente, in anguſtijs ſine cuſtodibus circunuentus, occiſus eſt. Aſſerant nunc, multisque hæc vocibus efferant, quaſi virorum fortiũ laudes & facta fœlicia, quibus amariſsimæ aliorũ calamitates in dulces fabulas cedunt, ſi tamen nunquam ipſi iniurias, quibus aliquando vexantur, relatu triſtiori deplorant. Si vero de proprijs quærimonijs tantum alios audientes affici volunt, quantum ipſi perpetiendo ſenſerunt, prius ipſi non præſentibus præterita, ſed geſtis geſta comparent: & vtraque ex auditu, velut certi alienorum arbitri iudicent, per XXV. annos incendia ciuitatum, excidia bellorum, ſubiectiones prouinciarum, cædes hominum, opum rapinas, prædas pecorum, mortuo-

M rum

rum mortes, venditiones captiuitatesque viuorum, vnius regis fraus, ferocia & dominatus, agitauit.

Samnites Romanorũ copias capiunt. Romani ictum fœdus rumpunt. Satricum expugnant.

CAPVT XV.

SVfficerent iſta ad exemplum miſeriarum inſinuata memoriæ noſtræ, geſta per Philippum, etiam ſi Alexander ei non ſucceſsiſſet in regnũ. Cuius bella, immo ſub cuius bellis mũdi mala ordine ſequentia ſuſpendo pauliſper, vt in hoc loco pro cõuenientia temporum, Romana ſubijciam. Anno ab vrbe cõdita CCCCXXVI. Caudinas furculas ſatis celebres & famoſas, inſignis Romanorum fecit infamia. Nam cum ſuperiore bello viginti millia Samnitum, Fabio magiſtro equitum pugnam conſerente, cecidiſſent, circumſpectiore cura Samnites ac magis inſtructo apparatu apud Caudinas furculas conſederunt, vbi cum Veturium & Poſtumium cõſules, omneſq; copias Romanorum anguſtijs locorum armiſque clauſiſſent, Pontius dux eorum in tantum abuſus eſt victoriæ ſecuritate, vt Herenniũ patrem conſulendum putaret, vtrum occideret clauſos, an parceret ſubiugatis: vt viuos

viuos tamen dedecori reſeruaret, elegit. Romanos enim antea ſæpiſsime vinci & occidi, nunquam autem capi, aut ad deditionem cogi potuiſſe cōſtabat. Itaq; Samnites victoria potiti, vniuerſum exercitū Romanum turpiter captum, armis etiam veſtimentiſque nudatum, tantum ſingulis vilioribus operimentis ob verecūda corporum tegenda cōceſsis, ſub iugum miſſum ſeruitioque ſubiectum, longum agere pompæ ordinem præceperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obſidatum receptis, oneratos ignominia, cæteris rebus vacuos, conſules remiſerunt. Quid de exaggeranda huius fœdiſsimi fœderis macula verbis laborem, qui tacere maluiſſem? Hodie enim Romani aut omnino non eſſent, aut Samnio dominante ſeruirent, ſi fidem fœderis, quam ſibi ſeruari à ſubiectis volunt, ipſi ſubiecti Samnitibus ſeruauiſſent. Poſteriore anno infringunt Romani firmatam cū Samnitibus pactionem, eoſque in bellum cogunt, quod Papirio conſule inſiſtente commiſſum, magnas ſtrages vtriuſq; populi dedit. Cum hinc ita recētis infamiæ, inde gloria proximæ victoriæ pugnantes inſtimularet, tandem Romani perti-

naciter moriendo vicerunt: nec cædi pariter vel cædere deſtiterunt, niſi poſtquã victis Samnitibus, & capto duce eorum, iugum repoſuerunt. Idem deinde Papirius Satricum, expulſo inde Samnitico præſidio expugnauit, & cœpit. Hic autem Papirius adeo tũc apud Romanos bellicoſiſsimus ac ſtrenuiſsimus habebatur, vt cum Alexander Magnus diſponere diceretur ab oriente deſcendens obtinere viribus Africam, atque inde in Italiã tranſuehi, Romani inter cęteros duces tunc in republica ſua optimos, hunc præcipuum fore, qui Alexandri impetũ ſuſtinere poſſet, meditarentur.

Alexander Philippo ſuccedens, Thebanos, Illyrios, Thracas, vrbesq́; alias perdomuit. Darium vincit.

CAPVT XVI.

IGitur Alexander, Anno ab vrbe cõdita CCCCXXVI. patri Phlippo ſuccesſit in regnum, qui primam experiẽtiam animi & virtutis ſuæ, compreſsis celeriter Græcorum motibus, dedit: quibus auctor vt ab imperio Macedonum deficerent, Demoſthenes orator auro Perſarũ corruptus, extiterat. Itaque Atheniẽſibus bellum deprecantibus remiſit, quos inſuper

per etiam multo metu ſoluit: Thebanos cum diruta ciuitate deleuit, reliquos ſub corona vendidit: cæteras vero vrbes Achaiæ & Theſſaliæ vectigales fecit. Illyrios quoque & Thracas, tranſlato mox ab hinc bello, domuit. Inde profecturus ad Perſicũ bellum, omnes cognatos ac proximos ſuos interfecit. In exercitu eius fuêre peditum XXXII. millia, equitum IIII. M. D. naues C. LXXX. hac tã parua manu vniuerſum terrarũ orbem, vtrum admirabilius ſit quod vicerit, an quod aggredi auſus fuerit, incertum eſt. Primo eius cum Dario rege congreſsu, D C. M. Perſarum in acie fuêre, quę non minus arte Alexandri ſuperata, quam virtute Macedonum, terga verterunt. Magna igitur cædes Perſarum fuit. In exercitu autem Alexandri, CXX. equites, & nouem tantum pedites defuêre. Deinde Gordien Phrygiæ ciuitatem, quæ nunc Sardis vocitatur, obſeſſam expugnatamque cepit, ac direptioni dedit. Inde nũciato ſibi Darij cum magnis copijs aduentu, timens anguſtias quibus inerat locorum, Taurũ montem mira celeritate tranſcendit, & D. ſtadijs ſub vna die curſu tranſmiſsis, Tarſum venit: ibique cum ſudans in Cyd-

num præfrigidum amnem deſcendiſſet, obriguit, contractuque neruorum proximus morti fuit. Interea Darius cũ CCC. M. peditum & C. M. equitum in aciem procedit. Mouebat hæc multitudo hoſtium etiam Alexandrum maximè reſpectu paucitatis ſuæ, quamuis iam pridem DC. M. hoſtium eadem paucitate ſuperatis, non ſolum non timere pugnam, ſed etiam victoriam ſperare didiciſſet. Itaque cum intra iactum teli vterque conſtitiſſet exercitus, & intentos ad ſignum belli populos diſcurrentes principes varijs incitamentis acuerent, ingentibus vtrinque animis pugna committitur. In qua ambo reges & Alexander & Darius vulnerantur: ac tam diu certamen anceps fuit, quo adusque fugeret Darius. Exinde cædes Perſarum ſecuta eſt. Ibi tunc peditum octoginta millia, equitum decẽ millia cæſa, capta autem quadraginta millia fuêre. Ex Macedonibus vero cecidere pedites centum triginta, equites CL. In caſtris Perſarum, multũ auri cæterarumque opum repertum eſt. Inter captiuos caſtrorum, mater & vxor eademque ſoror & filiæ duæ Darij fuêre. Quarum redemptionem Darius cum etiam oblata regni dimi-

dimidia parte non impetrauiſſet, tertio cunctis Perſarum viribus ſociorumque auxilijs contractis, bellum inſtaurat. Sed dum hæc Darius agit, Alexander Parmenionem ad inuadendam Perſicam claſſem cum copijs mittit, ipſe in Syriam proficiſcitur. ibi ex multis ſibi regibus cũ inſulis vltrò occurrentibus, alios allegit, alios mutauit, alios perdidit. Tyrum vrbem antiquiſsimam & florentiſsimam, fiducia Carthaginienſium cognatorum ſibi obſiſtentem, oppreſsit & cœpit. Exin Ciliciam, Rhodum atq; Aegyptùm pertinaci furore peruadit. Inde ad templum Iouis Ammonis pergit, vt mendacio ad tempus compoſito, ignominiam ſibi patris incerti & infamiam adulteræ matris aboleret. Nam accerſitum ad ſe fani ipſius antiſtitem ex occulto monuit, quid ſibi tanquam conſulenti reſponderi velit, ſicut hiſtorici eorum dicunt. Ita certus Alexander fuit, nobiſque prodidit, dijs ipſis mutis & ſurdis, vel in poteſtate eſſe antiſtitis quid velit fingere: vel in voluntate conſulentis, quid malit audire. Reuertens ab Ammone ad tertium Perſicum bellum, Alexandriam in Aegypto condidit.

Darij vltimum cum Alexandro prælium, eiusq́ interitus.

CAPVT XVII.

DArius vero ſpe pacis amiſſa, CCC-CIIII. millia peditum, & C. M. equitum Alexandro ab Aegypto reuertenti, apud Tarſum bello opponit. Nec pugnæ mora, omnes cæca rabie in ferrum ruunt. Macedones, toties à ſe victis hoſtibus, animoſi: Perſæ, niſi vincāt, mori præoptantes. Raro in vllo prælio tantum ſanguinis fuſum eſt. Sed Darius cum vinci ſuos videret, mori in bello paratus, perſuaſu ſuorum fugere compulſus eſt. Hoc prælio Aſiæ vires & regna ceciderunt, totusq́ue oriens in poteſtatem Macedonici ceſsit imperij. atque ita attrita eſt in hoc bello Perſarum omnis fiducia, vt poſt hoc nullus rebellare auſus ſit, patienterq́; Perſæ poſt imperium tot annorum iugum ſeruitutis acceperint. Alexander trigintaquatuor continuis diebus caſtrorum prędam percenſuit: Perſepolim caput Perſici regni, vrbem famoſiſsimam confertiſsimamq́ue opibus totius orbis, inuaſit. Darium vero cum à propinquis ſuis vinctū compedibus aureis teneri comperiſſet, perſequi ſtatuit. Itaque iuſſo vt ſubſequeretur

retur exercitu, ipſe cũ ſex millibus equitum profectus inuenit in itinere ſolũ relictum, multis confoſſum vulneribus, & extrema vitæ per vulnera efflantem. Hunc mortuum inani miſericordia referri in ſepulchra maiorum, ſepeliriq́ue præcepit: cuius non dicam matrem vel vxorem, ſed etiam paruulas filias crudeli captiuitate retinebat. In tanta malorum multitudine, difficillima dictis fides, tribus prælijs totidemq́ue annis quinquies decies centena M. peditum equitumq́ue conſumpta ſunt: & hæc quidem ex eo regno illiſq́ue populis, vnde iam ante annos non multo plures decies nouies centena millia profligata referuntur: quanquam extra has clades per eoſdem tres annos & Aſiæ ciuitates plurimæ oppreſſæ ſint, & Syria tota vaſtata, Tyrus exciſa, Cilicia exinanita, Cappadocia ſubacta, Aegyptus addicta ſit: Rhodus quoque inſula vltro ad ſeruitutem tremefacta ſucceſſerit, plurimæq́ue ſubiectæ Tauro prouinciæ, atque ipſe mons Taurus, diu detrectatum iugum domitus & victus acceperit.

De bellis Agidis regis Spartanorum, Alexandri Epiri, Zopyrionis præfecti. de populis poſt Darij mortem ab Alexandro ſubactis, eiusq; in ſuos crudelitate.

CAPVT XVIII.

ET ne fortè nunc quiſquam opinetur vel orientem ſolum Alexandri viribus ſubactum, vel Italiam tantummodo Romana inquietudine fatigatam, tunc etiam bellum Agidis, Spartanorum regis in Græcia, Alexandri regis Epiri in Lucania, Zopyrionis præfecti in Scythia gerebatur: quorũ Agis Lacedæmonius, excitata & rebellante ſecum vniuerſa Græcia, cum Antipatri fortiſsimis copijs congreſſus, inter magnas vtrorunq; ſtrages & ipſe procubuit. Alexander autem in Italia affectans occidentis imperium, æmulans Alexandrum Magnum, poſt numeroſa & grauia bella ibidẽ geſta, à Bruttijs Lucaniſque ſuperatus eſt, corpuſque eius ad ſepulturam venditum. Zopyrion vero præfectus Ponti, adunato XXX. M. exercitu, Scythis bellum inferre auſus eſt: & vſque ad internecionem cæſus, funditus cum omnibus copijs ſuis abraſus eſt. Igitur Alexander Magnus poſt Darij mortem Hyrcanos & Mardos ſubegit:

egit: vbi etiam illum adhuc bello intentum, Thaleſtris ſiue Minothæa regina, excita ſuſcipiendæ ab eo ſobolis gratia, cum trecentis mulieribus procax Amazon inuenit. Poſt hæc Parthorum pugnam aggreſſus: quos diu obnitentes, deleuit propemodum antequàm vicit. Inde Drangas, Euergetas, Parimas, Parapamenos, Adaſpios, cæteroſque populos qui in radice Caucaſi morabantur, ſubegit, vrbe ibi Alexandria ſuper amnem Tanaim conſtituta. Sed nec minor eius in ſuos crudelitas, quàm in hoſtem rabies fuit. Docent hoc Amyntas conſobrinus occiſus, nouerca fratresq; eius necati, Parmenio & Philotas trucidati, Attalus, Eurylochus, Pauſanias, multique Macedoniæ principes extincti: Clitus quoque annis grauis, amicitia vetus, nefariè interfectus. Qui cum in conuiuio fiducia amicitiæ regiæ aduerſus regem, ſua opera patri Philippo præponentem, memoriam patris tueretur, ab offenſo fruſtra rege venabulo transfoſſus, commune conuiuium moriens cruentauit. Sed Alexander humani ſanguinis inexturabilis, ſiue hoſtium ſiue etiam ſociorum, recentem tamē ſemper ſitiebat cruorem. Itaque pertina-

pertinaci impetu in bella procurrẽs, Choraſmos & Dahas indomitam gentem in deditionem accepit: Calliſthenem philoſophum, ſibique apud Ariſtotelem condiſcipulum, cũ plurimis alijs principibus, quòd eum depoſito ſalutãdi more, vt deum non adoraret, occidit.

Alexander Indiam domat: Porum regem ſuperat: Vrbes gentesq́, ſubigit.

CAPVT XIX.

POſt hæc Indiam petit, vt oceano vltimoque oriente finiret imperium. Nyſſam vrbem adijt. Dædalos montes, regnaque Cleophidis reginæ expugnauit: quę cũ ſe dedidiſſet, concubitu regnũ redemit. Peragrata perdomitaque Alexãder India, cum ad ſaxum miræ aſperitatis & altitudinis, in quod multi populi confugerant, perueniſſet, cognoſcit Herculem ab expugnatione eiuſdem ſaxi terræmotũ prohibitum: æmulatione permotus, vt Herculis acta ſuperaret, cum ſummo labore ac periculo ſaxo potitus, omnes loci eius gentes in deditionem accepit: cum Poro fortiſsimo Indorum rege cruentiſsimum bellum geſsit: in quo Alexander cũ ipſo Poro ſingulariter congreſſus, occiſoque deiectus equo, concurſu ſatel-

ſatellitum præſentiam mortis euaſit. Porus multis vulneribus confoſsus,& captus eſt : quo ob teſtimonium virtutis in regnum reſtituto, duas ibi condidit ciuitates, Nicæam & Bucephalam, quam de nomine equi ſui ita vocari præcepit. Inde Adreſtas, Cathæos, Præſidas & Gandaridas, cæſis eorum exercitibus, Macedones expugnauêre. Cumque ad Choſides ventum eſſet, ibi contra CC. millia equitum hoſtium pugnam conſeruerunt. Et cum iam ætate detriti, animo ægri, viribus laſſi, difficilè viciſſent, caſtra ob memoriam plus ſolito magnifica condiderunt. Exin Alexander ad amnem Aceſinem pergit. Per hunc in oceanum deuehitur. ibi Geſſonas Siboſque, quos Hercules condidit, oppreſsit. Hinc ad Mallos & Oxydracas nauigat : quæ gentes eum armatis octoginta millibus peditum,& ſexaginta millibus equitum, excipiunt. Commiſſoque prælio, diu anceps & cruenta pugna, tandem triſtem penè omnem victoriam Macedonibus dedit. Nam fuſis hoſtium copijs, Alexander exercitum ad vrbem duxit. Et cum murum aſcendiſſet primus, vacuam ciuitatem ratus, ſolus introrſum deſiluit. quem cum vndique infeſti hoſtes circun-

circundediſſent, incredibile dictu eſt, vt eum non multitudo hoſtium, non vis magna telorum, non tantus laceſſentiũ clamor terruerit, ſolus tot millia ceciderit ac fugarit. At vbi ſe obrui à circunfuſa multitudine perſenſit, muri obice poſteriora tutatus, contrarios facilius eo vſq; ſuſtinuit, donec ad periculum eius clamoremque hoſtium, perfractis muris exercitus omnis irrũperet. In eo prælio ſagitta ſub mamma traiectus, fixo genu eatenus pugnauît, donec eum à quo vulneratus eſſet, occideret. Inde conſcenſis nauibus cum oceani littora peragraret, ad vrbem quandam, cui Ambyra rex præerat, peruenit. Sed in expugnatione ciuitatis magnã partem exercitus, ſagittis hoſtium veneno illitis, amiſit: ac pòſt herba per ſomnium ſibi oſtenſa & in potum ſaucijs data, cum reliquis ſubueniretur, vrbem expugnauit & cœpit.

Omnes prouinciæ ad Alexandrũ territæ legatos pacem petentes, miſerunt. Alexander veneno interijt. Apoſtrophe ad lectores.

CAPVT XX.

POſt quaſi circumacta meta, de oceano Indum flumen ingreſſus, Babylona celeriter redijt: vbi eum exterritarum

toti-

totius orbis prouinciarum legati oppe-riebantur, hoc eſt, Carthaginienſium totiuſque Africæ ciuitatum: ſed & Hiſpanorum, Gallorum, Siciliæ, Sardiniæque: plurimæ præterea partis Italiæ. Tantus timor in ſummo oriente conſtitui ducis populos vltimi occidentis inuaſerat, vt inde peregrinam toto mundo cerneres legationem, quo vix crederes perueniſſe rumorem. Alexander vero apud Babyloniam, cum adhuc ſanguinem ſitiens, male caſtigata auiditate, miniſtri inſidijs venenum potaſſet, interijt. O dura mens hominum, & cor ſemper inhumanum. Ego ipſe qui hæc pro aſſerenda omnium temporum * alternatæ calamitate percenſeo, in relatu tanti mali, quo vel ipſa morte vel formidine mortis accepta totus mundus intremuit, num quid illachrymaui oculis? num quid corde condolui? num quid reuoluẽs hæc, propter communem viuendi ſtatum, maiorum miſerias meas fèci? cum tamen ſi quãdo de meipſo refero, vt ignotos primum barbaros viderim, vt infeſtos declinauerim, vt dominantibus eblanditus ſim, vt infideles præcauerim, vt inſidiantes ſubterfugerim, poſtremo vt perſe-

* alternanti.

quentes

quentes in mari ac ſaxis, ſpiculiſque appetentes, manibus etiam penè iam apprehendentes, repentina nebula circumfuſus euaſerim, cunctos audientes me, in lachrymas commoueri velim, & tacitus de non dolentibus doleam, reputans duritiem eorum, qui, quod non ſuſtinuêre, non credunt. Hiſpanus Maurinus ad ſupplicandum Alexandro Babyloniam adijt, cruẽtumque vltro dominum ne hoſtem exciperet, per Aſſyriam Indiamque quæſiuit: terrarum metas luſtrans, & vtrique infœliciter notus oceano, & tamen tam violentæ neceſsitatis memoria, vel obliuione defecit, vel viluit vetuſtate. Et nos perpetuæ recordationi hæſurũ putamus, quod plurima orbis parte ſecura, vnum angulum fugax latro violauit: quaſi vero Gothorum & Sueuorum pacem, vt non dicam verſa vice Indus vel Aſſyrius, ſed etiam vel ipſe, qui hoſtem patitur, Hiſpanus orauerit. At vero ſi illa Alexandri tempora laudanda potius propter virtutem, qua totus orbis obtentus eſt, quàm deteſtanda propter ruinam, qua totus orbis euerſus eſt, iudicantur: inuenientur & modo plurimi, qui hęc laudanda cenſeant, quòd multa vicerunt, & miſerias aliorum fœlicitatem

citatem ſuam reputent. Sed dicat quiſpiam: Iſti hoſtes Romanis ſunt. Reſpondebitur: Hoc & tunc toto orienti de Alexãdro videbatur: taleſque & Romani alijs viſi ſunt, dum bellis quietos ignotoſque petiuerunt. Sed illi acquirere regna, iſti euertere ſtudẽt. Separata ſunt hoſtis excidia, & iudicia victoris: ſiquidẽ & illi prius eos bellis afflixerũt, quos poſtea ſuis legibus ordinarunt: & hi nunc hoſtiliter turbant regna, quæ * quod nõ permiſerit de- in quo nõ
us, ſi edomita obtinerent, ritu ſuo componere molirentur, dicendi poſteris magni reges, qui nũc nobis ſæuiſſimi hoſtes adiudicantur. Quolibet autem geſta talia nomine cenſeantur, hoc eſt, ſiue dicantur miſeriæ, ſiue virtutes, vtraq; prioribus cõparata in hoc tempore minora ſunt: atq; ita vtraque pro nobis faciunt in comparatione Alexandri atque Perſarum: ſi virtus nũc vocãda eſt, minor eſt hoſtium: ſi miſeria, minor eſt Romanorum.

Etruſcorum, Vmbrorum, Samnitum, & Gallorum contra Romanos coniuratio, & clades.

CAPVT XXI.

Anno ab vrbe condita CCCCL. Fabio Maximo V. Decio Mure IIII. cõſulibus, quatuor fortiſsimi florentiſsimiq;

Italiæ populi in vnũ agmen fœduſq; coiērunt. Nanque Etruſci, Vmbri, Sãnites & Galli, vno agmine conſpirantes, Romanos delere conati ſunt. Tremefacti hoc bello Romanorum animi, & labefactata fiducia eſt: nec auſi ſperare totum de viribus, dolo diuiſere hoſtes, tutius rati pluribus ſe bellis implicare quàm grauibus. Itaque cum quibuſdam ſuis ad populandos hoſtiles agros, in Vmbriam Etruriamque præmiſsis, Vmbrorum Etruſcorumque exercitũ redire ad tuitionẽ ſuorũ coêgiſſent, cũm Samnitibus & Gallis bellum inire properarunt. In quo bello cùm Gallorũ impetu Romani premerentur, Decius conſul occiſus eſt. Fabius tamen poſt magnam Decianæ partis ſtragem tandem vicit. Eo prælio XL. millia Samnitum ſiue Gallorum cæſa, Romanorum verò ſeptem millia, ex Decij tantummodo parte, qui occiſus eſt, extincta referuntur. Fuiſſe autem abſque Etruſcis & Vmbris, quos aſtu Romani bello auocauerunt, Gallorum & Samnitum peditum CXL. millia CCCXXX, equitum vero XLVI. millia, Liuius refert: & carpentarios mille in armis contra aciem ſtetiſſe Romanam. Sed vt ſæpe dictum

dictum eſt, ſemper Romanorum aut domeſticam quietem extraneis bellis interpellatam, aut externos prouentus morbis interioribus aggrauatos, tantũ, vt omnimodis ingentes animi vndecunque premerentur. Hanc cruentam triſtemque victoriam peſtilentia ciuitatis onerauit, & triumphales pompas obuiæ mortuorum exequiæ polluerũt. Nec erat cui de triumpho gaudium ſuaderetur, cum tota ciuitas aut ægris ſuſpiraret, aut mortuis.

Romani à Samnitibus victi eoſdem vincunt. Intolerabilis Romanos peſtilẽtia affligit. Rurſum Sãnites ſuperant, & cadunt. Curius conſul bellum in Sabinos fœliciter gerit. Romani à Gallis ſocijsq́; eorum, fœdam cladem accipiunt.

CAPVT XXII.

SEquitur annus, quo Romani, inſtaurato à Samnitibus bello, victi ſunt, atque in caſtra fugerunt. Poſtea vero Samnites nouum habitum, animumq́; ſumentes, hoc eſt, deargẽtatis armis ac veſtibus, paratoque animo, ni vincant, mori bello ſeſe offerũt. Aduerſum quos Papirius conſul cũ exercitu miſſus, cum à pullarijs auguribus vana coniectantibus congredi prohiberetur, irridens eos tam fœliciter cõfecit bellum, quàm cõſtanter arripuit.

Nam in hoc prælio duodecim millia hoſtiũ cæſa, tria millia capta referuntur. Sed hanc quoq; iſtius verè laudandam victoriam, quam vani auſpices impedire non potuerunt, oborti ſubitò corrupere morbi. Nam tanta ac tam intolerabilis peſtilentia tunc corripuit ciuitatem, vt propter eam quacunque ratione ſedandam, libros Sibyllinos cõſulendos putarint, horrendumque illum Epidauriũ colubrum, cum ipſo Aeſculapij lapide aduexerint: quaſi verò peſtilentia aut antè ſedata non ſit, aut pòſt orta non fuerit. Præterea altero ab hinc anno Fabius Gurges conſul male aduerſus Samnitas pugnauit. Namque amiſſo exercitu, victus in vrbem refugit. Itaque cum ſenatus de ſubmouendo eo deliberaret, pater eius Fabius Maximus ignominiam filij deprecatus, legatum ſe filio iturum vltrò obtulit, ſi illi depellendæ ignominiæ, & gerendi iterum belli facultas daretur. Qua impetrata, prælioque cõſerto, cum ſubitò pugnantem filium conſulem, inſiſtente Pontio Samnitium duce, & infeſtis hoſtium telis concluſum videret, in medium ſe agmen pius ſenex equo vectus ingeſsit. Quo facto permoti Romani, tota ibi incubuere acie, donec ipſum

ducem

ducem Pontium deleto hoſtili exercitu victum oppreſſumque ceperunt. Cæſa ſunt in eo prælio Samnitium viginti millia, capta autem quatuor millia cum rege ſuo: tandemque Samniticum bellum, quod per XLIX. annos multa Romanorum clade trahebatur, capti ducis deſtitutione finitum eſt. Anno ſubſequente cum Sabinis Curio conſule bellum geſtum eſt, vbi quot millia hominum interfecta, quot capta ſint, ipſe conſul oſtendit: qui cum in ſenatũ magnitudinẽ acquiſiti agri Sabini, & multitudinem capti populi referre vellet, numerum explicare non potuit. Anno ab vrbe condita CCCCLXIII. Dolabella & Domitio conſulibus Lucani, Bruttij, Samnites quoque cum Etruſcis & Senonibus Gallis facta ſocietate, cùm rediuiuum contra Romanos bellum molirentur, Romani ad exorandos Gallos miſêre legatos. Quos cum Galli interfeciſſent, Cæcilius prætor ob vlciſcendam legatorum necem, & comprimendum tumultũ hoſtium cum exercitu miſſus, ab Etruſcis Galliſq; oppreſſus interijt. Septem præterea tribuni militum in ea pugna occiſi, multi nobiles trucidati, tredecim millia etiam militum Romanorũ illo bello pro-

ſtrata ſunt. Ita autem quotieſcunque Galli exarſerunt, totis opibus ſuis Roma detrita eſt, vt ſub præſenti nunc concurſatione Gothorum magis debeat meminiſſe Gallorum.

Veneno Alexandro rege Macedoniæ perempto, duces eius totum inter ſe orbem diuiſerunt, ſeſeq́; mutuis bellis conſumpſerunt.

CAPVT XXIII.

AT ego nunc reuocor, vt per hæc eadem tempora, quibus Romani iſta perpeſsi ſunt, quæ inter ſe bella geſſerint Macedonum duces, reuoluam: qui mortuo Alexandro diuerſas ſortiti prouincias, mutuis ſe bellis conſumpſerunt. quorum ego tumultuoſiſsimum tempus ita mihi ſpectare videor, quaſi aliqua immenſa caſtra per noctem de ſpecula montis aſpectans, nihil in magni campi ſpatio præter innumeros focos cernam. Ita per totum Macedoniæ regnum, hoc eſt, per vniuerſam Aſiam & plurimam Europæ partem, Libyæque vel maximam, horrendi ſubitò bellorum globi * colluxerunt: qui cum ea præcipuè loca, in quibus exarſere, populati ſunt, reliqua omnia terrore rumoris, quaſi fumi caligine turbauerunt. Sed nequaquam tantorum regum

confluxerunt.

ac

ac regnorum bella excidiaque explicabo, niſi prius ipſa cum regibus regna prodidero. Igitur Alexander per duodecim annos tremẽtem ſub ſe orbem ferro preſſit. Principes vero eius XIIII. annis dilaniauerunt, & veluti opimam prædam à magno leone proſtratam auidi diſcerpſere catuli: ſeque ipſos inuicem in rixam irritatos prædæ æmulatione fregerunt. Itaque prima Ptolemæo Aegypti & Africæ Arabiæque pars ſorte prouenit. Confinem huic prouinciæ Syriam Laomedon Mitylinæus, Ciliciam Philotas, Philo Illyrios accipiunt. Mediæ maiori Atropatus, minori ſocer Perdiccæ præponitur. Suſiana gens Scyno, Phrygia maior Antigono Philippi filio aſsignatur. Lyciam & Pamphyliã Nearchus, Cariam Caſſander, Lydiam Menander ſortiũtur. Leonnatus minorem Phrygiam accipit. Thracia & regiones Pontici maris Lyſimacho, Cappadocia cũ Paphlagonia Eumeni data: ſumma caſtrorũ Seleuco Antiochi filio ceſsit: ſtipatoribus regis ſatellitibuſque Caſſander filius Antipatri præficitur. In Bactriana vlteriore & Indię regionibus præfecti priores, qui ſub Alexandro eſſe ceperant, permanſerunt. Seras

inter duos amnes Hydaſpen & Indum cõſtitutos, Taxiles habuit. In colonias in Indis conditas Pithon Agenoris filius mittitur. Parapamenos fines Caucaſi montis Oxyartes accepit. Arachoſij Gedroſijq́; Sibyrtio decernuntur. Drangas & Areos Staſanor, Bactrianos Amyntas ſortitur, Sogdianos Scythæus, Nicanor Parthos, Philippus Hyrcanios, Phrataphernes Armenios, Tlepolemus Perſas, Peuceſtes Babylonios, Archon Pelaſgos, Arcelaus Meſopotamiam adepti ſunt. Igitur cauſa & origo bellorum epiſtola Alexandri regis fuit, qua iuſsit omnes exules patrię libertatique reſtitui. Potentes enim ciuitatũ Græciæ timentes, ne exules recepta libertate vltionem meditarentur, à regno Macedonum defecerunt. Primi Athenienſes, contracto XXX. M. exercitu & CC. nauibus, bellum cum Antipatro, cui Græcia ſorte obuenerat, gerunt: per Demoſthenem quoque oratorem Sicyona, Argos & Corinthum, cæteraſque ciuitates ſibi ſocias adiungũt, Antipatrum obſidione cingunt. Ibi dux eorum Leoſthenes telo è muris iacto perfoſſus, occiditur. Athenienſes Leonnato, qui Antipatro auxilium ferebat, occurrunt, eiuſque co-

pijs comminutis ipſum interficiunt. Perdicca verò bellum Ariarathi Cappadocum regi intulit, eumque vicit, in qua victoria nihil præter vulnera & pericula cóquiſiuit. nam omnes ante irruptionem vrbis ſuæ, ſuccenſis domibus ſuis, ſe ſuaq; omnia concremauerant. Poſt hæc bellum inter Antigonum & Perdiccam oritur grauiſsimè, multis prouincijs & inſulis ob auxilia vel negata, vel præſtita dilaceratis. Diu deliberatum, vtrum in Macedo, niam bellum transferretur, an in Aſia gereretur: nouiſsimè ipſe Perdicca Aegyptũ cum ingenti exercitu petit. Sic Macedonia, in duas partes diſcurrẽtibus ducibus, in ſua viſcera armatur. Ptolemæus Aegypti viribus & Cyrenẽſibus copijs inſtructus, occurrere bello Perdiccæ parat. Inter hæc Neoptolemus & Eumenes cruentiſsimo inter ſe prælio digladiati ſunt. Victus Neoptolemus, ad Antipatrum fugit: quem, vt Eumenem de inſperato opprimat, perurget: quod Eumenes futurum ratus, inſidiantes inſidijs capit. In eo bello Polyperchon occiditur, Neoptolemus & Eumenes mutuis vulneribus confoſsi: ſed Neoptolemus interijt, Eumenes victor euaſit. Perdicca cũ Ptolemæo acerbiſsi-

biſsimo bello congreſſus, amiſsis copijs, ipſe quoque interfectus eſt. Eumenes, Phiton, & Illyrius, & Alceta frater Perdiccæ, à Macedonibus hoſtes pronuntiantur, bellumque aduerſum eos Antigono decernitur. Itaque Eumenes & Antigonus collatis aduerſum ſe maximis copijs conflixerunt: Eumenes victus, in quoddam caſtellum munitiſsimum fugit, vnde auxilia Antipatri tunc potentiſsimi per legatos popoſcit: quo nuntio territus Antigonus, ab obſidione diſceſsit. Sed nec ſic Eumeni ſpes firma aut ſalus certa. Quare vltimo conſilio Argyraſpidas, ob arma deargentata ſic dictos, hoc eſt, milites qui ſub Alexandro militauerant, in auxilium rogat. Qui faſtidiosè ducem in diſponendo bello audientes, ab Antigono victi, caſtriſq; priuati, & vxores & liberos, ſimulq; omnia quæ ſub Alexandro acquiſiuerant, perdiderunt. Qui poſtea turpiter per legatos reddi ſibi quæ perdiderāt, victorem rogant. Antigonus autem ſe redditurum pollicetur, ſi ſibi vinctum Eumenem pertraherent. Ita illi ſpe recuperationis illecti, dedecoriſsima proditione ducem ſuum, cuius ſigna paulo antè ſecuti fuerant, captiui ipſi captum catena-

catenatumque duxerunt, & mox cum fœdiſsima ignominia in exercitu Antigoni diſperſi ſunt. Interea Eurydice Arridæi regis Macedonum vxor, multa ſub nomine viri nefaria egit per Caſſandrum: quem flagitioſè cognitum, ad ſummum faſtigium per omnes honorum gradus prouexerat, qui ex libidine mulieris multas Græciæ ciuitates afflixit. Tunc Olympias mater Alexandri regis, hortante Polyperchonte, cum ab Epiro in Macedoniam proſequente Aeacida rege Moloſſorum veniret, & ab Eurydice finibus prohiberetur, adnitẽtibus Macedonibus, Arridæum rege & Eurydicen iuſsit occidi: quanquam & ipſa Olympias continuo meritas crudelitatis pœnas luit. Nam cum muliebri audacia multas principũ cædes ageret, audito aduentu Caſſandri, diffiſa Macedonibus, cũ Rhoxane nuru ſua & nepote Hercule, in vrbem Pydnam concedit: ibique continuo per Caſſandrum capta, interfecta eſt. Filius Alexandri Magni cum matre in arcẽ Amphipolitanam cuſtodiendus eſt miſſus. Perdicca, Alceta & Polyperchonte, cæteriſque ducibus, quos commemorare longum eſt, diuerſæ partis occiſis, finita bella inter ſucceſ-
ſores

ſores Alexandri videbãtur. Tũ Antigonus ardẽs cupiditate dominandi, liberandũ bello Herculem regis filiũ ab obſidione ſimulat. His cognitis Ptolemæus & Caſſander, inita cum Lyſimacho & Seleuco ſocietate, bellum terra marique ẽnixè inſtruunt. Antigonus in eo bello cum filio Demetrio vincitur. Caſſander Ptolemæo in victoria particeps factus, cum Apolloniã rediret, incidit in Abderitas: qui propter intolerandę multitudinis ranas & mures, relicto patrio ſolo, & antiquis habitaculis, emigrantes, nouas ſedes prætenta interim pace requirebant. Sed Caſſander & virtutem, & multitudinem gentis agnoſcens, ne adacti neceſsitate Macedoniam bello quaterent, atque inuaderent, receptos in ſocietatem, in vltimis Macedoniæ finibus collocat. Inde cum iam Hercules Alexandri filius, XIIII. eſſet annorum, timens ne eum* Macedones quaſi legitimum regem præoptarent, occidendum tacitè cum matre curauit. Ptolemæus iterum cum Demetrio nauali prę-lio conflixit, & cum omnem penè claſſem atq; exercitum perdidiſſet, victus in Aegyptum refugit Hac victoria elatus Antigonus, regem ſe cum Demetrio filio appellari

*omnes.

pellari iubet: quod exemplum omnes ſecuti, regium nomen ſibi dignitatemque ſumpſerunt. Igitur Ptolemæus & Caſſander, cæterique alterius factionis duces, cũ decipi ſe ab Antigono ſingillatim viderent, per epiſtolas ſe inuicem confirmantes, coëundi in vnum tempus locumque condicunt: & bellum aduerſus Antigonum communibus viribus inſtruunt. Caſſander finitimorum bellis implicitus, Lyſimachum clariſsimum inter omnes ducem, cum ingenti manu pro ſe ſocijs in auxilium miſit. Seleucus quoque ex Aſia maiore deſcendens, nouus Antigono hoſtis acceſsit. Hic ſiquidem Seleucus plurima per orientem inter ſocios regni Macedonici bella geſsit. Principio Babyloniam bello expugnauit & cepit. Bactrianos nouis motibus aſſurgentes perdomuit. Tranſitum deinde in Indiam fecit: quæ poſt mortem Alexandri, veluti detracto excuſſoque à ceruicibus iugo præfectos eius occiderat, Sadrocotto quodam ad vindicandam libertatem duce: qui poſtea crudeliter in ciues agens, quos de externa dominatione defenderat, ipſe ſeruitio premebat. Cum hoc ergo Sadrocotto Seleucus quamuis multa & grauia bella geſſiſſet,

ſiſſet, nouiſsimè firmitatis regni condicionibus, & pacta pace diſceſcit. Adunatis itaque copijs Ptolemæi ſociorumque eius, pugna committitur: cuius quanto potentior apparatus, tanto ruina grauior fuit. Nam in ea tunc totius penè Macedonici regni vires conciderunt. In ipſo bello Antigonus occiſus eſt: ſed finis belli huius initium alterius fuit. Nam cum victoribus de præda non conueniret, iterum in duas factiones diducuntur. Seleucus Demetrio, Ptolemæus Lyſimacho iũgitur. Caſſandro defuncto, filius Philippus ſuccedit. Sic quaſi ex integro noua Macedoniæ bella naſcuntur. Antipater Theſſalonicen matrem ſuam, Caſſandri vxorem, quamuis miſerabiliter pro vita precantem, manu ſua tranſuerberauit. Alexander frater eius, dum bellum aduerſus fratrem ob vltionem matris inſtruit, à Demetrio, cuius auxilium petierat, circunuentus occiditur. Lyſimachus cũ *Doricetis regis Thracũ infeſtiſsimo bello vrgeretur, aduerſus Demetriũ pugnare non potuit. Demetrius augmento Græciæ, & totius Macedoniæ elatus, in Aſiam tranſire diſponit. Ptolemæus autem & Seleucus & Lyſimachus experti

*Dori.

priore

priore certamine, quantæ vires eſſent cõcordiæ, iterum ſocietate * facta, adunatiſque exercitibus, bellum in Europam transferunt aduerſus Demetrium. His ſe comitem & belli ſocium Pyrrhus rex Epiri iungit, ſperans Demetrium Macedonia poſſe depelli, nec ſpes fruſtra fuit: quippe exercitu eius corrupto, ipſoque in fugam acto, regnum Macedoniæ Pyrrhus inuaſit. Deinde Lyſimachus generum ſuum Antipatrum inſidiantem ſibi, interfecit, filiumque ſuum Agathoclem vltra humanum morem peroſus occidit. Quibus quidem diebus Lyſimachia ciuitas formidoloſiſsimo terræmotu euerſa, oppreſſoque populo ſuo, crudele ſepulchrum fuit. Lyſimachum autem aſsiduis ſe parricidijs cruentantē omnes ſocij deſeruerunt, & ad Seleucum deficientes, pronum iam regē æmulatione regni, vt bellum Lyſimacho inferret, hortati ſunt. Res fœdiſsimi ſpectaculi erat, duos reges, quorum Lyſimachus annos natus LXXIIII, Seleucus autem LXXVII, de eripiendis alterutrum regnis concurrere, in acie ſtare, arma gerere. Vltimum hoc quidem bellũ Alexandri commilitonum fuit, ſed quod ad ex-

* pacta.

emplum

emplum humanæ miſeriæ fuerit reſeruatum: quippe cùm orbem terrarum extinctis iam XXXIIII. ducibus Alexandri, ſoli poſsiderent, & anguſtiſsimos ſenectutis ac vitæ ſuæ terminos non aſpicientes, anguſtiores eſſe imperio ſuo totius mundi terminos arbitrabantur. In eo bello Lyſimachus vel amiſsis vel interfectis prius ante hanc pugnam XV. liberis, poſtremus occiſus eſt. Sic Lyſimachus ſolutio pugnæ Macedonicæ fuit. Sed ne Seleucus quidem tãta victoria impunè lætatus eſt: nam neq; ipſe poſt LXXVII. annos quietẽ naturalis mortis inuenit: ſed extortam ſibi infœliciter vitam velut immatura morte finiuit: quippe inſiſtente Ptolemæo, cuius ſororem Lyſimachus in matrimonio habuerat, inſidijs circumuentus & occiſus eſt. Hæc ſunt inter parentes, filios, fratres ac ſocios conſanguinitatis ſocietatiſque commercia. Tanti apud illos diuina atque humana religio pendebatur. Erubeſcant ſanè de recordatione præteritorum, qui nunc interuentu ſolius fidei Chriſtianæ, ac medio tantum iurationis ſacramento viuere ſe cũ hoſtibus, nec pati hoſtilia ſciũt: quibus indubitatiſsimè probatur, quia non ſicut illi antea, Cæſa iunge-

iungebant fœdera porca, ſed quia nunc inter barbaros ac Romanos creatorem ac dominum ſuum conteſtantes, tantam fidem adhibita in ſacramentum ſeruant euangelia, quantam tunc nec inter parentes ac filios potuit ſeruare natura. Nunc autem finis Macedonici belli, finis etiam libri fiat, præſertim cum iam ab hinc Pyrrhi bella incipiant, & mox Punica conſequantur.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN PAVLI Oroſij librum tertium

Annotationes.

In Caput primum.

ANno ab vrbe condita CCCLXIIII.) *Hic numerus eſt quoque apud Plinium libr. 34 ca. 1. Liuius lib. 5. in orat. Camilli Romam captam ſignificat anno ab vrbe condita CCCLXV.* Propter inſolitam pacem.) *Quo anno Roma capta fuit, eo Lacedæmonij* τὴν ἐπὶ ἀνταλκίδου γενομένην εἰρήνην πρὸς βασιλέα τῶν περσῶν ἐκύρωσαν,

id eſt pacem, per Antalcidam cum Rege Perſarum factam ratam habuerunt, ait Polybius libr. 1. Verum de hac pace inferius dicetur Lacedæmonij vtpote homines.) *Oroſius hæc è Iuſtini libr. 6. deſcripſit. pluribus eadem Xenoph. libr. 3. Diodorus 14.* Dercyllidam ducem) *Vulgo malè hic dux, Hircilides, nominatur, qui græcis eſt δερκυλλίδας.* Vnum denunciato bello appetit) *Dercyllidas certis conditionibus factus cum Tiſſaferne, in Pharnabazi fines exercitum duxit, Xenophon & Iuſtinus.* Cononem Athenienſem) *Hæc eadem leges apud Diod libr. 14.* Acceptis quingentis argenti talentis.) *Sic Diod.* λαβὼν ἀργυρίου τάλαντα πεντακόσια. A rege Aegypti Hercynione) *Apud Iuſt. eſt, à rege Aegypti Hercynione. Diodor hunc regem, qui Lacedæmonijs dedit* σκευὴν ἑκατὸν τριήρεσι, σίτου δὲ μυριάδας πεντήκοντα, *vocat* Νεφρέα, *vel vt eſt in alijs libris* Νεφερέα. Virum pede claudum) *Nota eſt contentio de regno Spartano inter Leotychiden Agidis filium, & Ageſilaum eiuſdem fratrem: cum Leotychides Ageſilaum regno prohibere ex oraculo vellet, quòd alter pede claudicaret: ſed vicit hic illum, cum oraculum in eum conuenire contendiſſet, qui neque legitimus, neque ab Agide eſſet genitus. Xenoph. libr. 3. & in Ageſilao, Plutarchus in eodem & Lyſandro, Pauſanias libr. 3.* Igitur Conon) *Quare Conon ad regem profectus fuerit, copioſè Iuſtinus libr. 6.* Lacedæmonij vero domeſticis malis) *Significat tempus illud quando circa Olympiadem* XCVI. *Lacedæmonios iniuſte imperantes omnes ferè ſocij deſeruerunt, vt ait Cicero libr. 2. de Off. Tum Bœotij, Atheni-*

Athenienſes, Corinthij. Argiui & alij conſpiratione facta contra Lacedæmonios mouerunt bellum. Cuius cauſa Ageſilaus ex Aſia domum reuocatus fuit, Xenophon lib 3. & 4. Diodorus lib. 14. Plutarchus in Ageſilao. Pauſanias lib. 3. Interea Piſander dux apud Spartam) *Mirum profecto, qui factum fuerit, vt contra fidem librorum veterum tam apud Iuſtinum quam Oroſium, hic dux Lyſander hactenus ſit dictus: cum tamen ex omnibus ſcriptoribus, quos modo nominaui, certum ſit, Ageſilaum claſsi præfeciſſe Piſandrum coniugis ſuæ fratrem, eumq́ relictum in Aſia & prælio nauali ſuperatum ad Gnidum à Pharnabazo & Conone periiſſe. Nam quod in vulgato Diodori libro* ναύαρχος *non* πείσανδρος, *ſed* περίαρχος *appellatur, procul dubio mendoſum eſt.* Namque ex illo fluere.) παρωδία *Virgiliana ex lib 2. aeneid.* Premi igitur Thebani.) *Belli huius Bœotici dicti principes fuerunt Locri Opuntij & Phocenſes, quorum hi à Lacedæmonijs, illi à Thebanis auxilia accerſiuerunt Thebani Athenienſes in ſuas partes pertraxerunt. Prælio commiſſo ad Haliartum Lacedæmonij victi ſunt, & Lyſander occubuit, Xenophon libro tertio extremo, Diodorus 14 Pauſanias 3. & 9. Plutarchus in Lyſandro.* Propter virtutem atque induſtriá Epaminondę.) *Videtur Oroſius deceptus verbis Iuſtini putaſſe huic prælio interfuiſſe Epaminondam, quod verum non eſt.* Pauſanias quoque dux alter) *Pauſaniæ qui cum Lyſandro aduerſus Thebanos miſſus fuerat, crimini datum, quòd ſerius in Bœotiam veniſſet, quodq́ cæſorum corpora fœdere quam prælio tolle-*

tollere maluiſſet. itaque capitis accerſitus ad cauſſæ dictionem non adfuit, ſed Tegeam in exilium aufugit, Xenophon & Pauſanias, lib. 3. Repente rex Ageſilaus.) *De aduentu Ageſilai in Bœotiam, non omnino conuenit Iuſt. & Oroſio cum Xenophonte, Diodoro & Plutar. Pugna commiſſa fuit ad Coroneam: mēdosè enim in Plutarchi Ageſilao eſt, περὶ τὴν χαιρώνειαν, pro κορώνειαν.* Iphicrati duci.) *De Iphicrate Xenophon li. 4. & deinceps, Diod. lib. 14. & 15.* Sed Conon poſtquam vaſta.) *De Cononis beneficio in Athenienſes, deq; honore illi à ſuis habito, præter cæteros, quos iam ſæpe nominamus, elegāter Demoſthenes de immunitate contra Leptinem. Legendus quoq; Iſocratis Euagoras.* Interea Artaxerxes rex Perſa.) *Cum Pharnabazus & Conon regia claſſe maritimā Laconicæ oram cum maleficio peruaderent, & Athenæ muro cingerentur, placuit Lacedæmonijs pacem facere cum rege Perſarum, eaq; re Antalcidam ad Tiribazum regis præfectum miſerunt, vt illius operæ pax firmaretur Hac de cauſa pacem hanc græci τὴν ἐπ' ἀνταλκίδȣ γενομένην εἰρήνην vocant, vt demonſtrauimus paulo ante ex Polybio. Tu lege Xenophontem lib. 5. Diodor. 14. Plutarchum in Ageſilao & Artaxerxe. Meminit Strabo in fine libr. 6. Pauſanias initio 9.*

In Caput ſecundum.

Nam ſpeculati abſentiam) *Quæ de Arcadum & Thebanorum bello hic & apud Iuſtinum poſt Antalcidæ pacem ſubijciuntur, ea non ſtatim ſubſecuta ſunt. Nam illa facta eſt anno ſecundo Olympiæ. XCVIII.*

XCVIII. Arcades aũt bellum cũ Eleis geſſerunt quarta & centeſima Olympiade, vt etiam Pauſanias ſcribit l. 5. Tum Elei preßi ab Arcadibus, Lacedæmonios ſocios ſuos impulerunt, vt Archidamus Ageſilai filius cum exercitu miſſus in Arcadiam Cromnum ceperit. Nam quod Iuſtinus caſtellum dicit, Xenophon, qui hanc hiſtoriam lib. vlt. ἑλλην. ſcribit, χρῶμνον vocat. In eo prælio.) *Cromno capto Archidamus præſidio trium cohortium ibi relicto, reliquas copias domũ reduxit. Sed cum præſidium ab Arcadibus ex Elide reuerſis obſideretur, Archidamus iterum miſſus, vt Spartanos obſidione liberaret, prælio commiſſo* ὁ ἀρχίδαμος ἐτέτρωτο τὸ μηρὸν διαμπάξ, *inquit Xenophon, id eſt, Archidamus telo per femur traiecto vulneratus eſt.* Occiſorum corpora per prçconem.) *Hoc græci dicunt,* αὐτὸ νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀναιρεῖσθαι. *Exemplorum plena ſunt omnium monumenta.* Lacedæmonijs ad alia bella conuerſis.) *Mantinenſes à Thebanis deſciuerant, ijsq; ſuppetias venerant Lacedæmonij duce Ageſilao, vt Xenophon & Plutarchus ſcribunt: nam quod Diodorus libr. 15. Agidem hunc nominat, equidem qui verum eſſe poßit ignoro.* Præcognito aduentu hoſtium.) *Euthynus enim Theſpienſis, auctore Calliſthene, ſeu, Cres quidam, vt Xenophon ſcribit, Epaminondæ conſilium Ageſilao enuntiauit. L. Plutarchum in Ageſilao.* Commiſſo prælio.) *Prælium commiſſum fuit ad Mantineam, ibiq; Epaminondas vulneratus ab Anticrate Lacedæmonio paulopoſt deceßit.* Remota manu.) *Aliter de vulnere ſcribunt, Cicer. epiſt. 12. lib. 5. famil. Valerius lib. 3. cap. 2. & Diodorus. 15.*

In Caput tertium.

Anno ab V.C.CCCLXXVI.) *Euſeb. in libro de temporibus hunc terræmotũ aſcribit Olymp. centeſimæ. Strabo lib. 8. ſcribit has vrbes euerſas biennio ante pugnã Leuctricam. i. anno ante Olympiadem* CII. *Diodoro auctore. qui annus ex aliorum ſupputatione eſt* CCCLXXX. Bura & Helice) *Ita ſcripſimus ex Euſebij Chronico, Thucydidis li. 3. Strabonis lib. 1. & 8. Pauſaniæ li. 7. Plinij li. 2. ca. 92. cùm in Oroſij libris eſſet, Ebora & Helice. Diod. lib 15. hanc inauditam eluuionẽ deſcribens addit,* ἐγένετο ἢ τοῦτο τὸ πάθος τῆς ἀχαΐας περὶ δύο πόλεις, ἑλίκην τε καὶ βοῦραν, *id eſt, Hanc cladem duo Achaiæ oppida, Helice & Bura, experta ſunt.* Interea Romani) *Camillus, cum Tribunus milit.* III. *an.* CCCLIX. *Faliſcos iuſtitia in ditionem populi R. redegiſſet, vt eſt apud Liuium lib. 5. Plutarchum in Camillo, & auctorem libri de viris illuſtrib. ſexto anno poſt Dictator Volſcorum ciuitatem, quæ per LXX annos bellum geſſerat, vicit, & Aequorum vrbem occupauit, Sutrinorum recuperauit, deletis Etruſcorum exercitibus, & tres ſimul triumphos egit. Hæc ita emendata à Cuſpiniano paucis Eutropius li. 2. pluribus Liuius li. 6.* Præneſtinos etiá eodem tempore) *Præneſtini à T. Quinct. Cincinnato Dictatore victi fuerunt an. 375. Liu. Eutrop. & Euſeb. in Chronico.*

In Caput quartum.

Anno ab V.C.CCCLXXXIIII) *Oroſius in numeris iſtis ſuam rationem ſequitur. nam hunc nõ eſſe*

depra-

deprauatum conſenſus librorum, & ſequentes numeri oſtendunt. Alij hunc annum CCCLXXXVIII. *alij alium faciunt. De hac peſtilentia Liuius initio lib.7.* In quo iam reuerentia tua) *Intelligit diſputationem Auguſtini contra ludos ſcænicos libr.3.cap.17.de Ciuitate dei.*

In Caput quintum

Proximo anno) *Curtius equo inſidẽs armatus ſe in ſpecum immiſit L. Genucio Q. Seruilio iterũ Coſſ. Liuius li.7. Valerius Max. lib.5.cap.6. Auguſtinus de Ciuitate Dei lib.4.cap 20.*

In Caput ſextum.

Annus, quo Galli Anienem tranſgreßi non longe ab vrbe caſtra poſuerunt, Conſules habuit C. Sulpicium, & C. Licinium, atque ex faſtis Conſularibus, CCCXCII. *numeratur.* Ad quartũ ab vrbe lapidẽ) *Apud Liuium eſt, ad tertium lapidem. Eutropius ſcribit Gallos quarto milliario ab vrbe conſediſſe.* Manlius Torquatus) *Hic T. Manlius, qui cum Gallo apud Anienem depugnauit prouocatus, ex eius ſpoliis ſibi & torquem & cognomen induit, ait Cicero lib 2.de finib. Hiſtoria eſt apud Liuium lib.7. & Eutropium. 2. Elegantiſsimè eam Quadrigarius lib.1. Annalium deſcripſit qui locus eſt apud Gellium lib.9 ca.13.* T. Quinctius Dictator) *Liuius Gallos non hoc anno à Quinctio Dictatore, verum ſequenti à Q. Seruilio Ahala Dictatore. cùm Quinctius magiſter equitũ eſſet, cæſos ait. Sed Oroſius alios auctores ſecutus eſt, ſicut & Appianus in Celtica, vbi ſcribit,*

καὶ τρίτη δὲ κελτῶν στρατιὰ ἐμβέβληκεν εἰς τὴν ἰταλιάν, ἣν καὶ αὐτὴν οἱ ῥωμαῖοι διεφθάρκασιν ὑφ' ἡγεμόνι τίτῳ κοϊνκτίῳ. *id eſt, Atque etiam tertius Gallorum exercitus in Italiam venit, quem Romani quoq; ductu & auſpicijs T. Quinctij deleuerunt.* A C Sulpicio) *C. Sulpicius Peticus Dictator an. CCCXCV. Gallos vicit, ac de ijs triumphauit Nonis Mai. vt eſt in triumphis Capitolinis. De arte qua Gallos vicit, Liuius & Frontinus lib. 2. Stratagematum.* Sub C. Marcio) *C. Martius Rutilus Dictator primus è plebe biennio poſt Sulpicium cum Tuſcis congreſſus VIIII. millibus captis cæteros aut cæcidit, aut agro Romano fugauit, Liuius & Eutropius. Eius triumphus in antiquis marmoribus ſic deſcriptus eſt,* C. MARCIVS. L. F. C. N. RVTILVS, DICT. AN. CCCXCVII. DE TVSCEIS PRIDIE. NON. MAI. Ab Albanis montibus) *Sic recte legi in libris vetuſtis è Liuio cognoſcitur. Meminit huius belli Polybius lib. 2. Florus lib. 1. tit. 13.* M. Valerius.) *De huius ſingulari certamine præter ſuperiores lege Valerium Max. lib. 8. cap. 16. & Gellium lib. 9. cap. 11. Eſt vero ſciendum hunc M. Valerium in antiquis lapidibus non Coruinum, ſed Coruũ cognominari. M tamen Manilij verſus de hoc ſunt.*

Et cum militia volucris Coruinus adeptus
Et ſpolia, & nomen, qui geſtat in alite Phœbum.

In Caput ſeptimum.

Anno ſiquidem ab V.C.) *Cum Carthaginienſibus legatis, auctore Liuio lib. 7. Romæ fœdus ictum, cùm amicitiam ac ſocietatem petentes veniſſent, M. Valerio Coruo. M. Popillio Lanate IIII. Coſſ. qui annus*

nus in faſtis Capitolinis eſt ab V. C. CDV. Tunc etiã nox.) *Hæc prodigia quarto anno poſt fœdus cum Carthaginenſib. ictum eueniſſe, Liuius narrat. Diaconus hæc Eutropio ex Oroſio addidit.* Quibus diebus etiam Alexander Magnus.) *Infra cap. 16. Oroſius ſcribit Alexandrum patri Philippo ſucceßiſſe anno ab V. C. CCCCXXVI. quare ſi Alexãder natus annos XX. vt Plutarchus & Arrianus ſcribunt, regnum Macedoniæ ſuſcepit, certè circa idem tempus quo prodigia illa euenerunt hic natus fuit.* Tunc etiã Ochus, qui & Artaxerxes.) *Artaxerxes* ὁ ἐπικληθεὶς ὦχος. *Euſebio eſt XII. Perſarum rex. ad cuius annũ VI. hæc aſcripta leguntur: Ochus Apodaſmo Iudæorum capta, in Hyrcaniam accolas tranſlatos iuxta mare Caſpium collocauit.* Tranſcurrens & Sidonē.) *Defecerat à rege Perſarum Tripolis. præſidioq; à Nectanebo rege Aegyptiorum acceperat tria millia Rhodiorum. Ochus, cùm Babylone in Aegyptum maximis copijs contenderet, Phœnicas primum adortus Sidonem Mentoris reguli proditione in ſuam poteſtatem redegit, ac euertit. Hæc pluribus Diodorus lib. 16. Gemiſthus Pletho lib. 2.*

In Caput octauum.

De Samnitico bello infra hoc lib. agetur: de Tarentino & Punico deinceps. Nunquam poſt mortem Numæ.) *Numa Ianum ad infimum Argiletum indicem pacis belliq; fecit: apertus, vt in armis ciuitatem, clauſus, pacatos circa omnes populos ſignificaret. Numa regnante Ianus 43. annos continenter clauſus fuit. Liuius li. 1. Plutarch in Numa.* Niſi Cęſare

ſare Auguſto imperante.) *Poſt bellum Actiacum, pace terra mariq́ parta. li. 6 ca. 22.* Inter bella punica vnius anni) *Hic annus fuit T. Manlio Torquato C. Atilio Bulbo Coſſ infra li. 4. ca 12.*

In Caput nonum.

Igitur an. ab V.C. CCCCIX) *Hic annus quo L. Manlius & P. Decius Conſules fuerunt, in antiquis faſtis eſt* CCCCXIIII *à quo numero cũ hic tã lõge abſit, vereor ne mendum hic lateat* Decio Mure) *vulgo errore manifeſto pro Mure, quod eſt in omnibus manuſcriptis. hic, & infra cap. 21. Murena legitur. ſicut & apud Florum li. 1. ca. 14.* Metij Tuſculani nobilis equitis) *Sic eſt in manuſcriptis non militis, vt habent vulgati. Hunc præfectum equitum Liui. li. 8 & Valer. 2. cap. 2 Geminium Metiũ vocant.* Alius vero Conſul) *Alterũ Conſulem P. Decium patrem intelligit qui ſe bello Latino deuouit Cic. lib. 2. de finib & li. 1. de Diuin. & alij omnes.* Occurſum tamen nobiliũ iuuenum) *Liui. Bello geſto T. Manlius Romam rediit. cui venienti ſeniores tantũ obuiam exiſſe conſtat: iuuentutem & tum & omni vita deinde auerſatam eũ execratamq́. Idẽ Valer. Max. li. 9. ca. 3.* Anno aũt poſt hunc ſubſequente) *Minucia damnata inceſtus fuit, non proximo anno poſt Manlium & Decium Conſules, ſed tertio anno poſt, auctore Liuio in octauo De pœna Veſtalium Dyoniſius lib. 2. Plutarchus in Numa De campo Scelerato Feſtus.*

In Caput X.

Nam Claudio Marcello) *M. Claudius Marcellus*

lus & C. Valerius Flaccus Conſules fuerunt anno CDXXII. quo anno Romæ primum de veneficijs quæſitum eſt. Liuius libr. 8. Vt trecentæ ſeptuaginta damnatæ) *In numero conſentiunt manuſcripti libri Oroſij Sed Liuius ſcribit damnatas fuiſſe ad CLXX. Valerius libr. 2. cap. 1. pars, inquit, capitali iudicio damnatæ centum & LXX. numerum expleuerunt.*

In Caput XI.

Quæ hoc capite de Alexandro Epiri rege Oroſius ſcribit, ea copioſe Liuius lib. 8. in Conſulatu L. Papirij & C Pœtelij. Lege etiam ea quæ Diaconus Eutropio addidit.

In Caput XII.

Anno ab V.C.CCCC.) *Philippus Amyntæ filius Macedonum regnum, auctore Diodoro lib. 16 ſuſcepit Olympiade CV. Conſulibus Romæ Cn Genucio & L. Aemilio. Hi autem ex antiquis Faſtis referuntur ad annum poſt V.C.CCCXC. quos tanquam certiores duces ſequi mallem.* Hic primum ab Alex. fratre) *Oroſius in his rebus exponendis Iuſtinum ſequitur. Plutarchus quoq; in Pelopida ſcribit, Philippum ab Alexandro fratre obſidem Thebanis datum; ſed Diodorus lib. 16. tradit ipſum Amyntam patrem ſuperatum ab Illyrijs, Philippum minimum natu filium victoribus obſidem dediſſe, eoſq; illum apud Thebanos depoſuiſſe. Gemiſthus Pletho qui tam Plutarchi quàm Diodori ſententiam refert, ait Philippum primum patre viuo Thebis obſidis loco fuiſſe, ac deinde iterum à fratre datum, cum is ſocietatẽ*

cum

cum Pelopida coiuiſſet. cuius rei auctorem Diodorum lib. 15. habet. Sed quærendum quomodo Philippum triennio Thebis obſidem fuiſſe Iuſtinus & Oroſius ſcribant, ſi à fratre datus, non antè è cuſtodia elapſus eſt, quàm Perdiccas ab Illyriјs victus occubuit, vt Diodorus & Pletho tradunt. Nam Alexander ijſdem auctoribus cùm annum regnaſſet à Ptolemæo Alorite notho filio Amyntæ occiſus fuit: qui deinde triennium Macedoniæ regnum obtinuit: hunc Perdiccas frater germanus Alexandri interfecit, ac quinq; annis in regno exactis ab Illyriјs victus occubuit. Primum bellum cum Athenienſibus.) *Hoc bellum geſtum eſt duce Mantia, cum Athenienſes Argæo Macedoniæ regnum dare conarentur. Diodorus.* Arma ad Illyrios tranſtulit.) *Illyrios Philippus anno ſecundo regni ſui vicit, Macedoniaq́; oppidis cedere coëgit, Diodorus & Plethon. Theſſalos Philippus quarto anno regni ſui ſibi adiunxit, iјſdem auctoribus.*

Olympiadem Arubæ regis Moloſſorum.) *Ita ſcripſimus ex optimo libro Cornelij Gualteri, cum vulgo* Euruchæ, *legeretur, credo ex eo quod in nonnullis manuſcriptis eſt, Aruchæ. Magna autem varietate huius regis nomen ſcriptum inuenitur. Iuſtini libri impreſſi partim Arymbam, alij Aryſbam, meus manuſcriptus, Arybbam nominat. Apud Demoſthenem Olynth. 1. & Diodorũ lib. 16. eſt* ἀρύμβας. *apud Plutarchum in Pyrrho* ἀρύβας, *apud Pauſaniam li. 1.* ἀρύββας. *Eſt vero quærendum quibus auctoribus Oroſius Olympiadem Arubæ ſororem, & Iuſtinus Arybbam Olympiadis fratrem patruelem nominet:*

cum

cum ex Pauſania & Plutarcho conſtet, Arubam fuiſſe patruum Olympiadis. nam Aruba & Neoptolemus pater Olympiadis Alcetæ ſatu edidi fuerunt. Et Vlpianus Demoſthenis interpres, Arymbam Olympiadis Philippi vxoris θεῖον, *id eſt, patruum, non (vt Vuolffius putauit) auunculum nominat. Expeditionis Philippi contra Arymbam meminit Demoſt. Olynth.1.* Ictu ſagittæ oculum perdidit.) *Aſter miles hic à Plutarcho & Vlpiano vocatur, qui Philippum oculo priuauit. Huius incommodi meminit præter Diodorum Strabo lib 8. Sagittam vero Philippi oculo extraxit Critobulus, & citra deformitatem oris curauit orbitatem luminis, auctore Plinio lib. 7. cap. 37.* In communi Græciæ concilio.) ἐν ἀμφικτύοσι, *Diodorus. Hoc autem bellum Sacrum & Phocicum nominatum eſt, quo de Diodorus & Pauſanias lib. 10. vbi ſcribit fanum Apollinis Delphici à Phocenſibus occupatum fuiſſe Archonte Agathocle Olympiadis quintæ & centeſimæ anno quarto.* Philomelo duce.) φιλόμηλος ὁ θεοτίμου *eſt græcis, qui hic vulgo Philomenes vocatur.* Onomachum ducem.) *Ita ab omnibus vocatur, cuius nomen hic vulgo corruptum eſt.* Commiſſo prælio.) *Hoc prælium commiſſum cum Phocenſibus fuit anno tertio belli Sacri, quo amplius ſex millia Phocici nominis cum Onomarcho duce cæſa, & ad tria millia capta ſunt, Diodorus lib. 16.* Sed Athenienſes audito belli euentu.) *Philippus ſuperato Onomarcho ad Thermopylas contendebat, vt cum Phocenſibus bellum in eorum finibus gereret, ſed Athenienſes nauibus circumuecti eum tranſitu prohibuerunt, Diodorus, & Libanius in argu-*

in argumẽto orationis Demoſthenis περὶ τῆς εἰρήνης.
Duo Olynthum confugerunt) *Hanc Olynthiaci belli cauſam facit Iuſtinus lib.8. cuius neq; Diodorus, neque Libanius mentionem vllam fecerunt. Geſtum autem eſt hoc bellum (vt ex Philochoro Dionyſius Alicarnaſſeus refert) anno ante Olympiadem* CVIII. *Archonte Callimacho: anno aũt inſequente auctore Diodoro Olynthus capta fuit.* Auraria loca in Theſſalia) *Barbarus aliquis addiderat, ſtatuas idolorum.* Fratres duo Thraciæ reges) *Vide num Cerſobleptem & Amadocum intelligat: de quibus Demoſthenes* κατὰ ἀριστοκράτους *Cerſobleptem quidem certè à Philippo oppugnatum fuiſſe, quando Athenienſes pacem cum eo fecerunt ex Demoſthene, Aeſchine & Plethone conſtat. Pax autem cum Philippo ab Athenienſibus facta Archonte Themiſtocle ſeptem annos durauit, vt ad Ammæum Dionyſius ſcribit.* Phocenſibus pacem & veniam ſe daturum) *Hoc Philippum ſibi confirmaſſe Aeſchines reuerſus à Philippo Athenienſibus renuntiauit. qua de re Demoſthenes,* περὶ παρα πρεσβείας, & περὶ στεφάνου.

In Caput XIII.

Neceſſariam maritimam vr. ra. Byzantium) *Amicitiæ & ſocietatis fœdera inter Philippum manſerunt vſque ad Nicomachi magiſtratum: anno autem ſequẽte, qui primus fuit Olympiadis* CX. *Philippus primum Perinthum expugnare aggreſſus eſt, atque inde reiectus Byzantium obſedit. quo tempore Epiſtolam ad Athenieſes miſit violati fœderis eos accuſans, & bellum denuntians. quæ omnia Dionyſius*

ex Philochoro perſpicuè narrat. Epiſtola vero Philippi extat inter Philippicas orationes Demoſth. Hæc autem Byzantium) *Caſsiodorus ſcribit Byzantium conditum Tullo Hoſtilio regnante. Vnde Byzantium nomen inuenerit refert Euſtatius in Dionyſium* Conſtantinopolis dicta) *Lege infra cap. 28. libr 7.* Scythis tunc Etheas regnabat) *Regis nomen, quod in impreßis erat, reliqui: nam in manuſcriptis Atheas & Natheas legitur in vulgatis Iuſtini libris eſt, Matthaas, in noſtro manuſcripto Metheas.* Thebanos quondam hoſtes) *Lacedamonios pro Thebanis manifeſto errore hic legebatur. Nam cum Philippus Elateam occupaſſet, Athenienſes qui tempore excluſi ad reliquos ſocios legatos mittere non poterant, Thebanos Demoſthenis eloquentia in ſuas partes pertraxerunt. Demoſthenes pro Cteſiphonte, Diodorus lib. 16. Plutarchus in Demoſthene.* Prælio commiſſo) *Hoc prælium commiſſum fuit ad Charoneam, Diodorus, Plutarchus, & Strabo lib. 9.*

In Caput XIIII.

In Thebanos & Lacedæmonios) *Sic eſt etiam in manuſcriptis: cum tamen nec alij crudelitatis in Lacedamonios, & Iuſtinus, quem auctorem ſequitur, tantum Thebanorum meminerit.* Tres duces, hoc eſt Parmenionem &c.) *Diodorus & Pletho duos duces præmiſſos ſcribant, nempe Attalum & Parmenionem, qui de Philippi interitu ſatis multa* A Sabinis in Lucania proſtratus) *Licinius à Lucano exule occiſum ſcribit. Gemiſth* γιαβὰς

ἐς

ἐς ἰταλίαν Ταραντίνοις βοηθῶν ἔν τινι μάχῃ καλῶς ἠγωνισμένος ἐτελεύτησεν. *Tranſgreſſus in Italiam vt Tarentinis opem ferret, in prælio quodam, cū ſtrenuè rem geßiſſet, occubuit.*

In Caput XV.

Anno ab V.C.CCCCXXVI.) *Hic annus in Capitolinis Conſulibus eſt poſt vrbem conditam* CCCCXXXII. Viginti millia Samnitum Fabio magiſtro equitum.) *Idem numerus cæſorum hoſtium eſt apud Liuium lib. 8. vbi hæc omnia ſatis copioſè. Q. Fabius Maximus Rullianus, quē hic Oroſius ſignificat, magiſter equitum fuit. L. Papirio Curſori Dictatori quarto anno ante Caudinam ignominiam Præter Liuium lege Eutropium lib. 2. Valerium Max. li. 2. ca. 2.* Veturium & Poſtumium Conſules) *T. Veturius & Sp. Poſtumius iterum conſules fuerunt, quando apud Caudium male pugnatum eſt, & legiones ſub iugum miſſæ. Cicero lib. 3. de officijs. Liuius lib. 9. Florus li. 1. cap. 16. Auguſtinus li. 3 de Ciuit. cap. 17.* Pontius dux eorum) *Hæc ex Oroſio Diaconus Eutropio addidit.* Quod Papirio conſule inſiſtente.) *Oroſius & Eutropius eos auctores ſequuntur, qui à L. Papirio Conſule, non magiſtro equitum, contra Samnites rem benè geſtam tradiderunt. nam de hoc ambigi Liuius ſcribit.*

In Caput XVI.

Demoſthenes Orator auro Perſarum corruptus.) *Hoc Aeſchines Demoſtheni obijcit in orat. in Cteſiphontem his verbis,* νῦν μέντοι τὸ βασιλικὸν χρυσίον

χρυσίον ἐπιχέχλυκε τὴν δαπάνην αὐτοῦ. ἔσαι δὲ οὐδὲ τοῦθ᾽ ἱκανόν. οὐδεὶς γὰρ πώποτε πλοῦτος τρόπου πονηροῦ περιεγένετο. *Sic enim hæc legenda ſunt è manuſcripto Aeſchinis & Diodori libro ab Henrico Stephano edito, eſtq́; hic ſenſus, Nunc vero auri Perſici affluens copia ſumptibus eius ſubuenit: quanquam ne hoc quidem ſat erit: nullæ enim diuitiæ vnquam tantæ fuerunt, quæ improbos mores ſuperare potuerunt.* Thebanos cùm diruta ciuitate) *De Thebanorum excidio Diodorus, Plutarchus, Arrianus libr. 1. Pauſanias in Bœoticis.* Illyrios quoque & Thracas) *Hos Alexander ante quàm Thebas euerteret, ſuæ ditioni ſubiecit, Diodorus & Arria.* In exercitu eius fuere) *Arrianus ſcribit Alexandrum habuiſſe in exercitu pedites* οὐ πολλῷ πλείους τρισμυρίων, *equites* ὑπὲρ τοῦτο πενταχισχιλίους. *Plutarchus in Alexandro inter ſcriptores de numero copiarum non conuenire ait: ſed eos qui minimum numerum expreſſerunt, peditum XXX. millia, equitum V. millia, qui maximum, illorum XXXIIII. millia, horum IIII. millia numerare. Diodorus peditum XXX. millia, equitum IIII. M. D. fuiſſe ſcribit.* Primo eius cum Dario rege cõgreſſu) *Primum hoc prælium ad Granicum flumen commiſſum fuit. De numero Arrianus,* περσῶν δὲ ἱππεῖς μὲν ἦσαν ἐς δισμυρίους, ξένοι δὲ πεζοὶ μισθοφόροι ὀλίγον ἀποδέοντες δισμυρίων. *Diodorus,* οἱ δὲ πάντες ἱππεῖς ὑπῆρχον πλείους τῶν μυρίων· οἱ δὲ πεζοὶ τῶν περσῶν ἦσαν οὐκ ἐλάττους τῶν δέκα μυριάδων. Magna cædes Perſarum fuit) *Perſarum peditũ XXM. equitum duo millia cecidiſſe referuntur, auctore*

Plutarcho. In exercitu autem Alexandri) *In numeris Oroſius Iuſtinum ſequitur. Arrianus ſcribit in exercitu Alexandri primo congreſſu equites numero circiter XXV. cecidiſſe, & poſtea amplius LX. pedites circiter XXX. Sed Ariſtobulus, auctore Plutarcho, ſcripſit Alexandri copijs XXXIIII. interfectos, quorum nouem pedites fuerunt. Oroſius libr. ſeq. cap. 1. ait, Inter quadringenta fere millia hoſtium interfecta nouem tantummodo in exercitu Alexandri pedites defuiſſe.* Deinde Gordien Phrygiæ) *Sic eſt etiam ſine vlla varietate in manuſcriptis. Meus quoque Iuſtinus habet, Poſt hæc Gordien vrbem petit, vbi in impreſſis eſt, Gordin. Curtius libr. 3. oppidum Gordium nominat, ſicut & Græci* γόρδιον. *De Gordio vinculo Plutarchus in Alexandro, Arrianus libr. 2. Curtius 3. Iuſtinus 11. & Eraſmus in Chiliadib.* Cum ſudans in Cydnum) *De Cydno legendus Curtius li. 3. Sunt vero qui ſcribant, Alexandrum hunc morbum, è quo Philippi Arcananis arte recreatus fuit, non in Cydno flumine: ſed è labore contraxiſſe. lege Plutarchum & Arrianum. Diodorus etiam Cydni fluminis mentionem nullam facit.* Darius cum C C C. M.) *Arrianus,* ἐλέγετο ἡ πᾶσα ξὺν δαρείῳ ϛρατιὰ μάλιϛα ἐς ἑξήκοντα μυριάδας μαχίμους εἶναι. *In Darij exercitu eorum qui pugnam capeſcere poſſent, ad D C. millia eſſe dicebantur.* Et Alexander & Darius vulnerantur) *De Alexandri vulnere, quo dextrum eius femur perſtrictum eſt, Diodorus, Plutarchus, Arrianus, & Curtius. De Dario in hoc prælio vulnerato præter Iuſtinum nemo quidquã.* Peditum LXXX. millia,

millia equitum decem millia.) *Caſorum equitum Perſarum numerus idem eſt in Diodori, Curtij, Iuſtini, & Oroſii libris: peditum vero Iuſtinus vnum & LX. millia, Curtius centum millia, Diodorus amplius CXX. millia cæſa ſcribunt. Plutarchus ait Alexandrũ proſtrauiſſe* ὑπὲρ ἕνδεκα μυριάδας τῶς πολεμίως Ex Macedonibus cecidere pedites CXXX.) *Ita Iuſtinus, qui cum facit* Diodorus *ſic ſcribẽs.* τῶν δὲ μακεδόνως ἐτελεύτησαν πεζοὶ μὲν εἰς τριακοσίους, ἱππεῖς δὲ περὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. *At Curtius, Ex parte Alexandri quatuor & quingenti ſaucij fuere, triginta omnino & duo ex peditibus deſiderati ſunt, equitum centum quinquaginta interfecti.* Alios allegit) *Sic eſt in noſtris manuſcriptis, non elegit Iuſtinus dixit, alios in ſocietatem recepit. Præfecit vero Syriæ Alexander Parmenionem, Curtius libr. 4. Arrianus 2.* Tyrum vrbem antiquiſs. *Tyrus Olympiade CXII. ſeptimo menſe quàm oppugnari cœpta erat ab Alexandro capta fuit, vt copioſè Diodorus libr. 17. Arrianus 2. Curtius 4. ſcribunt.* Inde ad templum Iouis Ammonis) *De hoc templo, & profectione Alexandri ad Ammonẽ tam multa Diodorus, Plutarchus, Arrianus, Curtius, & Iuſtinus, vt putidum ſit velle aliquid admonere.* Alexandriam in Aegypto condidit.) *C. Poetelio & L. Papirio Coſſ. Anno ab V. C. CDXXVII. Alexandriam in Aegypto conditam ſcribit Liuius lib. 8. Solinus & Caſſiodorus.*

In Caput XVII.

Darius ſpe pacis amiſſa, CCCIIII. millia peditum)

ditum) *Rectius ergo in meo Iuſtino eſt, Tum ſpe pacis amiſſa, bellum Darius reparat: cum quadringentis millibus peditum, &c. quàm vt vulgo legitur, cum XL. millibus peditum. Eſt tamen nonnulla varietas inter eos, qui exercitum Darij recenſent. Plutarch. in Alexandro ſcribit Darium Alexandro obuiam proceßiſſe* ἑκατὸν μυριάσιν στρατοῦ. *id eſt, cum decies centenis millibus copiarum. in quibus, vt Diodorus numerat, peditum* DCCC. *millia, equitum* CC. *millia fuerunt. Arrianus libr. 3. ſcribit Darium habuiſſe equitum ad XL. millia, equitum* CCCCIↃↃↃↃ. *In Curtij libris ita legitur, Summa totius exercitus, equites XLV. millia, pedeſtris acies ducēta millia expleuerat. ſed vereor ne hic, ducenta millia mendosè ſit, pro, decies centena millia.* Apud Tarſum bello opponit) *Non puto vllum eſſe hiſtoriæ ſtudioſum, cui hic locus ſcrupulum non inijciat, cùm præſertim omnes loquantur vltimum hoc prælium inter Alexandrum & Darium non in Cicilia, vbi Tarſus eſt, ſed in Aßyria commiſſum fuiſſe. & tamen Oroſium ita ſcriptum reliquiſſe, teſtimonio ſunt omnes libri. Quid ergo dicemus? Vereor equidem ne Oroſio Iuſtin. quem auctorem ſequitur, impoſuerit: cumq́ ille Darium in fuga pontem Cydni fluminis (quod Tarſum perlabitur) traieciſſe ſcripſerit, hic apud Tarſum pugnatum eſſe crediderit. Sed hoc prælium commiſſum fuit in Aßyria trans Lycum in Aturiæ campis ad vicum nomine Gaugamela, auctore Strabone libr. 16. Quanquam enim Dionyſius Alicarnaſſeus ad Ammæum hanc pugnam* τὴν ἐν ἀρβήλοις μάχης, *Curtius prælium apud Arbela*

bela nominet, & Diodorus narrationem eius ita concludat, ἡ μὲν οὖν περὶ ἄρβηλα γενομένη παράταξις τοιοῦτον ἔσχε τὸ πέρας: *Plutarchi tamē in Alexandro verba ſunt,* τὴν δὲ μεγάλην μάχην πρὸς Δαρεῖον οὐκ ἐν ἀρβήλοις, ὥσπερ οἱ πολλοὶ γράφουσιν, ἀλλὰ ἐν γαυγαμήλοις γενέσθαι συνέπεσεν, *id eſt, Accidit, vt magnum illud prælium cum Dario non in Arbelis, ſicut plerique ſcribunt, ſed in Gaugamelis cōmitteretur. Cum Strabone & Plutarcho facit Arrianus lib. 3. vbi tradit Darium caſtra in Guagamelis ad Bumadum fluuium ab Arbelis oppido ſtadia circiter LX. poſuiſſe. Lege eundē libr. 6.* Alexander XXXIIII. continuis diebus) *Idem numerus eſt apud Iuſtinum, in meo manuſcripto, & Robert. Sthephani impreſſo libro, cum vulgo in alijs XL. in alijs LXXXIII. legatur.* Perſepolim caput Perſici regni) *De Perſepoli capta & direpta, eiusq; immenſis opibus legendus Diodorus in poſteriore lib. 17. & Curtius lib. 5. Meminit Strabo lib. 15.* Darium vero cum à propinquis) *Darium in fuga Beſſus & Nabarſanes vinxerunt aureis, vt Curtius & Iuſtinus ſcribunt, compedibus, multisq; cōfoſſum vulneribus in via reliquerunt. quo de copiosè Diodorus, Plutarchus, Arrianus, Curtius & Iuſtinus.*

In Caput XVIII.

Quorum Agis Lacedæmonius) *Hoc bellum Græcorum cum Antipatro Macedoniæ præfecto deſcripſerat pluribus verbis Curtius lib. 6. ſed ad nos tantum prælij euentus peruenit. Scribit idem præter Iuſtinum Diodorus lib. 17. Meminit Pauſanias lib. 3.*

Alexander autem in Italia) *De rebus geſtis ab Alexandro Epiri rege legendus Liuius lib. 8. & Strab. 5.* Hyrcanos & Mardos ſubegit) *De Hyrcanorum & Mardorum gente confini Hyrcaniæ ſubacta, Diodorus in 17. Arrianus 3. Curtius 6.* Thaleſtris ſiue Minothæa) *Hanc reginam Amazonum Diodorus* θάληςριν, *Curtius Thaleſtrim nominat: hiq; eam ad Alexandrum veniſſe tradunt, ſecuti nimirum Clitarchum, Polycritum, Oneſicritum, Antigenem & Iſtrum. At Ariſtobulus, Ptolemæus & cæteri ſcriptores, quos Plutarchus nominat, hoc commentitium eſſe dixerunt.* Inde Drangas) *Sic recte hic eſt, male autem in vulgatis Iuſtini libris, Dracas: nam & Arrianus ipſos* δράγγας, *& Diodorus eorum regionem* τὴν δραγγινὴν *appellat.* Euergetas) *Hoc nomen beneficij ergò à Cyro Perſarum rege acceperunt, cum prius Ariaſpæ, vt eſt in Arriani & Curtij libris, ſeu Arimaſpi, vt habet Diodor. nominarentur.* Parimas, Parapamenos, Adaſpios) *Ita hæc in manuſcriptis Oroſii & Iuſtini libris inuenio: nec tamen amplius quod de illis dicam habeo. De Alexandria ſuper amnem Tanaim condita præter Iuſtinum libr. 12. Curtius libr. 7. Arrianus. 4.* Docent hoc Amyntas) *De his omnes qui res Alexandri deſcripſerunt. De Parmenione eiuſq; filio Philota interfectus Diodo li. 17 poſteriore, Plutarch. in Alexandro, Arrianus. lib. 3. Curtius. li. 6. & 7.* Clitus quoque annis grauis) *Græca eſt* κλεῖτος: *male igitur vulgo Clitum ſcribunt. De Clito Curtius lib. 8. Arrianus. 4. Cicero Tuſc. 4. Alexander rex cum interemiſſet Clitum familiarem ſuũ vix à ſe manus abſtinuit.*

Venabu-

Venabulo tranſfoſſus) *Haſta Alexandrum Cliti latus transfixiſſe Curtius ſcribit. Arrian. tradit, alios prodidiſſe Clitum occiſum λόγχῃ, alios σαρίσσᾳ, Plutarchus αἰχμὴν vocat.* Choraſinos & Dahas) *Dahas, non Dacas eſt in manuſcriptis Oroſii & Iuſtini libris: nec aliter eos nominat Curtius lib. 7. & 8. Græci δάαις vocant. Quos autem Iuſtinus & Oroſius Choraſinos, eos Arria li. 4. & Strab. lib. 11. χωρασμένους appellant, ad quos Spitamenes cōfugerat. Plinio li. 6. cap. 16. hi ſunt Choraſmij.* Calliſthenem philoſophum) *De Calliſthenis Olynthij interitu copioſè Arr. lib 4. Plutar. in Alexandro, Curtius li. 8. De eodem M. Tullius pro Rabireo Poſtumo, Calliſthenē doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum accepimus.*

In Caput XIX.

Nyſſam vrbem adijt) *Νύσσαν hanc Indiæ vrbem Strabo, Arrianus, Dionyſius & Euſtathius vocant. de qua multa Arrianus initio libr. 5.* Dædalos montes) *Curtius lib. 8. Hinc ad regionem, quæ Dædala vocatur, peruentum eſt.* Regnaque Cleophidis) *Cleophis mater Aſſacani, filio mortuo, illius regioni præfuit, quo tempore Alexander in Indiam venit, Iuſtinus lib. 12. Curtius. 8. Eius regionis caput fuit oppidum, quod Arrianus μάσσαγα, Diodorus μασσαχα, Strabo μαγόσα, Curtius Mazaga nominat: idq́; Alexander obſeſſum deditione cepit.* Ad Saxum miræ aſperitatis) *Hoc ſaxum, auctoribus Diodoro & Arriano πέτρα ἄορνος dictum fuit. Vnde emendandi Curtij libri, in quibus eſt, Incolæ*

armati petram Dorinim nomine occupauerunt. cum ſit legendum, Aornon, vel, Aornim, quomodo eſt in quibuſdam Diodori exemplaribus. Cum Poro fortiſsimo) *Bellum cum Poro non ſine clade Macedonum geſtum ſcribunt Diodorus libr. 17. Arrianus 5. Curtius extremo libro octauo. Rem cum Poro geſtam Plutarchus ex Alexandri epiſtolis refert.* Occiſoque deiectus equo) *Bucephalam Alexandri equum in hoc bello occiſum quidam tradiderunt, Plutarchus & Arrianus.* Duas ibi condidit ciuitates) τὴν μὲν νίκαιαν, τῆς νίκης τῆς κατ' ἰνδῶν ἐπώνυμον ὠνόμασε, τὴν δὲ βουκεφάλαν, ἐς τοῦ ἵππου τοῦ βουκεφάλου τὴν μνήμην, ὃς ἀπέθανεν αὐτοῦ. *Alteram Nicaam à victoria de ludis reportata, alteram in memoriam Bucephala equi ibi mortui Bucephalam nominauit. Idem ſcribit Diodorus. Strabo libr. 15. verum hic alteram non cum Diodoro & Arriano βουκεφάλαν, ſed cum Plutarcho βουκεφαλίαν vocat. In noſtris manuſcriptis eſt, Nicaam & Bucephalen.* Inde Adræſtas) *Sic eſt in vetuſtis, non vt vulgo legitur,* Aræſtas. *Diodorus hos ανδρεστὰς, Arrianus ἀδραιστὰς nominat.* Cathęos) *In vulgatis eſt,* Stathęnos, *in vetuſtis,* Cathenos, *vnde ſecutus Arrianum, Cathaos ſcripſi. In Diodori libris mendosè legitur.* εἰς τὴν τῶν καθαρῶν χώραν, *pro* καθαίων, ρ *appoſito pro* ι, *id quod ex Strab lib. 15. perſpicuè cognoſcitur.* Præſidas & Gandaridas) *In manuſcriptis Oroſii nõ,* Paſsidas, ſed Præſidas *legitur. In Iuſtini antiquis,* Præſidias. *Plutarchus in Alexandro* γανδαρίτας καὶ πραισίους *dicit, quanquam ſtatim,* οἱ πραισιαίων βασιλεῖς *legitur. In*

Diodoro

Diodoro ſic eſt, πέραν ᾗ τούτου κατοικεῖν τό, τε τῶν ταβραισίων καὶ γανδαριδῶν ἔθνης τούτων δὲ βασιλεύειν ξανδράμην. *In Curtio ita, Vlteriores ripas colere gentes Gandaridas & Pharaſios, eorumq́ue regem eſſe Aggraminen. His inter ſe collatis apud Diodorum ſcribendum videtur* πραισίων, *apud Curtium*, Præſios,& Xandramen.Ad Choſides) *Legitur & Coſides; atque in Iuſtini libris, Euphites, vel Cuphites. Ego in hoc nomine hæreo: fortaßis intelligẽdus eſt is, qui à Curtio Sophites, à Diodoro & Strabone* σωπείτης *nominatur: Nam cum in illius regno Alexander ad Hyphaſin fluuium proceßiſſet, militum precibus reuocatus fuit. ſed de pugna alij nihil.* Ad amnem Aceſinem.) *De hoc Dionyſius Afer,*

τόθι λοξὸν ἀπὸ σκοπέλοις ἀκεσίνην
συρόμενον δέχεται πλωτὸς νήεσσιν ὑδάσπης.

Ibi Geſſonas, Siboſque) *In impreßis Iuſtini libris eſt, Ibi Geſſonas Aſyboſq́ue. in noſtro antiquo, Ibi Iaceſanos Siboſq́ue. De prioribus ego nihil, de poſterioribus Diodorus ita,* ὡς δ᾽ ἦλθον ἐθὶ τὴν ἀκεσίνου καὶ ὑδάσπου συμβολὴν, ἐκβιβάσας τοῦτο στρατιώτας προῆγεν ἐθὶ τοῦτο ὀνομαζομένους σίβους. *id eſt, Vbi peruenit in regionem, in qua Hydaſpes amnis Aceſini committitur, expoſitis militibus, copias in eos, qui Sibi nominantur, duxit. Curtius libr. 9. Peruentum erat in regionem, in qua Hydaſpes amnis Aceſini committitur: hinc decurrit in fines Siborum. Vulgo tamen hic Sobiorum, & illic ἴβους mendoſè legitur.* Hinc Mallos & Oxydracas.) *Ita emẽdauimus ſecuti veſtigia deprauatæ*

lectionis antiqua in Oroſii & Iuſtini libris. Sic autē legendum eſſe ex hiſtoria, quæ eſt apud Curtium *libr. 9.* Arrianū *6. Diodorum. 17. cognoſces. Nam quod in Diodo. legitur,* τυρακούσας, *id mendosè eſſe* Henricus Stephanus *animaduertit, ſed* ὀξυδράκας *reponendum eſſe, eruditiſſimum hominem non vidiſſe miror.* Octoginta millibus peditum) *Diodorus etiam ſcribit hos habuiſſe,* πεζοὺς πλείους τῶν ὀκτακισμυρίων, *amplius LXXX. millia peditum. vnde emendandi* Curtij *libri, in quibus eſt, Nouem millia iunctorū peditum in armis erant. In numero equitum Oroſio & Iuſtino non conuenit cum Diodoro &* Curtio. Sagitta ſub mammam traiectus) *Diodor.* τοξευτεὶς ὑπὸ τὸν μαςὸν. *Plutarch.* περὶ τὸν μαςὸν Arria. ὑπὲρ τὸν μαςόν. Curtius, *Indus duorum cubitorum ſagittam ita excuſſit, vt per thoracem paulum ſuper latus dexterū infigeret.* Cui Ambira rex præerat) Ambira *eſt etiam in noſtris vetuſtis.* Apud *Iuſtinum libr. 12. legitur cum veniſſet ad vrbē* Ambigeri *regis. Strabo libro 15. hoc in Oritarum finibus accidiſſe ſcribit, Diodorus ad Brachmanum vrbem Harmatelia nominatam,* Curtius *in Sambi regno.*

In Caput XX.

Legati opperiebantur) *Horum legatorum meminit* Arrianus. *libr. 7. ac præter eos, quos Iuſtinus &* Oroſius *commemorant, ſcribit veniſſe ad* Alexandrum *legationes* Aethiopum, *& Scytharum, qui ſunt in Europa.* Diodor. *meminit etiam Illyriorum,* Adriatici *maris accolarum, Thracum, finitimorumq́; illis Gallorum.* Plurimæ partis Italiæ)

Ex

Ex Italia venerunt legati à Bruttijs, Lucanis, & Etruſcis. Nonnulli etiam è Romanis veniſſe ſcripſerũt: ſer Arrianus id verum non putat. Cum venenum potaſſet interijt) *Iuſtinus & Oroſius ſequuntur eos, qui Alexandrum veneno ſublatum ſcripſerunt. Plutarcho & Arriano hic interitus non placet: quos lege.* Hiſpanus Maurinus) *In noſtris antiquis eſt,* Hiſpanus & marinus.

In Caput XXI.

Anno ab vrbe condita CCCCL.) *Hic annus, quo Q. Fabius Maximus Rullianus V. & P. Decius Mus. IIII. conſules fuerunt, in Faſtis Capitolinis eſt ab V. C. CDLVIII. Liuio idem eſt. CCCCLVII. qui libr. 10. hoc bellum deſcribit.* Vmbrorumque Etruſcorumque exer.) *Liuius tantum Etruſcos populationis fama ad ſuos fines tuendos redire coactos ſcribit. Vmbros tamen prælio non interfuiſſe ex eodem cognoſcitur.* Bellum inire) *Hoc bellum geſtum fuit in agro Sentinate, ἐν τῇ τῶν σεντινατῶν χώρᾳ, vt ait Polybius libro 2.* Decius conſul occiſus eſt) *Hic eſt alter è Decijs, quos ad voluntariam mortem curſum equorũ incitaſſe Cicero in Catone ait, Filius enim patrem imitatus, in quarto conſulatu ſe deuouit, libr. 2. de Finibus. Quod vero idem Tuſc. 1. ſcribit, Decium filium cum Etruſcis decertantem ſe hoſtium telis obteciſſe, in eo diſſentit ab alijs, qui Decium hunc cum Gallis decertaſſe ſcribunt.* Peditum CXL. millia CCCXXX. equitum verò XLVI. millia) *Ita hæc leguntur in optimo libro Cornelij Gualtheri: idem-*

ri:idemq́ʒ numerus eſt à Liuio ex aliorum ſcriptorũ Annalibus relatus. Aut externos prouentus) τὰς ἔξωδεν εὐτυχίας ϗ εὐημερίας. *Vulgo,* euentus, *contra fidem librorum antiquorum legitur. Peſtilentiæ, qua hic annus grauis fuit, meminit etiam Liuius.*

In Caput XXII.

Sequitur annus) *Conſules hic annus habuit L. Poſtumium Megellum, M. Atilium Regulum: eſtq́ʒ illius parum cõſtans memoria, inquit Liuius li. 10. quẽ lege.* Nouum habitum animumq́ue) *Habitus armaturæ, animusq́ʒ paratus ad dimicandũ hic breuiter indicatur: ſed Liuius omnia copioſè li. 10. extremo.* Papirius Coſ.) *Hic eſt L. Papirius Curſor Sp. Caruilij collega in Conſulatu anno poſt R. cond. CDLX. de quo & pullario præter Liuium Valerius Max. lib. 7. cap. 2.* Epidaurium colubrum) *Hanc rem libro decimo extremo ſcripſit Liuius, libroq́ʒ vndecimo perſecutus fuit, vt ex epitoma cognoſcitur, in qua mentio eſt colubri ſiue anguis. Tu lege Pauſaniam libr. 2. & Ouid. libr. 15. Metamor.* Præterea altero ab hinc anno) *Altero anno, id eſt, proximo poſt L. Papirium, quo Q. Fabius Maximus Gurges, & D. Iunius Brutus Scæua Coſſ. fuerunt. Fallitur certè Robortellus, qui alterum vbiq́ʒ pro ſecundo accipit.* Namque amiſſo exercitu) *Tria millia hominum occiſa refert Eutropius libro 2.* Quod per XLIX) *In alijs malè LIX. legitur. Nam ſi annus, quo Q. Fabius V. P. Decius IIII. Conſules fuerunt, rectè XLVI. belli Samnitici à Liuio nominatur, hic XLIX. ſit neceſſe eſt.* Anno ſubſequente) *Anno ab V. C. CDLXIII. Conſul*

cum

cũ P. Cornelio Rufino fuit M. Curius Dentatus eoſq; ambos Samnitas viciſſe Eutropius ſcribit. Curium etiam de Samnitibus triumphaſſe, Cicero in Catone oſtendit, & in libr. de Viris illuſtrib. ſcribitur. Oroſius tantum rei in Sabinis geſta meminit, ſicut & Florus lib. 1. ca. 15. Anno ab vrbe condita CDLXIII) *Hic annus ſecundum Faſtos Capitolinos, quos tanquam certiſſimos duces ſequimur, eſt,* CDLXX. *quo P. Cornelius Dolabella, & Cn. Domicius Caluinus coſſ. fuerunt.* Romani ad exorandos) *Polybius lib. 2. ſcribit hos legatos à M. Curio in Galliam miſſos* ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων, *pro redimendis captiuis: quos illi* παρασπονδήσαντες ἐπανείλοντο, *id eſt, violato iuregentium interfecerunt. Verum hic Liuij amiſſione magnum damnum fecit hiſtoria. Ille enim hæc copiosè initio libr. 12. expoſuerat.* Cæcilius prætor) *Huius Cæcilij prætoris meminit Auguſtinus de Ciuit. libr. 3. cap. 17. & in Liuiana Epitoma L. Cæcilius prætor nominatur. Vnde cognoſcitur error Sipontini, qui quod Polybius dixit,* λευκίου τοῦ στρατηγοῦ τελευτήσαντος, *vertit, Lucio Conſule amiſſo. Cæterum Gallorum reliquias P. Dolabella deleuit in Etruria ad lacum Vadimonis, vt ait Florus libro 1 ca. 13.* περὶ τὴν οὐάδμονα προσαγορευομένην λίμνην, *Polybius.*

In Caput XXIII.

Alexander per XII. annos) *Alexander Macedo, inquit Cicero Philip. V. cum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpiſſet, tertio & trigeſimo anno mortem obijt. Vixit enim annos XXXII. menſes*

VIII. Regnauit A. XII M. VIII. Arrianus libr. 7. extremo. Primo Ptolemæo) *Hic eſt* Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, *Ptolemæus Lagi F. primus Rex Aegyptii, à quo deinceps qui Aegyptum obtinuerunt vſque ad Auletem (quem regno pulſum ab Alexandrinis A. Gabinius reſtituit) eiuſq; filium (quem C. Iulius Cæſar interemit) Ptolemæi nomen tulerunt.* Laomedon Mitylæneus) λαομέδων ὁ μιτυλεωναῖος, *cui Syriam cum Phœnice datam, Curtius li. vlt. ſcribit.* Ciliciam Philotas, Philo Illyrios) *Ita legitur quoque in noſtro manuſcripto Iuſtini lib. 13. pro quo in impreſſis,* Ciliciam Philotas cum filio, & Illyrios accipiunt *mendosè legitur.* Mediæ maiori Atropatus) ἀτροπάτης ὁ τῆς μηδίας σατράπης, *Atropatus Mediæ præfectus, eſt apud Arrianum libr. 7. Vnde non ſolum Iuſtinus & Oroſius emendandi, verum etiam Diodorus, apud quem libr. 18. eſt,* Ατράτῃ δὲ μηδίαν, *duabus literis οπ in medio prætermiſſis.* Minori ſocer Perdiccæ) *Sic eſt etiam in manuſcriptis: ſed Iuſtinus habet minori Alceta frater Perdiccæ præponitur:* Αλκέτας ὁ ἀδελφὸς περδίκκου *nominatur à Diodoro libr. 18.* Suſiana gens Scyno) *De Scyno præter Iuſtinum & Oroſium alij, quod ſciam, nihil. Antipater poſtea Antigono* τὴν σουσιανὴν *dedit, cui Perdiccas primo* παμφυλίαν, καὶ λυκίαν, καὶ τὴν μεγάλην καλουμένην φρυγίαν *attribuerat, auctore Diodoro. Oroſius verò Iuſtinum ſecutus ſcribit, Pamphyliam & Lyciam Nearcho datam, quem vulgo Learchum vocant. De Nearcho Diodorus Plutarchus Arrianus.* Lydiam Menander) *Menander eſt etiam in manuſcriptis Iuſtini & Oroſii libris.*

libris. ſed verendum, ne notus Menander pro ignoto Meleagro in has ſedes migrauerit. Nam Meleagro Lydiam aßignatam ſcribit Diodorus. Minorem Phrygiam) τὴν ἐφ᾽ ἑλλησπόντῳ φρυγίαν, Diodorus. Thracia & Regiones Ponti) Λυσιμάχῳ ἐδόθη θρᾴκη ϗ τὰ συνορίζοντα τῶν ἐθνῶν παρὰ τὴν ποντικὴν θάλασσαν, Diodor. Seleuco Antiochi) *Hic eſt Seleucus* ὁ τῆς ἀσίας τῆς περὶ εὐφράτην βεβασιλευκὼς, *vt inquit* Appianus *in Syriacis: qui in* Aſia *maiore & Syria regnauit.* Pithon Agenoris) πείθων *ſiue* πίθων ὁ ἀγήνορος, *eſt apud* Diodorum *&* Arrian. *Vnde quomodo hoc nomen ſcribendū ſit cognoſcitur.* Seras, *habet etiā noſter manuſcriptus* Iuſtinus. *pro quo in impreſſis* Sedres, *legitur.* Oxyartes) *Ita hoc nomē in Gualtheri libro rectè ſcriptū eſt, ex quo vulgo,* Axiarches *fecerunt.* Diodorus, τὴν δὲ παρὰ τὸν καύκασον κειμένην, ὀνομαζομένην δὲ παροπαμισαδῶν, προσώρισεν ὀξυάρτῃ τῷ βακτριανῷ βασιλεῖ, οὗ τὴν θυγατέρα ῥωξάνην γεγαμηκὼς ἦν ἀλέξανδρος. *id eſt, Fines ad Caucaſum montē, qui Paropamiſadarū dicuntur, attribuit* Oxyartæ *Bactrianorū regi: cuius filia Roxane cū* Alexandro *fuerat. Ergo Trogus, Parapamenos fines dixit* τὴν τῶν παροπαμισαδῶν χώραν. Sibyrtio) Diodorus, σιβυρτίῳ ἔδωκεν ἀραχωσίαν, ϗ κεδρωσίαν. Arrian. *li. 6. de eodē Sibyrtio agēs,* τούτῳ ἀραχωτῶν τε ϗ γεδρωσίων ἄρχειν ἐδόθη. *Plutar. quoq;* γεδρωσίαν *nominat quā Diodor.* κεδρωσίαν. *In noſtris manuſcriptis,* Cedroſiꝗ;, *legitur.* Apud *Iuſtinū locus mutilatus eſt, qui in noſtro antiquo integrè legitur hoc modo, Arachoſii.*

Cedroſiq́; Sibyrtio traduntur, Drangæ & Aræi Staſanori. στασάνωρ ὁ ἀρείοις καὶ δραγγῶν σατράπης *vocatur ab Arriano libr.6.De eodem Diodorus,* στασάνορι ὄντι τῷ σολίῳ τὴν ἀρείαν καὶ δραγγινὴν. Amyntas) *Hic Diodoro eſt Philippus, apud quem ſic legimus,* φιλίππῳ προσώρισε βακτριανὴν καὶ σαρδιανὴν, φραταφέρνῃ παρθυαίαν, καὶ ὑρκανίαν πευκέστῃ περσίδα, τληπολέμῳ καρμανίαν, ἄρχωνι βαβυλωνίαν, ἀρκεσιλάῳ μεσοποταμίαν. *Vbi vides nullam Scythæi & Nicanoris mentionem fieri. Deinde noſtra emendatio illius quoque auctoritate munitur, quam in Arcelai nomine, quod eſt in vetuſtis, neglexi.* Epiſtola Alexandri.) *Hæc epiſtola recitata fuit in mercatu Olympiaco, vt ait Iuſtin. li.13.* ὀλυμπιάσιν, *vt græci dicunt. extatq́; apud Diodorum. libr.* 18. Primi Athenienſes) *Hoc bellum, quod Græci cum Antipatro geſſerunt, Lamiacum dictum fuit, & à Diodoro libr. 18. copioſè deſcriptum eſt.* Per Demoſthenem.) *Propter hoc beneficium Demoſthenes, qui propter pecuniam ab Harpalo captam damnatus ſolum verterat, ab exilio reuocatus fuit, Plutarchus in Demoſthene, Iuſtinus lib.13. Pauſanias 1.* Antipatrum obſ.cingunt) *Iuſtinus, Antipatrum Heracleæ obſeſſum à Leoſthene ſcribit. Diodorus li.18. Strabo.9. Pauſa.1. & Plutarc.in Demoſth. & Eumene, Lamiæ, vnde Lamiacum bellum.* Telo è muris iacto peroſſus.) πληγεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν λίθῳ παραχρῆμα ἔπεσε, *Diod. quem de Leonnati cæde etiam conſule.* Ariaratho Capp.) Ἀριαράθην τὸν καππαδοκίας δυνάστην, *Diodorus nominat. Meminit Plutarchus in Eumene.* Nam omnes ante ir-

te irruptio.) *En vtilitatem Epitomarum. Nam cũ Trogus rem primum in Cappadocia cum Ariariathe rege, deinde in Piſidia cum Larandæis & Iſaurijs à Perdicca geſtam expoſuiſſet, Iuſtinus hæc ita detruncauit, vt ex duobus quaſi corporibus vix vnum reliquerit. Iſaurij ergo hanc crudelitatem in ſe ſuosq́ exercuerunt, vt ſcribit Diodorus li. 18. vbi & bellum inter Antigonum & Perdiccam exponit.* Neoptolemus & Eumenes.) *Neoptolemus Eumeni in auxilium relictus à Perdicca conſilio cum aduerſarijs communicato, inſidias Eumeni parabat. qua re patefacta prælio cum ipſo dimicare coactus in extremum diſcrimen venit, & copias fere omnes amiſit, Diodorus, Plutarchus in Eumene, Iuſtinus libr. 13.* Polyperchon occiditur.) *De Polyperchonte in hoc prælio occiſo alij excepto Iuſtino nihil quidquã. Diodorus & Plutarchus Craterum ducẽ à Perdiccæ partibus in hoc prælio cecidiſſe, memoriæ prodiderunt. quos de congreſſu Eumenis cum Neoptolemo, ac mutuis vulneribus lege.* Eumenes Phyton &c.) *Hi quatuor ita nominantur à Iuſtino: Plutarchus Eumenis tantum meminit: Diodorus ſcribit Eumenem cum L. viris illuſtribus, in quibus Alcetas frater Perdiccæ erat, à Macedonibus capitis condemnatos.* Antigono decernitur.) *Ab Antigono, mendosè eſt impreßis. Diodor.* Ἀντιγόνῳ προσεταγμένον ἦν καταπολεμῆσαι εὐμένη τε καὶ ἀλκέταν. In caſtellum quoddã.) *Plutar. in Eumene,* καταφυγὼν εἰς νῶρα, χωρίον ἐν μεθορίῳ λυκαονίας καὶ καππαδοκίας. *Confugiens in caſtellum, quod in finibus Lycaoniæ & Cappadociæ poſitum Nora appellabatur. De*

eodem caſtello Diodor. Argyraſpidas) *De his, & proditione eorum, Diod. & Plutarch.* Arridæi regis) *Arridaus filius fuit Philippi patris Alexandri Magni: quo mortuo rex à Macedonibus creatus Philippi nomen tulit, Diodorus initio libr. 18. Regnauit annos ſex, menſes quatuor, eodem auctore libr. 19.* Aeacida rege) *Hic Pyrrhi Epirotarum regis, de quo paulo poſt, & libro ſequente, pater fuit.* Roxane nuru) *Roxane Oxyartis Bactriani filia inter Alexandri vxores fuit, lege Arrianum libr. 7.* In vrbem Pydnam) *In impreſsis Iuſtini libris mendosè* Pictuam, *legitur, cum in manuſcripto benè ſit,* Pydnam. *Diodorus de Olympiade,* αὐτὴ δὲ παρῆλθεν εἰς πύδναν, ἔχουσα τὸν ὑὸν τὸν ἀλεξάνδρον, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ ῥωξάνην. *Non ergo Alexandri magni filium Herculem ex Barſine ſuſceptum, ſed Alexandrum Roxanes filium Olympias ſecum Pydnam duxit. vide Diodor lib. 19.* Liberandum bello Herculem) *Iuſtinus lib. 15. Diuulgat ſe velle Alexandri regis ſui filium cum matre obſidione Amphipolitana liberare. Non ergo Barſines, ſed Roxanes filius hic quoque intelligendus, quem Alexandrum fuiſſe nominatum. Diodorus lib. 19. Pauſanias lib. 1. & 9. ſcribunt.* Cum filio Demetrio vincitur) *Solus Demetrius Antigono in Helleſpontum profecto cum Ptolemæo apud Gazam oppidum manus conſeruit, victúſq; fuit, Diodor lib. 19. Pauſanias 1. Plutarch. in Demetrio.* Hercules Alexandri) *Hunc Polyperchon in regnum reſtituere parabat, ſed à Caſſandro magnis pollicitationibus adductus, eum interfecit, Diod. lib. 20. qui addit Herculem tum fuiſſe natum annos*

circiter

circiter XVII. Ptolemæus iterum cum Demet) *Hoc prælium nauale, quo Ptolemæus victus in Aegyptum refugit, ad Cyprum commiſſum fuit, & accuratè à Diodoro lib. 20. Plutarcho in Demetrio deſcribitur. Meminit Pauſan lib. 1. De regio nomine, Diodor. & Plutar.* Sadrocotto) *Legitur etiam Androcotto, & apud Iuſtinum, Sandrocotto. Sed Strabonis auctoritate lib. 15 noſtra lectio confirmatur. Prælium hoc, in quo Antigonus cecidit, deſcribit Plutarchus in Demetrio. Meminit Pauſanias libr. 1. Commiſſum pugnam fuiſſe ἐν ἰψῷ legimus in Arrian. lib. 7.* Seleucus Demetrio) *Duxit tum Seleucus vxorem Stratonicen filiam Demetrij & Philla, Plutar in Demetrio.* Caſſandro defuncto) *Caſſander ex morbo aquæ intercutis, viuens etiam nunc, erumpentibus vndiq; vermibus, extabuit, Philippus filius eius natu maximus regno iam inito tabidi corporis lue perijt, Pauſanias li. 9* Antipater Theſſalonicen.) *Caſſander Macedoniæ rex tres filios moriens reliquit, Philippum, Antipatrum, & Alexandrum. Horũ Philippus initio regni perijt, Antipater matrẽ Theſſalonicẽ, Philippo Amynthæ filio & Nicaſipolide genitam, ideo interfecit, quod ea Alexandro propenſior eſſet: Alexander Pyrrhi & Demetrij auxilio implorato, ab hoc interemptus fuit, Plutarchus in Pyrrho, & Demetrio, Pauſanias li. 9 Iuſtinus 16.* Doricetis) *Dori, eſt in Gualtheri libro quod alij quoque in ſuis manuſcriptis inuenerunt. Rectum puto, Dromichætis: ſic enim Pauſanias lib. 1. nominat. Plutarchus quoque in Demetrio* δρομιχαίτου *mentionẽ facit, ab eoq; Lyſimachum captum fuiſſe ſcribit, & humanè, regieq;*

tractatum. De eodem Strabo li.7. His ſe comitem.) *Quæ hic de Pyrrho Oroſius ſcribit, ea Plutarchus in illius vita pluribus perſequitur.* Generum ſuum Antipatrum.) *Antipatrum Caſſandri filium intelligit, de quo paulo ante dixi.* Filiumq́ue ſuum Agathoclem.) *Agathocles dolo & inſidijs Arſinoes, vxoris quidem Lyſimachi, ſororis vero Lyſandræ, quæ cũ Agathocle erat, occiſus fuit, vt ſcribit Pauſanias lib.1. Strabo lib. 13. ait Lyſimachum ab improbis familiaribus coactum filium Agathoclem interfeciſſe.* Lyſimachia ciuitas.) *Hanc Lyſimachus euerſa Cardianorum vrbe in Iſthmi Thraciꝫ Cherſoneſo condiderat, Pauſa.li.1. De eius interitu Strabo lib.10. De Lyſimachi & Seleuci morte lege Pauſaniam lib.1. Polybius libr.2. ſcribit hos interijſſe circa Olympiada CXXIIII.* Cuius ſororem Lyſimachus.) *Ptolemæi ſoror, vxor Lyſimachi fuit Lyſandra, Pauſanias.*

PAVLI

PAVLI OROSII ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM

LIBER QVARTVS.

PRAEFATIO.

DIxiſſe Aeneam Virgilius refert, cum poſt pericula ſua ſuorumque naufragia reſiduos ægre ſocios ſolaretur, Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit. Hæc ſententia ſemel aptè ficta, ſemper vim ſui triplicem diuerſiſsimis affectibus refert: cùm & præterita tanto gratiora habentur in verbis, quanto grauiora referuntur in geſtis: & futura dum deſiderabilia faſtidio præſentium fiunt, ſemper meliora creduntur: ipſis autem præſentibus ob hoc nulla in parte miſeriarum iuſta comparatio adhiberi poteſt, quia multo maiore moleſtia, afficiunt, quantulacunque ſint iſta, quæ ſunt, quàm illa quæ ſiue tranſacta ſiue ventura: & ſi magna dicuntur, interim omnino tunc non ſunt: veluti ſi quis nocturnis pulicibus titillatus, atque ex eo vigilijs anxius,

alias forte, quas aliquando ex ardentiſsimis febribus diu ſuſtinuit, vigilias recordetur, procul dubio impatientius feret iſtarum inquietudinem, quàm illarum recordationé. Sed quamuis apud omnium ſenſus pro captu temporũ ita videri queat, nunquid tamen aliquis exiſtet, qui vel in ipſa anxietate pronũtiet grauiores pulices eſſe quàm febres? aut acerbius accipiat, ſe vigilare ſanum, quàm dormire nó potuiſſe moriturum? Quæ cum ita ſint, delicatis iſtis & querulis noſtris vtcunque cócedo, vt hæc, quibus nunc, quia ſic expedit, interdum admonemur ſentiendo grauia putent. Non tamen cohibeo, vt etiam adſerant comparando grauiora. Quemadmodum ſi quis molliſsimis è ſtratis cubiculoque percommodo matutinus egrediens, nocturno gelu lacunarium dorſa obriguiſſe herbasq; incanuiſſe proſpiceret, & inopinato viſu admonitus diceret, frigus eſt hodie, hic mihi nequaquã reprehendendus videretur, quia vel com muni vſu, vel proprio ſenſu locutus eſſet. At ſi trepidus in cubiculũ recurrens, ſtratiſque ſeſe adoperiens, vel magis abdens, clamaret tantum omnino frigus eſſe quan tum nec in Apennino aliquando fuerit,
cum

cùm Annibal elephantos, equos, plurimamq́ue exercitus ſui partem, niuibus clauſus atque oppreſſus amiſit, hunc ego puerilibus licentijs nauſeantem, non modo dicentem iſta non ferrem, ſed etiam ab ipſis ſtratis, otij ſui teſtibus, in populum publicumq; protraherem: eiq; foras producto, infantes in eo atq; ex eo gelu ludentes, iucundantes, ſudanteſq́ue monſtrarē, vt verboſa nugacitas delicatis vitiata nutrimentis, non in tempore violentiam, ſed in ſe eſſe ſegnitiem doceretur: & in comparatione rerū dijudicanda, non maiores parua toleraſſe, ſed ſe nec parua tolerare ſufficere probaretur. Quod euidentius ipſis in memoriam reuolutis præteritorum cladibus, approbabo, Pyrrhi bello in primis, ſicut ordo eſt, prodito: cuius cauſa & origo hæc fuit.

De bello Tarentinorum, quibus Pyrrhus Epirota auxilio fuit aduerſus Romanos.

CAPVT I.

ANno ab vrbe condita CCCCLXIIII. Tarentini Romanam claſſem fortè prætereuntem, ſpectaculo theatri proſpectam hoſtiliter inuaſerunt, quinq; tantum nauibus vix per fugam elapſis: cætera retracta in portum claſsis, & profli-

gata eſt, præfecti nauium trucidati, omnes bello vtiles cæſi, reliqui pretio venditi ſunt. Continuo miſsi, Tarentum à Romanis legati, vt de illatis quererentur iniurijs, pulſati ab ijſdem, auctas inſuper iniurias retulerunt. His cauſis bellum ingens exortum eſt. Romanos qui quantiq́; hoſtes circumſtreperent permetiẽtes, vltima adegit neceſsitas, proletarios quoq; in arma cogere, hoc eſt, eos qui in vrbe ſufficiendæ ſemper prolis cauſa vacabant, militiæ aſcribere: quippe cum fruſtra de prole cura ſit, niſi rebus præſentibus conſulatur. Itaque irruit in vniuerſos Tarentinorum fines cum Aemilio conſule Romanus exercitus, igni ferroq́ue vaſtat omnia, plurima expugnat oppida, iniuriam inſolenter acceptam crudeliter vindicat. Continuo Tarentinos plurimis finitimorum præſidijs fultos maximè Pyrrhus auxit, qui etiam in ſe ob magnitudinem virium conſiliorumq́ue, ſummam belli nomenq́ue traduxit: nam Tarentum vtpote ex Lacedæmonijs conditam cognatamq́ue Græciæ ciuitatem, vindicaturus, totas vires Epiri, Theſſaliæ & Macedoniæ, elephantos etiam vſque in id tempus inuiſos Romanis, numero XX. in Italiam primus

mus inuexit, terra, mari, viris, equis, armis, beluis, ad poſtremum viribus ſuis doliſque terribilis: niſi quod Delphici illius vaniſsimi ſpiritus, & mendaciſsimi nebulonis, quem magnum ipſi vatem ferunt, reſponſo circumuentus ambiguo, exitũ fecit eius qui non conſuluiſſet. Itaque apud Heracleam Campaniæ vrbem, fluuiumq; Sirim, prima inter Pyrrhum regem & Læuinum conſulem pugna commiſſa eſt. Conſumptus eſt grauiſsimo certamine dies, vtrinque omnibus mori intentis, fugere neſcijs. Introductos autem inter concurrentia agmina elephantos, forma truces, odore graues, mole terribiles, vt videre Romani, nouo pugnandi genere circunuenti & territi, equis maximè pauitantibus diffugerũt. Sed poſtquam Minucius quartæ legionis primus haſtatus protentam in ſe manum beluæ gladio deſecuit, & conturbatam dolore vulneris auerti bello, atque in ſuos ſæuire compulit, eiuſque immoderato diſcurſu perturbari ac permiſceri cœpere, finis pugnæ etiam beneficio noctis impoſitus eſt. Victos fuiſſe Romanos turpis fuga prodidit, quorum tunc cecidiſſe referuntur peditum XIIII. millia octingenti octoginta. capti

ta:capti MCCCX. Equites autem cæſi CCXLII. capti DCCCII. ſigna amiſſa XXII. Nam quantus è diuerſo numerus ſociorum Pyrrhi ſuerit extinctus, memoriæ traditum nō eſt: maximè quia ſcriptorum veterum mos eſt, ex ea parte quæ vicerit, occiſorum non commemorare numerum, ne victoriæ gloriam maculent damna victoris: niſi fortè cum adeo pauci cadunt, vt admirationem terroremq; virtutis augeat paucitas perditorum, ſicut in prima Perſici belli congreſsione apud Alexandrum Magnum fuit: cui inter quadringenta ferè millia hoſtium interfecta, nouem tantummodo in exercitu eius pedites defuiſſe referuntur. Sed Pyrrhus atrocitatē cladis, quam hoc bello exceperat, dijs ſuis hominibuſque teſtatus eſt, affigens titulum in templo Tarentini Iouis, in quo hæc ſcripſit: Qui ante hac inuicti fuere viri, pater optimè Olympi, hos ego in pugna vici, victuſq; ſum ab ijſdem. Et cum à ſocijs increparetur, cur ſe victū diceret qui viciſſet, reſpondiſſe fertur: Ne ego, ſi iterum eodem modo vicero, ſine vllo milite Epirum reuertar. Interea Romanus exercitus poſtquam victus clam fugit è caſtris, miſerabilem belli cladem graui-

grauioribus monſtris auctam accumulatamq́ue perſenſit. Nam pabulatores fortè progreſſos, velut hoſtilis quædam aborta tempeſtas, cum horribili fragore cœli correptos, diris fulminibus exuſsit: quippe XXXIIII. eorum idem turbo proſtrauit, XXII. semineces relicti, iumenta exanimata & capta quam plurima, vt merito contigiſſe non ſignum vaſtationis futuræ, ſed vaſtatio ipſa referatur. Secunda inter Pyrrhum & Romanos conſules pugna in Apuliæ finibus fuit: vbi clades belli ad vtroſque, ſed maximè ad Pyrrhum, victoria ad Romanos conceſsit. Nam cum diu obnixe cunctis in mutuã cædem ruentibus, anceps belli penderet euentus, Pyrrhus transfixo brachio, ſaucius prior ceſſit è prælio. Sed & Fabricius legatus tunc vulneratus eſt. Elephanti prima pugna vulnerari, atque in fugam cogi poſſe deprehenſi: deinde ſubiectis inter poſteriora ac mollia ignibus exagitati, ardẽtes inſuper machinas furore trepido circumferentes exitio ſuis fuere. Cęſa ſunt in ea pugna quinque millia Romanorum: de exercitu vero Pyrrhi viginti millia proſtrata ſunt. Regis ſigna ablata LIII. Romanorum vndecim amiſſa ſunt. Pyrrhus bello fractus,

fractus, Agathocle mortuo rege Syracuſano, ad Siciliæ accerſitus imperium, Syracuſas conceſsit.

Romani horrenda peſte corripiuntur. Cum Pyrrho tertium bellum geritur, fugatur, & interit.

CAPVT II.

SEd Romanorum miſeria nullis ceſſat inducijs. Conſumitur morborum malis intercapedo bellorum: & cū foris ceſſatur à prælio, agitur introrſum ira de cœlo. Nam Fabio Gurgite iterum, C. Genucio Clepſina conſulibus, peſtilentia grauis vrbem ac fines eius inuaſit: quæ cum omnes, tum præcipue mulieres pecudesque corripiens, necatis in vtero fœtibus, futura prole vacuabat, & immaturis partubus cum periculo matrum extorti abortus proijciebantur: adeo vt defectura ſucceſsio, & defuturum animantium genus, adempto vitalis partus legitimo ordine, crederetur. Interea reuerſum ex Sicilia Pyrrhum Curius conſul excepit, tertiumque id bellum contra Epirotas, apud Lucaniam in Aruſinis campis geſtum eſt. Itaque primo concurſu, cum Pyrrhi milites Romanorum impreſsionem trepidarent, circunſpectātesque fugam bello cedere

dere molirentur, Pyrrhus elephantos ex ſubſidijs iuſsit induci. Romani aſſueti iam pugnare cum beluis, cũ malleolos ſtupa inuolutos, ac pice oblitos, vncis inſuper aculeis tenaces præparauiſſent, eoſque flammatos in terga beluarum turreſque vibrarent, non difficile furentes ardenteſque beluas in eorum excidia, quorum ſubſidia fuerant, retorſerunt. Octoginta millia peditum in illo prælio habuiſſe regem dicunt, equitum vero ſex millia. Ex his cæſa referuntur trigintatria millia, capti autem ſunt mille trecenti. Pyrrhus quinto demum anno, quàm venerat, ab Italia victus aufugit, qui poſt multa grauiſsimaque bella, quæ geſsit, in Græcia apud Argos Achaiæ florentiſsimam vrbem, Spartani regni auiditate ſeductus ſaxo ictus occubuit. Tunc quoque apud Romanos Sextilia virgo Veſtalis, conuicta damnataque inceſti, ad portam Collinã viua defoſſa eſt.

Romani Tarentinos cum auxilijs Carthaginienſium vincunt, & in octauam legionem animaduertunt.

CAPVT III.

Anno ab vrbe cõdita CCCCLXXV Tarentini Pyrrhi morte comperta,

iterum

iterum noua aduerſum Romanos arma ſolicitant. Carthaginienſium auxilia per legatos poſcunt, atq; accipiunt. Conſerto prælio, vicere Romani: vbi iam tunc Carthaginienſes, quamuis nondum hoſtes adiudicati, vinci tamen à Romanis ſe poſſe ſenſerunt. Sequenti anno magnam viſcerum ſuorum partem ſeueritas Romana concidit. Nam aduentante dudum Pyrrho octaua legio diffidens Romanæ ſpei, nouum ſcelus auſa Rheginos omnes, quibus ſubſidio præerat, interfecit: prædam ſibi omnem atque ipſum oppidum vindicauit. Hoc facinus in tam ſceleratos defectores puniendum Genucio conſuli iuſſum eſt: qui obſeſſa Rheginorum vrbe, captiſq; omnibus, ipſe quidem in reliquos perfugas, & latrones exercuit digna ſupplicia, Romanos vero milites integræ legionis Romã miſit: qui populi iuſſu medio in foro virgis cæſi, ſecurique percuſsi ſunt. Viſa ſibi eſt tunc Roma vincere, cum legionem ſuam integram occidit: quæ ſine dubio victa fuiſſet, ſi eam hoſtili prælio perdidiſſet.

De horrendis quibuſdam prodigijs & de bello Picenti.

CAPVT IIII.

Anno

ANno ab vrbe cõdita CCCCLXXVII obſcœna & dira prodigia vel viſa Romæ, vel nuntiata ſunt. Aedes Salutis ictu fulminis diſſoluta, pars muri ſub eodẽ loco de cœlo, vt dicunt tacta eſt. Lupitres ante lucem ingreſsi vrbem, ſemeſum cadauer intulerunt, ſparſumque membratim in foro, ipſi ſtrepitu hominum exterriti, reliquerunt. Apud Formias multis ictibus fulminum mœnia vndique ambuſta & diſſoluta ſunt. Apud agrum Calenum repente flamma, ſciſſo hiatu terræ eructata, tribus diebus tribuſque noctibus terribiliter exæſtuans, quinque agri iugera, exhauſto penitus ſucco vbertatis, in cinerem extorruit, ita vt non fruges ſolum, ſed & arbores cum imis ſtirpibus abſumpſiſſe referatur. Sequenti abhinc anno, Sempronius conſul aduerſus Picentes duxit exercitum. Et cum directa intra iactum teli vtraque acies conſtitiſſet, repente ita cum horrendo fragore terra tremuit, vt ſtupore miraculi vtrunque paueſactum agmen hebeſceret. Diu attonitu vtrinque populi hæſitauere. Præiudicata incepti conſcientia, tandem procurſu cõcito iniere certamen. Triſte adeo id bellum fuit, vt merito dicatur tantum humanum

manum ſanguinem ſuſceptura etiam cum gemitu horriſono tunc terra tremuiſſe. Romani pauci admodum eo prælio qui euaſere, vicerunt.

Rurſum prodigia viſa, Vulſinienſium libertini cõſpirant aduerſus dominos, quibus Romani ſubuenerunt. Roma iterum peſte corripitur.

CAPVT V.

ANno ab vrbe cõdita CCCCLXXX inter multa prodigia, ſanguis è terra, lac viſum eſt manare de cœlo. Nam & plurimis locis ſcaturiens è fontibus cruor fluxit, & de nubibus guttatim in ſpeciem pluuiæ lacte demiſſo, diri, vt ipſis viſum eſt, terram imbres irrigauerunt. Eo tempore Carthaginienſes dato aduerſum Romanos auxilio Tarentinis cũ à ſenatu per legatos arguerẽtur, turpiſsimam rupti fœderis labẽ præſumpto accumulauere periurio. Tunc etiam Vulſinienſes Etruſcorum florẽtiſsimi, luxuria pene perierunt. Nam cum licentia in cõſuetudinem prorogata, ſeruos ſuos paſsim liberos facerent, conuiuijs allegarent, coniugijs honeſtarẽt, libertini in partem poteſtatis recepti, plenitudinem per ſcelus vſurpare meditati ſunt, & liberati ſeruitutis iugo, ambitu dominationis arſerunt: & quos domi-

dominos ſubditi æquanimiter dilexerũt, eos iam liberi, quos dominos fuiſſe meminerant, execrati ſunt. Itaque conſpirantes in facinus libertini (quorum tanta manus fuit, vt ſine controuerſia auſu potirẽtur) correptam vrbem ſuo tantum generi vindicant: patrimonia, coniugiaque dominorum ſibi per ſcelus vſurpant, extorres dominos procul abigunt, qui miſeri, exules egenteſque Romam deferuntur: vbi oſtentata miſeria, querelaque defleta, per Romanorum ſeueritatem & vindicati ſunt & reſtituti. Anno ab vrbe condita CCCCLXXXI. peſtilentia ingens apud Romam conflagrauit, cuius atrocitatem ſignificare contentus ſum, quia verbis im plere non poſſum. Si enim ſpatium tempo ris quo manſit inquiritur, vltra biennium vaſtando porrecta eſt: ſi depopulatio quã egerit, cenſus indictus eſt, qui non quantum hominum deperiſſet, ſed quantum ſu perfuiſſet inquireret: ſi violentia qua adfe cerit, Sibyllini libri teſtes ſunt, qui eam cœleſti ira impoſitam reſponderunt. Sed ne quem tentata vſurpatio trãſlationis offendat, quod cum Sibylla iratos deos dixerit, nos irã cœleſtem dixiſſe videamur, audiat & intelligat, quid hæc etſi plerum-

que per aërias poteſtates fiunt, tamen ſine arbitrio omnipotentis Dei omnino non fiunt. Eodem tempore Capparonia virgo Veſtalis inceſti rea, ſuſpendio perijt: corruptor eius, conſcijq́; ſerui ſupplicio affecti ſunt. Ecce continuatim, quæ & quanta numeramus accidiſſe annis ſingulis plurima: nter quos certè raro aut pene nullo nihil triſte geſtum eſt. Et hoc cum ijdem ſcriptores, propoſito ſibi magis laudandi negotio, cauerent numeroſitates miſeriarum, ne eoſdem quibus hæc & de quibus ſcribebantur offendere, auditoreſq́; ſuos exemplis præteritorum terrere potius, quàm *inſtruere viderētur. Porrò autem nos in vltimo temporum poſiti, mala Romanorũ ſcire non poſſumus, niſi per eos, qui laudauere Romanos. Ex quo intelligi datur, quanta illa fuerint, quæ ſtudio propter horrorē repreſſa ſunt, cum tanta inueniantur, quæ tenuiter inter laudes emanare potuerunt.

*inſtituere.

De Carthaginienſium origine, variaq́; fortuna, qua ante bellum Punicum primum ſunt vſi.

CAPVT VI.

ET quoniam ex hoc iam Punica bella ſuccedunt, res ipſa exigit, vt de Carthagi-

thagine, quæ ante vrbem Romam duos & ſeptuaginta annos ab Eliſa condita inuenitur, eiuſque cladibus ac domeſticis malis, ſicut Pompeius Trogus & Iuſtinus exprimunt, vel pauca referantur. Carthaginienſes vernaculum, atq; inteſtinum ſemper inter ſe malum habuere diſcordiã: qua infœliciter exagitante, nulla vnquam tempora vel foris proſpera, vel domi quieta duxerunt. Sed cũ inter cætera mala etiam peſtilentia laborarent, homicidijs pro remedijs vſi ſunt: quippe homines vt victimas immolabant, ętatemque impuberem, quæ etiam hoſtiũ miſericordiam prouocaret, aris admouebãt. De quo ſacrorum, immo ſacrilegiorum genere quid potiſſimum diſcutiendum ſit, non inuenio. Si enim huiuſmodi ritus aliqui dæmones pręcipere auſi ſunt, vt mortibus hominũ occiſione hominum ſatisfieret, intelligendũ fuit, ſe operarios atq; adiutores peſtilẽtię conduci, vt ipſi, quos illa nõ corripuiſſet, occiderẽt: ſanas enim atq; incorruptas offerri hoſtias mos eſt. ita autẽ illi non ſedarent morbos ſed pręuenirent. Itaque Carthaginienſes * aduerſis dijs propter iſtiuſmodi ſacra, ſicut Pompeius Trogus & Iuſtinus fatentur, ſicut autem apud nos * auerſis.

conſtat, propter præſumptionem impietatemq́ue ipſorum irato deo, cum in Sicilia diu infœliciter dimicaſſent, tranſlato in Sardiniam bello, iterum infœlicius victi ſunt: propter quod ducem ſuum Mazeum, et paucos qui ſuperfuerant milites, exulare iuſſerunt. Exules veniam per legatos petentes repulſi, patriam bello &, obſidione cinxerunt. Ibi tunc Mazeus dux exulum, Carthalonem filium ſuum ſacerdotem Herculis, quod ſibi velut inſultans purpuratus occurrerat, in crucem ſub oculis patriæ, ita vt erat, cum purpuris infuliſq́ue ſuſpendit. Poſt paucos dies vrbem ipſam cœpit, qui cum, interfectis plurimis ſenatorum, cruēte dominaretur, occiſus eſt. Hæc temporibus Cyri regis Perſarum geſta ſunt. Poſt hæc vero Ionilco rex Carthaginienſium, cum in Sicilia bellum gereret, repēte horribili peſte exercitum amiſit. Nec mora, morbis populo cateruatim cadente, cito quiſque correptus, mox mortuus, iam nec ſepeliebatur: cuius mali nuntius cum attonitam repentino luctu Carthaginem repleuiſſet, non ſecus ac ſi capta eſſet, turbata ciuitas fuit. Omnia vlulatibus perſonabant. clauſæ vbique ianuæ, cuncta priuata publicaq́ue

que officia damnata, vniuerſi ad portum decurrunt, egredienteſque de nauibus paucos qui cladi ſuperfuerant, de ſuis percontabantur. Poſtquam de clade ſuorum * dicentibus illis vel gementibus miſeri intelligunt, tunc toto litore plangentium voces, tunc infœlicium matrum vlulatus & flebiles querelæ audiebantur. Inter hæc procedit & ipſe de naui ſua imperator, ſordida ſeruilique tunica diſcinctus: ad cuius conſpectum plangentium iunguntur agmina. Ipſe quoque manus ad cœlū tendens, nunc ſuam, nunc publicam infœlicitatem accuſat & deflet: ad poſtremum vociferans per vrbem, tandem ingreſſus domum, cunctos qui lachrymātes proſequebantur, vltimo dimiſit alloquio: ac deinde obſeratis ianuis, excluſiſque etiam filijs, gladio dolorem vitamque finiuit. Hæc Darij tēporibus geſta ſunt. Poſt hæc Anno vir quidam Carthaginienſis, priuatis opibus reipub. vires ſuperans, inuadendæ dominationis hauſit cupiditatem. Cui rei conſilium vtile ratus eſt, vt ſimulatis vnicæ filiæ nuptijs, omnes ſenatores quorum dignitatem obſtaturam inceptis ſuis arbitrabatur, inter pocula veneno necaret. Quæ res per miniſtros prodita, ſine vltio-

* tacentibus.

ne vitata eſt, ne in viro tam potenti plus negotij faceret res cognita, quàm cogitata. Hoc conſilio eluſus Anno, alio machinaméto facinus aggredi parat. Seruitia côcitat, quibus repente incautã vrbem opprimeret. Sed cum ante ſtatutam cædibus diem proditum ſe præuentumque intellexiſſet, caſtellum quoddam cũ viginti millibus ſeruorum armatus occupat. Ibi dum Afros regemque Maurorũ concitat, captus eſt: ac primò virgis cæſus, deinde effoſsis oculis, & manibus cruribuſque fractis, velut à ſingulis membris pœna exigeretur, in conſpectu populi necatus eſt. Corpus verberibus lacerũ, cruci ſuffixum, filij cognatique omnes ſupplicio traditi: ne quis eum eiuſdem familiæ vnquam aut imitari, aut vlciſci meditaretur. Hæc temporibus Philippi geſta ſunt. Poſt hæc Carthaginienſes cum Tyrum vrbem auctorem originis ſuæ, ab Alexandro Magno captam euerſamque didiciſſent, timentes tranſitum eius in Africã futurum, Amilcarem quendam cognomento Rhodanum, virum facundia ſolertiaque præcipuum, ad perſcrutandos Alexandri actus direxerunt: qui per Parmenionem quaſi transfuga exceptus, dehinc

hinc in militiam regis admiſſus, omnia ciuibus ſuis per tabellas ſcriptas, & pòſt cera ſuperlitas enuntiabat. Hunc mortuo Alexandro Carthaginem reuerſum, quaſi vrbem regi vindicaſſet, non ingrato tantum animo, verumetiam crudeli inuidia necauerunt. Deinde cum aſsidua nec vnquam ſatis proſpera aduerſus Siculos bella gererent, & Syracuſas vrbē Siciliæ tūc florentiſsimam obſidione cinxiſſent, per Agathoclem Siciliæ regem miro circunuenti ingenio, vſque ad extrema deſperationis adacti ſunt. Nanque Agathocles cum apud Syracuſas à Carthaginienſibus obſideretur, ac ſe neque bello parem inſtructu copiarum, neque obſidionis patientem ſtipendiorum ſufficientia videret, bene prouiſo, ac melius diſsimulato conſilio, in Africam cum exercitu tranſit: ibi ſuis quid moliatur, aperit, deinde quid facto opus ſit, docet. Illico vnanimiter naues primum, in quibus venêre incendunt, ne qua ſpes refugiendi foret. Dehinc cum omnia in quæ direxiſſet, proſterneret, villas caſtellaque incenderet, Annonem quendam cum triginta millibus Pœnorū obuium habuit: quem cum duobus millibus ſuorum interfecit. Ipſe autem duos

tantum in eo bello perdidit. Qua pugna & Afrorum animis incredibiliter fractis, & ſuorum in immenſum auctis, vrbes caſtellaque expugnat, prędas ingentes agit, hoſtium multa millia trucidat. Caſtra deinde ad quintum lapidem à Carthagine ſtatuit, vt damna rerum opulentiſsimarũ vaſtationemque agrorum, & incēdia villarum de muris ipſius vrbis ſpecularentur: Adijcitur pręſentibus malis triſtior fama. Nam & apud Siciliam deletus cum imperatore Afrorum exercitus nuntiatur: quē reuera incautum ac penè otioſum Antander Agathoclis frater oppreſſerat. Hoc per totam Africam rumore diſperſo, non tributariæ tãtum vrbes ab his, verumetiam ſocij reges deficiebant: inter quos rex quoque Cyrenarum Ophellas, pactus eſt cum Agathocle communionē belli, dum regnum Africæ ardenter affectat. Sed poſtquam in vnum exercitus & caſtra iunxerũt, per Agathoclem blandimentis & inſidijs circunuentus, occiſus eſt. Carthaginienſes, contractis vndique copijs, in bellum exarſere. Quibus Agathocles habens ſecum Ophellę copias cōgreditur, eoſque magno vtriuſque exercitus ſanguine & graui prælio ſuperat.

Hoc

Hoc certaminis diſcrimine tanta deſperatio illata Pœnis eſt, vt niſi in exercitu Agathoclis orta ſeditio fuiſſet, transfugiturus ad eum Bomilcar dux Pœnorum cum exercitu ſuerit. Ob quam noxam in medio foro iuſſu Carthaginienſium patibulo ſuffixus, crudele ſpectaculum ſuis præbuit. Deinde cum poſt mortem Agathoclis Carthaginienſes Siciliam inſtructa claſſe vaſtarẽt, à Pyrrho rege Epiri ab Italia accerſito, terreſtri naualique certamine ſæpe ſuperati, nouiſsimè ad Romana bella conuerſi ſunt. Proh dolor, legũt ne iſta de veteribus, qui de recentibus cõqueruntur? Immò legunt, & ea non æquitate, ſed æmulatione conijciunt. Maximo enim illo & ineffabili, quem nec ipſi decernunt, ſtimulo compunguntur, nõ propter tempora mala, ſed propter tempora Chriſtiana: & deriuatio eſt inuidi hulceris, vt quicquid ſub execrabili agitur, atrocius eſſe videatur: ſicut etiã inter nos ſæpe inimicorum oculis videri ſolet eos quos execrãtur, nihil nõ prauũ, nihil non turpe, nihil nõ ſubſiciuũ, nihil non in vulnus ſuũ dicto factóue agere: & hoc tamen pene ſimpliciter. In tantũ enim captũ cor obliquat inuidia, vt rectũ natura nõ vide-

ac, de quorum numero ſunt iſti: ſed multo miſeriores, quia inimici Dei, ac perinde inimici veritatis: de quibus flentes hæc dicimus, & quos miſericorditer, ſi patiantur, arguimus, vt ſanemus, qui vitioſo oculo hæc vident, atque ideo duplicia illis videntur, quæ vident: & confuſi caligine nequitiæ, in id cadunt, vt minus videndo plus videant, cum tamen id quod ita, vt eſt, videre non poſsint: qui grauiora arbitrantur flagella patris, quàm hoſtis incendia: qui acerbiorem vocant blandientem, admonentem, & redimentem Deum, quàm perſequentem, dominantem, trucidantemq́; diabolum. Quanquam ſi de patre intelligerent, de caſtigatione gauderent: & ſi perui deretur fructus eruditionis, eſſet diſciplina tolerabilis: ac propter ſpem quæ nunc gentibus data eſt, antea verò non fuerat, leuiora ducerent, & ſi grauiora paterentur: quanquam contemptum miſeriarum poſſunt etiam à ſuis diſcere, apud quos ſumma mala pro ſummis bonis æſtimata ſunt, tantum vt gloriam famæ celebrem atque illuſtrem cõſequerentur: per quos colligi datur, quãta nobis, quibus æternitas beata promittitur, ſint toleranda

randa pro vita, cum illi tanta potuerint tolerare pro fama.

Romanorum aduerſus Syracuſanos & Pœnos res geſtæ, bellorumq́ variorum ſucceſſus. Seruorum ſociorumq́ naualium coniuratio.

CAPVT VII.

ANno ab vrbe condita CCCC. LXXXIII. Appio Claudio, Quinto Fabio conſulibus, Mamertinis, quorũ Meſſana nobilis Siciliæ ciuitas erat, auxilio contra Hieronem Syracuſanum regem, & Pœnorum copias Hieroni iũctas, App. Claudium conſulem cùm exercitu miſêre Romani: qui tam celeriter Syracuſanos Pœnosq́ue ſuperauit, vt ipſe quoque rex rerum magnitudine perterritus, antè ſe victum quàm congreſſum fuiſſe prodiderit: qui ex infractis viribus amiſſaque fiducia, cum pacem ſupplex rogaret, ducentis argenti talentis iuſſu conſulum multatus, accepit. Conſules Agrigentum Siciliæ ciuitatem, ibique pręſidia Pœnorum operibus valloque cinxerunt. Cumq́ue incluſus ea obſidione ſenior Annibal imperator Pœnorum ad ſummam egeſtatem redactus eſſet, Anno imperator nouus Carthaginienſiũ, cũ equitibus mille quingentis, & triginta millibus

bus peditum, triginta etiam elephantis ex improuiſo interceſsit, expugnationemque ciuitatis pauliſper diſtulit: ſed continuo ciuitas capta eſt. Pœni maximo bello victi & profligati, vndecim elephanti, in poteſtatem redacti, Agrigentini ſub corona omnes venditi ſunt. Annibal ſenior facta cum paucis eruptione, diffugit. Cn. Cornelio Aſina, C. Duilio conſulibus, cùm Annibal ſenior oram Italiæ maritimam inſtructa ſeptuaginta nauium claſſe vaſtaret, Romani & ipſi claſſem fabricari atque inſtrui præceperunt: quod Duilius conſul celeriter impleuit. Nam intra LX. diem quàm arbores cæſæ erant, centum XXX. nauium claſsis deducta in ancoris ſtetit. Cornelius Aſina conſul alter cum ſedecim nauibus Liparam inſulam petit, vbi ab Annibale, quaſi ad colloquium pacis euocatus, Punica fraude captus, atque in vinculis necatus eſt. Quod vbi Duilius alter conſul audiuit, cum triginta nauibus aduerſus Annibalem profectus eſt. Commiſſo nauali prælio, Annibal amiſſa naui, qua vehebatur, ſcaphā ſubductus aufugit, triginta & vna naues eius captæ, tredecim merſæ, tria millia hominum occiſa, ſeptem millia capta referũtur. Poſtea

Cartha-

Carthaginienſes C. Aquillio Floro, & L. Cornelio Scipione cõſulibus, Annonem in locum Annibalis ſubrogatum pro Sardis & Corſis defenſandis, nauali prælio præfecerunt: qui à Scipione cõſule victus, amiſſo exercitu, ipſe confertiſsimis hoſtibus ſe immiſcuit, ibiq; interfectus eſt. Eodem anno tria millia ſeruorum, & quatuor millia naualium ſociorum in vrbis Romæ excidium coniurarunt: & niſi maturata proditio conſilium præueniſſet, deſtituta præſidio ciuitas, ſeruili manu perijſſet.

Romani Camerinam vrbem temerè petunt. Annibal ſenior à ſuis lapidatur. Regulus Liparã Melitamq́; vaſtat. Clypea ſe Romanis dedit. Regulus ingentis magnitudinis ſerpente confecto, è Carthaginienſibus victoriam refert.

CAPVT VIII.

ANno ab hoc proximo, Calatinus conſul Camerinam Siciliæ vrbem petens, temere in anguſtias deduxit exercitum, quas Pœnorum copiæ iamdudum preſtruxerant. Cui cum omnino nulla vel obſiſtendi vel euadẽdi facultas eſſet, Calpurnij Flammæ virtute & opera liberatus eſt: qui lecta tercentum virorum manu, inſeſſum ab hoſtibus tumulum occupauit,

& in ſe Pœnos omnes pugnando conuertit, donec Romanus exercitus obſeſſas anguſtias, hoſte non vrgente, tranſiret. Cæſi ſunt in eo prælio omnes trecenti, ſolus Calpurnius quamuis multis confoſſus vulneribus, & cadaueribus obtectus, euaſit. Annibal ſenior Carthaginienſium iterum claſsi præpoſitus, infœliciter cum Romanis nauali prælio congreſſus & victus, ab exercitu ſuo, ſeditione orta, lapidibus coopertus interijt. Atilius conſul Liparam Melitamque inſulas Siciliæ nobiles peruagatus, euertit. Conſules in Africam iuſsi transferre bellum, cum trecentis triginta nauibus Siciliam petierũt, quibus Amilcar Pœnorum imperator & Anno claſsi præfectus occurrit. Conſerto nauali prælio Carthaginiẽſes in fugam verſi, ſexaginta quatuor naues perdiderunt. Victores conſules in Africam tranſuecti ſunt, primamque omnium Clypeam vrbem in deditionem receperunt. Inde Carthaginem petentes, trecenta aut eo amplius caſtella populati ſunt, infeſta Carthagini ſigna circuntulerunt. Manlius conſul ab Africa cum victrici claſſe decedens, viginti ſeptem millia captiuorum cum ingentibus ſpolijs Romam reuexit.

uexit. Regulus bellum Carthaginienſe ſortitus, iter cùm exercitu faciens, haud procul à flumine Bagrada caſtra conſtituit. vbi cum plurimos militum aquandi neceſsitate ad flumen deſcendentes ſerpens miræ magnitudinis deuoraret, Regulus ad expugnandam beſtiam cum exercitu profectus eſt: ſed nihil in tergo eius proficientibus iaculis, atque omni telorum ictu irrito, quæ per horrendum ſquamarum cratem quaſi per obliquam ſcutorum teſtudinem labebantur, mirumque in modum ne corpus læderet ipſo corpore pellebantur, cum inſuper magnam multitudinem morſu comminui, impetu proteri, halitu etiam peſtifero exanimari videret, baliſtas deferre imperauit, per quas ſaxum murale ſpinæ eius incuſſum, compagem totius corporis ſoluit. Talis ſiquidem eſt natura ſerpentis, vt cum pedibus carere videatur, coſtis tamen & ſquamis, quas à ſummo gutture vſque ad imam aluum parili modo diſpoſitas habet, ita inſtruitur, vt ſquamis quaſi vnguibus, coſtis quaſi cruribus innitatur. Non enim vt vermis, cui ſpinæ rigor non eſt, & in directum corpuſculi ſui partes gradatim porrigendo contra-
ctas,

ctas, contrahendo porrectas motum explicat, ſed alternis intenta conatibus latera ſinuoſa circunfert, vt per exteriorem ſpinæ curuaturam rigentem coſtarum aciem tendat, coſtis autem natura ad ſummum rectis ſquamarũ vngulas figat: quod viciſsim & celeriter agendo non ſolum plana perlabitur, ſed etiam conuexa conſcẽdit, tot veſtigijs inſtructa, quot coſtis. Huius itaque rei cauſa eſt, vt ſi in qualibet corporis parte ab aluo vſq; ad caput ictu aliquo collidatur, debilis reddita, curſum habere non poſsit: quia vbicunq; illi ictus inciderit, ſpinam ſoluit, per quam coſtarum pedes & motus corporis agebantur: vnde etiam hic ſerpens, qui tandiu tot iaculis inuulnerabilis obſtitit, ad vnius ſaxi ictum debilis ceſsit, ac mox circunuentus telis facile oppreſſus eſt. Corium autem eius Romam deuectum (quod fuiſſe centum viginti pedũ ſpatio ferunt.) aliquandiu cunctis miraculo fuit. Regulus aduerſus tres imperatores, id eſt, Aſdrubales duos & accitum ex Sicilia Amilcarem, atrociſsimum bellum geſsit, in quo cæſa ſunt Carthaginienſium XVII. millia, capta autem quinque millia, elephãti decem & octo abducti, oppida octoginta

duo

duo in deditionem ceſſere Romanis.

Carthaginienſes negata ſibi pace, auxilia vndiq; contraxiſſe, ac Xanthippo Lacedæmonio duce Romanos ſtrauiſſe, Regulum cepiſſe, eamq; iniuriam Aemilium & Fuluium vltos fuiſſe.

CAPVT IX.

Carthaginienſes fracti bellis, & cladibus exinaniti, pacē à Regulo popoſcerunt: ſed cum intolerabiles & duras conditiones pacis audiſſent, * tutius rati ſeſe armatos mori quàm miſeros viuere, pretio nō ſolum Hiſpanorum vel Gallorum auxilia, quæ iam dudum plurima habebant, ſed etiam Græcorum comparanda duxerunt. Itaque Xanthippum Lacedæmoniorum regem cum auxilijs accitū, ducem bello præfecerunt. Xanthippus inſpectis Pœnorum copijs atque in campum deductis, longe in melius mutato apparatu, pugnam cum Romanis conſeruit: Ingens ibi ruina Romanarum viriū fuit: nam viginti millia Romanorū in illa tunc congreſsione proſtrata ſunt. Regulus ille dux nobilis cum quingentis viris captus eſt, & in catenas coniectus, decimo demum anno Punici belli nobilem triumphum Carthaginienſibus præbuit. Xanthippus tam audacis facti conſcius rerum

* adiurati ſeſe.

inſtabilium mutationem timens, ilicò ex Africa migrauit in Græciã. Igitur Aemilius Paulus & Fuluius Nobilior conſules, audita captiuitate Reguli & clade exercitus Romani tranſire in Africam cum claſſe CCC. nauium iuſsi, Clupeam petunt. Eò confeſtim Carthaginienſes cum pari claſſe venerunt, nec differri potuit nauale certamen. CIIII. naues Carthaginienſium demerſæ, triginta cum pugnatoribus captæ, præterea triginta quinque millia militum ex ipſis cæſa ſunt: Romanorum autem nouem nauibus depreſsis, mille centum periêre milites. Cõſules apud Clupeam caſtra poſuerunt. Duo Annones imperatores Pœnorum eò rurſus cum magno exercitu conuenerunt, prælioque commiſſo, nouem millia militum perdiderunt. Sed & tunc apud Romanos nunquam diuturna felicitas erat, & qualeſcũque ſucceſſus magnis cõtinuo malorum molibus obruebantur. Cum Romana claſsis ad Italiam prædis onuſta remearet, infando naufragio euerſa eſt: nam de trecentis nauibus CCXX. perierunt, octoginta vix abiectis oneribus liberatæ ſunt. Amilcar dux Pœnorum cum exercitu in Numidiam Mauritaniamque miſſus,

ſus, poſtquam hoſtiliter cruenteque in vniuerſos egit, quòd Regulum libenter ſuſcepiſſe dicerentur, mille argenti talentis, & viginti millibus boum reliquos condemnauit. Principes autem omnium populorum patibulo ſuffixit. Tertio anno, ſicut ſemper indomitus furor cito periculorum obliuiſcitur, Seruilius Cæpio & Sempronius Blæſus conſules ducentis ſexaginta nauibus in Africã tranſgreſsi, vniuerſam oram maritimam, quæ circa Syrtes iacet, depopulati ſunt, atque in ſuperiora progreſsi, captis euerſisque ciuitatibus plurimis, ingentem prædam ad claſſem deuexerunt. Inde cum ad Italiam redirent, circa Palinuri promontorium, quod à Lucanis montibus in altum excurrit, illiſi ſcopulis, centum quinquaginta naues onerarias nobilemque prædam crudeliter acquiſitam, infœliciter perdiderunt. Vicit aliquando apud Romanos improbiſsimam cupiditatem enormitas miſeriarum: nam patres, quibus iam nauticę rei pertæſum erat, decreuêre ne amplius quam ſexaginta nauium claſsis ad ſubſidium haberetur Italiæ. quod quidem decretum continuo, adacti indomita cupiditate, ruperunt. Præterea

Cotta conſul in Siciliam trãſgreſſus, plurimis prælijs aduerſum Pœnos & Siculos terra marique pugnauit, & per totam Siciliam partim hoſtium, partim etiam ſociorum, inhumanas ſtrages reliquit. L. Cæcilio Metello, C. Furio Pacilo conſulibus Aſdrubal nouus Carthaginienſium imperator cum elephantis centum triginta, & equitum peditumque amplius triginta millibus Lilybæum venit ex Africa, & continuo cum Metello conſule apud Panormum pugnam conſeruit. Sed Metellus vim magnam beluarum timens, prius eas magno vſus conſilio vel in fugam, vel in mortem egit, & ſic facile quamuis magnã vim hoſtiũ ſuperauit. Viginti millia Carthaginienſium in eo prælio cæſa ſunt. Elephanti quoq; vigintiſex interfecti, centum & quatuor capti, & per Italiam ducti maximum Italicis gentibus ſpectaculũ præbuerunt. Aſdrubal cum paucis Lilybæum profugit, atque abſens à Pœnis capitis damnatus eſt.

Quod Pœni pace ſibi negata Regulum crudeliter interemerunt. Romanos parum fœliciter in Siciliam ſemel atque iterum pugnantes, tandem viciſſe.

CAPVT X.

POſt hæc feſsi tot malis Carthaginienſes, petendam eſſe à Romanis pacē decreuerunt. Ad quam rem Atilium Regulum antea ducem Romanum, quem iam per quinque annos captiuum detinebant, inter cæteros legatos pręcipue mittendum putauerunt: quem non impetrata pace ab Italia reuerſum, reſectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necauerunt. Alter deinde Atilius Regulus, & Manlius Vulſo ambo iterum conſules, cum claſſe ducentarum nauium & quatuor legionibus Lilybæum profecti ſunt: quod oppidum in promontorio ſitum, Romani obſidere conati, ſuperueniente Annibale, qui Amilcaris filius fuit, victi, maiore exercitus ſui parte perdita, ipſi ægre euaſerunt. Poſt hos Claudius conſul cum claſſe CXX. nauium ad Drepani portum contra hoſtem profectus, ibique mox exceptus claſſe Pœnorum ſuperatus eſt. Et ipſe quidem cum triginta nauibus Lilybæum in caſtra confugit: reliquæ omnes, hoc eſt, XC. aut captæ, aut demerſæ fuerunt: octo millia militum cæſa, viginti millia capta referuntur. Caius quoque Iunius collega Claudij, vniuerſam claſſem naufragio amiſit. Anno etiam con-

ſequenti claſsis Punica in Italiam tranſijt, eiuſq; plurimas partes longe lateq; vaſtauit. Interea Lutatius cum claſſe trecentarum nauiũ in Siciliam tranſuectus, dum apud Drepanum ciuitatem pugnam inter primores Siciliæ cieret, transfixo femore ægerrime, cum iam obrueretur, ereptus eſt. Porrò autem Pœnicum quadringentis nauibus magniſque copijs ad Siciliam, duce Annone, concurrunt. Nec Lutatius ſegnior, immo cõſilia Pœnorũ celeritate mira præuenit. Poſtquam proximè ſibi vtrorunque claſſes apud Aegates inſulam, per totã noctem intertextis propemodũ ancoris conſtiterunt, orta luce, prior Luctatius ſignum bello dedit. Crudeſcente pugna, victus Anno nauem auertit, & dux fugæ primus fuit. Aliquanta cum eo pars exercitus ſui Africam petit, alij confugêre Lilybæum, ſexaginta tres Punicę naues captæ ſunt, centum vigintiquinq; demerſæ, trigintaduo millia hominũ capta, cæſa quatuordecim millia fuêre. Romanorum autem duodecim naues demerſæ ſunt. Lutatius deinde ad Erycinam ciuitatem, quam Pœni tenebant, venit: ibiq; duo millia Carthaginienſium, conſerta pugna, interfecit.

Carthaginienſes cõdicionibus pretioq́ pacem impetraſſe. calamitoſam Tiberis inundationem, ignisq́ cuiuſdam vaſtationem Romæ fuiſſe. De bello in Faliſcos.

CAPVT XI.

TVnc Carthaginienſes præcipiti feſtinatione ad Lutatium conſulem, ac deinde Romam mittunt, orant pacem: quam condicionibus antè propoſitis illico conſequuntur. Condiciones autem erant, vt Sicilia Sardiniaque decederent, proq́ue impenſis bellicis puri argenti tria millia talentorum Euboicorum, æquis penſionibus, per annos viginti penderét. Huius pacis condicio eſt habita poſt annum tertium & vigeſimum, ex quo bellum Punicum primum fuerat inchoatum. Quis rogo duarum ciuitatum vnum bellum per annos viginti tres geſtum fando explicet? quot reges Carthaginienſium, quot conſules Romanorum, quot agmina exercituum, quantum numerum nauium contraxerit, profligarit, oppreſſerit? & tum demum, ſi illa ad plenum perpenſa videantur, de præſentibus iudicetur. Anno ab vrbe condita DVII. repentina ſubuerſio ipſius Romæ præuenit triumphum Romanorum: neque enim temere

dixerim, quando non vel modicam lætitiam, Romæ ſuperueniens repente quàm grauiſsimus luctus, oppreſſerit. Siquidem Q. Lutatio, A. Manlio conſulibus, diuerſæ ignium aquarumq́ue clades penè abſumpſere vrbem. Nam Tiberis inſolitis auctus imbribus, & vltra opinionem vel diuturnitate vel magnitudine redundãs, omnia Romæ ædificia in plano poſita deleuit. Diuerſæ qualitates locorum, ad vnã conuenere perniciem: quoniam & quæ ſegnior redũdatio tenuit, madefacta diſſoluit, & quæ curſus torrentis inuenit, impulſa deiecit. Aquarum grauiſsimam cladem grauior ignis ſecuta vaſtatio eſt: qui ignis incertum vnde ſurrexerit, plurimas ciuitatis partes peruagatus, cum hominum domorumq́ue miſerabilem ſtragẽ fecit, tum etiam tantum opum vno conſumpſit incendio, quantum plurimæ & peregrinæ victoriæ conferre vix poſſent. Dehinc cum omnia in circuitu fori popularetur, ædem Veſtæ corripuit. Et ne ſibi quidem dijs ſubuenientibus, ignem illum qui æternus putabatur, temporarius ignis oppreſsit: vnde etiam Metellus dum arſuros deos eripit, vix brachio ſemiuſtulatus aufugit. Ti. Sempronio Graccho, P. Vale-

P. Valerio Falcone conſulibus, cum Faliſcis bellauere Romani, eoque prælio quindecim millia Faliſcorum interfecta ſunt.

Gallos Ciſalpinos, Romanis nouos infeſtosq́; hoſtes, cæſos: Sardiniam rebellantem, ſubactam: Pœnos ægre pacem impetraſſe: Iani portas vno anno fuiſſe clauſas.

CAPVT XII.

EOdem anno Galli Ciſalpini noui extitere hoſtes. aduerſum quos varia ſorte bellatum eſt: nam in primo conflictu Valerij conſulis tria millia quingenti cedidere Romani, ſecundo quatuordecim millia Gallorum cæſa, duo millia capta ſunt. ſed ob priorem cladem triumphus conſuli denegatus eſt. T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo conſulibus, Sardinia inſula rebellauit, auctoribus Pœnis, vnde mox Sardi ſubacti & oppreſsi ſunt. Carthaginienſibus autem violatoribus pacis, quam ipſi popoſciſſent, inferri bellum decretum eſt. Contra Carthaginienſes pacem ſuppliciter popoſcerunt: & cum bis miſsis legatis nihil profeciſſent, poſt etiam decem principibus bis æque ſupplicantibus, nec impetrarent, nouiſsimè Annonis, hominis minimi inter

legatos, oratione meruerunt. Hoc anno porta Iani Gemini clauſa eſt, quia nuſquam eodem anno bellum erat. quod ſub Numa ſolum Pompilio rege prouenerat. Hinc demum nobis tacendum eſt, & tempora quibus conferri noſtra nullo modo poſſunt, ſilentio tranſmitti expedit: ne obtrectatores dierum vitæ ſuæ, ad inſultandum potius ſibi hoc ſtrepitu ſuſcitemus. Ecce portæ Iani clauſæ fuerunt, foris bellum Romanorum non fuit, omnem ſobolem ſuam in gremio ſuo conquieſcentem Roma continens non ſuſpirauit.

Et hoc quando? poſt primum bellũ Punicum: poſt quantũ temporis? poſt annos quadringentos XL. quandiu? anno vno: & quid altero ſubſecutũ eſt? vt de cæteris taceam, bellum Gallicum, & Annibal cũ bello Punico ſecũdo. Hei mihi cognouiſſe hæc & denudaſſe quàm etiã me pudet. Pax iſta vnius anni, vel magis vmbra pacis, lenimentum miſeriarũ, an incentiuum malorum fuit? ſtillicidium illud olei, in medium magnæ flammæ cadens extinxit fomitem tanti ignis, an aluit? Parũ aquæ frigidæ ardentiſsimis hauſtũ in febribus, ſanauit ægrotum, an potius incẽdit? per annos

nos prope DCC. id eſt, ab Hoſtilio Tullo vſque ad Cæſarem Auguſtum, vna tantummodo æſtate, Romana ſanguinē viſcera non ſudarunt: & inter plurimas mugnorum ſæculorū ætates miſera ciuitas, vere miſera mater, vix vno tempore à timore luctuum, vt non dicā ab ipſis luctibus, conquieuit. Hoc ſi quiſquam hominum tam parum in vita ſua quietis habuiſſet, numquid vel vixiſſe diceretur? Aut ſi quiſquā per totum annum doloribus & cruciatibus * angatur, medio aūt anni ipſius ſpatio vnum tantū diem tranquillū, & ſine conflictationibus tranſigat, nunquid ex eo leuamentum malorū accipiet, ac non totum annum miſerijs deputabit? Sed illi, inquit, hunc annum pro glorioſo ſigno infatigabilis virtutis collocauerūt, atque vtinam pro obliuione calamitatis continuæ præterijſſent. Nam ſicut in corpore hominis ita demum lepra dignoſcitur, ſi variatim inter ſanas cutis partes color diuerſus appareat, at ſi ita ſe vbiq; diffundat, vt omnia vnius coloris quāuis adulteri facias, perit illa diſcretio: ita ſi labor continuus æquali tolerantia, ſine reſpirandi appetitu perfluxiſſet, intentio voluntatis & electio cōſuetudinis diceretur.

* agatur.

tur. Cum autem in hoc pauxillulum otij tantopere vel maiorum gaudia, vel minorum ſtudia reclinantur, profecto diſcernitur, & quam iucunditatem habuerit hęc breuitas, & quam amaritudinem illa prolixitas: hoc eſt, & quies illa quàm grata fuiſſet, ſi diuturna manſiſſet, & hæc inceſſabilis miſeria quàm etiam vitanda fuerit, ſi vitari quacumque arte potuiſſet.

De interitu Amilcaris, & bello Romanorum in Illyrios, eiuſq; cauſa. De bello in Gallos Ciſalpinos. Item in Inſubres Gallos. De prodigijs varijs. De noua Gallorum clade, belloq; in Iſtros.

CAPVT XIII.

ANno ab vrbe condita DXVII. Amilcar dux Carthaginienſium, ab Hiſpanis in bello, cum aliud bellum aduerſus Romanos clã pararet, occiſus eſt. Sequenti anno legati Romanorum ab Illyrijs interfecti ſunt. Poſt cum ipſis Illyrijs atrociſsimum bellum geſtum eſt: in quo multis oppidis, populisque deletis, reliqui ſe Fuluio Poſtumioque conſulibus dediderunt. Tertio deinceps anno miſeram ciuitatem ſacrilegis ſacrificijs male potentes funeſtauere põtifices, namque decemuiri conſuetudinem priſcæ ſuperſtitionis *aggreſsi, Gallum virum & Gallam

*greſsis.

Gallam fœminam cũ muliere ſimul Græca in foro boario viuos defoderunt. Sed obligamentuum hoc magicum in contrarium continuo verſum eſt namque diras, illas quas fecerant externorum mortes, fœdiſsimis ſuorum cædibus expiauerunt. ſiquidem L. Aemilio Papo, C. Atilio Regulo conſulibus, magna formidine conſternatus ſenatus defectione ciſalpinæ Galliæ, cum etiam ex vlteriore Gallia ingens aduentare exercitus nuntiaretur, maximè gæſatorum. quod nomen nõ gentis, ſed mercenariorum Gallorum eſt. Itaque permoti conſules, totius Italiæ ad præſidium imperij contraxere vires. Quo facto, in vtriuſque cõſulis exercitu octingenta millia armatorum fuiſſe referũtur, ſicut Fabius hiſtoricus, qui eidem bello interfuit, ſcripſit. Ex quibus Romanorum & Campanorum fuerunt peditum trecenta quadragintaocto millia ducenti, equitum vero viginti ſex millia ſexcenti: cætera multitudo ſociorum fuit. Commiſſo prælio apud Aretium, Atilius conſul occiſus eſt: DCCC. millia Romanorum, nec ſaltem tanta, quanta eos terrere debuit, cæſa ſui parte, fugerunt: nam tria millia eorum tunc interfecta hiſtoriæ tradunt, quod

quod ideo ignominioſius turpiuſque eſt, tam paucis amiſsis, tanta agmina diffugiſſe, quia ſe in alijs victorijs non viribus animorum prævaluiſſe, ſed bellorum prouentibus, prodiderunt. Quis enim rogo in exercitu Romanorũ crederet numerũ iſtum fuiſſe ſaltem, non dico fugiſſe? Poſt hæc ſecundum cum Gallis prælium geſtũ eſt, in quo plane quadraginta millia Gallorũ trucidata ſunt. Sequenti anno Manlius Torquatus & Fuluius Flaccus conſules, primi trans Padum Romanas duxere legiones. Pugnatũ eſt ibi cum Inſubribus Gallis, quorum interfecta ſunt vigintitria millia, quinq; millia capta ſunt. Eo deinde anno, qui huic proximus fuit, dira miſerã vrbem terruere prodigia. Miſerã vtique, quæ hinc fremitu hoſtium, inde nequitia dæmonum terrebatur. namque in Piceno flumen ſanguine effluxit, & apud Tuſcos cœlum ardere viſum eſt, & Arimini nocte multa lucem claram effulſiſſe, ac tres lunas diſtantibus cœli regionibus exortas apparuiſſe. Tunc quoq; magno terræmotu Caria & Rhodus inſulæ adeo concuſſæ ſunt, vt labentibus vulgo tectis, ingens, quoque ille Coloſſus rueret. Eodemque anno Flaminius Cos. cõtemptis auſpicijs

quibus

quibus pugnare prohibebatur, aduerſum Gallos conflixit, & vicit. In quo bello nouem millia Gallorum cæſa, decem & ſeptem millia capta ſunt. Poſt hoc Claudius conſul gæſatorum triginta millia deleuit. vbi etiam ipſe Virdomarum regem in primam aciem progreſſus occidit: & inter multa Inſubrium, quos ad deditionem coegerat, oppida, Mediolanum quoque vrbem florentiſsimam cepit. Deinde Iſtri noui hoſtes excitati ſunt, quos Cornelius Minuciuſque conſules multo quidem Romanorum ſanguine ſubegerunt. Emergit hic paululum antiquus ille Romanorum improbæ laudis etiam de parricidijs appetitus. Nam Fabius Cenſorius Fabium Buteonem filium ſuũ furti inſimulatum, interfecit dignum ſcilicet facinus, quod pater vel parricidio plectendum duceret, quod ne leges quidem, niſi multa pecuniæ, aut ad ſummum exilij, circa quemlibet hominum cenſuerunt.

De bello Punico ſecundo. Annibal ingẽtes ſtrages in Romanos edidit per Gallos viam aperiens.

CAPVT XIIII.

ANno ab vrbe condita DXXXIIII. Annibal Pœnorum imperator Saguntum, florentiſsimam Hiſpanię ciuita-

tem,

tem, amicam populi Romani, primum bello petitam, deinde obſidione cinctam, & fame excruciatam, omniaque fortiter contéplatione fidei, quam Romanis deuouerant, digna indignaq; tolerantem, VIII. demum menſe deleuit. Legatos Romanorum ad ſe miſſos, iniurioſiſsimè etiam à conſpectu ſuo abſtinuit. Exinde odio Romani nominis, quod patri Amilcari, cum eſſet nouem annos natus, fideliſsime, aliâs infideliſsimus, ante aras iurauerat, P. Cornelio Scipione, & Ti. Sempronio Longo conſulibus, Pyrenæum montem tranſgreſſus, inter ferociſsimas Gallorum gentes ferro viam aperuit, & nono demum die à Pyrenæo ad alpes peruenit. vbi, dum montanos Gallos repellere ab aſcenſu obnitentes bello ſuperat, atque inuias rupes igni ferroque reſcindit, quatriduũ commoratus, quinta demum die cum maximo labore ad plana peruenit. Fuiſſe tunc exercitum eius centum millium peditum, & XX. millium equitum definiunt. Scipio conſul Annibali primus occurrit, commiſſoque prælio apud Ticinum, ipſe grauiter vulneratus per Scipionem filium admodum prætextatum, qui poſt Africanus cognominatus eſt, ab ipſa morte liberatus

ratus euaſit. Cæſus eſt ibi pene omnis Romanus exercitus. Pugnatum deinde eodẽ conſule ad flumen Trebiam, iterumq́; Romani pari clade ſuperati ſunt. Sempronius conſul cognito collegæ caſu, à Sicilia cum exercitu rediјt, qui ſimiliter apud eundem fluuium congreſſus, amiſſo exercitu, pene ſolus euaſit. In eo tamen bello etiam Annibal ſauciatus eſt: qui poſtea cũ in Etruriam primo vere tranſiret, in ſummo Apennio tempeſtate correptus, biduo cõtinuo immobiliter cum exercitu niuibus concluſus & onuſtus, obriguit: vbi magnus hominum numerus, iumẽta complurima, elephanti autem pene omnes frigoris acerbitate perierunt. At vero alter tunc Scipio frater conſulis Scipionis, in Hiſpania plurima bella geſsit. Magonem quoque Pœnorum ducem, bello vicit & cepit.

Multa miraq́; tum prodigia paßim apparuiſſe: quod Annibal aſtu ad internecionem pene Flaminij conſ. exercitum ceciderit.

CAPVT XV.

Diris tunc etiam Romani prodigijs territi ſunt. Nam & ſolis orbis minui viſus eſt, & apud Arpos parmę in cœlo viſæ, ſol quoque pugnaſſe cum luna,

apud Carpenas interdiu duas lunas ortas, in Sardinia ſanguine duo ſcuta ſudaſſe, Faliſcis cœlũ ſcindi velut magno hiatu viſum, apud Antiũ metentibus cruẽtas ſpicas in corbẽ decidiſſe. Igitur Annibal ſciens Flaminium conſulem ſolum in caſtris eſſe, quo celerius imparatum obrueret, primo vere progreſſus, arripuit propiorem, ſed paluſtrẽ viã: & tum forte Sarnus late redundans, pendulos & diſſolutos campos reliquerat: (de quibus dictum eſt, Et quæ rigat æquora Sarnus) in quos cum exercitu progreſſus Annibal, nebulis maxime quæ de palude exhalabantur, proſpectum auferentibus, magnam partem ſociorum iumentorumque perdidit. Ipſe autem vni elephanto qui ſolus ſuperfuerat ſuperſedens, vix difficultatem itineris euaſit: ſed oculum, quo iam dudum ægrotauerat, violentia frigoris, vigiliarũ ac laboris amiſit. Vbi vero proximus caſtris Flaminij conſulis fuit, vaſtatione circumiacentium locorũ Flaminium in bellum excitauit. Hæc pugna ad Traſimenum lacum facta eſt: vbi exercitus Romanus infœliciſsimè arte circunuentus Annibalis, funditus trucidatus eſt: ipſe quoque cõſul occiſus, vigintiquinque millia

Roma-

Romanorum in eo prælio cæſa, ſex millia capta referuntur. De exercitu vero Annibalis duo millia ceciderũt. Famoſum hoc Traſimenum lacum certamen fuit tanta clade Romana, maxime cũ ita intentus pugnantium ardor extiterit, vt grauiſsimum terræmotum, qui tunc forte tam vehemẽs factus eſt, vt vrbes diruiſſe, montes tranſtuliſſe, diſcidiſſe rupes, & flumina retrorſum coegiſſe referatur, pugnantes omnino non ſenſerint. Factam ad Traſimenum ruinam, ſequitur pugna Cannenſis, quamuis Fabij Maximi dictatoris tempus medium fuerit, qui impetum Annibalis cunctando tardauit.

De miſeranda Romanorum clade ad Cannas, de conſilio relinquendi Italiam quomodo Romani reſpirarint, exercitumq́; repararint. Item de varijs prælijs.

CAPVT XVI.

ANno ab vrbe condita DXLL. Aemilius Paullus, & C. Terentius Varro conſules, contra Annibalem miſsi, impatientia Varronis conſulis infœliciſſime apud Cannas Apuliæ vicum pene omnes Romanæ ſpei vires perdiderunt. Nã in ea pugna quadragintaquatuor millia Romanorum interfecta ſunt: quanquam

& de exercitu Annibalis magna pars cæſa eſt: nullo tamen Punico bello Romani adeo ad extrema interneccionis adducti ſunt. Perijt enim in eo conſul Aemilius Paullus, conſulares aut prætorij viri viginti interfecti ſunt, ſenatores vel capti vel occiſi ſunt triginta, nobiles viri trecenti, pedeſtrium militum quadraginta millia, equitum tria millia quingenti. Varro conſul cum quinquaginta equitibus Venuſiam fugit. Nec dubium eſt, vltimum illum diem Romani ſtatus futurum fuiſſe, ſi Annibal mox poſt victoriam ad peruadendam vrbem cõtendiſſet. Annibal in teſtimonium victoriæ ſuæ tres modios anulorum aureorum Carthaginem miſit, quos ex manibus interfectorum equitum Romanorum ſenatorumque detraxerat. Vſqueadeo autem vltima deſperatio Reipublicæ apud reſiduos Romanos fuit, vt ſenatores de relinquenda Italiã, ſedibuſque quærendis conſilium ineũdum putarent. Quod auctore Cæcilio Metello confirmatum fuiſſet, niſi Cornelius Scipio tribunus tunc militum, idem poſt Africanus diſtricto gladio deterruiſſet, ac potius pro patriæ defenſione in ſua verba iurare coegiſſet. Romani ad ſpem vitæ, quaſi ab inferis

inferis reſpirare auſi, dictatorem Decimũ Iunium creant: qui delectu habito ab annis decem & ſeptem, immaturæ inordinatæque militiæ quatuor legiones vndecunque contraxit. Tunc etiam ſeruos ſpectati roboris ac voluntatis, vel oblatos vel ſi ita opus fuit, publico pretio emptos ſub titulo libertatis, ſacramento militiæ adegit. Arma quæ deerant, templis detraxerunt, egenti ærario priuatæ opes refuſæ ſunt. Ita equeſter ordo, ita plebs trepida, oblita ſtudiorum in communi cõſulit. Iunius quoque dictator antiquum Romanæ miſeriæ factum recolens pro ſupplemento exercitus edicto, velut aſylo patefacto, homines quicunque ſceleribus ac debitis obnoxij eſſent, impunitate promiſſa, militiæ mancipauit. quorum numerus ad ſex millia virorum fuit. Campania vero vel potius omnis Italia ad Annibalem, deſperata penitus Romani ſtatus reparatione, defecit. Poſt hoc Lucius Poſtumius prætor aduerſum Gallos pugnare * iuſſus, cũ exercitu cæſus eſt. Deinde Sempronio Graccho, Q. Fabio Maximo conſulibus, Claudius Marcellus ex prætore proconſule deſignatus, Annibalis exercitũ prælio fudit, primuſque poſt tantas Reipu- missus.

blicæ ruinas ſpem fecit, Annibalem poſſe ſuperari. Scipiones autem in Hiſpania Aſdrubalem Pœnorum imperatorẽ ad Italiam exercitum comparantem, grauiſsimo bello oppreſſerũt. Nam triginta quinque millia militum de exercitu eius vel cæde vel captione minuerunt. Celtiberos milites, quam primam externam manum Romani in caſtris habere cœperunt, pretio ſolicitatos, ab hoſtium ſocietate in caſtra ſua duxerunt. Sempronius Gracchus proconſul, ab hoſpite ſuo Lucano quodã inductus in inſidias, occiſus eſt. Centenius Penula centurio decerni ſibi vltro bellum aduerſum Annibalem petijt: à quo cum octo millibus militum, quos in acie duxerat, cæſus eſt. Poſt hunc Cneus Fuluius prætor ab Annibale victus, amiſſo exercitu, vix euaſit. Pudet recordationis. Quid enim dicam improbitatem magis, an miſeriam Romanorum? immo verius vel improbam miſeriam, vel miſeram improbitatem. Quis credat eo tempore, quo ærarium populi Romani egenam ſtipem priuata collatione poſcebat, miles in caſtris, non niſi aut puer, aut ſeruus, aut ſceleratus, aut debitor, & ne ſic quidem numerus idoneus erat, ſenatus

in curia omnis pene nouitius videbatur: poſtremo cum ita imminutis fractiſque omnibus deſperaretur, vt conſilium de relinquẽda Italia ſubiretur, eo tempore cum vnum domeſticum bellum, vt diximus, ferri nullo modo poſſet, tria inſuper trãſmarina bella fuiſſe ſuſcepta? vnum in Macedonia contra Philippum potentiſsimum Macedoniæ regem, alterum in Hiſpania contra Aſdrubalem Annibalis fratrem, tertium in Sardinia cõtra Sardos & alterum Aſdrubalem Carthaginienſium ducem, extra hoc quartum Annibalis, quo in Italia premebantur: & tamen fortis in alterutrum deſperatio, in meliora profecit. nam in his omnibus deſperando pugnarunt, pugnando vicerunt. Ex quo euidenter oſtenditur, non tempora tunc fuiſſe tranquilliora otijs, ſed homines miſerijs fortiores.

Claudius Marcellus Syracuſas capit. Annibal ad Anienem Romanos terret, nec obruendi copia datur.

CAPVT XVII.

ANno ab vrbe condita DXLIII. Claudius Marcellus Syracuſas opulentiſsimam vrbem Siciliæ ſecunda oppugnatione vix cepit: quam cum iampri-

dem obſediſſet, Archimedis Syracuſani ciuis admirabili ingenio præditi machinis repulſus, expugnare non potuit. Decimo anno poſtquam Annibal in Italiam venerat, Cn. Fuluio, Sulpicio cõſulibus, Annibal de Campania mouit exercitum: & cum ingenti clade omnium per Sidicinum Sueſſanumq; agrum via Latina profectus, ad Anienem fluuium tribus millibus ab vrbe cõſedit, incredibili totius ciuitatis metu, cum ſenatu populoque diuerſis curis trepido, matronæ quoque amentes pauore per propugnacula currerent, & conuehere in muros ſaxa, primæq; pro muris pugnare geſtirent. Ipſe autem cum expeditis equitibus vſque ad portam Collinam, infeſtus acceſsit, deinde omnes copias in aciem direxit. Sed & conſules, Fuluiuſque proconſul non detrectauere pugnam. At vbi expoſitæ vtrinq; acies conſtiterunt, in conſpectu Romæ præmium victoris futuræ, tantus ſubito ſe imber è nubibus grandine mixtus effudit, vt turbata agmina, vix armis retentis, in ſua ſe caſtra colligerent. Deinde cum ſerenitate reddita in campum Copię atque in aciem rediſſent, rurſum violentior fuſa tempeſtas, maiore metu mortalium audaciam

coërcuit,

coërcuit, territoſque exercitus in tentoria refugere coëgit. Tunc conuerſus in religionem Annibal, dixiſſe fertur, potiundæ ſibi Romæ modo voluntatem non dari, modo poteſtaté. Reſpondeāt nunc mihi obtrectatores veri Dei hoc loco, Annibali à capeſſenda ſubruendaque Roma vtrum Romana obſtitit fortitudo, an diuina miſeratio: aut forſitan conſeruati iſti dedignantur fateri, quod Annibal & victor extimuit, & cedens probauit? At ſi iſtam diuinam tutelam per pluuiam de cœlo veniſſe manifeſtum eſt, ipſam autem pluuiam opportunis & neceſſarijs temporibus non niſi per Chriſtum, qui eſt verus Deus, miniſtrari, etiā ab huiuſmodi ſatis certo ſciri, nec negari poſſe exiſtimo, maximè nunc, quando ad documentum potentiæ eius cum ſiccitate turbante, pluuiam poſcere aſsidue contingit, & alternis vicibus nunc gentiles, nunc Chriſtiani rogant: nec vnquam etiam ipſis teſtibus factum eſt, vt optati imbres ſuperueniant niſi in die, quo rogari Chriſtum & Chriſtianis rogare permittitur: proculdubio conſtat, vrbem Romam per hunc eundem verum Deū, qui eſt Chriſtus Ieſus, ordinantem ſecundum placitum ineffabilis iu-

dicij ſui, & tunc ad futuræ fidei crudelitatem ſeruatā fuiſſe, & nunc pro parte ſui incredula caſtigatam. At vero in Hiſpania ambo Scipiones à fratre Aſdrubale interfecti ſunt. In Campania Capua capta eſt à Q. Fuluio proconſule: principes autem Campanorum veneno mortem ſibi conſciuerunt. Senatum omnem Capuæ, etiam prohibente ſenatu Romano, Fuluius ſupplicio necauit. Interfectis in Hiſpania Scipionib[illegible]s, cum omnibus incuſſo pauore cunctantibus, Scipio ſe admodum adoleſcens vltro obtuliſſet, & pudenda penuria eſſet ærarij, Claudio Marcello & Valerio Læuino auctoribus, qui tunc conſules erant, aurum argentumque ſignatū ad quæſtores palam omnes ſenatores in publicū contulerunt, ita vt nihil præter anulos ſingulos, bullasq; ſibi ac filijs, & deinde per filias vxoresq; ſuas ſingulas tantum auri vncias, & argenti non amplius quā ſingulas libras relinquerent.

De varijs cladibus inter Romanos & Pœnos vtrinque acceptus, modo huc, modo illuc victoria inclinante.

CAPVT XVIII.

SCipio annos natus vigintiquatuor, imperiū in Hiſpaniā procōſulare ſortitus,

titus, vltionem præcipue patris & patrui animo intendens, Pyrenæum tranſgreſſus primo impetu Carthaginem nouam cœpit: vbi ſtipendia maxima, præſidia valida, copiæ auri argentique magnæ Pœnorum habebantur: ibi etiam Magonem fratrem Annibalis captum, cum cæteris Romam miſit. Læuinus conſul ex Macedonia rediens, Agrigentum vrbem Siciliæ expugnauit: ibiq; Annonem Afrorum ducem cepit, quadraginta ciuitates in deditioné accepit, vigintiſex expugnauit. Annibal in Italia Cn. Fuluium proconſulem, vndecim præterea tribunos, XVII. millia militum interfecit. Marcellus conſul cum Annibale triduum continuum dimicauit. Primo die pari pugna diſceſſum eſt, ſequenti victus conſul, tertio victor octo millia hoſtium interfecit, ipſum Annibalem cum reliquis fugere in caſtra compulit. Fabius Maximus conſul Tarentum, quæ à Romanis deſciuerat, iterum expugnauit & cœpit: ibique ingentes copias Annibalis cum ipſo duce eius Carthalone deleuit, triginta millia hominum captiuorum vendidit, pretia in fiſcum retulit. Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus cõſul ab Annibale

cum exercitu occiſus eſt. Scipio in Hiſpania Pœnorum ducem Aſdrubalem vicit, & caſtris exuit. Præterea octoginta ciuitates, aut deditione, aut bello in poteſtaté redegit. Afris ſub corona venditis, ſine pretio dimiſit Hiſpanos. Annibal vtrunque conſulem Marcellum & Criſpinum inſidijs circunuentos, interfecit. Claudio Nerone & M. Liuio Salinatore conſulibus, cum Aſdrubal Annibalis frater ab Hiſpanijs per Gallias ad Italiam veniret, iuſſusque à Carthaginienſibus, vt fratri cum copijs iungeretur, magna ſecum auxilia Hiſpanorum Gallorumque deduceret, cum maturato aduentu deſcendiſſe iam ex Alpibus conſulibus proditus fuiſſet, ab exercitu Romano, ignorante Annibale, præuentus, cum omni exercitu ſuo interfectus eſt. Diu quidem incertus belli euentus fuit, elephantis maximè Romanam infeſtantibus aciem, qui à militibus Romanis occiſi ſunt, quos à volitando velites vocant: quod genus militiæ paulo antè repertum fuerat, vt lecti agilitate iuuenes, cùm armis ſuis poſt terga equitũ ſederent: & mox cum ad hoſtem ventum eſſet, equis deſilirent, & continuo pedites ipſi ex alia parte equitibus, per quos ad-
uecti

uecti ſuerant dimicantibus, hoſtem perturbarent. Ab his ergo velitibus elephanti retroacti, cum regi iam à ſuis non poſſent, fabrili ſcalpro inter aures adacto, necabantur. Id genus occidendæ, cum opus eſſet, beluæ, idem dux Aſdrubal primus inuenerat. Fuit hoc prælio Pœnis Metaurus flumen, vbi Aſdrubal eſt victus, quaſi Traſimenus lacus: & Sena Piceni ciuitas, vt vicus ille Canenſis. Nam LVIII. millia de exercitu Aſdrubalis ibi occiſa ſunt, capta ſunt quinque millia quadringenti. Quatuor millia ciuium Romanorum inter eos reperta atque reuocata ſunt, quod victoribus conſulibus ſolatio fuit. Nam & ab exercitu eorum octo millia ceciderunt, Annibali caput fratris ſui Aſdrubalis, antè caſtra proiectum eſt. Quo viſo & ſimul clade Pœnorum cognita, anno XIII. quàm in Italiam venerat, refugit in Bruttios. Poſt hæc anno continuo inter Annibalem & Romanos quies à tumultu bellorum interceſsiſſe viſa eſt, quia inquietudo morborum in caſtris erat, & grauiſsima peſtilentia vterque exercitus agebatur. Interea Scipio vniuerſa Hiſpania à Pyrenæo vſque ad oceanum in prouinciam redacta Romam venit, conſul cum Li-

cinio

cinio Craſſo creatus in Africam tranſijt, Annonem Amilcaris filium, ducem Pœnorum interfecit, exercitum eius partim cæde, partim captiuitate diſperdidit: nam vndecim millia Pœnorum eó prælio occidit. Sempronius conſul cum Annibale cógreſſus & victus, Romam refugit. Scipio in Africa aggreſſus hiberna Pœnorum, atque alia Numidarum, quæ vtraq; haud procul ab Vtica erant, nocte concubia fecit incendi. Pœni trepidi cum caſu accidiſſe ignem putarent, inermes ad extinguendum concurrerũt: quare facile ab armatis oppreſsi ſunt. In vtriſque caſtris quadraginta millia hominum igni ferroque cóſumpta ſunt, capta quinque millia. duces ipſi miſerabiliter ambuſti, ægre effugerunt. Aſdrubal imperator Carthaginẽ profugus venit. Itaq; Syphax & Aſdrubal mox plurimũ reparauere exercitũ, atque iterũ cum Scipione cógreſsi ſunt, victiq; fugerunt. Syphacẽ fugientẽ Lælius & Maſſaniſa ceperunt, cætera multitudo Cirtã confugit, q̃ Maſſaniſa oppugnatam in deditioné recepit. Syphacẽ ad Scipionem catenis vinctum deduxit, qué Scipio cum ingentibus ſpolijs, plurimiſq; captiuis Romam perducẽdum Lælio tradidit.

Anni-

Annibalem in Africam reuocatum, à Scipione ſuperatum, fugatumq́ue fuiſſe: & Carthaginienſibus pacem conceßiſſe Romanos.

CAPVT XIX.

ANnibal in Africam redire iuſſus, vt feſsis Carthaginienſibus ſubueniret, flens reliquit Italiam, omnibus Italici generis militibus qui ſequi nollent, interfectis. cui ad Africanum litus propinquãti, iuſſus quidam è nauticis aſcendere in arborem nauis, atque inde ſpeculari, quã regionem teneret, ſepulchrum dirutum ſe proſpexiſſe reſpondit. Abominatus dictum Annibal, deflexo curſu ad Leptim oppidum, copias expoſuit: vbi continuo refecta multitudine, Carthaginem venit. deinde colloquium Scipionis petijt. Vbi cum ſe diu attoniti admiratione mutua duo clariſsimi duces ſuſpexiſſent, infecto pacis negotio prælium conſertum eſt: quod diu magnis ducum artibus diſpoſitum, magnis copiarum molibus geſtum, magnis militum viribus conſummatum, Romanis victoriam contulit. Octoginta ibi elephanti vel capti vel occiſi ſunt, Carthaginienſium interfecta ſunt viginti millia quingenti. Annibal omnia & ante prælium & in prælio expertus, cum paucis,

paucis,hoc eſt, vix quatuor equitibus,inter tumultum elapſus, Adrumetum confugit. Poſtea Carthaginem poſt ſex & triginta annos, quàm inde paruus cum patre exierat,venit: conſultantiq́ue ſenatui, nullam eſſe reſiduam ſpem, niſi in petenda pace,perſuaſit. Cn.Cornelio Lentulo, P.Aelio Pæto conſulibus, Carthaginienſibus pax per Scipionem voluntate ſenatus populiq́ue conceſſa eſt. Naues tamen plus quàm quingẽtæ in altum productæ, in conſpectu ciuitatis incenſę ſunt.Scipio iam tunc cognomento Africanus, triumphans vrbem ingreſſus eſt. quem Terentius, qui poſtea comicus, ex nobilibus Carthaginienſium captiuis pileatus (quod indultæ ſibi libertatis inſigne fuit) triumphantem poſt currum ſecutus eſt.

De bello Macedonico,in quo cum varijs ac diuerſis Romani,præcipue aduerſus Macedones & Antiochum Syriæ regem,varie pugnauerunt.

CAPVT XX.

ANno ab vrbe condita DXLVI. bellum Punicum ſecundũ finitum eſt, quod geſtum eſt annis ſeptendecim: cui Macedonicum continuo ſucceſsit, quod Quinctius Flamininus Cos. ſortitus,poſt multa & grauiſsima prælia quibus Macedones

dones victi ſunt, pacem Philippo dedit. Deinde cum Lacedæmonijs pugnauit, victo Nabide duce ipſorum, nobiliſsimos obſides Demetriũ Philippi filium & Armenem Nabidis filium, ante currum duxit. Romani captiui, qui ſub Annibale per Græciam venditi fuerant, vniuerſi recepti, capitibus raſis ob deterſam ſeruitutem, currum triumphãtis ſecuti ſunt. Eodem tempore Inſubres, Boij atque Cæno mani, contractis in vnum viribus, Amilcare Pœno duce, qui in Italia remanſerat, Cræmonam Placentiamque vaſtãtes, difficillimo bello à L. Furio prætore ſuperati ſunt. Poſtea Flamininus proconſule Philippum regem, & cum eo Thracas, Macedones, Illyrios, multasque præterea gentes, quæ in auxilium ei venerãt, bello ſubegit. Victi Macedones, caſtra amiſerunt. octo millia hoſtium eodem die cæſa, quinque millia capta Polybius ſcribit. Valerius dicit quadraginta millia trucidata. Claudius vero triginta duo millia interfecta commemorat. Sed hæc varietas ſcriptorum vtique fallacia eſt. Fallaciæ autem cauſa, profecto adulatio eſt, dum victoris laudes accumulare, virtutemque patriæ extollere vel præſentibus vel po-

ſteris ſtudent:alioquin ſi inquiſitus nõ fuiſſet numerus, nec qualiſcunq; fuiſſet expreſſus. Quod ſi glorioſum eſt duci & patriæ, plurimos hoſtium peremiſſe, quanto magis lætum patriæ & duci beatũ poteſt videri, ſuorum vel nullos vel pauciſſimos perdidiſſe. Ita lucidiſsime patet, quod ſimili impudentia mẽtiendi, qua occiſorum hoſtium numero adijcitur, ſociorum quoque amiſſorum damna minuuntur, vel etiam omnino reticentur. Igitur Sempronius Tuditanus in Hiſpania citeriore, bello oppreſſus, cum omni exercitu Romano interfectus eſt. Conſul Marcellus in Etruria à Boijs oppreſſus, magnam partem exercitus perdidit. cui poſtea Furius alter conſul auxilio acceſsit: atque ita vniuerſam Boiorum gentẽ igni ferroque vaſtantes, propemodum vſque ad nihilũ deleuerunt. L. Valerio Flacco, M. Porcio Catone conſulibus, Antiochus rex Syriæ bellum contra populum Romanum inſtruens, in Europam tranſijt ex Aſia. Tunc etiam Annibal propter excitandi belli rumores, qui de eo apud Romanos ſerebantur, exhiberi Romam à ſenatu iuſſus, clàm ex Africa profectus, ad Antiochum migrauit: quẽ cum apud Epheſum

ſum inueniſſet cunctantem, mox in bellum impulit. Tunc etiam lex quæ ab Oppio tribuno plebis lata fuerat, ne qua mulier plus quàm ſemiunciam auri haberet, néue verſicolori veſtimento, nec vehiculo per vrbem vteretur, poſt viginti annos abrogata eſt. P. Scipione Africano iterum, Ti. Sempronio Longo conſulibus, apud Mediolanum decem millia Gallorum cæſa: ſequenti autem prælio vndecim millia Gallorum. Romanorum vero quinque millia occiſa ſunt. Publius Digitius prætor in Hiſpania citeriore, penè omnem amiſit exercitum. M. Fuluius prætor Celtiberos cum proximis gentibus vicit, regemque eorum cepit. Minucius à Liguribus in extremum periculi adductus, & inſidijs hoſtium circunuentus, vix Numidarum equitum induſtria liberatus eſt. Scipio Africanus inter cæteros legatos ad Antiochum miſſus, etiam cum Annibale colloquium familiare habuit. Sed infecto pacis negotio, ab Antiocho diſceſsit. In vtraque Hiſpania per Flaminium Fuluiumque prætores, bella multum horrida cruentáque vtriſque populis geſta ſunt. P. Cornelio Scipione, M. Acilio Glabrione cõſulibus, An-

tiochus quamuis Thermopylas occupaſſet, quarum munimine tutior propter dubios belli euentus fieret, tamen commiſſo bello, à conſule Glabrione ſuperatus, vix cum paucis fugit è prælio, Epheſumque peruenit. Is habuiſſe fertur armatorum ſexaginta millia, ex quibus quadraginta millia cæſa, capta plus quàm quinque millia fuiſſe referuntur. Alter conſul Scipio cũ Boiorum gente conflixit, in quo prælio viginti millia hoſtium interfecit. Sequenti anno Scipio Africanus habens in auxilio Eumenem Attali filium aduerſus Annibalẽ, qui tunc Antiochi claſsi præerat, bellum nauale geſsit. Antiochus, victo Annibale atque in fugam acto, ſimulque omni exercitu amiſſo, pacem rogauit: filiumque Africani, quem vtrum explorantem, an in prælio cepiſſet, incertum eſt, vltro remiſit. In Hiſpania vlteriore L. Aemilius proconſul à Luſitanis cum vniuerſo exercitu cæſus interijt. L. Bæbius in Hiſpaniam proficiſcens, à Liguribus circunuentus, cum vniuerſo exercitu occiſus eſt: vnde adeo ne nuntium quidem ſuperfuiſſe conſtat, vt internecionem ipſam Romæ Maſsilienſes nuntiare curauerint. Fuluius Cos. de Græcia in Gallo-

græci-

græciam, quæ nunc eſt Galatia, tranſuectus, ad Olympum montem peruenit, ad quem vniuerſi Gallogræci cum coniugibus & liberis confugerant, ibique acerbiſſimum bellum geſsit: namque de ſuperioribus locis ſagittis grandibusque ſaxis cęterisque telis Romani grauiter contriti, tandem vſque ad congreſſum hoſtiũ perruperunt. quadraginta millia Gallogræcorum eo prælio interfecta referuntur. Marcius conſul aduerſus Ligures profectus, ſuperatusque, quatuor millia militũ amiſit: & niſi victus celeriter refugiſſet in caſtra, eandem internecionis cladem, quã Bæbius dudum ab eiſdem hoſtibus acceperat, pertuliſſet. M. Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone conſulibus, Philippus rex, qui legatos populi Romani interfecerat, propter Demetrij filij ſui, quem legatum miſerat, verecundiſsimas precęs, veniam meruit: eundemque continuo velut Romanis amicum, ſuique proditorem fratre quoque ipſius ad parricidium patris miniſtro, nihil de vtroque miſerum male ſuſpicãtem, veneno necauit. Eodem anno Scipio Africanus ab ingrata ſibi vrbe diu exulans, apud Liternum oppidum morbo perijt. Ijſdem etiam diebus Anni-

bal apud Pruſiam Bithyniæ regem, cum à Romanis repoſceretur, veneno ſeſe necauit. Philopœmẽ dux Achiuorum à Meſſanis captus, occiſusq́; eſt in Sicilia. Tunc Vulcani inſula, quæ ante nõ fuerat, repente in mari edita cum miraculo omnium, vſque ad nunc manet. Q. Fuluius Flaccus prætor, in citeriore Hiſpania maximo prælio vigintitria millia hominum fudit, quatuor millia cepit. Ti. Sẽpronius Gracchus in Hiſpania vlteriore centum quinque oppida vacuata quaſſataque bellis, ad deditionem coëgit. eadem ęſtate etiam L. Poſtumius in citeriore Hiſpania quadraginta millia hoſtium bello interfecit. Gracchus prætor ibidem iterum ducenta oppida expugnauit & cepit. Lepido & Mucio conſulibus, Baſternarum gens ferociſsima, auctore Perſeo Philippi filio, prædarũ ſpe ſolicitata, & tranſeundi Iſtri fluminis facultate, ſine vlla pugna vel aliquo hoſte deleta eſt. Nam tunc forte Danubius, qui & Iſter, craſſa glacie ſuperſtratus, pedeſtrem facile tranſitum patiebatur. Itaque cum improuide toto & maximo ſimul agmine inæſtimabilis hominum vel equorum multitudo tranſiret, enormitate ponderis & concuſsione gradienti-

dientiũ concrepans gelu, & glacialis cruſta diſsiluit: vniuerſumque agmen, quod diu ſuſtinuerat, medijs gurgitibus victa tandem & comminuta deſtituit: atque eadem rurſus fragmentis impedientibus ſuperducta, ſubmerſit. Pauci ex omni populo per vtranque ripam vix conciſis viſceribus euaſerunt. P. Licinio Craſſo & G. Caſsio Longino conſulibus Macedonicum bellum geſtum eſt, merito inter maxima bella referendum. Nam in auxilio Romanorum tota primum Italia, deinde Ptolemæus rex Aegypti, & Ariarathes Cappadociæ, Eumenes Aſiæ, & Maſſaniſa Numidiæ fuerunt. Perſeum & Macedonas ſecuti ſunt Thraces cum rege Cotye, & vniuerſi cum rege Gentio Illyrij. Itaque aduenienti Craſſo conſuli Perſeus occurrit: commiſſoque prælio, miſerabiliter victi fugêre Romani. Sequenti pugna penè pari clade partis vtriuſque, in hiberna diſceſſum eſt. Deinde Perſeus profligato multis prælijs exercitu Romano in Illyricũ tranſgreſſus, Sulcanum oppidũ defenſum à pręſidijs Romanis pugnando cepit: vbi magnam Romanorũ præſidiorum multitudinẽ partim occidit, partim ſub corona vendidit: partim ſecum in

Macedoniam duxit. Poſtea cum eo L. Aemilius Paullus conſul dimicauit, & vicit. Nam viginti millia peditum in eo bello interfecit. Rex cum equitatu ſubterfugit, ſed continuo captus, atque in triumpho cum filijs ante currum actus eſt: & poſt apud Albam in cuſtodia defecit. Filius eius iunior fabricam ærariam ob tolerandam inopiam Romæ didicit, ibique conſumptus eſt. Plurima præterea & ſatis diuerſis prouentibus bella multarum vbiq; gentium geſta ſunt, quæ breuitatis cauſa prætermiſi.

Scipionem Africanum Hiſpaniam vaſtaſſe. Scipionem Naſicam theatri ædificationem diſſuaſiſſe. Galbam parum honeſte Luſitanis impoſuiſſe.

CAPVT. XXI.

ANno ab vrbe condita DC. L. Licinio Lucullo, & A. Poſtumio Albino conſulibus, cum omnes Romanos ingens Celtiberorum metus inuaſiſſet, & ex omnibus non eſſet, qui ire in Hiſpaniam vel miles vel legatus auderet, P. Scipio, qui poſtea Africanus eſt dictus, vltro ſeſe militaturum in Hiſpaniam obtulit, cum tamen in Macedoniam ſorte iam deputatus eſſet. Itaque profectus in Hiſpaniam magnas ſtrages gentium dedit, ſæpius

etiã militis quàm ducis vſus officio Nam & barbarum prouocantem ſingulariter congreſſus occidit. Ser. autem Galba prętor, à Luſitanis magno prælio victus eſt: vniuerſoque exercitu amiſſo, ipſe cũ paucis vix elapſus euaſit. Eodẽ tempore cenſores theatrum lapideum in vrbe conſtrui cenſuerunt: quod ne tunc fieret, Scipio Naſica grauiſsima oratione obſtitit, dicens, inimiciſsimũ hoc fore bellatori populo ad nutriendam deſidiam, laſciuiæque commẽtum: adeoque mouit ſenatum, vt non ſolum vendi omnia theatro comparata iuſſerit, ſed etiam ſubſellia ludis poni prohibuerit. Quamobrem intelligant noſtri (quibus quicquid extra oblectamentum libidinis occurrit, offenſio eſt) propter hoc quod ſe infirmiores eſſe hoſtibus ſuis ipſi ſentiunt & fatentur, theatra incuſanda, non tempora: nec blaſphemandum Deum verum, qui vſque ad nunc ea prohibet, ſed abominãdos deos vel dæmones ſuos, qui iſta petierunt, profundo quidem ſatis malignitatis ſuæ argumento tale ſacrificium flagitantes, quo non magis fuſo cruore pecudum, quàm profligata virtute hominum paſcerentur. Nã vtique tunc nec hoſtes, nec fames, nec

morbi, nec prodigia deerant, immò tunc plurima erant, ſed theatra non erant, in quibus, quod incredibile dictu eſt, ad arã luxuriæ virtutum victimæ trucidantur. Carthaginienſibus aliquando viſum eſt, homines immolare, ſed male præſumpta perſuaſio breui prætermiſſa eſt, à Romanis vero exactum eſt, vt ſemetipſos perditioni impenderent. Factum eſt, fit, amatur, & clamatur, vt fiat: qui pro mactanda gregis ſui pecude fortaſſe offenderentur, pro interficiẽda cordis ſui virtute lætantur: quin potius Naſicæ erubeſcant, qui Chriſtianis exprobrandum putant: & non nobis de hoſtibus, quos ſemper habuerunt, ſed illi de theatro, quod haberi prohibuerat, conquerantur. Igitur in Hiſpania Ser. Galba prætor Luſitanos citra Tagum flumen habitantes, cum voluntarios in deditionem recepiſſet, per ſcelus interſecit: ſimulans enim de commodis eorum ſe acturum fore, circumpoſitis militibus, cunctos inermes incautosq́; proſtrauit: quæ res poſtea vniuerſę Hiſpaniæ propter Romanorum perfidiam, cauſa maximi tumultus fuit.

Deter-

De tertio bello Punico. Coſſ. ad delendam Carthaginem profectos, fugatos fuiſſe. Interim de ſitu eiuſdem.

CAPVT XXII.

ANno ab vrbe condita DCII. L. Cenſorino, & M. Manilio conſulibus, tertium Punicum bellum exortum eſt. Igitur cum ſenatus delendam Carthaginem cenſuiſſet, profecti in Africam cõſules, & Scipio tunc tribunus militũ prope Vticam maioris Africani caſtra tenuerunt. Ibi Carthaginienſibus euocatis, iuſſiſque vt arma & naues traderent, nec moratis, tanta vis armorum repente tradita eſt, vt facile tota ex his Africa potuiſſet armari. Sed Carthaginienſes poſtquam arma tradiderũt, & relicta vrbe recedere procul à mari decẽ millibus paſſuum iuſsi ſunt, dolorem ad deſperationem contulerunt, aut defenſuri ciuitatem, aut cum ipſa per ipſam ſepeliendi: duceſque ſibi duos Aſdrubales creauerunt, armaque primum facere aggreſsi, æris ferrique inopiam, auri argentique metallis ſuppleuerunt. Conſules oppugnare Carthaginem ſtatuunt, cuius ſitus fuiſſe huiuſmodi dicitur: Viginti millia paſſuum muro amplexa, tota pene mari cingebatur,

tur, abſque faucibus, quæ III. millibus paſſuum aperiebantur. Is locus murũ triginta pedes latum habuit, ſaxo quadrato, in altitudinem cubitorũ quadraginta. Arx, cui Byrſæ nomen erat, paulo amplius quã duo millia paſſuum tenebat. Ex vna partę murus communis erat vrbis & Byrſæ imminens mari, quod mare ſtagnum vocabant, quoniam obiectu protentæ linguæ ſtagnabatur. Conſules igitur quamuis aliquantam muri partem quaſſatam machinis diruiſſent, tamen à Carthaginienſibus victi ac repulſi ſunt: quos fugientes Scipio repulſo intra muros hoſte defendit. Cenſorinus in vrbem redijt. Manilius omiſſa Carthagine ad Aſdrubalem arma conuertit. Scipio, Maſſaniſa mortuo, inter Maſſaniſæ filios tres Numidæ regnum diuiſit: quo circa Carthaginem reuerſo, Manilius Tezagam vrbem expugnauit atque diripuit. Duodecim millia ibi Afrorum cæſa, ſex millia capta ſunt. Aſdrubal Pœnorum imperator, Maſſaniſæ nepos, ſubſelliorum fragmentis in curia à ſuis propter ſuſpicionem proditionis occiſus eſt. Iuuentius prætor in Macedonia aduerſus Pſeudophilippũ cõgreſſus, cũ maxima clade toti⁹ Romani exercitus interfectus eſt.

De

De Carthaginis miſeranda deiectione ac deletione.

CAPVT XXIII.

ANno ab vrbe condita DCVI, id eſt, anno L. poſt bellum Punicum ſecundum, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio coſs. P. Scipio ſuperioris anni cos. delere Carthaginem ſuprema ſorte molitus, Cothonem ingreditur: vbi dum ſex continuis diebus noctibuſque pugnatur, vltima Carthaginienſes deſperatio ad deditionẽ traxit, petentes, vt quos belli clades reliquos fecit, ſaltem ſeruire liceat. Primum agmen mulierum ſatis miſerabile, virorũ poſt magis deforme deſcendit. Nam fuiſſe mulierum vigintiquinque millia, virorum triginta millia, memoriæ traditum eſt. Rex Aſdrubal ſe vltro dedit. Transfugæ, qui Aeſculapij templum occupauerant, voluntario præcipitio dati, igne cõſumpti ſunt. Vxor Aſdrubalis ſe duoſque filios ſecum virili dolore & furore fœmineo in medium iecit incendium: eundem nunc mortis exitum faciens nouiſsima regina Carthaginis, quem quondam prima feciſſet. Ipſa autem ciuitas decẽ & ſeptem diebus continuis arſit, miſerumque ſpectaculum de varietate condicionis humanæ vi-

næ victoribus ſuis præbuit. Diruta eſt autem Carthago, omni murali lapide in puluere comminuto, DCC. poſt anno quàm condita erat. Multitudo omnis captiuorum, exceptis paucis principibus, venundata eſt. Ita IIII. quàm inceptũ fuit anno, bellum Punicum tertium terminatum eſt. Sed mihi quamlibet ſtudioſe quęrenti, veruntamen homini tardioris ingenij, nuſquam omnino cauſa belli Punici tertij, quam in tantum Carthago accenderit, vt iuſte euerti decerneretur, eluxit. Illudq́ue me vel maxime mouet, quod ſi ita, vt in ſuperioribus bellis euidens in aſſurgentem cauſa & dolor accendebat, conſultatione non opus erat. At vero cum alij Romanorum propter perpetuam Romæ ſecuritatem delendam eſſe decernerent, alij vero propter perpetuã Romanæ virtutis curã, quæ ſibi ſemper ex ſuſpicione æmulę vrbis impenderet, ne vigor Romanus bellis ſemper exercitus, in languidam ſegnitiem ſecuritate atque ocio ſolueretur, incolumem Carthaginem ſtatui ſuo permittendam eſſe cenſerent: cauſam non ex iniuria laceſſentium Carthaginienſium, ſed ex inconſtantia torpeſcẽtium Romanorum ortam inuenio. Quod cũ ita ſit, cur Chri-

ſtianis

ſtianis temporibus imputant hebetationem ac rubiginem ſuam, qua foris craſsi, intus exeſi ſunt? qui porro ante ſexcentos ferè annos, ſicut ſui prudentes timenteſq; prædixerant, cotem illam magnam ſplendoris & acuminis ſui Carthaginem perdiderunt. Itaque finem volumini faciam, ne forſitan collidendo vehementius, diſcuſſa ad tempus rubigine, vbi neceſſarium acumen elicere non poſſum, ſuperuacuam aſperitatem inueniam, quanquam obuiantem aſperitatem nequaquam expaueſcerem, ſi interioris ſpem acuminis inuenirem.

FRANC. FA-BRICII MARCO-DVRANI IN PAVLI Oroſij librum quartum

Annotationes.

DIxiſſe Aeneam) *Locus eſt apud Virgilium libro 1. Aeneid.* Cum Annibal elephantos) *De tranſitu Annibalis in Italiam, & detrimento accepto dicetur, infra cap. 14.*

In Caput primum.

ANno ab vrbe condita CCCCLXIIII.) *LXIIII. eſt in omnibus manuſcriptis, non, LIIII. vt vulgo legitur. Sed Oroſius ſuo more hic quoque pauciores quàm cæteri, annos numerat. Gellius lib. 17. ca. vlt poſt annũ vrbis conditæ CCCC. fere & LXX bellum cum rege Pyrrho ſumptum eſt. Bellum Tarentinum & cum Pyrrho rege nonnulli ad annum LXXII. alij ad LXXIII. ſupra quadringenteſimum referunt.* Spectaculo theatri) *Theatrũ hoc portui Tarentino ad proſpectum maris imminebat. vbi dum ludos celebrant, ad remigantesq; littori Romanas claſſes vident, hoſtes rati euicant, & ſine diſcrimine inſultant Florus lib 1 ca. 18* Pulſati ab ijſdem) *Legatos Romanos pulſatos fuiſſe a Tarentinis,*

tinis, ſcribit etiam Liuius libr. 12. Valerius libr. 2. ca. 2. ait, Prater grauiſſimas iniurias acceptas vnum etiam vrina reſperſum fuiſſe. Proletarij) *De Proletarijs lege elegantiſſimum cap. 10. libr. 16. Auli Gellij* Cum Aemilio conſule) *Si Aemilius iniuriarum actionem à pratore poſtulaſſet contra eos, qui ante nos hunc auctorem ediderunt, nemo negaret, cum præſertim illos reos peragere non modo Annalium memoria, verùm etiam vetuſtorum librorum omnium teſtimonio poſſet, ac conuincere, ſe hanc rem contra Tarentinos geſſiſſe; non Lauinum, cui illi eam tribuerunt: quaſi ſolus Lauinus rem cum Tarentinis ſocijsq́; eorum geſſerit. At in Liuiana Epitoma libro 12. legimus ante Lauinum aduerſus eos aliquot pralijs à compluribus ducibus bene pugnatum eſſe. In his ergo fuit L. Aemilius Barbula conſul cum Q. Marcio Philippo anno vrbis* CDLXXII. *iśq; re bene geſta proximo anno poſt conſulatum triumphauit. qua de re in Capitolinis triumphis ita eſt,* L. AIMILIVS Q. F. Q. N. BARBVLA. AN. CDLXXIII. PROCOS. DE. TARENTINEIS. SAMNITIBVS. ET. SALLENTINEIS. VI. IDVS. QVINT. Nam Tarentum vtpote ex Laced.) *De Tarentinorum origine & opibus Strabo libr. 6.* Elephantos etiam) *Lege Plinium lib. 8. cap. 6. Solinum cap. 38.* Reſponſo circumuentus) *Reſponſum intelligit, quod Ennius hoc verſu comprehendit, Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe. Cic. li. 2. de Diuinat. Arnobius li. vlt. De Pyrrho Ennius Apollinis Pythij reſponſa confinxit, cum iam Apollo verſus facere deſiſſet.* Exitum fecit

eius, qui non conſ.) *Sic eſt in omnibus antiquis hoc ſenſu, Pyrrhus deceptus oraculo Apollinis eo fato periJt, quo etiam ſi oraculum non conſuluiſſet, periturus erat.* Apud Heracleam) *De loco huius pugnæ idem ſcribit Florus libr. 1. cap. 18. & Plutarchus de Pyrrho in eius vita,* κατεστρατοπέδευσεν ἐν τῷ μεταξὺ πεδίῳ πανδοσίας πόλεως καὶ ἡρακλείας, *id eſt, caſtra poſuit in campo, qui eſt inter Pandoſiam vrbem & Heracleam.* Fluuiumque Sirim.) *Syrim, vulgo hic & in Floro mendosè legitur: eſt enim* σίρις *fluuius apud Plutarchum & Strabonem libr. 6. & Stephanum de vrbibus. Plinius libr. 3. cap. 11. Eſt inter Sirin & Acirin Heraclea.* Læuinum conſ.) *P. Valerius Læuinus conſul cum Ti. Coruncanio fuit anno* CDLXXIII. *In Plutarchi libr. prima ſyllaba nominis Læuini eſt deprauata: legitur enim* ἀλβῖνος *pro* λαιβῖνος. *Sic in poſtrema quoque editione Baſilienſi eſt,* περοίππευσε τῷ ποταμῷ, *pro* προσίππευσε. *Hoc quoque quaſi præteriens monebo. Ferentanæ turmæ præfectum, qui in Plutarchi libris* ὁ πλακος *nominatur, in meo Floro manuſcripto Obſidium dici. quod nomen in impreſſis libris deſideratur.* Sed poſtquam Minucius) *De hoc Florus. C. Minucius quartæ legionis haſtatus vnius proboſcide abſciſſa mori poſſe belluas oſtenderat.* Peditum XIIII. millia) *Hic numerus eſt in omnibus manuſcriptis. Dionyſius tradit, Romanorum cecidiſſe paulò minus XV. millibus, Hieronymus tantum VII. millia.* Capti MCCCX.) *Hic numerus in vno manuſcripto integer eſt: in cæteris vulgaris numerus ſcriptus eſt, cũ alius antea fuerit. Eutropius ait, Pyrrhum cepiſ-*

cepiſſe Rom. mille octingentos. Equites autem cæſi CCXLIII) *In Gualtheri libro eſt*, CCXLVI. *Varietas nata eſt ex eo, quod II. in V. ſæpe coëunt, ſicut & contra fieri ſolet.* Nam quantus è diuerſo numerus) *Numerum extinctorum ſociorum Pyrrhi, quem Oroſius, memoriæ traditum non eſſe ait, Dionyſius & Hieronymus prodiderunt: ille enim XIII. millia, hic nō plane quatuor millia cæſa ſcripſit, auctore Plutarcho.* In prima Perſici belli) *De hoc diximus libro ſuperiore ca. 16.* Secunda inter Pyrrhum & Ro.) *Secunda hæc pugna cum Pyrrho commiſſa eſt, P. Sulpicio, P. Decio Mure Coſſ. anno* CDLXXIIII. *de qua Eutropius ita, Miſſi ſunt contra Pyrrhum ducem P. Sulpicius, & Decius conſules. Certamine commiſſo, Pyrrhus vulneratus eſt, elephanti interfecti, XX. millia cæſa hoſtium, & ex Romanis tātum quinque millia.* In Apuliæ finibus) *Pugnam commiſſam* περὶ ἄσκλον *ſcribit Plutarchus in Pyrrho & Florus ita, In Apulia deinde apud Aſculum melius dimicatum eſt.* Agathocle mortuo) *Quis hic Agathocles fuerit, quibúſque vijs ad regnum aſcenderit, è Diodori Siculi libro 19. abundè cognoſces. de eodem cap. 6. plura.*

In Caput ſecundum.

Nam Fabio Gurgite) *Q. Fabius Maximus Gurges & C. Genucius Clepſina Conſules ex Capitolinis tabulis fuerunt anno vrbis CDLXXVII. De huius anni peſtilentia Auguſtinus de Ciuitate Dei libro 3. capite 17.* Reuerſum ex Sicilia Pyrrhum) *M. Curio Dentato, L. Cornelio Lentulo Coſſ. Pyrrhus*

à Tarentinis & Samnitibus in Italiam reuocatus rediJt. Curius Conſul contra eum miſſus exercitum eius cecidit, ipſumq́ Italia expulit, Plutarchus in Pyrrho, Liuius libro 14. Iuſtinus 23. Eutropius 2. Apud Lucaniam in Aruſinis campis) *Supremam pugnam cum Pyrrho commiſſam fuiſſe in Aruſinis campis Lucaniæ, ſcribit etiam Florus. Frontinus quoque libr. 4. exponens rationem aciei inſtructæ à Pyrrho, eum victum in campis Aruſinis ad Beneuentum ait.* Cæſa referuntur XXXIII. millia) *Eutropius, Ea die cæſa hoſtium XXIII. millia.* Pyrrhus quinto demum anno) *Plutarchus,* οὕτω μὲν ἐξέπεσε τῶν ἰταλικῶν καὶ σικελικῶν ἐλπίδων ὁ πύῤῥος, ἑξαετῆ χρόνον ἀναλώσας περὶ τοὺς ἐκεῖ πολέμους. *id eſt, Ita Pyrrhus ſpe Italiæ & Siciliæ deiectus eſt, cum ſex annos in bellis ibi geſtis conſumpſiſſet.* Saxo ictus occubuit) *Pyrrhum ictu tegulæ proſtratum ſcribit Auctor de viris illuſtrib. Plurtarc. etiam* κεραμίδα *nominat, quam Argiua mulier de tecto in illius caput deiecit.* Tunc quoque Sextilia) *Sextiliam inceſti damnatam fuiſſe poſt ſocietatem cum Ptolemæo Aegypti rege initam, cognoſcitur ex epitoma Liuiana 14. Hæc autem ſocietas, auctore Eutropio, facta fuit C. Fabricio Luſcino, C. Claudio Canina Coſſ. qui fuit annus vrbis* CDLXXX. *ſecundum Faſtos Capitolinos, quos ſequimur.*

In Caput tertium.

Anno ab V. C. DCLXXV.) *AliJs hic annus eſt poſt V. C. CDLXXXI. quo L. Papirius Curſor, & Sp. Caruilius Maximus iterum Conſules aduerſus Samni-*

Samnites, Bruttiosq́; & Lucanum cum Tarentino populum declarati fuerunt, vt ait Liuius libro 24. hiq́; bellum Tarentinum & Samniticum confecerunt, ac de Tarentinis, Samnitibus, Lucanis & Bruttijs triumpharunt, vt ex tabulis Capitolinis cognoſcitur. Cartaginienſium auxilia) *Hinc recte Carolus Sigonius acerrimi ingenij, ſummaq́; doctrina vir in Liuiana epitoma libr.14.emendauit, Carthaginienſium claßis auxilio Tarentinis venit. quo facto ab ijs fœdus violatum eſt. cum antea, Mamertinis, pro, Tarentinis, mendosè legeretur.* Sequenti anno) *qui fuit ab V. C. CDLXXXII. & L. Genucium Clepſinam ac C. Quinctium Conſules habuit.* Aduentante dudum Pyrrho) *Nempe ante annos nouem. Tum enim legio Campana in præſidium Rheginorum cũ præfecto D. Iubellio miſſa, occiſis Rheginis, Rhegium occupauit, Liuius lib. 12. & Polybius libr. 1. pluribus verbis. De eadem re Valerius libr.2.cap.2.* Nouum ſcelus auſa, Rheg. omnes) *Auxit, pro, auſa, vulgo mendosè legitur. Polybius de huius legionis militibus,* καὶ τοὺς μὲν ἐκβαλόντες, τοὺς δὲ ἀποσφάξαντες τῶν πολιτῶν, κατέσχον τὴν πόλιν. *id eſt, Ciuibus partim eiectis, partim interfectis, vrbem occuparunt.* Captiſq; omnibus ipſe quidem) *Polybius,* κρατήσαντες δὲ τοὺς μέν πλείστους ἐν αὐτῇ τῇ καταλήψει διέφθειραν, ἐκθύμως ἀμυνομένους διὰ τὸ προορᾶσθαι τὸ μέλλον, ζωγρεία δ᾽ ἐκυρίευσαν πλειόνων ἢ τριακοσίων. ὧν ἀναπεμφθέντοις εἰς τὴν ῥώμην, οἱ στρατηγοὶ προαγαγόντες εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ μαστιγώσαντες ἅπαντας κατὰ τὸ παρ᾽ αὐτοῖς ἔθος ἐπελέκισαν.

id eſt, Victoria potiti maximam eorum partem, cum prouiſo periculo acriter reſiſterent, in expugnatione oppidi oppreſſerunt, & trecētos amplius viuos captos Romam remiſerunt. quos Prætores in forum productos, virgisq́ caſos ad vnum omnes more patrio ſecuri percuſſerunt.

In Caput quartum.

Anno ab vrbe cōdita CDLXXVII.) *Hic annus proximus ante Sempronium Sophum Conſulem aliis eſt vrbe cōdita* CDLXXXIIII. Sequenti ab hinc anno) *P. Sempronius Sophus conſul cum* App. *Claudio Craſſo fuit anno* CDLXXXV. *& vterque de Picentibus triumphauit.* Cum horrendo frag. terra tremuit) *Huius terræmotus ſicut & belli Picentis meminit Florus lib. 1. ca. 19. Quomodo Sempronius milites terræmotu perterritos cōfirmauerit, ſcribit Frontinus lib. 1.*

In Caput quintum.

Inter multa prodigia) *Horum prodigiorum mentionem Diaconus in ſuis additionibus ad Eutropium fecit.* Tunc etiam Vulſinienſes) *De hac re Florus libro 1. cap. 21. Poſtremi Italicorum in fide māſere Vulſini opulentiſſimi, Etruſcorum implorantes opem aduerſus ſeruos quondam ſuos, qui libertatem à dominis datam in ipſos erexerant, tranſlatáque in ſe Repub. dominabantur. Sed hi quoq; duce Fabio Gurgite pœnas dederunt. In Capitolinis triumphis legimus M. Valerium Flaccum Cos. de Vulſinienſibus triumphaſſe anno* CDLXXXIX. *initio belli*

Punici primi. Itaque conſpirantes) *De Vulſinienſium ſeruorum inſolentia lege Valerium libr. 9. cap. 1.* Peſtilentia ingens) *Huius peſtilentiæ meminit Auguſtinus de Ciuitate Dei libr. 3. cap. 17.* Sed ne quem tentata) *Hæc lectio eſt in Gualtheri libro, quam nos reiectis ijs quæ vulgo leguntur, cupidè recepimus.* Capparonia.) *In libris ſcriptis eſt, Caparronia.*

In Caput ſextum.

Ante vrbem Romam duos & LXX. annos.) *Sic Iuſtinus libr. 12. de Carthagine, Condita eſt vrbs hæc LXXII. annis ante quam Roma. In Liuiana Epitoma libr. 51. legimus Carthaginem captam ſeptingenteſimo anno quàm erat cōdita. Vnde cum Scipio Carthaginem expugnauerit anno ab vrbe condita DCVII. cōdita ante Romā annis XCIII. inuenitur. Sed in Euſebij Chronico Carthago condita ante Troiam captam annis fere XL. reperitur. Appianus Libycam ſiue Carthaginienſem hiſtoriam ſic orditur,* καρχηδόνα τὴν ἐν λιβύῃ φοίνικες ὤκισαν ἔτεσι πεντήκοντα πρὸ ἁλώσεως ἰλίου. *Carthaginem, quæ eſt in Africa, Phœnices condiderunt annis L. ante Ilium captum.* Ab Eliſa) *Quæ Dido cognominata fuit.* οἰκισαὶ δὲ αὐτῆς, *inquit Appianus,* ἐγένοντο ζῶρός τε καὶ καρχηδών. ὡς ῥωμαῖοι καὶ αὐτοὶ καρχηδόνιοι νομίζουσι διδὼ γυνὴ τυρία. *Conditores eius fuerūt Xorus & Carchedon: ſeu, vt Romani, atq; adeo ipſi Carthaginiēſes putāt, Dido mulier Tyria. Plura Virgilius li. 1. Aenei.* Sicut Pōpeius Trogus) *Quæ Oroſius hoc capite de Car-*

dorus libr. 17. χαρχηδονίους τυρίων ἀπογόνους *vocat. Virg. 1. Aeneid. Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni, Carthago* Nanque Agathocles) *Diodorus initio libr. 20. à Troia capta vſque ad profectionem Agathoclis in Africam numerat annos* DCCCLXXXIII. Annonem quẽdam cum XXX. millibus) *Hæc quidem ita Iuſtinus libr. 22. At Diodorus ſcribit non ſolum Annonem, ſed & Bomilcarem contra Agathoclem miſſum cum exercitu: in quo pedites non pauciores XL. millibus, equites mille, curruum duo millia fuerint. quibus Agathocles oppoſuit primum filium ſuum Archagathum cum duobus millibus peditum & quingentis: deinde Syracuſanorum tria millia L. tum græcorum millia tria, totidemq́ Samnitum, Etruſcorum & Gallorum. Cecidiſſe idem in prælio ait, Græcos ducentos, Carthaginienſes non amplius mille, tametſi quidam ſex millia ſcripſerint.* Antander Agathoclis frater) *Andro, in vulgatis corruptè legitur. Tu lege Diodorum, qui hæc omnia copiosè exponit.* Rex Cyrenarum Ophellas) *Diodorus libro 20.* ὁ δὲ ὀφέλλας ἦν μὲν τῶν φίλων τῶν συνεστρατευμένων ἀλεξάνδρῳ, κυριεύων δὲ τῶν περὶ κυρήνην πόλεων καὶ δυνάμενος ἀδρᾶς, περιεβάλετο ταῖς ἐλπίσι μείζονα δυναστείας. *id eſt, Ophellas erat ille quidem ex ijs amicis Alexandri, qui cum ipſo militauerant, ſed cum Cyrenaicas vrbes magnasq́ copias in ſua poteſtate haberet, maius imperium ſpe conceperat.* Bomilcar dux pœnorum) *Amilcar vulgo hic male nominatur. eſt enim* Βομίλχας, *qui cum Carthagine regnum occuparet, interfectus fuit, vt ſcribit Dio-*

bit Diodorus. Deinde cum poſt mortem Agath.) *Plenior hiſtoria petenda ex Iuſtini lib.23. Nam quæ Diodorus de his rebus literis conſignauit, ad nos non peruenerunt.* Nihil non ſubſiciuum, nihil non in vulnus ſuum) *Hæc eſt omnium librorũ vetuſtorum lectio. Eſt aũt ſubſiciuum, ſiue ſubſeciuum quod græci* παρέργον *dicunt, à re principali, vt ita dicam, alienũ & quaſi ſuperfluum. Trãſlatione ſumpta ab ijs, quæ in agrorum aſſignationibus ſubſeciua nominantur. de quibus Frontinus.*

In Caput ſeptimum.

Anno ab vrbe condita CDLXXXIII) *Hic annus, quo bellum Punicum primum geri cœptum, cum varium numerum apud ſcriptores habeat, in Faſtis Capitolinis eſt CDLXXXIX.* Q. Fabio) *Solus Oroſius, quod ſciam, cum App. Claudio Fabium Cos. comparat: pro quo alia omnia monimenta Flaccum habent, qui in Faſtis Capitolinis ita deſcribitur,* M. FVLVIVS. Q. F. M. N. FLACCVS. *De re geſta ab App. Claudio cum Pœnis & rege Hierone, Polybius libr. 1. Liuius libr. 16. Florus libr. 2. cap. 2.* Conſules Agrigentum) *Conſules anni tertij huius belli L. Poſtumium Megellum, Q. Mamilium Vitulum intelligit. Hi enim ad Agrigentum rem geſſerunt oppidumq́; ceperunt, Polybius libr. 1.* Cn. Cornelio Aſina, C. Duilio) *Hi anno quinto huius belli, & poſt vrbẽ conditã DDXCIII. Conſules fuerunt. quod de celeritate in claſſe comparata Oroſius ſcribit, eſt apud Florũ lib 2.* CXXX. nauiũ claſsis) *Apud Florũ eſt, CLX.* Punica fraude captus) *Ita de*

de Cornelio capto ſcripſit Liuius libro 17. ſed Polybius fraudis nullius mētionē facit. Quod vbi Duilius) *Hic eſt C. Duilius M. F. qui Pœnos primus claſſe deuicit, Cicero in Catone, Valerius li. 3. ca. 3. Plinius li. 34. ca. 5.* Triginta & vna naues) *Idem numerus eſt in Eutropio, niſi quod XIIII. naues merſas ſcribit. Polybius tradit, Pœnos in hoc prælio naues L. amiſiſſe.* Ibique interfectus eſt) *Anno dux Carthaginienſium pro Olbia oppido fortiſſimè pugnans occidit, Valerius li. 5. ca. 1.*

In Caput octauum.

Anno ab hoc proximo) *Hic annus in Faſtis Capitol. eſt ab. V. C. CDXCV. quo A. Atilius Calatinus, C. Sulpicius Paterculus Coſ. fuerūt.* Calpurnij Flammæ) *Sic nominant hunc tribunum Liuius libr. 22. Florus li. 2. Auctore de viris illuſtrib. Plin. lib. 22. ca. 6. M. Calpurnium Flammam appellat. Cato illum Q. Cædicium, Quadrigarius Laberium vocauit, Lege Gellium lib. 3. cap. 7. & Frontinum lib. 1.* Lapidibus coopertus interijt) *In Epitoma Liuiana li. 17. de Annibalis interitu ita ſcriptum eſt, Annibal dux Pœnorum victa claſſe, cui præfuerat, à militibus ſuis in crucem ſublatus eſt. De eodem Polybius,* χρόνοις δὲ οὐ πολλοῖς κατόπιν ἐν τῇ σαρδόνι συγκλεισθεὶς ὑπὸ ῥωμαίων ἔν τινι λιμένι, καὶ πολλὰς ἀποβαλὼν τῶν νεῶν, παραυτίκα συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν διασωθέντων καρχηδονίων ἀνεσταυρώθη. *id eſt, Tempore non ita longo poſt in Sardinia circūuentus à Romanis in quodam portu, cū magnum numerū nauiū amiſiſſet cōtinuo à Carthaginienſibus qui euaſerāt compre-*

comprehenſus,atque in crucem ſublatus eſt. Atilius Conſul) *C.Atilius Regulus ſignificatur, qui anno octauo huius belli cum Cn. Cornelio Blaſione Conſul fuit,& de Pœnis triumphum naualem egit, vt eſt in tabulis Capitolinis.* Conſules in Africam) *Conſules hi fuerunt, M. Atilius Regulus,& L. Manlius Vulſo, Polybius, Eutropius,& Florus.quos lege.* Serpens miræ magnitudinis) *Hanc hiſtoriam de ſerpente à T.Liuio curiosè pariter ac facundè relatam initio libr.18.ſcribit Valerius libro primo extremo. Recitat eandem è Tuberone Gellius.li.6.cap.3.* Regulus aduerſus tres imp.) *Eutropius tres duces ſine nomine edit, Polybiūs, ἀσδρούβαν, βώσαρον καὶ ἀμίλκαν nominat.* Cæſa XVII.millia) *Eutropius, X.& VIII.millia hoſtium cecidit.* Oppida LXXXII.) *Eutropius, LXXIIII.ciuitates in fidem accepit.*

In Caput nonum.

Duras conditiones) *Idem ſcribit Polybius libr. 1. Eutrop. 2.* Xanthippum Laced. regem) *Regem hunc Lacedæmoniorum fuiſſe, nemo, quod ſciam, ſcribit, ducem miſſum Carthaginienſibus omnes. Cicero 3. de Officijs, Xanthippum Lacedæmonium vocat, Polybius,* ξάνθιππόν τινα λακεδαιμόνιοις ἄνδρα, τῆς λακωνικῆς ἀγωγῆς μετεσχηκότα, καὶ τριβὴς ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔχοντα σύμμετρο:ς. *Xanthippum virum Lacedæmonium, qui Spartano more educatus mediocrem in re militari vſum habebat.* Nam XXX.millia) *Appianus in Libyca,* ἀπὸ τρισμυρίων ἀνδρῶν, οὓς ὁ ἀτίλιος ἦγεν, ὀλίγοι μόλις αὐτῶν ἐς ἀσπίδα πόλιν διέδρασαν

δρασαν οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δὲ ἐζωγρήθησαν. E triginta millibus, quorum Atilius dux praeerat, pauci Aſpidem agrè confugerunt: reliqui omnes partim caſi, partim capti ſunt. Duo millia euaſiſſe Polybius & Eutropius tradunt. Decimo demum anno) *Decimus annus huius belli fuit poſt Conſulatum Reguli & Manlij, Fuluio & Aemilio Coſſ quo anno Regulum captum rectè putat Sigonius. Nam & Appianus de captiuis agens, καὶ μετ' αὐτῶν, inquit, ὁ στρατηγὸς ἀτίλιος, ὕπατος γεγονὼς, αἰχμαλωτὸς ἦν. Cicero tamen lib. 2. de Offic. ita ſcribit, M. Atilius Regulus, cùm conſul iterum in Africa ex inſidijs captus eſſet, &c.* Xanthippus tam audacis) *De cauſis, quare Xanthippus ſubito ex Africa diſceſſerit, Polybius legendus, & Appianus.* Cum claſſe CCC. nauium) *Idem numerus eſt in Eutropio. Polybius τριακόσια καὶ πεντήκοντα σκάφη habet.* Præterea XXXV. millia.) *In impreßis Eutropij libris eſt, Quindecim millia hoſtium aut occidit aut cepit. Sed cum in noſtro manuſcripto ſit, Quinque millia, puto numerum, quo triginta ſignificata fuerunt, intercidiſſe.* Nam de CCC. nauibus) *Eutrop. aliter, Tanta tempeſtas fuit, vt ex CCCCLXIIII. nauibus LXXX. ſeruari vix potuerint. Sic & Polyb. τῶν γὰρ ἑξήκοντα καὶ τεττάρων πρὸς ταῖς τριακοσίαις ναυσὶν ὀγδοήκοντα μόνον συνέβη περιλειφθῆναι σκάφη.* Tertio anno) *Oroſius hic duos annos extremos connumerat. Nam inter hos Conſules, ac ſuperiores Paullum & Nobiliorem vnus tantum annus interfuit. De rebus ab his Coß. geſtis Polybius & Eutropius.* Præterea Cotta Conſul) *C. Aure-*

Aurelius Cotta Conſul cum P. Seruilio Gemino fuit anno vrbis DI quo eum de Pœnis & Siculis triũphaſſe Capitolinis tabulis eſt proditũ. C Furio Pacilo) *Pacilus, nõ Placidus Furij cognomen eſt in Faſtis Capitolinis. quorũ auctoritas nobis grauiſſima eſt. De re à Metello geſta Polyb. & Eutrop.* CIIII. capti & per Italiã ducti) *In Eutropio eſt, Metellum per Italiã duxiſſe elephantos* CXXX. *Plinius li. 8. ca. 6. ſcribit Metellum in Italiã tranſuexiſſe* CXLII. *At in Epitoma li. 19. legimus in Metelli triumpho ductos* CXX.

In Caput X.

At quam rem Atilium) *Victis à Metello Carthaginienſibus Regulus Romam ad Senatum miſſus eſt iuratus: & captiuos reddendos negauit, Carthaginemq́; ad ſupplicium rediјt, qua de re diſputat Cic. lib. 3 de offic. multisq́; alijs locis mentionem facit. Vide Liuium libr. 18. Eutropium 2. Valerium 1. cap. 1. Gellium lib. 6. cap. 4. Horat. lib. 3. car. Oda 5. Silium li. 6.* Refectis Palpebris) *Verba ſunt Ciceronis de ſupplicio Reguli in orat. in Piſonem. Quod vero M. Tullius ait Regulum in machina eſſe necatũ, id Appianus ſic expreſſit,* καὶ αὐτὸν οἱ καρχηδόνιοι καθείρξαντες ἐν γαλεάγρᾳ, κέντρα πάντοθεν ἐχούσῃ, διέφθειραν. Alter deinde Regulus) *C. Atilius Regulus & L. Manlius Vulſo conſules iterum fuerunt anno DIII. Horum conſulum nomina in meo manuſcripto Iuſtino libr. 41. integra ſunt, niſi quod pro Vulſone more antiquo ſcriptum eſt, Bulſone: vnde in vulgatis factum eſt, Piſone. Ea quæ hi conſules cum Pœnis geſſerunt, multis verbis narrat Polybius.* Poſt

hos

hos Claudius Cos.) *Hic eſt* P. *claudius App. F. qui cum cauea liberati pulli non paſcerentur, mergi eos in aquam iuſsit, vt biberent, quoniam eſſe nollent,* Cicero *libr. 2. de Natur.* Cum claſſe CXX. nauium) *His tres addit* Polybius, *qui omnem rem copioſè narrat.* Anno etiam conſequẽti) *Hæc à Diacono Eutropij hiſtoriæ inſerta pro Eutropianis vulgo leguntur.* Lutatius cum claſſe CCC. nauium) *C. Lutatius Catulus Cos. cum A. Poſtumio Albino fuit anno ab V.C.* DXI. *ex ratione Faſtorum Capitol. Nam Oroſio eſt annus DVI. Catulum cum claſſe* CCC. *nauium tranſuectum ex vetuſtis libris ſcripſimus, cum vulgo ſit claſsis* CC. *nauium. Eutropius quoque auctor eſt, Catulum cum* CCC *nauibus in Siciliam profectum fuiſſe. Neque vero adduci poſſum vt credam, populum R. præter* CC. *illas quinqueremes, quas à priuatis ædificatas ſcribit Polybius, nullas alias naues publicas habuiſſe.* Apud Aegates inſulam) *Polybius,* ἔπλευσε πρὸς τὴν αἴγουσαν νῆσοις τὴν πρὸ τοῦ λιλυβαίου κειμένην. *Silius libro 1. Auet Aegates abolere parentum Dedecus Pugnatum eſt VI. Idus Martias, inquit, Eutropius.* LXIII. Punicæ naues captæ ſunt.) *In numeris Oroſii libri cum Eutropianis fere conſentiunt. Polybio cum his magna diſſenſio eſt.*

In Caput XI.

Vt Sicilia Sardiniaq́ue decederent) *Polybius,* ἐκχωρεῖν τῆς σικελίας ἁπάσης καρχηδονίους, καὶ τῶν νήσων, ὅσαι μεταξὺ τῆς ἰταλίας κεῖνται καὶ σικελίας, *Pœni omni Sicilia, & inſulis, quæ inter Italiam*

liam & Siciliam ſunt decedunto. Liuius li. 21. Pœni nauali ad Ægates clade accepta, Sicilia & Sardinia ceſſere. Proque impenſis bellicis) ἀργυρίου καταενεγκεῖν καρχηδονίους ῥωμαίοις ἐν ἔτεσιν εἴκοσι δισχίλια καὶ διακόσια τάλαντα εὐβοϊκά. *Pœni Romanis in annos XX. duo millia & ducenta talenta Euboica pendunto. Sed decem legatos tẽpus ſtipendij mutaſſe, ac mille talẽta addidiſſe, idem ſubijcit.* Poſt annum tertium & vigeſ.) *Polybius & Liuius, qui tempus huius belli excitati reſpiciunt, ſcribũt id geſtum annis* XXIIII. *ſed Oroſius numerat ab Ap. Claudio & Q. Fuluio Coſſ. quibus bellum Punicum primum geri cœptum eſt.* Anno ab V.C.DVII.) *Hic annus, quo Q. Lutatius & A. Manlius Coſſ. fuerunt, in Faſtis Capitolinis eſt* DXII. *Vbi vides Oroſiũ, vt ſuperius, ita hic quoq; annos quinq; minus numerare.* Q. Lutatio, A. Manlio Coſs.) *Catuli nomẽ, quod Lutatio in Oroſii libris datur, nos deleuimus: cũ ille non ex Catulorum, ſed Cercon[ũ] familia fuerit, atque in Capitolinis Faſtis ſic deſcribatur,* Q. LVTATIVS C. F. C. N. CERCO. Aedẽ Veſtę corripuit) *De æde Veſtæ incẽcenſa Liuius li. 19. nocte eã arſiſſe tradit Valerius lib. 1. ca. 4. L. Metellus Pontifex Max. hoc incendio, cum Palladiũ raperet ex æde veſtæ lumina amiſit, auctor Plinius lib. 7. ca. 43. & Plutarchus in Parallelis.* Ti. Sempronio Graccho, P. Valerio Faltone Coſs. *Cõſules hi ex Capitol. Faſtis an. DXV. fuerunt. Quod aũt Oroſius bellum Faliſcorũ ad hunc annũ refert, in eo diſſentit ab Eutropio, qui id trienio ante Cercone & Torquato Coſſ. geſtum ſcribit, eosq; de Faliſcis triumphaſſe notatum eſt in tabulis Capitolinis.*

In Caput XII.

Sardinia inſula rebellauit) *De hac re Polybius in fine li.1. Eutropius 3.* Hoc anno porta Iani) *Huius rei mentionem fecimus in ca.8. li.3. Plutar. in Numa,* μάρκου ἀτιλίου καὶ τίτου μαλλίου ὑπατευόντων ὁ νεὼς τοῦ ἰανοῦ ἐκλείσθη χρόνον οὐ πολὺν, εἶτα εὐθὸς ἀνεῴχθη πολέμου συῤῥαγέντος. *M. Atilio, & T. Mãlio Coſ. templum Iani clauſum non diu fuit, ſed continuo bello exorto, rurſus apertum eſt.* Poſt annos CCCXL.) *Legitur etiam,* CCCCL. *ſed alter numerus verior. cum tot fere anni à principio regni Hoſtilij ad Manlium & Atilium numerentur.*

In Caput XIII.

Anno ab V. C. DXVII.) *Amilcar pater Annibalis auctore Caßidoro, in Hiſpania occiſus eſt, M. Aemilio Barbula, M. Iunio Pera Coſ. qui annus in Faſtis Capitolinis eſt ab V. C. DXXII. De Amilcaris interitu plura Polybius initio libr. 2.* Sequenti anno Romanorum) *Legatos Polybius libr. 2 nominat* γάϊον καὶ λεύκιον κορογκανίους: *qui ad Teutam reginam Illyriorum ob iniurias Italicis mercatoribus illatas mißi fuerunt, atque alter eorum iuſſu reginæ interfectus fuit, vt idem ſcribit. In epitoma quoque libr. 20. legitur, Bellum Illyrijs propter vnum ex legatis, qui ad eos mißi erant, occiſum, indictum eſt. Appianus item Coruncanij ab Illyrijs interfecti meminit in Illyrico. Florus vero libro 2. cap. 5. Legatos Romanos imperante Teuta occiſos ſcribit. Plinius lib. 34. ca. 6. nominat legatos P. Iunium*

& T Coruncanium, quibus à Teuta Illyriorum reginâ interfectis ſtatuæ in roſtris poſitæ fuerũt. Gallum virum & Gallam) *Romani inquit Plutarchus in Quaſtionibus* δύο μὲν ἄνδρας, δύο δὲ γυναῖκας ἐν τῇ βοῶν ἀγορᾷ λεγομένῃ, τοὺς μὲν ἕλληνας, τοὺς δὲ γαλάτας ζῶντας κατωρύξαις. *Id vero eos ex libris Sibyllinis feciſſe initio belli Gallici Ciſalpini ſcribit Idem in Marcello.* L. Aemilio Papo) *Aemilio Catuli cognomen vulgo corrupte hic additur ſicut Pauli, apud Plinium lib. 3 cap. 20. In Faſtis Capitolinis hi Conſules an. D XXIIX. ſic nominantur,* C AIMILIVS. Q. F. CN. N. PAPVS. C. ATILIVS. M. F. M. N. REGVLVS. *Hoc bellum Gallicum deſcribunt Polybius libro 2. Plutarchus in Marcello, Liuius libro 20. Florus libro 2. cap. 4. Eutropius libro 2.* Maximè Gæſatorum.) *Ita hoc nomen ex optimo Corn. Gualtheri libro deſcripſi Polybius,* διόπερ εὐθέως τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν, τό, τε ἰνσόβρων καὶ βοίων συμφρονήσαντα διεπέμποντο πρὸς τοὺς κατὰ τὰς ἄλπεις καὶ τὸν ῥοδανὸν ποταμὸν κατοικοῦντας γαλάτας, προσαγορευμένους δὲ διὰ τοῦ μισθοῦ στρατεύειν, γαισάτους. ἡ γὰρ λέξις αὕτη τοῦτο σημαίνει κυρίως. *id eſt, Quo circa maximæ gentes Inſubrium & Boiorũm, facta inter ſe ſocietate, legatos miſerunt ad Gallos, qui Alpes Rhodanumq; accolunt. & à mercede, qua ad militiam conducuntur, Gaſatæ appellantur: id enim propriè hoc nomẽ ſignificat. Apud Plutarchum in Marcello hoc nomẽ corruptum eſt: legitur enim,* καὶ μετεπέμποντο γαλατῶν τοὺς μισθοῦ στρατευομένους, οἳ γεσᾶται καλοῦνται. *quod mendum ego illis acceptum*

ptum fero, qui παρά τὸ γέρας, *hoc nomen deduci putarunt. Virgilius 8. Aeneid. Duo quiſque Alpina coruſcant Gæſa manu.* Sicut Fabius hiſtoricus) *Hic eſt Q. Fabius Pictor, qui his temporibus vixit & non tantum huic bello, ſed & paulo poſt ſecundo Punico, vt Liuius ſcribit, interfuit. De hoc Eutropius, Traditum eſt à Fabio hiſtorico, qui ei bello interfuit,* DCCC. *millia hominum parata ad id bellum fuiſſe. Plinius libro 3. cap. 20. ſcribit, Italiam hoc tempore armaſſe equitum LXXX millia, peditum* DCC. *millia.* Ex quibus Rom. & Camp. *Polyb.* ῥωμαίων δὲ καὶ καμπανῶν πλῆθος, πεζῶν μὲν εἰς εἴκοσι καὶ πέντε κατελέχθησαν μυριάδες. ἱππέων δὲ ἐπὶ ταῖς δύο μυριάσιν ἐπῆσαν ἔτι τρεῖς χιλιάδες. *Romanorum & Campanorum multitudo erat peditum ad* CCL. *millia, equitum millia XXIII.* DCCC. millia Roman) *Vulgo contra fidem librorum manuſcriptorum legunt,* & octoginta millia Rom. *non attendentes Oroſium in hac hiſtoriâ exponendâ ſequi eos, qui primũ prælium, in quo Galli ſuperiores fuerunt, ſcripſerunt commiſſum iunctis vtriuſque Conſulis copijs: ideoque cum ſignificare vellet, vniuerſum exercitum in fugam coniectum fuiſſe, ait,* DCCC. *millia Romanorum fugiſſe: tot enim fuiſſe paulo ante ex Fabio retulit. Polybius vero aliter de his rebus ſcribit qui cũ noſtro neque in ijs quæ ſequũtur conſentit* Primi trãs Padum) *Huius rei mentio eſt in Epitoma Liuiana lib. 20.* Namq; in piceno) *Horum prodigiorũ mentionem Eutropio Diaconus inſeruit: ſed loco alieno De ijſdem Plutarch. in Marcello,* φλαμινίου δὲ καὶ φουρίου τῶν ὑπάτων μεγάλαις ἐκστρατευσάντων δυνάμεσιν ἐπὶ

σιν ἐπὶ τοὺς ἰνσόβρας, ὤφθη μὲν αἵματι ῥέων ὁ διὰ τῆς πικηνίδος χώρας ποταμὸς, ἐλέχθη δὲ τρεῖς σελήνας φανῆναι περὶ πόλιν ἀρίμινον. *id eſt, Cũ Flaminius & Furius Coſſ. magnas copias aduerſus Inſubres eduxiſſent. flumen, quod per Picenum labitur, ſanguine fluere viſum eſt, nuntiatumq́; circa Ariminum tres lunas apparuiſſe.* Ingens ille Coloſſus) *De hoc Coloſſo Strabo libro 14. Plinius libr. 34. cap. 7.* Flaminius Cos. contem. auſpicijs.) *Hinc Liuius libro 21. ait, Flaminium Conſulem inauſpicato factum, reuocantibus ex ipſa acie dijs hominibusq́; non paruiſſe. Tu lege Plutarchum.* Poſt hoc Claudius Cos.) *Hic eſt M Claudius Marcellus, qui poſt quinquies Conſul fuit. De victoria eius contra Inſubres, Plutarchus, Polybius, Eutropius & alij.* Virdomarum regem) *Hunc regem vulgo male, Viridomarum nominant. Propertius libr. 4. Virdomari genus hic Rheno iactabat ab ipſo. Apud Plutarc. in Marcello legitur.* τῶν γεσατῶν ὁ βασιλεὺς βριόματος, *pro* βιρδόμαρος. *In Capitol. triumphis dux hoſtiũ Virdumarus nominatur.* Deinde Iſtri) *Eutropius, Minucio Rufo, P. Cornelio Cos. Iſtris bellũ illatum eſt, quia latrocinati naues Romanorũ fuerant, quæ frumenta exhibebant, ac multo Romanorum ſanguine fuſo perdomiti ſunt.* Fabius Cenſorius.) *N. Fabium Buteonem ex cenſorijs, qui viuerent, vetuſtiſſimum Dictatorẽ factum anno DXXXVII. ſcribit Liuius libro 23. Recte ergo Sigonius hunc Fabium C. Aurelio Cotta in Cenſura anni DXII. collegam dedit, cum illius nomen in tabulis Capitolinis intercidiſſet.*

In Caput XIIII.

Anno ab V.C.DXXXIIII) *Hoc anno Coſ. fuerunt M. Liuius, & L. Aemilius, quibus Saguntum ab Annibale expugnatum fuiſſe Polybius ſcribit libr. 3. Tu lege quæ Sigonius diligentiſsimè in Liuij libr 21. annotauit.* A conſpectu ſuo abſtinuit) *Abſtinuit, non abſtituit, eſt in manuſcriptis. Liuius li. 8. Quanquam Romano bello eum fortuna abſtinuit.* XX. millium equitum) *XXX. millium, vulgo malè legitur. Nam in magna varietate qui plurimum, centū millia peditum, viginti equitum fuiſſe ſcribunt, auctore Liuio, quem de his rebus conſule.* Commiſſo prælio apud Ticinum) *De hoc prælio Polybius, Liuius, Appianus de reb. ab Annibale geſtis, Silius libr. 4. & alij.* Pugnatum deinde eodem Cos.) *Hinc Diaconus Eutropium interpolauit, cum ille cæteriq; ſcriptores paulo aliter de his rebus ſcripſiſſent.* In eo tamen bello) *Sauciatus Annibal fuit in oppugnatione Emporij prope Placentiam, Liuius libr. 21. Appianus de rebus Annibalis.* In ſummo Apennino) *De hac re Liuius li. 21. extremo.* Magonem pœno. ducem) *Magonem habent etiam libri manuſcripti, cum tamen è Polybio & Liuio certum ſit, non Magonem, ſed Annonem à Cn. Cornelio P. Scipionis fratre captum fuiſſe.*

In Caput XV.

Diris tunc prodigijs.) *Hæc prodigia ſunt apud Liuium initio lib. 22. & Plutar. in Fabio.* Annibal ſciens Flaminium.) *C. Flaminius Conſul cum*

Cn. Seruilio fuit anno vrbis DXXXVI. *huius belli* II. *Caſtra habuit ad Aretium, Polybius & Liuius.* Et quæ rigat æquora) *Hemiſtichium Virgilianum eſt è lib. 7. Aeneid.* Hæc pugna ad Traſimenum lacum) *Apud Plutar. in Fabio mendosè eſt, περὶ τὴν χαλκουμένην θρασυμίαν λίμνην. Polybius τὴν τρασιμένην λίμνην vocat. Tu lege Silium lib. 5. & Valerium libro 1.* XXV. millia Ro.) *In pugna ad Traſimenum Romanorum millia* XXV. *caſa, & cæteros diffugiſſe ſcribit Eutropius: Polybius & Liuius,* XV. *millia cæſa, & ſex in Maharbalis poteſtatem veniſſe referunt. Appianus tradit,* XX. *millia cum Flaminio cecidiſſe,* X. *millia à Maharbale capta. De Annibalis copijs cæſis ſcriptores quoque diſſentiunt.* Vt grauiſs. terræ motum) *De hoc Liuius li. 22. & Plut. in Fabio.* Fabij Maximi) *De hoc Ennius, Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem. Cicero de Offic. & in Catone.*

In Caput XVI.

Anno ab vrbe condita DXL.) *Ita numerat Eutropius, quem in Cannenſi clade exponenda Oroſius ſequitur. Alijs hic annus eſt DXXXVII.* Quadraginta quatuor millia.) *Liuius, Quadraginta millia peditum, duo millia ſeptingenti equites cæſi dicuntur. Appianus & Plutarchus ſcribunt in hac pugna cæſa fuiſſe quinquaginta millia.* Tres modios anulorum) *Trimodia anulorum ab Annibale Carthaginem miſſa tradit Plinius libro 33. cap. 50. Tu vide Liuium libro 23. Annibal apud Lucianum iactat ſe vno die tot Romanos in-*

nos interfeciſſe, ὥστε τοὺς δακτυλίους αὐτῶν μεδίμνοις ἀπομετρῆσαι. Vt ſenatores de relinquenda Italia.) *Hoc conſilium de relinquenda Italia non Romæ Senatores, ſed reliquiæ Cannenſis cladis, quæ Canuſium perfugerant, inierunt, auctore Liuio libro 22.* Dictatorem Decimum Iunium) *Hunc Dictatorem Liuius & Plutar. in Fabio M. Iunium vocant. eumq́; viri docti eſſe putant qui Conſul anno DXXII. in Faſtis Capitolinis ſic deſcribitur, M. IVNIVS. D. F. D. N. PERA.* Vel oblatos, vel publico pretio emp.) *Indicat Oroſius non idem de ſeruitijs armatis auctores tradidiſſe. Liuius ait Dictatorem octo millia ex ſeruitijs publicè empta armaſſe. Appianus de rebus Annibalis, auctor eſt, Senatum octo millia ſeruorum, dominis vltro donantibus, manumiſiſſe.* Annibalis exercitum prælio fudit) *Hoc prælium à Marcello ad Nolam commiſſum fuit, Liuius libro 23. Plutarchus in Marcello.* Nam triginta quinque millia) *Hunc numerum expreßit Eutropius. Liuius tantum magnam vim hominum occiſam ſcribit. De Celtiberis Liuius in fine libri 24.* Ab hoſpite ſuo Lucano) *Flauium Lucan. hunc nominat Appianus & Liuius libro 25. vbi hiſtoriam de Centenio & Fuluio etiam inuenies.* Contra Philippum) *De re geſta cum Philippo Macedoniæ rege Liuius libro 23. & 24. Eutropius libro 3. De re in Sardinia contra Pœnos Sardosq́; à T. Manlio geſta Liuius libro 23. & Silius 12.*

In Caput XVII.

Anno ab vrbe condita DXLIII.) *M. Marcellus*

cellus Conſul III anno vrbis DXXXIX. in Siciliã miſſus Syracuſas obſedit, tertioq́; anno pòſt expugnauit, Polybius libro 8. Liuius 24. Plutarchus in Marcello, Cicer. in Verrem. Decimo anno poſt) *Eutropius quoque decimum huius belli annum numerat, qui alijs eſt octauus.* Per Sidicinum Sueſſanumq́ue) *Sueſſanum nõ Sinueſſanum, eſt in manuſcriptis Oroſii Eutropijq́; libris. Liuius libr. 26. per Sueſſulam Aliſanumq́; & Caſinatem agrum via Latina ducit. vbi Sigonius, per Sueſſulanum, legit. Silius lib. 12. hoc agro præterito de cæteris ita canit:*

Tum Sidicina legunt pernicius arua maniplis,
Treiciamq́; Calen, veſtras à nomine nati
Orithyia domos. hinc Aliſanus Iaccho
Haud inaratus ager, nymphisq́; habitata Caſini
Rura euaſtantur, &c.

Tribus millibus ab vrbe) *Sic Liuius, Inter hæc Annibal ad Anienem fluuiũ tria millia paſſuum ab vrbe caſtra admouit. Florus libro 2. cap. 6. Annibalẽ caſtra poſuiſſe à tertio lapide, ait. Plinius libro 15. cap. 18. Caſtra Punica ad tertium lapidem vallata. Eutropius vero, Annibal vſq; ad quartum milliarium vrbis acceſsit, qui cum conſentit Appianus, qui in libr. de rebus Annibalis ſcribit, ipſum XXXII. ab vrbe ſtadia ad Anienem fluuium caſtra poſuiſſe. At Polybius libr. 9.* ἔλαθε διαβὰς τὸν ἀννίωνα ποταμὸν καὶ συνεγγίσας, ὥστε μὴ πλεῖον τετταράκοντα σταδίων ἀποσχὸν τῆς ῥώμης ποιήσασθαι τὴν παρεμβολήν. *Annibal inſcijs Romanis Anienem fluuium tranſgreſſus tam prope acceſsit, vt caſtra ſtadijs XL. ſiue millibus paſſuum V. non amplius ab vrbe fecerit.*

fecerit. Vſque ad portam Collinam) *Cicero Philip.1. Annibal, credo, erat ad portas. Sed de his omnibus Liuius copioſè.* Sed & conſules, Fuluiuſque proconſule) *Ita hic locus rectè in omnibus manuſcriptis legitur, vt mirari ſatis non poßim negligentiam eorum, qui ſecuri de hiſtoria tam multa contra libros vetuſtos corruperunt. Conſules erant Cn. Fuluius Cētumalus & P. Sulpicius Galba. At Q. Fuluius Flaccus qui ſuperiore anno Conſul fuerat, & iā proconſule Capuam cū Appio obſidebat, inde accitus in inter Eſquilinam Collinamq́ portam caſtra habebat, L. & alij omnes. Liuij verba ſunt, Nec Flaccus cōſuleſq́ certamē detrectauere.* A fratre Aſdrubale) *Ita legendum, non, Aſdrubalis. Aſdrubal Barchinus Annibalis frater P. Scipionem cum exercitu deleuit, ac vndetrigeſimo die poſt coniunctis copijs cum Magone & altero Aſdrubale Giſconis F. Cn. Scipionem oppreßit, Liuius li. 25. Appianus de rebus Hiſpanicis. Silius li. 13. Valerius li. 3. ca. 7. Eutropius li. 3. Cicero pro Balbo, Cum duo fulmina noſtri imperij ſubito in Hiſpania Cn. & P. Scipiones extincti occidiſſent.* Principes Campanorum) *Septē & viginti fermè Senatores fuiſſe Liuius ait li. 26. in quo hiſtoria de Capua explicatur. Stetiſſe Capuam ante quàm à Romanis caperetur annis circiter CCLX. M. Cato auctor eſt. Sed hoc tempore capta in formam præfecturæ fuit redacta, Velleius li. 2. Lege Ciceronē contra Rullū.* Scipio admodum adoleſcens) *Natus erat Scipio annos fere quatuor & viginti, Liu. li. 26. App. de reb. Hiſpanicis, Valerius li. 3. ca. 9. Eſt aūt hic P. Cornelius Scipio, qui poſtea Africanus fuit appellatus.*

In Caput XVIII.

Scipio annos natus XXIIII) *De hac ætate Scipionis iam diximus. At in Epitoma Polybij lib. 10. ſic legimus,* ἔτος γὰρ ἕβδομον ἔχον πρὸς τοῖς εἴκοσι πρῶτον μὲν ὑθὶ πράξεις αὐτὸν ἔδωκε τελέως παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀπηλπισμένας. *id eſt, Annos natus XXVII eas res aggreſſus eſt, quas vulgo omnes prorſus deſperabant. ac deinde multis verbis exponit, quomodo Carthago noua ab eo fuerit capta. quod Liuius eum ſecutus facit ſub finem lib. 26. Idem eſt apud Appianum de reb. Hiſpanicis, & Silium libro 15.* Læuinus Cos. ex Maced.) *Quæ Oroſius hic de rebus à M. Valerio Læuino Conſule in Sicilia geſtis ſcribit, ea ab Eutropio ſumpſit. Liuius Agrigentum non expugnatum, ſed proditione captum ſcribit Idem Annonem non à Læuino captum, ſed per auerſam portam fuga elapſum in Africam traieciſſe ait.* Cn. Fuluium procos.) *Fuluius ab Annibale ad Herdoneam cæſus fuit, Liuius initio libro 27. & Appian. de rebus Annibalis. Vndecim tribunos militum cum Fuluio cecidiſſe etiam Plutarchus in Marcello tradit, cum in Liuio ſint XII. Verum Sigonius id rectè: nos hic, XVII. millia militum interfecta, non ſex, vt vulgo legitur, ſcripſimus primum, quia ita eſt in omnibus ſcriptis libris, deinde quia non eſt ſimile veri, Oroſium, qui id ſibi ſtudio habuit vt calamitates augeat, hic numerum ab alijs traditum minuere voluiſſe. Liuius ait alibi millia XIII. alibi haud plus quàm VII. cæſa inueniri. Appianus & Eutropius VIII. millia*

cecidiſſe

cecidiſſe referunt, Plutarchus τῆς ϛρατιᾶς τὸ πλεῖϛον. Marcellus Conſul) *Hæc Liuius libro 27. & Plutarchus in Marcello* Fabius Maximus Conſul) *Q. Fabius Maximus Conſul V Tarentum per proditionem recepit, vt ſcribit Liuius libro 27. Plutarchus in Fabio, Appianus de rebus Annibalis. quos auctores etiam de Marcelli cæde lege.* Scipio in Hiſpania) *De hac re extat fragmentum Polybij ex libro 8. vnde Liuius ſumpſit Conſule quoque Appianum in Hiſpanicis.* Claudio Nerone & M. Liuio) *Conſules hi fuerunt anno vrbis D X L V I. Annibaliſque fratrem Aſdrubalem cum magnis copijs oppreſſerunt, quod ſcribit Polybius libro 11. Liuius 27. Appianus de rebus Annibalis, Silius libro 15. Suetonius in Tiberio. Florus, Eutropius & alij.* Quos à volitando Velites) *Feſtus, Velites dicuntur expediti milites, quaſi volites, id eſt, volantes.* Et Sena piceni) *Vulgo Caſena, corruptè legitur. Apud Senam pugnatum Liuius, Appianus, Eutropius, Auctor de viris illuſtrib & Silius ſcribunt. Hinc Cicero in Bruto hoc prælium Senenſe vocat, in quo Salinator ludos Iuuentatis vouit.* Nam LVIII millia) *Hic numerus eſt in noſtris manuſcriptis. eundem Eutropio Diaconis ex Oroſio inſeruit. Sed in Liuij libris eſt, LVI. millia hoſtium occiſa, capta quinque millia & CCCC. Polybius longe minorem numerum edit. nam Carthaginienſium & Gallorum circiter X. millia, Romanorum ad duo millia cæſa ſcribit.* Anno XIII. quàm in Italiá ve.) *Sic in additionibus quoque Diaconi in Eutropium legitur.* Interea Scipio) *De his rebus Liuius lib. 28. & Appia-*

& Appianus in Hiſpanicis. Extat quoque fragmentum Polybij ex li.11.quod cum Liuianis collatum magnam vtilitatem ſtudioſis afferet. Conſul cum Licinio) *P.Cornelius Scipio & P.Licinius Craſſus Diues Coſſ. fuerunt anno ab vrbe condita* DXLIII. *quo anno Scipio Siciliam prouinciam obtinuit,& ſequenti in Africam traiecit,Liuius lib.29.Appianus in Libyco Eutropius li 3.quorum ſcriptis inter ſe collatis, cognoſces,quod Liuius quoq; fatetur,nõ in omnib.auctores conuenire.* Romam refugit) *P.Sempronium ab Annibale victum in agro Crotonienſi in caſtra rediſſe, ac deinde accerſito Licinio Craſſo feliciter dimicaſſe, Liuius libro nono extremo ſcribit.* Aggreſſus hiberna Pœnorum) *Hæc hiſtoria extat in Polybij fragmentis libro 14. apud Liuium initio libro 30.& Appianum in Lybico.* In vtriſque caſtris XL. millia.) *Hunc numerum edit Liuius: Appianus ita,* ἀπέθανον δὲ τῶν ἐχθρῶν ὀλίγῳ δέοντες τρισμύριοι, καὶ αἰχμάλωτοι ἐγένοντο δισχίλιοι καὶ τετρακόσιοι. *id eſt, cæſa ſunt hoſtium millia fere* xxx. *capta duo millia &* cccc. Itaque Syphax & Aſdrubal) *Hæc omnia Liuius & Appianus copioſè,quos lege.*

In Caput XIX.

Flens reliquit Italiam) *Sic Eutropius : Liuius eum vix lachrymis temperaſſe ait.* Omnibus Italici genere) *Hac de re Appianus in fine libri de rebus Annibalis.* Sepulchrum dirutum ſe proſpexiſſe) *Liuius, Cum dixiſſet,ſepulchrum dirutum proram ſpectare, abominatus, præteruehi iuſſo gubernatore,*

bernatore, ad Leptim appulit claſſem. Carthaginẽ venit) *Non ad vrbem acceßit, ſed Zamam quæ iter dierum quinque abeſt à Carthagine, Liuius libro 30. Polyb. 15. vbi de colloquio ducũ plura.* Carthaginienſium interf. XX. millia D.) *Sic Appianus,* ἀπέθανον τῶν πολεμίων δισμύριοι καὶ πεντακισχίλιοι. *Polybius & Liuius ſcribunt Carthaginienſium cæſa ſupra millia viginti. De Annibalis fuga eoſdem auctores lege, ſicut & de pace eiuſq; conditionibus.* Terentius qui poſtea Comicus) *Quod Oroſius hic de Terentio Comico, id Liuius lib. 30. & 38. de Q. Terentio Culleone Senatore Romano, quem Scipio inter captiuos recepit, ſcriptũ reliquit. Feneſtella quoque eos refutauit, qui Terentium captum ex Africa Romam perductum ſcripſerant.*

In Caput XX.

Anno ab vrbe condita DXLV.) *In Faſtis Capitolinis hic annus eſt ab vrbe condita DLII. Bellum autem primum Macedonicum, quod hoc anno Romani ſuſceperunt, etiam Philippicum à rege qui cum geſtum eſt, nominatur. de quo Liuius libro 31. & deinceps, Florus libro 2. cap. 7. Eutropius 4.* Quod Quinctius Flamininus) T. QVINCTIVS T. F. L. N. FLAMININVS. *Conſul in Faſtis Capitolinis inuenitur anno DLV. Is ſortitus Macedoniã aduerſus Philippum in faucibus Epiri proſpere pugnauit: annóque inſequenti victo ei pacem dedit, Polybius libro 17. Liuius 32. & 33. Plutarchus in Flaminino. Quinctij cognomen Flamininus in Cornelij Gualteri libro recte ſcribitur, cũ in alijs, & vulgo*

& vulgo paſſim male ſcribatur. De Nabide præter Liuium & Plutarchum Pauſanias libro 4. Iuſtinus 30. & 31. Eodem tempore Inſubres) *Hæc res contra Gallos à L. Furio Purpureone Prætore geſta eſt, P. Sulpicio Galba, C. Aurelio Cotta Coſ. anno vrbis DLIII. Liuius libro 30.* Victi Macedones) *Prælium intelligit, quo Philippus rex Macedonum ad Cynoſcephalas victus eſt a T. Quinctio. Quod à Liuio expoſitum fuit initio libr. 33 ſed cum ibi non ſine iactura hiſtoriæ interciderit, in Polybij fragmentis libro 17. ſingulari beneficio conſeruatum eſt. vbi quod à Polybio ſcriptũ Oroſius refert, ſic legitur,* τῶν δὲ μακεδόνων ἀπέθανον μὲν οἱ πάντες εἰς ὀκτακισχιλίους. ζωγρείᾳ δ' ἑάλωσαν οὐκ ἐλάττους πεντακισχιλίων. *Idem numerus cæſorum eſt apud Plutarchum.* Igitur Sempronius) *C. Sempronius Tuditanus prætor in citeriore Hiſpania prælio victus ex graui vulnere haud ita multo poſt expirauit, Liuius libro 33. Appianus in Hiſpanicis Sempronium Tudertinum appellat.* Conſul Marcellus) *M. Claudius Marcellus & L. Furius Purpureo Conſules fuerunt anno DLVII. in eóque magiſtratu rem in Etruria geſſerunt, Liuius libro 33.* Antiochus rex Syriæ) *De hoc & Annibalis tranſitu ad ipſum Liuius, Appianus de rebus Annibalis, & in Syriacis, Iuſtin. libro 31.* Lex quæ ab oppido) *Contentiones de lege Oppia ortas commemorat Liuius initio libro 34. Lata fuit anno ab vrbe condita DXL. abrogata, DLVIII.* X. millia Gallorum cæſa) *Hanc victoriam de Gallis reportauit L. Valerius Flaccus procos. Alterum prælium, in quo Roma-*

norum

norum non incruenta victoria fuit, commiſſum eſt à Ti. Sempronio Cos. Liuius libro 34. P. Digitius) *In Gualteri libro Digitius prænomen nullum habet. Liuius initio libri 35. Sex. Digitium nominat. vbi cætera quæ hic breuiter Oroſius, ordine commemorantur.* Africanus inter cæteros leg.) *De hac legatione Liuius, & Appianus in Syriaca. qui narrant, Africani ſermonem cum Annibale habitum de ſummo Imperatore. Vnde Lucia. argumentũ ſumpſit Dialogi. qui de hac re ἐν τοῖς νεκρικοῖς legitur.* P. Cornelio Scipion. M. Acilio) *Hi conſules fuerunt anno vrbis DLXI. Acilius in Capitolinis tabulis prænomen M. habet, quo Manius ſignificatur. Plutarchus quoque hunc in Flaminio μάνιον ἀκίλιον, Appianus in Syriaca, ἀκίλιον μάνιον γλαβρίωνα vocant. qui de re geſta cum Antiocho ſunt legendi cum Liuio lib 36. Iuſt. Floro, Eutropio & aliis.* Is habuiſſe fertur armat. LX. millia) *Hunc numerũ, Liuio auctore, Valerius Antias edidit. Appianus vero ſcribit ex Antiochi cæſos aut captos circiter X. millia.* In quo prælio XX millia hoſtium) *Duodetriginta millia hoſtiũ cæſa Antias Valerius ſcribit, capta tria millia & CCCC. ſigna militaria CXXIIII. equos MCC. carpenta CCXLVII. Liuius.* Sequenti anno) *Bellum Anthiochinum confecit Africani frater L. Scipio, inde Aſiaticus appellatus. Liuius libro 37. Appianus in Syriaca, Florus, Iuſtinus & alij.* Filiumque Africani) *Appianus errore ductus putauit hunc eſſe Paulli Aemilij filium. qui in Scipionum familiã adoptatus, African⁹ minor dictus fuit: ſed ille nõ ab Africano ſuperiore, ſed eius filio adoptatus fuit, Cicero & alij.*

& alij. L. Aemilius procos.) *L. Aemilius Paullus Prætor Scipione & Glabrione Coſs. Hiſpaniam vlteriorem ſortitus fuit, eamq́ʒ imperio conſulari obtinuit procos. Liuius libro 36. Plutarchus in Aemilio. Anno autem ſequenti victus à Luſitanis ſex millia de exercitu ſuo amiſit, Liuius libro 37. Interijſſe ipſum Oroſius parum conſideratè ſcribit. De Bæbio occiſo à Liguribus, Liuius extremo libro 37.* Fuluius Cos. de Græcia) *Anno ab vrbe condita DLXIIII. M. Fuluius Nobilior conſul fuit cum Cn. Manlio Vulſone. atque ab hoc, non à Fuluio bellum in Gallogræcia geſtum ſcribit Liuius 38. Florus libro 2. capite 11. Appianus in Syriaca. De Gallogræcia Liuius, & Iuſtinus libro 25.* Marcius Cos. aduerſus Lig.) *Q. Marcius Philippus Conſul cum Sp: Poſtumio Albino anno DLXVII. profectus aduerſus Ligures magnam cladem accepit, Liuius libro 39.* Qui legatos populi R. interf.) *Philippus non legatos R. interfecit, ſed Maronitas, quibus libertatem reſtituendam Senatus cenſuerat, crudeliter trucidauit, Liuius libro 39. De Demetrio interfecto idem libro 40. & Plutarchus in Aemilio Paullo.* Apud Liternum) *De Africani morte lege Liuium libro 39. Vbi etiam Annibalis & Philopœmenis interitum ſcribit, quemadmodum Plutarchus in Flaminino & Philopœmene, Iuſtinus lib. 32.* Q. Fuluius Flaccus) *Hic Bæbio & Aemilio Coſs. prætor ſortitus Hiſpaniam citeriorē anno inſequēti Celtiberos vicit, Liuius li. 40. Appianus in Hiſpanicis rem geſtā ſcribit à Fuluio Conſule, ſi modo Beraldus rectè vertit: nam græcum librum ab*

Henrico

Henrico Steph.editum nondum vidi. Ti.Sempronius Gracc.) *Gracchus Fuluio in Hiſpania ſucceſsit auctore Appiano. Vide Epitomam 41.* Lepido & Mucio Coſſ.) *M. Aemilius Lepidus, & P. Mucius Scauola Conſules fuerunt anno ab vrbe cõdita DLXXVIII.* Macedonicũ bellum) *Secundum bellum Macedonicum exponit Liuius libro 41. & quatuor ſequentibus. De eodem Plutarchus in Aemilio Paullo, Florus libro 2.cap.12. Eutropius lib.4. De auxilijs vtriuſque partis Liuius libro 42.* Commiſſoque prælio miſerab.victi) *De hoc prælio Liuius lib. 42. & Plutar. in Apophtheg. ita,* πόπλιος λικίνιος ὕπατὸς ςρατηγὸς ἡττηθεὶς ὑπὸ περσέως τοῦ μακεδόνων βασιλέος ἱπποπομαχίᾳ, δισχιλίους ὀκτακοσίους ἀπέβαλε, τούτο μὲν πεσόντας, τούτο δὲ ἁλόντας *id eſt, P. Licinius Coſs. Imperator victus à Perſeo Macedonum rege duo millia DCCC. amiſit, quorum alij ceciderunt, alij capti ſunt.* Sulcanum oppidum) *Sulcanum, eſt in Gualtheri libro, Liuius li. 43. ſcribit Vſcanam à Perſeo captam, ibiq; præſidium Romanum in illius poteſtatẽ veniſſe.* Nam XX.millia ped.) *Cæſa, inquit Liuius libr. 44. ad XX. millia hominum ſunt. Plutarchus,* λέγονται ὑπὲρ δισμυρίους πεντακισχιλίους ἀποθανεῖν. *Cæſa referuntur millia XXV. amplius.* Apud Albam in cuſtodia) *Perſeus primum Albam in cuſtodiam datus, poſtea Aemilij Paulli ſententia exemptus è carcere, cum decem annos miſeram vitã egiſſet, mortuus fuit, auctore Diodoro Siculo lib. 31. Velleius ſcribit Perſeum quadriennio poſt in libera cuſtodia Albæ deceſsiſſe.*

In Caput XXI.

Anno ab V.C.DC)*Alijs hic annus eſt* DCII. *Oroſii locum hunc Diaconus Eutropij hiſtoriæ inſeruit.* P.Scipio) *De hac Scipionis Aemiliani militia lege Epitomam Liuianam li 48* Nam & barbarũ prouocantem) *Hoc in obſidione Intercatiæ oppidi factum ſcribit Appianus in Hiſpanicis & auctor de viris illuſtrib In Epitoma Liuiana vulgo male, captæ vrbis,& in vetuſtis intercepta, legitur, pro Intercatiæ.* Ser autem Galba)*Hic eſt Ser Sulpicius Galba, de quo Appianus & Suetonius in Galba.Sergius Galba hic antea mendoſe legebatur.* Eodem tempore Cens)*De hac re lege Epitomam 48.*Igitur in Hiſpania Ser.Galba)*Hanc rem à Lucullo geſtam ſcribit Appianus ſed cum Oroſio facit Cicero in Bruto, Suetonius in Galba & Valerius Max.lib 9.cap.6.*

In Caput XXII.

Tertium punicum bellum) *Hoc bellum exponitur in Epitoma Liuiana lib 49.50.51.Scribitur ab Appiano in Libyca à Plutarcho in Catone,ab Eutropio lib.4. à Floro lib.2.cap 15.* Maioris Africani caſtra) *Caſtra Corneliana intelligit,de quibus Cæſar lib.2. Comment.de bello ciuili & Lucanus lib. 4.* X. millia paſſuum) *LXXX. ſtadia habet Appianus, quod huic numero reſpondet.* Viginti millia) *In vetuſtis noſtris eſt XXII. millia Appianus in Libyca ſitum Carthaginis accuratè deſcripſit.qui inprimis legẽdus de rebus tertio bello Punico geſtis.*Cenſorinus in vrbem redijt)*Appianus,Κηνσωρῖνος ἐς ῥώμην ὤχετο*

ᾤχετο ἀρχαιρεσιάσων, *Cenſorinus Romam ad comitia habenda profectus eſt.* Maſſaniſæ nepos) *θυγατριδοῦς μασσανάσσου, Appianus.* Iuuentius prætor) *In Epitoma Liuiana eſt M Iuuentius, quem Eutropius P. Iuuentium vocat. atque illi hoc tertiũ bellum Macedonicũ ſcribunt, ſicut & Florus li.2.ca.14.*

In Caput XXIII.

Cothonem ingreditur) *Quomodo Cothonem portum Scipio occupauerit, ſcribit Appianus in Libyca* Nam fuiſſe mulierũ XXV.millia) *Appianus, καὶ ἐξῄεσαν αὐτίκα μυριάδες πέντε ἀνδρῶν ἅμα καὶ γυναικῶν. id eſt, Exierunt confeſtim L. millia virorum & mulierum.* Vxor Aſdrubalis) *De huius morte, & conuicijs in virum ſuum proditorem lege Appianum. & Florum. Valerius li.3.ca.2. eam ſe cum tribus filijs incendio flagrantis patriæ obieciſſe ſcribit.*

Cum alij propter perpetuam ſecuritatem) *Huius ſententiæ auctor & princeps erat M. Cato, contrariæ Naſica, Liuius lib. 49. Plutar. in Catone maiore.*

PAVLI OROSII ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM

LIBER QVINTVS.

Romanorum per aliorum clades fœlicitatem plus damni quàm commodi ſecum traxiſſe, Item ſua tempora prioribus potiora.

CAPVT I.

SCio aliquantos poſt hęc deinceps pmoueri poſſe, quòd victoriæ Romanę multarum gentium & ciuitatum ſtrage crebreſcunt: quanquam ſi diligenter attendant, plus damni inuenient accidiſſe, quam cõmodi. neque enim paruipendenda ſunt tot bella ſeruilia, ſocialia, ciuilia, fugitiuorum, nullorum vtique fructuum, & magnarum tamen miſeriarum. Sed conniueo, vt quemadmodũ volunt, ita fuiſſe videatur, vnde arbitror eſſe dicturos: Ecquid his temporibus beatius, quibus continui triumphi, celebres victoriæ, diuites prædæ, nobiles pompæ, magni ante currum reges, & longo ordine victæ gentes agebantur? Quibus breuiter reſ-

ter reſpődebitur, & ipſos de temporibus ſolere cauſari, & nos pro ijſdem temporibus inſtituiſſe ſermonem: quæ tempora non vni tantum vrbi attributa, ſed orbi vniuerſo conſtat eſſe cõmunia. Ecce quàm fœliciter Roma vincit, tam infœliciter quicquid extra Romã eſt, vincitur. Quanti igitur pendenda eſt gutta hæc laborioſæ fœlicitatis, cui aſcribitur vnius vrbis beatitudo in tanta mole infœlicitatis, per quam agitur totius orbis euerſio? Aut ſi ideo felicia putantur, quia vnius ciuitatis opes auctæ ſunt, cur non potius infœliciſsima iudicentur, quibus miſerabili vaſtatione multarum ac bene inſtitutarum gentium potentiſsima regna ceciderunt? An forte aliud tunc Carthagini videbatur, cum poſt annos CXX, quibus modo bellorum clades, modo pacis conditiones perhorreſcens, nunc rebelli intentione, nunc ſupplicijs belli pacẽ, nunc pace mutabat bella, nouiſsimè miſeris ciuibus paſsim ſe in ignem vltima deſperatione iacientibus, vnus rogus tota ciuitas fuit? cui etiam nunc ſitu paruæ, mœnibus deſtitutæ, pars miſeriarũ eſt, audire quid fuerit. Edat Hiſpania ſententiam ſuam, cum per annos ducentos vbiq; agros ſuos

ſanguine ſuo rigabat, importunumq; hoſtem vltro oſtiatim inquietantem, nec repellere poterat, nec ſuſtinere: cum ſe, ſuis diuerſis vrbibus ac locis fracti, cæde bellorũ, obſidionum fame exinaniti, interfectis coniugibus ac liberis ſuis, ob remedia miſeriarum concurſu miſero ac mutua cæde iugulabant. Quid tunc de ſuis temporibus ſentiebat, ipſa poſtremo dicat Italia? cur per annos quadringẽtos Romanis vtique ſuis contradixit, obſtitit, repugnauit, ſi eorum fœlicitas, ſua infœlicitas non erat, Romanosq; fieri rerũ dominos, bonis communibus non obſtabat? Non requiro de innumeris diuerſarum gentium populis, diu antea liberis, tunc bello victis, patria abductis, pretio venditis, ſeruitute diſperſis, quid tunc ſibi maluerint, quid de Romanis opinati ſint, quid de tẽporibus iudicarint. Omitto de regibus magnarum opum, magnarum virium, magnæ gloriæ, diu potentiſsimis, aliquando captis, ſeruiliter catenatis, ſub iugum miſsis, ante currum actis, in carcere trucidatis: quorum tam ſtultum eſt exquirere ſententiam, quàm durum non dolere miſeriam. Nos, nos inquam ipſos, vitæque noſtræ electionem, cui acquieuimus, conſulamus.

ſulamus. Maiores noſtri bella geſſerunt, bellis fatigati, pacem petentes, tributa obtulerunt. Tributum, pretium pacis eſt. Nos tributa dependimus, ne bella patiamur: ac per hoc in portu, ad quem illi tandem pro euadendis malorum tempeſtatibus confugerunt, nos conſiſtimus & manemus. Igitur noſtra tempora viderimus, vtrum fœlicia? certe fœliciora illis ducimus. quia quod illi vltimo delegerunt, nos continue poſsidemus. Inquietudo enim bellorum, qua illi attriti ſunt, nobis ignota eſt. In otio autem, quod illi poſt imperium Cæſaris, natiuitatemque Chriſti tenuiter guſtauerunt, nos naſcimur & ſeneſcimus: quod illis erat debita penſio ſeruitutis, nobis eſt libera collatio defenſionis: tantumq; intereſt inter præterita præſentiaque tempora, vt quod Roma in vſum luxuriæ ſuæ ferro extorquebat à noſtris, nunc in vſum cõmunis reipublicæ conferat ipſa nobiſcũ. Aut ſi ab aliquo dicitur, tolerabiliores parentibus noſtris Romanos hoſtes fuiſſe, quàm nobis Gothos eſſe: audiat & intelligat, quanto aliter, quàm circa ſeipſum agitur, ſibi eſſe videatur. Olim cum bella toto orbe feruebant, quæq; prouincia ſuis regibus,

In Caput XVIII.

Scipio annos natus XXIIII) *De hac ætate Scipionis iam diximus. At in Epitoma Polybij lib. 10. ſic legimus,* ἔτος γὰρ ἕβδομον ἔχον πρὸς τοῖς εἴκοσι πρῶτον μὲν ὑθὶ πράξεις αὐτὸν ἔδωκε τελέως παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀπηλπισμένας. *id eſt, Annos natus XXVII eas res aggreſſus eſt, quas vulgo omnes prorſus deſperabant. ac deinde multis verbis exponit, quomodo Carthago noua ab eo fuerit capta. quod Liuius eum ſecutus facit ſub finem lib. 26. Idem eſt apud Appianum de reb. Hiſpanicis, & Silium libro 15.* Læuinus Cos. ex Maced.) *Quæ Oroſius hic de rebus à M. Valerio Læuino Conſule in Sicilia geſtis ſcribit, ea ab Eutropio ſumpſit. Liuius Agrigentum non expugnatum, ſed proditione captum ſcribit Idem Annonem non à Læuino captum, ſed per auerſam portam fuga elapſum in Africam traieciſſe ait.* Cn. Fuluium procos.) *Fuluius ab Annibale ad Herdoneam cæſus fuit, Liuius initio libro 27. & Appian. de rebus Annibalis. Vndecim tribunos militum cum Fuluio cecidiſſe etiam Plutarchus in Marcello tradit, cum in Liuio ſint XII. Verum Sigonius id rectè: nos hic, XVII. millia militum interfecta, non ſex, vt vulgo legitur, ſcripſimus primum, quia ita eſt in omnibus ſcriptis libris, deinde quia non eſt ſimile veri, Oroſium, qui id ſibi ſtudio habuit vt calamitates augeat, hic numerum ab alijs traditum minuere voluiſſe. Liuius ait alibi millia XIII. alibi haud plus quàm VII. cæſa inueniri. Appianus & Eutropius VIII. millia*

cecidiſſe

cecidiſſe referunt, Plutarchus τῆς ϛρατιᾶς τὸ πλεῖϛον. Marcellus Conſul) *Hæc Liuius libro 27. & Plutarchus in Marcello* Fabius Maximus Conſul) *Q. Fabius Maximus Conſul V. Tarentum per proditionem recepit, vt ſcribit Liuius libro 27. Plutarchus in Fabio, Appianus de rebus Annibalis. quos auctores etiam de Marcelli cæde lege.* Scipio in Hiſpania) *De hac re extat fragmentum Polybij ex libro 8. vnde Liuius ſumpſit Conſule quoque Appianum in Hiſpanicis.* Claudio Nerone & M. Liuio) *Conſules hi fuerunt anno vrbis D X L V I. Annibalíſque fratrem Aſdrubalem cum magnis copijs oppreſſerunt, quod ſcribit Polybius libro 11. Liuius 27. Appianus de rebus Annibalis, Silius libro 15. Suetonius in Tiberio. Florus, Eutropius & alij.* Quos à volitando Velites) *Feſtus, Velites dicuntur expediti milites, quaſi volites, id eſt, volantes.* Et Sena piceni) *Vulgo Cæſena, corruptè legitur. Apud Senam pugnatum Liuius, Appianus, Eutropius, Auctor de viris illuſtrib & Silius ſcribunt. Hinc Cicero in Bruto hoc prælium Senenſe vocat, in quo Salinator ludos Iuuentatis vouit.* Nam L V I I I millia) *Hic numerus eſt in noſtris manuſcriptis. eundem Eutropio Diaconis ex Oroſio inſeruit. Sed in Liuij libris eſt, LVI. millia hoſtium occiſa, capta quinque millia & C C C C. Polybius longe minorem numerum edit. nam Carthaginienſium & Gallorum circiter X. millia, Romanorum ad duo millia cæſa ſcribit.* Anno XIII. quàm in Italiá ve.) *Sic in additionibus quoque Diaconi in Eutropium legitur.* Interea Scipio) *De his rebus Liuius lib. 28. & Appia-*

& Appianus in Hiſpanicis. Extat quoque fragmentum Polybij ex li.11. quod cum Liuianis collatum magnam vtilitatem ſtudioſis afferet. Conſul cum Licinio) *P. Cornelius Scipio & P. Licinius Craſſus Diues Coſſ. fuerunt anno ab vrbe condita* DXLIII. *quo anno Scipio Siciliam prouinciam obtinuit, & ſequenti in Africam traiecit, Liuius lib. 29. Appianus in Libyco Eutropius li 3. quorum ſcriptis inter ſe collatis, cognoſces, quod Liuius quoq; fatetur, nõ in omnib. auctores conuenire.* Romam refugit) *P. Sempronium ab Annibale victum in agro Crotonienſi in caſtra rediiſſe, ac deinde accerſito Licinio Craſſo feliciter dimicaſſe, Liuius libro nono extremo ſcribit.* Aggreſſus hiberna Pœnorum) *Hæc hiſtoria extat in Polybij fragmentis libro 14. apud Liuium initio libro 30. & Appianum in Lybico.* In vtriſque caſtris XL. millia.) *Hunc numerum edit Liuius: Appianus ita,* ἀπέθανον ἐκ τῶν ἐχθρῶν ὀλίγῳ δεόντες τρισμύριοι, καὶ αἰχμάλωτοι ἐγένοντο δισχίλιοι καὶ τετρακόσιοι. *id eſt, cæſa ſunt hoſtium millia fere* xxx. *capta duo millia &* cccc. Itaque Syphax & Aſdrubal) *Hæc omnia Liuius & Appianus copioſè, quos lege.*

In Caput XIX.

Flens reliquit Italiam) *Sic Eutropius: Liuius eum vix lachrymis temperaſſe ait.* Omnibus Italici genere) *Hac de re Appianus in fine libri de rebus Annibalis.* Sepulchrum dirutum ſe proſpexiſſe) *Liuius, Cum dixiſſet, ſepulchrum dirutum proram ſpectare, abominatus, præteruehi iuſſo gubernatore,*

bernatore, ad Leptim appulit claſſem. Carthaginẽ venit) *Non ad vrbem acceſſit, ſed Zamam quæ iter dierum quinque abeſt à Carthagine, Liuius libro 30. Polyb. 15. vbi de colloquio ducũ plura.* Carthaginienſium interf. XX. millia D.) *Sic Appianus,* ἀπέθανον τῶν πολεμίων δισμύριοι καὶ πεντακισχίλιοι. *Polybius & Liuius ſcribunt Carthaginienſium cæſa ſupra millia viginti. De Annibalis fuga eoſdem auctores lege, ſicut & de pace eiuſq; conditionibus.* Terentius qui poſtea Comicus) *Quod Oroſius hic de Terentio Comico, id Liuius lib. 30. & 38. de Q. Terentio Culleone Senatore Romano, quem Scipio inter captiuos recepit, ſcriptũ reliquit. Feneſtella quoque eos refutauit, qui Terentium captum ex Africa Romam perductum ſcripſerant.*

In Caput XX.

Anno ab vrbe condita DXLV.) *In Faſtis Capitolinis hic annus eſt ab vrbe condita DLII. Bellum autem primum Macedonicum, quod hoc anno Romani ſuſceperunt, etiam Philippicum à rege quĩ cum geſtum eſt, nominatur. de quo Liuius libro 31. & deinceps, Florus libro 2. cap. 7. Eutropius 4.* Quod Quinctius Flamininus) T. QVINCTIVS T. F. L. N. FLAMININVS. *Conſul in Faſtis Capitolinis inuenitur anno DLV. Is ſortitus Macedoniã aduerſus Philippum in faucibus Epiri proſpere pugnauit: annóque inſequenti victo ei pacem dedit, Polybius libro 17. Liuius 32. & 33. Plutarchus in Flaminino. Quinctij cognomen Flamininus in Cornelij Gualteri libro recte ſcribitur, cũ in alijs, & vulgo*

& alij. L. Aemilius procos.) *L. Aemilius Paullus Prætor Scipione & Glabrione Coſſ. Hiſpaniam vlteriorem ſortitus fuit, eamq́; imperio conſulari obtinuit procos. Liuius libro 36. Plutarchus in Aemilio. Anno autem ſequenti victus à Luſitanis ſex millia de exercitu ſuo amiſit, Liuius libro 37. Interijſſe ipſum Oroſius parum conſideratè ſcribit. De Bæbio occiſo à Liguribus, Liuius extremo libro 37.* Fuluius Cos. de Græcia) *Anno ab vrbe condita DLXIIII.M.Fuluius Nobilior conſul fuit cum Cn. Manlio Vulſone. atque ab hoc, non à Fuluio bellum in Gallogræcia geſtum ſcribit Liuius 38. Florus libro 2. capite 11. Appianus in Syriaca. De Gallogræcia Liuius, & Iuſtinus libro 25.* Marcius Cos. aduerſus Lig.) *Q. Marcius Philippus Conſul cum Sp: Poſtumio Albino anno DLXVII. profectus aduerſus Ligures magnam cladem accepit, Liuius libro 39.* Qui legatos populi R. interf.) *Philippus non legatos R. interfecit, ſed Maronitas, quibus libertatem reſtituendam Senatus cenſuerat, crudeliter trucidauit, Liuius libro 39. De Demetrio interfecto idem libro 40. & Plutarchus in Aemilio Paullo.* Apud Liternum) *De Africani morte lege Liuium libro 39, Vbi etiam Annibalis & Philopœmenis interitum ſcribit, quemadmodum Plutarchus in Flaminino & Philopœmene, Iuſtinus lib. 32.* Q. Fuluius Flaccus) *Hic Bæbio & Aemilio Coſſ. prætor ſortitus Hiſpaniam citeriorē anno inſequēti Celtiberos vicit, Liuius li. 40. Appianus in Hiſpanicis rem geſtā ſcribit à Fuluio Conſule, ſi modo Beraldus recte vertit: nam græcum librum ab*

Henrico

Henrico Steph.editum nondum vidi. Ti. Sempronius Gracc.) *Gracchus Fuluio in Hiſpania ſucceßit auctore Appiano. Vide Epitomam 41.* Lepido & Mucio Coſſ.) *M. Aemilius Lepidus, & P. Mucius Scæuola Conſules fuerunt anno ab vrbe cõdita DLXXVIII.* Macedonicũ bellum) *Secundum bellum Macedonicum exponit Liuius libro 41. & quatuor ſequentibus. De eodem Plutarchus in Aemilio Paullo, Florus libro 2. cap. 12. Eutropius lib. 4. De auxilijs vtriuſque partis Liuius libro 42.* Commiſſoque prælio miſerab. victi) *De hoc prælio Liuius lib. 42. & Plutar. in Apophtheg. ita,* πόπλιος λικίνιος ὕπατὸς ϛρατηγὸς ἡτ]ηθεὶς ὑπὸ περσέως τȣ̃ μακεδόνων βασιλέος ἱπποµαχίᾳ, δισχιλίȣς ὀκτακοσίȣς ἀπέβαλε, τȣ̀τὸ μὲν πεσόντας, τȣ̀τὸ δ' ἁλόντας *id eſt, P. Licinius Coſ. Imperator victus à Perſeo Macedonum rege duo millia DCCC. amiſit, quorum alij ceciderunt, alij capti ſunt.* Sulcanum oppidum) *Sulcanum, eſt in Gualtheri libro, Liuius li. 43. ſcribit Vſcanam à Perſeo captam, ibiq́ præſidium Romanum in illius poteſtatẽ veniſſe.* Nam XX. millia ped.) *Cæſa, inquit Liuius libr. 44. ad XX. millia hominum ſunt. Plutarchus,* λέγονται ὑπὲρ δισμυρίους πεντακισχιλίους ἀποθανεῖν. *Cæſa referuntur millia XXV. amplius.* Apud Albam in cuſtodia) *Perſeus primum Albam in cuſtodiam datus, poſtea Aemilij Paulli ſententia exemptus è carcere, cum decem annos miſeram vitã egiſſet, mortuus fuit, auctore Diodoro Siculo lib. 31. Velleius ſcribit Perſeum quadriennio poſt in libera cuſtodia Albæ deceßiſſe.*

& T Coruncanium, quibus à Teuta Illyriorum reginâ interfectis ſtatuæ in roſtris poſitæ fuerũt. Gallum virum & Gallam) *Romani inquit Plutarchus in Quæſtionibus* δύο μὲν ἄνδρας, δύο δὲ γυναῖκας ἐν τῇ βοῶν ἀγορᾷ λεγομένῃ, τοὺς μὲν Ἕλληνας, τοὺς δὲ γαλάτας ζῶντας κατώρυξαν. *Id vero eos ex libris Sibyllinis feciſſe initio belli Gallici Ciſalpini ſcribit Idem in Marcello.* L. Aemilio Papo) *Aemilio Catuli cognomen vulgo corruptè hic additur ſicut Pauli, apud Plinium lib. 3 cap. 20. In Faſtis Capitolinis hi Conſules an. D XXIIX. ſic nominantur,* C AIMILIVS. Q. F. CN. N. PAPVS. C. ATILIVS. M. F. M. N. REGVLVS. *Hoc bellum Gallicum deſcribunt Polybius libro 2. Plutarchus in Marcello, Liuius libro 20. Florus libro 2. cap. 4. Eutropius libro 2.* Maximè Gæſatorum.) *Ita hoc nomen ex optimo Corn. Gualtheri libro deſcripſi Polybius,* διόπερ εὐθέως τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν, τό, τε ἰνσόβρων καὶ βοίων συμφρονήσαντα διεπέμποντο πρὸς τοὺς κατὰ τὰς ἄλπεις καὶ τὸν ῥοδανὸν ποταμὸν κατοικοῦντας γαλάτας, προσαγορευομένους δὲ διὰ τοῦ μισθοῦ στρατεύειν, γαισάτους. ἡ γὰρ λέξις αὕτη τοῦτο σημαίνει κυρίως. *id eſt, Quo circa maxima gentes Inſubrium & Boiorum, facta inter ſe ſocietate, legatos miſerunt ad Gallos, qui Alpes Rhodanumq́; accolunt. & à mercede, qua ad militiam conducuntur, Gæſatæ appellantur: id enim propriè hoc nomẽ ſignificat. Apud Plutarchum in Marcello hoc nomẽ corruptum eſt: legitur enim,* καὶ μετεπέμποντο γαλατῶν τοὺς μισθοῦ στρατευομένους, οἳ γεσᾶται καλοῦνται. *quod mendum ego illis acceptum*

ptum fero, qui παρά τὸ γέρας, *hoc nomen deduci putarunt. Virgilius 8. Aeneid. Duo quiſque Alpina coruſcant Gæſa manu.* Sicut Fabius hiſtoricus) *Hic eſt Q. Fabius Pictor, qui his temporibus vixit & non tantum huic bello, ſed & paulo poſt ſecundo Punico, vt Liuius ſcribit, interfuit. De hoc Eutropius, Traditum eſt à Fabio hiſtorico, qui ei bello interfuit,* DCCC. *millia hominum parata ad id bellum fuiſſe. Plinius libro 3. cap. 20. ſcribit, Italiam hoc tempore armaſſe equitum LXXX millia, peditum DCC. millia.* Ex quibus Rom. & Camp. *Polyb.* ῥωμαίων δὲ καὶ καμπανῶν πλῆθος, πεζῶν μὲν εἰς εἴκοσι καὶ πέντε κατελέχθησαν μυριάδες. ἱππέων δὲ ἐπὶ ταῖς δύο μυριάσιν ἐπῆσαν ἔτι τρεῖς χιλιάδες. *Romanorum & Campanorum multitudo erat peditum ad* CCL. *millia, equitum millia XXIII.* DCCC. millia Roman) *Vulgo contra fidem librorum manuſcriptorum legunt,* & octoginta millia Rom. *non attendentes Oroſium in hac hiſtoriâ exponendâ ſequi eos, qui primũ prælium, in quo Galli ſuperiores fuerunt, ſcripſerunt commiſſum iunctis vtriuſq; Conſulis copijs: ideoq; cum ſignificare vellet, vniuerſum exercitum in fugam conte ctum fuiſſe, ait,* DCCC. *millia Romanorum fugiſſe: tot enim fuiſſe paulo ante ex Fabio retulit. Polybius vero aliter de his rebus ſcribit qui cũ noſtro neq; in ijs quæ ſequũtur conſentit* Primi trãs Padum) *Huius rei mentio eſt in Epitoma Liuiana lib. 20.* Namq; in piceno) *Horum prodigiorũ mentionem Eutropio Diaconus inſeruit: ſed loco alieno De ijſdem Plutarch. in Marcello,* φλαμινίου δὲ καὶ φουρίου τῶν ὑπάτων μεγάλαις ἐκστρατευσάντων δυνάμε-

 σιν ἐπὶ

σιν ἐπὶ τοὺς ἰνσόβρας, ὤφθη μὲν αἵματι ῥέων ὁ διὰ τῆ πικλωίδος χώρας ποταμὸς, ἐλέχθυ ἢ τρεῖς σελήνας φανῆναι περὶ πόλιν ἀρίμινον. *id eſt, Cũ Flaminius & Furius Coſſ. magnas copias aduerſus Inſubres eduxiſſent. flumen, quod per Picenum labitur, ſanguine fluere viſum eſt, nuntiatumq́ circa Ariminum tres lunas apparuiſſe.* Ingens ille Coloſſus) *De hoc Coloſſo Strabo libro 14. Plinius libr. 34. cap. 7.* Flaminius Cos. contem. auſpicijs.) *Hinc Liuius libro 21. ait, Flaminium Conſulem inauſpicato factum, reuocantibus ex ipſa acie dijs hominibusq́ non paruiſſe. Tu lege Plutarchum.* Poſt hoc Claudius Cos.) *Hic eſt M Claudius Marcellus, qui poſt quinquies Conſul fuit. De victoria eius contra Inſubres, Plutarchus, Polybius, Eutropius & alij.* Virdomarum regem) *Hunc regem vulgo male, Viridomarum nominant. Propertius libr. 4. Virdomari genus hic Rheno iactabat ab ipſo. Apud Plutarc. in Marcello legitur.* τῶ γεσατῶν ὁ βασιλεὺς βριόματος, *pro* βιρδόμαρος. *In Capitol. triumphis dux hoſtiũ Virdumarus nominatur.* Deinde Iſtri) *Eutropius, Minucio Rufo, P. Cornelio Cos. Iſtris bellũ illatum eſt, quia latrocinati naues Romanorũ fuerant, quæ frumenta exhibebant, ac multo Romanorum ſanguine fuſo perdomiti ſunt.* Fabius Cenſorius.) *N. Fabium Buteonem ex cenſorijs, qui viuerent, vetuſtiſsimum Dictatorẽ factum anno DXXXVII. ſcribit Liuius libro 23. Recte ergo Sigonius hunc Fabium C. Aurelio Cotta in Cenſura anni DXII. collegam dedit, cum illius nomen in tabulis Capitolinis intercidiſſet.*

In Caput XIIII.

Anno ab V.C.DXXXIIII) *Hoc anno Coſſ. fuerunt M. Liuius, & L. Aemilius, quibus Saguntum ab Annibale expugnatum fuiſſe Polybius ſcribit libr. 3. Tu lege quæ Sigonius diligentiſſimè in Liuij libr 21. annotauit.* A conſpectu ſuo abſtinuit) *Abſtinuit, non abſtituit, eſt in manuſcriptis. Liuius li. 8. Quanquam Romano bello eum fortuna abſtinuit.* XX. millium equitum) *XXX. millium, vulgo malè legitur. Nam in magna varietate qui plurimum, centū millia peditum, viginti equitum fuiſſe ſcribunt, auctore Liuio, quem de his rebus conſule.* Commiſſo prælio apud Ticinum) *De hoc prælio Polybius, Liuius, Appianus de reb. ab Annibale geſtis, Silius libr. 4. & alij.* Pugnatum deinde eodem Cos.) *Hinc Diaconus Eutropium interpolauit, cum ille cæteriq; ſcriptores paulo aliter de his rebus ſcripſiſſent.* In eo tamen bello) *Sauciatus Annibal fuit in oppugnatione Emporij prope Placentiam, Liuius libr. 21. Appianus de rebus Annibalis.* In ſummo Apennino) *De hac re Liuius li. 21. extremo.* Magonem pœno. ducem) *Magonem habent etiam libri manuſcripti, cum tamen è Polybio & Liuio certum ſit, non Magonem, ſed Annonem à Cn. Cornelio P. Scipionis fratre captum fuiſſe.*

In Caput XV.

Diris tunc prodigijs.) *Hæc prodigia ſunt apud Liuium initio lib. 22. & Plutar. in Fabio.* Annibal ſciens Flaminium.) *C. Flaminius Conſul cum*

Cn. Seruilio fuit anno vrbis DXXXVI. *huius belli* II. *Caſtra habuit ad Aretium, Polybius & Liuius.* Et quæ rigat æquora) *Hemiſtichium Virgilianum eſt è lib. 7. Aeneid.* Hæc pugna ad Traſimenum lacum) *Apud Plutar. in Fabio mendosè eſt,* περὶ τὴν καλυμένην θρασυμίαν λίμνην. *Polybius* τὴν τρασιμένην λίμνην *vocat. Tu lege Silium lib. 5. & Valerium libro 1.* XXV. millia Ro.) *In pugna ad Traſimenum Romanorum millia* XXV. *caſa, & cæteros diffugiſſe ſcribit Eutropius: Polybius & Liuius,* XV. *millia cæſa, & ſex in Maharbalis poteſtatem veniſſe referunt. Appianus tradit,* XX. *millia cum Flaminio cecidiſſe,* X. *millia à Maharbale capta. De Annibalis copijs cæſis ſcriptores quoque diſſentiunt.* Vt grauiſs. terræ motum) *De hoc Liuius li. 22. & Plut. in Fabio.* Fabij Maximi) *De hoc Ennius, Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem. Cicero de Offic. & in Catone.*

In Caput XVI.

Anno ab vrbe condita DXL.) *Ita numerat Eutropius, quem in Cannenſi clade exponenda Oroſius ſequitur. Alijs hic annus eſt* DXXXVII. Quadraginta quatuor millia.) *Liuius, Quadraginta millia peditum, duo millia ſeptingenti equites cæſi dicuntur. Appianus & Plutarchus ſcribunt in hac pugna cæſa fuiſſe quinquaginta millia.* Tres modios anulorum) *Trimodia anulorum ab Annibale Carthaginem miſſa tradit Plinius libro 33 cap. 50. Tu vide Liuium libro 23. Annibal apud Lucianum iactat ſe vno die tot Romanos in-*

nos interfeciſſe, ὥστε τοὺς δακτυλίους αὐτῶν μεδίμνοις ἀπομετρῆσαι. Vt ſenatores de relinquenda Italia.) *Hoc conſilium de relinquenda Italia non Romæ Senatores, ſed reliquiæ Cannenſis cladis, quæ Canuſium perfugerant, inierunt, auctore Liuio libro 22.* Dictatorem Decimum Iunium) *Hunc Dictatorem Liuius & Plutar. in Fabio M. Iunium vocant. eumq́ viri docti eſſe putant qui Conſul anno DXXIII. in Faſtis Capitolinis ſic deſcribitur,* M. IVNIVS. D. F. D. N. PERA. Vel oblatos, vel publico pretio emp.) *Indicat Oroſius non idem de ſeruitijs armatis auctores tradidiſſe. Liuius ait Dictatorem octo millia ex ſeruitijs publicè empta armaſſe. Appianus de rebus Annibalis, auctor eſt, Senatum octo millia ſeruorum, dominis vltro donantibus, manumiſiſſe.* Annibalis exercitum prælio fudit) *Hoc prælium à Marcello ad Nolam commiſſum fuit, Liuius libro 23. Plutarchus in Marcello.* Nam triginta quinque millia) *Hũc numerum expreſſit Eutropius. Liuius tantum magnam vim hominum occiſam ſcribit. De Celtiberis Liuius in fine libri 24.* Ab hoſpite ſuo Lucano) *Flauium Lucan. hũc nominat Appianus & Liuius libro 25. vbi hiſtoriam de Centenio & Fuluio etiam inuenies.* Contra Philippum) *De re geſta cum Philippo Macedoniæ rege Liuius libro 23. & 24. Eutropius libro 3. De re in Sardinia contra Pœnos Sardosq́ à T. Manlio geſta Liuius libro 23. & Silius 12.*

In Caput XVII.

Anno ab vrbe condita DXLIII.) *M. Mar-*

cellus Conſul III anno vrbis DXXXIX. in Siciliã miſ-ſus Syracuſas obſedit, tertioq́ anno pòſt expugna-uit, Polybius libro 8. Liuius 24 Plutarchus in Marcel lo, Cicer. in Verrem. Decimo anno poſt) Eutropi-us quoque decimum huius belli annum numerat, qui alijs eſt octauus. Per Sidicinum Sueſſanumq́ue) Sueſſanum nõ Sinueſſanum, eſt in manuſcriptis Oro ſii Eutropijq́ libris. Liuius libr. 26. per Sueſſulam A-lifanumq́ & Caſinatem agrum via Latina ducit. vbi Sigonius, per Sueſſulanum, legit. Silius lib. 12. hoc agro prӕterito de cӕteris ita canit:

Tum Sidicina legunt pernicius arua maniplis,
Treiciamq́ Calen, veſtras à nomine nati
Orithyia domos. hinc Alifanus Iaccho
Haud inaratus ager, nymphisq́ habitata Caſini
Rura euaſtantur, &c.

Tribus millibus ab vrbe) Sic Liuius, Inter hӕc Annibal ad Anienem fluuiũ tria millia paſſuum ab vrbe caſtra admouit. Florus libro 2. cap. 6. Annibalẽ caſtra poſuiſſe à tertio lapide, ait. Plinius libro. 15. cap. 18. Caſtra Punica ad tertium lapidem vallata. Eutropius vero, Annibal vſq́ ad quartum milliari-um vrbis acceßit, qui cum conſentit Appianus, qui in libr. de rebus Annibalis ſcribit, ipſum XXXII. ab vrbe ſtadia ad Anienem fluuium caſtra poſuiße. At Polybius libr. 9. ἔλαθε διαβὰς τὸν ἀννίωνα ποταμὸν καὶ συνεγγίσας, ὥστε μὴ πλεῖον τετλαράκοντα σαδίων ἀποσχὸν τῆς ῥώμης ποιήσασθαι τὴν παρεμβολήν. Annibal inſcijs Romanis Anienem fluuium tranſgreſſus tam prope acceßit, vt caſtra ſta-dijs XL. ſiue millibus paſſuum V. non amplius ab vrbe fecerit.

fecerit. Vſque ad portam Collinam) *Cicero Philip. 1. Annibal, credo, erat ad portas. Sed de his omnibus Liuius copioſè.* Sed & conſules, Fuluiuſque proconſule) *Ita hic locus rectè in omnibus manuſcriptis legitur, vt mirari ſatis non poßim negligentiam eorum, qui ſecuri de hiſtoria tam multa contra libros vetuſtos corruperunt. Conſules erant Cn. Fuluius Cētumalus & P. Sulpicius Galba. At Q. Fuluius Flaccus qui ſuperiore anno Conſul fuerat, & iā proconſule Capuam cū Appio obſidebat, inde accitus in inter Eſquilinam collinamq́ portam caſtra habebat, L. & alij omnes. Liuij verba ſunt, Nec Flaccus cōſuleſq́ certamē detrectauere.* A fratre Aſdrubale) *Ita legendum, non, Aſdrubalis. Aſdrubal Barchinus Annibalis frater P. Scipionem cum exercitu deleuit, ac vndetrigeſimo die poſt coniunctis copijs cum Magone & altero Aſdrubale Giſconis F. Cn. Scipionem oppreßit, Liuius li. 25. Appianus de rebus Hiſpanicis. Silius li. 13. Valerius li. 3. ca. 7. Eutropius li. 3. Cicero pro Balbo, Cum duo fulmina noſtri imperij ſubito in Hiſpania Cn. & P. Scipiones extincti occidiſſent.* Principes Campanorum) *Septē & viginti fermè Senatores fuiſſe Liuius ait li. 26. in quo hiſtoria de Capua explicatur. Stetiſſe Capuam ante quàm à Romanis caperetur annis circiter CCLX. M. Cato auctor eſt. Sed hoc tempore capta in formam præfecturæ fuit redacta, Velleius li. 2. Lege Ciceronē contra Rullū.* Scipio admodum adoleſcens) *Natus erat Scipio annos fere quatuor & viginti, Liu. li. 26. App. de reb. Hiſpanicis, Valerius li. 3. ca. 9. Eſt aūt hic P. Cornelius Scipio, qui poſtea Africanus fuit appellatus.*

In Caput XVIII.

Scipio annos natus XXIIII) *De hac ætate Scipionis iam diximus. At in Epitoma Polybij lib. 10. ſic legimus, ἔτος γὰρ ἕβδομον ἔχον πρὸς τοῖς εἴκοσι πρῶτον μὲν ὑθὶ πράξεις αὐτὸν ἔδωκε τελέως παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀπηλπισμένας. id eſt, Annos natus XXVII eas res aggreſſus eſt, quas vulgo omnes prorſus deſperabant. ac deinde multis verbis exponit, quomodo Carthago noua ab eo fuerit capta. quod Liuius eum ſecutus facit ſub finem lib. 26. Idem eſt apud Appianum de reb. Hiſpanicis, & Silium libro 15.* Læuinus Cos. ex Maced.) *Quæ Oroſius hic de rebus à M. Valerio Læuino Conſule in Sicilia geſtis ſcribit, ea ab Eutropio ſumpſit. Liuius Agrigentum non expugnatum, ſed proditione captum ſcribit Idem Annonem non à Læuino captum, ſed per auerſam portam fuga elapſum in Africam traieciſſe ait.* Cn. Fuluium procos.) *Fuluius ab Annibale ad Herdoneam cæſus fuit, Liuius initio libro 27. & Appian. de rebus Annibalis. Vndecim tribunos militum cum Fuluio cecidiſſe etiam Plutarchus in Marcello tradit, cum in Liuio ſint XII. Verum Sigonius id rectè: nos hic, XVII. millia militum interfecta, non ſex, vt vulgo legitur, ſcripſimus primum, quia ita eſt in omnibus ſcriptis libris, deinde quia non eſt ſimile veri, Oroſium, qui id ſibi ſtudio habuit vt calamitates augeat, hic numerum ab alijs traditum minuere voluiſſe. Liuius ait alibi millia XIII. alibi haud plus quàm VII. cæſa inueniri. Appianus & Eutropius VIII. millia*

cecidiſſe

cecidiſſe referunt, Plutarchus τῆς ςρατιᾶς τὸ πλεῖςον. Marcellus Conſul) *Hæc Liuius libro 27. & Plutarchus in Marcello* Fabius Maximus Conſul) *Q. Fabius Maximus Conſul V. Tarentum per proditionem recepit, vt ſcribit Liuius libro 27. Plutarchus in Fabio, Appianus de rebus Annibalis. quos auctores etiam de Marcelli cæde lege.* Scipio in Hiſpania) *De hac re extat fragmentum Polybij ex libro 8. vnde Liuius ſumpſit Conſule quoque Appianum in Hiſpanicis.* Claudio Nerone & M. Liuio) *Conſules hi fuerunt anno vrbis D X L V I. Annibaliſque fratrem Aſdrubalem cum magnis copijs oppreſſerunt, quod ſcribit Polybius libro 11. Liuius 27. Appianus de rebus Annibalis, Silius libro 15. Suetonius in Tiberio. Florus, Eutropius & alij.* Quos à volitando Velites) *Feſtus, Velites dicuntur expediti milites, quaſi volites, id eſt, volantes.* Et Sena piceni) *Vulgo Cæſena, corruptè legitur. Apud Senam pugnatum Liuius, Appianus, Eutropius, Auctor de viris illuſtrib & Silius ſcribunt. Hinc Cicero in Bruto hoc prælium Senenſe vocat, in quo Salinator ludos Iuuentatis vouit.* Nam LVIII millia) *Hic numerus eſt in noſtris manuſcriptis. eundem Eutropio Diaconis ex Oroſio inſeruit. Sed in Liuij libris eſt, LVI. millia hoſtium occiſa, capta quinque millia & CCCC. Polybius longe minorem numerum edit. nam Carthaginienſium & Gallorum circiter X. millia, Romanorum ad duo millia cæſa ſcribit.* Anno XIII. quàm in Italiá ve.) *Sic in additionibus quoque Diaconi in Eutropium legitur.* Interea Scipio) *De his rebus Liuius lib. 28. & Appia-*

& Appianus in Hiſpanicis. Extat quoque fragmentum Polybij ex li.11.quod cum Liuianis collatum magnam vtilitatem ſtudioſis afferet. Conſul cum Licinio) *P.Cornelius Scipio & P.Licinius Craſſus Diues Coſſ. fuerunt anno ab vrbe condita* DXLIII. *quo anno Scipio Siciliam prouinciam obtinuit,& ſequenti in Africam traiecit,Liuius lib.29.Appianus in Libyco Eutropius li 3.quorum ſcriptis inter ſe collatis, cognoſces,quod Liuius quoq; fatetur,nō in omnib.auctores conuenire.*Romam refugit) *P.Sempronium ab Annibale victum in agro Crotonienſi in caſtra rediſſe, ac deinde accerſito Licinio Craſſo feliciter dimicaſſe, Liuius libro nono extremo ſcribit.* Aggreſſus hiberna Pœnorum) *Hæc hiſtoria extat in Polybij fragmentis libro 14. apud Liuium initio libro 30.& Appianum in Lybico.* In vtriſque caſtris XL. millia.) *Hunc numerum edit Liuius: Appianus ita,* ἀπέθανον μὲν τῶν ἐχθρῶν ὀλίγῳ δεόντες τρισμύριοι, καὶ αἰχμάλωτοι ἐγένοντο δισχίλιοι καὶ τετρακόσιοι. *id eſt, caſa ſunt hoſtium millia fere* xxx. *capta duo millia &* cccc.Itaque Syphax & Aſdrubal) *Hæc omnia Liuius & Appianus copiosè,quos lege.*

In Caput XIX.

Flens reliquit Italiam) *Sic Eutropius : Liuius eum vix lachrymis temperaſſe ait.* Omnibus Italici genere) *Hac de re Appianus in fine libri de rebus Annibalis.* Sepulchrum dirutum ſe proſpexiſſe) *Liuius , Cum dixiſſet, ſepulchrum dirutum proram ſpectare , abominatus , præteruehi iuſſo gubernatore,*

bernatore, ad Leptim appulit claſſem. Carthaginẽ venit) *Non ad vrbem acceſſit, ſed Zamam quæ iter dierum quinque abeſt à Carthagine, Liuius libro 30. Polyb. 15. vbi de colloquio ducũ plura.* Carthaginienſium interf. XX. millia D.) *Sic Appianus,* ἀπέθανον τῶν πολεμίων δισμύριοι καὶ πεντακισχίλιοι. *Polybius & Liuius ſcribunt Carthaginienſium cæſa ſupra millia viginti. De Annibalis fuga eoſdem auctores lege, ſicut & de pace eiuſq; conditionibus.* Terentius qui poſtea Comicus) *Quod Oroſius hic de Terentio Comico, id Liuius lib. 30. & 38. de Q. Terentio Culleone Senatore Romano, quem Scipio inter captiuos recepit, ſcriptũ reliquit. Feneſtella quoque eos refutauit, qui Terentium captum ex Africa Romam perductum ſcripſerant.*

In Caput XX.

Anno ab vrbe condita DXLV.) *In Faſtis Capitolinis hic annus eſt ab vrbe condita DLII. Bellum autem primum Macedonicum, quod hoc anno Romani ſuſceperunt, etiam Philippicum à rege quĩcum geſtum eſt, nominatur. de quo Liuius libro 31. & deinceps, Florus libro 2. cap. 7. Eutropius 4.* Quod Quinctius Flamininus) T. QVINCTIVS T. F. L. N. FLAMININVS. *Conſul in Faſtis Capitolinis inuenitur anno DLV. Is ſortitus Macedoniã aduerſus Philippum in faucibus Epiri proſpere pugnauit: annóque inſequenti victo ei pacem dedit, Polybius libro 17. Liuius 32. & 33. Plutarchus in Flaminino. Quinctij cognomen Flamininus in Cornelij Gualteri libro recte ſcribitur, cũ in alijs, & vulgo*

& vulgo paſſim male ſcribatur. De Nabide præter Liuium & Plutarchum Pauſanias libro 4. Iuſtinus 30. & 31. Eodem tempore Inſubres) *Hæc res contra Gallos à L. Furio Purpureone Prætore geſta eſt, P. Sulpicio Galba, C. Aurelio Cotta Coſ. anno vrbis DLIII. Liuius libro 30.* Victi Macedones) *Prælium intelligit, quo Philippus rex Macedonum ad Cynoſcephalas victus eſt à T. Quinctio. Quod à Liuio expoſitum fuit initio libr. 33 ſed cum ibi non ſine iactura hiſtoriæ interciderit, in Polybij fragmentis libro 17 ſingulari beneficio conſeruatum eſt. vbi quod à Polybio ſcriptũ Oroſius refert, ſic legitur,* τῶν ϗ μακεδονων ἀπέθανον μὲν οἱ πάντες εἰς ὀκτακισχιλίους. ζωγρείᾳ δ᾽ ἑάλωσαν οὐκ ἐλάττους πεντακισχιλίων. *Idem numerus cæſorum eſt apud Plutarchum.* Igitur Sempronius) *C. Sempronius Tuditanus prætor in citeriore Hiſpania prælio victus ex graui vulnere haud ita multo poſt expirauit, Liuius libro 33. Appianus in Hiſpanicis Sempronium Tudertinum appellat.* Coniui Marcellus) *M. Claudius Marcellus & L. Furius Purpureo Conſules fuerunt anno DLVII. in eóque magiſtratu rem in Etruria geſſerunt, Liuius libro 33.* Antiochus rex Syriæ) *De hoc & Annibalis tranſitu ad ipſum Liuius, Appianus de rebus Annibalis, & in Syriacis, Iuſtin. libro 31.* Lex quæ ab oppido) *Contentiones de lege Oppia ortas commemorat Liuius initio libro 34. Lata fuit anno ab vrbe condita DXL. abrogata. DLVIII.* X. millia Gallorum cæſa) *Hanc victoriam de Gallis reportauit L. Valerius Flaccus procos. Alterum prælium, in quo Roma-*

norum

norum non incruenta victoria fuit, commiſſum eſt à Ti. Sempronio Cos. Liuius libro 34. P. Digitius) *In Gualteri libro Digitius prænomen nullum habet. Liuius initio libri 35. Sex. Digitium nominat. vbi cætera, quæ hic breuiter Oroſius, ordine commemorantur.* Africanus inter cæteros leg.) *De hac legatione Liuius, & Appianus in Syriaca. qui narrant, Africani ſermonem cum Annibale habitum de ſummo Imperatore. Vnde Lucia. argumentū ſumpſit Dialogi. qui de hac re ἐν τοῖς νεκρικοῖς legitur.* P. Cornelio Scipion. M. Acilio) *Hi conſules fuerunt anno vrbis DLXI. Acilius in Capitolinis tabulis prænomen M. habet, quo Manius ſignificatur. Plutarchus quoque hunc in Flaminio μάνιον ἀκίλιον, Appianus in Syriaca, ἀκίλιον μάνιον γλαβρίωνα vocant. qui de r'geſta cum Antiocho ſunt legendi cum Liuio lib 36. Iuſt. Floro, Eutropio & alijs.* Is habuiſſe fertur armat. LX. millia) *Hunc numerū, Liuio auctore, Valerius Antias edidit. Appianus vero ſcribit ex Antiochi cæſos aut captos circiter X. millia.* In quo prælio XX millia hoſtium) *Duodetriginta millia hoſtiū cæſa Antias Valerius ſcribit, capta tria millia & CCCC. ſigna militaria CXXIIII. equos MCC. carpenta CCXLVII. Liuius.* Sequenti anno) *Bellum Anthiochinum confecit Africani frater L. Scipio, inde Aſiaticus appellatus, Liuius libro 37. Appianus in Syriaca, Florus, Iuſtinus & alij.* Filiumque Africani) *Appianus errore ductus putauit hunc eſſe Paulli Aemilij filium. qui in Scipionum familiā adoptatus, African⁹ minor dictus fuit: ſed ille nō ab Africano ſuperiore, ſed eius filio adoptatus fuit, Cicero & alij.*

& alij. L. Aemilius procos.) *L. Aemilius Paullus Prætor Scipione & Glabrione Coſs. Hiſpaniam vlteriorem ſortitus fuit, eamq́; imperio conſulari obtinuit procos. Liuius libro 36. Plutarchus in Aemilio. Anno autem ſequenti victus à Luſitanis ſex millia de exercitu ſuo amiſit, Liuius libro 37. Interijſſe ipſum Oroſius parum conſideratè ſcribit. De Bæbio occiſo à Liguribus, Liuius extremo libro 37.* Fuluius Cos. de Græcia) *Anno ab vrbe condita DLXIIII. M. Fuluius Nobilior conſul fuit cum Cn. Manlio Vulſone. atque ab hoc, non à Fuluio bellum in Gallogræcia geſtum ſcribit Liuius 38. Florus libro 2. capite 11. Appianus in Syriaca. De Gallogræcia Liuius, & Iuſtinus libro 25.* Marcius Cos. aduerſus Lig.) *Q. Marcius Philippus Conſul cum Sp: Poſtumio Albino anno DLXVII. profectus aduerſus Ligures magnam cladem accepit, Liuius libro 39.* Qui legatos populi R. interf.) *Philippus non legatos R. interfecit, ſed Maronitas, quibus libertatem reſtituendam Senatus cenſuerat, crudeliter trucidauit, Liuius libro 39. De Demetrio interfecto idem libro 40. & Plutarchus in Aemilio Paullo.* Apud Liternum) *De Africani morte lege Liuium libro 39. Vbi etiam Annibalis & Philopœmenis interitum ſcribit, quemadmodum Plutarchus in Flaminino & Philopœmene, Iuſtinus lib. 32.* Q. Fuluius Flaccus) *Hic Bæbio & Aemilio Coſs. prætor ſortitus Hiſpaniam citeriorē anno inſequēti Celtiberos vicit, Liuius li. 40. Appianus in Hiſpanicis rem geſtā ſcribit à Fuluio Conſule, ſi modo Beraldus recte vertit: nam græcum librum ab*

Henrico

Henrico Steph.editum nondum vidi. Ti. Semproni-us Gracc.) *Gracchus Fuluio in Hiſpania ſucceßit auctore Appiano. Vide Epitomam 41.* Lepido & Mucio Coſſ.) *M'. Aemilius Lepidus, & P. Mucius Scæuola Conſules fuerunt anno ab vrbe cōdita DLXXVIII.* Macedonicū bellum) *Secundum bellum Macedonicum exponit Liuius libro 41. & quatuor ſequentibus. De eodem Plutarchus in Aemilio Paullo, Florus libro 2.cap.12. Eutropius lib.4. De auxilijs vtriuſque partis Liuius libro 42.* Commiſſoque prælio miſerab. victi) *De hoc prælio Liuius lib. 42. & Plutar. in Apophtheg. ita,* πόπλιος λικίνιος ὕπατὸς ςρατηγὸς ἡτ]ηθεὶς ὑπὸ περσέως τῶ μακεδόνων βασιλέος ἱπποµαχίᾳ, δισχιλίȣς ὀκτακοσίȣς ἀπέβαλε, τȣτὸ μὲν πεσόντας, τȣτὸ δὲ ἁλόντας *id eſt, P. Licinius Coſ. Imperator victus à Perſeo Macedonum rege duo millia DCCC. amiſit, quorum alij ceciderunt, alij capti ſunt.* Sulcanum oppidum) *Sulcanum, eſt in Gualtheri libro, Liuius li. 43. ſcribit Vſcanam à Perſeo captam, ibiq́; præſidium Romanum in illius poteſtatē veniſſe.* Nam XX. millia ped.) *Cæſa, inquit Liuius libr. 44. ad XX. millia hominum ſunt. Plutarchus,* λέγονται ὑπὲρ δισμυρίους πενταχισχιλίους ἀποθανεῖν. *Cæſa referuntur millia XXV. amplius.* Apud Albam in cuſtodia) *Perſeus primum Albam in cuſtodiam datus, poſtea Aemilij Paulli ſententia exemptus è carcere, cum decem annos miſeram vitā egiſſet, mortuus fuit, auctore Diodoro Siculo lib. 31. Velleius ſcribit Perſeum quadriennio poſt in libera cuſtodia Albæ deceßiſſe.*

In Caput XXI.

Anno ab V.C.DC) *Alijs hic annus eſt* DCII. *Oroſii locum hunc Diaconus Eutropij hiſtoriæ inſeruit.* P.Scipio) *De hac Scipionis Aemiliani militia lege Epitomam Liuianam li 48* Nam & barbarũ prouocantem) *Hoc in obſidione Intercatiæ oppidi factum ſcribit Appianus in Hiſpanicis & auctor de viris illuſtrib In Epitoma Liuiana vulgo male. captæ vrbis, & in vetuſtis intercepta, legitur, pro Intercatiæ.* Ser autem Galba) *Hic eſt Ser Sulpitius Galba, de quo Appianus & Suetonius in Galba. Sergius Galba hic antea mendoſe legebatur.* Eodem tempore Cens)*De hac re lege Epitomam 48.* Igitur in Hiſpania Ser.Galba) *Hanc rem à Lucullo geſtam ſcribit Appianus ſed cum Oroſio facit Cicero in Bruto, Suetonius in Galba & Valerius Max. lib. 9. cap. 6.*

In Caput XXII.

Tertium punicum bellum) *Hoc bellum exponitur in Epitoma Liuiana lib 49. 50. 51. Scribitur ab Appiano in Libyca à Plutarcho in Catone, ab Eutropio lib. 4. à Floro lib. 2. cap 15.* Maioris Africani caſtra) *Caſtra Corneliana intelligit, de quibus Cæſar lib. 2. Comment. de bello ciuili & Lucanus lib. 4.* X. millia paſſuum) *LXXX. ſtadia habet Appianus, quod huic numero reſpondet.* Viginti millia) *In vetuſtis noſtris eſt XXII. millia Appianus in Libyca ſitum Carthaginis accuratè deſcripſit. qui inprimis legẽdus de rebus tertio bello Punico geſtis.* Cenſorinus in vrbem redijt) *Appianus,* Κηνσωρῖνος ἐς ῥώμην ὤχετο

ὤχετο ἀρχαιρεσιάσων, *Cenſorinus Romam ad comitia habenda profectus eſt.*Maſſaniſæ nepos) θυγατριδοῦς μασσανάσσου, *Appianus.*Iuuentius præ. tor) *In Epitoma Liuiana eſt M Iuuentius, quem Eutropius P. Iuuentium vocat. atque illi hoc tertiū bellum Macedonicū ſcribunt, ſicut & Florus li.2.ca.14.*

In Caput XXIII.

Cothonem ingreditur) *Quomodo Cothonem portum Scipio occupauerit, ſcribit Appianus in Libyca* Nam fuiſſe mulierū XXV.millia) *Appianus,* καὶ ἐξῄεσαν αὐτίκα μυριάδες πέντε ἀνδρῶν ἅμα καὶ γυναικῶν. *id eſt, Exierunt confeſtim L. millia virorum & mulierum.* Vxor Aſdrubalis) *De huius morte, & conuicijs in virum ſuum proditorem lege Appianum. & Florum. Valerius li.3.ca.2. eam ſe cum tribus filijs incendio flagrantis patriæ obieciſſe ſcribit.*

Cum alij propter perpetuam ſecuritatem) *Huius ſententiæ auctor & princeps erat M. Cato, contrariæ Naſica, Liuius lib.49. Plutar. in Catone maiore.*

PAVLI OROSII ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM LIBER QVINTVS.

Romanorum per aliorum clades fœlicitatem plus damni quàm commodi ſecum traxiſſe, Item ſua tempora prioribus potiora.

CAPVT I.

SCio aliquantos poſt hęc deinceps ꝓmoueri poſſe, quòd victoriæ Romanę multarum gentium & ciuitatum ſtrage crebreſcunt: quanquam ſi diligenter attendant, plus damni inuenient accidiſſe, quam cōmodi. neque enim paruipendenda ſunt tot bella ſeruilia, ſocialia, ciuilia, fugitiuorum, nullorum vtique fructuum, & magnarum tamen miſeriarum. Sed conniueo, vt quemadmodū volunt, ita fuiſſe videatur, vnde arbitror eſſe dicturos: Ecquid his temporibus beatius, quibus continui triumphi, celebres victoriæ, diuites prædæ, nobiles pompæ, magni ante currum reges, & longo ordine victæ gentes agebantur? Quibus breui-

ter reſ-

ter reſpódebitur, & ipſos de temporibus ſolere cauſari, & nos pro ijſdem temporibus inſtituiſſe ſermonem: quæ tempora non vni tantum vrbi attributa, ſed orbi vniuerſo conſtat eſſe cómunia. Ecce quàm fœliciter Roma vincit, tam infœliciter quicquid extra Romã eſt, vincitur. Quanti igitur pendenda eſt gutta hæc laborioſæ fœlicitatis, cui aſcribitur vnius vrbis beatitudo in tanta mole infœlicitatis, per quam agitur totius orbis euerſio? Aut ſi ideo felicia putantur, quia vnius ciuitatis opes auctæ ſunt, cur non potius infœliciſsima iudicentur, quibus miſerabili vaſtatione multarum ac bene inſtitutarum gentium potentiſsima regna ceciderunt? An forte aliud tunc Carthagini videbatur, cum poſt annos CXX, quibus modo bellorum clades, modo pacis conditiones perhorreſcens, nunc rebelli intentione, nunc ſupplicijs belli pacẽ, nunc pace mutabat bella, nouiſsimè miſeris ciuibus paſsim ſe in ignem vltima deſperatione iacientibus, vnus rogus tota ciuitas fuit? cui etiam nunc ſitu paruæ, mœnibus deſtitutæ, pars miſeriarũ eſt, audire quid fuerit. Edat Hiſpania ſententiam ſuam, cum per annos ducentos vbiq; agros ſuos

ſulamus. Maiores noſtri bella geſſerunt, bellis fatigati, pacem petentes, tributa obtulerunt. Tributum, pretium pacis eſt. Nos tributa dependimus, ne bella patiamur: ac per hoc in portu, ad quem illi tandem pro euadendis malorum tempeſtatibus confugerunt, nos conſiſtimus & manemus. Igitur noſtra tempora viderimus, vtrum fœlicia? certe fœliciora illis ducimus. quia quod illi vltimo delegerunt, nos continue poſsidemus. Inquietudo enim bellorum, qua illi attriti ſunt, nobis ignota eſt. In otio autem, quod illi poſt imperium Cæſaris, natiuitatemq́ue Chriſti tenuiter guſtauerunt, nos naſcimur & ſeneſcimus: quod illis erat debita penſio ſeruitutis, nobis eſt libera collatio defenſionis: tantumq; intereſt inter præterita præſentiaque tempora, vt quod Roma in vſum luxuriæ ſuæ ferro extorquebat à noſtris, nunc in vſum cõmunis reipublicæ conferat ipſa nobiſcũ. Aut ſi ab aliquo dicitur, tolerabiliores parentibus noſtris Romanos hoſtes fuiſſe, quàm nobis Gothos eſſe: audiat & intelligat, quanto aliter, quàm circa ſeipſum agitur, ſibi eſſe videatur. Olim cum bella toto orbe feruebant, quæq; prouincia ſuis regibus,

ſuis legibus, ſuiſque moribus vtebatur: nec erat ſocietas affectionũ, vbi diſsidebat diuerſitas poteſtatum. Poſtremo ſolutas & barbatas gentes quis tandẽ ad ſocietatẽ adduceret, quas diuerſis ſacrorũ ritibus inſtitutas, etiã religio ſeparabat? Si quis igitur tũc acerbitate malorũ victus, patriã cũ hoſte deſeruit, quẽ tandem ignotũ locũ ignotus adijt? Quam gẽtem generaliter hoſtẽ hoſtis orauit? Cui ſe cõgreſſu primo credidit, non ſocietate nominis inuitatus, non communione iuris adductus, nõ religionis vnitate ſecurus? An parũ exempli dederunt Buſiris in Aegypto peregrinorum infœliciter incurrentium impijſsimus immolator, crudeliſsima circa aduenas Dianæ Tauricæ litatura, ſeu magis crudelia ſacra, Thracia cũ Polymneſtore ſuo vſque ad propinquos hoſpites ſcelerata? Et ne antiquitatibus videar immorari, teſtis eſt Roma de Pompeio interfecto, teſtis Aegyptus de interfectore Ptolemæo.

Oroſio, vtpote Chriſtiano homini, vbiq; patria, & quouis ſecurus acceſſus.

CAPVT II.

Mihi autem prima qualiſcunque motus perturbatione fugienti, quia de con-

de confugiendi ſtatione ſecuro, vbiq; patria, vbi que lex & religio mea eſt: nunc me Africa tam libenter excepit, quàm confidenter acceſsi: nũc me, inquam, iſta Africa excepit pace ſimplici, ſinu proprio, iure communi: de qua aliquando dictum, & vere dictum eſt, Hoſpitio prohibemur arenæ, Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra: nunc vltro ad ſuſcipiendos ſocios religionis & pacis ſuæ, beneuolum late gremium pandit, atque vltro feſſos, quos foueat, inuitat. Latitudo orientis, ſeptentrionis copioſitas, meridiana diffuſio, magnarum inſularum largiſsimæ tutiſsimæque ſedes, mei iuris & nominis ſunt: quia ad Chriſtianos & Romanos, Romanus & Chriſtianus accedo. Non timeo deos hoſpitis mei, non timeo religionem eius nece mea, non habeo talem quẽ pertimeſcam locum, vbi & poſſeſſori liceat perpetrare quod velit, & peregrino non liceat adhibere quod conuenit: vbi ſit ius hoſpitis, quod meum non ſit. Vnus deus, qui temporibus, quibus ipſe innoteſcere voluit, hanc regni ſtatuit vnitatem, ab omnibus & diligitur & timetur. Eædẽ leges, quæ vni deo ſubiectæ ſunt, vbique dominantur: vbicunque ignotus ac-

Virgil. 1. Aeneid.

ceſſerò, repentinam vim tanquam deſtitutus non pertimeſco. Inter Romanos, vt dixi, Romanus, inter Chriſtianos Chriſtianus, inter homines homo, legibus imploro rempub. religione conſcientiam, communioni naturam. Vtor temporarie omni terra quaſi patria: quia quæ vera eſt, & illa, quã amo patriam in terra penitus non eſt. Nihil perdidi, vbi nihil amaui: totumq́; habeo, quando quem diligo, mecũ eſt: maxime quia & apud omnes idem eſt, qui me non modo notum omnibus, verũ
Pſal. 22. & proximum facit: nec egentem deſerit, quia ipſius eſt terra & plenitudo eius, ex qua omnibus omnia iuſsit eſſe cõmunia. Hæc ſunt noſtrorum temporum bona, quæ in totum vel in tranquillitate præſentium, vel in ſpe futurorum, vel in perfugio communi non habuére maiores: ac per hoc inceſſabilia bella geſſerunt, quia mutandarum ſedium communione non libera, perſiſtendò in ſedibus ſuis, aut infœliciter necati ſunt, aut turpiter ſeruierunt. Quod clarius promptiusq́; ipſis veterum geſtis per ordinem explicitis, aperietur.

De bello Achaico, & Corinthi euerſione.

CAPVT III.

Anno

ANno ab vrbe condita ſexcenteſimoſexto, hoc eſt, eodem anno, quo & Carthago deleta eſt, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio coſs. ruinam Carthaginis euerſio Corinthi ſubſecuta eſt, duarumque potentiſsimarum vrbium paruo vnius temporis interuallo per diuerſas mundi partes miſerabile colluxit incēdium. Nam cum Metellus prætor Achæos Bœotiosque coniunctos duobus bellis, hoc eſt, primo apud Thermopylas, iterū in Phocæis deuiciſſet: quorū priore bello occiſa eſſe viginti millia, ſecundo ſeptē millia cæſa, Claudius hiſtoricus refert. Valerius Antias in Achaia pugnatum, & viginti millia Achæorum cum duce ſuo Diæo, cecidiſſe confirmat. Polybius Achiuus, quamuis tunc in Africa cum Scipione fuerit, tamen quia domeſticam cladem ignorare nō potuit, ſemel in Achaia pugnatum Critolao duce aſſerit. Diæum vero adducentem ex Arcadia milites ab eodem Metello prætore oppreſſum cum exercitu docet. Sed de varietate diſcordantiū hiſtoricorum aliquanta iam diximus, quorum ſufficiat detecta hæc & male nota mendaciorum nota: quia parū credendum eſſe in cæteris euidenter oſtendunt,

dunt, qui in his quoque quæ ipſi vidêre, diuerſi ſunt. Igitur poſt extincta totius Achaiæ præſidia, deſtitutarum vrbium euerſionem Metello prætore meditante, conſul Mummius repentinus cum paucis venit in caſtra: qui dimiſſo ſtatim Metello Corinthum ſine mora expugnauit, vrbem toto tunc orbe longe omnium opulētiſſimam: quippe quę velut officina omnium artificum atque artificiorum, & emporium commune Aſiæ atque Europæ per multa retro ſæcula fuit. Permiſſa crudeliter etiam captiuis prædandi licentia, ſic omnia cædibus ignibuſq; completa ſunt, vt de murorum ambitu quaſi è camino in vnum apicem coartatum exundaret incendium. Itaque plurima parte populi ferro flammiſque conſumpta, reliqua ſub corona vendita eſt. Vrbe incenſa, muri funditus diruti ſunt. Muralis lapis in puluerem redactus, præda ingens erepta eſt. Sanè cũ propter multitudinem & varietatem ſtatuarum ſimulachrorumque in illo ciuitatis incēdio permixta in vnum auri argentique atque æris omniaque ſimul metalla fluxiſſent, nouum genus metalli factum eſt. vnde vſque in hodiernum diem, ſiue ex ipſo, ſiue ex imitatione eius, æs Corinthium,

thium, ſicut memoriæ traditum eſt, & Corinthia vaſa dicuntur.

De bello in Hiſpania cum Viriatho, deq́ Luſitanorum, & Salaſſorum Gallorum cruento conflictu, & ingenti Romæ peſtilentia, alijsq́ bellis Romanorum cum Numantinis, item Mithridatis.

CAPVT IIII.

IIſdem conſulibus, Viriathus in Hiſpania genere Luſitatus, homo paſtoralis & latro, primũ infeſtando vias, deinde vaſtãdo prouincias, poſtremo exercitus prętorũ & conſulum Romanorũ vincendo, fugando, ſubigendo, maximo terrori Romanis omnibus fuit: ſiquidẽ Iberũ & Tagũ maxima & diuerſiſsimorum locorũ flumina late tranſgredięti & peruaganti C. Vetulius prætor occurrit: qui continuo cæſo vſque ad internecionem penè omni exercitu ſuo, vix ipſe prætor cum paucis fuga lapſus, euaſit. Deinde C. Plautium prætotem idem Viriathus multis prælijs fractum fugauit. Pòſt etiã Claudius Vnimanus cum magno inſtructu belli contra Viriathum miſſus, quaſi pro abolenda ſuperiore macula, turpiorem ipſe auxit infamiam. Nam cógreſſus cum Viriatho, vniuerſas, quas ſecum deduxerat, copias, maxi-

maximaſque vires Romani exercitus amiſit. Viriathus trabeas, faſces, cæteraque inſignia Romana in mõtibus ſuis trophęa præfixit. Eodem tempore trecenti Luſitani cum mille Romanis in quodam ſaltu contraxêre pugnam, in qua ſeptuaginta Luſitanos, Romanos autem trecentos viginti cecidiſſe Claudius refert. & cum victores Luſitani ſparſi ac ſecuri abirent, vnus ex ijs longe à cæteris ſegregatus, cum à circunfuſis equitibus pedeſtris ipſe deprehenſus, vnius eorum equo lancea perfoſſo, ipſius equitis ad vnum gladij ictum caput deſecuiſſet, ita omnes metu perculit, vt proſpectantibus cunctis, ipſe contemptim atque otioſus abſcederet.

Ap. Claudio, Q. Cæcilio Metello conſulibus, Ap. Claudius aduerſus Salaſſos
* quinque Gallos congreſſus, & victus, * decem millia militũ perdidit. Reparata pugna, quinque millia hoſtium occidit. Sed cum iuxta legem, qua conſtitutum erat, vt quiſquis quinque millia hoſtium peremiſſet, triumphandi haberet poteſtatem, iſte quoque triumphum expetiſſet, propter damna vero ſuperiora non impetrauiſſet, infami impudentia atque ambitione vſus,

ne vſus, priuatis ſumptibus triumphauit. L. Cæcilio Metello. Q. Fabio Maximo Seruiliano conſulibus, inter cætera prodigia androgynus Romæ viſus, iuſſu aruſpicum in mare merſus eſt: ſed nihil impiæ expiationis procuratio profecit. Nã tanta ſubito peſtilentia exorta eſt, vt miniſtri quoque faciendorum funerum primũ non ſufficerent, deinde non eſſent. Itaque etiam magnæ domus vacuæ viuis, plenæ mortuis remanſerunt. Largiſsimæ introrſum hæreditates, & nulli penitus hæredes. Denique iam non ſolum in vrbe viuendi, ſed etiam appropinquandi ad vrbẽ negabatur facultas. tam ſæui per totam vrbem tabeſcentium ſubtectis, atque in ſtratis ſuis cadauerum putores exhalabantur. Expiatio illa crudelis, & viam mortibus hominum morte hominis inſtruens, tandem Romanis inter miſerias ſuas erubeſcentibus, quàm miſera & vana eſſet, innotuit. Antè enim in ſuffragium præueniendæ cladis eſt habita, & ſic peſtilentia conſecuta eſt: quæ tamen ſine vllis ſacrificiorum ſatisfactionibus, tantummodo ſecundum menſuram arcani iudicij expleta correptione, ſedata eſt. Quam ſi artifices illi circunuentionnm aruſpices,

pices, ſub ipſa (vt aſſolent) declinatione morborum forte celebraſſent, proculdubio ſibi dijs & ritibus ſuis reductæ ſanitatis gloriam vindicaſſent. Ita miſeria & ad ſacrilegia male religioſa ciuitas, mendaciis, quibus liberari non poterat, ludebatur. Igitur Fabius conſul contra Luſitanos & Viriathum dimicans, Bacciam oppidum, quod Viriathus obſidebat, depulſis hoſtibus liberauit, & in deditionem cum plurimis alijs caſtellis recepit. Fecit facinus etiam vltimis barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei & moderationi, execrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos ſocietate inuitatos, deditionis iure ſuſceperat, manus præcidit. Pompeius ſequentis anni conſul, fines Numatinorum ingreſſus, accepta maxima clade diſceſsit, non ſolum exercitu penè omni profligatò, verum etiam plurimis nobilium, qui ei militiæ aderant, interemptis. Viriathus autem cum per quatuordecim annos Romanos duces atque exercitus protriuiſſet, inſidijs ſuorum interfectus eſt: in hoc ſolo Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percuſſores eius indignos præmio iudicarunt. At ego non modo nunc, verumetiam ſæpe intertexere orientis illa inex-

inextricabilia bella poteram, quæ raro vnquam niſi ſceleribus aut incipiunt, aut terminantur: ſed Romanorum, cum quibus nobis actio eſt, tanta ſunt, vt iure faſtidiantur aliena.

Mithridates tunc ſiquidem rex Parthorum, ſextus ab Arſace, victo Demetrio præfecto, Babyloniam vrbem finesque eius vniuerſos victor inuaſit. Omnes præterea gentes, quæ inter Hydaſpem fluuium & Indum iacent, ſubegit. Ad Indiam quoque cruentum extendit imperium, Demetrium ipſum ſibi ſecundo bello occurrentem, vicit & cepit: quo capto, Diodotus quidam cum Alexandro filio, regnum eius, & regium nomen vſurpauit: quia poſtea ipſum Alexādrum filium, quē participem periculi in peruadendo regno habuerat, ne in obtinendo conſortem hāberet, occidit.

M. Aemilio Lepido, C. Hoſtilio Mancino coſs. prodigia apparuêre diuerſa, & quantum in ipſis fuit, ex more curata ſunt: ſed non ſemper aucupatoribus euentuum & ſtructoribus fallaciarum aruſpicibus, opportuni caſus ſuffragantur. Nanque Mancinus conſul poſtquam à Popillio apud Numantiam ſuſcepit exercitum, ad-

eò infœliciter prælia cuncta geſsit, atque in id ſuprema deſperatione perductus eſt, vt turpiſsimum fœdus cum Numantinis facere cogeretur: quamuis & Pompeius iam aliud ęque infame fœdus cum iјſdem Numantinis paulo antè pepigiſſet. Senatus diſſolui fœdus, & Mancinum dedi Numantinis præcepit. qui nudato corpore, manibus poſt tergum reuinctis, ante portas Numantinorum expoſitus, ibique vſque in noctem manens, à ſuis deſertus, ab hoſtibus autẽ non ſuſceptus, lachrymabile vtriſque ſpectaculum præbuit.

Quàm iniuſtè Romani Mancinum Numantinis dediderint. De Bruti in Gallacos ſtrage, Lepidi à Vaccæis clade.

CAPVT V.

EXclamare hoc loco dolor exigit. Cur falſo vobis Romani magna illa nomina iuſtitiæ, fidei, fortitudinis & miſericordiæ vindicatis? A Numãtinis hęc verius diſcite. Fortitudine opus fuit? pugnando vicerunt. Fides exigebatur? credentes alijs ſecundum ſe, quos occidere potuerant, pacto fœdere dimiſerunt. Iuſtitia probanda erat? probauit eam vel tacitus ſenatus, cum ijdem Numantini per

legatos

legatos ſuos aut inuiolatam pacem ſolam, aut omnes quos pignore pacis accepto viuos dimiſerant, repoſcebant. Miſericordia examināda videbatur? ſatis documenti dederunt vel emittendo ad vitam inimicum exercitum, vel ad pœnam non recipiendo Mancinum. Mancinuſne rogo dedendus fuit, qui victi exercitus impendentem trucidationem prætento vmbone pacti fœderis diſpulit, qui periclitantes patriæ vires in meliora tempora reſeruauit? Aut ſi diſplicuit fœdus quod pactum eſt, cur miles hoc pignore redemptus, aut cum reuerteretur, receptus eſt, aut cum repeteretur, redditus non eſt? Aut ſi placuit ſeruati militis qualiſcunque prouiſio, cur Mancinus, qui hoc pepigit, ſolus deditus fuit?

Nuper Varro vt præpropera pugna iniretur, collegam Paullum obluctantem impulit, trepidantē præcipitauit exercitum, infœlices copias apud infames illas Romanis cladibus Cannas non diſpoſuit certamini, ſed oppoſuit morti. plus quàm quadraginta millia ibi militum Romanorum ſola impatientia ſua, de qua ſibi victoriam iamdudum Annibal præſumebat, amiſit. Collega etiam Paullo (quo

tandem viro?) perdito, nouiſsimè in vrbem penè ſolus impudẽtiſsimè redire auſus eſt, meruitque impudentiæ ſuæ præmium. Nam gratiæ ei, quòd de rep. non deſperaſſet, quam tamen ipſe fecerat deſperatam, publice in ſenatu actæ ſunt. Porro autem Mancinus, qui ſorte bellica circunuentum exercitum ne perderet, laborauit, ab eodem ſenatu deditione damnatus eſt. Sic Romanis & illud in Varrone diſplicuit, ſed tempori conceſſum eſt: & hoc in Mancino placuit, ſed ſecundum tempus præſumptum eſt: atque ideo ab initio perfeciſtis, vt nec ciuis conſulat conuenienter ingratis, nec hoſtis fideliter credat infidis. Interea Brutus in vlteriore Hiſpania ſexaginta millia Gallæcorum, qui Luſitanis auxilio venerant, aſperrimo bello & difficili, quamuis incautos circunueniſſet, oppreſsit. Quorum in eo prælio quinquaginta millia occiſa, ſex millia capta referuntur, pauci fuga euaſerunt. In citeriore Hiſpania Lepidus proconſule Vaccæos innoxiam gentem & ſupplicem, etiam ſenatu prohibente, pertinaciter expugnare tentauit. Sed mox accepta clade grauiſsima improbæ pertinaciæ pœnas luit. Sex millia quippe Romano-

manorum in hoc iniuſto bello iuſtiſſimè cæſa ſunt: reliqui exuti caſtris, armis etiã perditis, euaſerunt. Nec minus turpis hęc ſub Lepido clades, quam ſub Mancino fuit. Ita nunc ſibi hæc tempora loco fœlicitatis aſcribant, vt nõ dixerim Hiſpani tot pulſati fatigatiq; bellis, ſed vel ipſi ſaltem Romani tam continuis ſubacti cladibus, totieſque ſuperati: vt non exprobrẽ, quot prætores eorum, quot legati, quot conſules, quot legiones, quantique exercitus conſumpti ſint. Illud ſolũ reuoluo, quanta fuerit timoris amentia. Miles Romanus hebetatus, vt iam ne ad exprimentum quidem belli cohibere pedem, aut obfirmare animum poſſet: ſed mox conſpecto Hiſpano ſpecialiter hoſte, diffugiens, vinci ſe penè prius crederet, quàm videri. Quo argumento patet, apud vtroſque miſera illa tempora iudicata, cum & Hiſpani etſi vincere poterant, inuiti tamen deſererent otia ſua dulcia, & bella externa tolerarent, & Romani quanto impudentius alienæ quieti ſeſe ingererent, tanto turpius vincerentur.

De monſtroſo puero Romæ nato. De Aetnæ eructatione, & bello ſeruili in Sicilia.

CAPVT VI.

SEr. Fuluio Flacco, Q. Calpurnio Piſone conſulibus Romæ puer ex ancilla natus eſt quadrupes, quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, natura virili duplex. In Sicilia mons Aetna vaſtos ignes eructauit, ac fudit: qui torrentum modo per prona præcipites, proxima quæque corripientibus exuſſere flammis, longinquiora autem fauillis calidis cum vapore graui latè volitantibus, torruerunt. quod Siciliæ ſemper vernaculum genus monſtri, non portendere malum aſſolet, ſed inferre. In Bononienſi agro fruges in arboribus natæ ſunt. Igitur in Sicilia bellum ſeruile ortum eſt, quod adeò graue & atrox multitudine ſeruorum, inſtructu copiarũ, & magnitudine viriũ fuit, vt, non dicã prætores Romanos, quos penitus profligauit, ſed conſules quoque terruerit. Nam ſeptuaginta millia ſeruorum, tum in arma conſpirantium fuiſſe referuntur, excepta vrbe Meſſana, quæ ſeruos liberaliter habitos in pace continuit. Cæterum Sicilia in hoc quoque miſerior, quia inſula & nunquam erga ſtatũ ſuum iuris idonei, nunc tyrannis ſubiecta, nunc ſeruis: vel illis dominatu improbo exigentibus ſeruitutem, vel iſtis præſumptione

ptione peruerſa commutantibus libertatem, maximè quia clauſo vndiq; mari, egerere foras non facile poteſt inteſtinum malum. Viperinam quippe conceptionē perditionis ſuæ aluit, ſua libidine auctam, ſua morte victuram. In hoc autem ſeruilis tumultus excitatio, quāto ratior cæteris, tanto truculentior eſt: quia intentione commouetur libera multitudo, vt patriam augeat, ſeruilis vt perdat.

De Numantia, eiuſq; per Scipionem Africanum deletione.

CAPVT VII.

ANno ab vrbe condita DCXX. cum maior pene infamia de fœdere apud Numantiam pacto, quam apud Caudinas quondam furculas pudorem Romanæ frontis oneraret, Scipio Africanus conſenſu omnium tribuum cōſul creatus, atque ad oppugnandā Numantiam cū exercitu miſſus eſt, Numantia aūt citerioris Hiſpaniæ haud procul à Vaccæis & Cantabris in Capite Gallæciæ ſita, vltima Celtiberorum fuit. Hæc per annos quatuordecim cū ſolis quatuor millibus ſuorum, quadraginta millia Romanorum non ſolum ſuſtinuit, ſed etiam vicit, pudendisq; fœderibus affecit. Igitur Scipio Africanus

Hiſpaniam ingreſſus, non illicò ſe ingeſſit hoſtibus, vt quaſi incautos circunueniret, ſciens nunquam id genus hominum adeo in otium corpore atque animo reſolui, vt non ipſa qualitate habitudinis ſuæ apparatus aliorum præcelleret, ſed aliquandiu militem ſuum in caſtris velut in ſcholis exercuit. Et cum partem æſtatis totamque hiemem, ne attentata quidem pugna tranſegiſſet, ſic quoque parũ propemodum hac profecit induſtria. Namq; vbi copia pugnandi facta eſt, exercitus Romanus oppreſſus impetu Numantinorum, terga conuertit: ſed increpatione & minis obiectantis ſeſe conſulis, manuque retinentis, tandem indignatus in hoſtem rediјt: & quem fugiebat, fugere compulit. Difficilis tunc in relatu fides, Numantinos & fugêre, & fugientes videre Romani. Vnde quamuis Scipio, quia præter ſpem acciderat, lætatus & gloriatus eſſet, tamen vltra bellum aduerſus eos audendum non eſſe, profeſſus eſt. Itaque Scipio inſiſtendum inopinatis prouentibus cenſuit, vrbem ipſam obſidione concluſit, & foſſa circundedit: cuius latitudo pedibus decem, altitudo viginti fuit. Ipſum deinde vallum ſudibus præſtructum, crebris turribus

ribus communiuit:vt ſi qua ab erumpente hoſte in eum tentaretur irruptio, iam non quaſi obſeſſor cum obſeſſo, ſed verſa vice obſeſſus cum obſeſſore pugnaret. Numantia autem in tumulo ſita, haud procul à flumine Durio, tria millia paſſuum ambitu muri amplexabatur, quamuis aliqui aſſerant eam & paruo ſitu & ſine muro fuiſſe. Vnde credibile eſt, quia hoc ſpatij cura alendorum cuſtodiendorumque pecorum, vel etiam exercendi ruris commodo cum bello premerentur, incluſerint, ipſi arcem paruam natura munitam obtinentes. Alioqui tantam paucitatem hominũ, tam amplum vrbis ſpatium non munire magis, quàm prodere videbatur. Igitur concluſi diu Numantini, & fame trucidati, deditionem ſui obtulerunt, ſi tolerabilia iuberentur, ſæpe etiam orantes iuſtę pugnæ facultatem, vt tanquam viris mori liceret. Vltimo omnes duabus ſubito portis eruperunt, larga prius potione vſi, non vini, cuius ferax is locus non eſt, ſed ſucco tritici per artem confecto, quem ſuccũ à calefaciendo Celiam vocãt. Suſcitatur enim illa ignea vis germinis madefactæ frugis, ac deinde ſiccatur & poſt in farinã redacta, molli ſucco admiſcetur, quò fer-

mento ſapor auſteritatis & calor ebrietatis adijcitur. Hac igitur potione poſt longam famem recaleſcentes, bello ſeſe obtulerunt. Atrox diu certamen, & vſque ad periculum Romanorum fuit: iterumque Romani pugnare ſe aduerſum Numantinos fugiendo probauiſſent, niſi ſub Scipione pugnaſſent. Numãtini interfectis ſuorum fortiſsimis, bello cedunt: compoſitis tamen ordinibus, non ſeparãtes ſe, nec ſicut fugientes in vrbem reuertuntur. corpora interfectorum ad ſepulturam oblata, accipere noluerunt. Nouiſsima ſpe deſperationis in mortem omnes deſtinati, clauſam vrbem ipſi introrſum ſuccenderunt, cunctique pariter ferro, veneno, atque igne cõſumpti ſunt. Romani nihil ex his penitus habuere victis, præter ſecuritatem ſuam. Neque enim euerſa Numantia viciſſe ſe magis Numantinos, quàm euaſiſſe dixerunt. Vnum Numantinum victoris catena non tenuit, vnde triumphũ dederit, Roma non vidit. Aurum vel argentum, quod igni ſupereſſe potuiſſet, apud pauperes non fuit. Arma & veſtem ignis abumpſit.

De Gracchorum ſeditione, Attaliq́; regis Pergami hæreditate.

Capu

CAPVT VIII.

IGitur ea tempeſtate cũ hæc apud Numantiam geſta ſunt, apud Romã Gracchorum ſeditiones agitabãtur. Scipio autem cum deleta Numantia cæteras Hiſpanię gentes pace cõponeret, Tireſum quẽdam Celticum principem conſuluit, qua ope res Numantina aut prius inuicta duraſſet, aut pòſt fuiſſet euerſa, Tireſus reſpondit: Concordia inuicta, diſcordia exitio fuit. quod Romani tanquam ſibi ac de ſe dictum, exempli loco acceperũt, quippe quibus iam de ſeditione diſcordantis totius vrbis nuntiabatur. Carthagine Numantiaque deleta, oritur apud Romanos vtilis de prouiſione collatio, & oritur infamis de ambitione cõtentio. Gracchus tribunus plebis iratus nobilitati, quòd inter auctores Numantini fœderis notatus eſſet, agrum à priuatis catenus poſſeſſum, populo diuidi ſtatuit. Octauio tribuno plebis obſiſtẽti ademit imperium, & ſucceſſorem Minucium dedit. His cauſis ſenatum ira, populum ſuperbia inuaſit. At tunc forte Attalus, Eumenis filius, moriens, teſtamento populum Romanũ imperio Aſiæ ſuccedere hęredẽ iuſſerat. Gracchus gratiã populi pretio appe

ſens,

tens, legem tulit, vti pecunia quæ fuiſſet Attali, populo diſtribueretur. Obſiſtente Naſica, etiam Pompeius ſpopondit, ſe Gracchum, cum primum magiſtratu abiiſſet, accuſaturum.

De interitu Gracchi, & bello ſeruili in Sicilia, apud Athenienſes, & Delum.

CAPVT IX.

GRacchus cum eniteretur, vt ipſe tribunus plebis ſubſequenti anno permaneret, cumque comitiorum die ſeditiones populi accenderet, auctore Naſica inflammata nobilitas, fragmentis ſubſelliorum plebem fugauit. Gracchus per gradus, qui ſunt ſuper Calpurnium fornicē, detracto amiculo fugiens, ictus fragmento ſubſellij corruit. Rurſusque aſſurgens, alio ictu clauæ cerebro impactæ, exanimatus eſt. Ducenti præterea in ea ſeditione interfecti, eorumque corpora in Tiberim proiecta ſunt: ipſius quoque Gracchi inhumatum cadauer extabuit. Orta præterea in Sicilia belli ſeruilis contagio multas latè infecit prouincias. Nam & Minturnis CCCCL. ſerui in crucem acti, & Sinueſſæ ad quatuor millia ſeruorum à Q. Metello & Cn. Seruilio Cæpione oppreſſa ſunt. In Metallis quoque Athenienſium idem

um idem tumultus ſeruilis ab Heraclito prætore diſcuſſus eſt. Apud Delum etiam ſerui nouo motu intumeſcentes, oppidanis præuenientibus preſsi ſunt, abſque illo primo Sicilienſis mali fomite, à quo iſte velut ſcintillæ emicantes, diuerſa hæc incendia ſeminauit. In Sicilia enim poſt Fuluium conſulem Piſo conſul Mamertium oppidum expugnauit, vbi octo millia fugitiuorum interfecit: quos autem capere potuit, patibulo ſuffixit. cui cum Rupilius conſul ſucceſsiſſet, idem quoque Taurominium & Ennam firmiſsima fugitiuorum refugia bello recepit, vbi amplius quàm viginti millia tunc ſeruorum trucidata referuntur. Miſera profecto talis belli & inextricabilis cauſa. Pereundum vtique dominis erat, niſi inſoleſcentibus ſeruis, ferro obuiam iretur. Sed tamen in ipſis quoque infœliciſsimis damnis pugnæ, & infœlicioribus lutris victoriæ, quanti periêre victi, tantum perdidêre victores.

De bello Ariſtonici. De Ptolemæi regis Alexandrinorum flagitijs, & Antiocho à Phraate victo. Deq; Aetnæ & Liparæ incendijs.

CAPVT X.

Anno

ANno ab V.C.DCXXII. P. Licinius Craſſus conſul & pontifex maximus, aduerſus Ariſtonicum Attali fratrē, qui traditam per teſtamentum Romanis Aſiam peruaſerat, cū inſtructiſsimo miſſus exercitu: præterea à magnis regibus, hoc eſt, Nicomede Cithyniæ, Mithridate Ponti & Armeniæ, Ariarathe Cappadociæ, Pylemene Paphlagoniæ, eorumq; maximis copijs adiutus, conſerto tamen bello victus eſt: & cum, exercitu poſt plurimam cædem in fugam acto, ipſe iam circunuētus ab hoſtibus, & pene captus eſſet, virgam, qua erat vſus ad equum, in oculū Thracis impegit. Barbarus autem cum ira & dolore exarſiſſet, latus Craſsi gladio tranſuerberauit. Ita ille excogitato genere mortis, effugit, & dedecus & ſeruitutem. Perperna cōſul, qui Craſſo ſucceſſerat, audita morte Craſsi & clade exercitus Romani, raptim in Aſiam peruolauit. Ariſtonicum recenti victoria feriatū, improuiſo bello adortus, nudatumque omnibus copijs, in fugā vertit. Cumq; Stratonicen vrbem ad quam ille confugerat, obſidione cinxiſſet, trucidatum fame ad deditionem coegit. Perperna conſul apud Pergamum correptus morbo, diem obijt.

Ariſto-

Ariſtonicus Romæ iuſſu ſenatus in carcere ſtrangulatus eſt. Eodẽ anno Ptolemæi Alexandrinorum regis vita miſera, miſeriorem vitæ exitium dedit. Is enim ſororem ſuam ſtupro cognitam, ac deinde in matrimonium receptã, nouiſsimè turpius quam duxit, abiecit. Priuignam vero ſuã, hoc eſt, filiam ſororis & coniugis, coniugem aſciuit: filiumq; ſuum, quem ex ſorore ſuſceperat, nec non & filium fratris, occidit. Quamobrem tantis inceſtis parricidijſque execrabilis, ab Alexandrinis regno pulſus eſt. Ijſdem temporibus Antiochus non contentus Babylonia atque Ecbatana, totoque Mediæ imperio, aduerſus Phraatem Parthorum regem congreſſus & victus eſt. Qui cum in exercitu ſuo centum millia armatorũ habere videretur, ducenta millia amplius calonum atque lixarum immixta ſcortis & hiſtrionibus trahebat. Itaq; facile cũ vniuerſo exercitu ſuo Parthorum viribus oppreſſus interijt. C. Sempronio Tuditano, & M. Aquillio Coſs. P. Scipionẽ Africanũ pridie pro concione de periculo ſalutis ſuę conteſtatum, quod ſibi pro patria laboranti ab improbis & ingratis denũtiari cognouiſſet, alio die mane exanimẽ in cubiculo

ſuo

ſuo repertum, non temerè inter maxima Romanorum mala recenſuerim: præſertim cum tantum in ea vrbe Africani vigor & modeſtia valeret, vt facilè viuo eo, neque ſociale neque ciuile bellum poſſe exiſtere crederetur. Hunc quidam vxoris ſuę Semproniæ Gracchorum autem ſororis dolo necatum ferunt, ne ſcelerata (vt credo) familia, atque in perniciem patrię ſuæ nata, inter impias ſeditiones virorum, nõ etiam facinoribus mulierum eſſet immanior. M. Aemilio L. Oreſte conſulibus, Aetna vaſto tremore concuſſa exundauit igneis globis. Rurſusque alio die Lipara inſula, & vicinum circa eam mare in tantum efferbuit, vt aduſtas quoque rupes diſſoluerit, tabulata nauium liquefactis ceris extorruerit, exanimatos piſces ſupernatanteſque excoxerit: homines quoque, niſi qui lõgius potuere diffugere, reciprocato anhelitu calidi aëris aduſtis introrſum vitalibus ſuffocarit.

De ingenti & pernicioſa vi locuſtarum in Africa, quarum interitu infectioneq́ue horrenda ac inaudita peſtis orta.

CAPVT XI.

M. Plautio Hypſæo, & M. Fuluio Flacco conſulibus, vix dũ Africam

cam à bellorum excidijs quieſcentē, horribilis & inuſitata perditio conſecuta eſt, Nanque cum per totam Africam immenſę locuſtarum multitudines* coaluiſſent, & non modo iam ſpem cunctam frugum abraſiſſent, herbasque omnes cum parte radicum, & folia arborum cum teneritudine ramorum conſumpſiſſent, verumetiam amaros cortices atq; arida ligna peroſiſſent, repentino arreptæ vento, atque in globos coactæ, portatæque diu per aërem, Africano pelago immerſæ ſunt. Harum cum immenſos aceruos longe vndis vrgentibus fluctus per extenta latè litora propuliſſent, tetrum nimis atque vltra opinionem peſtiferum odorem, tabida & putrefacta congeries exhalauit. vnde omnium pariter animantium tanta peſtilentia conſecuta eſt, vt auium, pecudum ac beſtiarum corruptione aëris diſſolutarū, putrefacta paſsim cadauera, vitium corruptionis augerent. At vero quanta fuerit hominum lues, ego ipſe dum refero, toto corpore perhorreſco: ſiquidem in Numidia, in qua tunc Micipſa rex erat, octingēta millia hominum: circà oram vero maritimam, quæ maximè Carthaginienſi atque Vticenſi litori adiacet, plus quàm du-

* conualuiſſent.

eò infœliciter prælia cuncta geſsit, atque in id ſuprema deſperatione perductus eſt, vt turpiſsimum fœdus cum Numantinis facere cogeretur: quamuis & Pompeius iam aliud ęque infame fœdus cum ijſdem Numantinis paulo antè pepigiſſet. Senatus diſſolui fœdus, & Mancinum dedi Numantinis præcepit. qui nudato corpore, manibus poſt tergum reuinctis, ante portas Numantinorum expoſitus, ibique vſque in noctem manens, à ſuis deſertus, ab hoſtibus autē non ſuſceptus, lachrymabile vtriſque ſpectaculum præbuit.

Quàm iniuſtè Romani Mancinum Numantinis dediderint. De Bruti in Gallacos ſtrage, Lepidi à Vaccæis clade.

CAPVT V.

EXclamare hoc loco dolor exigit. Cur falſo vobis Romani magna illa nomina iuſtitiæ, fidei, fortitudinis & miſericordiæ vindicatis? A Numātinis hęc verius diſcite. Fortitudine opus fuit? pugnando vicerunt. Fides exigebatur? credentes alijs ſecundum ſe, quos occidere potuerant, pacto fœdere dimiſerunt. Iuſtitia probanda erat? probauit eam vel tacitus ſenatus, cum ijdem Numantini per

legatos

legatos ſuos aut inuiolatam pacem ſolam, aut omnes quos pignore pacis accepto viuos dimiſerant, repoſcebant. Miſericordia examināda videbatur? ſatis documenti dederunt vel emittendo ad vitam inimicum exercitum, vel ad pœnam non recipiendo Mancinum. Mancinuſne rogo dedendus fuit, qui victi exercitus impendentem trucidationem prætento vmbone pacti fœderis diſpulit, qui periclitantes patriæ vires in meliora tempora reſeruauit? Aut ſi diſplicuit fœdus quod pactum eſt, cur miles hoc pignore redemptus, aut cum reuerteretur, receptus eſt, aut cum repeteretur, redditus non eſt? Aut ſi placuit ſeruati militis qualiſcunque prouiſio, cur Mancinus, qui hoc pepigit, ſolus deditus fuit?

Nuper Varro vt præpropera pugna iniretur, collegam Paullum obluctantem impulit, trepidantē præcipitauit exercitum, infœlices copias apud infames illas Romanis cladibus Cannas non diſpoſuit certamini, ſed oppoſuit morti. plus quàm quadraginta millia ibi militum Romanorum ſola impatientia ſua, de qua ſibi victoriam iamdudum Annibal præſumebat, amiſit. Collega etiam Paullo (quo

tandem viro?) perdito, nouiſsimè in vrbem penè ſolus impudẽtiſsimè redire auſus eſt, meruitque impudentiæ ſuæ præmium. Nam gratiæ ei, quòd de rep. non deſperaſſet, quam tamen ipſe fecerat deſperatam, publice in ſenatu actæ ſunt. Porro autem Mancinus, qui forte bellica circunuentum exercitum ne perderet, laborauit, ab eodem ſenatu deditione damnatus eſt. Sic Romanis & illud in Varrone diſplicuit, ſed tempori conceſſum eſt: & hoc in Mancino placuit, ſed ſecundum tempus præſumptum eſt: atque ideo ab initio perfeciſtis, vt nec ciuis conſulat conuenienter ingratis, nec hoſtis fideliter credat infidis. Interea Brutus in vlteriore Hiſpania ſexaginta millia Gallæcorum, qui Luſitanis auxilio venerant, aſperrimo bello & difficili, quamuis incautos circunueniſſet, oppreſsit. Quorum in eo prælio quinquaginta millia occiſa, ſex millia capta referuntur, pauci fuga euaſerunt. In citeriore Hiſpania Lepidus proconſule Vaccæos innoxiam gentem & ſupplicem, etiam ſenatu prohibente, pertinaciter expugnare tentauit. Sed mox accepta clade grauiſsima improbæ pertinaciæ pœnas luit. Sex millia quippe Romano-

manorum in hoc iniuſto bello iuſtiſsimè cæſa ſunt: reliqui exuti caſtris, armis etiã perditis, euaſerunt. Nec minus turpis hęc ſub Lepido clades, quam ſub Mancino fuit. Ita nunc ſibi hæc tempora loco fœlicitatis aſcribant, vt nõ dixerim Hiſpani tot pulſati fatigatiq́; bellis, ſed vel ipſi ſaltem Romani tam continuis ſubacti cladibus, totieſq́ue ſuperati: vt non exprobrẽ, quot prætores eorum, quot legati, quot conſules, quot legiones, quantiq́ue exercitus conſumpti ſint. Illud ſolũ reuoluo, quanta fuerit timoris amentia. Miles Romanus hebetatus, vt iam ne ad exprimentum quidem belli cohibere pedem, aut obfirmare animum poſſet: ſed mox conſpecto Hiſpano ſpecialiter hoſte, diffugiens, vinci ſe penè prius crederet, quàm videri. Quo argumento patet, apud vtroſque miſera illa tempora iudicata, cum & Hiſpani etſi vincere poterant, inuiti tamen deſererent otia ſua dulcia, & bella externa tolerarent, & Romani quanto impudentius alienæ quieti ſeſe ingererent, tanto turpius vincerentur.

De monſtroſo puero Romæ nato. De Aetnæ eructatione, & bello ſeruili in Sicilia.

CAPVT VI.

SEr. Fuluio Flacco, Q. Calpurnio Piſone conſulibus Romæ puer ex ancilla natus eſt quadrupes, quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, natura virili duplex. In Sicilia mons Aetna vaſtos ignes eructauit, ac fudit: qui torrentum modo per prona præcipites, proxima quæque corripientibus exuſſere flammis, longinquiora autem fauillis calidis cum vapore graui latè volitantibus, torruerunt. quod Siciliæ ſemper vernaculum genus monſtri, non portendere malum aſſolet, ſed inferre. In Bononienſi agro fruges in arboribus natæ ſunt. Igitur in Sicilia bellum ſeruile ortum eſt, quod adeò graue & atrox multitudine ſeruorum, inſtructu copiarũ, & magnitudine viriũ fuit, vt, non dicã prætores Romanos, quos penitus profligauit, ſed conſules quoque terruerit. Nam ſeptuaginta millia ſeruorum, tum in arma conſpirantium fuiſſe referuntur, excepta vrbe Meſſana, quæ ſeruos liberaliter habitos in pace continuit. Cæterum Sicilia in hoc quoque miſerior, quia inſula & nunquam erga ſtatũ ſuum iuris idonei, nunc tyrannis ſubiecta, nunc ſeruis: vel illis dominatu improbo exigentibus ſeruitutem, vel iſtis præſumptione

ptiōne peruerſa commutantibus libertatem, maximè quia clauſo vndiq; mari, egerere foras non facile poteſt inteſtinum malum. Viperinam quippe conceptionē perditionis ſuæ aluit, ſua libidine auctam, ſua morte victuram. In hoc autem ſeruilis tumultus excitatio, quāto ratior cæteris, tanto truculentior eſt: quia intentione commouetur libera multitudo, vt patriam augeat, ſeruilis vt perdat.

De Numantia, eiuſq; per Scipionem Africanum deletione.

CAPVT VII.

ANno ab vrbe condita DCXX. cum maior pene infamia de fœdere apud Numantiam pacto, quam apud Caudinas quondam furculas pudorem Romanæ frontis oneraret, Scipio Africanus conſenſu omnium tribuum cōſul creatus, atque ad oppugnandā Numantiam cū exercitu miſſus eſt. Numantia aūt citerioris Hiſpaniæ haud procul à Vaccæis & Cantabris in Capite Gallæcię ſita, vltima Celtiberorum fuit. Hæc per annos quatuordecim cū ſolis quatuor millibus ſuorum, quadraginta millia Romanorum non ſolum ſuſtinuit, ſed etiam vicit, pudendisq; fœderibus affecit. Igitur Scipio Africanus

Hiſpaniam ingreſſus, non illicò ſe ingeſſit hoſtibus, vt quaſi incautos circunueniret, ſciens nunquam id genus hominum adeo in otium corpore atque animo reſolui, vt non ipſa qualitate habitudinis ſuæ apparatus aliorum præcelleret, ſed aliquandiu militem ſuum in caſtris velut in ſcholis exercuit. Et cum partem æſtatis totamque hiemem, ne attentata quidem pugna tranſegiſſet, ſic quoque parũ propemodum hac profecit induſtria. Namq; vbi copia pugnandi facta eſt, exercitus Romanus oppreſſus impetu Numantinorum, terga conuertit: ſed increpatione & minis obiectantis ſeſe conſulis, manuque retinentis, tandem indignatus in hoſtem rediјt: & quem fugiebat, fugere compulit. Difficilis tunc in relatu fides, Numantinos & fugêre, & fugientes videre Romani. Vnde quamuis Scipio, quia præter ſpem acciderat, lætatus & gloriatus eſſet, tamen vltra bellum aduerſus eos audendum non eſſe, profeſſus eſt. Itaque Scipio inſiſtendum inopinatis prouentibus cenſuit, vrbem ipſam obſidione concluſit, & foſſa circundedit: cuius latitudo pedibus decem, altitudo viginti fuit. Ipſum deinde vallum ſudibus præſtructum, crebris turribus

ribus communiuit: vt ſi qua ab erumpente hoſte in eum tentaretur irruptio, iam non quaſi obſeſſor cum obſeſſo, ſed verſa vice obſeſſus cum obſeſſore pugnaret. Numantia autem in tumulo ſita, haud procul à flumine Durio, tria millia paſſuum ambitu muri amplexabatur, quamuis aliqui aſſerant eam & paruo ſitu & ſine muro fuiſſe. Vnde credibile eſt, quia hoc ſpatij cura alendorum cuſtodiendorumque pecorum, vel etiam exercendi ruris commodo cum bello premerentur, incluſerint, ipſi arcem paruam natura munitam obtinentes. Alioqui tantam paucitatem hominũ, tam amplum vrbis ſpatium non munire magis, quàm prodere videbatur. Igitur concluſi diu Numantini, & fame trucidati, deditionem ſui obtulerunt, ſi tolerabilia iuberentur, ſæpe etiam orantes iuſtę pugnæ facultatem, vt tanquam viris mori liceret. Vltimo omnes duabus ſubito portis eruperunt, larga prius potione vſi, non vini, cuius ferax is locus non eſt, ſed ſucco tritici per artem confecto, quem ſuccũ à calefaciendo Celiam vocãt. Suſcitatur enim illa ignea vis germinis madefactæ frugis, ac deinde ſiccatur & poſt infarinã redacta, molli ſucco admiſcetur, quò fer-

mento ſapor auſteritatis & calor ebrietatis adijcitur. Hac igitur potione poſt longam famem recaleſcentes, bello ſeſe obtulerunt. Atrox diu certamen, & vſque ad periculum Romanorum fuit: iterumq́ue Romani pugnare ſe aduerſum Numantinos fugiendo probauiſſent, niſi ſub Scipione pugnaſſent. Numãtini interfectis ſuorum fortiſsimis, bello cedunt: compoſitis tamen ordinibus, non ſeparãtes ſe, nec ſicut fugientes in vrbem reuertuntur. corpora interfectorum ad ſepulturam oblata, accipere noluerunt. Nouiſsima ſpe deſperationis in mortem omnes deſtinati, clauſam vrbem ipſi introrſum ſuccenderunt, cunctiq́ue pariter ferro, veneno, atque igne cõſumpti ſunt. Romani nihil ex his penitus habuere victis, præter ſecuritatem ſuam. Neque enim euerſa Numantia viciſſe ſe magis Numantinos, quàm euaſiſſe dixerunt. Vnum Numantinum victoris catena non tenuit, vnde triumphũ dederit, Roma non vidit. Aurum vel argentum, quod igni ſupereſſe potuiſſet, apud pauperes non fuit. Arma & veſtem ignis abumpſit.

De Gracchorum ſeditione, Attaliq́, regis Pergami hæreditate.

Capus

CAPVT VIII.

IGitur ea tempeſtate cũ hæc apud Numantiam geſta ſunt, apud Romã Gracchorum ſeditiones agitabãtur. Scipio autem cum deleta Numantia cæteras Hiſpaniȩ gentes pace cõponeret, Tireſum quẽdam Celticum principem conſuluit, qua ope res Numantina aut prius inuicta duraſſet, aut pòſt fuiſſet euerſa, Tireſus reſpondit: Concordia inuicta, diſcordia exitio fuit. quod Romani tanquam ſibi ac de ſe dictum, exempli loco acceperũt, quippe quibus iam de ſeditione diſcordantis totius vrbis nuntiabatur. Carthagine Numantiaque deleta, oritur apud Romanos vtilis de prouiſione collatio, & oritur infamis de ambitione cõtentio. Gracchus tribunus plebis iratus nobilitati, quòd inter auctores Numantini fœderis notatus eſſet, agrum à priuatis catenus poſſeſſum, populo diuidi ſtatuit. Octauio tribuno plebis obſiſtẽti ademit imperium, & ſucceſſorem Minucium dedit. His cauſis ſenatum ira, populum ſuperbia inuaſit. At tunc forte Attalus, Eumenis filius, moriens, teſtamento populum Romanũ imperio Aſiæ ſuccedere hȩredẽ iuſſerat. Gracchus gratiã populi pretio appetens,

tens, legem tulit, vti pecunia quæ fuiſſet Attali, populo diſtribueretur. Obſiſtente Naſica, etiam Pompeius ſpopondit, ſe Gracchum, cum primum magiſtratu abiiſſet, accuſaturum.

De interitu Gracchi, & bello ſeruili in Sicilia, apud Athenienſes, & Delum.

CAPVT IX.

GRacchus cum eniteretur, vt ipſe tribunus plebis ſubſequenti anno permaneret, cumque comitiorum die ſeditiones populi accenderet, auctore Naſica inflammata nobilitas, fragmentis ſubſelliorum plebem fugauit. Gracchus per gradus, qui ſunt ſuper Calpurnium fornicé, detracto amiculo fugiens, ictus fragmento ſubſellij corruit. Rurſusque aſſurgens, alio ictu clauæ cerebro impactæ, exanimatus eſt. Ducenti præterea in ea ſeditione interfecti, eorumque corpora in Tiberim proiecta ſunt: ipſius quoque Gracchi inhumatum cadauer extabuit. Orta præterea in Sicilia belli ſeruilis contagio multas latè infecit prouincias. Nam & Minturnis CCCCL. ſerui in crucem acti, & Sinueſſæ ad quatuor millia ſeruorum à Q. Metello & Cn. Seruilio Cæpione oppreſſa ſunt. In Metallis quoque Athenienſium idem

um idem tumultus ſeruilis ab Heraclito prætore diſcuſſus eſt. Apud Delum etiam ſerui nouo motu intumeſcentes, oppidanis præuenientibus preſsi ſunt, abſque illo primo Sicilienſis mali fomite, à quo iſte velut ſcintillæ emicantes, diuerſa hæc incendia ſeminauit. In Sicilia enim poſt Fuluium conſulem Piſo conſul Mamertium oppidum expugnauit, vbi octo millia fugitiuorum interfecit: quos autem capere potuit, patibulo ſuffixit. cui cum Rupilius conſul ſucceſsiſſet, idem quoque Taurominium & Ennam firmiſsima fugitiuorum refugia bello recepit, vbi amplius quàm viginti millia tunc ſeruorum trucidata referuntur. Miſera profectò talis belli & inextricabilis cauſa. Pereundum vtique dominis erat, niſi inſoleſcentibus ſeruis, ferro obuiam iretur. Sed tamen in ipſis quoque infœliciſsimis damnis pugnæ, & infœlicioribus lutris victoriæ, quanti periêre victi, tantum perdidêre victores.

De bello Ariſtonici. De Ptolemæi regis Alexandrinorum flagitijs, & Antiocho à Phraate victo. Deq; Aetnæ & Liparæ incendijs.

CAPVT X.

Anno

ANno ab V.C.DCXXII. P. Licinius Craſſus conſul & pontifex maximus, aduerſus Ariſtonicum Attali fratrē, qui traditam per teſtamentum Romanis Aſiam peruaſerat, cū inſtructiſsimo miſſus exercitu: præterea à magnis regibus, hoc eſt, Nicomede Cithyniæ, Mithridate Ponti & Armeniæ, Ariarathe Cappadociæ, Pylemene Paphlagoniæ, eorumq; maximis copijs adiutus, conſerto tamen bello victus eſt: & cum, exercitu poſt plurimam cædem in fugam acto, ipſe iam circunuētus ab hoſtibus, & pene captus eſſet, virgam, qua erat vſus ad equum, in oculū Thracis impegit. Barbarus autem cum ira & dolore exarſiſſet, latus Craſsi gladio tranſuerberauit. Ita ille excogitato genere mortis, effugit, & dedecus & ſeruitutem. Perperna cōſul, qui Craſſo ſucceſſerat, audita morte Craſsi & clade exercitus Romani, raptim in Aſiam peruolauit. Ariſtonicum recenti victoria feriatū, improuiſo bello adortus, nudatumq́ue omnibus copijs, in fugā vertit. Cumq; Stratonicen vrbem ad quam ille confugerat, obſidione cinxiſſet, trucidatum fame ad deditionem coegit. Perperna conſul apud Pergamum correptus morbo, diem obijt.

Ariſto-

Ariſtonicus Romæ iuſſu ſenatus in carcere ſtrangulatus eſt. Eodē anno Ptolemæi Alexandrinorum regis vita miſera, miſeriorem vitæ exitium dedit. Is enim ſororem ſuam ſtupro cognitam, ac deinde in matrimonium receptā, nouiſsimè turpius quam duxit, abiecit. Priuignam vero ſuā, hoc eſt, filiam ſororis & coniugis, coniugem aſciuit: filiumq; ſuum, quem ex ſorore ſuſceperat, nec non & filium fratris, occidit. Quamobrem tantis inceſtis parricidijſque execrabilis, ab Alexandrinis regno pulſus eſt. Ijſdem temporibus Antiochus non contentus Babylonia atque Ecbatana, totoque Mediæ imperio, aduerſus Phraatem Parthorum regem congreſſus & victus eſt. Qui cum in exercitu ſuo centum millia armatorū habere videretur, ducenta millia amplius calonum atque lixarum immixta ſcortis & hiſtrionibus trahebat. Itaq; facile cū vniuerſo exercitu ſuo Parthorum viribus oppreſſus interijt. C. Sempronio Tuditano, & M. Aquillio Coſs. P. Scipionē Africanū pridie pro concione de periculo ſalutis ſuę conteſtatum, quod ſibi pro patria laboranti ab improbis & ingratis denūtiari cognouiſſet, alio die mane exanimē in cubiculo

ſuo

cam à bellorum excidijs quieſcentē, horribilis & inuſitata perditio conſecuta eſt, Nanque cum per totam Africam immenſę locuſtarum multitudines* coaluiſſent, & non modo iam ſpem cunctam frugum abraſiſſent, herbasq́ue omnes cum parte radicum, & folia arborum cum teneritudine ramorum conſumpſiſſent, verumetiam amaros cortices atq; arida ligna peroſiſſent, repentino arreptæ vento, atque in globos coactæ, portatæq́ue diu per aërem, Africano pelago immerſæ ſunt. Harum cum immenſos aceruos longe vndis vrgentibus fluctus per extenta latè litora propuliſſent, tetrum nimis atque vltra opinionem peſtiferum odorem, tabida & putrefacta congeries exhalauit. vnde omnium pariter animantium tanta peſtilentia conſecuta eſt, vt auium, pecudum ac beſtiarum corruptione aëris diſſolutarū, putrefacta paſsim cadauera, vitium corruptionis augerent. At vero quanta fuerit hominum lues, ego ipſe dum refero, toto corpore perhorreſco: ſiquidem in Numidia, in qua tunc Micipſa rex erat, octingēta millia hominum: circà oram vero maritimam, quæ maximè Carthaginienſi atque Vticenſi litori adiacet, plus quàm du-

* conualuiſſent.

ta

centa millia periȷſſe traditum eſt. Apud ipſam vero Vticam ciuitatem triginta millia militum, quæ ad præſidium totius Africæ, ordinata fuerãt, extincta atq; abraſa ſunt. Quæ clades repentina ac tã violenta inſtitit, vt tunc apud Vticam ſub vna die per vnam portam ex illis iunioribus pluſquam MD. mortuos elatos fuiſſe narretur. Veruntamen pace & gratia omomnipotẽtis dei dixerim, de cuius miſericordia & in cuius fiducia hæc loquor, quamuis & temporibus noſtris exoriantur aliquãdo, & hoc diuerſis partibus locuſtæ, & plerunque etiã, ſed tolerabiliter, lædant, nunquã tamen temporibus Chriſtianis tanta vis inextricabilis mali accidit, vt pernicies locuſtarũ, quæ nullo modo ferri viua potuiſſet, mortua plus noceret: & qua diu viuente peritura erant omnia, ea perdita, pereuntibus magis omnibus optandum fuerit, ne periret.

De Carthagine reſtituta. De C. Gracchi ſeditione & interitu.

CAPVT XII.

ANno ab vrbe condita DCXXVII. Q. Cæcilio Metello, & T. Quinctio Flaminino Coſ. Carthago in Africa reſtitui iuſſa, vigeſimo & ſecundo demum

anno,

anno, quam fuerat euerſa, deductis ciuium Romanorum familijs, quæ eam incolerent, reſtituta & repleta eſt, magno antè prodigio præcedente. Nam cum menſores ad limitandum Carthaginienſem agrum miſsi, ſtipites terminorum indices fixos; & nocte à lupis reuulſos mordicus, corroſosque reperiſſent, aliquandiu hæſitatum eſt, vtrum Romanæ paci expediret, Carthaginem reformari. Eodem anno C. Gracchus, Gracchi illius qui iam occiſus in ſeditione fuerat, frater, tribunus plebis per tumultum creatus, magna reipublicæ pernicies fuit. Nam cum ſæpe populum Romanum largitionibus promiſsisque nimijs in acerbiſsimas ſeditiones excitauiſſet, maxime legis agrariæ cauſa, pro qua etiam frater eius Ti. Gracchus fuerat occiſus, tandem à tribunatu, Minucio ſucceſſore, deceſsit. Minucius tribunus plebis cũ maxima ex parte deceſſoris ſui Gracchi ſtatuta conuulſiſſet, legesq; abrogaſſet, Caius Gracchus cũ Fuluio Flacco ingẽti ſtipatus agmine, Capitolium vbi concio agitabatur, aſcendit. Ibi maximo tumultu excitato, quidam præco à Gracchanis interfectus, velut ſignũ belli fuit. Flaccus duobus filijs arma-

tis cinctus, comitante etiam Gracсho togato, breuemque gladium ſub ſiniſtra occultante, quamuis & præconem fruſtra præmiſiſſet, qui ſeruos ad libertatem vocaret, Ianium tanquam arcem occupauit: contra quem D. Brutus vir conſularis à cliuo publico cum ingenti certamine irruit. Ibi Flaccus diu obſtinatiſsimè dimicauit. Gracchus poſtquam in templum Mineruæ ſucceſſerat, gladio incumbere volens, interuentu Lætorij retentus eſt. Itaque cum diu anceps bellum agitaretur, tandem ſagittarij ab Opimio miſsi, confertam multitudinem diſturbauerũt. Duo Flacci pater filiusque cum per ædem Lunæ in domum priuatam deſiluiſſent, foresque obieciſſent, reſciſſo cratitio pariete, confoſsi ſunt. Gracchus diu pro ſe amicis pugnantibus ac pereuntibus, ægre ad pontem ſublicium peruenit: ibique ne viuus caperetur, ceruicem ſeruo ſuo præbuit. Caput Gracchi exciſum, conſuli allatũ eſt, corpus ad Corneliam matrem Miſenum oppidum deuectum eſt. Hæc autem Cornelia Africani maioris filia Miſenũ, vt dixi, prioris filij morte ſeceſſerat. Bona Gracchi publicata ſunt. Flaccus adoleſcens in robore necatus eſt. Ex factione Gracchi,

Gracchi, ducenti quinquaginta in Auentino cæſi referuntur. Opimius conſul ſicut in bello fuit fortis, ita in quæſtione crudelis. Nam amplius quam tria millia hominũ ſupplicijs necauit: ex quibus plurimi, ne dicta quidem cauſa, innocẽtes interfecti ſunt.

Baleares inſulas à Metello ſubactas, Allobroges à Domitio victos fuiſſe, Aetnamq́ rurſus exarſiſſe.

CAPVT XIII.

IIſdem temporibus Metellus Baleares inſulas bello peruagatus edomuit, & piraticam infeſtationem, quæ ab ijſdem tunc exoriebatur, plurima incolarum cæde compreſsit. Cneus quoque Domitius proconſul Allobroges Gallos iuxta oppidum Vindalium grauiſsimo bello vicit, maxime cum elephantorũ noua forma equi hoſtium, hoſteſque conterriti, diffugiſſent. viginti M. ibi Allobrogum cæſa referuntur, tria millia capta ſunt. Eodem tempore Aetna mons vltra ſolitum exarſit, & torrentibus igneis ſuperfuſis lateq́ue circunfluentibus, Catanam vrbem fineſq́ue eius oppreſsit, ita vt tecta ædium calidis cineribus præuſta & prægrauata corruerent. cuius leuandæ cladis cauſa,

ſenatus decem annorum vectigalia Catanenſibus remiſit.

Fabius conſul Bituitum regem Aruernorum, magnis copijs inſtructum, cum paucis fudit. Q. Marcius alios Gallos fudit.

CAPVT XIIII.

ANno ab vrbe condita DCXXVIII. Fabius conſul Bituito regi Aruernorum Galliæ ciuitatis bellum maximo inſtructu comparanti, adeo cum paruo exercitu occurrit, vt Bituitus paucitatem Romanorum vix ad eſcam canibus, quos in agmine habebat, ſufficere poſſe iactaret. Qui cum ſibi ad transferēdas copias, vnum pontem Rhodani fluminis parum eſſe intelligeret, alium compactis lintribus cateniſque connexum, ſuperſtratis confixiſque tabulis inſtruxit. Conſerta pugna, & diu grauiter agitata, victi Galli: conuerſique in fugam, dum quiſque ſibi timet, coaceruatis inconſulte agminibus, & præpropero tranſitu pontis vincula ruperūt, ac mox cum ipſis lintribus merſi ſunt. Centum octoginta millia armatorum in exercitu Bituiti fuiſſe traduntur, ex quibus centum quinquaginta millia vel cæſa vel merſa ſunt. Q. Marcius conſul Gallorum gentem ſub

ſub radice alpium ſitam, bello aggreſſus eſt: qui cum ſe Romanis copijs circunſeptos viderent, belloque impares fore intelligerent, occiſis coniugibus ac liberis, in flammas ſeſe proiecerunt. Qui vero præoccupantibus Romanis peragendæ tunc mortis ſuæ copiam non habuerant, captique fuerant, alij ferro, alij ſuſpendio, alij abnegato cibo ſeſe conſumpſerunt: nullusque omnino vel paruulus ſuperſuit, qui ſeruitutis conditionem vitæ amore toleraret.

De bello Iugurthino, in quo Romani variè cũ Iugurtha rege Numidarum pugnarunt.

CAPVT XV.

ANno ab vrbe condita DCXXXIX. P. Scipione Naſica, & L. Calpurnio Beſtia conſulibus, Iugurthæ Numidarum regi bellum conſenſu populi Romani ſenatus indixit. Sed ego de Iugurtha ordinis tantum loco, & cauſa commemorationis breuiter perſtrinxerim. quia vt de natura eius varia atque intolerabili, ita & de rebus tam doloſe, quàm ſtrenuè geſtis, propter opimam ſcriptorum lucu-lentiam ſatis ſufficiens apud omnes notitia eſt. Igitur Iugurtha Micipſæ Numidarum regis adoptiuus, hæreſq; inter natu-

rales eius filios factus, primum coh ̨eredes ſuos, id eſt, Hiempſalem occidit, Adherbalem bello victum, Africa expulit. Calpurnium deinde conſulem aduerſum ſe miſſum, pecunia corrupit, atq; ad turpiſsimas condiciones pacis adduxit. Præterea cum Romam ipſe veniſſet, omnibus pecunia aut corruptis, aut attentatis, ſeditiones diſſenſionesque permiſcuit: quam cū egrederetur, infami ſatis notauit elogio, dicens: O vrbem venalem & mature perituram, ſi emptorem inuenerit. Inſequenti anno A. Poſtumium, Poſtumij conſulis fratrem, quem is quadraginta millibus armatorum exercitui præfecerat, apud Calamam vrbem theſauris regijs cōditis inhiantem bello oppreſsit: cuique victo ignominioſiſsimum fœdus exegit, vniuerſam penè Africam à Romanis deficientē, regno ſuo iunxit. Poſtea tamē Metelli conſulis integritate & diſciplina coercitus, duobus etiam prælijs victus, vidit pr ̨eſente ſe & vaſtari Numidiam ſuam, & non poſſe defendi: à quo ad deditionem coactus, CCC. obſides dedit, frumentum atque alios commeatus perſoluturum ſeſe ſpopondit, tria millia amplius perfugarum reddidit. Exin cum incertus in pace impro-

improbos non prohiberet excurſus, C. Marij conſulis, non minore pene quam ipſe præditus erat aſtutia, Romanisque viribus fractus eſt: maxime poſtquam Marius vrbem Capſam ab Hercule Phœnice (vt ferunt) conditam, regijs tunc theſauris confertiſsimam, dolo circunuenit & cepit. Diffidens deinde & proprijs rebus & viribus Iugurtha, ſocietatem cum Boccho Maurorum rege fecit. cuius equitatu in immenſum auctus, Marianum exercitũ creberrimis incurſionibus fatigauit. Poſtremo apud Cirtã vrbem antiquã Maſſaniſæ regiam, aduerſus Romanos expugnationem eius parantes ſexaginta millibus equitum inſtructus occurrit. Nunquam vlla Romano militi tumultuoſior pugna & terribilior fuit, adeo vt diſcurſu & fremitu circuncurſantium & impetentium equitum ſuſcitatus puluis, cœlũ ſubtexuerit, diem ademerit, noctemque obduxerit: tantus autem telorum nimbus ingruerit, vt nulla pars corporis ab ictu tuta eſſet: quippe quibus & viſus ad proſpiciendum impedimento caliginis, & expeditio ad cauendum compreſsionem multitudinis deerat. Nec laborabat eques Maurus ac Numida, vt bene collocatum

hoſtē opportuno teli impetu rimaretur, ſed potius in incertum pila mittebant, certi quod vulnera incerta non eſſent. Ita coacti in vnum Romani pedites denſabātur. Intercapedinem tanti periculi nox interueniens dedit. Eadem poſtera die & belli & periculi facies. Erumpere in hoſtem, quamuis ſtricto miles gladio non valebat: eminus enim iaculis repellebatur. Fugere non poterat, vndique enim velocior ad perſequendum eques incluſerat. Iam tertia dies, & nullum vndecunque ſuffragium, dira vndique mortis facies obijciebatur. tandem Marius conſul forti deſperatione ſpei viā fecit: vniuerſo ſimul agmine prorupit è vallo, campoque ſeſe ſimul & prælio dedit. Et cum iterum circunfuſi hoſtes non ſolum agminis extrema laniarent, verum etiam media excuſsis procul telis cæderent: turbatosque Romanos inſuper etiam æſtus ſolis, intolerantia ſitis, mortis circunſtantia, vſque ad extremum deſperationis defatigarent, ſubito notū illud Romanorum aduerſus Afros tempeſtatū imbriumq; ſuffragium cœlo miſſum, inſperatæ ſaluti fuit: ſiquidem repentina pluuia ſitientibus Romanis & æſtuantibus refrigerium potumq; præbuit.

Porrò

Porro autem Numidis haſtilia telorum, quę manu intorquere ſine amentis ſolent, lubrica ac per hoc inutilia reddidit. Scuta etiam, quæ elephanti corio extento atque durato habilia & tuta geſtabant, cuius ea natura eſt, vt acceptum imbrem, tanquam ſpongia ebibat, ac per hoc intractabile repentino pondere fiat, quia circunferri nō poterant, defendere nequiuerunt. Ita ex inſperato conturbatis deſtitutisq; Mauris & Numidis, & Bocchus & Iugurtha fugerunt. Poſt hoc XC. millia armatorū nouiſsimo bello ab ijſdē regibus obiecta, hæc quoq; vſque ad internecionem Romanis vincentibus cæſa referuntur. Ex eo Bocchus ſpem belli abijciēs, pacem petiuit: atq; in precium pacis Iugurtham dolo captum, cateniſque obrutum, per Syllam legatū miſit ad Marium: qui in triumpho ante currum cum duobus filijs ſuis actus, mox in carcere ſtrangulatus eſt. Ijſdem diebus obſcœnum prodigium ac triſte viſum eſt. L. Heluius eques Romanus cum vxore & filia, Roma in Apuliam rediens, tempeſtate correptus, cum filiam conſter natam videret, vt citius propioribus tectis ſuccederent, relictis vehiculis, arreptiſque equis, filiam virginem equo

inſiden-

inſidentem, in medium agmē accepit. Puella cōtinuo ictu fulminis exanimata eſt. Sed omnibus ſine ſciſſura aliqua veſtimētis ademptis, ac pectoris pedumque vinculis diſſolutis, monilibus etiam annuliſque diſcuſſis, ipſo quoq; corpore illæſo, niſi quod obſcœnum in modum nuda, & lingua paululum exerta iacuit. equus quoque ipſe quo vtebatur, ſtraturis frenis & cingulis diſſolutis paſſim ac diſperſis, exanimis procul iacuit. Paruo poſt hoc interceſſu temporis L. Veturius eques Romanus Aemiliam virginem Veſtalem furtiuo ſtupro polluit. Duas præterea virgines Veſtales eadem Aemilia ad participationem inceſti ſolicitatas, contubernalibus ſui corruptoris expoſuit ac tradidit. Indicio per ſeruum facto, ſupplicium de omnibus ſumptum eſt. Iiſdem præterea Iugurthini belli temporibus, L. Caſſius conſul in Gallia Tigurinos vſque ad oceanum perſecutus, rurſumque ab eiſdem inſidijs circunuentus, occiſus eſt. Lucius quoque Piſo vir conſularis, legatus Caſſij conſulis, interfectus. Q. Publius alter legatus, ne reſidua exercitus portio quæ in caſtra cōfugerat, deleretur, obſides & dimidiam partem rerum omnium Tiguri-
nis

nis turpiſsimo fœdere dedit. qui Romam reuerſus, à Cœlio tribuno plebis die dicta, eo quòd Tigurinis obſides dederat, in exilium profugit. Cæpio proconſule capta vrbe Gallorum, cui nomē eſt Toloſæ, centum M. pondo auri, & argenti C X M. è templo Apollinis ſuſtulit: quod cum ad Maſsiliam amicam populo Romano vrbem cū præſidijs miſiſſet, interfectis clàm (ſicut quidam cōteſtantur) quibus ea cuſtodienda & peruehenda commiſerat, cuncta per ſcelus furatus fuiſſe narratur: vnde etiam magna quæſtio poſt Romæ acta eſt.

De bello Romanorum aduerſus Cimbros, Teutonas, aliasq́; gentes geſto: vbi & variè vtrinque pugnatū, ſed Marij induſtria Romani ſuperarunt.

CAPVT XVI.

ANno ab vrbe condita DCXLII. C. Manilius Conſul & Q. Cæpio proconſul aduerſus Cimbros & Teutonas & Tigurinos & Ambronas Gallorū & Germanorum gentes, quæ tunc, vt imperium Romanum extinguerent conſpirauerant, miſsi, prouincias ſibi Rhodano flumine medio diuiſerunt. Vbi dum inter ſe grauiſsima inuidia & cōtentione diſceptant, cum magna ignominia & periculo Romani

mani nominis victi ſunt: ſiquidē in ea pugna M. Aurelius conſularis captus atque interfectus eſt. Duo filij conſulis cæſi, octoginta millia Romanorum ſociorumq; ea tempeſtate trucidata, quadraginta millia calonū atque lixarum interfecta Antias ſcribit. Ita ex omni penitus exercitu decē tantummodo homines, qui miſerum nuntium ad augendas miſerias reportarent, ſuperfuiſſe referūtur. Hoſtes binis caſtris atque ingenti præda potiti, noua quadam atque inſolita execratione cuncta quæ ceperant, peſſumdederunt. Veſtis diſciſſa & proiecta eſt, aurum argentumque in flumen abiectum, loricæ virorum conciſæ, phaleræ equorum* diſperditæ, equi ipſi gurgitibus immerſi, homines laqueis collo inditis ex arboribus ſuſpenſi ſunt, ita vt nihil prædæ victor, nihil miſericordiæ victus agnoſceret Maximus tunc Romæ non ſolum luctus, verùmetiam metus fuit, ne confeſtim Cimbri alpes tranſgrederentur, Italiamque delerent. Ijſdem temporibus Q. Fabius maximus filium ſuum adoleſcentem rus relegatum, cum duobus ſeruis parricidij miniſtris interfecit, ipſoſque continuo ſeruos in pretium ſceleris manumiſit. Die

* diſpertitæ.

dicta,

dicta, Cn. Pompeio accuſante, damnatus eſt. Igitur Marius quartum conſul, cum iuxta Iſarę Rhodaniqueflumina, vbi in ſeſe confluunt, caſtra poſuiſſet, Teutones, Cimbri, & Tigurini & Ambrones, poſtquam continuo triduo circa Romanorum caſtra pugnarunt, ſi quo pacto eos excuterent vallo, atque in æquos campos effunderent, tribus agminibus Italiam petere deſtinarunt. Marius poſt digreſſum hoſtium caſtra mouit, & collem occupauit: qui cāpo & fluuio, vbi hoſtes ſeſe diffuderant, imminebat. Cumque exercitui eius aqua ad potandū deeſſet, querelíſque omnium coargueretur, aquam quidem in conſpectu eſſe reſpondit, ſed eam ferro vindicandam. Primus itaque calonibus cum clamore in pugnam ruentibus, ſubſecutus exercitus, mox iuſto certamine compoſitis ordinibus, bellum geſtum, & vicêre Romani. Quarto die rurſus productæ vtrinque in campum acies vſque ad meridiem pene pari pugnauere diſcrimine. Poſt vbi incaleſcente ſole fluxa Gallorum corpora in modum niuium diſtabuerunt, vſque in noctē cædes potius quàm pugna protrecta eſt. Ducenta millia armatorum in eo bello interfecta

fecta ſunt, octoginta millia capta, vix tria millia fugiſſe referuntur. Dux quoque eorum Teutobodus occiſus eſt. Mulieres eorum conſtantiore animo quàm ſi viciſſent, conſuluerunt conſulem, vt ſi inuiolata caſtitate virginibus ſacris ac dijs ſeruiendum eſſet, vitam ſibi reſeruarent. Itaque cum petita non impetraſſent, paruulis ſuis ad ſaxa colliſis, cunctæ ſeſe ferro ac ſuſpendio peremerunt. Hæc de Tigurinis & Ambronibus geſta ſunt. Teutones autem & Cimbri integris copijs Alpium niues emenſi, Italiæ plana peruaſerũt: ibique cum rigidum genus diu blandioribus auris, poculis, cibis ac lauacris emolliretur, Marius quintum conſul & Catulus aduerſum eos miſsi, die ad pugnã & campo dato, Annibalis ſecuti ingenium, in nebula diſpoſuere pugnam, in ſole pugnarunt. Prima ſiquidem perturbatio Gallorum fuit, quod Romanam aciem prius offendere diſpoſitam, quàm adeſſe ſenſerũt. Cumque ilicò vulnerati equites retro in ſuos cogerentur, totamque multitudinem indiſpoſite adhuc aduentantem conturbarent, & ſol cum vento ortus ex aduerſo emicuiſſet, viſus eorum puluis oppleuit, & ſplendor hebetauit. Ita factum eſt, vt

tanta

tanta ac tam terribilis multitudo, minima Romanorum clade, ſua autem vltima internecione cæderetur. Centum quadraginta millia eorũ tunc in bello cæſa, LX. millia capta dicuntur. Mulieres grauiorem pene excitauere pugnam, quæ plauſtris in modum caſtrorum circuminſtructis, ipſæ autem deſuper propugnantes, diu repulere Romanos. Sed cum ab his nouo cædis genere terrerentur (abſciſsis enim cum crine verticibus, inhoneſto ſatis vulnere turpes relinquebãtur) ferro quod in hoſtes ſumpſerant, in ſe ſuosque verterunt. Nanque aliæ concurſu mutuo iugulatæ, aliæ apprehenſis inuicem faucibus ſtrangulatæ, aliæ funibus per equorum crura conſertis, ipſisque continuo equis extimulatis, poſtquam ſuas ijſdẽ funibus, quibus equorum crura nexuerãt, indidere ceruices, protractæ atque exanimatæ ſunt, aliæ laqueo de ſubrectis plauſtrorum temonibus pependerunt. Inuenta eſt etiam quædam, quæ duos filios, traiectis per colla eorũ laqueis, ad ſuos pedes vinxerit: & cum ſeipſam ſuſpendio morituram dimiſiſſet, ſecum traxerit occidẽdos. Inter hæc multa & miſerabilia mortis genera, reguli quoque duo ſtrictis in ſe gla-

* Lugius. dijs concurriſſe referuntur. * Lucius & Boiorix reges in acie ceciderũt. Claudicus & Ceſorix capti ſunt. Ita in his duobus prælijs trecenta quadraginta millia Gallorũ occiſa, & centũ quadraginta millia capta ſunt, abſque innumera mulierum multitudine, quę ſe ſuosq; paruulos fœmineo furore, vi autem virili necauerũt. Igitur talem Marij triumphum Romanamq; victoriam incredibile facinus, & nunquã antea Romanis cognitum, Romæ ſubito perpetratum, verſa in horrorẽ ac mœrorem tota vrbe, fuſcauit. Poblicius ſiquidẽ Malleolus, ſeruis annitentibus, matrem ſuam interfecit. Damnatus parricidij, inſutusq; in culleum, & in mare proiectus eſt: impleueruntque Romani facinus & pœnam, vnde Solon Athenienſis decernere non auſus fuerat, dum fieri poſſe non credidit: & Romani qui ſe ortos à Romulo ſcirent, etiam hoc fieri poſſe intelligentes ſupplicium ſingulare ſanxerunt.

De ingenti Romæ ſeditione, auctoribus L. Appuleio Saturnino, C. Mario, cæterisq; orta.

CAPVT XVII.

ANno ab vrbe cõdita DCXLV. poſt Cimbricum & Teutonicum bellum & quintum Marij conſulatum, quo ſta-

tus

tus imperi Romani iure conſeruatus iudicatur, ſexto conſulatu eiuſdem C. Marij ita labefactatus eſt, vt pene vſque ad extremum inteſtina clade cōciderit. Euoluere ac percurrere mihi diſcordiarum ambages & inextricabiles ſeditionũ cauſas incommodum ſimul ac longum videtur: ſane breuiter ſtrinxiſſe ſufficiat, quod primus L. Appuleius Saturninus excitati tumultus auctor extiterit, Q. Metello Numidico, viro ſane primario acerrimus inimicus. qui eũ cenſorem creatum protractum domo, atq; in Capitolium cōfugientem armata multitudine obſedit. vnde equitum Romanorũ indignatione deiectus eſt, plurima ante Capitolium cæde facta. A. Nomium deinde competitorem ſuum Saturninus & Glaucia, fraude C. Marij conſulis occiderũt. Subſequente anno Marius ſextũ cos. & Glaucia prætor, & Saturninus tribunus plebis conſpirauérunt, Metellum Numidicum in exilium quacunque vi agere. Die dicta, à ſuppoſitis eiuſdem factionis iudicibus per ſcelus innocens Metellus damnatus, in exilium cũ totius vrbis dolore diſceſſit. Idem Saturninus Memmium virum acrem & integrum, fieri conſulem timēs,

orta ſubito ſeditione fugientẽ per P. Mettium ſatellitem informi ſtipite comminutum interfecit. Frémente pro tantis reipublicæ malis ſenatu populoq́ue Romano, Marius conſul accommodato ad tempus ingenio conſenſui bonorum ſeſe immiſcuit, commotamq́ue plebem leni oratione ſedauit. Saturninus infamibus auſibus concionem domi ſuæ habuit, ibiq́ue ab alijs rex, ab alijs imperator eſt appellatus. Marius manipulatim plebe deſcripta, alterum conſulem cum præſidijs in colle diſpoſuit, ipſe portas communiuit. In foro prælium commiſſum eſt. Saturninus à Marianis foro pulſus, in Capitolium confugit. Marius fiſtulas quibus eò aqua deducebatur, incidit. Bellum deinde in aditu Capitolij horridum ſatis actũ eſt, multiq́ue circa Saufeium & Saturninum cæſi. Saturninus palàm clamitans, Marium auctorem eſſe omnium molitionum ſuarum conteſtatus eſt. Cum autem ipſe Saturninus & Saufeius & Labienus cogente Mario, in curiam confugiſſent, per equites Romanos effractis foribus, occiſi ſunt. C. Glaucia extractus è domo Claudij, trucidatus eſt. Furius tribunus plebis bona omnium publicanda decreuit. Cn. Dolabella

bella Saturnini frater, per forum olitorium fugiens, cum L. Geganio interfectus eſt. Itaque auctoribus tantę ſeditionis occiſis, quies populo fuit. Tunc Cato atque Pompeius rogationem de reditu Metelli Numidici totius vrbis gaudio promulgarunt: quæ ne perferretur, Marij conſulis & Furij tribuni plebis factionibus interceſſum eſt. Rutilius quoque vir integerrimus, adeo fidei atque innocentiæ conſtantia vſus eſt, vt die ſibi ab accuſatoribus dicta, vſque ad cognitionem neque capillum barbamue promiſerit, neque ſordida veſte humiliue habitu ſuffragatores conciliarit, inimicos permulſerit, iudices tẽperarit, orationẽ quoque à prętore conceſſam nihilo ſummiſsiorem quàm animũ habuerit. Cum euidenti oppugnaretur calumnia, & opinione bonorũ omniũ iure abſoluẽdus putaretur, periurio iudicũ condemnatus eſt: qui Smyrnam commigrans, literarum ſtudijs intentus conſenuit.

De bello ſociali, quo Italici populi à Romanis deficientes rebellarunt. item de prodigijs varijs.

CAPVT XVIII.

ANno ab V. C. ſexcenteſimo LIX. Sex. Iulio Cæſare, & L. Marcio Philippo conſulibus, inteſtinis cauſis ſo-

ciale bellum tota commouit Italia. ſiquidem Liuius Druſus tribunus plebis, Latinos omnes ſpe libertatis illectos, cum placita explere non poſſet, in arma excitauit. Eo acceſsit vt mœſtam vrbem prodigia dira terrerent. Nam ſub ortu ſolis globus ignis à regione ſeptētrionis cum maximo cœli fragore emicuit. Apud Arretinos cum panes per conuiuia frangerentur, cruor è medijs panibus, quaſi è vulneribus corporum fluxit. Præterea per ſeptē continuos dies grando lapidum, immixtis etiam teſtarum fragmentis, terram latiſsimè verberauit. In Samnitibus vaſtiſsimo hiatu terræ, flamma prorupit, & vſq; in cœlum extēdi viſa eſt. Complures præterea in itinere videre Romani globum coloris aurei, cœlo ad terram deuolui: maiorémque factum, rurſus à terra in ſublime ad orientem ſolem ferri, ac magnitudine ſua ipſum ſolem obtexiſſe. Druſus tantis malis anxius, domi ſuæ, incerto quidem auctore, interfectus eſt. Igitur Picentes, Veſtini, Marſi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, cum adhuc occultam defectionem meditarentur, C. Seruilium prætorem legatum ad ſe miſſum, apud Aſculum occiderunt: ſtatim-

que

que clauſa ciuitate, omnes ciues Romanos in dicta cæde iugulauerunt. Continuo atrociſsimam perniciem infamiſsima præceſſere prodigia. Nanque omnium generum animalia, quæ manus hominum blande perpeti, atque inter homines viuere ſolita erant, relictis ſtabulis paſcuiſque, cum balatu, hinnitu, mugituque miſerabili, ad ſyluas monteſque fugerunt. Canes quoque, quorum natura eſt extra homines eſſe non poſſe, lachrymoſis vlulatibus vagi luporum ritu oberrarũt. Igitur Cn. Pompeius prætor cum Picentibus iuſſu ſenatus bellum geſsit, & victus eſt. Poſtquam ſibi Samnites Papium Mutilum imperatorem præfecerant, Marſi autem Agemnonem archipiratam præoptauerant, Iulius Cæſar Samnitium pugna victus, cæſo fugit exercitu. Rutilius conſul Marium propinquum ſuum legatum ſibi legit: quem aſsidue ſubmonentẽ, moram bello vtilem fore, & pauliſper in caſtris exerceri militẽ oportere tironem, dolo id cũ agere ratus, contempſit: ſeſeq; in inſidias Marſorũ, & vniuerſum agmen exercitus ſui incautus iniecit. vbi & ipſe conſul occiſus, & multi nobiles interfecti, & octo millia Romanorum militum cæſa

ſunt. Arma & corpora interfectorum in conſpectum Marij legati Tolenus fluuius pertulit, atque in teſtimoniũ cladis euexit. Marius raptis continuo copijs, victores inſperatos oppreſsit, octo millia & ipſe Marſorum interfecit. Cæpio autem à Veſtinis & Marſis deductus in inſidias cũ exercitu trucidatus eſt. L. vero Iulius Cæſar poſtquam apud Aeſerniam victus aufugerat, contractis vndique copijs, aduerſus Samnites & Lucanos dimicans, multa hoſtium millia interfecit. Cumque ab exercitu imperator appellatus eſſet, Romamque nũtios de victoria miſiſſet ſenatus ſagum, hoc eſt, veſtem mœroris, quam exorto ſociali bello ſumpſerat, hac ſpe arridente depoſuit, atque antiquum togæ decorem recuperauit. Marius deinde ſex millia Marſorum cecidit, ſeptem millia armis exuit. Sylla cum viginti quatuor cohortibus Aeſerniam miſſus, vbi arctiſsima obſidione Romani ciues & milites premebantur, maximo bello & plurima cæde hoſtium vrbem ſocioſq; ſeruauit. Cn. Pompeius Picentes graui prælio fudit, qua victoria Senatus laticlauia & cætera dignitatis inſignia recepit, cum togas tantummodo victoria Cæſaris primum reſpi

rante

rante ſumpſiſſet. Porcius Cato prætor Etruſcos, Plotius legatus Vmbros, plurimo ſanguine impenſo, difficillimo labore vicerunt. Cn. Pompeio, & L. Porcio Catone conſulibus, Pompeius diu obſedit Aſculum ciuitatem: nec tamen expugnauiſſet, niſi populum in campum prorumpentem grauiſsima oppreſsione viciſſet. Decem & octo millia Marſorum in ea pugna cum Franco imperatore ſuo cæſa ſunt, capta tria millia. Quatuor autem millia Italicorum virorũ ex ea cæde profugorum, iugum montis coacto in vnum agmine forte conſcenderant: vbi oppreſsi exanimatique niuibus, miſerabili morte riguerunt. Namque ita vt attoniti timore hoſtium ſteterant, alij ſtirpibus vel ſaxis reclines, alij armis ſuis innitentes, patentibus cunctis oculis, dẽtibusque nudatis, viuentium in modum viſebantur: nec vllum erat procul intuentibus mortis indicium, niſi diuturna immobilitas, quam nullo modo humanæ vitæ vegetatio diu perpeti poteſt. Eadem die Picentes congreſsi & victi ſunt, quorum dux Iudacilius conuocatis principibus ſuis, poſt magnificas epulas largaque pocula, cunctos ad exemplum ſui prouocans, hauſto vene-

 no ab-

no abſumptus eſt, cũctis factum eius laudantibus, ſed nemine ſubſequente. Anno ab vrbe condita ſexcenteſimo LXI. cum ad obſidendos Pompeius Romanus iſtet exercitus, & Poſtumius Albinus vir cõſularis, tunc L. Syllæ legatus, intolerabili ſuperbia omnium in ſe militum odia ſuſcitauiſſet, lapidibus occiſus eſt. Sylla conſul ciuilem cruorem non niſi hoſtili ſanguine expiari poſſe teſtatus eſt: cuius rei conſciẽtia permotus exercitus, ita pugnã adortus eſt, vt ſibi vnuſquiſque percundũ videret, niſi viciſſet. XVIII. millia Samnitum illo prælio cæſa ſunt. Iuuentium quoque Italicum ducem, & magnum ipſius populum perſecutus occidit. Porcius Cato conſul Marianas copias habẽs, cum aliquanta ſtrenue geſsiſſet, gloriatus eſt C. Marium non maiora feciſſe: & ob hoc cum ad lacum Fucinum contra Marſos bellum gereret, à filio C. Marij in tumultu belli, quaſi ab incerto auctore proſtratus eſt. C. Gabinius legatus in expugnatione hoſtilium caſtrorum interfectus eſt. Marrucini Veſtiniq́ue, Sulpicio legato Pompeij perſequente, vaſtati ſunt. Pompædius & Obſidius Italici imperatores ab eodem Sulpicio apud flumen Theanum

num horribili prælio oppreſsi & occiſi ſunt. Pompeius Aſculum ingreſſus, præfectos centuriones, cunctosq; principes eorũ virgis cecidit, ſecuriq; percuſsit, ſeruos prædamque omnem ſub haſta vendidit, reliquos liberos quidẽ, ſed nudos & egentes abire præcepit: & cũ de hac præda opitulationẽ aliquam in vſum ſtipendij publici ſenatus fore ſperaret, nihil tamen Pompeius ex ea egenti ærario contulit. Nanque eodem tempore cum penitus exhauſtum eſſet ærarium, & ad ſtipendium frumenti deeſſet expenſa, loca publica quæ in circuitu Capitolij põtificibus, auguribus, decemuiris & flaminibus in poſſeſsionem tradita erant, cogente inopia, vendita ſunt. & ſufficiẽs pecunię modus, qui ad tẽpus inopiæ ſubſidio eſſent, acceptus eſt. Et quidem tunc in ſinus ipſius ciuitatis euerſarum omniũ vrbium, nudatarumque terrarum abraſæ vndiq; opes congerebantur, cum ipſa Roma turpi adigente inopia, præcipuas ſui partes auctionabatur. Quamobrem conſideret tunc tempora ſua, cũ quaſi inexplebilis venter cuncta conſumens & ſemper eſuriens, cũctis vrbibus, quas miſeras faciebat, ipſa miſerior, nihil relinquens, nihil habebat, & ſti-

& ſtimulo domeſticæ famis ad continuationem bellicæ inquietudinis trudebatur. Ijſdem temporibus rex Sothimus cum magnis Thracum auxilijs Græciam ingreſſus, cunctos Macedoniæ fines depopulatus eſt: tandemq; à C. Sentio prætore ſuperatus, redire in regnum coactus eſt.

De bello ciuili Mariano & Mithridatico, in quo Sylla & Marius maximos tumultus calamitatéſque reipublicæ inuexerunt.

CAPVT XIX.

ANno ab vrbe condita ſexcenteſimo ſexageſimo ſecundo, nondum finito ſociali bello, Romæ primum bellum ciuile commotum eſt: eodemq; anno Mithridaticum bellum, etſi minus infame, nõ tamen minus graue ceptum eſt. Et quidem de Mithridatici belli ſpatio variè traditum eſt, vtrum ab hinc primum ceperit, an tunc præcipue exarſerit, maxime cum alij XXX, alij XL. annis geſtum ferãt. Sed quamuis ijſdem temporibus geſta perplexis coaceruata malis exarſerint, à me tamen ſpeciatim, etſi breuiter, ſingula proferentur. Marius Sylla conſule, & contra Mithridatem in Aſiam cum exercitu profecturo, in Campania tamen propter ſocialis

alis belli reliquias conſiſtente, affectauit ſeptimum conſulatum, & bellum ſuſcipere Mithridaticum. quo Sylla cognito, impatiens reuera iuuenis intemperataque ira percitus, cum quatuor legionibus primum ante vrbem conſedit, vbi Gratidium Marij legatum, quaſi primam victimã belli ciuilis occidit, mox vrbem cum exercitu irrupit, faces ad inflammandam vrbem popoſcit. Omnibus metu abditis, per ſacram viam citato agmine in forum venit. Marius cum permouere nobilitatem, inflammare plebem, equeſtrem denique ordinem perarmare aduerſus Syllam fruſtra attentaſſet, poſtremo ſeruis ſpe libertatis & prædę ad arma ſolicitatis, ne quicquam repugnare auſus, tandem in Capitolium conceſsit. Sed cum eo Syllanæ cohortes irruiſſent, magna * ſuorum cæde diffugit. Ibi tunc Sulpicius Marij collega, ſeruo ſuo prodente, proſtratus eſt. Seruũ vero ipſum, quod hoſtem indicauerat, manumitti, quod vero dominũ prodiderat, ſaxo Tarpeio deijci conſules decreuerũt. Marius fugiens, cum perſequentium inſtantia circunſeptus eſſet, in Minturnenſium paludibus ſeſe abdidit. è quibus infœliciter luto oblitus, ignominioſeque protractus,

* ſeruorum

tractus, turpi autẽ ſpectaculo Minturnas deductus, contruſusq; in carcerem, percuſſorem ad ſe miſſum ſolo vultu exterruit. Deinde lapſus è vinculis, in Africã trãsfugit, ſolicitatoq; ex Vtica filio, vbi is cuſtodia obſeruabatur, continuo Romã regreſſus, Cinnæ conſuli ſocietate ſcelerum coniunctus eſt. Igitur ad profligandam vniuerſam Rempublicam, exercitum ſibi in quatuor partes diuiſerũt. Tres ſiquidẽ legiones Mario datæ, parti copiarũ Cn. Carbo præpoſitus eſt, partem Sertorius accepit: ille ſcilicet Sertorius iam hic ciuilis belli incentor & particeps, qui etiam hoc finito, aliud pòſt in Hiſpania bellum excitauit, quod per multos annos maximis Romanorum cladibus traxit. Cætera vero exercitus portio Cinnam ſecuta eſt. Porro autem Cn. Pompeius qui à ſenatu cum exercitu accerſitus, vt reipublicæ opitularetur, & diu ſeſe nouarũ rerum aucupatione ſuſpenderat, contẽptus à Mario vel Cinna, ad Octauium alterũ conſulem ſeſe contulit, & mox cum Sertorio conflixit. Infelicem pugnam interuentus noctis diremit. Sexcenti ex vtraq; parte milites trucidati ſunt. Poſtera die cum permixtim corpora ad ſepulturam

diſcer-

diſcernerentur, miles Pompeianus fratris ſui, quem ipſe interfecerat, corpus agnouit. In concurſu enim vtrique cognitionē vultus galea, conſiderationem furor ademerat: quamuis parum ſit culpæ circa ignorantiam, vt videatur neſciſſe de fratre, quē non ambigitur ſciſſe de ciue. Itaque victor victo infelicior, vbi & fratris corpus agnouit, & parricidiū ſuum, execratus bella ciuilia, ilico pectus ſuum gladio transuerberans, ſimulq; lachrymas & ſanguinē fundens, ſuper fraternum ſeſe cadauer abiecit. Et quid hoc profuit ad confuſionem crudelis incepti, quod in primo ſtatim bellorum ciuiliū exordio infamis fama percrebuit, cōcurriſſe ignaros quidem fratres, ſed cōſcios ciues: petijſſe fratrem ſcelere victorē ſpolia fratris occiſi: ac mox tantæ immanitatis reum, eodem gladio atque eadem manu per ſuam necē parricidium, quod admiſerat, vindicaſſe? Nunquid in tantarum animoſitate partium tam triſte mouit exēplum? Nunquid apud quenquam periculū ſceleris repulit terror erroris? Nunquid hæc quæ communis eſt etiam cum beluis pietas & reuerētia naturæ, quod vnus perimendo ac pereundo cōmiſit, quia in ſe agi poſſet intremuit,

tremuit, ſeſeque ab huiuſmodi incepto, conſcientia victus remouit? Quin potius annis fere quadraginta conſequentibus, in tantum continuata ſunt bella ciuilia, vt magnitudo laudis, appetenda ex magnitudine ſceleris putaretur. Omnes enim poſt tale documentum in tali militia parricidiorum pericula refugiſſent, niſi parricidia ipſa voluiſſent. Igitur Marius coloniam Oſtienſem vi ingreſſus, omnia ibi genera libidinis, auaritiæ, crudelitatis exercuit. Pompeius fulmine afflatus, interijt: exercitus vero eius peſtilentia correptus, pene totus abſumptus eſt. Nam vndecim millia virorum de caſtris Pompeij mortua, ſex millia autem de parte Octauij cōſulis deſiderata ſunt. Marius Antium & Ariciam ciuitates hoſtiliter irrupit, cunctoſque in his præter proditores interfecit, bona ſuis diripienda permiſit. Pòſt Cinna conſul cum legionibus, & Marius cum fugitiuis vrbem ingreſsi, nobiliſsimos quoſque è ſenatu, & plurimos conſulares viros interfecerunt. Sed quota hęc portio oſtentatæ miſeriæ eſt, vno verbo definiſſe cædem bonorum, cuius fuit tanta numeroſitas, tanta diuturnitas, tanta crudelitas, tantaque diuerſitas? Veruntamen

men æquius eſt me aliquid vtilitatis ſubtraxiſſe cauſæ, quàm tantum horroris ingeſsiſſe notitiæ, ſiue peritis hæc, ſiue imperitis obijciantur. De patria ſiquidem, de ciuibus, & de maioribus noſtris hæc loquimur: qui his exagitati malis, tam abominanda geſſerunt, de quibus etiam auditis poſteri perhorreſcant, qui profecto nolunt iſta nimis exaggerari, aut ſufficientis notitiæ moderatione, ſi ſciunt: aut miſericordis reuerentiæ contemplatione, ſi neſciunt. Igitur Marius cum interfectorum ciuium capita illata conuiuijs, oblata Capitolio, *collocata roſtris, ad ſpectaculum ornatumque congereret, ac ſeptimum conſulatum cum Cinna tertium conſule peruaſiſſet, in exordio conſularis imperij ſera tandem morte præreptus eſt. Cinna bonorum neces, malorum cæde ſuppleuit. Nam cum introducta per Marium fugitiuorum manus inſatiabilis prædandi eſſet, nullamque partem auctoribus prædæ conſulibus miniſtraret, in forum quaſi ſtipendij cauſa ſolicitata, militibusq; circundata, inermis extincta eſt. Cæſa ſunt illa die in foro vrbis octo millia fugitiuorũ: idemque Cinna quartum conſul, ab exercitu ſuo interfectus eſt.

* collata.

Quomodo Sylla à ſenatoribus reuocatus fuerit ad ſubueniẽdum perditæ patriæ, quosq́; ipſe cum ſuis ſubegerit.

CAPVT XX.

INterea reſidui ſenatorum, qui potentiam Cinnæ, Marij crudelitatem, inſaniã Fimbriæ, Sertorijq́ue audaciam fuga euaſerant, tranſuecti in Græciam, coëgere precibus Syllam, vt periclitanti, immo iam pene perditæ patriæ opem ferret. Igitur Sylla mox vt Campanũ littus attigit, Norbanũ conſulem prælio oppreſsit, ſeptem M. tunc Romanorũ Romani interfecerunt, ſex M. eorundem ab iiſdem capta ſunt, centum XXIIII. de Syllana parte ceciderũt. Fabius vero Adrianus, cui imperiũ pro prætore erat, regnum Africæ ſeruorum manu affectans, à dominis eorũ apud Vticam, congeſtis ſarmentis, cum omni familia viuus incẽſus eſt. Damaſippus prætor, incentore Mario conſule, Q. Scæuolam, C. Carbonem, L. Domitium, P. Antiſtium, in curiam quaſi ad conſultandũ vocatos crudeliſsimè occidit. Corpora interfectorum per carnifices vnco tracta, atque in Tyberim miſſa ſunt. Eodẽ tempore Syllæ duces plura prælia aduerſus Marianas partes infeliciſsima felicitate geſ-

te geſſerunt. Nam & Q. Metellus Carrinatis copias cecidit, & caſtra peruaſit, & Cn. Pompeius Carbonis equitatum grauiter trucidauit. Syllæ etiam & Marij adoleſcentis maximum tunc prœliū apud Sacriportum fuit, in quo de exercitu Marij cæſa ſunt vigintiquinque millia, ſicut Claudius ſcribit. Pompeius Carbonē etiam caſtris exuit, fugiētemq́ue inſecutus, nunc cædendo, nunc ad deditionem cogendo, plurima exercitus parte priuauit. Metellus Norbani agmen oppreſsit: vbi nouē millia Marianæ partis occiſa ſunt. Lucullus cum à Quinctio obſideretur, erupit, & repentina pugna obſeſſorē deleuit exercitum. Nam plus quàm decem millia ibi tunc cæſa referuntur. Sylla deinde cum Lamponio Samnitum duce, & Carrinatis reliquis copijs, ante ipſam vrbem portamq́ue Collinam ad horam diei nonam ſigna contulit, grauiſsimoq́ue prœlio tandem vicit. octoginta millia hominum ibi fuſa dicuntur, XII. millia ſeſe dediderunt: reliquam multitudinem in fugam verſam, inſatiabilis victorum ciuium ira conſumpſit.

De proſcriptione Syllana, alijsq́ crudelibus facinoribus.

CAPVT XXI.

SYlla mox vt vrbẽ victor intrauit, tria millia hominum, qui ſe per legatos dediderant, contra fas contraque fidem datam, inermes ſecuroſque interfecit. Plurimi tunc quoque, vt non dicam innocentes, ſed etiam ipſius Syllanæ partis occiſi ſunt, quos fuiſſe plus quàm nouem millia ferunt. Ita liberæ per vrbem cædes percuſſoribus paſſim vagantibus, vt quenque vel ira vel prȩda ſollicitabat, agitabantur. Igitur cunctis iam quod ſinguli timebant aperte frementibus, Q. Catulus palã Syllæ dixit, cum quibus tandem victuri ſumus, ſi in bello armatos, in pace inermes occidimus? Tunc Sylla auctore L. Furſidio primipilari, primus infamem illam tabulam proſcriptionis induxit. Prima proſcriptio octoginta hominum fuit, in quibus quatuor conſulares erant, Carbo, Marius, Norbanus, & Scipio, interque eos Sertorius tunc maxime pertimeſcendus. Item alia cũ D nominibus propoſita eſt. quam cum Lollius, quippe ſecurus, nihilque ſibi conſcius legeret, vbi ſuum repente nomen offendit, dum ſe trepidus adoperto capite foro ſubtrahit, interfectus eſt. Sed ne in ipſis quidem tabulis fides ac

finis

finis malorum videbatur. Namque alios quos proſcripſerant, iugulabant: alios autem poſtquam iugulauerant, proſcribãt. Nec ipſius mortis erat via ſimplex, aut vna conditio, vt in nece ciuium ſaltem ius hoſtium ſeruaretur, qui nihil à victis prętervitam exigunt. M. Marium ſiquidem de caprilica ſa extractum, vinciri Sylla iuſſit: ductumque trans Tiberim ad Lutatiorum ſepulchrum effoſsis oculis, membrisque minutatim deſectis, vel etiam fractis, trucidari. Poſt hunc P. Lætorius ſenator, & Venuleius triumuir, occiſi. M. Marij caput Præneſte eſt miſſum: quo viſo, C. Marius vltima deſperatione correptus, vbi à Lucretio obſidebatur, ne in manus incideret inimicorum, cum Teleſino mutua morte concurrit. Dumque violentius ipſe in concurrentem manus adegit, circa ſuum vulnus manum percutientis hebetauit. Ita eo interfecto, ipſe leuiter vulneratus, ceruicem ſeruo ſuo præbuit. Carrinatem prætorem Sylla iugulauit. Inde Præneſte profectus, omnes Marianæ militiæ principes, hoc eſt, legatos, quæſtores, pręfectos, & tribunos iuſſit occidi. Pompeius Carbonem à Coſſura inſula in Aegyptum fugere conantem,
 in Si-

in Siciliam ad ſe retractum, & complures cum eo ſocios eius occidit. Sylla dictator creatus eſt, vt dominationis & crudelitatis libido, honeſti præcipuique nominis reuerētia & armaretur & velaretur. Pompeius in Africam tranſgreſſus, eruptione circa Vticam ſacta, X V I I I. millia hominum interfecit. Quo bello Domitius dux Marianus, dum inter primores repugnat, occiſus eſt. Idemque Pompeius Hiertam Numidiæ regem perſecutus, fugientem, à Bogude Bocchi Maurorum regis filio, ſpoliari omnibus copijs fecit: quem continuo Bullam reuerſum, tradito ſibi oppido, interfecit.

Dictorum velut epilogum recitat auctor. De nouo tumultu per Lepidum excitato.

CAPVT XXII.

CReatis itaq; P. Seruilio & Ap. Claudio conſulibus, viſus eſt tandē Sylla priuatus. Hoc fine concluſa ſunt duo bella funeſtiſsima, ſociale Italicum & ciuile Syllanum. Hęc per annos decem tracta, plus quàm centum quinquaginta millia Romanorum conſumpſerunt: tantumque lectiſsimorum virorum vernaculorumque militū Roma hoc ciuili bello perdidit, quantum in ea ſuperiore tempore,

cum

cum ſe iam aduerſus Alexandrum Magnũ circunſpiceret, in diſcretis ætatibus cenſus inuenit. Præterea viros conſulares vigintiquatuor, prætorios ſex, ædilitios ſexaginta, ſenatores fere ducentos, abſque innumeris totius Italiæ populis, qui paſſim ſine conſidera deleti ſunt. quos neget quiſquam, ſi valet, quin eodem damno ſuo vicerit Roma, quo amiſit Italia. Proh pudor. Nunquidnam & hic compa ratione ambigua egent tẽpora? Immò vel maxime, inquiunt. Nam quid tam aptè, quàm bellis ciuilibus bella ciuilia compa rantur? An forte dicetur, etiã in his tempo ribus bella ciuilia non fuiſſe? Quibus à nobis reſpondebitur, iuſtius quidem ſocialia vocari oportere: ſed nobis proficere, ſi ciuilia nominentur. Cum enim cauſis vocabuliſque ac ſtudijs paria docẽtur omnia, tum ſibi in his tanto plus vindicat reuerentia Chriſtianæ religionis, quanto minus præſumpſerit poteſtas irata victoris. Nam cum plerunque improbi tyrãni temere inuadentes rempub. vſurpatoque regio ſtatu, Romani imperij corpus abru perint, atque ex eo bella vel per ſe iniuſta importarint, vel in ſe iuſta commouerint, Britannis Galliſque populis erecti & in-

ſtructi, hæc bella quantum externis proxima, tantum longinqua ciuilibus, quid niſi ſocialia iure vocitentur, cum ipſi Romani ne Sertorij quidem, aut Perpernæ, aut Crixi, aut Spartaci bella, ciuilia vſpiam nominarint? In tali ergo defectu, vel perduellione ſociorum, minore nunc vtique inuidia laboraret, ſi fortaſsis exiſteret vel grauis pugna, vel cruenta victoria. Veruntamen cum in hiſce temporibus omnia plus neceſsitatis afferant & minus pudoris, hoc eſt, cauſa, pugna, victoria, vel pro extinguenda inſolentia tyrannorum, vel pro cohibendo ſociorum defectu, vel pro inurendo vltionis exemplo, cui tandem dubium eſt, quanto nunc mitius, quantoq́ue clemẽtius excitata (vt dicunt) bella ciuilia geruntur, immò reprimuntur potius quàm geruntur? Quis enim vnum ciuile bellum per decem annos his temporibus agitatum audierit? Quis vno bello centum quinquaginta M. hominum, vel hoſtium ab hoſtibus, vt nõ dicam ciuium à ciuibus, cæſa meminerit? Quis illam, quam explicare longum eſt, optimorum atque illuſtrium virorũ multitudinem trucidari in pace cognouerit? Poſtremo quis illas, infames interficiendorum

dorum tabulas timuerit, legerit, ſenſerit? ac non potius omnibus notum ſit, vna cunctos pace compoſitos, atque eadem ſalute ſecuros, victos victoresque pariter communi exultaſſe lætitia: ac etiam in tantis totius imperij Romani prouincijs, vrbibus ac populis, vix paucos aliquando extitiſſe, quos iuſta vltio inuito etiam victore damnarit? Et vt verbis verba non onerem, non temerè dixerim, tantam vel in bello ſaltem extinctam modo fuiſſe gregariorum militum manum, quanta tunc cæſa eſt in pace nobiliũ. Igitur Sylla mortuo, Lepidus Marianæ partis aſſertor, aduerſus Catulum Syllanum ducem ſurgẽs, rediuiuos bellorum ciuilium cineres ſuſcitauit. Bis tunc acie certatum eſt. Plurimi Romanorum iam ipſa paucitate miſerorum, & adhuc illo furore inſanientium cæſi ſunt. Albanorum ciuitas obſidione oppugnata atque excruciata fame, vltima miſerabilium reliquiarum deditione ſeruata eſt. Vbi tunc Scipio Lepidi filius, captus atque occiſus eſt. Brutus in ciſalpinam Galliam fugiens, perſequente Pompeio, apud Rhegiũ interfectus eſt. Ita hoc bellum ciuile non magis clementia Catuli, quàm tædio Syllanæ crudelitatis, vt

ignis in ſtipula, eadem celeritate qua exarſit, euanuit.

De quatuor nouis bellis à Romanis ſuſceptis, Hiſpanico, Pamphylico, Macedonico & Dalmatico.

CAPVT XXIII.

ANno ab vrbe condita ſexcenteſimo ſeptuageſimotertio, ſonantibus vndique bellorum fragoribus, quorum vnum in Hiſpania erat, aliud in Pamphylia, in Macedonia tertium, quartum in Dalmatia, exanguis adhuc atque exhauſta inteſtina pernicie tanquam febribus Romana reſpublica, propulſare armis occidentis ſeptentrionisq́; fortiſsimas gentes cogebatur. Sertorius ſiquidem vir dolo atque audacia potens, cum partium Marianarum fuiſſet, Syllam fugiens, ex Africa dilapſus in Hiſpanias, bellicoſiſsimas gentes in arma excitauit. Aduerſus hunc, vt breuiter definiam, duo duces miſsi, Metellus & Domitius: quorum Domitius ab Hirculeio Sertorij duce, cũ exercitu oppreſſus eſt. Manilius proconſul Galliæ in Hiſpaniam cum tribus legionibus & mille quingẽtis equitibus tranſgreſſus, iniquam cum Hirculeio pugnam conſeruit: à quo caſtris copijsque nudatus, in oppidum Ilerdam penè ſolus refugit.

fugit. Metellus multis prælijs fatigatus, per deuia oberrans, hoſtem mora fatigabat, donec Pompeij caſtris conſociaretur. Pompeius contracto apud Pallantiam exercitu, Lauronem ciuitatem, quã tunc Sertorius oppugnabat, fruſtra conatus defendere, victus aufugit. Sertorius ſuperato fugatoque Pompeio, Lauronem captam cruentiſsimè depopulatus eſt: reliquum agmen Lauronenſium, quod cædibus ſuperfuerat, miſerabili in Luſitaniam captiuitate transduxit. Pompeium autem, hoc eſt, illum Romanorum ducem, à ſe victum fuiſſe gloriatus eſt: quem magna præditum fiducia, ad hoc bellum non pro conſule, ſed pro conſulibus Roma miſiſſet. Fuiſſe tunc Pompeio triginta millia peditum & mille equites, Galba ſcribit: Sertorium autem ſexaginta millia peditum, *octo millia equitum habuiſſe commemorat. Poſtea vero Hirculeius cum Metello congreſſus, apud Italicam Beticæ vrbem, viginti millia militũ perdidit: victusque in Luſitaniam cum paucis refugit. Pompeius Segidã nobilem Celtiberiæ vrbem cepit. Sertorius deinde cum Pompeio congreſſus, decem millia militum eius interfecit.

* nouem

terfecit. Ex alio cornu vincēte Pompeio, tantundem pene ipſe perdidit. Multa inter eos præterea prælia geſta ſunt. Memmius quæſtor Pompeij, idemque vir ſororis eius, occiſus eſt. Hirculei fratres interfecti. Perperna, qui ſe Sertorio iunxerat, comminutus eſt. Poſtremo ipſe Sertorius decimo demum anno belli inchoati, iiſdem, quibus & Viriathus, ſuorũ dolis interfectus, finem bello fecit, Romanisque victoriam ſine gloria dedit: quamuis Perpernam poſtea pars exercitus eius ſecuta ſit, qui à pompeio victus, cũ vniuerſo exercitu ſuo interfectus eſt. Ciuitatibus vero cunctis vltro ac ſine mora per deditionem receptis, duæ tantum reſtiterunt, hoc eſt, Vxama & Calaguris: quarum Vxamam Pompeius euertit, Calagurim Afranius iugi obſidione confectam, atque ad infames eſcas miſeranda inopia coactam, vltima cæde incendioque deleuit. Percuſſores Sertorij præmium ne petendum quidem à Romanis eſſe duxerũt, quippe qui meminiſſent antea Viriathi percuſſoribus denegatum. Et quamuis nullo tunc præmio patrauerint Romanã ſecuritatem, tamen fortis fide ac viribus ſemper Hiſpania, cum optimos inuictiſſimosque

moſque reges reipub. dederit, nullum vnquam tyrannorum ab initio vſque in hodiernum diem vel de ſe editum miſit, vel in ſe extrinſecus incurrentem viuum potentémue dimiſit. Interea Macedonicum bellum Claudius ſortitus, varias gentes quæ Rhodopæis montibus circunfuſæ ſunt, ac tunc Macedoniam crudeliſsimè populabantur: (nam inter cætera dictu auditúque horrida, quæ in captiuos agebãt, raptis, cum poculo opus eſſet, humanorum capitum oſsibus, cruentis capillatiſque adhuc, ac per interiores cauernas male effoſſo cerebro oblitis, auidè ac ſine horrore, tanquam veris poculis vtebãtur, quarum cruentiſsimi atque immaniſsimi Scordiſci erant) has itaque, vt dixi, Claudius pellere Macedoniæ finibus bello attentauit, magniſque ſe malorum molibus obiecit: vnde cum animo æger, & curis circunſeptus, morbo inſuper correptus eſſet, interijt. Huius ſucceſſor Scribonius attentatarũ ſuperiore bello gentium vim declinans, in Dardaniam arma cõuertit, eamque ſuperauit.

Publius vero Seruilius ex conſule, Ciliciam & Pamphyliam crudeliſsimè adortus, dum ſubdere ſtudet, pene deleuit. Lyciam

ciam & vrbes eius obſeſſas oppreſſasque cepit. Præterea Olympum montem peruagatus, Phaſelim euertit, Corycum diruit, Tauri quoque montis latera in Ciliciam vergentia perſcrutatus, Iſauros bello fractos, in ditionem redegit: primus Romanorum per Taurum duxit exercitum, ac limitem itineris fecit. Triennio emenſo, quo bellum geſtum eſt, Iſaurici nomen aſſumpſit. Coſconius proconſule ſortitus Illyricum, protrita ſubactaque Dalmatia, Salonas vrbem florentiſsimam poſt biennium tandem expugnauit & cepit.

De bello fugitiuorum ſeu gladiatorum, & cladibus eius.

CAPVT XXIIII.

ANno ab vrbe condita ſexcenteſimo LXXIX. Lucullo & Caſsio conſulibus, gladiatores LXXIIII. Capuæ à ludo Cn. Lentuli diffugerunt: qui cõtinuo, ducibus Crixo & Oenomao Gallis, & Spartaco Thrace, Veſuuium montem occuparunt. vnde erumpentes Clodij prætoris, qui eos obſidione cinxerat, caſtra expugnarunt: ipſoque in fugam acto, cuncta in prædam verterunt. Inde per Conſentiam & Metapontum circunducti, ingentia

gentia breui agmina, collegerunt. Nam Crixo X. milliũ multitudo, Spartaco autem triplex tũc numerus fuiſſe fertur. Oenomaus enim iam in ſuperiore bello fuerat occiſus. Itaque cum cædibus, incendiis, rapinis, ſtupriſque omnia miſcerent, in exequijs captiuæ matronæ, quæ ſe dolore violati pudoris necauerat, munus gladiatorum ex quadringentis captiuis ſcilicet, qui ſpectandi fuerant, ſpectaturi, vtpote laniſtæ, gladiatorum potius quàm militum principes, ediderunt. Deinde conſules Gellius & Lentulus aduerſus eos cum exercitu miſsi. quorum Gellius Crixum acerrimè pugnantem prælio oppreſſit. Lentulus à Spartaco ſuperatus aufugit. Pòſt etiam collatis fruſtra ambo conſules copijs, accepta graui clade, fugerũt. Dehinc C. Caſsium proconſulem idem Spartacus oppreſſum bello interfecit. Itaque exterrita ciuitate non minore propemodum metu, quàm ſub Annibale circa portas fremente trepidauerat, ſenatus Craſſum cum legionibus cõſulum nouoque ſupplemento militum miſit. Is mox vt fugitiuorum pugnam inijt, ſex millia eorum interfecit, nongentos vero cepit. Inde prius quàm ipſum Spartacum ad

caput Silari fluminis caſtra metantem bello aggrederetur, Gallos auxiliatores eius Germanosq́ue ſuperauit. è quibus triginta millia hominum cum ipſis ducibus occidit. Nouiſsimè ipſum Spartacum diſpoſita acie congreſſum, maximasq́ue cum eo fugitiuorum copias perculit. Nam ſexaginta millia eorum cæſa, ſex millia capta referuntur: tria millia ciuium Romanorum recepta ſunt. Cæteri qui ex hoc bello lapſi oberrabant, per complures duces frequenti indagine attriti ſunt. At ego iterum ac ſæpius repeto, nunquidnam & hic comparatione aliqua egent tempora? Quis rogo audire non horreat, non dicā bella talia, ſed vel nomina tanta bellorum, externa, ſeruilia, ſocialia, ciuilia, fugitiuorum? quæ ne ſic quidem ſaltem ſeſe, vt cōmoti maris fluctus, quamuis molibus magnis ſequuntur, ſed vndique diuerſis cauſis, vocabulis, formis, maliſq́ue excitata, coaceruataque concurrunt. Vt è proximo repetam, & infame illud ſeruile prætercam, Iugurthinum bellum nondum adhuc ab Africo detonuerat, iam Cimbricū à circio fulminabat. De Cimbricis illis nubibus adhuc fœdi vaſtique torrētes effuſi ſanguinis agebantur, iam ſocialis belli nebu-

nebulas in magna continuo malorum nubila coituras, miſera exhalabat Italia. Adhuc vero poſt infinitam crebramq́; Italici belli tempeſtatem diſcurri tutò per Italiam minime poterat: ita omnes abſque illis periculoſiſsimis inimicarum vrbium voraginibus, diſſoluta ac lubrica pace titubabant: iam ſibi Marianum atque Cinnanum Roma parturiebat excidium, & aliud è diuerſo oriens atque aquilo, hoc eſt, Mithridaticum minabatur, quod quidem Mithridaticum à ſuperioribus cœptũ porro in vlteriora porrigitur. De Mariana face rogus Syllanæ cladis accenſus eſt, de iſto rogo funeſtiſsimo Syllani & ciuilis belli per plurimas terrarum partes ardentes ſudes ſparſi ſunt, multaque incendia ex vno fomite diffuderunt. Nam Lepidus & Scipio in Italia, Brutus in Gallia, Domitius Cinnæ gener in Africa, Carbo in Coſſura & Sicilia, Perperna in Liguria, & pòſt cum Sertorio in Hiſpania, omniumq́; atrociſsimus Sertorius in eadẽ Hiſpania, hęc tũc ciuilia, vel quo alio dicẽda ſunt nomine, bella excitantes, de vno multa, de paruo magna fecerũt, abſq; illis tribus vaſtiſsimis bellis, quæ tũc externa vocabãtur, hoc eſt, Pãphylico, Macedonico,

atque Dalmatico, diſsimulato etiam magno illo Mithridatico longe omnium diuturniſsimo, infeſtiſsimo, ac formidoloſiſsimo. deinde adhuc Hiſpanienſi Sertoriano nondũ finito, immò adhuc ipſo viuente Sertorio, hoc fugitiuorũ, & vt verius dicã gladiatorium bellum inhorruit, iam non ſpectandũ paucis, ſed vbique metuendum. Quod quia fugitiuorum bellũ dicitur, nemini vile habeatur ex nomine. Sæpe in eo ſinguli, & aliquando ſimul cũ agminibus fruſtra iunctis ambo conſules victi ſunt, plurimiq; nobiles trucidati. Ipſi autem fugitiui plus quàm centum millia fuere, qui cæſi ſunt. Ex quo admonemus, vt ipſa conſoletur ſe Italia de vexatione externorum præſentium per recordationem præteritorum, ex ſe atque in ſeipſam incomparabiliter crudelius dilacerantiũ. Quamobrem huic quinto volumini iam finem fecerim, vt bella ciuilia externis vbique permixta, vel quæ dicta ſunt, vel etiam quæ ſequuntur, quia ſic ſibi ſerie temporum & malis ſequacibus cohæſerunt, libri ſaltem termino ſeparentur.

FRANC.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN PAVLI Oroſij librum quintum

Annotationes.

In Caput primum.

IN carcere trucidatis) *In quibuſdam vetuſtis legitur, In carcerem truſis.* Buſiris in Aegypto) *De crudeli hoſpitalitate Buſiridis lege ca. 11. li. 1.* Crudeliſsima circa aduenas. *Tauris Ponticis, ait Arnobius lib. 8. & Aegyptio Buſiridi ritus fuit hoſpites immolare. Sed de Taurorum immanitate Mella libr. 2. cap 1. De ara, ad quam Tauri Dianæ aduenas immolabant, Ouidius in tertio de Ponto. Iuuenalis Satyra 15. Valerius Flaccus Argonanticôn ſecũdo.* Thracia cum Polymneſtore) *De Polymneſtore Thracum rege, qui Polydorum ſuæ fidei commiſſum interfecit, Euripides in Hecuba.*

In Caput tertium.

Metellus prætor) *Hic eſt Q. Metellus, cui ex virtute Macedonici nomen inditum, vt ait Velleius lib. 1. vbi bellum Achaicum ſcribit. de quo Liuius libro 52 Florus libro. 2. cap. 16. Eutropius libro 4. Pauſanias lib. 7. Iuſtinus 34.* Duce ſuo Diæo.) *Nomen ducis vulgo corruptum in vetuſtis recte legitur: nam &*

Pauſanias δίολον *hunc nominat.* Corinthum ſine mora expugnauit) *De Corinthi euerſione etiam Cicero lib. 1. de Officijs, & Verrina tertia. Plinius lib. 34. cap. 2. ſcribit Corinthum captam Olympiadis* CLVI. *anno tertio, vrbis Romæ anno* DCVIII. Aes Corinthium) *De ære Corinthio lege Plinium li. 34. Sed de origine æris Corinthij, quæ tradita ſunt à veteribus, ſi cupis cognoſcere, lege Muretum Variarum lectionum lib. 3. cap. 5.*

In Caput quartum.

Viriathus in Hiſpania.) *Viriathus, eſt in antiquo lapide, qui in Luſitania effoſſus, continet teſtamentum Galli Fauonij In excerptis è Diodori lib. 32.* οὐϊρίατθος *eſt. vbi multa de eo ſcribit, illudq́ in primis de æquitate in præda diuidenda,* ἦν γὰρ καὶ δίκαιος ἐν ταῖς διανομαῖς τῶν λαφύρων, καὶ κατ᾽ ἀξίαν τοῦτο ἀνδραγαθήσαντας ἐτίμα τοῖς δώροις. *Vnde Tullius de Officijs. 2. ait, Viriathum Luſitanum propter æquabilem prædæ partitionem magnas opes habuiſſe. De re geſta cum Viriatho Appianus in Hiſpanicis, Liuius libr. 52. & 54. Florus libro 2. cap. 17. Velleius 2. Eutropius 4.* C. Vetilius prætor.) *C. Vetilius eſt quoque in Appiani Iberica à Beraldo conuerſa, M. Vetilius in Liuiana epitoma libri 52. Sex. Vetilius in Diaconi additionibus ad Eutropium, Diodorus,* ϛρατηγὸν οὐϊτέλλιους *habet.* Fuga lapſus euaſit.) *At contrà Liuius ſcribit, Vitelium captum, Diodorus & Appianus, captum atque interfectum.* Deinde C. Plautium) *Hunc Vetilio ſucceſſiſſe auctor eſt Appianus, qui etiam etiam*

de

de clade ab eo accepta. Claudius Vnimanus.) *Claudij meminit quoque Florus, & Auctor de viris Illuſtribus, qui poſt Claudium C. Nigidium à Viriatho oppreſſum ſcribit.* App. Claudio, Q. Cæcilio Metello Coſs.) *App. Claudius Pulcher, & Q. Metellus Macedonicus Cõſules fuerũt anno DCX. Appium in bello contra Salaſſos. quinque millia militum amiſiſſe, eſt in noſtris vetuſtis: vt par numerus ſit amiſſorum atque cæſorum. vnde iure triumphus Appio negatus fuit. Valerius libro 2. cap. 3.* Priuatis ſumptibus trium.) *Alioqui triumphantibus ſumptus ex ærario erogabatur, vt indicat Liuius libro 33. quod adoleſcentibus rerum Romanarum ſtudioſis obſeruandum eſt.* Androgynus Romæ viſus.) *Hic Androgynus Lunæ, non Romæ natus fuit. Lunæ quoque his Conſulibus tantam peſtilentiam fuiſſe, vt, iacentibus in publico paſſim cadaueribus, qui funerarent defuerint, ſcribit Iulius Obſequens.* Igitur Fabius Cos.) *De Fabij Seruiliani rebus geſtis contra Viriathum Appianus.* Quingentis enim principib.) *De hac Fabij ſeueritate Valerius Max. libr. 2. cap. 2. & Frontinus li. 4.* Pompeius ſeq. anni Cos.) *Q. Pompeius Coſ. cum Cn. Seruilio Cæpione anno DCXII. à Numantinis victus pacem turpem fecit, Liuius libro 54. Velleius libr. 2. Eutropius 4. iſq; Romam reuerſus deprecando pœnam effugit, Cicero de Offic. 3.* Mithridates tunc ſiquidem) *De hoc lege Iuſtinum libr. 41. Plura fuerunt apud Liuium libro 52. vt ex Epitoma cognoſcitur.* Diodotus quidam) *Diodotus eſt in omnibus vet. pro quo in impreſſis, Theodotus, legitur. Sigonius quoque in*

vet.lib.epitoma.52. à Diodoto quodam legi teſtatur. Appianus quoque in Syriaca eundem διόδοτον *nominat.*M.Aemilio Lepido,C.Hoſtilio.)*Conſules hi fuerunt anno ab vrbe condita* DCXVI. *Prodigia, quæ tum euenerunt, exponit Obſequēs.*Poſtquam à Popilio.) *Popillio. recte eſt in vet. vnde alij Pompilio, alij Pompeio fecerunt. M. Popillio Lænati ſuperioris anni Conſuli Mancinum ad Numantiam ſucceßiſſe, tradit etiam Appianus.* Turpiſsimum fœdus.) *De hoc fœdere à Mancino cum Numantinis facto, omnes Tu lege Ciceronem lib.3.de Officijs.*

In Caput quintum.

Nuper Varro.)*Bello Punico ſecundo ſed de Cannenſi clade libro ſuperiore, cap.16. dictum eſt.* Nam gratiæ ei.)*Varroni redeunti in vrbem gratias à Senatu actas ſcribit Liuius libro 22. Valerius lib.3. cap. 4.*Brutus in vlteriore.) *D. Iunius Brutus Conſul anno vrbis* DCXV. *ſortitus Hiſpaniam vlteriorem deuictis Gallacis cognomen inde meruit, Appianus in Iberica, Strabo libro 3. Liuius lib.55.& 56. Florus lib. 2.cap.17. Velleius 2.* Etiam Senatu prohibente.) *Cinna & Cæcilius legati in Hiſpaniam ad Lepidum miſsi attulerunt SC, quo cauebatur, ne Lepidus Vaccæos bello peteret, Appianus.* Hæc ſub Lepido.) *In vulgatis legitur, ſub Metello. In epitoma 56. ita legitur, Diſsimili euentu M. Aemilius Lepidus procos aduerſus Vaccæos rem geßit, cladeq́ſimilem Numantinæ paſſus eſt.*

In Caput ſextum.

Ser.Ful-

Ser. Fuluio Flacco, Q. Calpurnio.) *Hi Conſules fuerunt anno vrbis* DCXVIII. *Cæterum Obſequens puerum illum natum non his Conſulib ſed ſuperioribus, P. Furio & Sex. Atilio Serrano ſcribit. Ad hos vero Coß. Aetnæ incendium aliaq́ prodigia refert.* In Sicilia bellum) *Hoc bellum ſeruile excitauit Eunus Syrus ex vrbe Apamea ſeruus Antigenis Ennenſis. Cuius belli cauſam, cladem, omnemq́ rationem à Diodoro Siculo libr. 34. deſcriptam latinè edidit Henr. Stephanus. De eodem Florus libr. 3. cap. 19. & Liuius lib. 56. Meminit Appianus lib. 1.* Non dicam prætores) *Quatuor prætorum, Manilij, Lentuli, Piſonis, Hypſæi caſtra à ſeruis capta ſcribit Florus. Diodorus vnum L. Hypſæum nominat, qui Roma in Siciliam cum* VIII. *millibus Siculorum militum profectus commiſſo prælio victus eſt à ſeruis. De conſulib. infra dicetur.*

In Caput ſeptimum.

Anno ab V.C. DCXX.) *Hoc anno alij non Scipionem Conſulem factum & ad Numantiam oppugnandam profectum, ſed Numantiam ab eo expugnatam ſcribunt.* Conſenſu omnium tribuum.) *Neſcio equidem quibus rationibus moti alij Correctores ſcripſerunt, Conſenſu omnium ex tribuno Conſul creatur, cum in manuſcriptis ſecus legatur.* Hæc per annos XIIII.) *Florus libr. 2 cap. 18. Numantia quatuor millibus Celtiberorum XL. millium exercitum per annos XIIII. ſola ſuſtinuit. Appianus in Hiſpanicis ſcribit Numantinorum ante bellum non fuiſſe amplius VIII. millia. Eos de rebus à Scipione ad*

diuidendum erat, Plutarchus & Appianus. Octauio tribuno) *M. Octauium Appianus, Plutarchus & Liuius lib. 58. nominant. In impreſsis Flori libris eſt, Cn. Octauius, in meo manuſcripto, Caius.* Minuciũ ſucceſſorem) *Plutarchus, μούκιον habet pro μινούκιον. Apud Appian. κόϊντος μούμμιος eſt.* Attalus Eumenis F.) *De Attalo eiusq́ hæreditate lege Plutar. in Gracchis, Strabonem li. 13. Liuium 58. Velleium, Sex. Rufum, & alios,* Magiſtratu abijſſet) *Ita recte eſt in Gualteri libro, cum in alijs mendosè legatur,* Magiſtratuum adijſſet.

In Caput nonum.

Auctore Naſica) *Sic Liuius. Cicero duce Naſica Gracchum occiſum ait in Bruto. De Naſica lege Velleium Paterculum.* Per gradus, qui ſunt ſuper Calp) *ſic legitur in veter. lib. omnib. pro quo in vulgatis eſt, quibus itur ſuper Calpurnium fornicẽ, Appianus,* ἀνηρέθη παρὰ τὰς θύρας, παρὰ τοῦτο τῶν βασιλέων ἀνδριάντας. *Interfectus eſt Tiberius non longe ab ingreſſu Capitolij, vbi ſunt regũ ſtatuæ.* Detracto amiculo fugiẽs) *Plutarchus.* αὐτοῦ δὲ τοῦ τιβερίου φεύγοντος ἀντελάβετό τις τῶν ἱματίων· ὁ δὲ τὴν τήβεννον ἀφεὶς καὶ φεύγων ἐν τοῖς χιτῶσιν ἐσφάλη. *id eſt, Ti. fugientem quidam veſtibus apprehẽdit. Tum ille relicta toga dum in tunica fugit, corruit.* Ictus fragmento ſubſellij) *Velleius, Fugiens decurrensq́ cliuo Capitolino fragmine ſubſellij ictus, vitam quàm glorioſiſsimè degere potuerat, immatura morte finiuit. Plutarchus Satureiũ vnũ è collegis nominat, à quo primũ ictus fuerit* ποδὶ δίφρου. Du-

centi præterea) *Plutarchus*, τῶν δὲ ἄλλων ἀπέθανον ὑπὲρ τριακοσίους. *ex reliqua multitudine amplius trecenti interfecti ſunt.* Seruilis contagio multas) *Diodorus, interprete Henr. Stephano, Cum victoria ſeruorum diſsipatus eſſet rumor, iam ſerui L. Romæ conſpiratione inter ſe facta ad defectionem incenſi erant, in Attica autem plus quàm mille: itidem vero apud Delum multiſq́; alijs in locis. Huc pertinet illud Obſequentis, in Italia multa millia ſeruorum, quæ coniurauerant, ægre comprehenſa, & ſupplicio conſumpta.* Poſt Fulmium conſulem) *Bellum ſeruile in Sicilia ortum cum opprimi à prætoribus minimè valuiſſet, C. Fuluio conſuli mandatum eſt, Liuius libro 56. Fuit autem Fuluius Conſul cum Africano minore anno* DCXIX. Piſo Conſul) *L. Calpurnius Piſo Conſul anno proximo poſt Fuluium rem cum fugitiuis in Sicilia proſpere geſsit, quod præter Oroſium docet Valerius lib. 2. cap. 2. & lib. 4. ca. 3.* Cui cum Rutilius Cos.) *Rutilius hic Conſul paſsim ab omnibus vocatur etiam à Diodoro. Sed in Faſtis Capitolinis anno* DCXXI. *cum P. Popillio Lanate Conſul eſt P.* RVPILIVS. P. F. P. N. *Cicero quoque Verr. ait, Tenuerunt P. Popillio, P. Rupilio Coſſ. illum locum ſerui, fugitiui, barbari, hoſtes, vbi agit de Enna, quam hic vulgo imperitè in Aetnam mutauerant. De Tauromínio & Enna à Rupilio expugnatis, & ſeruili bello confecto Diodorus copioſè, qui ſcribit Eunum auctorem huius belli in carcere apud Morgantiam, in magnam vim pediculorum reſoluto corpore, miſerè perijſſe. Plutarchus in Sylla,* λέγεται τὸν ἄρξαντα τοῦ δουλικοῦ πολέμου περὶ σικελίαν δραπέτην εὔνουν ὄνομα μετὰ

τὴν

τὴν ἅλωσιν εἰς ῥώμην ἀγόμενον ὑπο φθειριάσεως ἀποθανεῖν. *id eſt, Traditum eſt Eunum fugitiuum illum qui ſeruile bellum in Sicilia concitauit, cum iã captus Romam perductus eſſet, pediculorum morbo extabuiſſe.*

In Caput X.

Ariſtonicum Attali fratrem) *Ariſtonicus erat Eumenis filius, non iuſto matrimonio, ſed ex pellice Ephesia citharistæ cuiuſdam filia genitus, auctore Iuſtino libro 36. vbi de bello Ariſtonici, quo de Liuius libro 59. Florus libro 2. cap. vltim. Velleius & Eutropius. Legendus quoque Cicero Philipp. 11.* Virgam, qua erat vſus ad equum) *Hoc ſcribit etiam Valerius libro 3. ca. 2.* Perperna Cos.) *Hic proximo anno poſt Craſſum Conſul fuit, eoq; Conſule Craſſus iam proconſul occiſus fuit, auctor Obſequens. De re à Perperna geſta, omnes quos modo nominaui.* Ptolemæum ſeptimum Alexandr. regis) *Ptolemæum ſeptimum Alexandrinorum regem intelligit, qui ſecũdus Euergetes, & Phyſco dictus fuit, ac flagitioſiſsimè vixit, vt ſcribit Strabo libr. 17. Quæ autem Oroſius hic de Ptolemæo & Antiocho ſcribit, ea ſumpſit de Liuij lib. 59. cuius rei teſtis eſt Epitoma.* Centum millia arma) *Magna mollities regis atque ignauia ſignificatur, qui duplo plus turbæ inutilis, quam armatorum ad bellum duxerit: neque vlla cauſa eſt cur veterum librorum numerus mutetur.* Sempronio Tuditano, M. Aquillio) *Cicero de Nat. 2. Tum ſole geminato, quod vt è patre audiui, Tuditano & Aquillio Coſſ. euenerat. quo quidẽ anno P. Africanus ſol alter extin-*

extinctus eſt.de eiuſdem morte in Lælio,& pro Milone.Hiſtoria eſt apud Liuium li.59.Velleium 2.Appianum 1.Plutarchum in Gracchis. Hunc quidam vxoris ſuæ) *Suſpicio de Sempronia vxore eſt in epitoma Liuiana, de Sempronia & cornelia ſocru in Appiani lib. 1. Hinc Cicero in Somnio Scipionis dixit, Si impias propinquorum manus effugeris. Exiſtimatus eſt quoque C. Carbo tribunus pleb. Africano vim attuliſſe,vt ſcribit ad Patum ep.21.*M.Aemilio, L.Oreſte) *De prodigijs,quorum hic Oroſius meminit,lege Obſequentem.*

In Caput XI.

*Quæ hoc capite de immani vi locuſtarum in Africa & peſte inde exorta ſcribit Oroſius, ea fuerunt à Liuio expoſita lib.60.in cuius epitoma ſic legitur,Peſtilentia in Africa à maxima multitudine locuſtarũ,& deinde necatarum ſtrage fuiſſe traditur. Meminit eiuſdem rei Obſequens.*Micipſa rex) *De quo infra cap.15.*

In Caput XII.

Anno ab vrbe condita DCXXVII.) *Alijs eſt annus DCXXX. Conſulum nomina vulgo miſerè deprauata ſunt,quæ in optimis libris rectè habẽt, niſi quod Metello Lucij non Quinti prænomẽ male dant.* Carthago in Africa reſtitui iuſſa) *Carthaginem iuſſu Senatus reparatã ſcribit Eutropius. A ſenatu id decretum fuiſſe indicat Appianus. Rubrium tribunum pl.rogationem ad populum de colonia Carthaginem deducẽda pertuliſſe, auctor eſt Plutarchus in Gracchis.* Nam cum menſores. *De hoc prodigio*

Appia-

Appian. & Plutarchus. Eodē anno C. Gracchus) C. *Sempronius Gracchus tribunatum plebis per biennium continuauit, vt notauimus in argumento orationis de prouincijs Cos. eoq́ tempore multas leges tulit, de quibus Appianus, Plutarchus, Liuius, Aſconius & Velleius.* Minucio ſucceſſore) *Hunc videntur collegæ in Gracchi locū ſubieciſſe, cum ille plurimis ſuffragijs tribunus pl. tertium creatus eſſet, quo de Plutar. Minucij huius meminit Florus lib. 3. ca. 15. Auctor de viris illuſt. Minucium Rufum nominat.* Quidam præco) *Atilius præco Opimij conſulis eſt in libro de viris illuſtribus, qui à Plutarcho ὀπιμίου ὑπηρέτης κόιντος ἀντίλλιος nominatur. In Appiani libris idem ἀτίλιος & ἀντίλιος dicitur.* Ianium tanquam arcem) *Hæc ita leguntur in veteribus libris omnibus. Auentinum occupatum omnes ſcribunt, eumq́ intelligendum oſtendi quod ſequitur de cliuo publico, per quem in Auentinum aſcendebatur.* D. Brutus) *De quo ſupra cap. 5.* In templum Mineruæ.) *Oroſius hic Mineruæ templum poſuit pro Dianæ: in quod Gracchum confugiſſe auctores ſunt Appianus, & is qui de viris illuſtribus ſcripſit. Item Plutarchus his verbis,* ὁ δὲ γάϊος ὤφθη μὲν ὑπ' οὐδενὸς μαχόμενος, ἀλλὰ δυσανασχετῶν τοῖς γινομένοις, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ τῆς ἀρτέμιδος ἱερόν· ἐκεῖ δὲ βουλόμενος ἑαυτὸν ἀνελεῖν, ὑπὸ τῶν πιστοτάτων ἑταίρων ἐκωλύθη, πομπωνίου καὶ λικιννίου. παρόντες γὰρ οὗτοι τό, τε ξίφος ἀφείλοντο, καὶ φεύγειν ἐπῆραν αὐτόν. *id eſt, Pugnantem Gracchum nemo vidit: ſed is grauiter ferens eum rerum ſtatum in Dianæ ſeceſſit. vbi dum ſibi manus inferre parat, à fide-*

à fideliſsimis amicis Pomponio & Licinnio eſt prohibitus.hi enim coram cum adeſſent, gladium ademerunt,& vt fugæ ſe mandaret impulerunt. Interuentu Lætorij) *Lætorij reſtituimus ex optimo libro Gualtheri pro quo in cæteris mendosè, Lictoris, legitur. Origo erroris inde venit, quod vulgo, Lectorium, pro Lætorio ſcribunt. at in optimo illo libro non modo hic, verum etiam infra cap.21. eſt Lætorius, vbi ita hoc nomen ſcribi debere oſtendemus. In Plutarchi loco, quem modo adduximus,* λικιννίου *haud dubie corruptè legitur. pro* λαιτωρίου. *Nam qui ibi Pomponius & Licinnius, ij ab auctore de viris illuſtribus & Valerio Maximo, libro 4. ca.7. Pomponius & Lætorius dicuntur. De Pomponij equitis R. fide in Gracchum lege Paterculum* Tandem Sagittarij) τοξόται χερῆτες, *Plutarchus* In domum priuatam) ἐς ἐργαστήριον ἀνδρὸς γνωρίμου, *in officinam hominis noti, Appianus.* Gracchus diu pro ſe.) *Appianus.* γράκχος διὰ τῆς ξυλίνης γεφύρας ἐς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ καταφυγὼν εἰς ἄλσος τι μεθ' ἑνὸς θεράποντος, ὑπέσχε τῷ θεράποντι τὴν σφαγὴν καταλαμβανόμενος. *id eſt, Gracchus per pontem ſublicium trans Tiberim confugiens in lucum quendam cũ vno ſeruo, cum ibi iam comprehenderetur, ceruicem ſeruo præbuit. Auctor de viris illuſtribus lucum Furinæ vocat: Plutarbus,* ἱερὸν ἄλσος τῶν ἐριννύων. *Seruum Velleius & is qui de viris Illuſt. ſcripſit Euporũ nominant, Plutarchus Philocratem. lege Valerium lib.6. cap.8.* Flaccus adoleſcens) *Q. Flaccum nominat App. quem impuberem legatum à patre miſſum in carcere necatum ait Cicero in Catilinã. Velleius,*

Iuue-

Iuuenis ſpecie excellens, necdũ duodeuiceſimũ transgreſſus annum, immunisq́; delictorum paternorum, Fuluij Flacci filius, quem pater legatum de conditionibus miſerat, ab Opimio interemptus eſt. In robore) *Robur in carcere dicitur is locus, quo præcipitatur maleficorum genus, Feſtus. Liuius libr. 38. Vt in carcere inter fures nocturnos & latrones vir clariſsimus includatur, & in robore & tenebris expiret.* Ducenti quinquaginta) *Hoc ſimilius vero, quam quod Plutarchus ſcribit τρισχιλίους fuiſſe interfectos.*

In Caput XIII.

Metellus Baleares) *De Balearico bello Liuius libro 60. Florus libro 3. cap. 8.* Domitius proconſul) *Cn. Domitius Ahenobardus Conſul cum C. Fannio fuit anno DCXXXI. de bello quod cum Allobrogibus geſsit Liuius lib. 61. Eutropius lib. 4. Suetonius in Nerone.*

In Caput XIIII.

Anno ab vrbe condita DCXXVIII.) *Alijs hic annus eſt ab vrbe condita DCXXXIII. De bello Allobrogico Appianus in Celtica, Strabo libro 4. Liuius 61. Florus libro 3. cap. 2* Conſerta pugna) *Pugnatum eſt apud flumen Iſaram ante diem VI. Idus Auguſt. Plinius libro 7. capite 50.* Centum L. millia) *Hic numerus eſt in noſtris manuſcriptis omnibus. Liuius ait ex Bituiti exercitu cæſa millia hominum CXX. Appianus quoque δώδεκα μυριάδας edit.* Q. Marcius Conſul) *Q. Marcius Rex Conſul cum M.*

Porcio

Porcio Catone fuit anno CCXXXV. *De re à Marcio geſta: Liuius libro 62.*

In Caput XV.

Anno ab V.C.DCXXXIX. *Alijs eſt annus hic* DCXLII *Bellum Iugurthinum ex Salluſtio notum eſt. Legenda epitoma Liuiana 64. vna cum ſequentibus. In Oroſio inuenies quædam à Salluſtio nō ita expreſſa.* Capſam ab Hercule Phœnice) *Hercules Libys dicitur à Salluſtio. Strabo. lib. vlt.* χάψαν τὸ γαζοφυλάκιον τοῦ Ἰουγούρθα *vocat.* Tumultuoſior pugna) *Hac pugna Marius Iugurtham & Bocchum apud Cirtam cecidit, vt ait Florus lib. 3. cap, 1.* XC. millia armatorum) *In magna varietate numerum, qui eſt Gualteri libro, recepi. Nam & in meo ſcripto Eutropio, poſt quam ſcriptum eſt, Iugurtham & Bocchum à Mario pariter ſuperatos eſſe, deinde additur,* XC. *millia armatorum ad internicionem cecidit.* Per Syllam legatum) *Syllam quæſtorem Marij omnes alij appellant.* Iiſdem diebus obſcœnum prod). *Hoc prodigium triēnio ante bellum Iugurthinum euenit, M. Acilio Balbo, C. Porcio Catone Coſſ. anno* DCXXXIX. *vt ſcribit Obſequens.* L. Heluius eques R.) *Vulgo mendoſè contra omnium veterum librorum auctoritatem legitur, L. Aelius. Eadē iniuria Heluio facta erat ab Aelio apud Liuium libro 32. quam Sigonius vir acerrimus in huiuſmodi monſtris conficiendis vindicauit. In Obſequentis prodigijs, Pompeius Heluius vitioſo priore nomine legitur. Heluium rectè hunc nominari etiam ex Quæſtionibus Romanis Plutarchi cognoſcitur: vbi virgo hac fulmine icta*

ἑλβία

ἐλβία nominatur. Diaconus hoc prodigium cum Ciceronis ortu coniungit, credo quod virgo illa Heluiæ matris M. Tullij gentilis eſſet. qua de re plura dixeram in Ciceronis vita : quam ego publicaſſem, niſi eo tempore Seb. Corradi Egnatius fuiſſet editus. L. Veturius) Βετέτιος βάρβαρος *nominatur in libris Plutarchi. ſed ego mallem legere* Βετούτιος βάῤῥος. *Nam Porphyrio interpres Horatij in illud Satyr. 6. lib. 1. Sermonum. Vt ſi qui ægrotet quo morbo Barrus haberi. Et cupiat formoſus, ſcribit Barrum inceſtum cum Aemilia veſtali feciſſe. T. Betutius Barrus Aſculanus illis temporibus agnoſcitur à Cicerone in Bruto.* Duas præterea virgines) *Liciniam & Marciam, Plutarchus & Liuius libro 63. Aſconius in Milonianam.* L. Caſsius Conſul) *Caſſius Conſul cum C. Mario anno DCXLVI. in Gallia à Tigurinis occiſus fuit, Liuius libro 65. Cæſar libro primo de bello Gallico.* L. quoque Piſonis) *Auus L. Piſonis Cæſonini, in quem extat Ciceronis oratio, Cæſar.* Cæpio procos.) *Q. Seruilius Cæpio Conſul cum Serrano fuit anno DCXLVII. quo M. Tullius Cicero Arpini eſt natus, Gellius libro 15. cap. 28.* Centū M. pondo auri) *Lege Eraſmum in prouerbio, Aurū habet Toloſanum.*

In Caput XVI.

Anno ab V.C.DCXLII.) *Alijs hic annus eſt ab* V.C.DCXLVIII. *De re geſta cum Cimbris à Manilio & Cæpione Salluſtius de bello Iugurthino, Liuius libro 67. Florus libro 3. cap. 3. Eutropius libro 5. Velleius & alij.* C. Manilius Conſul, & Q. Cæpio procōſul.)

ſul.) *Ita hæc in noſtris exemplaribus ſcriptis omnibus leguntur, niſi quod pro Manilio: quem Gualiheri liber agnoſcit alij Manlium habent. Manilius hoc anno Conſul erat, Cæpio, qui anno ſuperiore Conſul fuerat, iam prorogato imperio proconſul erat. Rectè igitur Sigonius in Liuiana epitoma reſtituit, ab ijſdem hoſtibus C. Manilius Conſul, & Q. Cæpio proconſul victi prælio, caſtriſq; binis exuti ſunt. In noſtro manuſcripto Eutropio initio libri 5. duæ voces, Romani Conſules, non leguntur, & rectè abſunt. Apud Velleium ego lego, Cum Cæpionem Manliumq; Coſ. non vt eſt impreſſum, Coſſ.* M. Aurelius.) *M. Aurelium Scaurum intelligit, qui ante triennium Conſul fuerat. Liuius lib 67. vulgo mendosè M. Aemilius legitur.* Q. Fabius Max. filium) *Fabius Seruilianus vir cenſorius à filio dubiæ caſtitatis pœnas exegit, & punito pependit, voluntario ſeceſſu conſpectum patriæ vitando, Valerius li. 6 ca. 1.* Cum iuxta Iſaræ Rhodaniq́ue flumina) *Sic habent lib. vet. omnes Plutarchus in Mario,* τειχίσας ςρατόπεδον παρὰ τῷ ῥοδανῷ ποταμῷ. *Caſtris munitis ad Rhodanum flumen.* Aqua ad potandum deeſſet.) *Hæc omnia accurate ſimul & copiosè à Plutarcho explicata ſunt.* Ducenta millia armat) *Idem numerus cæſorũ & captorum eſt apud Eutropium. In epitoma Liuiana 68 capta dicuntur millia* XC. *Plutarchus ait cæſorum & captorũ fuiſſe amplius centum millia. Velleius amplius* CL *millia hoſtium trucidata refert.* Teudobodus) *In quibuſdam antiquis eſt, Teutobodus, ſed in Eutropij libris eſt Teutobodus, apud Florum Teutobochus.* Mulieres eorum.) *Lege Valerium*

Max.

Max.li.6.ca 1. Hæc de Tigurinis & Ambronib. *) Liuius, Florus & Plutarchus Teutonas cum Ambronibus coniungunt, eosq́; à Mario cæſos ad aquas Sextias, Cimbros vero à Mario & Catulo in Italia victos: Tigurinos, qui Noricos Alpes inſederant, fuga dilapſos tradunt.* Annibalis ſecuti ingenium*) Vide Frontinum li. 2. ca.* Sol cum vento ortus) *De hac re Plutarchus, qui ſcribit cum Cimbris pugnatum a.d.* III. K. *Sextil.* LX. millia capta*) LX. non XL. eſt in vetuſtis noſtris: item apud Liuium & Eutropium. Plutarc.* ἑάλωσαν ὑπὲρ ἓξ μυριάδας. *Capti ſunt ſupra* LX. *millia.* Inuenta eſt etiam quædam) *De hac muliere Plutarchus,* μίαν δέ φασιν ἐξ ἄκρου ῥυμοῦ κρεμαμένην, τὰ παιδία τῶν αὐτῆς σφυρῶν ἀφημμένα βρόχοις ἑκατέρωθεν ἠρτῆσθαι, *id eſt, Vnam aiunt de ſummo temone ſuſpenſam, filios pedibus eius laqueis alligatos vtrinq; pependiſſe.* Poblicius ſiquidem Malleolus) *De hoc Poblicio Cornificius ad Herenniũ li. 1. Malleolus iudicatus eſt matrem necaſſe, ei dãnato ſtatim foniculo Lupino os obuolutũ eſt, & ſoleæ ligneæ pedibus inductæ ſunt, & in carcerem ductus eſt. Hic fuit è nobili familia, ex qua M. Poblicius Malleolus Conſul anno vrbis* DXXI. *in Capitolinis Faſtis inuenitur. In Liuij vetuſtis exẽplaribus eſt etiam, Poblicius Malleolus, vt teſtatur Sigonius.* Inſutuſq; in culleum) *De hac pœna parricidarum Modeſtinus cap. 9. D. de lege Pompeia de parricidijs. Meminit Cicero pro Roſcio Amerino.*

In Caput XVII.

Anno DCXLV.*) Sextus Marij Conſulatus ex*

alijs annalibus cadit in annum DCLIII. Qui eum cenſorem.) Q. Metellus Cenſor Marco V. Conſule Saturninum Tribunicium notauit. tumq́; à multitudine incitata contumelijs affectus fuit, Cicero pro Sextio, Valerius li 9. ca. 7. Appianus lib. 1. A. Noniũ) Ita ſcripſi, cum in manuſcriptis quibuſdam Annonium, in alijs Anunium legeretur. Nam Appianus hũc νώνιον vocat, & in Plutarchi Mario ὁ ὀνίου φόνος, pro ὁ νωνίου, mendoſè legitur Corruptè etiam apud Florum li. 3. ca. 16 eſt Annio, vna litera omiſſa. cum ſit legendum, A. Nonio Die dicta.) Diem Metello Saturninus dixit, quod in eius legem agrariam iurare noluiſſet, Cic. pro Sext. Liuius libr. 69. Appianus, Plutar. & alij. P. Mettium) In hoc nomine deſcribendo ſecutus ſum optimum librum Cor. Gualtheri. Alterum Conſulem) L. Valerium Flaccum. Nam C. Mario L. Valerio Coſſ. Senatus Remp. defendendã dederat, Cicero Catilin. 1. Philip. 8. Sed hiſtoriam pleniorem lege pro Rabirio perduellionis reo. Marius fiſtulas.) Cicero, Marius fiſtulas, quibus aqua ſuppeditabatur Iouis Opt. Max. templis ac ſedibus, præcidi imperauit. Plutarchus, τȣτὸ ὀχετούς ἀπέχοψεν. Circa Saufeium.) C. Saufeium, Cicero, γάϊον σαφήϊον, Appianus In curiam.) In curiam Hoſtiliam, Velleius Pater. C. Furius Tribunuspl.) πόπλιος φούριος δήμαρχος οὐδ' ἐλευθέρȣ πατρὸς, ἀλλ' ἐξελευθέρȣ, P. Furius Tribunuſpl. ne patre quidem ingenuo, ſed libertino natus, Appianus. Cicero pro Rabirio, hominem omnibus inſignem notis turpitudinis appellat. Rutilius vir integerrimus.) P. Rutilius Rufus, qui Cõſul fuit anno DCXLVIII. cum illo nemo

neque

neque integrior eſſet in ciuitate, neque ſanctior, conſpiratione publicanorum (quibus nihil agere in Aſia prouincia ſua permiſerat) in iudicium vocatus, Socratem imitatus nemini ſupplicare voluit, ſed ne ornatius quidem aut liberius cauſam dici ſuam, quam ſimplex ratio veritatis ferebat. Lege Ciceronem li. 1. de Oratore, & in Bruto, Valerium li. 6. ca. 4. Aſconium, Velleiũ & alios. Qui Smyrnam commigrãs.) *Hinc Ouidius li. 1. de Ponto. Et graue magnanimi robur mirare Rutili, Non vſi reditus condicione dati. Smyrna virium tenuit, &c. Rutilium vero cũ Smyrnæ exularet, ciuitatis eius ciuem factum fuiſſe, Cicero pro Balbo auctor eſt.*

In Caput XVIII.

Anno ab V.C.DCLIX.) *In Faſtis Capit. hic ait annus eſt ab* V. C. DCLXII. *quo M. Liuius Druſus Tribunuſpl. ſeditionem commouit, quæ de Liuius lib. 71. Appia. li. 1. Florus li. 3. ca. 17 Velleius li. 2. lege præfationẽ ciceronis in tertiũ de Oratore.* Prodigia dira) *De his prodigijs Iulius Obſequens. Cic. quoq; li. 1. de Diuina refert nõnulla prodigia, quæ Siſenna initio belli Marſici expoſuerat.* Druſus tantis malis anx.) *Druſus in atrio domus ſuæ cultello percuſſus, qui affixus lateri eius relictus eſt, intra paucas horas deceſsit, Vellei. Seneca de breuit. vitæ ait, illum vulnere per inguen accepto collapſum, aliquo dubitante, an mors voluntaria eſſet in illo, an tempeſtiua. Lege præterea Plinium li. 28. cap. 9. & Auctorem de viris Illuſtr.* C. Seruilium) *C. Seruiũ, vulgo mendosè habent libri, idemq; mendum eſt in Velleio. Liuius. lib.*

72. *Q. Seruilium proconſulem, Apppianus σεϱϐίλιον ἀνθυπατὸν vocat.* Papium Mutilum) *Papius Mutilius eſt apud Velleiũ: ſed Appianus γάϊον πάπιον μότιλον nominat, Diod. in excerptis libri, 37. γάϊον ἀπώνιον μότυλον.* Iulius Cæſar) *L. Iulius Cæſar Cos, pro quo Appianus Sex. Cæſarem habet, Vide Liuium li. 73.* Tolenus fluuius) *Appianus ſcribit Rutilium & Marium ad Lirim fluuium non ita magno interuallo diſiuncta caſtra habuiſſe, Mariumq́ʒ cladem Rutilij ex cadaueribus, quæ eo flumine deferebantur conieciſſe.* Marius deinde ſex millia.) *Huius prælij, quo Marius ſex millia hoſtiũ cæcidit, meminit Plutarchus in eius vita.* Senatus laticlauia.) *Sic libri vet. Liuius li. 74. ait propter hanc victoriam Romæ prætextas, aliaq́ʒ magiſtratuũ inſignia ſumpta eſſe.* Cato prætor Etruſcos.) *Hæc quoque vulgo confuſe legũtur, quæ in exẽplaribus antiquis ſunt diſtincta. vide Liuiũ.* Dux Iudacilius) *γάϊος ἰουδακίλιος, Appia. qui eum Aſculi venenum hauſiſſe ait.* Poſtumius Albinus) *De huius A. Poſtumij Albini cæde Valerius li. 9. ca. 8.* C. Gabinius) *A. Gabinius dicitur Liuio li. 76. Caij prænomẽ ab vno manuſcripto abeſt.* Pompædius) *Ita eſt in Gualtheri libro Appianus κόϊντον πομπάδιον appellat, qui in Liuij & Velleij libris Silo Põpedius dicitur. Apud Plutarchum in Apophthegmatis πομπίου σίλωνος, in Mario πολίου σίλωνος mendoſè legitur. Apud Diodorũ rectè, κόϊντος πομπαίδιος σίλων.* A C. Sentio prætore) *σέντιος ὁ στρατηγὸς τῆς μακεδονίας eſt apud Plutarchũ in Sylla. de quo Cicero Verrina. 5. Modo C. Sentiũ vidimus, hominem vetere illa ac ſingulari innocẽtia prædi-*

præditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, per magnam ex cibarijs pecuniã reportare. Aduerbiũ, infœliciter, quod in nõnullis manuſcriptis legitur, atq; inepte additũ fuit, deleuimus.

In Caput XIX.

Anno ab V.C.DCLXII *) Ita numerat Eutrop. li.5. alijs eſt annus* DCLXV *quo L.Cornelius Sulla, & Q.Pompeius Rufus Conſules fuerunt.* Alij XXX. alij XL.) *Si à Sulla & Pompeio numeres ad Piſonem & & Meſſallam Conſules, quibus Pompeius confecto bello Mithridatico triumphauit, inuenies annos* XXVII. *Sed Florus libr. 3 cap 5 ſcribit Mithridatem annis* XL *reſtitiſſe. Appianus in Mithridatico ait hoc bellum geſtum annis* XLII. In Campania tamen.) *Nola pertinaciſſimè arma retinebat, exercituq; Ro. obſidebatur. Velleius.* Gratidium Marij legatum) *Gratidium à Mario legatum miſſum ad Syllam accipiendarum legionum cauſa milites trucidarunt, Val lib. 9. ca. 7. Plut. in Mario ſcribit, miſſos ab ipſo duos tribunos milit qui Syllæ exercitum acciperent, eosq; à milit. interfectos.* Sulpicius Marij collega) *P. Sulpicius Tribunuſpl. legem tulerat, vt Mario bellum Mithridaticum decerneretur, atq; au ctor ſeditionis fuit. Liuius li. 77. Vellei. 2. Valer. li. 6. ca 5. Appi. li. 1 Plut in Mario & Sylla, Cic. in Bruto, & alij* In Mniturnenſium pal) *Lege præter eos, quos nominaui, Cic. pro Sextio & in Piſonẽ.* Cinnæ Conſuli) *L. Cornelius Cinna Conſul cũ Cn. Octauio fuit poſt Syllæ Conſulatũ à quib. bellũ Octauianum commotum eſt, cuius meminit Cic. li 2. de Nat. deor.*

Lege Plutarchum in Sylla, Appi. li. 1. Liu. 79. & 8. Velleium, Flor. Eutrop. & alios. Partem Sertorius) *De Q. Sertorio Plutarchus in eius vita.* Coloniam Oſtienſem) *Hoc ſcribit Appianus li. 1. Plutarch. in Sylla, Liuius li. 79.* Antium & Ariciam) ἄντιον καὶ ἀρικίαν καὶ λανούϊον, *Appianus.* Nobiliſsimos quoſque.) *In his fuerũt tres Oratores Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius Cæſar, de quibus Cicero in Bruto. Tũ quoque Octauius & Merula Conſules, Craſſus pater & filius, multiq́; alij interfecti: de quibus Appian. li. 1. Liuius 80. Lucan. li. 2. Velleus, & alij.* Cùm Cinna tertium Coſ.) *Anno vrbis DCLXVII. quo C. Marius VII. Cinna iterũ Conſul fuit. ac Marius quidem initio Conſulatus Idibus Ianuar. deceßit, Liuius libr. 80. Plutarchus in Mario. In eius locum ſuffectus eſt L. Valerius Flaccus, de quo libro ſeq.* Introducta per Marium fugit.) *Appianus ſcribit ſeruos, qui propoſita libertate ad Cinnam perfugerant, cum rapinæ atque cædis modum nullum facerent, ipſius iuſſu à Gallis trucidatos fuiſſe. Plutarchus tradit Sertoriũ ad quatuor millia ſeruorum, quos Marius in bello ſocios, in tyrannide ſatellites habuerat, interfeciſſe.* Cinna quartum Conſul.) *Cinna in quarto Cõſulatu Ancone ab exercitu ſuo lapidibus occiſus eſt, Liuius li. 83. Appianus 1. Plutarchus in Pompeio & alij.*

In Caput XX.

Septem millia tunc Ro.) *Eundem numerum edit Eutropius.* VII. *millia de exercitu Norbani cæſa tradit quoq; Plutar. Appianus vero ſcribit militum Norbani millia ſex, Syllæ LXX. cecidiſſe.* Fabius Adrianus)

drianus) *Adriani huius meminit Cicero Verr.3. vbi Aſconius ita ſcribit. Cinnanis temporibus cum* C. *Fabius Adrianus, vt alij aiunt, Legatus, vt alij putant, pro pratore, vel prætor, prouinciam obtineret Africã, Vticæ in pratorio ſuo viuus vſtus eſt, quod corrupto ſeruitio ciuitatis illius de principum nece conſpiraſſe diceretur. De eodem Liuius li. 86. Valerius li. 9. ca. 10.* Damaſippus prætor.) *Solus Appianus hunc prætorem Brutum nominat, quem Liuius li. 86. Velleius 2. Valerius li. 9. cap. 2. L. Damaſippum nominãt. Cicero quoq; ep. 21. li 9 ad Patum ita ſcribit, Nam præter hunc C. Carbonem (Cn. Carbonem vulgo corruptè legitur) quem Damaſippus occidit, ciuis è Rep. Carbonũ nemo fuit.* Q. Metellus Carrinatis cop.) *Q. Metellus Pius Carrinatem legatum ad Aeſini, quẽ Appianus αἰσῖνον ποταμὸν appellat, fudit. Apud Plutarchum in Pompeio eſt ἄρσις ποταμὸς, corruptè vt opinor: ad quem Carbonis equitatum in fugam coniectũ ſcribit.* Apud Sacriportum) *De victoria Syllæ apud Sacriportum Liuius li. 87. Velleius li. 2 Florus li. 3. cap. 21. Marius iunior, Setio à Sylla occupato, prope caſtra poſuit, cumq; cedendo ad Sacriportũ veniſſet, aciẽ inſtruxit, vt ſcribit Appian. qui Sacriportum ὁεϱὸν λιμένα vocat. Plutar. in Sylla prælium hoc ad Signium commiſſum fuiſſe ait. Signiũ & Setium finitima oppida inter viã Latinam & Appiam collocat, Strabo lib 5.* Cæſa ſunt XXV. millia) *XX. millia partis aduerſæ hoc prælio ſe interfeciſſe Sylla ſcripſit, auctore Plutarcho, idemq; numerus eſt apud Eutropium.* Metellus Norbani agmen) *Hoc prælium commiſſum fuiſſe apud Fauẽtiam, ſcribit Velle-*

ius. Lucullus cũ à Quinctio) *Vulgo mēdosè Quinto legitur. De victoria M. Luculli apud Fidentiā Velleius & Plutarc. in Sylla.* Pluſquam decē millia) ὀκτακισχιλίους ἐπὶ μυρίοις *Plutar.* Cũ Lamponio) *Lamponij nomen in Oroſii libris variè deprauatũ fuit, ſed apud Liuiũ, Appian. Plutar. Florũ & Eutrop. rectè legitur. De pugna ad portā Collinā cum Lamponio Lucano & Teleſino Samnite lege etiā Velleiũ.* Ad horam diei nonā) σχεδὸν εἰς ὥραν δεκάτην ἤδη τῆς ἡμέρας καταστρεφούσης, *Plutarchus.*

In Caput XXI.

Tria millia hominum) *In vno manuſcripto eſt, IIII millia fortaſſe pro, V I. millia, errore manifeſto & vulgari. Nam Auguſtinus de Ciuit. dei li. 3. ca. 28. VII. millia edit, Liu. li 88. VIII millia, Plut in Sylla* ἑξακισχιλίους, *Valerius li. 9. ca 2. quatuor legiones. In meo Floro manuſcripto ita legitur, Quatuor millia deditorum inermium ciuium in villa publica interfici iuſſit cum vulgo mendosè legatur in via publica. quod mendũ è Liuiana epitoma Sigonius quoque ſuſtulit.* Q. Catulus palam) *Palā, additur quoque in Diaconi additionibus ad Eutropiũ Cæterum pro Q. Catulo Plutarchus C. Metellũ habet.* L. Furſidio) *Huius meminit Florus, quē Plutarchus* ἀφίδιον *appellat.* Prima proſcriptio LXXX. hominũ fuit) *Vulgo contra veterum librorum auctoritatem legunt, LXXX. milliũ hominũ. Plutarc. in Sylla,* ὁ δ' οὖν σύλλας εὐθὺς ὀγδοήκοντα προέγραψεν. *Sic enim legendũ, non* προσέγραψεν, *vt eſt impreſſum.* M. Marium) *M. Mariũ pratorem, nominat Valerius lib. 9. ca. 2.*

*ca 2. Mariū ducis ipſius fratrem, Florus de crudeli eius interitu Lucanus.li.2.*P.Lætorius) *Hunc puto eſſe illū, quem Sylla Cōſul cum Mario ſeniore proſcripſit, quemq́ꝫ appianus λαιτώριον nominat. Eſſe aūt ſcribendum, Latoriū, non Lectorium cognoſcitur è libris græcorum, & antiquis Latinorū, itemq́ꝫ ex Faſtis Capitol. in quibus anno vrbis* CDXCVI. *eſt* M. LÆTORIVS M F M.N. PLANCIANVS *magiſter equitum cum Dictatore Q.Ogulnio Gallo. Valerius Maximus hunc non P.Lætorium, ſed M. Plætorium nominat. & in nonnullis Oroſii libris Lætorÿ prænomen cū nomine ipſo iungitur.*Cum Teleſino) *Idem eſt in epitoma Liuiana. Sed alÿ aliter de Marÿ morte ſcripſerunt, vt eſt apud Velleiū.* A Coſſura inſula) *Coſſura, non Coſyra eſt in manuſcriptis duobus: nam in vno mendoſè Corſica legitur, ſicut in epitoma 89. Corcyra. Appianus,* χάρβονα δ' ἐκ λιβύης ἐς σικιλίαν μετὰ πολλῶν ἐπιφανῶν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐς κοσσύραν νῆσον ὑποφεύγοντα, πέμψας τινὰς ὁ πομπήϊος συνέλαβε. *id eſt, Carbonem ex Africa in Siciliā multis nobilibus comitatum, atqꝫ inde in Coſſuram fugientem Pompeius ſubmiſsis quibuſdam comprehendit. In lapidibus Capitol extant nauales triumphi Ser. Fuluÿ Nobilioris, & M. Aemilÿ Pauli de Coſſurenſibus & Pœneis an.* CDXCIX. Hiertam Numidæ regem) *Hiertā habēt omnes libri manuſcripti, eundemq́ꝫ antiquus meus Eutropius Hierdā nominat, cū impreſsi Hiarbā, Plutarchus* ἰάρφαν, *epitoma Hierā edat.*

In Caput XXII.

Creatis itaq; P.Seruilio) *P.Seruilius Vatia, &*

Ap.Clau-

Ap.Claudius Pulcher Conſules fuerũt anno DCLXXIII *ijsq́; Conſulib.creatis Sylla Dictatura ſe vltro abdicauit. Appianus libro 1. Plutarchus in Sylla.* Aut Crixi) *De Crixo gladiatorum duce infra capite vlt. dicemus.In impreſsis vulgo male, aut Craſsi,legitur.* Sylla mortuo Lepidus) *M. Aemilius Lepidus & Q. Lutatius Catulus Coſs fuerunt an. vrbis* DCLXXV. *de quibus Salluſt libr.1.hiſt. Res populi R M.Lepido, Q. Catulo conſulibus militiæ & domi geſtas compoſui. De diſſenſione horum conſulum Cicero* catil. 3. *Liuius li.90.Appianus 1. Plutar. in Sylla & Pompeio, Eutrop.alij.* Brutus in ciſalp) *Hic eſt M Iunius Brutus M Bruti,qui Cæſarem interfecit,pater, Plutarc. in Pompeio & Bruto.*

In Caput XXIII.

Anno ab V.C.DCLXXIII.) *Annũ intelligit, quo Lepidus & Catulus conſules fuerunt, quem nos iam* DCLXXV.*poſt Romam conditam nominauimus. ijs vero Coſs. quatuor hæc bella exorta fuiſſe Eutrop. initio li.6.auctor eſt.* Sertorius ſiquidem) *De bello Sertoriano Appian.li.1.Plutarchus in Sertorio & Põpeio,Liu. li.90.& deinceps,Florus li.3.ca.22.Eutrop. li.6.& auctor de viris illuſtrib.* Domitius ab Hirculeio.) *Hirculeius eſt in noſtris manuſcriptis Oroſii, Eutropij & Flori libris. Hirculeium quæſtorẽ nominat, Liuius lib 90 eundem Plutarchus in Sertorio intelligit his verbis,* δομίτιον ἢ καλούσιον *(fortaſſe* καλβῖνον*)* ἀνθύπατον ὄντα τῆς ἑτέρας ἰβηρίας διὰ τοῦ ταμίου καταγωνισάμενος.*Meminit ibidem Plutarchus Thoranij legati Metelli, quem Sertorius cũ*

exer-

exercitu cecidit. In meo etiam Floro manuſcripto legitur, cum hinc Domitius & Thorius, inde Hirculeiꝗ praluderent. vbi impreßi habent, cum hinc Domitius & cohortes. Manilius procos.) *Manlius in ceteris. Apud Plutarchum eſt,* ὥστε λεύκιον μὲν λόλλιον ἐκ τῆς περὶ ναρβῶνα γαλατίας ἐλθεῖν αὐτῷ βοηθόν. *vbi Sigonius legit,* ὥστε λεύκιον μανίλιον. Apud Pallantiam) *In aliis eſt, Polentiã, mendosè. De Pallantia Strabo li.3. de Pallantinis Plinius li.3 ca.3. De Lauronis excidio Plutarchus & Appianus.* Reliquũ agmen Lauron.) *Plutarchus aliter in Sertorio, ſcribens ipſum Lauronenſibus peperciſſe, eosq́; dimiſiſſe.* Non proconſule) *Lege Plutarchum in Pompeio.* Hirculeius cum Metello) *De Metelli victoria contra Hirculeium Liuius li.91. Frontinus lib.2. Stratagem.* Memmius quæſtor) *Memmium in agro Seguntino interfectum ait Plutarchus in Sertorio. De Memmio quæſtore Pompeij Cicero pro Balbo.* Perperna.) *Perperna, non Perpenna, ſcribi debere teſtimonio ſunt Faſti Capitolini, in quibus anno* DCLXI. *cum Claudio Pulchro conſul* M. PERPERNA *comparatur, idemq́; à Dione li. 41.* περπέρνας *appellatur. vnde non eſt dubium quin apud Plutarchum & Appianum librarij pro Perperna ſubſtituerint* περπένναν. *cum præſertim in Appiani Iberica ab Henr. Stephano edita Perperna hic, quo de agimus* περιπέρνας *appelletur.* Sertorius decimo demum an. *In Eutropij libris ſcriptum eſt, Sertorium octauo decimo anno à ſuis occiſum eſſe. ſed Cuſpinianus rectè corrigit octauo demum anno. Nam & Appinianus de re geſta cum Sertorio ita ſcribit,* λοιπὸν δ᾽ ἐστὶ τῶν συλλείων

à fideliſſimis amicis Pomponio & Licinnio eſt prohibitus. hi enim coram cum adeſſent, gladium ademerunt, & vt fugæ ſe mandaret impulerunt. Interuentu Lætorij) *Lætorij reſtituimus ex optimo libro Gualtheri. pro quo in cæteris mendoſè,* Lictoris, *legitur. Origo erroris inde venit, quod vulgo, Lectorium, pro Lætorio ſcribunt. at in optimo illo libro non modo hic, verum etiam infra cap. 21. eſt Lætorius, vbi ita hoc nomen ſcribi debere oſtendemus. In Plutarchi loco, quem modo adduximus,* λικιννίου *haud dubie corruptè legitur. pro* λαιτωρίου. *Nam qui ibi Pomponius & Licinnius, ij ab auctore de viris illuſtribus & Valerio Maximo, libro 4. ca. 7. Pomponius & Lætorius. dicuntur. De Pomponij equitis R. fide in Gracchum lege Paterculum* Tandem Sagittarij) τοξόται χρῆτες, *Plutarchus* In domum priuatam) ἐς ἐργαστήριον ἀνδρὸς γνωρίμου, *in officinam hominis noti, Appianus.* Gracchus diu pro ſe.) *Appianus.* γράκχος διὰ τῆς ξυλίνης γεφύρας ἐς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ καταφυγὼν εἰς ἄλσος τι μεθ' ἑνὸς θεράποντος, ὑπέσχε τῷ θεράποντι τὴν σφαγὴν καταλαμβανόμενος. *id eſt, Gracchus per pontem ſublicium trans Tiberim confugiens in lucum quendam cū vno ſeruo, cum ibi iam comprehenderetur, ceruicem ſeruo præbuit. Auctor de viris illuſtribus lucum Furinæ vocat: Plutarbus,* ἱερὸν ἄλσος τῶν ἐριννύων. *Seruum Velleius & ij qui de viris Illuſt. ſcripſit Euporū nominant, Plutarchus Philocratem. lege Valerium lib. 6. cap. 8.* Flaccus adoleſcens) *Q. Flaccum nominat App. quem impuberem legatum à patre miſſum in carcere necatum ait Cicero in Catilinā. Velleius,*

Iuue-

Iuuenis ſpecie excellens, necdũ duodeuiceſimũ transgreſſus annum, immunisq́ delictorum paternorum, Fuluij Flacci filius, quem pater legatum de conditionibus miſerat, ab Opimio interemptus eſt. In robore) *Robur in carcere dicitur is locus, quo præcipitatur maleficorum genus, Feſtus. Liuius libr. 38. Vt in carcere inter fures nocturnos & latrones vir clariſſimus includatur, & in robore & tenebris expiret.* Ducenti quinquaginta) *Hoc ſimilius vero, quam quod Plutarchus ſcribit τρισχιλίους fuiſſe interfectos.*

In Caput XIII.

Metellus Baleares) *De Balearico bello Liuius libro 60. Florus libro 3. cap. 8.* Domitius proconſul) *Cn. Domitius Ahenobardus Conſul cum C. Fannio fuit anno DCXXXI. de bello quod cum Allobrogibus geſſit Liuius lib. 61. Eutropius lib. 4. Suetonius in Nerone.*

In Caput XIIII.

Anno ab vrbe condita DCXXVIII.) *Alijs hic annus eſt ab vrbe condita DCXXXIII. De bello Allobrogico Appianus in Celtica, Strabo libro 4. Liuius 61. Florus libro 3. cap. 2* Conſerta pugna) *Pugnatum eſt apud flumen Iſaram ante diem VI. Idus Auguſt. Plinius libro 7. capite 50.* Centum L. millia) *Hic numerus eſt in noſtris manuſcriptis omnibus. Liuius ait ex Bituiti exercitu cæſa millia hominum CXX. Appianus quoque δώδεκα μυριάδας edit.* Q. Marcius Conſul) *Q. Marcius Rex Conſul cum M. Porcio*

Porcio Catone fuit anno CCXXXV. *De re à Marcio geſta: Liuius libro 62.*

In Caput XV.

Anno ab V.C.DCXXXIX. *Alijs eſt annus hic* DCXLII *Bellum Iugurthinum ex Salluſtio notum eſt. Legenda epitoma Liuiana 64. vna cum ſequentibus. In Oroſio inuenies quædam à Salluſtio nō ita expreſſa.* Capſam ab Hercule Phœnice) *Hercules Libys dicitur à Salluſtio. Strabo. lib. vlt.* κάψαν τὸ γαζοφυλάκιον τοῦ ἰουγούρθα *vocat.* Tumultuoſior pugna) *Hac pugna Marius Iugurtham & Bocchum apud Cirtam cecidit, vt ait Florus lib. 3. cap. 1.* XC. millia armatorum) *In magna varietate numerum, qui eſt Gualteri libro, recepi. Nam & in meo ſcripto Eutropio. poſt quam ſcriptum eſt, Iugurtham & Bocchum à Mario pariter ſuperatos eſſe, deinde additur,* XC. *millia armatorum ad internicionem cecidit.* Per Syllam legatum) *Syllam quæſtorem Marij omnes alij appellant.* Iiſdem diebus obſcœnum prod). *Hoc prodigium triēnio ante bellum Iugurthinum euenit, M. Acilio Balbo, C. Porcio Catone Coſſ. anno* DCXXXIX. *vt ſcribit Obſequens.* L. Heluius eques R.) *Vulgo mendoſè contra omnium veterum librorum auctoritatem legitur, L. Aelius. Eadē iniuria Heluio facta erat ab Aelio apud Liuium libro 32. quam Sigonius vir acerrimus in huiuſmodi monſtris conficiendis vindicauit. In Obſequentis prodigijs, Pompeius Heluius vitioſo priore nomine legitur. Heluium recte hunc nominari etiam ex Quæſtionibus Romanis Plutarchi cognoſcitur: vbi virgo hac fulmine icta*

ἐλβία

ιλβία nominatur. Diaconus hoc prodigium cum Ciceronis ortu coniungit, credo quod virgo illa Heluiæ matris M. Tullij gentilis eſſet. qua de re plura dixeram in Ciceronis vita: quam ego publicaſſem, niſi eo tempore Seb. Corradi Egnatius fuiſſet editus. L. Veturius) *Βετέτιος βάρβαρος nominatur in libris Plutarchi. ſed ego mallem legere βετούτιος βάῤῥος. Nam Porphyrio interpres Horatij in illud Satyr. 6. lib. 1. Sermonum. Vt ſi qui ægrotet quo morbo Barrus haberi. Et cupiat formoſus, ſcribit Barrum inceſtum cum Aemilia veſtali feciſſe. T. Betutius Barrus Aſculanus illis temporibus agnoſcitur à Cicerone in Bruto.* Duas prætereà virgines) *Liciniam & Marciam, Plutarchus & Liuius libro 63. Aſconius in Milonianam.* L. Caſsius Conſul) *Caſſius Conſul cum C. Mario anno DCXLVI. in Gallia à Tigurinis occiſus fuit, Liuius libro 65. Cæſar libro primo de bello Gallico.* L. quoque Piſonis) *Auus L. Piſonis Cæſonini, in quem extat Ciceronis oratio, Cæſar.* Cæpio procos.) *Q. Seruilius Cæpio Conſul cum Serrano fuit anno DCXLVII. quo M. Tullius Cicero Arpini eſt natus, Gellius libro 15. cap. 28.* Centũ M. pondo auri) *Lege Eraſmum in prouerbio, Aurũ habet Toloſanum.*

In Caput XVI.

Anno ab V.C.DCXLII.) *Alijs hic annus eſt ab V.C.DCXLVIII. De re geſta cum Cimbris à Manilio & Cæpione Salluſtius de bello Iugurthino, Liuius libro 67. Florus libro 3. cap. 3. Eutropius libro 5. Velleius & alij.* C. Manilius Conſul, & Q. Cæpio procõſul.)

ſul.) *Ita hæc in noſtris exemplaribus ſcriptis omnibus leguntur, niſi quod pro Manilio, quem Gualtheri liber agnoſcit, alij Manlium habent. Manlius hoc anno Conſul erat, Cæpio, qui anno ſuperiore Conſul fuerat, iam prorogato imperio proconſul erat. Rectè igitur Sigonius in Liuiana epitoma reſtituit, ab ijſdem hoſtibus C. Manilius Conſul, & Q. Cæpio proconſul victi prælio, caſtriſq; binis exuti ſunt. In noſtro manuſcripto Eutropio initio libri 5. duæ voces,* Romani Conſules, *non leguntur, & rectè abſunt. Apud Velleium ego lego, Cum Cæpionem Manliumq; Coſ. non vt eſt impreſſum, Coſſ.* M. Aurelius.) *M. Aurelium Scaurum intelligit, qui ante triennium Conſul fuerat, Liuius lib 67. vulgo mendosè M. Aemilius legitur.* Q. Fabius Max. filium) *Fabius Seruilianus vir cenſorius à filio dubiæ caſtitatis pœnas exegit, & punito pependit, voluntario ſeceſſu conſpectum patriæ vitando, Valerius li. 6 ca. 1.* Cum iuxta Iſaræ Rhodaniq́ue flumina.) *Sic habent lib. vet. omnes Plutarchus in Mario,* τειχίσας στρατόπεδον παρὰ τῷ ῥοδανῷ ποταμῷ. *Caſtris munitis ad Rhodanum flumen.* Aqua ad potandum deeſſet.) *Hæc omnia accurate ſimul & copiosè à Plutarcho explicata ſunt.* Ducenta millia armat) *Idem numerus cæſorũ & captorum eſt apud Eutropium. In epitoma Liuiana 68 capta dicuntur millia* XC. *Plutarchus ait cæſorum & captorũ fuiſſe amplius centum millia. Velleius amplius* CL *millia hoſtium trucidata refert.* Teudobodus) *In quibuſdam antiquis eſt, Teutobodus, ſed in Eutropij libris eſt Teutobodus, apud Florum Teutobochus.* Mulieres eorum.) *Lege Valerium*

Max.

Max.li.6.ca 1. Hæc de Tigurinis & Ambronib.) *Liuius, Florus & Plutarchus Teutonas cum Ambronibus coniungunt, eosq́ à Mario cæſos ad aquas Sextias, Cimbros vero à Mario & Catulo in Italia victos: Tigurinos, qui Noricos Alpes inſederant, fuga dilapſos tradunt.* Annibalis ſecuti ingenium) *Vide Frontinum li. 2. ca.* Sol cum vento ortus) *De hac re Plutarchus, qui ſcribit cum Cimbris pugnatum a.d.* III. K. *Sextil.* LX. millia capta) *LX. non XL. eſt in vetuſtis noſtris: item apud Liuium & Eutropium. Plutarc.* ἑάλωσαν ὑπὲρ ἓξ μυριάδας. *Capti ſunt ſupra* LX. *millia.* Inuenta eſt etiam quædam) *De hac muliere Plutarchus,* μίαν δέ φασιν ἐξ ἄκρου ῥυμοῦ κρεμαμένην, τὰ παιδία τοῖς αὐτῆς σφυροῖς ἀφημμένα βρόχοις ἑκατέρωθεν ἠρτῆσθαι, *id eſt, Vnam aiunt de ſummo temone ſuſpenſam, filios pedibus eius laqueis alligatos vtrinq́ pependiſſe.* Poblicius ſiquidem Malleolus) *De hoc Poblicio Cornificius ad Herennium li. 1. Malleolus iudicatus eſt matrem necaſſe, ei damnato ſtatim foniculo Lupino os obuolutum eſt, & ſoleæ ligneæ pedibus inductæ ſunt, & in carcerem ductus eſt. Hic fuit è nobili familia, ex qua M. Poblicius Malleolus Conſul anno vrbis* DXXI. *in Capitolinis Faſtis inuenitur. In Liuij vetuſtis exemplaribus eſt etiam, Poblicius Malleolus, vt teſtatur Sigonius.* Inſutuſq; in culleum) *De hac pœna parricidarum Modeſtinus cap. 9. D. de lege Pompeia de parricidijs. Meminit Cicero pro Roſcio Amerino.*

In Caput XVII.

Anno DCXLV.) *Sextus Marij Conſulatus ex*

aliȷs annalibus cadit in annum DCLIII. Qui eum cenſorem.) *Q. Metellus Cenſor Marco V. Conſule Saturninum Tribunicium notauit. tumq́ à multitudine incitata contumeliȷs affectus fuit, Cicero pro Sextio, Valerius li.9.ca.7. Appianus lib.1.* A.Noniū) *Ita ſcripſi, cum in manuſcriptis quibuſdam Annonium, in aliȷs Anunium legeretur. Nam Appianus hūc* νώνιον *vocat, & in Plutarchi Mario* ὁ ὀνίου φόνος, *pro* ὁ νονίου, *mendosè legitur Corruptè etiam apud Florum li.3.ca.16 eſt Annio, vna litera omiſſa. cum ſit legendum, A. Nonio* Die dicta.) *Diem Metello Saturninus dixit, quod in eius legem agrariam iurare noluiſſet, Cic. pro Sext. Liuius libr.69. Appianus, Plutar. & aliȷ.* P.Mettium) *In hoc nomine deſcribendo ſecutus ſum optimum librum Cor. Gualtheri.* Alterum Conſulem) *L.Valerium Flaccum. Nam C.Mario L.Valerio Coſſ. Senatus Remp. defendendā dederat, Cicero Catilin.1. Philip.8. Sed hiſtoriam pleniorem lege pro Rabirio perduellionis reo.* Marius fiſtulas.) *Cicero, Marius fiſtulas, quibus aqua ſuppeditabatur Iouis Opt. Max. templis ac ſedibus, præcidi imperauit. Plutarchus,* τοὺς ὀχετοὺς ἀπέκοψεν. Circa Saufeium.) *C. Saufeium, Cicero,* γαΐον σαφήιον, *Appianus* In curiam.) *In curiam Hoſtiliam, Velleius Pater.* C. Furius Tribunuspl.) πόπλιος φούριος δήμαρχος οὐδ' ἐλευθέρου πατρὸς, ἀλλ' ἐξελευθέρου, *P.Furius Tribunuſpl. ne patre quidem ingenuo, ſed libertino natus, Appianus. Cicero pro Rabirio, hominem omnibus inſignem notis turpitudinis appellat.* Rutilius vir integerrimus.) *P. Rutilius Rufus, qui Cōſul fuit anno* DCXLVIII. *cum illo nemo*

neque

neque integrior eſſet in ciuitate, neque ſanctior, conſpiratione publicanorum (quibus nihil agere in Aſia prouincia ſua permiſerat) in iudicium vocatus, Socratem imitatus nemini ſupplicare voluit, ſed ne ornatius quidem aut liberius cauſam dici ſuam, quam ſimplex ratio veritatis ferebat. Lege Ciceronem li. 1. de Oratore, & in Bruto, Valerium li. 6. ca. 4. Aſconium, Velleiũ & alios. Qui Smyrnam commigrãs.) *Hinc Ouidius li. 1. de Ponto. Et graue magnanimi robur mirare Rutili, Non vſi reditus condicione dati. Smyrna virium tenuit, &c. Rutilium vero cũ Smyrnæ exularet, ciuitatis eius ciuem factum fuiſſe, Cicero pro Balbo auctor eſt.*

In Caput XVIII.

Anno ab V.C.DCLIX.) *In Faſtis Capit. hic ait annus eſt ab* V. C. DCLXII. *quo M. Liuius Druſus Tribunuſpl. ſeditionem commouit, qua de Liuius lib. 71. Appia. li. 1. Florus li. 3. ca. 17 Velleius li. 2. lege præfationẽ Ciceronis in tertiũ de Oratore.* Prodigia dira) *De his prodigijs Iulius Obſequens. Cic. quoq; li. 1. de Diuina refert nõnulla prodigia, quæ Siſenna initio belli Marſici expoſuerat.* Druſus tantis malis anx.) *Druſus in atrio domus ſuæ cultello percuſſus, qui affixus lateri eius relictus eſt, intra paucas horas deceſſit, Vellei. Seneca de breuit. vitæ ait, illum vulnere per inguen accepto collapſum, aliquo dubitante, an mors voluntaria eſſet in illo, an tempeſtiua. Lege præterea Plinium li. 28. cap. 9. & Auctorem de viris Illuſtr.* C.Seruilium) *C. Seruiũ, vulgo mendosè habent libri, idemq; mendum eſt in Velleio. Liuius. lib.*

prædi‹tum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, per magnam ex cibariјs pecuniā reportare. Aduerbiū, infœliciter, quod in nōnullis manuſcriptis legitur, atq; inepte additū fuit, deleuimus.

In Caput XIX.

Anno ab V.C.DCLXII)*Ita numerat Eutrop. li.5. alijs eſt annus* DCLXV *quo L. Cornelius Sulla, & Q. Pompeius Rufus Conſules fuerunt.* Alij XXX. alij XL.) *Si à Sulla & Pompeio numeres ad Piſonem & & Meſſallam Conſules, quibus Pompeius confecto bello Mithridatico triumphauit, inuenies annos* XXVII. *Sed Florus libr. 3 cap 5 ſcribit Mithridatem annis* XL *reſtitiſſe. Appianus in Mithridatico ait hoc bellum geſtum annis* XLII. In Campania tamen.) *Nola pertinaciſſimè arma retinebat, exercituq; Ro. obſidebatur, Velleius.* Gratidium Marij legatum) *Gratidium à Mario legatum miſſum ad Syllam accipiendarum legionum cauſa milites trucidarunt. Val. lib. 9. ca. 7. Plut. in Mario ſcribit, miſſos ab ipſo duos tribunos milit qui Syllæ exercitum acciperent, eosq; à milit. interfectos.* Sulpicius Marij collega)*P. Sulpicius Tribunuſpl. legem tulerat, vt Mario bellum Mithridaticum decerneretur, atq; auctor ſeditionis fuit. Liuius li. 77. Vellei. 2. Valer. li. 6. ca 5. Appi. li.. Plut in Mario & Sylla, Cic. in Bruto, & alij* In Mniturnenſium pal) *Lege præter eos, quos nominaui, Cic. pro Sextio & in Piſonē.* Cinnæ Conſuli)*L. Cornelius Cinna Conſul cū Cn. Octauio fuit poſt Syllæ Conſulatū à quib. bellū Octauianum commotum eſt, cuius meminit Cic. li 2. de Nat. deor.*

Lege Plutarchum in Sylla, Appi. li. 1. Liu. 79. & 8. Velleium, Flor. Eutrop. & alios. Partem Sertorius) *De Q. Sertorio Plutarchus in eius vita.* Coloniam Oſtienſem) *Hoc ſcribit Appianus li. 1. Plutarch. in Sylla, Liuius li. 79.* Antium & Ariciam) ἄντιον καὶ ἀρικίαν καὶ λανούβιον, *Appianus.* Nobiliſsimos quoſque.) *In his fuerũt tres Oratores Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius Caſar, de quibus Cicero in Bruto. Tũ quoque Octauius & Merula Conſules, Craſſus pater & filius, multiq́; alij interfecti: de quibus Appian. li. 1. Liuius 80. Lucan. li. 2. Velleus, & alij.* Cum Cinna tertium Coſ.) *Anno vrbis DCLXVII. quo C. Marius VII. Cinna iterũ Conſul fuit. ac Marius quidem initio Conſulatus Idibus Ianuar. deceſsit, Liuius libr. 80. Plutarchus in Mario. In eius locum ſuffectus eſt L. Valerius Flaccus, de quo libro ſeq.* Introducta per Marium fugit.) *Appianus ſcribit ſeruos, qui propoſita libertate ad Cinnam perfugerant, cum rapinæ atque cædis modum nullum facerent, ipſius iuſſu à Gallis trucidatos fuiſſe. Plutarchus tradit Sertoriũ ad quatuor millia ſeruorum, quos Marius in bello ſocios, in tyrannide ſatellites habuerat, interfeciſſe.* Cinna quartum Conſul.) *Cinna in quarto Cõſulatu Ancone ab exercitu ſuo lapidibus occiſus eſt, Liuius li. 83. Appianus 1. Plutarchus in Pompeio & alij.*

In Caput XX.

Septem millia tunc Ro.) *Eundem numerum edit Eutropius.* VII. *millia de exercitu Norbani cæſa tradit quoq; Plutar. Appianus vero ſcribit militum Norbani millia ſex, Syllæ LXX. cecidiſſe.* Fabius Adrianus)

drianus) *Adriani huius meminit Cicero Verr.3. vbi Aſconius ita ſcribit. Cinnanis temporibus cum* C. *Fabius Adrianus, vt alij aiunt, Legatus, vt alij putant, pro prætore, vel prætor, prouinciam obtineret Africã, Vticæ in prætorio ſuo viuus vſtus eſt, quod corrupto ſeruitio ciuitatis illius de principum nece conſpiraſſe diceretur. De eodem Liuius li. 86. Valerius li.9. ca.10.* Damaſippus prætor.) *Solus Appianus hunc prætorem Brutum nominat, quem Liuius li. 86. Velleius 2. Valerius li.9. cap.2. L. Damaſippum nominãt. Cicero quoq; ep.21. li 9 ad Pætum ita ſcribit, Nam præter hunc C. Carbonem (Cn. Carbonem vulgo corruptè legitur) quem Damaſippus occidit, ciuis è Rep. Carbonũ nemo fuit.* Q. Metellus Carrinatis cop.) *Q. Metellus Pius Carrinatem legatum ad Aeſini, quẽ Appianus* ἀισῖνον ποταμὸν *appellat, fudit. Apud Plutarchum in Pompeio eſt* ἄρσις ποταμὸς, *corruptè vt opinor: ad quem Carbonis equitatum in fugam coniectũ ſcribit.* Apud Sacriportum) *De victoria Syllæ apud Sacriportum Liuius li. 87. Velleius li. 2 Florus li.3. cap.21. Marius iunior, Setio à Sylla occupato, prope caſtra poſuit, cumq; cedendo ad Sacriportũ veniſſet, aciẽ inſtruxit, vt ſcribit Appian. qui Sacriportum* ἱερὸν λιμένα *vocat. Plutar. in Sylla prælium hoc ad Signium commiſſum fuiſſe ait. Signiũ & Setium finitima oppida inter viã Latinam & Appiam collocat, Strabo lib 5.* Cæſa ſunt XXV. millia) *XX. millia partis aduerſæ hoc prælio ſe interfeciſſe Syllã ſcripſit, auctore Plutarcho, idemq; numerus eſt apud Eutropium.* Metellus Norbani agmen) *Hoc prælium commiſſum fuiſſe apud Fauẽtiam, ſcribit Velle-*

ius. Lucullus cũ à Quinctio) *Vulgo mẽdosè Quinto legitur. De victoria M. Luculli apud Fidentiã Velleius & Plutarc. in Sylla.* Pluſquam decẽ millia) ὀκτακισχιλίους ἐπὶ μυρίοις *Plutar.* Cũ Lamponio) *Lamponij nomen in Oroſii libris variè deprauatũ fuit, ſed apud Liuiũ, Appian. Plutar. Florũ & Eutrop. recte legitur. De pugna ad portã Collinã cum Lamponio Lucano & Teleſino Samnite lege etiã Velleiũ.* Ad horam diei nonã) σχεδὸν εἰς ὥραν δεκάτην ἤδη τῆς ἡμέρας καταστρεφούσης, *Plutarchus.*

In Caput XXI.

Tria millia hominum) *In vno manuſcripto eſt,* IIII *millia fortaſſe pro,* VI. *millia, errore manifeſto & vulgari. Nam Auguſtinus de Ciuit. dei li.3. ca.28.* VII. *millia edit, Liu. li 88* VIII *millia, Plut in Sylla* ἑξακισχιλίους, *Valerius li.9. ca 2. quatuor legiones. In meo Floro manuſcripto ita legitur, Quatuor millia deditorum inermium ciuium in villa publica interfici iuſſit cum vulgo mendosè legatur in via publica. quod mendũ è Liuiana epitoma Sigonius quoque ſuſtulit.* Q. Catulus palam) *Palã, additur quoque in Diaconi additionibus ad Eutropiũ Caterum pro Q. Catulo Plutarchus C. Metellũ habet.* L. Furſidio) *Huius meminit Florus, quẽ Plutarchus* ἀφίδιον *appellat.* Prima proſcriptio LXXX. hominũ fuit) *Vulgo contra veterum librorum auctoritatem legunt,* LXXX. *milliũ hominũ. Plutarc. in Sylla,* ὁ δ' οὖν σύλλας εὐθὺς ὀγδοήκοντα προέγραψεν. *Sic enim legendũ, non* προσέγραψεν, *vt eſt impreſſum.* M. Marium) *M. Mariũ pratorem, nominat Valerius lib.9. ca.2.*

ca 2. Mariū ducis ipſiusfratrem, Florus de crudeli eius interitu Lucanus.li.2. P.Lætorius) *Huncputo eſſe illū, quem Sylla Cōſul cum Mario ſeniore proſcripſit, quemq́; appianus* λαιτώριον *nominat. Eſſe aūt ſcribendum, Lætoriū, non Lectorium cognoſcitur è libris græcorum, & antiquis Latinorū, itemq́; ex Faſtis Capitol. in quibus anno vrbis* CDXCVI. *eſt* M. LÆTORIVS M F M.N. PLANCIANVS *magiſter equitum cum Dictatore Q. Ogulnio Gallo. Valerius Maximus hunc non P. Lætorium, ſed M. Plætorium nominat. & in nonnullis Oroſii libris Lætorij prænomen cū nomine ipſo iungitur.* Cum Teleſino) *Idem eſt in epitoma Liuiana. Sed alij aliter de Marij morte ſcripſerunt, vt eſt apud Velleiū.* A Coſſura inſula) *Coſſura, non Coſyra eſt in manuſcriptis duobus: nam in vno mendosè Corſica legitur, ſicut in epitoma 89. Corcyra. Appianus,* κάρβονα δ' ἐκ λιβύης ἐς σικιλίαν μὲ πολλῶν ἐπιφανῶν, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἐς κοσσύραν νῆσον ὑποφεύγοντα, πέμψας τινὰς ὁ πομπήϊος συνελάμβανε. *id eſt, Carbonem ex Africa in Siciliā multis nobilibus comitatum, atq; inde in Coſſuram fugientem Pompeius ſubmiſsis quibuſdam comprehendit. In lapidibus Capitol extant nauales triumphi Ser. Fuluij Nobilioris, & M. Aemilij Pauli de Coſſurenſibus & Pœneis an.* CDXCIX. Hiertam Numidæ regem) *Hiertā habēt omnes libri manuſcripti, eundemq́; antiquus meus Eutropius Hierdā nominat, cū impreſsi Hiarbā, Plutarchus* ἰάρβαν, *epitoma Hierā edat.*

In Caput XXII.

Creatis itaq; P. Seruilio) *P. Seruilius Vatia, &*

Ap. Clau-

Ap.Claudius Pulcher Conſules fuerũt anno DCLXXIII. *iiſq́; Conſulib.creatis Sylla Dictatura ſe vltro abdicauit. Appianus libro 1. Plutarchus in Sylla.* Aut Crixi) *De Crixo gladiatorum duce infra capite vlt. dicemus.In impreßis vulgo male, aut Craßi,legitur.* Sylla mortuo Lepidus) *M. Aemilius Lepidus & Q.Lutatius Catulus Coß fuerunt an vrbis* DCLXXV. *de quibus Salluſt libr.1.hiſt. Res populi R M.Lepido, Q. Catulo conſulibus militiæ & domi geſtas compoſui. De diſſenſione horum conſulum Cicero catil. 3. Liuius li.90.Appianus 1. Plutar. in Sylla & Pompeio, Eutrop.alij.* Brutus in ciſalp) *Hic eſt M Iunius Brutus M Bruti,qui Cæſarem interfecit,pater, Plutarc. in Pompeio & Bruto.*

In Caput XXIII.

Anno ab V.C.DCLXXIII.) *Annũ intelligit, quo Lepidus & Catulus conſules fuerunt, quem nos iam* DCLXXV *.poſt Romam conditam nominauimus. iis vero coß. quatuor hæc bella exorta fuiſſe Eutrop. initio li.6.auctor eſt.* Sertorius ſiquidem) *De bello Sertoriano Appian.li.1.Plutarchus in Sertorio & Põpeio,Liu.li.90.& deinceps,Florus li.3.ca.22.Eutrop. li.6.& auctor de viris illuſtrib.* Domitius ab Hirculeio.) *Hirculeius eſt in noſtris manuſcriptis Oroſii, Eutropij & Flori libris. Hirculeium quæſtorẽ nominat, Liuius lib 90 eundem Plutarchus in Sertorio intelligit his verbis,* δομίτιον ἢ καλούσιον *(fortaſſe* καλουῖνον*)* ἀνθύπατον ὄντα τῆς ἑτέρας ἰβηρίας διὰ τοῦ ταμίου καταγωνισάμενος. *Meminit ibidem Plutarchus Thoranij legati Metelli, quem Sertorius cũ exer-*

exercitu cacidit. In meo etiam Floro manuſcripto legitur, cum hinc Domitius & Thorius, inde Hirculeiũ praluderent. vbi impreßi habent, cum hinc Domitius & cohortes. Manilius procos.) *Manlius in cateris. Apud Plutarchum eſt,* ὥστε λεύκιον μὲν λόλλιον ἐκ τῆς περὶ ναρβῶνα γαλατίας ἐλθεῖν αὐτῷ βοηθόν. *vbi Sigonius legit,* ὥστε λεύκιον μανίλιον. Apud Pallantiam) *In alijs eſt, Polentiã, mendosè. De Pallantia Strabo li.8. de Pallantinis Plinius li.3 ca.3. De Lauronis excidio Plutarchus & Appianus.* Reliquũ agmen Lauron.) *Plutarchus aliter in Sertorio, ſcribens ipſum Lauronenſibus peperciſſe, eosq́; dimiſiſſe.* Non proconſule) *Lege Plutarchum in Pompeio.* Hirculeius cum Metello) *De Metelli victoria contra Hirculeium Liuius li.91. Frontinus lib.2. Stratagem.* Memmius quæſtor) *Memmium in agro Seguntino interfectum ait Plutarchus in Sertorio. De Memmio quaſtore Pompeij Cicero pro Balbo.* Perperna.) *Perperna, non Perpenna, ſcribi debere teſtimonio ſunt Faſti capitolini, in quibus anno* DCLXI. *cum Claudio Pulchro conſul M.* PERPERNA *comparatur, idemq́; à Dione li. 41.* περπέρνας *appellatur. vnde non eſt dubium quin apud Plutarchum & Appianum librarij pro Perperna ſubſtituerint* περπένναν. *cum præſertim in Appiani Iberica ab Henr. Stephano edita Perperna hic, quo de agimus* περιπέρνας *appelletur.* Sertorius decimo demum an. *In Eutropij libris ſcriptum eſt, Sertorium octauo decimo anno à ſuis occiſum eſſe. ſed Caſpinianus rectè corrigit octauo demum anno. Nam & Appinianus de re geſta cum Sertorio ita ſcribit,* λοιπὸν δὲ ἐστὶ τῶν συλλείων

λείων ἔργων τὸ σερτωρίου γενόμενον ὀκτάετες. *Ac Sertorius quidē octauo ſui ducatus anno interfectus, bellum vero decimo confectum fuit, auctore Liuio li. 96.* Macedonicū bellum Claudius) *Hic eſt App. Claudius Pulcher, quē Conſulem cū P. Seruilio fuiſſe diximus ca. ſuper. de re ab eo geſta, Liuius lib. 91. Eutrop. 6.* Vnde cum animo æger, & curis) *Hæc lectio eſt in omnib. noſtris manuſcriptis. cuius loco in alijs impreſſis corruptè legitur, Vnde cum hac animo gereret, curis circunſeptus &c.* Succeſſor Scribonius) *C. Scribonius Curio, qui cū Cn. Octauio Cō ſul fuit anno* DCLXXVII. *Ap. Claudio in Macedonia ſucceſſit, Eutr. li. 6. Liu. li. 92. & 95. Triumphi Curionis è Macedonia meminit Cicero in Piſonem.* P. Seruilius ex Conſule) *De Seruilij Conſulatu dictū eſt ſupra. Ex conſule, id eſt Conſulatu iam perfunctum miſſum ad Ciliciam & Pamphyliam ſcribit etiā Eutrop. Ex conſule, ἀπὸ ὑπάτων, in græca Digeſtorum præfatione dicitur.* Phaſelim euertit) *Phaſelidis nomen vulgo corruptum eſt. Dionyſius,*

Ἄλλαι δ᾽ ἑξείης παμφυλίδες εἰσὶ πόληες
Κώρυκος πέργη τε, καὶ ἠνεμόεσσα φάσηλις.

Salluſt li. 1. hiſtor. res à Seruilio geſtas deſcribens, Ad Olympum atq; Phaſelida item, ad corycū dixit, auctore Priſc. li. 15. Cicero Verr. 5. Phaſelis illa quā cepit P. Seruilius, non fuerat vrbs ante Cilicum, atq; prædonū, &c. Coſconius procoſ.) *De rebus a Coſconio geſtis Eutrop. li. 6. vbi libri ei Cnei prænomen dant, perperā, vt opinor: eſt enim hic C. Coſconius, cuius literis planum factum fuit, legionem eſſe à Bulbo ſolicitatā in Illyrico, vt teſtatur Cicero pro Cluētio.*

In

In Caput XXIIII.

Anno ab V.C. DCLXXIX.) *Eutropio hic annus eſt DCLXXVIII. alijs DCLXXX quo Cōſules fuerunt, M. Terētius Varro Lucullus, & C. Caßius.* Gladiatores LXXIIII.) *Eundem numerū habet Liuius & Eutrop. Appian.* μονομάχους ἑβδομήκοντα, *Plutarch. in Craſſo* ὀγδοήκοντα δυοῖν δέοντας. Crixo & Oenomao) *Ita hos duces nominandos eſſe non modo Appianus, verū etiā libri vetuſti probant.* Clodij prætoris) *Claudium Pulchrum legatum habet Liuius li. 95. Clodium Glabrum Florus li. 3. ca. 20.* κλώδιον ϛρατηγὸν *Plutarchus.* In exequijs captiuæ.) *Appianus* ὁ δὲ σπάρταχος τριακοσίους ῥωμαίων αἰχμαλώτους ἐναγίσας κρίξῳ δυόδεκα μυριάσι ῥωμαίων πεζῶν ἐς ῥώμην ὑπήγετο. *Spartacus, vbi trecētos captiuos Roman. Crixo inferias miſit, cū CXX. millibus peditum Romanorum ad vrbem contendit. Hinc Florus, Defunctorum prælio ducum funera imperatorijs celebrauit exequijs, captiuoſq́ circa rogū iußit armis depugnare.* Gellius Crixum) *Crixum circa Garganum mōtem oppreſſum fuiſſe, Appianus ſcribit. à quo & Plutarcho plura pete.* Ad caput Silari) *De Silaro qui & Silaris dicitur Strabo libro quinto extremo, Plinius li 3. ca. 03. & lib. 3. cap. 5. De numero interfectorum Liuius lib. 97.*

PAVLI

PAVLI OROSII ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM

LIBER SEXTVS.

Vnum eſſe deum tam gentilium quàm Chriſtianorum iudicio.

CAPVT I.

OMNes homines cuiuſlibet vel ſectæ, vel vitæ, vel patriæ ita ſemper ad proſpectũ prudentię naturali bono erigun tur, vt oblectamento corporis rationale mentis, & ſi non actu præferant, iudicio tamen præferendum ſciant. Quæ mens ratione duce illuſtrata in medio virtutum, quibus genuino fauore, quamuis vitijs inclinetur, aſſurgit, ſcientiam dei quaſi arcem proſpicit. Deum enim quilibet hominum contemnere ad tempus poteſt, neſcire in totum non poteſt. Vnde quidam dum in multis deum credũt, multos deos in diſcreto timore finxerunt. Sed hinc iam vel maxime cum auctoritate veritatis operante, tum ipſa etiam ratione diſcutiente diſceſſum eſt. Quippe cum & philoſophi corũ, vt de

vt de noſtris ſanctis ſileam, dum intento mentis ſtudio quærunt, ſcrutanturque omnia, vnum deum auctorem omnium repererunt, ad quem vnum omnia referuntur. vnde etiam nunc pagani, quos iam declarata veritas de contumacia magis quàm de ignorantia cõuincit, cum à nobis diſcutiuntur, non ſe plures deos ſequi, ſed ſub vno deo magno plures miniſtros venerari fatentur. Reſtat igitur de intelligẽtia veri dei per multas intelligendi ſuſpiciones confuſa diſſenſio, quia de vno deo omnium penè vna opinio eſt. Hucuſque humana ſcrutatio, etſi cum labore deliberare potuit: at vbi ratiocinatio defecit, fides ſubuenit. Niſi enim crediderimus, nõ intelligemus. Ab ipſo audias, ipſique deo credas, quod verum velis ſcire de deo. Itaque idem vnus & verus deus, in quem omnis, vt diximus, & ſi ex diuerſis opinionibus ſecta concurrit, mutans regna & diſponens tempora, peccata quoque puniens, quæ infirma ſunt mundi elegit, vt confundat fortia, Romanumque imperium aſſumpto pauperrimi ſtatus paſtore fundauit. Hoc per reges & conſules diu prouectum, poſtquam Aſiæ, Africæ atq; Europæ potitum eſt, ad vnum imperato-

rem, eundemque fortiſsimum & clementiſsimũ, cuncta ſui ordinatione congeſſit. Sub hoc imperatore, quem omnes fere gentes amore & timore permixto iuſtè honorarent, deus verus, qui ſuperſtitiõe ſolicita ab ignorantibus colebatur, magnum illum intelligentiæ ſuæ fontem aperuit, promptiuſque per hominem docturus homines filiũ ſuum miſit operantem virtutes, quæ pręcellerent hominem, coarguentemque dæmonas, quos aliqui deos putauiſſent, vt qui ipſi tanquã homini non crediſiſſent, operibus tanquam
dco * dei crederẽt, deinde, vt in magno ſilentio ac pace latiſsima inoffenſe & celeriter noui nominis gloria, & annuntiatæ ſalutis velox fama percurreret, vel etiam, vt diſcipulis eius per diuerſas gentes euntibus, vltroque per cunctos ſalutis dona offerentibus, obeundi ac diſſerendi, quippe Romanis ciuibus inter ciues Romanos, eſſet tuta libertas. Quod ideo commemorandũ putaui, quia hic ſextus libellus vſque ad Cæſarem Auguſtum, de quo hæc dicuntur, extenditur. Quod ſi aliqui hanc lucidiſsimam rationem irritam putant, ſuiſque dijs potius aſsignant, quos primum prudentia elegerint, deinde præ-

cipuo cultu inuitarint, vt ſibi per eos ampliſsimum hoc pulcherrimumque imperium conderetur: ſic enim iactitant, quia ipſi optimo genere ſacrorum emeruerint præcipuum deorum fauorem, quibus ademptis vel prætermiſsis, diſceſſerint omnes adytis ariſque relictis dij, quibus imperium hoc ſteterat: vnde quamuis reuerẽtia ſanctitatis tuæ multa fortiſsimè veriſsimeque diſſeruerit, tamen & mihi locus exigit, vt pauca ſubijciam. Si Romani colendo deos emeruerunt fauorem deorũ, & non colendo amiſerunt, vt ipſe Romulus parẽs Romæ inter tot mala ab ipſo ortu ſuo ingruentia ſaluus eſſet colendo quis meruit? An Amulius auus, qui expoſuit ad necem? An pater, qui incertus fuit? An Rhea mater ſtupri rea? An Albani parentes, ipſa quoque ab initio Romani nominis germina perſequentes? An tota Italia, quæ per quadringentos annos dum audere potuit excidio eius inhiauit? Nõ, inquiunt, ſed dij ipſi, quia ſe colendos ſciebant, futuros cuſtodiere cultores. Ergo præſcij ſunt. Si præſcij ſunt, cur hoc imperium inter tot annorum ſæcula eo potiſsimum tempòre ad ſummam potentiæ arcem perduxerunt, quo ſe ille naſci inter

homines atque agnoſci vt homo voluit, poſt huius nomen & ipſi pro nihilo contempti ſunt, & cum vniuerſo mundo etiam illi, quos ipſi prouexerant, cucurrerunt? Sed humiliter obrepſit, inquiunt, & latentur intrauit. Latentis & humilis vnde tam celebris fama? tam indubitata fides? tam manifeſta potentia? Signis quibuſdam & virtutibus mentes hominum ſuperſtitione ſolicitas cepit & tenuit. At hæc ſi potuit homo, dij magis poſſe debuerunt. An quia ille hanc potẽtiam à patre ſibi traditam prædicabat, peruentum eſt aliquando ad intelligentiam illius noti & ignoti dei, quam apprehendere, vt dixi, nemo niſi per ipſum poteſt? Nec quiſquam poteſt niſi qui toto ſe perſpecto ac deſpecto, conuerſus ad ſapientiam dei omnem quærendi ratiocinationem tranſtulerit ad credendi fidem. Veruntamen breuiter diſcutio: Dij iſti, quos tantos ferunt, vt Romanam Rempub. & propitij prouexiſſe, & auerſi afflixiſſe videantur, eo certè tempore, quod palam conſtat, quo naſci Chriſtus voluit, & annuntiari gentibus cœpit, deuotiſsimè atque intentiſsimè colebantur. Ita illi conſulentes & ſibi & cultoribus ſuis, non potuerunt

runt vel reprimere, vel repellere ſuperſtitionem eius, propter quam ſpernendos ſe cultoresque ſuos deſtituendos viderent: quanquam ſi ab inuitis danda venia, nec deſerendi fuerunt, ſi à voluntarijs ſeruanda præſcientia, nec prius fuerant adiuuandi. Hoc factum eſt, inquiunt: nam excitauimus gentes, accendimus reges, inſtituimus leges, diſpoſuimus iudices, præparauimus pœnas ſupplicijs & crucibus, orbẽ totum ſcrutati ſumus, ſi quo modo Chriſtianum nomen & cultus vniuerſo mundo poſſet abradi. Hoc eatenus factum eſt, donec fœcunda crudelitas eouſque inter tormenta ac per tormẽta proficeret, quan diu ipſum regium culmen, per quod ſolũ prohiberi potuerat, occuparet. Et quid poſtea conſecutum eſt? Imperatores, inquiunt, Chriſtiani ceſſare ſacra, & claudi templa iuſſerunt, atque ideo exceſſere omnes adytis, ariſque relictis dij, quibus imperium hoc ſteterat. O quãta & quàm inoffenſa lux veritatis eſt, ſi non aduerſus eam vltro ſeſe offerentem imbecilli infœliciter oculi clauderentur. Si Chriſtiana fides per multa retro tempora ſęuientibus vndique aduerſum ſe gentibus, regibus, legibus, cædibus, crucibus ac mortibus

reprimi nullo modo potuit, immo vt dixi, inter hæc & per hæc creuit, cultus autem idolorum iam quodam modo ex ſe deficiens ac ſibi erubeſcens ad vnam clementiſsimã iuſsionẽ ſine vllo pœnali terrore ceſſauit, cui dubium eſt, hoc per iſtius intelligentiæ demonſtrationẽ de creatore ſuo tandẽ innotuiſſe creaturæ, quod illa eatenus per varias ratiocinationes mẽtis intentæ quamlibet alijs offuſcata quæſierit, ac per hoc ſtatim amori eius, quem etiam ignorans dilexerat, inhæſiſſe? Nec igitur mirum eſt, ſi in magna familia inueniuntur aliqui ſerui, qui conſuetudine, laſciuiaque ſeductorum aſſuefacti, patientia domini ſui ad contẽptum ipſius abutãtur. vnde & merito deus vel ingratos, vel incredulos, vel etiã cõtumaces varijs correptionibus arguit: quod ſemper vtique fatendum eſt, tunc tamen præcipue, quando adhuc per vniuerſum mundum nulla erat eccleſia, quæ interuentu fidelium precum meritas mundi pœnas, iuſtumque iudicium dei, exorata ipſius clementia, temperaret. vnde etiam hæc, quæ mala hominibus videntur qualiacunq; ſunt, grauiora ſine dubio omnia fuerunt, ſicut ipſo, quo cœpta ſunt ordine, probabuntur.

tur. Bellum Mithridaticum, vel, vt verius dicam, belli Mithridatici clades multas ſecum inuoluens prouincias tracta & protenta per quadraginta annos fuit. Nã ſexcenteſimo ſexageſimo ſecundo (vt dixi) anno ab vrbe condita, quo etiam primum ciuile bellum ceperat, inardeſcens, conſulatu Ciceronis & Antonij, vt verbis poetæ optimi loquar, Barbarico vix conſummata veneno eſt. Sed in his temporibus, triginta gerendi belli inueniũtur anni. Qualiter autem XL. à pleriſque dicti ſint, non facilè diſcernitur.

Proſequitur hic bellũ Mithridaticum, quod Sylla confecit.

CAPVT II.

IGitur Mithridates rex Ponti atq; Armeniæ, poſtquam Nicomedem Bithyniæ regem amicum populi Romani regno priuare molitus eſt, atque à ſenatu monitus, ſi facere tentaret, bellum ſibi à populo Romano inferendum fore, iratus Cappadociam continuo peruaſit: atq; expulſo ab ea Ariobarzane rege, cunctam prouinciam igni ferroque vaſtauit. Bithyniam deinde pari clade corripuit, Paphlagoniam ſimili exitu afflixit, pulſis ex ea Pylæmene & Nicomede regibus.

Pòſt cum veniſſet Epheſum, crudeli præcepit edicto, vt per totam Aſiam quicunque inuenti eſſent ciues Romani, ſub vna die omnes necarentur. Et factum eſt. Nec explicari aut comprehendi vllo modo verbis poteſt, quæ tunc multitudo Romanorum ciuium cæſa ſit, quis mœror plurimarum prouinciarum, quis gemitus occidendorum pariter atque occidentium fuerit, cum ſinguli quique aut prodere innocentes hoſpites & amicos, aut ipſi periclitari pœna hoſpitum cogerentur. Archelaus quoque dux Mithridatis cũ centum viginti millibus peditum atque equitum in Achaiam præmiſſus, Athenas cunctamque Græciam partim vi, partim deditione obtinuit. Sylla cui poſt conſulatum Mithridaticum bellum obuenerat, Archelaum apud Piræum Athenienſium portum ſeptemplici muro communitum diu obſedit, ipſam Athenienſium vrbem vi cepit, ac poſtea iuſto prælio cùm Archelao conflixit. Centum & decem millia de exercitu Archelai interfecta, vix decem millia ſuperfuiſſe referuntur. Comperta clade Mithridates lectiſsima ſeptuaginta millia militum Archelao in ſubſidium miſit ex Aſia. Secundo prælio XV. millia

millia ex his interfecta ſunt, ibique Diogenes Archelai filius trucidatus eſt. Tertio bello omnes copiæ quas Archelaus habebat, extinctæ ſunt. Nam viginti millia militum eius in paludem pulſa, cũ Syllæ fidem implorarent, inſatiabili victoris ira interfecta ſunt, totidemque alia in flumen coacta ac necata, reliqui miſerorum paſsim trucidati ſunt. Porrò autẽ Mithridates in Aſia nobiliſsimarum vrbiũ principes occidere, bonaque eorum publicare animo intenderat. Cumq; iam M D C. ita interfeciſſet, Epheſij exemplum verentes, excluſo præſidio eius, portas obiecerunt. Similiter Smyrnæi, Sardi, Colophonij, Trallianique fecerunt. Perturbatus Mithridates, per Archelaum ducem ſuum cum Sylla de pace pepigit. Interea Fimbria Marianorum ſcelerum ſatelles, homo omnium audaciſsimus, Flaccum conſulem, cui legatus ierat, apud Nicomediam occidit: ac mox arrepto exercitu Mithridatis filium ex Aſia ad Miletopolim fugans, ſtationem regis inuadit, ipſumque Pergamo pellit, fugientemque inſecutus apud Pitanam obſedit: & profecto cepiſſet, ſi L. Lucullus ciuilib. diſcordijs curam reipub. prætuliſſet, eumque mari coarta-

re obiecta claſſe voluiſſet. Inde Fimbria Ilienſibus iratus, à quibus pro Syllanę partis ſtudio obiectu portarū repulſus videbatur, ipſam vrbem Ilium, antiquam illam Romæ parentem funditus cæde incēdioque deleuit. Sed eam Sylla continuo reformauit. Idem Fimbria apud Thyatira cum ab exercitu Syllæ obſideretur, deſperatione adactus, in templo Aeſculapij manu ſua interſectus eſt. Fannius & Magius de exercitu Fimbriæ profugi, Mithridati ſeſe adiunxerunt: quorum hortatu Mithridates cum Sertorio per legatos in Hiſpaniam miſſos, fœdus pepigit. Sertorius ad eum Marcum Marium firmandi fœderis cauſa miſit. Quem rex apud ſe retentum, breui ducem fecit in locum Archelai, qui ſe ad Syllā cum vxore liberiſque contulerat. Marius & Eumachus duces à Mithridate aduerſus Lucullum miſsi, magno exercitu breui congregato, cum P. Rutilio apud Chalcedona congreſsi ſunt, eumque cum plurima exercitus ipſius parte ceciderunt. Lucullus Mithridatem Cyzicenos obſidētem, foſſa cinxit: eumque quod faciebat, pati compulit: atque ad ipſos Cyzicenos, vt bono animo eſſent, nuntium miſit vnum

ex

ex militibus nandi peritum: qui duobus vtribus ſuſpenſus, mediam ipſe regulam tenens, plantiſque ſubremigans, ſeptem millia paſſuum tranſmeauit. Mithridates inopia laborans, partem copiarum inſtructam armis, domū abire præcepit: quam Lucullus excipiens, vniuerſam diſperdidit. Nam amplius quàm quindecim millia hominum tunc interfeciſſe narratur. Tunc etiam Fannius, qui ſe Mithridati iunxerat, & Metrophanes regius prætor, è Mamerco victi, cum duobus millibus equitum in Mœſiā profugerunt: atque inde in Mæoniam digreſsi, in colles campoſq; Inarimos inciderunt. vbi nō ſolum montes vſti, vel ſaxa quaſi quadam fuligine offuſcata cernuntur, verumetiam campi ambuſto ſolo ſqualidi, per quinquaginta millia paſſuum, ſine vllo ignis vel fornacis indicio & pendulo in profundum cinere putres iacent. Tribus etiā locis torridæ voragines oſtenduntur, quas Græci phyſas vocant: in quibus diu oberrantes, inopinatis tandem periculis exempti ſunt, & clam in regis caſtra venerūt. Deiotarus rex Gallogræciæ, præfectos regis bello trucidauit. Interea Mithridates apud Cyzicū eadē mora, qua obſide-

bat

bat obſeſſus, in magnam penuriam peſtilentiámque exercitum ſuum coartauit. Nam plus quàm trecēta millia hominum fame & morbo in eadem obſidione amiſiſſe fertur: ipſe cum paucis arrepta naui clam fugit è caſtris. Lucullus incruento milite ſpectator cladis alienæ, nouum genus victoriæ adeptus eſt: moxque Marium adortus, vicit fugauitque. In quo prælio plus quam vndecim millia Marianorum militum interfecta referuntur. Lucullus poſtea cùm eodem Mario nauali prælio congreſſus, triginta & duas naues regias, & complures onerarias, aut demerſit aut cepit. Multi ibi ex his quos Sylla proſcripſerat, interempti ſunt. Marius poſtera die de ſpelunca, vbi latebat, extractus, meritas hoſtilis animi pœnas luit. Eodem vero Lucullus impetu Apamiam vaſtauit, & ſub monte Olympo Pruſam munitiſsimam ciuitatem captam expugnatamque diripuit. Mithridates aduerſus Byzantium inſtructa claſſe nauigans, tempeſtate correptus, octoginta roſtratas naues perdidit. Ipſe cum quaſſata iam naui mergeretur, in myoparonem Seleuci piratæ, ipſo pirata iuuante, tranſiliuit. Inde Sinopem, ac poſt Amiſum cum magna

gna difficultate peruenit.

De Catilinæ inceſtu, & Lucullorum aduerſus Beſſos, Mithridatem, & Tigranem, cæterosq́; bellis.

CAPVT III.

EOdem anno apud Romam Catilina inceſti accuſatus, quod cũ Fabia virgine Veſtali commiſiſſe arguebatur, Catuli gratia fultus euaſit. Lucullus Sinopen expugnaturus obſederat. Hanc Seleucus archipirata & Cleochares ſpado, qui præſidij cauſa præerant, expilatam atque incenſam reliquerunt. Lucullus miſerorũ hoſtium inteſtina clade permotus, celeri occurſu immiſſum reſtinxit incendium. Ita miſera ciuitas, verſa vice hoſtium ſociorumque, vnde defendenda, diſperdita, & vnde diſperdenda, ſeruata eſt. At vero M. Lucullus qui Curioni in Macedonia ſucceſſerat, totam Beſſorum gentem bello appetitam, in deditionem recepit. Eodem tempore Metellus Siciliæ prætor, cũ fœdiſsima illa C. Verris prætura Siciliam afflictam inueniſſet, maximè * Pyrganione archipirata nefarijs prædis & cædibus dilacerante, qui pulſa claſſe Romana, Syracuſanum portũ obtinuerat, quem mox nauali terreſtrique prælio comminutum, Perganione.

Sicilia

Sicilia decedere compulit. Præterea Lucullus tranſgreſſus Euphratē & Tigrim, apud Tigrano certam vrbem cum Mithridate & Tigrane cōgreſſus, paruiſsima ſuorum manu magnū hoſtium numerū occidit. Nam triginta millia hominum in eo bello cæſa referuntur. Tigranes vix CL. equitibus comitatus aufugit, diademate & tiara ne agnoſceretur abiectis. Tunc ad Lucullum totius pene orientis ſupplices venere legati. is imminēte hieme, per Armeniam in Meſopotamiam regreſſus, Niſibin vrbem illis in locis tunc inclytā expugnauit & cepit.

De bello Pyratico & Cretico, deq́ re cum Mithridate à Pompeio geſta.

CAPVT IIII.

IIſdem diebus piratæ per omnia ſparſi maria, etiam non tantum intercipientes nauium commeatus, ſed etiam inſulas prouinciasq́ue vaſtantes, impunitate ſceleris & auiditate prædæ vulgo ſeſe aſſociantibus, in immenſum augebātur. quos Cn. Pompeius poſt multam quidem vaſtationem, quā terra marique diu egerant, mira tamen celeritate compreſsit. Eodem tempore Cretam inſulam per biennium Metellus euertit, diuturnoque bello domitam

mitam in poteſtatem redegit, legesq́; Minois Romanis legibus permutauit. Pompeius poſtea ſucceſſor Luculli, in minori Armenia iuxta montem Daſtracũ caſtra regis obſidione concluſit. Rex cum omnibus copijs, eruptione per noctem facta, inſuper etiam perſequentem bello repellere ſtatuit. Pompeius fugientes perſequi intendit. Itaque bellum nocte cõmiſſum eſt. Luna tunc orta, à tergo Romanis erat. Regij longitudine vmbrarum proximitaté hoſtium rati, cuncta in irritum tela fuderunt. Romani veluti inermes poſtea aggreſsi, ſine labore vicerunt. Nanq; de exercitu regio quadraginta millia cæſa vel capta ſunt. Romani vulnerati mille, vix aũt quadraginta interfecti. Rex inter tumultus belli fuga lapſus, adiutus etiam beneficio ſubluſtris noctis, euaſit: relictusq́; ab omnibus amicis, philoſophis, ſcriptoribus rerũ vel carminum, ac medicis ſolus per deuia equũ manu trahens, atq; ad omnes nocturnos ſtrepitus trepidãs, in quoddam caſtellum diuertit, atque inde in Armeniam perrexit. Pompeius regem inſecuturus, inter duo flumina quæ ab vno monte diuerſis ſpecubus exoriuntur, hoc eſt, Euphratem & Araxem, vrbem Nicopolim

polim ſenibus laſsis & ægris volentibus condidit. Oranti Tigrani veniam dedit. Exercitum Orodis Albanorũ regis, præfectosque eius ter prælio vicit: poſtea epiſtolas Orodis & munera cum Albinis pace inſtauranda libenter accepit. Artoçem regem Iberiæ bello fudit, totamque Iberiam in deditionem accepit. Inde cum Armeniam, Colchos, Cappadociam & Syriam ordinatis rebus compoſuiſſet, promoués de Ponto in Parthiam, ad Ecbatanam vrbem caput Parthici regni quinquageſimo die venit.

Quod Mithridates filios ac amicos peremerit, ipſeq́ viciſſim à filio peremptus ſit.

CAPVT V.

IN Boſphoro Mithridate cerealia ſacra celebrante, terræmotus adeo grauis repente exortus eſt, vt magna clades ex eo vrbium atque agrorum ſecuta narretur. Eodem tempore Caſtor Mithridatis pręfectus, qui Phanagorio præerat, interfectis amicis regijs arcẽ occupauit, & quatuor Mithridatis filios ad præſidia Romana tranſmiſit. Mithridates accẽſus ira, in ſcelera exarſit. Nam complures tunc amicos ſuos, & Exipodram filiũ ſuum interfecit, cum antea iam alium Macharem nomine

nomine parricidio trucidaſſet. Pharnaces alter filius eius,exemplo fratrum territus,exercitum ad perſequendũ ſeſe miſſum, ſibi conciliauit,& mox aduerſus patrem duxit. Mithridates diu ex altiſsimo muro filium fruſtra precatus, vbi inexorabilem vidit, moriturus exclamaſſe fertur:Quoniam Pharnaces,inquit,mori iubet,vos ſi eſtis dij patrij,precor,vt quandoq; & ipſe hanc vocem à liberis ſuis audiat. Statimque deſcendens ad vxores, pellices ac filias ſuas, venenum omnibus dedit. Quod cum ipſe nouiſsimus hauſiſſet, nec tamen propter remedia, quibus vitalia ſua aduerſus noxios ſuccos ſæpe obſtruxerat, veneno confici poſſet, fruſtraque ſpatiaretur,ſi quo tandem modo infuſa peſtis per venas vegetatione corporis acta diſcurreret, Gallum quendam militem iam fracto muro diſcurrentẽ inuitauit, eiq; iugulum præbuit. Hunc exitũ vitæ Mithridates habuit,nobiſque ſententiæ ſuæ fortiſsimum argumẽtum reliquit, homo omnium, vt ferunt, ſuperſtitioſiſſimus, annos natus ſeptuagintaduos, habens ſecum ſemper philoſophos, omniumque artium peritiſsimos. Si eſtis, inquit,dij patrij.Ita ille diu colendo,ac diu

quærēdo perſenſerat, hos nō eſſe certos deos, qui eſſe putabātur. Rex multę experientiæ atque æuo grauis, verum deum, ad cuius notitiam non niſi auditu per fidem venitur, non intelligebat. Hos autem falſos eſſe rationis ipſius luce peruiderat, aliud conſuetudini, aliud menti ſuæ tribuens. Si eſtis, inquit, dij, hoc eſt dicere, ego ſentiens eſſe ſuper hominem potentiorem ipſo homine poteſtatem, precandi neceſsitate motus, commendo diligentiam, & excuſo ignorantiam meam. Inuoco qui eſt, dum conuenio qui nō eſt. Quapropter cum dolore & timore conſiderandum eſt, qua pœna, quóue iudicio digni erunt, qui contra interdictū iam propalatæ & publicæ veritatis eos ſectantur & colunt deos, de quibus etiam illi iā tunc dubitare poterant, qui adhuc præter eoſdē ſcire nihil poterāt. Veruntamen breuiter conſulo, qualia tunc toto orienti tempora videbātur, cum per quadraginta annos miſeræ nationes alternis tantorum ducum vaſtationibus terebantur: cum quæque ciuitas tantis concurſibus media ineuitabiliter periclitabatur, inde accenſura alterum, vnde alterum temperaſſet: hoc mox habitura ſuppli-

plicij, quod remedij ad tempus habuiſſet: cum trepidæ diuerſarum prouinciarum legationes inter ſuccedentes Romanorum duces, & truculentiorem notitia Mithridatem, alternis ad vtrũque, prout quenque ſors belli attollebat, incertis ſatisfactionibus transferebantur, augendo pericula quæ ſanabant. Nunc quid continuo Pompeius, & quidem Pompeius homo Romanorũ moderatiſsimus, per plurimas partes oriẽtis, finito Mithridatico bello egerit, paucis proferam.

De geſtu Pompeij in Syria, Phœnice & Iudæa, & coniuratione Catilinæ.

CAPVT VI.

ANno ab vrbe cõdita DCLXXXIX M. Tullio Cicerone, & C. Antonio conſulibus. Pompeius occiſi Mithridatis nũtio accepto, Syriã cœlen & Phœnicen bello aggreſſus, Ituræos primum Arabesq; perdomuit, vrbemq́ue eorum, quam Petrã nominant, cepit. Hinc ad Iudæos, quibus Ariſtobulus expulſo fratre Hyrcano primus ex ſacerdote rex præerat, atq; ad Hieroſolymam vrbẽ eorum Gabinium cum exercitu mittit. Ipſe continuo ſubſecutus, & à patribus vrbe ſuſceptus, ſed à plebe muro tẽpli repulſus, op-

pugnationem eius intendit. Id nō ſolum natura loci, verumetiam ingenti muro, foſſaque maxima munitum, cum alias aliis legiones, dies noctesque ſuccedere ſine requie cogeret, vix tertio menſe expugnauit. Tredecim millia ibi Iudæorum cæſa narrantur, cætera multitudo in fidē venit. Pompeius muros ciuitatis euerti, æquarique ſolo imperauit: & cum aliquātos principes Iudæorum ſecuri percuſsiſſet, Hyrcanum ſacerdotio reſtituit. Ariſtobulum captiuum Romam duxit. Hoc bellum orientis cū viginti & duobus regibus ſeſe geſsiſſe ipſe Pompeius pro concione narrauit. Interea coniuratio Catilinæ aduerſus patriam per eoſdem dies in vrbe habita ac prodita, in Etruria vero ciuili bello extincta eſt. Romæ cōſcij coniurationis occiſi ſunt. Sed hanc hiſtoriam agente Cicerone, & deſcribente Salluſtio, ſatis omnibus notam, nunc à nobis breuiter fuiſſe perſtrictam ſat eſt. Motus etiam in Pelignis ortus à Marcellis patre & filio, per L. Vettium proditus, patefacta Catilinæ coniuratione, quaſi ſucciſa radice compreſſus eſt: & de vtroque per Bibulum in Pelignis, per Ciceronem in Brutijs vindicatum eſt.

Cæſar

Cæſar quas prouincias ſortitus, quomodo Heluetios & Belgas domuerit.

CAPVT VII.

ANno ab vrbe condita DCXCIII. C. Cæſare & L. Bibulo conſulibus, lege Vatinia Cæſari tres prouinciæ cum legionibus ſeptem in quinquennium datæ, Gallia tranſalpina & ciſalpina & Illyricus. Galliam Comatam poſtea ſenatus adiecit. Hanc hiſtoriam Suetonius Tranquillus pleniſsimè explicuit, cuius nos competentes portiunculas decerpſimus. Heluetiorum animos fortiſsimæ Gallorum omnium gẽtis, ea vel maximè cauſa, quod perpetuo pene cum Germanis bello altercabantur, à quibus Rheno tantum flumine dirimuntur, Orgetorix quidam princeps gentis, ſpe totas inuadendi Gallias, in arma accenderat. Quo cæteri optimates correpto & ad mortem coacto, cohibere tamen ſemel animatas in prædã plebes nequiuerunt. Qui coniuratione facta ac die dicta, exuſtis vicis ac domibus ſuis, ne quod deſiderium ex ſpe reuertendi foret, profecti ſunt. Quos cum apud Rhodanum flumen obuios Cæſar habuiſſet, magno difficilique bello bis vicit, victosque ad deditionem coegit. Horum

 fuit,

ſuit, cum primũ progreſſa eſt omnis multitudo Heluetiorum, Tulingorum, Latobrogiorum, Rauracorum & Boiorum, vtriuſque ſexus ad CLVII. millia hominum. Ex his XL. & VII. millia in bello ceciderũt: cætera in terras propias remiſſa ſunt. Poſtea Cęſar contra Ariouiſtum regem, excitantem inuehentemque ſecum incredibiles Germanorũ copias, quibus nuper vniuerſos Galliarum populos ſe ſubegiſſe iactabat, apud Sequanos vicit. Cum aũt diu exercitus Cæſaris Germanorum multitudine & virtute perterritus pugnam detractaſſet, Ariouiſtus in Germaniã arrepta nauicula Rhenũ tranſuectus effugit, vxores eius duæ, totidemque filiæ captæ ſunt. Fuerunt autem in exercitu Ariouiſti, Arudes, Marcomani, Triboci, Vangiones, Nemetes, Edures, & Sucui. Pugna maximè grauis ex phalange Germanorum fuit, quã coacto in vnũ agmine, ſcutiſque ſupra capita contextis, ad irrumpendam Romanorũ aciem tuti vndique præſtruxerant. Sed poſtquam aliqui Romanorum militum agilitate audaciaque inſignes, ſupra obductam ſaliere teſtitudinem, ſcutisque ſingillatim, velut ſquamis reuulſis deſuper nudos

dos deprehenſorum detectorumque humeros perfoderunt, territi hoſtes nouo mortis periculo, terribilē diſſoluēre compagem. Exinde in fugam verſi, per quinquaginta millia paſſuum inſatiabiliter cęſi ſunt: neque conijci potuit numerus Germanorum, vel quantus pugnæ affuerit, vel quantus fuerit occiſorum. Poſt hæc Belgarum gens, quæ tertia pars Galliarum eſt, aduerſus Cæſarem exarſit. Quorum diſtributim copia hęc fuit. Bellouaci qui cæteris numero & virtute pręſtare viderentur, habuere lectiſsima ſexaginta millia armatorū, Sueſsiones ex duodecim oppidis quinquaginta millia, Neruij, quorum adeo indomita feritas prædicabatur, vt nunquam in id temporis mercatores ad ſe admiſerint vina cæteraque venalia deferre, quibus inducta iucunditas torporem virtutis afferret, habuerunt ſimiliter quinquaginta millia: Atrebates etiam & Ambiani decem millia, Morini vigintiquinque millia, Menapij nouē millia, Caleti decem millia, Velocaſſes & Veromandui æque decem millia, Aduatici XVIII. millia: Condruſi, Eburones, * Cæreſi, Cæmani, qui vno nomine Germani vocantur, quadraginta millia. Et ita * Ceroſi

 fuiſſe

fuiſſe referuntur CCLXXII. millia armatorum lectiſsima. His repente ſilua erumpentibus, exercitus Cæſaris perturbatus, atque in fugam actus, plurimis ſuorum amiſsis, tandem hortatu ducis reſtitit: victoresque aggreſſus, vſque ad internecionem penè deleuit.

Galbæ expeditio in Veragros & Sedunos. De rebus geſtis Cæſaris in coniuratos cum Venetis, item Titurij Sabini & P. Craſsi expeditionibus.

CAPVT VIII.

IGitur Cęſar magnis in Gallia rebus geſtis, cum in Italiam proficiſci decreuiſſet, Galbam cum legione duodecima ad Veragros Sedunosque miſit. Qui cū hiemandi cauſa in vico Veragrorum, cui nomen erat Octodurus, conſediſſet, mediamque oppidi partem, quæ torrente diſtinguebatur, accolis conceſsiſſet, quadā die eoſdem diſceſsiſſe per noctem ac proximo inſediſſe colli videt. Quippe illi paucitatem vix mediæ legionis deſpectui habentes, vltroneam ſibi prædam nullo ceſſuram negotio arbitrabantur, finitimosq; ſuos in hanc cædis ac prædæ ſocietatem vocauerant. Igitur Galba tam præſentibus periculis circunſepto ac trepido, atque inter varias conſultationes certi con-

ſilij

ſilij incerto, repente Galli deſcenſu montis effuſi, caſtra imperfecta circundant, raros per vallum propugnatores ſaxis teliſque onerant. Cumque iam caſtra irrũperentur, Pacuuij primipilaris & Voluſeni tribuni conſilio, cuncti Romani portis eruperunt: incautoſque ſubito aggreſſi hoſtes, primùm perturbauerunt, deinde in fugam verſos miſerabili ſtrage fuderunt. Nam amplius triginta millia barbarorum tunc cæſa referuntur. Igitur Cæſar cum iam pacatas vniuerſas Galliarum gentes putaret, ad nouum & maximum bellum retractus eſt. Namq; dum P. Craſſus adoleſcens cum legione ſeptima oceano tenus apud Andegauos hiemat, Veneti cæterique confines repente in arma cõiurant, legatos Romanorum vinciunt, eoſque ita demum ſe reddituros, ſi obſides ſuos recipiant, Romanis indicant. Socios ſibi ad id bellũ Oſiſmios, Lexouios, Nannetes, Ambiuaritos, Morinos, Diablintres, & Menapios aſciſcunt, auxilia quoque à Britania accerſunt. Cęſar per Craſſum de rebellione deditiarum gentium certior factus, quamuis intelligeret quanta ineundi belli difficultas eſſet, tamen rẽ tanti negotij non negligendam ratus eſt,

ne cæteris exemplo eiuſmodi audendi licentia laxaretur. Itaque terreſtri prælio perſequi hoſtes fruſtra aggreſſus: quippe cum hoſtes per interfuſa ex oceano æſtuaria, atque inacceſſos receſſus, tutis terrarum finibus munirentur, naues longas ædificari in Ligeri fluuio iubet: per quem in oceanum deductæ, mox vt hoſtibus viſæ ſunt, continuo ducentæ viginti naues eorum paratæ, atque omni genere armorum inſtructiſsimæ, progreſſæ portu, ex aduerſo conſtiterunt. Bruto circunſpicienti imparem longe nauium eſſe conflictum, quia barbarorum naues ſolido robore intextæ cauerniſq; præualidis obdu ratę, ſaxorum modo adactos roſtratarum ictus retundebant, hoc primum auxilio fuit, quod falces acutiſsimas non pertinaciter contis præfixas, funibus autẽ ſubnexas parauerat: quibus cum opus eſſet, apprehenſos eminus rudentes, ſubductis haſtilibus per funem falcem retrahendo ſucciderent. His celeriter expeditis, dirumpi hoſtilium antennarum armamenta præcepit. Ita antennis ruentibus, complures illico naues velut captas immobiles reddidit. Alij hoc periculo territi, ſuſpenſis velis quà ventus intenderet fugere cona-

cõnati, ceſſante mox vẽto deſtituti, ludibrio fuere Romanis. Itaque incenſis omnibus nauibus, interfectisque his qui pugnauerant Gallis, reliqui ſeſe omnes dediderunt. Sed Cæſar maxime ob iniuriam legatorum, & vt genti ad omnia conſilia mobili terribilis exempli notam inureret, cunctis principibus per tormenta interfectis, reliquos ſub corona vendidit. Iiſdẽ diebus Titurius Sabinus Aulercos, Eburouices, Lexouiosque, qui primates ſuos, cur auctores belli reſuſcitandi eſſe nollent, interfecerant, eruptione facta, incredibili cæde deleuit. Publius verò Craſſus cum in Aquitaniam perueniſſet, bello exceptus eſt. Nanque Sontiates magno equitatu pedeſtribusq; copijs prævalidis Romanos adorti, diu grauiter turbauerũt: pòſt victi, atq; in oppidum Sontiatũ coacti obſeſsique, cũ ſe expugnari viderent, armis traditis, in deditionẽ recepti ſunt. Aquitani clade permoti, vndiq; exercitũ contrahũt: de citeriore quoq; Hiſpania auxilia accerſunt. duces bello maxime eos perficiunt, qui cum Sertorio militauerant. Hi omnes dũ obſidionẽ Craſſo parant, in caſtris ſuis Craſſo obruẽte deleti ſunt. Nam ex Aquitanis & Cãtabris,
quo-

quorum quinquaginta millia tunc in auxilium venerant, triginta & octo millia cæſa referuntur. Cæſar Germanos, qui Rhenum cum immenſis copijs tranſmiſerant, ſimul & totas Gallias ſubijcere ſibi parabant, bello adortus, vſque ad internecionem cæcidit. Quorum fuiſſe numerum ad CCCCXL. millia ferunt.

Cæſar quomodo Sueuos & Britanos ſubiecerit.

CAPVT IX.

TVnc Cæſar in Germaniam facto pōte tranſgrediens, Sicambros & Vbios obſidione liberat: Sueuos maximam & ferociſsimam gentem, quorū eſſe centum pagos & populos, multi prodidere, totamque Germaniam aduentu ſuo terret: mox in Galliam, reſciſſo ponte concedit. Inde ad Morinos venit, vnde in Britaniam proximus & breuiſsimus tranſitus eſt. Nauibus circiter onerarijs atque actuarijs octoginta præparatis, in Britaniam tranſuehitur. Vbi acerba primùm pugna fatigatus, deinde aduerſa tempeſtate correptus, plurimam claſsis partem, & non paruum numerum militum, equitum vero pene omnem diſperdidit. Regreſſus in Galliam, legiones in hiberna dimiſit, ac

ac ſexcentas naues vtriuſque commodi fieri imperauit. Quibus iterum in Britaniam primo vere tranſuectis, dum ipſe in hoſtem cum exercitu pergit, naues in ancoris ſtantes tempeſtate correptæ, vel colliſæ inter ſe, vel arenis illiſæ ac diſſolutæ ſunt. Ex quibus quadraginta perierunt, cæteræ cum magna difficultate reparatæ ſunt. Cæſaris equitatus primo congreſſu à Britanis victus, ibique Labienus tribunus occiſus eſt. Secundo prælio cum magno ſuorum diſcrimine victos Britanos in fugam vertit. Inde ad flumen Thameſin profectus eſt, quem vno tantum loco vadis tranſmeabilem ferunt. In huius vlteriore ripa, Caſsiuellauno duce, immenſa hoſtium multitudo conſederat, ripamque fluminis ac pene totum ſub aqua vadum acutiſsimis ſudibus præſtruxerat. Quod vbi à Romanis deprehenſum ac vitatum eſt, barbari legionum impetum non ferentes, ſyluis ſeſe abdidere, vnde crebris eruptionibus Romanos grauiter ac ſæpe lacerabant. Interea Trinobantum firmiſsima ciuitas cum Androgorio duce, datis quadraginta obſidibus, Cæſari ſeſe dedidit. Quod exemplum ſecutæ vrbes aliæ complures, in fœdus Romanorum venerunt:

runt:iiſdemque demonſtrantibus, Cæſar oppidum Caſsiuellauni inter duas paludes ſitum, obtentu inſuper ſyluarum munitum, omnibuſq; rebus confertiſsimum, tandem graui pugna cepit.

Cæſarem aduerſus nouam Gallorum conſpirationem profectum fuiſſe, eosq; denuo ſubegiſſe.

CAPVT X.

EXin Cæſar à Britannis reuerſus in Galliam, poſtquam legiones in hiberna miſit, repentinis bellorum tumultibus vndique circunuentus & cōflictatus eſt. Namque Ambiorix cum Eburionibus & Aduaticis conſpirans, animatus Treuirorum conſilio, Cottam & Sabinum legatos apud Eburones cum tota funditus legione inſidijs circunuentos interſecit. Ambiorix hac victoria elatus, Aduaticos & Neruios plurimoſque alios raptim in arma contrahit, atque ad Ciceronē legatum, qui ſimiliter tunc legioni in hibernis præerat, contendit. Multitudo hoſtium ex hoc colligi potuit, quia cum in obſidione caſtrorum vallum circundandū eſſe à captiuis Romanis docerentur, & inſtrumenta ruralia non haberent, gladijs concidendo terrā, & ſagulis exportando,

vix tribus horis vallum pedum decem, & foſſam pedum quindecim per millia paſſuum quindecim in circuitu perfecerunt. Præterea centum viginti turres miræ altitudinis extruxerunt. Et cũ iam ſeptem dies noctesque ſuccidui hoſtiũ cunei pugnarent, ac ventus ſubito plurimus exortus eſſet, teſtas feruentes intorſere fundis, flammataque focis tela, ac mox concepto igne rutilantia, intra caſtra iecerunt. Quo facto per culmina raptim ventus inſiſtẽs, ſparſum animauit incendium. Sed ne ſic quidem Romani, cum vndique obruerentur vulneribus, laboribus, vigilijs, ieiuniis, incendijsue ceſſerunt. Tandem Cæſari nuntiatum eſt, vnam deletam eſſe legionem, alteram iam penè confectam. Aduentante cum duabus legionibus Cæſare, deſerunt hoſtes obſidionem, atque in eum cuncti raptis copijs ruunt. Cæſar paruiſsimis ſe caſtris conſultò condidit, equitibus præmiſsis, vt fugam fingerent imperauit, vt ad tranſitum vallis quæ media erat, ſibique periculoſa videbatur, hoſtes contemptu ſui inuitaret. Quibus aduentãtibus inſuper obſtrui portas præcepit. Quo viſo Galli, quaſi iam viciſſent, ad obducendum extrinſecus vallum

conuerſi

conuerſi ſunt. Cęſar totis repente portis paratum effudit exercitum, verſoſque in fugam Gallos vaſtiſsima cæde confecit. Nam ſexaginta millia tunc fuiſſe referuntur, è quibus pauci per paludes inuias euaſerunt. Indutiomarus Treuirorum princeps, magnas armatorum copias habens, poſtquam de conſenſu Galliæ totius certior redditus eſt, Labieni caſtra, legionẽque cui is præerat, quod facilè factu arbitrabatur, delere ſtatuit: ac deinde Eburonibus Neruijſque coniunctus, ad opprimendum Cæſarẽ pergere. Labienus quibus poteſt artibus ſimulat timorem, atq; ita Indutiomarum negligentiorem cum inſultantibus copijs pro vallo oberrantem, repentina irruptione proſtrauit. Hac victoria Labieni, reliqui Gallorum conatus repreſsi ſunt, & Cæſar paulo quietior reliqua parte hiemis fuit. Sed intelligens ſibi maiora belli ſupereſſe negotia, maxime quia plurima parte exercitus amiſſa, alijsque grauiter ſaucijs, ne ad ſuſtinendũ quidem ſibi idoneus, non dicam ad comprimendum Gallorum impetum videretur, à Cn. Pompeio proconſule conſcribi legiones, ſibique mitti in auxilium petit. Itaque ante exactam hiemem tres ad

eum

eum legiones in caſtra venerunt. Igitur Cæſar prius quàm in vnum hoſtium copiæ coirent, ineunte vere aggredi trepidos & opprimere ſparſos in ſuis finibus parat. Primum itaque Neruiorum fines diripit: prædam vero, quæ copioſiſsima erat, exercitui permittit. Deinde Menapios, qui ſibi propter immenſas paludes atque impeditiſsimas ſiluas munitiſsimi videbantur, tribus agminibus inuadit: nimiaque cæde vulgo agitata, reſiduos ſupplices in deditionem recepit. Labienus ſequenti prælio omnes Treuirorum copias interfecit, arte in bellum prouocatas, prius quàm Germanis aduentatibus iungerentur, & continuo ipſam ciuitatem capit. Cæſar vlciſci mortem Sabini & Cottæ legatorum volens, in Ambiorigem, & Eburones deletæ legionis auctores, poſtquam in Arduennā ſyluam refugiſſe comperit, quæ ſylua totius Gallię maxima eſt, atque à ripis Rheni finibusque Treuirorum ad Neruios vſq; pertingit, & in longitudine plus quàm quingenta millia paſſuum patet, permetiens rem ſui maximi periculi fore, ſi per obſtructas ſpatioſasque ſyluas ignoti diuiderentur, hoſtemque locis notiſsimum quærerent, omnem

Galliam per nũtios inuitat, vt quiſque ſecundum placitum ſuũ reconditas in Arduenna ſylua prædas quærant, diripiantque. Quo facto Gallis vtrinq; morientibus, maximas Romanorum iniurias ſine cuiuſquã Romani diſcrimine vindicauit. Ita hoc tutiſsimo vincẽdi genere ſecurus in Italiam redijt.

Cæſar item nouam Gallorũ in arma aduerſus ſeſe conſpirationem multa clade comprimit.

CAPVT XI.

IGitur Cæſare in Italiam reuerſo, Gallia rurſus in arma coniurat, multiq; ſimul populi coëunt. Dux his Vercingetorix fuit, cuius cõſilio ſtatim omnes Galli ciuitates ſuas vltro incenderunt, prima à ſuis incenſa Biturigo. Inde ad Cæſarem, qui magnis itineribus per Narbonenſem prouinciam clam ad exercitum recurrerat, impetum faciunt. Cæſar tunc oppidum nomine * Cenapum obſidione concluſerat: quod diu oppugnatum, tandem poſt multas Romanorum clades pluuio die, cum hoſtilium machinarum amenta neruique languerent, applicitis turribus captum atque deletum eſt. Quadraginta millia ibi hominum fuiſſe referuntur: è quibus vix octoginta per fugam elapſi

Auericum

lapſi

lapſi ad proxima Gallorum caſtra venerunt. Præterea Aruerni cæteriq́ue confines, ſolicitatis etiã ad ſe Aeduis, multis aduerſus Cæſarem prælijs bellauerũt. Qui cum ſe pugnando fatigati in quoddam caſtellum recepiſſent, milites prædæ inhiantes, ad expugnationem oppidi animũ intendunt, fruſtra Cæſare de loci iniquitate cauſante. Itaque ibi Cæſar erumpentibus deſuper hoſtibus preſſus, multa exercitus ſui parte perdita, victus aufugit. Dum hæc ad Aleſiam geruntur, Vercingetorix, quem omnes conſenſu pari regẽ præoptauerant, ſuadet vti ex tota Gallia omnes qui arma ferre poſſent, huic bello præſto ſint. Hoc enim eſſe vnum bellum, quo aut perpetua libertas, aut æterna ſeruitus, aut mors omnium cõſequatur. Itaque abſque eo numero quem infinitum antè contraxerat, equitum circiter octo millia, peditum ducenta quinquaginta millia contracta ſunt. Dehinc duo colles ſibi inuicem obuerſos Romani Galliq́ue ceperunt. Vnde multis ſæpe eruptionibus & varijs prouentibus præliantes, tandem Romani præcipua Germanorum equitum, quos ſibi iamdudum amicos nunc in auxilium adſciuerant,

virtute vicerunt. Vercingetorix alia die congregatis omnibus, qui fuga euaſerāt, dixit ſe auctorem bona fide defendendæ libertatis, atque rumpendi fœderis fuiſſe, & nunc ſiue Romanis ſeſe ad mortem omnes offerant, ſiue ſe ſolum pro omnibus dedant, paratum animo fore. Itaque Galli voluntatem, quam pudore aliquandiu texerant, quaſi ex cōſilio regis aſſumerent, illico ſibi veniam precantes, eum ſolum velut auctorem magni ſceleris dediderunt. Bellouaci omnibus Gallorum gentibus ipſorum opinione fortiores habebantur. Hi * Chorreo duce bellū inſtaurant, ſibiq́ue in hanc ſuſcepti belli ſocietatem Ambianos, Aulercos, Caletos, Velocaſſes, Atrebatesq́ue coniungunt, & locum quēdam cinctum atque impeditum vndique paludibus capiunt: commiſſoq́; prælio magnam Remorum manum, quæ auxilio Romanis erat, trucidant. Deinde cum opportunum ipſi locū inſidijs prouiſum occupaſſent, atque hoc comperto Romani ad inſidiarum locum inſtructi ordinatiq́ue veniſſent, commiſſo prælio Romani Gallos fugientes eiſdem locorū munitionibus, quibus clauſi fuerant, incluſerunt, cunctosq́ue ad internecionem

Corbeo

ceciderunt. Ibi Choreus vel fugam vel deditionem detrectans, Romanos, ne viuus caperetur inſtanter occidendo, vt occideretur, coegit. Igitur cum pacatam eſſe vniuerſam Galliam Cæſar, neque auſuram fore ad aliquos aſpirare motus arbitraretur, legiones in hiberna dimiſit: ipſe autem Ambiorigis fines, qui tot bella excitauerat, horrenda hominum ſtrage vaſtauit. At vero C. Caninius legatus bellum apud Pictonas inuenit: vbi magna hoſtium multitudo impeditam itinere legionem circundedit, atque ad extremum diſcrimen adduxit. Porro autem Fabius legatus, acceptis Caninij literis, in Pictonas proficiſcitur, ibique à captiuis de opportunitate locorum certior factus, inopinãtes hoſtes opprimit magniſque ſtragibus factis, plurimas prædas agit. Deinde cum Caninio ſignum aduentus ſui dediſſet, Caninius totis caſtris ſubito exiliuit, ſeſeque iniecit hoſti. Ita Fabio ex alia parte, & Caninio ex altera inſiſtente, maximo & diuturno bello innumerę Gallorum copiæ trucidatę ſunt. Inde Fabius in Carnutes profectus eſt. Sciebat enim Dumnacum ducem antiquiſsimum, rebellionis totius incentorem, ab hoc bello e-
 lapſum,

lapſum,ſi Armoricis gentibus adiunctus eſſet,maximos iterum tumultus in Gallia eſſe moturum: ſed eos adhuc ipſa nouitate trepidãtes, mira virtute & celeritate perdomuit. Interea Drapes vnaque Lucterius, cum adeſſe Caninium & legiones in finibus ſuis viderent, vndique collectis copijs oppidum Vxellodunum occupãt. Hoc oppidum in editiſsima montis arce pendebat, duabusque partibus per abrupta latera non paruo flumine cingebatur:medio deinde deſcenſu largiſsimo fonte ſecurum, plurimaque introrſum copia frumenti tutum,irritos procul diſcurſus hoſtiũ deſpiciebat. Caninius quod ſolum Romana prouiſione potuit, ambos duces cum parte copiarũ plurima in campum euocatos, maximo prælio ſuperauit. Nam vno è ducibus interfecto, alter cum pauciſsimis fugit,nullus in oppidum redijt,ſed ad id oppugnandum Cæſare opus fuit. Itaque certior per nuntios factus Cæſar accurrit: circunſpectiſque omnibus videt, ſi expugnare vi moliatur, ludo & ſpectaculo hoſtium delendũ eſſe exercitum ſuũ: vnum ſolum eſſe præſidium, ſi quoquo modo hoſtes aqua arceantur. Sed & hoc quoque, niſi Cæſar nõ po

tuiſſet:

tuiſſet: ſiquidē fons, quo ad potū vtebantur, me[illegible] diuexi montis latere fundebatur. C[illegible] ad proximū fontis admoueri vineas, tu[illegible]remq; extrui iubet. Fit magnus illico concurſus ex oppido. Quibus ſine periculo præliantibus, Romani quamuis pertinaciter obſiſterent, crebriusque ſuccederent, complures tamen trucidantur. Igitur extruitur agger & turris pedum ſexaginta, cuius vertex adæquare fontis locum poſſet, vt vel ex equo tela conijci queant, vel pręcipitata deſuper ſaxorū volumina non timeri. Oppidani aūt vbi exanimari ſiti non ſolum pecora ſua, verùm etiā infirmiores hominum ætates vident, cupas pice, ſeuo & ſcandulis repletas, ac deinde immiſſo igne, in prona præcipitāt, easq; ipſi toto oppido effuſi ſubſequūtur. Ardentibus machinis, cū graue pręliū ſuis Cæſar ac periculoſum videret, cohortes in circuitū oppidi ire velociter per occultū imperat, atq; vndique ſubito vaſtū clamorē attollere. Quo facto conſternati oppidani, dū recurrere ad muniendū oppidū volunt, ab oppugnatione turris vel demolitione aggeris receſſerūt. Illi tamē qui ad incidēdas fontis venas ſub obtētu aggeris tuti cuniculos perfodiebant, re-

pertos in abſtruſo aquarum meatus, per multa diuidendo tenuari in ſemetipſis, conſumique fecerunt. Oppidani fonte ſiccato, vltima deſperatione correpti, deditionem ſui faciunt. Cæſar autem omnibus qui arma tulerant, manus ſuſtulit, & vitam reliquit, quo teſtatior eſſet etiam poſteris pœna improborum. Multum enim ad coarcendam audaciam valet propoſitum punitionis exemplum, cum ipſa miſeri præſens forma viuentis, & ad recordationẽ admonet conſcios, & ad ſciſcitationem cogit ignaros.

Miſeriam & calamitatem Galliæ acceptã à Cæſare ſubijcit quaſi ſub oculos.

CAPVT XII.

EXhauſtis atque edomitis Gallis, ſecurus Cæſar cum legionibus in Italiam redijt, nullos poſt ſe Gallorum motus pertimeſcens, certo ſe ſciẽs minimè aliquos, qui vel moueri audeant, vel ſi moueãtur, timendi ſint, reliquiſſe. Conſtitui nunc defectamque ante oculos velim exanguem* deſœtamque Galliam, poſt illas ardentiſsimas febres internosque æſtus vitalium molliora torrentes, vt ſeſe habeat, quanta macie, quantoque pallore ſit, quàm demiſſa ac reſoluta iaceat, quàm ipſos quoque neceſſarij

ceſſarij officij motus, ne eundem incurſum malorum reuocent, pertimeſcat. Irruit enim in eam repentino impetu Romanus exercitus, veluti fortiſsimo corpori fortior lues: quæ tanto grauius accenditur, quanto impatientius toleratur. Sitiebat miſera, cum inſtante gladio, profiteri ſponſionem ſeruitutis æternæ, auulſis inſuper obſidibus, cogeretur. Sitiebat, vt dixi, notam illam omnibusque ſuauiſsimam velut aquæ gelidæ dulcedinem libertatis: quantoque eam magis ſubtrahi intelligebat, tanto auidius deſiderabat. Hinc illa tam frequens contra vetita præſumptio inuadebatur, & pro defendenda libertate, importuna libertas: præreptaque inſatiabiliter potiundi licentia, quod male conceptam perniciem reſtinguere videbatur, augebat. Hinc Romanus ante pugnã inſidiator argutior, hinc in pugna hoſtis infeſtior, hinc poſt pugnam victor immitior, hinc omnia ad domandam impatientiam crudeſcẽtia, hinc iam nec remedijs credebatur. Itaq; ſi interrogare poſſem hanc, de qua loquimur, nationem, quid tunc, cum hæc ipſa ſuſtinebat, de illis tẽporibus iudicarit, reſponderet, vt arbitror, dicens: Sic me illa tunc

febris exanguem reddidit, ac frigidam fecit, vt etiam * hæc quæ omnes pene perſtrinxit, ſeruefacere vel commouere nequiuerit: atque ita me Romani inclinauerunt, vt nec ad Gothos ſurgam. ſed ne ipſa quidem Roma clades quas intulit, euitauit. Exercitæ diu actæque ſunt per totos mundi cardines potentiæ ducum, viresque legionum: quæ in ſeſe concurrentes, eius damno vincerent, cuius periculo vincerentur.

hæc æſtas quæ

De Craſſi auaritia, rebus cõtra Parthos geſtis, & interitu.

CAPVT XIII.

NAm victorem Cæſarẽ de Gallia reuerſum ciuilia bella comitata ſunt, aliaque grauiſsima mala, interfecti apud Parthos Craſsi & trucidati exercitus præceſſerunt. Anno ab vrbe condita ſexcenteſimo XCVII. Craſſus in conſulatu collega Pompeij prouinciam ſortitus in Parthos, homo inexplebilis cupiditatis, Audita in Hieroſolymis templi opulẽtia, quam Pompeius intactam reliquerat, in Palæſtinam diuertit, Hieroſolymã adit, templum peruadit, opes diripit. Inde per Meſopotamiam tendẽs, in Parthiam quacunq; iter habuit, ſocijs ciuitatibus auxilia in-

lia indixit, pretia exegit: moxque vt Euphratem tranſijt, illico Vageſem legatū ab Orode rege Parthorum ad ſe miſſum, obuium habuit. à quo vehementer increpitus eſt, quod cõtra fœdus Luculli, Põpeij auaritia inductus, Euphratẽ tranſierit. Quamobrem ſine mora futurum, vt pro auro Parthico ſerico ferro oneraretur. Itaque cum prope Carras ventum eſſet, Parthi ſubito ingruentes cum Surena & Sillace præfectis ſagittis oppreſſêre Romanos. Cecidêre ibi plurimi ſenatores, aliquot etiã conſulares & prętorij viri. Craſſus quoq; filius Craſsi, lectiſsimus iuuenis, in acie occiſus eſt. Præterea quatuor cohortes cũ Varguntcio legato, medijs deprehenſæ cãpis & interfectæ ſunt. Surenas rapto equitatu Craſſum perſequi intendit: eumque circũuentum, ac fruſtra colloquium eius petentem interfecit, quãuis viuum auferre maluiſſet. Pauci noctis beneficio liberati, Carras confugerunt. Cognita clade Romanorum, multæ orientis prouinciæ à ſocietate vel fide populi Romani defeciſſent, ni Caſsius collectis ex fuga militibus paucis, intumeſcentem Syriam egregia animi virtute ac moderatione preſsiſſet: qui & Antiochũ copiasque

que eius ingentes prælio vicit & interfecit: Parthos quoque ab Orode in Syriam miſſos, iamq; ingreſſos Antiochiam, bello expulit, ducemque eorum Oſacen interfecit.

De mutabilitate Romani imperij, prædictorũ velut epilogus.

CAPVT XIIII.

IGitur Romani ſtatus agitur ſemper alterna mutatio, & velut forma oceani maris, quæ omni die diſpar, nunc ſuccidu is per ſeptem dies attollitur incrementis, nunc inſequentibus totidem diebus natu rali damno & defectu interiore ſubducitur. Vt enim de proximis ordiar, Cimbris Tiguriniſque vincentibus cum apud Rhodanum flumen Romanus exercitus periit, arctiſsimas Roma ſenſit anguſtias, refuſa continuo clade Cimbrorum, magnis elata prouentibus, priorum oblita defectuum eſt. Hanc deinde recẽtiſsimæ proſperitatis iactantiam Italicum bellum & dilaceratio Syllana caſtigat. Rurſus poſt hanc domeſticam inteſtinamq; perniciem, qua vſque ad medullas pene euiſcerata & exeſa eſt, paribus propemodum ſpatijs temporum non ſolum reparata, verũ etiam extenta eſt, cum Lucullus Aſiam, Pom-

Pompeius Hiſpaniam, Cæſar Galliã perdomuit, Romanumque imperium vſque ad extremos propemodum terræ terminos propagatum eſt. Hanc nũc ampliſsimam dilatationem vaſtiſsima ruina conſequitur. Apud Parthos enim conſul Romanus occiditur, exercitusque deletur, atrociſsimũ illud Pompeij & Cæſaris bellum ciuile conſeritur, & inter hæc Roma ipſa repentino correpta incendio concrematur. Anno ſiquidem ab vrbe condita DCC incertum vnde concretus plurimã vrbis partẽ ignis inuaſit, neque vnquam antea tanto incendio correptam ac vaſtatam ciuitatem ferũt. Nam quatuordecim vicos cum vico iugario conſumptos fuiſſe memoriæ proditum eſt. Hinc iam bellum ciuile committitur, quod magnis iamdudum diſſentionibus ac molitionibus parabatur.

De bello ciuili, quod cruentiſſimũ Cæſar & Pompeius geſſerunt.

CAPVT XV.

NAm rediens Cæſar victor ex Gallia, decerni ſibi abſenti alterum conſulatum popoſcit. Cõtradictum eſt à Marcello conſule, annitente Pompeio. deinde decretum eſt à ſenatu, vt in vrbem Cæſar

non

non niſi dimiſſo exercitu veniret, & ex Marcelli cōſulis auctoritate ad legiones, quę apud Luceriam erant, Pompeius cum imperio miſſus eſt. Cæſar Rauennam ſeſe contulit. M. Antonius & Q. Caſsius tribuni plebis pro Cæſare intercedentes, interdicente Lentulo conſule, curia foroque prohibiti ad Cæſarem profecti ſunt, Curione Cœlioque ſimul comitantibus. Cæſar Rubicone flumine trāſmeato, mox vt Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc ſolas habebat, cum quibus (vt ait Liuius) orbem terrarum adortus eſt, quid facto opus eſſet edocuit. Deplorans iniurias ſuas, cauſam belli ciuilis pro reſtituendis in patriam tribunis, eſſe teſtatus eſt. Inde per Antonium ſeptem cohortes, quæ apud Sulmonem morabantur, à Lucretio recipit. tres legiones, quæ cum Domitio apud Corfinium morabantur, ad partes ſuas traduxit. Pompeius atq; omnis ſenatus, creſcentibus Cæſaris viribus trepidi, tanquam Italia pulſi, in Græciam tranſuecti, Dyrrhachiū gerendi belli ſedem delegerunt. Cęſar Romam venit, negatamque ſibi ex ærario pecuniam fractis foribus inuaſit, protulitque ex eo auri pondo IIII M. cētum trigintaquinque,
argen-

argenti pondo prope DCCCC. millia. Inde digreſſus Ariminũ ad legiones, mox alpes tranſuectus, Maſsiliam venit: ad quã oppugnandã, cur receptus non eſſet, Tribonium cũ tribus legionibus relinquens, ad Hiſpanias contendit, quas L. Afranius, & M. Petreius, & M. Varro Pompeiani duces cum legionibus obtinebant. Ibi multis prælijs Petreium Afraniumq́ue ſuperatos, cõpoſita pactione, dimiſit. In vlteriore vero Hiſpania duas legiones à M. Varrone ſuſcepit. Similiter & duces eius, hoc eſt, Curio Catonem Sicilia expulit, Valerius Cottam Sardinia, Tuberonem Africa Varus eiecit. Cæſar Maſsiliam rediens obſidione domitam, vita tantum & libertate conceſſa, cæteris rebus abraſit. At vero Dolabella partium Cæſaris, in Illyrico per Octauium & Libonẽ victus, copijſq́ue exutus, ad Antonium fugit. Baſillus & Salluſtius diuidentes ſingulas legiones quibus præerant, ſimiliter & Antonius, Hortenſius quoque ab infimo mari cum claſſe concurrens, omnes pariter aduerſus Octauium & Libonẽ profecti & victi ſunt. Antonius cum ſe Octauio cum quindecim cohortibus dediſſet, omnes ad Pompeium à Libone deducti ſunt.

cti ſunt. Curio ex Sicilia in Africam cum exercitu tranſgreſſus eſt: quem Iuba rex continuo exceptum cum omnibus copijs trucidauit. Octauius Salonas oppugnare conatus, omnes pene copias quas duxit amiſit. Cœlius deſciuit à Cæſare, ac ſe Miloni exuli iunxit. Cumque ambo ſeruorũ manu Capuam oppugnare molirẽtur, occiſi ſunt. Bibulus apud Corcyram pudore* victus, quod cuſtodię eius quam pelago & oppido prætendebat, hoſtis illuſerat, inedia ſeſe vigilijſque confecit. Ap. Claudius cenſorinus, qui iuſſu Pompeij Græciam tuebatur, iam abolitam Pythici oraculi fidem voluit experiri: quippe ab eo adacta vates deſcẽdere in ſpecum, reſpondiſſe fertur de bello conſulenti: Nihil ad te hoc Romane bellum pertinet Eubœæ cœla obtinebis. Cœla autem vocant Euboicum ſinum. Ita Appius perplexa incertus ſorte diſceſsit. Admonet nos aliquid obtrectatoribus noſtris cõſultor iſte conſulere. Querũtur vtique fide Chriſtianorum ſibi ſacra interdicta ceremoniaſque ſublatas, & ob hoc maxime, quod extis vaticinijsque ceſſantibus, futuræ clades, quia ſciri nequeunt, non vitantur. Cur ergo longe ante imperium Cæſaris natiuitatem-

*ductus

tatemque Chriſti, ſicut ipſorum auctores atteſtantur, abolita fuerat Pythici oraculi fides? Abolita autem ideo, quia contempta. Porro autem quare contempta, niſi quia vel falſa, vel vana, vel dubia? Vnde prudenter poëta præmonuit: Inconſulti abeunt, ſedemq; odere Sibyllæ. Et ne forte parui id pendant, quod contemptu abolitum atque antiquatum fuit, hoc eſt, aut numē aut ſedem, Apollo ille Pythius erat, quem ferunt magno illo Pythone ſerpente interfecto, totius vaticinationis auctore & principe, hæredem & ſedis & diuinationis & numinis extitiſſe: ibique eum reddere elegiſſe reſponſa, vbi orta cum auctore ipſa diuinatio videbatur: præterea quem per alias quoque terrarum partes ſpumantibus buccis, rabidoque diſcurſu omnis furiatorum ructat inſania, ad quem plurimi terrarum reges, quaſi ad viuam vocem conſulti numinis cucurrerunt, cui ſæpiſsimè ipſi quoque Romani opulentiſsima dona miſerunt. Atſi Apollo iſte Pythius paulatim diſcernente experientia contemptus, relictus, atque abolitus eſt, quid viuum de mortua pecude, quid verum de amente muliercula ſperari poteſt? Quid poſtremo, inflauit cũ pin-

guis ebur Tyrrhenus ad aras, expoſitis, opimæ pecudis inteſtinis, non finget eſuriens? Nam ſicut ipſi fatẽtur, vel obſcura, vel falſa dicẽdo, ipſe Apollo ſeducit. Quamobrem æquo animo ferant, ſi imitari interim nolunt, nos id veritatis iudicio etiam prohibere, quod potuerunt maiores eorum vel experiendo contemnere. Interea apud Dyrrachium multi orientis reges ad Pompeium cum auxilijs conuenerũt. Quo cum Cæſar veniſſet, Pompeium obſidione fruſtra cinxit ipſe terram quindecim millium paſſuum foſſa prȩſtruens, cũ illi maria paterent. Pompeius caſtellum quoddam propinquum mari, quod Marcellinus tuebatur, euertit, præſidiaque Cæſaris, quæ ibidem morabantur occidit. Cæſar Torquatum legionemque vnam, vt expugnaret, aggreſſus eſt. Hoc periculo ſociorum Pompeius cognito, omnes eò copias contraxit: in quem ſe ilicò Cȩſar omiſſa obſidione cõuertit. Torquatus aũt è veſtigio prorumpens, auerſum inſecutus eſt. Ita Cæſaris milites ancipiti periculo territi, ipſo Cȩſare fruſtra obſiſtente, fugerunt. Pompeius vero Cæſaris quoq; teſtimonio victor, perſequentem reuocauit exercitum. quatuor millia militum

militum Cæſaris,cẽturiones viginti duo, equiteſque Romani complures in eo prę-lio cæſi ſunt. Cæſar inde citato agmine per Epirum in Theſſaliam perrexit.Pompeius cum maximis copijs ſecutus, bellumque commiſſum eſt.Itaque inſtituitur vtrinque acies. Pompeius octogintaocto cohortes triplici ordine locauit.Fuerunt autem peditum quadraginta millia,equites in ſiniſtro cornu ſexcenti, in dextro quingenti,præterea reges multi, ſenatores, equiteſque Romani plurimi, abſque leuium armaturarum magna copia. Cæſar ſimiliter octoginta cohortes triplici ordine diſpoſuit: cui fuerunt non minus quàm triginta millia peditũ, equites mille. Videre ibi & gemere erat, contractas Romanorum vires in campis Pharſalicis ad occiſionem mutuam conſtitiſſe: quas ſi concordia rexiſſet, nulli populi, nulli reges ferre potuiſſent. Prima congreſsione ęquitatus Pompeij pulſus, ſiniſtra latera nudauit. Deinde cum diu vtrinque dubia ſorte cæderentur,atque ex alia parte Pompeius inter hortandum diceret, Parce ciuibus, nec tamen faceret: ex alia vero Cæſar hoc faceret,quod vrgeret,dicens,Miles,faciem feri:tandem vniuerſus

Pompeij fugit exercitus, caſtraque direpta ſunt. Cæſa ſunt in eo prælio Pompeianorum quindecim millia, centuriones triginta tres. Hic exitus pugnæ ad Palæopharſalum fuit. Pompeius fugiēs in oſtio Penei amnis onerariam nauem nactus, in Aſiam tranſijt. Inde per Cyprum in Aegyptum venit: ibique mox vt litus attigit, iuſſu Ptolemæi adoleſcentis, in gratiam Cæſaris victoris occiſus eſt. Pompeij vxor filijque fugerunt. Cætera Pompeiana claſsis direpta eſt, omnibus qui in ea erant crudeliſsimè trucidatis: ibiq; & Pompeius Bithynicus occiſus eſt. Lentulus vero vir conſularis apud Peluſium interfectus eſt. Cæſar compoſitis apud Theſſaliam rebus, Alexandriam venit, perlatoque ad ſe ac viſo Pompeij capite anuloque, fleuit. Cumque ſe in regiam recepiſſet, eludebatur à tutoribus, quo minus pecuniam acciperet, templa ſua aſtu ſpoliantibus, vt & regios theſauros vacuos eſſe oſtenderent, & in inuidiam Cæſaris populum concitarent. Præterea Achillas dux regius, imbutus ſemel Pompeij ſanguine, Cæſaris quoque necem meditabatur. Nā iuſſus exercitum dimittere cui præerat, viginti millium armatorum, non modo

ſpre-

ſpreuit imperium, verùm & aciem direxit. In ipſo prælio regia claſsis forte ſubducta, iubetur incendi. Ea flamma cũ partem quoque vrbis inuaſiſſet, quadringenta millia librorum, proximis forte ædibus condita, exuſsit: ſingulare profecto monimentum ſtudij, curæque maiorum, qui tot tantaque illuſtrium ingeniorum opera congeſſerant. Vnde quamlibet hodieque in templis extent, quæ & nos vidimus armaria librorũ: quibus direptis exinanita ea à noſtris hominibus noſtris temporibus memorent, quod quidem verum eſt: tamen honeſtius creditur, alios libros fuiſſe quæſitos, qui priſtinas ſtudiorum curas emularentur, quàm aliam vllam fuiſſe tunc bibliothecam, quę extra quadringenta millia librorum fuiſſe, ac per hoc euaſiſſe credatur. Cæſar poſtea inſulam vbi Pharus eſt, cepit. Eò Achillas cum Gabinianis militibus venit. Ingens pugna commiſſa eſt. magna ibi Cæſarianorum militum multitudo cecidit: omnes etiam interfectores Pompeij interfecti ſunt. Cęſar vi inſiſtentium hoſtium preſſus, ſcapham aſcendit: qua mox pondere ſubſequentium grauata ac merſa, per CC. paſſus ad nauem vna manu eleuata, qua char-

tas teneb:t,natando peruenit. mox naua-li certamine pulſatus, magna* felicitate claſſem regiam aut depreſsit aut cepit.

* facillitate.

Cæſar Alexandrinis regem reddit, Alexandriam ſubigit, ciuesq́; multos cædit.

CAPVT XVI.

ALexandrinis petentibus, regem reddidit, monitum, vt magis amicitiam Romanam, quàm arma experiri ſtuderet. Qui tamen ilicò vt liber fuit, bellum intulit, ſed continuo cum toto exercitu ſuo & ipſe deletus eſt. Nam viginti millia hominum in eo bello cæſa referũtur, duodecim millia cũ ſeptuaginta longis nauibus dedita, quingenti ex victoribus cecidiſſe referuntur. Rex ipſe adoleſcens ſcapha exceptus vt fugeret, multis inſilientibus merſus necatusque eſt. Corpus eius ad litus deuolutum, indicio loricæ aureæ cognitum fuit. Qua Cæſar Alexandriã præmiſſa, Alexandrinos omnes ad deditionem deſperatione cõpulit, regnumq́; Aegypti Cleopatræ dedit. Inde Syriam peruagatus, Pharnacẽ in Ponto vicit. Poſtea vero quàm Romam venit, dictator & conſul creatus, in Africam tranſijt, & apud Thapſum cũ Iuba & Scipione pugnauit, maximamq́; ibi hominũ multitudinem

tudinē interfecit. Caſtra vtriuſque direpta ſunt, ſexaginta elephanti capti. Cato ſeſe apud Vticam occidit. Iuba percuſſori iugulum, pretio dato, præbuit. Petreius eodem ſe gladio perfodit. Scipio in naui qua ad Hiſpanias fugere contendēs vento coactus in Africā redierat, ſemetipſe iugulauit. In eadē naui etiam T. Torquatus occiſus eſt. Cæſar Pompeij Magni nepotes, filiamq; Pompeiam, ſimulq; cum his Fauſtum Syllam & Afranium & Petreium filium iuſsit occidi. Inde quatuor triumphis vrbē ingreſſus, diſpoſito recuperatæ Reip. ſtatu, continuo in Hiſpanias contra Pompeios Pompeij filios profectus, decimoſeptimo quam egreſſus ab vrbe fuerat die, Saguntum peruenit: ſtatimq; aduerſus Pompeios duos & Labienum atque Attium Varum, multa bella & varia ſorte geſsit. Vltimū bellum apud Mundā vrbem geſtū eſt, vbi tantis eſt viribus dimicatū, tantaq; cædes acta, vt Cæſar quoque, veteranis etiā ſuis cedere non erubeſcentibus, cum cædi cogique aciem ſuam cerneret, præuenire morte futurum victi dedecus cogitarit, cū ſubito verſus in fugam Pompeiorum ceſsit exercitus. Et quidem eo die hoc bellum actum

eſt, quo Pompeius pater ab vrbe bellum geſturus aufugerat: quatuorq; annis hoc ciuile bellum indeſinenter toto orbe tonuit. T. Labienus & Attius Varus in acie cæſi ſunt. Sex. Pompeius cum centeſimo equite aufugit. Frater eius Cn. Pompeius contracta celeriter non parua Luſitanorum manu, cum Cæſonio congreſſus & victus, fugienſque interfectus eſt. Munda ciuitas cum immenſa hominum cæde, Cæſare oppugnante, vix capta eſt.

De Cæſaris interitu, & ob eum tumultibus & bellis.

CAPVT XVII.

CAEſar Romam rediјt: vbi dum reipublicæ ſtatum contra exempla maiorũ clementer inſtaurat, auctoribus Bruto & Caſsio, cõſcio etiam plurimo ſenatu, in curia viginti & tribus vulneribus confoſſus interijt. In qua coniuratione fuiſſe amplius ſexaginta conſcios ferunt. Duo Bruti & Caius Caſsius alijq; ſocij, ſtrictis pugionibus in Capitolium ſeceſſerunt. Diu deliberatum eſt, vtrum Capitolium cum auctoribus cædis oporteret incendi. Corpus eius raptum populus dolore inſtimulatus in foro fragmentis tribunalium ac ſubſelliorum cremauit. Per-

cenſuit latitudinem regni ſui Roma cladibus ſuis, atq; in ſuam conuerſa cædem, ſingulas quaſque gentes ibidem, vbi domuit, vindicauit. Aſiæ, Europæ, atque Africæ, non dico tribus mundi partibus, ſed totis trium partiũ angulis, edidit gladiatores ſuos: feriatisque inimicis ſpectaculum miſeræ vltionis ingeſsit. Nec tamen ſufficit ipſas quoq; cum auctoribus cauſas fuiſſe conſumptas: recidiua ſemina in eodem agro germinant, magna continuo metentibus malorum incrementa cũ magno ſudore factura. victor ciuilis belli à ciuibus Cæſar occiditur, in cędem vnius trahuntur, agmina conſciorum. Certũ enim erat, quia Cęſar indigne peremptus, plures poſſet habere vltores. Plurimaque nobilitas vna ſimul catena ſceleris copulatur, ne forte tanta malorum materia nõ belli magnitudine ſuppleatur, ſed vindictæ breuitate tenuetur. Medeam illam fabulæ ferunt, dentes quoſdam occiſi ſeuiſſe ſerpentis, è quibus quaſi competens ſeminis ſeges, armati homines terra emerſerint, ſeſeque mox inuicem pugnãdo proſtrauerint. Et quidem hoc poëtarum cõmenta finxerunt: noſtra autem Roma Cæſare occiſo, quãta de cineribus eius agmina ar-

na armata parturijt? Quãta bella in teſtimoniũ miſeræ fecunditatis non legenda pueris, ſed ſpectanda populis excitauit? & tamen horum omnium malorum initium ſuperbia eſt. Inde exarſerunt bella ciuilia, inde iterum pullularunt. Non ergo iniuſta cædes eſt eorum qui eam iniuſtè conſectantur, ſi ambitionis æmulatio per ipſos atque in ipſis & agitur & punitur, donec qui detrectauere collegium, diſcant ferre dominatum: ſummaque imperij totius ad vnum redacta, longe aliud omnes homines viuendi genus ſubeant, vt omnes humiliter placere ſtudeant, non inſolenter offendere. Sed ad tam ſalubrem humilitatis doctrinam magiſtro opus eſt. Itaq; opportune cõpoſitis rebus, Auguſti Cæ-
Philip. 2. ſaris temporibus natus eſt dominus Chriſtus: qui cũ in forma dei eſſet, formam ſerui humiliter aſſumpſit: vt tunc demum aptior fieret humilitatis inſtitutio, quando iam per totum mundum pœna ſuperbiæ omnibus eſſet exemplo.

De Cæſare Octauio Auguſto, rebusq́; per eũ geſtis.

CAPVT XVIII.

ANno ab vrbe cõdita DCCX. interfecto Iulio Cæſare, Octauianus qui teſtamento Iulij Cæſaris auũculi & hæreditatem

ditatem & nomē aſſumpſerat, idemq́; qui poſtea rerū potitus Auguſtus eſt dictus, ſimul vt Romam adoleſcens admodum venit, indolem ſuam bellis ciuilib. nouit. Nam, vt breuiter coaceruationem malorum explicem, bella ciuilia quinque geſſit, Mutinenſe, Philippenſe, Peruſinum, Siculum, Actiacum: è quibus duo, hoc eſt, primum & nouiſsimum, aduerſus Marcum Antonium, ſecundum aduerſus Brutum & Caſsium, tertium aduerſus L. Antonium, quartum aduerſus Sex. Pompeium Cnei Pompeij filiū confecit. Antonius à ſenatu hoſtis pronuntiatus, D. Brutū apud Mutinam obſidione concluſerat. Conſules Hirtius & Panſa & cū his Cæſar ad liberandum Brutum, expugnandumq́; Antonium miſsi. Panſa primo veniens, exceptus inſidijs, inter ſuorum clades, ipſe quoq; pilo grauiter vulneratus, ab eodem vulnere interpoſitis diebus eſt mortuus. Hirtius auxilium collegæ ferens, magnas Antonij copias vaſta ſtrage deleuit. Cæſar eatenus caſtra cuſtodijt. Secūnda aduerſus Antonium pugna magnæ vtrinq; ſtrages actæ ſunt. Namque tūc ibi Hirtius cōſul occiſus eſt, victus fuit Antonius, Cæſar victoria potitus eſt, cui D. Bru-

D.Brutus de cõiuratione occiſi Iulij Cæſaris confeſſus, preces pœnitentiæ fudit: Dolabella Trebonium vnum ex interfectoribus Cæſaris Smyrnæ interfecit: Dolabellam ſenatus hoſtem pronuntiauit. Conſulum occiſorum vterque exercitus Cæſari paruit. Poſtea D.Brutus in Gallia à Sequanis captus & occiſus eſt. Baſillus autem æquè vnus de percuſſoribus, manu ſeruorum ſuorum necatus eſt. Lepido ſatiſagente, Cæſar Antonium recepit in gratiam: atque ob fidem rȩconciliatæ gratiæ, filiam eius matrimonio ſortitus eſt. Inde cum ad vrbem acceſſiſſent, ac rumor de futura proſcriptione ortus eſſet, C. Thoranius vir prætorius nihil tale metuens, incurſu militum domi ſuȩ interfectus eſt, alijque complures trucidati ſunt. Itaque ne latius atque effrenatius incircunſcripta cædes ageretur, centum triginta & duum ſenatorũ nomina in tabula propoſita ſunt, primùm Lepidi præcepto & nomine, deinde Antonij, tertiò Cæſaris. Ibi Antonius Tullium Ciceronem inimicum ſuum, ibi L.Cæſarem auunculum ſuum, & (quod exaggerando ſceleri acceſſit) viua matre proſcripſerat. ibi Lepidus L.Paullum fratrem ſuum in eundem pro-

ſcripto-

ſcriptorum gregem coniecerat. Adiecti ſunt poſtea ad numerum proſcriptorum triginta equites Romani. Multæ diu & variæ cędes actæ, domus proſcriptorum, direptis omnibus, dirutæ ſunt. At Dolabella in Syria multa cum Caſsio bella geſſit, à quo victus ſeſe interfecit. Brutus & Caſsius magnis exercitibus comparatis apud Athenas conuenerunt, totamque Græciam depopulati ſunt. Rhodios Caſſius terra marique oppugnatos ad deditionem coëgit, quibus præter vitam nihil reliquit. Igitur Cæſar & Antonius eoſdē in Macedoniam magnis bellorum apparatibus perſecuti, ad mortē compulerunt: quamuis manifeſtiſsimè illa tunc pugna non virtute partis Antonij, ſed Cæſaris felicitate confecta ſit. Cæſar enim tunc ęger, cum ſe in caſtris capiēdæ quietis cauſa tenere ſtatuiſſet, hortatu & precibus medici ſui, qui per ſomnium admonitum ſeſe fatebatur, vt ea die caſtris Cæſarem ſalutis ipſius cauſa educeret, in campum æger inter copias egreſſus eſt, ac mox caſtra eius ab hoſtibus capta ſunt: ſed rurſus Cæſariani milites Caſsij caſtra ceperunt. Quare ad deſperationem adacti Brutus & Caſsius, immaturam ſibi mortem ante

belli

belli terminum conſciuerunt. Nam inuitatis percuſſoribus Caſsius caput, Brutus latus præbuit. At Rom. Fuluia vxor Antonij, ſocrus Cæſaris, dominatum vt mulier agitabat: incertum in hac mutatione conſularis regijque faſtigij, vtrum deficientis potentiæ vltima, an incipientis prima nominanda, certe etiam in eos inſolens, per quos vt inſoleſceret, agebatur. Nam & Cæſarem reuerſum apud Brundiſium contumelijs, factionibus, inſidijsque petijt. A quo propulſata, ad Antonium conceſsit in Græciam. Sex. Pompeius poſtquã ſe in proſcriptorum numerũ relatum comperit, conuerſus in latrocinia, omnem oram Italiæ cædibus rapinisque vaſtauit. Sicilia prærepta, commeatibusq; impeditis, Romã fame affecit. Mox cum eo pacem triumuiri, vt non dicã tyranni, id eſt, Lepidus, Cæſar, Antoniusq; fecerunt. Sed continuo cum contra pactum Pompeius fugitiuos adlegeret, vt hoſtis habitus eſt. Mena libertus Pompeij, cũ ſexaginta nauium claſſe ad Cæſarẽ defecit, eidemq; claſsi ipſe iuſſu Cæſaris præfuit. Idemque continuo cũ Statilio Tauro aduerſus Menecratẽ Pompeianum ducẽ nauale bellum geſsit. Deinde ipſe Cæſar aduerſus

uerſus eoſdem Pompeianos cruentiſsimũ bellũ nauale confecit: ſed cõtinuo victricem claſſem pene vniuerſam apud Scyllaceũ naufragio amiſit. Ventidius Perſas & Parthos in Syriam irrumpẽtes, tribus bellis maximis fudit, regemq; eorum Pacorũ in acie interfecit, ea ſcilicet die qua Craſſus à Parthis fuerat occiſus. Antonius vno vix caſtello expugnato, pacem cum Antiocho fecit, vt ipſe tantam rem conſummaſſe videretur. Ventidium Syriæ præfecit, iuſsitque vt Antigono bellum inferret: qui Iudæos tunc forte debellauerat, captisque Hieroſolymis, templum ſpoliauerat, regnumque Herodi dederat: quem continuo victum in deditionem recepit. Mena libertus cum ſex nauibus ad Pompeium redijt, à quo clementer receptus Cæſaris claſſem incendit, quamuis nuper Cæſar alteram ſecundo naufragio perdidiſſet. Idemque Mena poſtea ab Agrippa nauali prælio circunuentus, cum ſex triremibus ad Cęſarẽ tranſijt. Sed hũc Cæſar tertio trans fugam, indulta tantum vita, ſegnem reliquit. Deinde Agrippa inter Mylas & Liparas aduerſus Democharem & Pompeium nauale prælium geſsit, ac vicit, ibiq; tunc naues triginta aut demerſit,

merſit, aut cepit: reliquis laceratis Pompeius Meſſanam confugit. Cæſar interea Taurominium traiecerat, quem repentino impetu Pompeius afflixit. Vnde multis demerſis nauibus ſuis, ac magna multitudine ſuorum militũ perdita, in Italiam Cæſar aufugit, nec interueniẽte mora, in Siciliam rediјt: ibiq́ue Lepidum ex Africa aduentantem obuium habuit, ſummas ſibi partes terrore, minis ac ſuperbia vendicantem. Poſt dies paucos Agrippa iuſſu Cæſaris à litore cum acie inſtructa proſpectantis, atrociſsimo nauali prælio aduerſus Pompeium conflixit & vicit. Nam CLXIII. naues aut demerſit aut cepit. Pompeius cum decem & ſeptem nauibus vix elapſus euaſit. Lepidus magna viginti legionum inſolentia tumens, cum Meſſanam militibus permiſſam deripuiſſet, ipſum Cæſarem ad ſe venientem ſemel atque iterum ſpreuit, ac potius telis appeti iuſsit: quæ ille, collecta in læuum brachium lacerna, repellendo vitauit. Mox immiſſo equo ad ſuos reuerſus, inſtructo exercitu aduerſus Lepidum veniens, plurimas legiones Lepidi paucis interfectis, tranſire in ſuam partem compulit. Lepidus tandem intelligens, quo vanitas ſua
tende-

tenderet, depoſito paludamento, aſſumptoque veſte pulla, ſupplex Cæſari factus vitam & bona impetrauit, perpetuo quidem emendatus exilio. Taurus Cæſaris præfectus totam penè Siciliam ferro pertentatam conterritamque in fidem recepit. quadraginta quatuor legiones ſub vnius tunc imperio Cæſaris erant. Milites multitudine ferociores, quoſdam pro accipiendis agris tumultus excitauerunt. Sed Cæſar animo ingens viginti millia militum exauctorauit, triginta millia ſeruorum dominis reſtituit, ſex millia quorum domini non extabant, in crucem egit. Ouans vrbem ingreſſus, vt in perpetuum tribunitiæ poteſtatis eſſent, à ſenatu decretum eſt. His diebus trãs Tiberim è taberna meritoria fons olei terra exundauit, ac per totum diem largiſsimo riuo fluxit.

De rebus ab Antonio geſt. & bello Actiaco.

CAPVT XIX.

ANtonius vero poſtquam Araxem tranſmiſit, omnibus vndique malis circunuentus, vix tandem Antiochiam cum paucis redijt. Nam cum multitudine equitum & ſagittariorũ ab omnibus prælijs, quæ plura tẽtauit, victus ſemper effu-

geret,tum præterea incertis & ignotis regionis locis impeditus, grauiſsima fame ad nefandos cibos coactus eſt, plurimiq; militum ſeſe hoſtibus dediderunt. Inde in Græciam tranſijt, iuſsitque Pompeium, qui victus à Cæſare exercitum bellumque reparabat, cum paucis ad ſe venire. Pompeius fugiens, à Titio & Furnio Antonianis ducibus ſæpe terreſtri naualiq; bello victus & captus, ac pòſt paululũ interfectus eſt. Cæſar Illyricum Pãnoniam, partemque Italiæ bellis ſubegit & domuit. Antonius Artabanen Armeniæ regem, proditione & dolo cepit: quem argentea catena vinctum ad confeſsionem theſaurorum regiorum coëgit. Expugnatoque oppido, in quo conditos eſſe prodiderat, magnam vim auri argentiq; abſtulit. Qua elatus pecunia, denuntiari bellũ Cæſari, atque Octauiæ ſorori Cæſaris, vxori ſuæ repudium indici iuſsit, & Cleopatram ſibi ex Alexãdria occurrere imperauit. Ipſe Actiũ, vbi claſſem cõſtituerat, profectus, cum prope tertiam partem remigum fame abſumptam offendiſſet, nihil motus: remi, inquit, modo ſalui ſint. Nam remiges non deerunt, quoad Græcia homines habuerit. Cæſar ducentis triginta roſtratis na-

tis nauibus à Brundiſio in Epirum profe-ctus eſt. Agrippa vero præmiſſus à Cæſare, multas onerarias naues, fruméto atq; armis graues, ab Aegypto, Syria, Aſiaque ad ſubſidiũ Antonio veniẽtes cepit. Peragratoq; Peloponnenſium ſinu, Methonã vrbem validiſsimo Antoniano præſidio munitam, expugnauit. Inde Corcyram cepit. fugientes nauali prælio perſecutus, profligauit: multiſque rebus cruentiſsimè geſtis, ad Cæſarem venit. Antonius defectu & fame militum ſuorum permotus bellum maturare inſtituit, ac repente inſtructis copijs, ad Cæſaris caſtra proceſsit, & victus eſt. Tertio poſt pugnã die, caſtra Antonius ad Actium trãſtulit, nauali prælio decernere paratus. ducentæ triginta roſtratæ fuêre Cæſaris naues, & triginta ſine roſtris, triremes velocitate liburnicis pares, & octo legiones claſsi ſuperpoſitæ, abſque cohortibus quinque prætorijs. Claſsis Antonij CLXX. nauium fuit, quantum numero cedens, tantum magnitudine præcellens. Nam decem pedum altitudine à mari aberant. Famoſum & magnum hoc bellum apud Actiũ fuit. Ab hora quinta vſque in horã ſeptimam, incerta vincendi ſpe, grauiſsimè

vtrinque cædes actæ: reliquum diei cum ſubſequente nocte in victoriam Cæſaris declinauit. Prior regina Cleopatra cum ſexaginta velociſsimis nauibus fugit. Antonius quoque, detracto inſigni prætoriæ nauis, fugientem ſecutus eſt vxorem. Illuceſcente iam die, victoriã Cæſar conſummauit, ex victis XII. millia cecidiſſe referuntur,* ſeptem millia vulnerata ſunt, è quibus mille inter curandum defecerunt. Antonius & Cleopatra communes liberos cum parte regiæ gazæ ad rubrum mare præmittendos cenſuerunt. Ipſi præſidijs circa duo Aegypti cornua Peluſium Parætoniumque diſpoſitis, claſſem & copias inſtaurando bello parauerunt. Cæſar ſextum imperator appellatus, & quartum ipſe cum M. Licinio Craſſo conſul, Brundiſium venit, ibique orbis terrarum præſidia, diuiſis legionibus, compoſuit. Inde in Syriam profectus, mox Peluſium adijt, vbi ab Antonianis præſidijs vltro ſuſceptus eſt. Interea Cornelius Gallus præmiſſus à Cæſare, quatuor legiones, quas Antonius apud Syrenas præſidij loco conſtituerat, ſuſcepit in fidem: atque inde Parætonium primam Aegypti à Lybiæ parte ciuitatem victo cepit Antonio,

* ſex.

ipſum-

ipſumq; cõtinuo apud Pharũ vicit. Antonius equeſtre aduerſus Cęſaré bellũ inijt, in eo quoque miſerabiliter victus aufugit. Kalendis Sextilibus prima luce Antonius cum ad inſtruẽdam claſſem in portum deſcenderet, ſubito vniuerſæ naues ad Cæſarem tranſierunt. Cumque vnico præſidio ſpoliatus eſſet, trepidus ſe cum paucis recepit in regiam. Deinde imminente Cæſare, turbataque ciuitate, idem Antonius ſeſe ferro tranſuerberauit, ac ſemianimis ad Cleopatram in monumentum, in quod ſe illa mori certa condiderat, perlatus eſt. Cleopatra poſtquam ſe ad triumphum ſeruari intellexit, voluntariam mortem petens, ſerpentis (vt putatur) morſu in ſiniſtro tacta brachio, exanimis inuẽta eſt, fruſtra Cæſare etiã Pſyllos admouente, qui venena ſerpentum è vulneribus hominũ hauſtu reuocare atque exugere ſolent. Cæſar Alexandria, vrbe omnium longe opulentiſsima & maxima, victor potitus eſt. Nam & Roma in tantum opibus eius aucta eſt, vt propter abundantiam pecuniarũ, duplicia quàm vſq; ad id fuerant, poſſeſsionum aliarumque rerum venalium pretia ſtatuerentur. Occiſi ſunt iuſſu Cæſaris, maior Antonij

 filius,

filius, & P. Canidius infeſtiſsimus quidē ſemper Cæſari, ſed & Antonio infidus, & Caſsius Parmenſis, vltima violatæ partis Cęſaris victima, & Q. Ouinius ob eā maxime notā, quod obſceniſsime lanificio textrinoq; reginæ ſenator populi Romani præeſſe non erubuerat. Dehinc Cæſar pedeſtribus copijs in Syriam venit, deinde in Aſiam ad hiberna conceſsit, ac pòſt per Græciam Brundiſium peruectus eſt.

De triumpho Cæſaris, & nomine Auguſti, monarchia Rom. & Epiphanijs noſtris, deinde fontis olei explicatio.

CAPVT XX.

ANno ab vrbe condita DCCXXV. ipſo imperatore Cæſare Auguſto quinquies, & L. Apuleio conſulibus, Cæſar victor ab oriente rediens, octauo Idus Ianuarias vrbē triplici triumpho ingreſſus eſt: ac tum primum ipſe Iani portas, ſopitis omnibus finitisque bellis ciuilibus, clauſit. Hoc die primum Auguſtus conſalutatus eſt. Quod nomen cūctis antea inuiolatum, & vſque ad nunc cæteris inauſum dominis, tantum orbis licite vſurpatum apicē declarat imperij: atq; ex eodem die ſumma rerū ac poteſtatum penes vnum cœpit eſſe & manſit, quod Græci monar-

mōnarchiam vocant. Porro aūt hunc eundem eſſe diem, hoc eſt, octauum idus Ianuarias, quo nos Epiphania, hoc eſt, apparitionem ſiue manifeſtationem dominici ſacramenti obſeruamus, nemo credentiū ſiue etiam fidei contradicentum, neſcit. De quo noſtræ iſtius fideliſsimæ obſeruationis ſacramento vberius nunc dicere, nec ratio, nec locus flagitat: vt & quærentibus reſeruaſſe, & negligentibus non ingeſsiſſe videamur. Hoc autē fideliter cōmemoraſſe ideo par fuit, vt per omnia vēturi Chriſti gratia præparatum Cæſaris imperium comprobetur. Nam cum primum, Caio Cæſare auunculo ſuo interfecto, ex Apollonia rediens vrbem ingrederetur, hora circiter tertia, repente liquido ac puro ſerenoq; die circulus ad ſpeciem cœleſtis arcus orbē ſolis ambijt: quaſi eum vnum ac potētiſsimum in hoc mundo, ſolumq; clariſsimū in orbe monſtraret, cuius tempore venturus eſſet, qui ipſum ſolē ſolus, mundumq; totum & feciſſet & regeret. Deinde cū ſecūdo in Sicilia receptis à Pompeio & Lepido legionibus, triginta millia ſeruorū dominis reſtituiſſet, & quadraginta quatuor legiōes ſolus imperio ſuo ad tutamē orbis terrarū

diſtribuiſſet, ouanſque vrbem ingreſſus, omnia ſuperiora populi Romani debita donanda, literarum etiam monumentis abolitis, cenſuiſſet, in diebus ipſius fons olei largiſsimus, ſicut ſuperius expreſsi, de taberna meritoria per totum diem fluxit. Quo ſigno quid euidentius, quàm in diebus Cæſaris toto orbe regnantis futura Chriſti natiuitas declarata eſt? Chriſtus enim lingua gentis eius in qua natus eſt, vnctus interpretatur. Itaque cum eo tempore quo Cæſari perpetua tribunicia poteſtas decreta eſt, Romæ fons olei per totum diem fluxit: ſub principatu Cæſaris Romanoq́ue imperio per totum diem, hoc eſt, per omne Romani tempus imperij, Chriſtum & ex eo Chriſtianos, id eſt, vnctum, atque ex eo vnctos, de meritoria taberna, hoc eſt, de hoſpita largaq́ue eccleſia affluēter, atque inceſſabiliter proceſſuros, reſtituendosq́ue per Cæſarem omnes ſeruos, qui tamen cognoſcerent dominum ſuum, cæteroſq́ue, qui ſine dominio inuenirētur, morti ſupplicioq́ue dedendos, remittendaq́ue ſub Cæſare debita peccatorum in ea vrbe, in qua ſpontaneum fluxiſſet oleum, euidentiſsima his qui prophetarū voces non audie-

diebant, ſigna in cœlo, & in terra prodigia prodiderunt. Tertio autem, cum vrbem triumphans quintum conſul ingreſſus eſt, eo ſcilicet die, quem ſupra nominauimus, cum & Ianum poſt ducentos annos primum ipſe clauſit, & clariſsimũ illud Auguſti nomen aſſumpſit, quid fidelius ac verius credi aut cognoſci poteſt, concurrentibus ad tantam manifeſtationem, pace, nomine, die, quàm hunc occulto quidem geſtorũ ordine, ad obſequium præparationis eius prædeſtinatum fuiſſe: qui eo die, quo ille manifeſtandus mundo poſt paululum erat, & pacis ſignum prætulit, & poteſtatis nomen aſſumpſit? Quid autem in quarto reditu cum finito Cantabrico bello, pacatisque omnibus gẽtibus, Cæſar vrbẽ repetijt, ad conteſtationẽ fidei, quam expromimus, actum ſit, ipſo ordine melius proferetur.

Cæſar quomodo Hiſpanias ingreſſus, Cantabros Aſturesq́; vicerit. Druſus quos in Germania ſubegerit, & Coſſus in Africa, deq́; Tiberij, Quintilij Vari & Agrippæ geſtis.

CAPVT XXI.

ANno ab vrbe condita DCCXXVI. imperatore Auguſto Cæſare ſexies, & bis M. Agrippa conſulibus, Cæſar parum in Hiſpania per ducentos annos

actum intelligens, ſi Cantabros atque Aſtures duas fortiſsimas gentes Hiſpaniæ ſuis vti legibus ſineret, aperuit Iani portas, atque in Hiſpanias ipſe cum exercitu profectus eſt. Cantabri & Aſtures Galleciæ prouinciæ portio ſunt, qua extentum Pyrenęi iugū haud procul ſecundo oceano ſub ſeptentrione deducitur. Hi non ſolum propriam libertatem tueri parati, verumetiam finitimorum præripere auſi, Vaccæos & Turmodigos & Autrigonas aſsiduis eruptionibus populabantur. Igitur Cæſar apud Segiſamam caſtra poſuit, tribus agminibus totā pene amplexus Cantabriam. Diu fatigato fruſtra atque in periculum ſæpe deducto exercitu, tandem ab Aquitanico ſinu per oceanum incautis hoſtibus admouere claſſem atque exponi copias iubet. Tunc demum Cantabri ſub mœnibus * Belgicæ maximo cō greſsi bello & victi, in Vinnium montem natura tutiſsimū confugerunt, vbi obſidionis fame ad extremum pene conſumpti ſunt. * Aracillū deinde oppidum magna vi ac diu repugnans, poſtremo captū ac dirutum eſt. Præterea vlteriores Galleciæ partes, quæ montibus ſyluisq; conſitę oceano terminātur, Antiſtius & Firmius legati

Atticæ

Racilium

legati magnis grauibuſque bellis perdomuerunt. Nam & Medullium montem Minio flumini imminentẽ, in quo ſe magna multitudo hominum tuebatur, per quindecim millia paſſuũ foſſa circunſeptũ obſidione cinxerunt. Itaq; vbi ſe gens hominũ trux natura & ferox, neq; tolerãdæ obſidioni ſufficientẽ, neq; ſuſcipiendo bello parẽ intelligit, ad voluntariã mortem ſeruitutis timore concurrit. Nam ſe pene omnes certatim igne, ferro, ac veneno necauerũt. Aſtures vero poſitis caſtris apud Aſturã flumẽ, Romanos, niſi proditi præuentiq; eſſent, magnis conſilijs viribusq; oppreſsiſſent. Tres legatos cũ legionibus ſuis in tria caſtra diuiſos, tribus æque agminibus obruere repẽte moliti, ſuorũ proditione detecti ſunt. Hos poſtea Cariſius bello exceptos, non parua etiam Romanorũ clade ſuperauit. Pars eorum prȩlio elapſa Lanciã confugit. Cumq; milites circũdatam vrbem incendio adoriri pararent, dux Cariſius, & à ſuis ceſſationem impetrauit incendij, & à barbaris voluntatẽ deditionis exegit. Studioſè enim nitebatur integram atq; incolumẽ ciuitatẽ victoriæ ſuȩ teſtẽ relinquere. Cantabricæ victoriæ hunc honorem Cæſar

detulit,

detulit,vt tunc quoque belli portas clauſtro cohiberi iuberet. Ita tunc ſecundo per Cæſarem, quarto poſt vrbem conditam clauſus eſt Ianus. Poſt hoc Claudius Druſus Priuignus Cæſaris Galliam Rhetiamque ſortitus, maximas fortiſsimasque gẽtes Germaniæ, armis ſubegit. Nam tunc veluti ad cõſtitutum pacis diem feſtinarent,ita omnes ad experientiam belli deciſionemue fœderis vndatim gentes commouebantur: aut ſuſcepturæ condiciones pacis,ſi vincerẽtur: aut vſuræ quieta libertate,ſi vincerent. Norici, Illyrij, Pannonij,Dalmatæ,Mœſi, Thraces, Daci, Sarmatæ, plurimique & maximi Germaniæ populi, per diuerſos duces vel ſuperati, vel repreſsi, vel etiam obiectu maximorum fluminum Rheni Danubijque ſecluſi ſunt. Druſus in Germania primo Vſipetes,deinde Tẽcteros & Cattos perdomuit. Marcomannos pene ad internecionem cæcidit. Poſtea fortiſsimas nationes, & quibus natura vires, cõſuetudo experientiam virium dabat,Cheruſchos, Sueuos & Sicambros pariter vno bello, ſed etiam ſuis aſpero,ſuperauit. Quorum ex eo conſiderari virtus ac feritas poteſt, quod mulieres quoque eorum, ſi quando

præ-

præuentu Romanorum inter plauſtra ſua concludebantur, deficientibus telis, vel qualibet re, qua velut telo vti furor poſſit, paruos filios colliſos humi in hoſtiũ ora iaciebãt, in ſingulis filiorum necibus bis parricidæ. Tunc etiam in Africa Muſolanos & Getulos latius vagantes Coſſus dux Cæſaris arctatis finibus coërcuit, atque Romanis limitibus abſtinere metu compulit. Interea Cæſarem apud Tarraconem citerioris Hiſpaniæ vrbem legati Indorum & Scytharum toto orbe tranſmiſſo, tandem ibi inuenerunt, vltra quod iam quærere non poſſent, refuderuntque in Cæſarem Alexandri Magni gloriam: quem ſicut Hiſpanorum Gallorumque legatio in medio oriente apud Babylonem contemplatione pacis adijt: ita hũc apud Hiſpaniam in occidentis vltimo ſupplex cum gentilitio munere eous Indus, & Scythaboreius orauit. Cantabrico bello per quinque annos acto, totaque Hiſpania in æternam pacem cum quadam reſpiratione laſsitudinis reclinata ac repoſita, Cæſar Romam redijt. Quibus etiam diebus multa per ſe, multaque per duces & legatos bella geſsit. Nam inter cæteros & Piſo aduerſum Vindelicos miſſus eſt. Quibus

bus ſubactis, victor ad Cæſarem Lugdunũ venit. Pannonios nouo motu intumeſcentes Tiberius priuignus Cæſaris cruẽtiſsima cæde deleuit. Idemq́ue continuo Germanos bello arripuit, è quibus quadraginta millia captiuorum victor abduxit. Quod reuera bellũ maximum & formidoloſiſsimũ quindecim legionibus per trienniũ geſtum eſt, nec fere vllum maius bellum, ſicut Suetonius atteſtatur, poſt Punicum fuit. Sub eodem vero tempore Quinctilius Varus cum tribus legionibus à Germanis rebellantibus, mira ſuperbia atque auaritia in ſubiectos agẽs, funditus deletus eſt. quam reipub. cladẽ Cæſar Auguſtus adeo grauiter tulit, vt ſępe per vim doloris caput parieti collidens, clamaret: Quinctili Vare, redde legiones. Boſphoranos vero Agrippa ſuperauit, & ſignis Romanis, quæ illi quondam ſub Mithridate ſuſtulerant, bello recuperarit, victos ad deditionem coëgit. Parthi quaſi toto terrarum orbe vel domito, vel pacato, omnium oculis ſignarentur, atque in ſe ſolos omnis vigor Romani imperij vertendus eſſet, quippe quos priſtina vlciſcẽdę Craſſianę cædis conſcientia mordebat, vltro ſigna, quæ Craſſo interfecto abſtulerant,

ad

ad Cæſarem remiſerunt: regijſque obſidibus traditis, firmũ fœdus fideli ſupplicatione meruerunt.

Octauius Auguſtus compoſita vndique pace, Ianũ ipſe tertio clauſit, & rempub. compoſuit, deq́ʒ cenſu Cæſaris acto.

CAPVT XXII.

ANno ab V. C.DCCLII. Cęſar Auguſtus ab oriente in occidentẽ, à ſeptentrione in meridiem, ac per totũ oceani circulum cunctis gentibus vna pace compoſitis, Iani portas tertio ipſe tunc clauſit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietiſsimo ſemper obſeratas otio ipſa etiã rubigo conſignauit: nec prius vnquam niſi ſub extrema ſenectute Auguſti pulſatæ Atheniẽſium ſeditione & Dacorum commotione patuerunt. Clauſis igitur Iani portis, remp. quã bello quæſiuerat, pace enutrire, atq; amplificare ſtudẽs, leges plurimas ſtatuit, per quas humanum genus libera reuerentia diſciplinæ morem gereret. Domini appellationem, vt homo declinauit. Nam cum eodẽ ſpectante ludos, pronuntiatum eſſet * à quodam mimo, O dominum æquum & bonum, vniuerſique, quaſi de ipſo dictũ eſſet, exultãtes approbauiſſent, ſtatim qui- in mimo

dem

dem manu vultuque indecoras adulationes repreſsit, & in ſequenti die grauiſsimo corripuit edicto, dominumq; ſe poſthac appellari ne à liberis quidem aut nepotibus ſuis vel ſerio vel ioco paſſus eſt. Igitur eo tempore, id eſt, eo anno quo firmiſſimam veriſsimamque pacem ordinatione dei Cæſar compoſuit, natus eſt Chriſtus: cuius aduentui pax iſta famulata eſt, in cuius ortu audientibus hominibus exultantes angeli cecinerunt, Gloria in excelſis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Eodemque tempore hic ad quem rerum omnium ſumma cōceſſerat, dominum ſe hominum appellari non paſſus eſt: imò non auſus, quo verus dominus totius generis humani inter homines natus eſt. Eodem quoque anno tunc primū idem Cæſar, quē his tantis myſterijs prædeſtinauerat deus, cenſum agi ſingularū vbique prouinciarum, & cenſeri omnes homines iuſsit, quando & deus homo videri, & eſſe dignatus eſt. Tunc igitur natus eſt Chriſtus, Romano cenſui ſtatim aſcriptus vt natus eſt. Hæc eſt prima illa clariſsimaque profeſsio, quæ Cæſarē omnium principem, Romanosque rerum dominos ſingillatim cunctorum hominum

edita

edita aſſcriptione ſignauit, in qua ſe & ipſe, qui cunctos homines fecit, inueniri hominem, aſſcribique inter homines voluit. Quod nunquam penitus ab orbe condito atque ab exordio generis humani in hũc modum, ne Babylonio quidem vel Macedonico, vt non dicam minori cuiquam regno conceſſum fuit. Nec dubium quin omnium cognitioni, fidei, inſpectionique pateat, quòd dominus noſter Ieſus Chriſtus hanc vrbem nutu ſuo auctam defenſamque, in hũc rerum apicem prouexerit, cuius potiſsimè voluit eſſe cum venit, dicendus vtique ciuis Romanus, cenſus profeſsione Romani. Quãobrem quia ad id temporis peruentũ eſt, quo & dominus Chriſtus hunc mundum primum aduẽtu ſuo illuſtrauit, regnumque Cæſari tranquilliſsimum dedit, hunc quoque ſextum libellum hoc fine concluſerim: vt germinantia tempora Chriſtiana, magiſque inter reprimentium manus creſcentia, & quæ adhuc in prouectu poſita, horum ipſorum, quibus hæc reſpondere cogimur inſectatione, mordentur, ſeptimo libello, ſi tamen adiuuante domino ſuffecerim, comprehendam: vt quoniam ab initio & peccare homines & pu-

nıri propter peccata non tacui, nunc quoque quæ perſecutiones Chriſtianorum actæ ſint, & quæ vltiones ſecutæ ſint, abſque eo quod omnes ad peccandum generaliter proni ſunt, atque ideo ſingillatim corripiuntur, expediam.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN PAVLI Oroſij librum Sextum

Annotationes.

In Caput primum.

DIſceſſerũt omnes adytis) *Verba ſunt Virg. Exceſſere omnes adytis, ariſq; relictis*

Aened.2. DCLXII. vt dixi, anno) *Dictum hoc eſt libro ſuperiore cap. 19. vbi de ſpatio belli Mithridatici in Annotationibus ſcripſimus.*

In Caput ſecundum.

Poſtquam Nicomedem) *Eadem Eutrop. lib. 5. Lege Appiani Mithridaticum, & Iuſtini libr. 38.* Crudeli præcepit edicto) *De hoc edicto præter Appianum Liuius libr. 78. Florus lib. 3. cap. 5. Eutrop. libr. 5. Hinc Cicero pro lege Manilia ait, Mithridatem*

tem vna die tota Aſia, tot in ciuitatibus, vno nuntio, atque vna literarum ſignificatione ciues Romanos necandos, trucidandosq́; denotaſſe. Sylla cui poſt conſulat. *Sylla ad bellum Mithridaticum profectus fuit poſt Conſulatum, cum iam Cinna Conſul ei accuſationem per Verginium Tribunumpleb. compararet, Plutarchus in Sylla.* Septemplici muro com munitum) *Sic Florus, Mox ſubruto Piræi portu, ſex quoque & amplius muris munito. Munierat eũ pluribus muris contra Syllæ impetum Archelaus, vt ſcribit Appianus.* Iuſto prælio cum Archelao conflixit.) *Hoc prælium in Bœotia ad Chæroneam commiſſum fuit: in quo ex CXX. millibus Archelai vix decem millia Chalcidem effugiſſe Appianus, Plutarchus, & Eutropius ſcribunt. Quare in Liuiana epitoma 82. vbi legitur, cæſis hoſtium centum millibus, ſcribendum puto,* CX. *millibus.* Lectiſsima LXX. millia.) *Eundem numerum habet Eutropius: ſed apud Appian. & Plutarchum ſunt* ὀκτὼ μυριάδες, *id eſt,* LXXX. *millia, quæ Mithridates cum Dorylao ad Archelaum miſit.* Secundo prælio XV. millia.) *Cum in omnibus libris Oroſii, quinquaginta millia, legatur, ego tamen non dubitaui,* XV. *millia, ex Eutropio meo manuſcripto (nam impreßi* XX. *millia habent) reponere: cum præſertim Appi. ſcribat,* τῶν πολεμίων ἀπώλοντο ἀμφὶ μυρίους καὶ πεντακισχιλίους, *& ſequentes numeri, ſi L. millia legas, conſtare non poßint. Commiſſum hoc ſecundum prælium fuit ad Orchomenum, Appianus, Plutarchus, Florus.* Diogenes Archelai F.) ὁ παῖς ἀρχελάου διογένης, *Appianus.* διογένης ὁ τῆς ἀρχελάου γυναικὸς υἱός,

Plutar.Cumque iam MDC.)ἀμφὶ τοῦτο χιλίους καὶ ἑξακοσίους ἄνδρας *habet quoque Appianus, quem hac de re conſule*.Interea Fimbria) *Cum L.Valerius Flaccus in Marij locum conſul ſuffectus, à Cinna, vt Sylla ad bellũ Mithridaticum ſuccederet, miſſus, in Aſiam traieciſſet, à C.Flauio Fimbria interfectus eſt. Appianus in Mithridatico, Plutarchus in Sylla, Strabo lib.13. Liuius 82. Velleius 2. Fimbriæ meminit Cicero in Bruto*. Ad Miletopolim.) *Vide Strabonẽ lib.12*.Eumque mari coartare) *Hic locus verbis ſuperuacaneis deprauatus à nobis è manuſcriptis reſtitutus eſt. Plutarch in Lucullo eandem rem exponens inter cætera ſic inquit*, εἰ φιμβρίᾳ τότε πεισθεὶς ὁ λούκουλλος οὐ μακρὰν ὢν περιήγαγεν ἐκεῖσε τὰς ναῦς, καὶ συνέφραξε τὸν λιμένα τῷ στόλῳ, πέρας ἂν εἶχεν ὁ πόλεμος. *id eſt, Si Lucullus qui nõ longe aberat, tum Fimbriæ conſilium ſecutus naues eò circumduxiſſet, portúmque obiecta claſſe obſtruxiſſet, bellum confectum fuiſſet*. Ilienſibus iratus) *De Ilij excidio Appianus & Strabo libro 13*. Apud Thyatira) πρὸς θυατείροις, *Plutarchus in Sylla*. Fannius & Magius) *Ita legitur in omnibus manu deſcriptis libris, hancq́ue veram lectionem iudico: nã etſi impreſſus liber Appiani habeat* λουκίους μάγνιόντε καὶ φάνιον, *ego tamen lego*, μάγιόντε καὶ φάννιον. *cum præſertim Aſconius Verrina tertia hos eoſdem L. Magium, & L.Fannium appellet, quamuis in Ciceronis libris corrupte ſit L.Magio, & L.Rabio*. M Marium) *Appianus hunc* μάρκιον οὐάριον, *ſiue vt Interpres Cãdidus legit*, οὐάριον *appellat. Sed Plutarchus in Lucullo, Marium cum Oroſio nominat*. Cum P.Rutilio)

lio) *Rutilium M Cotta legatum fuiſſe arbitror: Nã Mithridates Cottam apud Chalcedona terra fudit, mari exuit claſſe pulcherrima, vt ipſe ſcribit in epiſtola ad Arſacem, quæ ex lib 4. Hiſto. Salluſtij extat. Sed de hac re, ſicut & de Cyzicenorum obſidione lege Appianum & Plutarchum. De Cyzico etiam Cicero pro lege Manilia, pro Murena, & pro Archia.* Nam amplius quàm quindecim millia.) *Lucullus ad Rhindacum fluuium conſecutus eos, qui in Bithyniam à Mithridate mittebantur, magnum eorũ numerum interfecit: cepit vero equorum millia VI. virorũ millia XV. Ita Plutarchus & Appianus.* Campoſque Inarimos) *Vulgo legitur Camposq; & in eremos. Ego particulam, &, in nullis vetuſtis inueni. Sed hi, partim, camposq; inheremos, partim, cãposq; inharemos, habent. Vnde adductus ſum, vt crederem Oroſium, Camposq; Inarimos, ſcripſiſſe. Notum eſt illud Homeri in Catalogo, εἰν ἀρίμοις ὅθι φασὶ τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς. Vbi cum Græci omnes εἰν ἀρίμοις duabus vocibus legant, & ἄριμα vel in Cilicia vel in Syria aut Lydia collocent: Plinius tamen li. 3. cap 6. Aenariam inſulam Homero Inarimen dictam ſcribit. Virgilius quoque, Ouidius, Horat. Lucanus cæteriq; poëtæ Latini Inarimen dixerunt. Ita putaui Liuium etiam, vel quem alium, à quo hiſtoriam Oroſius ſumpſit, campos Inarimos, dixiſſe: cum præſertim Scepſius, vt eſt apud Strabonem lib. 13. probabiliorem eorum ſententiam iudicauerit, qui Arimos in exuſta Myſiæ regione conſtituũt: & Xanthus tradat, Arimum quendam in ijs locis regnaſſe.* Deiotarus rex Gallogræc.) *Idem eſt in Epitoma Li-*

uiana li. 49. Phrygiam inuaſerat Eumachus Mithridatis præfectus, de quo Appianus. Pluſquam CCC. millia.) *Plutarchus in Lucullo*, λέγονται δὲ ἐκ τοῦ παντὸς ἀκολούθων τεσσ. μαχίμων ὄχλου μυριάδες οὐ πολυδὴ τῶν τριάκοντα λείπουσαι διαφθαρῆναι. Sub monte Olympo Pruſam.) *Impreßi libri omnes pro Pruſam, habent, prius Athan. ſed cum poſterior vox à manuſcriptis abſit, atq; in vno* prinſam, *legatur, ego, Pruſam ſcripſi. Plinius libr. 5. capit. vlt. A Cointus in Bithynia Pruſa, ab Annibale ſub Olympo condita. Appian.* βάρβας ἢ προυσιάδα εἷλε τὴν πρὸς τῷ ὄρει. *De Pruſiade, quæ antea Cius dicebatur, Strabo lib. 12.* LXXX. roſtratas naues) *Appianus* ναῦς ἀμφὶ τὰς ἑξήκοντα *habet.* Ac poſt Amiſum.) *Ita recte manuſcripti. vide Appianum & Plutarchum.*

In Caput tertium.

Catilina inceſti accuſatus) *Huius iudicij meminit Aſconius in orat. Ciceronis contra competitores. vbi ſcribit hanc Fabiam virginem veſtalem fuiſſe ſororẽ Terentiæ Ciceronis. Vnde in Plutarchi Catone legendũ, ἐν* οἷς καὶ φαβία τερεντίας ἀδελφὴ τῆς κικέρωνος γυναικὸς ἐκινδύνευσεν. M. Lucullus) *De re à M. Lucullo contra Beſſos & Thracas geſta, Eutrop. & Sex. Rufus.* Eodem tempore Metellus) *Cn. Pompeio, M. Craſſo primum Coſſ. an.* DCLXXXIII. *L. Metellus Verri in Sicilia ſucceßit. Res nota eſt ex Ciceronis Verr. & Aſconio.* Pyrganione) *Duplicem ſcripturã huius archipiratæ in noſtris manuſcriptis inuenimus: alij eũ Pergamanonẽ in ſuis libris nominarunt.*

uarunt. Nam XXX.millia) *Legitur &, XX.millia. At Plutarchus peditum C millia cæſa, equitum, quorum millia LV. erant, paucos effugiſſe tradit.* Is imminente hieme) *Niſibis, quam Græci Antiochiam Mygdonicam nominant, capta fuit L. Metello & Q. Marcio Coſſ. auctore Dione li. 35. vide quoque Appianum & Plutarchum.*

In Caput quartum.

Iiſdem diebus piratæ) *De bello piratico, quod & maritimũ nominatur, accurate Dio. l 36. & Plutarchus in Pompeio. De eodem Cicero pro lege Manilia, Liuius li. 99. Florus li. 3. ca. 6. Velleius & Eutropius.* Eodẽ tempore Cretam) *De bello cretico Xiphilinus in Pompeio, Liuius li. 98 & ſeq. Florus li. 3. ca. 7. Velleius li. 2.* Pompeius ſucceſſor Luculli) *Pompeio bellum Mithridaticum mandatum fuit lege Manilia, quam Cicero ſuaſit, Appianus, Plutarchus & Diod.* Bellum nocte commiſſum eſt) *De hoc prælio nocturno præter Appianum, Plutarchum & Dionem Florus libr. 3. cap. 5. Eutrop. libr. 6. vbi ſcribit Pompeium XL. millibus occiſis, triginta tantum de exercitu ſuo perdidiſſe, & duos centuriones.* Senibus laſsis & ægris) *In aliјs eſt,* ſenibus lixis & ægris. *ego è Gualtheri libro, ſenibus laßis emendaui. Sic Dio. libr. 36.* πόλιν ἐν τῷ χωρίῳ ἐν ᾧ ἐνενικήκει συνῴκισε ταῖς τραυματίαις, καὶ τοῖς ἀφηλικεστέροις τῶν στρατιωτῶν *id eſt. Vrbem eo loco, vbi victoriam pepererat, vulneribus & ætate confectis militibus condidit. Senes laſſos eodẽ modo Seneca dixit.* Orodis Albanorum

banorum regis) *In Gualtheri li eſt*, Hierodis, *in alijs*, Horodis. *Orodis quod erat in impreſsis reliquinim & Florus Orodem nominat, qui ab Appia.* ὀροίζης. *à Dione* ὀροίσης *dicitur*: Artocem regem Iberiæ) ἀρτώκην *hunc quoque Dio.li.37.nominat, qui in Appiani libris mendosè* ὤτοκος *dicitur. ijdē* κύρτον *mendosè habent pro* κύρνον, *nec aliter Candidus Interpres legit.*

In Caput quintum.

Terræmotus adeo grauis) *De hoc terræmotu Diodor. libr.37.* καὶ ὁ σεισμὸς μέγιστος δὴ τῶν πώποτε συνενεχθεὶς αὐτοῖς, πολλὰς τῶν πόλεων ἔφθειρεν. *id eſt, Terræmotus maior apud illos tū quam vnquā alias extitit, multas vrbes euertit.* Caſtor Mithridatis præfectus.) κάστωρ φαναγορεὺς *Appiano dicitur, qui* φαναγόρειαν *nominat, quæ hic in vetuſtis libris, Phanagoriū appellatur. Vide Strabonem lib.7.* Quatuor filios) *Hi fuerunt Artaphernes, Darius, Xerxes & Oxathres, auctor Appianus.* Exipodram) *De hoc alij quod ſciam nihil, niſi fortè hic eſt Xiphares, quo de Appianus.* Macharem) *Hoc nomen, quod in vulgatis libris variè corruptum eſt, in manuſcriptis rectè legitur. Græci quoque hunc* μαχάρην *vocant.* Gallum quendam militem) *In epitoma 102. eſt, a milite Gallo, nomine Bithoco. Auctor de viris illuſtrib. Gallum Sithocum nominat. Verum cū Appianus hunc* Βιτοιτον *nominet, vide ne vtrobique Bitoetum ſit ſcribendum.*

In Caput ſextum.

Anno

Anno ab V.C.DCLXXXIX.) *Alijs eſt annus ab* V.C.DCXC.*Cum Oroſio facit Eutropius lib.6.* Ituræos primum) *De Ituræis eorumq́ castellis à Pompeio euerſis Strabo lib 16. In Ciceronis Philippicis hi Ithyrei non ſatis emendate nominantur.* Quam Petram) *Arabum rex Aretas, quem Pompeius vicit & cepit,* βασιλεὺς τῶν περὶ τὴν πέτραν ἀράβων *dicitur à Plutarcho in Pompeio. Apud Petram vero Aretas regiam ſuam habebat, Ioſephus libro 14. antiquita.cap. 2. Lege Dionem lib. 37.* Vix tertio menſe.) *Idem ſcribit Ioſephus lib.14.cap.8.quem lege.* Per L. Vettium) *Hic eſt L.Vettius index, quo de Cicero in Vatinium, & epiſt.24.lib 2.ad Atticum. Eum Dio. lib. 38.* λούκιον οὐέττιον *nominat. apud Appianum hoc nomen vnico* τ *non recte ſcribitur: Plutarchi quoque libri in Lucullo mendosè* βρέττιόν τινα *pro* βέττιον *habent.*

In Caput ſeptimum.

Anno ab V.C.DCXCIII.) *Eutropij libri impreſſi omnes, etiam is quem Sconbouius edidit, hunc annum vrbis cond.*DCXCVIII.*faciunt: verum noſter manuſcriptus rectè* DCXCIII. *habet. In Faſtis Capit. hic annus eſt* DCXCIIII. Lege Vatinia) *P. Vatinius Tribunuſpl. hanc legem ad populum tulit Cæſare & Bibulo Coſſ. de qua Suetonius in Iulio.* Cum legionibus ſeptem) *Eutropius ſic, Decreta eſt ei Gallia & Illyricum legionibus decem. Plutarchus in Cæſare ſcribit ipſum Galliam ciſalpinam & tranſalpinam adiuncto Illyrico accepiſſe in quinquennium cum legionibus quatuor. Nam populus Cæſari Galliam ci-*

*teriorem & Illyricum in quinquennium cum tribus legionibus dedit:Senatus vlteriorem cum vna legione adiecit,auctore Dione libro 38.*Hanc hiſtoriã Suetonius) *Nos eam ab ipſo Cæſare ſumma diligentia ſimul & eloquentia expoſitam non ſine fructu libenter & legimus ipſi & diſcipulis noſtris interpretamur.* Bis vicit.) *Primum pagum Tigurinum in tranſitu Araris fluminis vicit, deinde cæteros inſecutus poſt variam fortunã ſuperauit, Cæſar & Dio. libro 38. In vno manuſcripto eſt,*bis vix vicit.Latobrugiorum.) *Cæſar hos Lacobrigos nominat.* Ad CLVII.millia)*Summa omnium,inquit Cæſar,fuerunt ad millia* CCCLXVIII.*Plutarch.* τεζάκοντα μὲν αἱ πᾶσαι μυριάδες ὄντες εἴκοσι ἦ αἱ μαχόμεναι μετὰ δέκα *id eſt.Summa omniũ fuerunt millia* CCC. *eorum qui arma ferre poſſent millia* CXC. Ex his & XLVI) *Strabo lib.4. de bello Heluetiorum,* ἐν ᾧ πολέμῳ, *inquit,* περὶ τετλαράκοντα μυριάδε σωμάτων διεφθάρησαν, *id eſt, In quo bello ad* CCCC. *millia hominum perierunt. in quo numero ego vitium ſubeſſe arbitror.*Edures)*Legitur &,Euduſes,ſiue Eudures. Apud Cæſarem hi ſunt Seduſij.de quibus variæ ſententiæ feruntur.* Supra obduct.ſaliere) *De hac re Florus libr.3.cap.10.* Poſt hæc Belgarũ) *Quæ hic vſque ad finem capitis ſequuntur, eà copioſè Cæſar li 2.& Diomitio li.39.perſequuntur.* Sexaginta millia armat.) *Cæſar Bellouacos polliceri millia armata quinquaginta ſcribit. Idem Atrebatibus* XV.*millia tribuit.*Menapij nouem) *Ita manuſcripti,impreſſi decem.Cæſar Menapios* VII. *millia pollicitos ſcribit.*Aduatici XVIII.) *In vno manuſcripto eſt,*

pto eſt, Atuati. Cæſar catuaços cum XIX. *millibus habet.* Cæreſi, Cæmani) *In noſtris manuſcriptis omnibus eſt, Cæroſi, Cæmani. Cæſar illos Cæreſos, hos Pæmanos vocat. In vulgatis Oroſii libris, Cenomanni, mendosè legebatur. Robertus Stephanus, quẽ honoris cauſa nomine, hanc Epitomen rerum geſtarũ à Cæſare in Gallia ſub Eutropij nomine Commentariis Cæſaris emẽdatiſsimè diligentiſsimeq́ à ſe impreſſis adiunxit, ibiq́ ex Cæſare hæc nomina reſtituit.*

In Caput octauum.

Quæ hoc capite Oroſius comprehendit, ea copiosè Cæſar li. 3. Com. perſequitur. quibus ſtudioſi vtriuſq; linguæ coniungent ea quæ ſunt apud Dionem lib. 39. Pacunij primipilaris) *Hic primipili centurio à Cæſare P. Sextius Baculus nominatur.* Ambiuaritos) *Pro his Cæſaris libri, Ambiliates, habent.*

In Caput nonum.

Quæ hoc capite Oroſius, ea Cæſar lib. 4. & 5. Cõ. expoſuit. De iiſdem Dio. li. 39. & Plutarchus in Cæſare. Sicambros) *In manuſcriptis noſtris eſt, Sygãbros. Dio. συγγάμβρους nominat.* Ibique Labienus) *Labienus eſt in vetuſtis, & Roberti libro. Cæſar li. 5. Q. Laberium Durum habet.* Androgorio) *In Gualtheri libro eſt, Andragio. Cæſar, Mandubratium vocat.*

In Caput X.

Cũ Eburonibus & Aduaticis.) *In noſtris manuſcriptis fere omnibus hic & ſupra ca. 7. Atuatici nominantur, quos vulgo Aduaticos vocãt. Dio. quoque*

que illos ἀτουατικοὺς *appellat. Hos Cæſar lib 5. Cotta & Sabino interfectis ſe cum Ambiorige coniunxiſſe ait.* Ad Ciceronem) *Q. Tullium Ciceronem Marci fratrem, Cæſaris legatum, Cæſar lib. 5 Dio. li. 40.* Vallum pedũ X.) *Cæſar ped.* XI. *habet. Ex eo quod ſequitur,* per millia paſſuum quindecim, *cognoſcitur quomodo ſit legẽdum apud Cæſarem, vbi quidam libri* XV *. cæteri* X. *millia paſſuum habent. in qua varietate hæret Glareanus* Per culmina.) *Roberti liber habet, per culmea culmina. Tu lege Cæſarem.* Cum duabus legionibus) *Plutarchus ſcribit Cæſarem tũ habuiſſe* ἑπlακισχιλίους τοῦτο σύμπαντας. Nam LX. millia.) *Hunc numerum eorum, qui Q. Ciceronis caſtra obſederunt, edit etiam Plutar. in Cæſare.* Indutiomarus.) ἰνδουτιόμαρος, *Dio* Repentina eruptione proſtrauit.) *Eruptione, recte quoq;, Rob. cum vulgo in impreßis male,* irruptione, *legatur* Sed intelligens) *Quæ deinceps vſque ad finem capitis ſequuntur, ea ſunt apud Cæſarem lib 6. Com. & Dionem libr. 40.* Hoſtemque locis notiſsimum.) *In Roberti libro eſt, hoſtemq; loci gnariſsimum.*

In Caput XI.

Hoc capite breuiter perſtringũtur ea quæ Cæſar lib 7. & Hirtius lib. 8. copioſè expoſuerunt. Oppidũ nomine Cenapum.) *Cenapum, eſt quoque in vetuſtis, corruptè omnino: Rob. Stephanus, Genabum, ſcripſit. Verum cum ea, quæ huius oppidi obſidioni Oroſius tribuit, ad Auaricum eueniſſe ex Cæſare & Dione conſtet, mihi dubium non eſt, quin pro hoc, illud*

irrepſe-

irrepſerit In quoddam caſtellum) *Gergouiam Cæſar nominat.* γεργουΐαν, *Strabo,* γοργοβοῦιαν *Dio.* Dum hæc ad Aleſiam) *Verba Cæſaris vſurpat, quamuis nihil quod ad Aleſiam geſtum ſit, deſcripſerit. Hoc vero oppidum Mandubiorum in manuſcriptis Oroſii & Cæſaris libris rectè Aleſia nominatur. Nā & Plutarchus in Cæſare* ἀλησίαν *vocat, & Diodorus Siculus lib. 4 ſcribit Herculem hoc oppidū condidiſſe, atque* ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ϛρατείαν ἄλης ἀλησίαν *nominaſſe Guil. Xylander, qui in Dione conuertendo è corruptiſſimo exemplari egregia ingenij ſui documenta dedit, rectè vidit* ἐς σαλεσίαν *mendosè in libro eſſe pro* ἐς ἀλεσίαν. *Apud Strabonem lib. 4 legitur,* περὶ ἀλλησίαν πόλιν μανδιβούλων. Peditum CCL. millia) *Cæſar peditum circiter* CCXL. *millia habet.* Romanos ne viuus cap.) *Roberti liber habet, Romanos vt viuus caperetur inſtantes, occidendo vt occideretur coegit. Tu lege Hirtium lib. 8. Comment.* Scandulis repletas) *In manuſcriptis eſt, ſcindulis: nos ex Hirtio, ſcandulis, ſcripſimus cum Roberto. a ſcindendo autem, vt vult Iſidorus, dictæ ſunt ſcandulæ: quæ ſunt paruæ tabellæ, ex robore vel alio ligno aſſulatim ſecto. vnde Vitruuius lib. 2. cap 1. quibuſdā nationibus ex ſcandulis robuſteis ædificia conſtitui ſcribit. Cornelius vero Nepos, ſcandula contectam fuiſſe Romam vſque ad bellum Pyrrhi annis* CDLXX. *auctor eſt. Lege Plinium lib. 16. cap. 10.*

In Caput XIII.

Anno ab V.C. DCXCVII.) *Idem numerus eſt in manuſcripto noſtro Eutropio, cum in impreſſis ſit*

annus

annus vrbis condita DCXCIX. Cæterum ex ratione Capitolinorum Faſtorum annus, quo Cn. Pompeius & M. Craſſus iterũ Coſs. fuerũt, eſt DCXCVIII. Craſſus vero prouinciæ cupidus in ipſo Conſulatu paludatus in Syriã profectus fuit, Plutarchus & Dio. Audita in Hieroſolymis) *Hanc rem narrat Ioſephus li. 14. Antiq. ca. 12. quẽ lege.* Vageſem) *Ita ſcripſi ex Gualtheri libro. Plutarchus in Craſſo, & Appianus in Parthica (ſi modo liber ille ab Appiano ſcriptus eſt) ἐυαγίσλω habent.* Cum Surena & Syllace) *Vulgo mendosè, Sylacea, legitur. Apud Plutarchum eſt, σιλλάκης.* Parthos ab Orode) *De re à Caßio cõtra Parthos geſta, & Oſace duce occiſo Cicero epiſt. 20. li. 5. ad Attic. Dio. li. 40e*

In Caput XIIII.

Anno ſiquidem ab V.C.DCC.) *Hoc incendium, quod, maxima vrbis parte deleta, prodigij loco eſt habitum, fuit L. Paullo, C. Marcello coß. anno* DCCIII. *Obſequens. de eodem Liuij auctoritatem adducit Oroſius lib. 7. cap. 2.*

In Caput XV.

A Marcello conſule) *Roberti liber hoc amplius habet,* Bibulo, à Catone. *Cæterum de his diſſenſionibus cum omnes multa ſcribant, putidum eſſet, hic velle aliquid annotare. Lege Cæſarem, Appianum, Plutarchum & cæteros.* Q. Caſsius) *Ita omnes hunc nominãt, exceptis Oroſii libris, in quibus Publij prænomen habet.* Curione Cœlioque) *Hic eſt* M. *Cœlius Rufus, de cuius interitu paulò pòſt. quod ego annotan-*

notandum propter Dionem putaui, apud quem initio libr.41. χαγκιλίνυ *pro* χαγλίου, *ſeu potius* χοιλίου *bis mendosè legitur.* Negatam ex ærario pecuniam) *Interpoſuit ſe huic rei L. Metellus Tribunuſpl. Appian.lib.2.Diod.41.Lucan.libr.3.* At vero Dolabella) *Hunc locum ſtudioſi diligenter legere debent, cum tota hæc res à Cæſare non longe ab initio li.3.de bello ciuili deſcripta interciderit. Eadē breuiter narratur ab Appiano & Dione. ſed à Lucano fuſius deſcribitur li.4.Vide Florum lib.4 ca.2.* Baſillus) *Lucanus li.4. Et Baſilum videre ducem. Sed de hoc nomine dicemus ca.18.* Curio ex Sicilia) *Quæ hic de Curionis interitu, & Salonarum opugnatione, item de M.cælio & T.Milone perſtringuntur, ea cæſar copioſè narrat.* Ap.Claudius) *Hanc rem exponit Valerius li.1.ca 8.Vide Lucanum li.5.* Eubœæ cœla) *In impreſſis Valerij libris eſt. Eubœæ cellā, in manuſcripto, Eubœæ cœlam, & deinde, cœlæ Eubœæ, Lucanus, Solusq; quietem Euboici vaſta lateris conualle tenebis.* Pythone ſerpente) *De Pythone callimachus in Apollinem,*

Πυθώτοι κατιόντι σαὐήντετο δαιμόνιος θὴρ
Αἰνὸς ὄφις. τὸν μὲν σὺ κατήναρος, ἄλλον ἐπ' ἄλλῳ
βάλλων ὠκὺν ὀϊσόν. *id eſt,*

Horridus occurrit ſerpens fera beſtia, Pytho:
Quem tu deſcendens perimis citò fatifero arcu.
Continua volucres dum dirigis arte ſagittas.

Dionyſius Afer δράκοντα δελφύνην *appellat. Tibullus libr.2. vbi Delphica Pytho?* Inflauit cum pinguis) *Verſus eſt Virgilij de ſecundo libro Georg.*

Ipſe terram XV. millium paſſ.) *Munitionis ſpatium Cæſar non expreßit, ſicut nec Lucanus initio lib. 6. Appianus lib. 2.* ςαδίους διακοσίους καὶ χιλίους *edit. Florus ſcribit Cæſarem Pompeij caſtra* XVI. *millium vallo obduxiſſe.* Quod Marcellinius.) *Lẽtulus Marcellinus quæſtor, Cæſar.* Cæſaris quoque teſtimonio victor) *Hoc prælio commiſſo ad Dyrrachium victus Cæſar, Pompeio non inſtãte negauit eum vincere ſcire, Suetonius in Iulio, Plutarchus in Pompeio & Cæſare.* Quatuor millia milit.) *Plutarchus in Pompeio* διςχιλίους *habet. Centuriones Cæſar lib. 3. Com. edit XXXII. non XXII.* Pompeius LXXXVIII. cohortes. *De numero copiarum non idem omnes ſcripſerunt: quo de Appianus lib. 2.* Parce ciuibus.) *Ita ſcripſimus ex vetuſtis nec aliter eſt apud Florum.* Pompeius fugiens.) *De Pompeij fuga & interitu Cæſar libro 3. Plutarchus in Pompeio, Appianus libro 2. Dio. 42. Velleius libr. 2.* Pompeius Bithynicus.) *Q. Pompeius A. F. qui Bithynicus dictus eſt, Cicero in Bruto.* Lentulus.) *L. Lentulus Crus, qui anno ſuperiore Cos. fuerat: eum Cæſar ſcribit à Rege comprehenſum in cuſtodia necatum eſſe.* Ea flamma) *Hanc bibliothecam laudãs Liuius, elegãtia regũ curiæq́ egregiũ id opus ait fuiſſe, vt eſt apud Senecã de tranquillitate vitæ: vbi quadraginta, non quadringenta millia librorũ Alexandriæ arſiſſe legitur. Bibliothecæ Alexandrinæ incenſæ meminit Plutarchus in Cæſare, & Dio. lib. 42. De omni re geſta cum Alexandrinis præter cæteros copiosè Hirtius.*

In Caput XVI.

Phar-

Pharnacem in Ponto) *De Pharnace & re cum geſta, Hirtius de bello Alexan Dio.li.42. & alij.* Dictator & conſul) *Oroſius ſecutus fortaſſe Liuium, hic aperte Cæſarem anno vrbis* DCCVII. *Dictatorem & Conſulem* III. *creatum oſtendit. quamuis hæc Dictatura non omnes annales ſuffragantes habeat. qua de re Sigonius in Faſtis. De bello Africo extat Hirtij Commentarius. De eodem omnes alij ſcriptores. quare in re aperta noſtris verbis minimè opus eſt.* Iuba percuſſori) *Dio. ſcribit Iubam cum Petreio ferro congreſſum, atque ita vtrumque perijſſe. Florus tradit Petreium ſuper menſas Iubam, & ſe interfeciſſe. De Scipionis interitu præter hiſtoricos Seneca li.3. Epiſt.* Continuo in Hiſpanias) *De bello Hiſpanienſi extat Cõmentarius Hirtij nomine. De eodẽ Pluta. & Dio. li.43.* Attium Varum) *Attius rectè in libris vetuſtis legitur. Nam & Dio.* πούπλιον ἄττιον οὐάρον *nominat. Vulgares libri modò Actiũ, modò Acciũ habent. In Plutarh. Catone mendosè* οὐάρος ἄππιος *vocatur.* Et quidem eo die) *Plutarchus in Cæſare de prælio Mundenſi,* ταύτην τὴν μάχην ἐνίκησε τῇ τῶν διονυσίων ἑορτῇ, καθ' ἣν λέγεται καὶ πομπήϊος μάγνος ὐθὶ τὸν πόλεμον ἐξελθεῖν: διὰ μέσου δὲ χρόνος ἐνιαυτῶν τεσσάρων διῆλθεν. *id eſt, Hoc prælium ſecundum Cæſar Liberalibus fecit, quo die Pompeius Magnus primũ ad hoc bellũ profectus dicitur, cum interea quatuor anni effluxiſſent.* Sex. Pompeius) *Hæc nos ex Roberti Stephani libro ſic reſtituimus: cum in alijs libris è duobus fratribus Cn. Põpeius aufugiſſe. Sextus interfectus contra hiſtoriæ veritatẽ legatur.* Cũ Cæſonio) *Cæſonio eſt etiã in vetuſtis. ſed vide*

ne potius legendum ſit, Ceſennio. *Nam Dio hũc Ceſennium Lentonem vocat: cuius mentio eſt Philippica* XII.

In Caput XVII.

Quomodo Cæſar Idibus Martÿs in curia Pompeÿ XXII *vulneribus confoſſus fuerit, Suetonius, & omnes alÿ ſcribunt.* Amplius LX conſcios) *Suetonius, Conſpiratum eſt in eum à LX. amplius. quorum nonnullos Cicero nominat Phili. 2. plures Appianus li. 2.* Medeam illam) *Fabula eſt in Apollonÿ Argonauticis lib. 3. & Ouidÿ Metamorph. lib. 7.*

In Caput XVIII.

Octauianus) *Ita rectè manuſcripta exemplaria. Nam C. Octauius Iulÿ Cæſaris teſtamento adoptatus more Romanorum dictus fuit, C. Iulius Cæſar Octauianus. Dio. lib. 47.* Cæſaris auunculi) *Iulium Cæſarem Octauiani auunculum nominat etiam infra cap. 20. & Suetonius in Auguſto ait, Nihil conuenientius ducens, quam necem auunculi vindicare, cũ tamen auunculus magnus fuerit, neſcio autem an Oroſius Octauianum ex ſorore Cæſaris natum putauerit. quẽ errorem Io. Pierius, Carol. Sigonius, ac poſtremo Guiliel. Xylander (qui in Dionis hiſtoria conuertenda & emendanda præclara ingenÿ ſui documenta dedit) refutarunt.* Antonius hoſtis) *Hiſtoriarum non aliunde commodius adoleſcentes, quam ex Ciceronis epiſtolis & Philippicis cognoſcent. Legendi ſunt etiam Plutarchus, Appianus, Dio. & Paterculus.* Panſa primo veniens.) *De pugna Mutinenſi*

extat

extat epiſtola Galbæ ad Ciceronem lib. 10. Epiſt Fami. Dolabella Trebo.) *Hæc Dio. li. 47. & Appianus 3.* Poſtea D. Brutus in Gallia) *D. Brutus non à Sequanis, ſed à Capeno Sequano occiſus fuit, vt Liuius ait li. 120. vel in domo Capeni ab ijs quos Antonius miſerat, vt Paterculus ſcribit.* Baſillus) *Appianus libro tertio extremo,* τῷ δὲ αὐτῷ χρόνῳ καὶ μινούκιος βάσιλλος, σφαγεὺς καὶ ὅδε καίσαρος, ὑπὸ τῶν θεραπόντων ἀνῃρέθη. *i. Eodem tempore Minucius Baſillus vnus de percuſſoribus Cæſaris à ſeruis ſuis interfectus eſt. Bene igitur gentis Minuciæ cognomen Baſillus in libris vetuſt. ſcribitur, nec probo quod Hieronymus Ferrarius Philippica ſecunda vnum librum ſecutus contra ceterorum fidem Baſillum in Baſilium mutauit. Immo vero non dubito quin li. 3. de Off. & apud Cæſarem V. de bello Gall. legendum ſit, L. Minucius Baſillus. Nã & Plutarchus in Sylla* λεύκιον βάσιλλον *habet, & cognomina non in ius, ſed in us deſinunt vſitate.* C. Thoranius) *De hoc Appia. li. 4. Suetonius in Auguſto, & Valer. vt puto, li. 9. ca. 11.* Centũ triginta & duum) *In epitoma Liuian. li. 120. eſt,* cxxx. *Senatorum nomina. Pluta. in Antonio ſcribit,* ccc. *proſcriptos à Triumuiris occiſos fuiſſe.* Igitur Cæſar & Antonius) *De bello Philippenſi Plutarchus in Antonio & Bruto, Appian. li. 4. Dio 47. Liuius 124. Florus li. 4. ca. 6. Velleius, Eutropius, & alij* Hortatu & precibus medici) *De hoc ſomnio medici Dio. Amicum ſuum hunc fuiſſe ipſe ſcripſit, auctore Plutarcho in Antonio.* At Romæ Fuluia) *De Fuluiæ inſolentia Plutarchus in Antonio, & Dio. lib. 48.* Sex. Pompeius) *De Sex. Pompeio rebusq́; ab eo & cum eo geſtis*

Febr. ſe ſeptimum & M. Vipſamo Agrippa Coſſ. Cenſorinus ſcribit.

In Caput XXI.

Cæſare ſexies, & bis M. Agrippa) *Agrippam hoc anno iterum Conſulem fuiſſe Caßiodorus quoq; teſtatur. Recte igitur Guil. Xylander apud Dionem initio li. 53 vbi τὸγ legitur, ſcribendũ monet τὸβ. De bello Cantabrico Dio, & Florus lib. 4. cap. vlt. Iidem de aliјs quoque bellis, quorum hic mentio, ſunt legendi.* Poſt hoc Claudius Druſus) *Bellum cum Rhetis geſtum eſt Druſo & Piſone Coſſ anno vrbis* DCC-*XXXVIII* Coſſus dux) *De hoc & rebus ab eo geſtis Diodor. libr. 55.*

In Caput XXII.

Iani portas tertio) *Auguſtum Ianum ter clauſiſſe Suetonius etiam teſtatur.* Domini appellationem) *Hæc deſcripta ſunt è Trãquilli Auguſto.* Cenſum agi) *Cenſus hic è Luca ſatis notus eſt.*

PAVLI

PAVLI OROSII HISPANI ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM LIBER SEPTIMVS.

Vnum ſolum verumq́ꝫ deum, mundi omniumq́ꝫ conditorem, atque adeo potentiam ſuam ac patientiam, per vnum hoc eſt Chriſtum, voluiſſe hominibus innoteſcere.

CAPVT I.

SVfficientia vt arbitror documenta collecta ſunt, quibus abſque vllo arcano, quod paucorum fidelium eſt, probari de medio queat, vnum illum & verum deum, quem Chriſtiana fides prædicat, & condidiſſe mundũ creaturamq́ue eius cum voluit, & diſpoſuiſſe per multa, cum per multa ignoraretur, & confirmaſſe ad vnum, cum per vnicum declaratus eſt, ſimulq́ue potentiam patientiamq́ue eius multimodis argumentis eluxiſſe. In quo quidem anguſtas, deiectasq́ue mentes offendi pauliſper intelligo, quod tantæ potentiæ patientia tanta miſcetur. Si enim potens erat, inquiunt, creare mundum, componere pacem mundi, in-

banorum regis) *In Gualtheri li eſt*, Hierodis, *in alijs*, Horodis. *Orodis quod erat in impreſsis reliqui. nus & Florus Orodem nominat, qui ab Appia. ὀροίζης, à Dione ὀροισνς dicitur*: Artocem regem Iberiæ) *ἀρτώκην hunc quoque Dio. li. 37. nominat, qui in Appiani libris mendosè ὤτοχος dicitur. ijdẽ κύρτον mendosè habent pro κύρνον, nec aliter Candidus Interpres legit.*

In Caput quintum.

Terræmotus adeo grauis) *De hoc terræmotu Diodor. libr. 37.* καὶ ὁ σεισμὸς μέγιςος δὴ τῶν πώποτε συμενεχθεὶς αὐτοῖς, πολλὰς τῶν πόλεων ἔφθειρεν. *id eſt, Terræmotus maior apud illos tũ quam vnquã alias extitit, multas vrbes euertit.* Caſtor Mithridatis præfectus.) *κάςωρ φαναγορεὺς Appiano dicitur, qui φαναγόρειαν nominat, quæ hic in vetuſtis libris, Phanagoriũ appellatur. Vide Strabonem lib. 7.* Quatuor filios) *Hi fuerunt Artaphernes, Darius, Xerxes & Oxathres, auctor Appianus.* Exipodram) *De hoc alij quod ſciam nihil, niſi fortè hic eſt Xiphares, quo de Appianus.* Macharem) *Hoc nomen, quod in vulgatis libris variè corruptum eſt, in manuſcriptis rectè legitur. Græci quoque hunc μαχάρην vocant.* Gallum quendam militem) *In epitoma 102. eſt, a milite Gallo, nomine Bithoco. Auctor de viris illuſtrib. Gallum Sithocum nominat. Verum cũ Appianus hunc Βιτοιτον nominet, vide ne vtrobique Bitoetum ſit ſcribendum.*

In Caput ſextum.

Anno

Anno ab V.C.DCLXXXIX.) *Alijs eſt annus ab* V.C.DCXC.*Cum Oroſio facit Eutropius lib.6.* Ituræos primum) *De Ituræis eorumq́ caſtellis à Pompeio euerſis Strabo lib 16. In Ciceronis Philippicis hi Ithyrei non ſatis emendate nominantur.* Quam Petram) *Arabum rex Aretas, quem Pompeius vicit & cepit,* βασιλεὺς τῶν περὶ τὴν πέτραν ἀράβων *dicitur à Plutarcho in Pompeio. Apud Petram vero Aretas regiam ſuam habebat, Ioſephus libro 14. antiquita. cap. 2. Lege Dionem lib. 37.* Vix tertio menſe.) *Idem ſcribit Ioſephus lib.14.cap.8.quem lege.* Per L. Vettium) *Hic eſt L. Vettius index, quo de Cicero in Vatinium, & epiſt. 24. lib 2. ad Atticum. Eum Dio. lib. 38.* λούκιον οὐέττιον *nominat. apud Appianum hoc nomen vnico* τ *non recte ſcribitur : Plutarchi quoque libri in Lucullo mendosè* βρέττιόν τινα *pro* βέττιον *habent.*

In Caput ſeptimum.

Anno ab V.C.DCXCIII.) *Eutropij libri impreſſi omnes, etiam is quem Sconhouius edidit, hunc annum vrbis cond.* DCXCVIII. *faciunt : verum noſter manuſcriptus rectè* DCXCIII. *habet. In Faſtis Capit. hic annus eſt* DCXCIIII. Lege Vatinia) *P. Vatinius Tribunuſpl. hanc legem ad populum tulit Caſare & Bibulo Coſſ. de qua Suetonius in Iulio.* Cum legionibus ſeptem) *Eutropius ſic, Decreta eſt ei Gallia & Illyricum legionibus decem. Plutarchus in Caſare ſcribit ipſum Galliam ciſalpinam & tranſalpinam adiuncto Illyrico accepiſſe in quinquennium cum legionibus quatuor. Nam populus Caſari Galliam cite-*

Mm 5 *terio-*

teriorem & Illyricum in quinquennium cum tribus legionibus dedit: Senatus vlteriorem cum vna legione adiecit, auctore Dione libro 38. Hanc hiſtoriã Suetonius) *Nos eam ab ipſo Cæſare ſumma diligentia ſimul & eloquentia expoſitam non ſine fructu libenter & legimus ipſi & diſcipulis noſtris interpretamur.* Bis vicit.) *Primum pagum Tigurinum in tranſitu Araris fluminis vicit, deinde cæteros inſecutus poſt variam fortunã ſuperauit, Cæſar & Dio. libro 38. In vno manuſcripto eſt,* bis vix vicit. Latobrugiorum.) *Cæſar hos Lacobrigos nominat.* Ad CLVII. millia) *Summa omnium, inquit Cæſar, fuerunt ad millia* CCCLXVIII. *Plutarch.* τετράκοντα μὲν αἱ πᾶσαι μυριάδες ὄντες εἴκοσι καὶ αἱ μαχόμεναι μιᾶς δέουσαι *id eſt. Summa omniũ fuerunt millia* CCC. *eorum qui arma ferre poſſent millia* CXC. Ex his & XLVI) *Strabo lib. 4. de bello Heluetiorum,* ἐν ῷ πολέμῳ, *inquit,* περὶ τετταράκοντα μυριάδε σωμάτων διεφθάρησαν, *id eſt, In quo bello ad* CCCC. *millia hominum perierunt. in quo numero ego vitium ſubeſſe arbitror.* Edures) *Legitur &, Euduſes, ſiue Eudures. Apud Cæſarem hi ſunt Seduſij. de quibus variæ ſententiæ feruntur.* Supra obduct. ſaliere) *De hac re Florus libr. 3. cap. 10.* Poſt hæc Belgarũ) *Quæ hic vſque ad finem capitis ſequuntur, eã copioſè Cæſar li. 2. & Diomitio li. 39. perſequuntur.* Sexaginta millia armat.) *Cæſar Bellouacos polliceri millia armata quinquaginta ſcribit. Idem Atrebatibus* XV. *millia tribuit.* Menapij nouem) *Ita manuſcripti, impreſſi decem. Cæſar Menapios* VII *millia pollicitos ſcribit.* Aduatici XVIII.) *In vno manuſcripto*

pto eſt, Atuati. Cæſar catuacos cum XIX. *millibus habet.* Cæreſi, Cæmani) *In noſtris manuſcriptis omnibus eſt, Caroſi, Camani. Cæſar illos Careſos, hos Pæmanos vocat. In vulgatis Oroſii libris, Cenomanni, mendosè legebatur. Robertus Stephanus, quẽ honoris cauſa nomine, hanc Epitomen rerum geſtarũ à Cæſare in Gallia ſub Eutropij nomine Commentariis Cæſaris emẽdatiſſimè diligentiſſimeq́; à ſe impreſſis adiunxit, ibiq́; ex Cæſare hæc nomina reſtituit.*

In Caput octauum.

Quæ hoc capite Oroſius comprehendit, ea copiosè Cæſar li. 3. Com. perſequitur. quibus ſtudioſi vtriuſq; linguæ coniungent ea quæ ſunt apud Dionem lib. 39. Pacunij primipilaris) *Hic primipili centurio à Cæſare P. Sextius Baculus nominatur.* Ambiuaritos) *Pro his Cæſaris libri, Ambiliates, habent.*

In Caput nonum.

Quæ hoc capite Oroſius, ea Cæſar lib. 4. & 5. Cõ. expoſuit. De iiſdem Dio. li. 39. & Plutarchus in Cæſare. Sicambros) *In manuſcriptis noſtris eſt, Sygãbros. Dio.* συγγάμβρους *nominat.* Ibiq́ue Labienus) *Labienus eſt in vetuſtis, & Roberti libro. Cæſar li. 5. Q. Laberium Durum habet.* Androgorio) *In Gualtheri libro eſt, Andragio. Cæſar, Mandubratium vocat.*

In Caput X.

Cũ Eburonibus & Aduaticis.) *In noſtris manuſcriptis fere omnibus hic & ſupra ca. 7. Atuatici nominantur, quos vulgo Aduaticos vocãt. Dio. quoque*

que

que illos ἀτουατικοὺς appellat. Hos Cæſar lib 5. Cotta & Sabino interfectis ſe cum Ambiorige coniunxiſſe ait. Ad Ciceronem) *Q. Tullium Ciceronem Marci fratrem, Cæſaris legatum, Cæſar lib. 5 Dio. li. 40.* Vallum pedũ X.) *Cæſar ped. XI. habet. Ex eo quod ſequitur,* per millia paſſuum quindecim, *cognoſcitur quomodo ſit legẽdum apud Cæſarem, vbi quidam libri XV. cæteri X. millia paſſuum habent. in qua varietate hæret Glareanus* Per culmina.) *Roberti liber habet, per culmea culmina. Tu lege Cæſarem.* Cum duabus legionibus) *Plutarchus ſcribit Cæſarem tũ habuiſſe ἑπ͂ταχισχιλίους τοῦτο σύμπαντας.* Nam LX. millia.) *Hunc numerum eorum, qui Q. Ciceronis caſtra obſederunt, edit etiam Plutar. in Cæſare.* Indutiomarus.) *ἰνδουτιόμαρος, Dio* Repentina eruptione proſtrauit.) *Eruptione, recte quoq;, Rob. cum vulgo in impreßis male,* irruptione, *legatur* Sed intelligens) *Quæ deinceps vſque ad finem capitis ſequuntur, ea ſunt apud Cæſarem lib 6. Com. & Dionem libr. 40.* Hoſtemque locis notiſsimum.) *In Roberti libro eſt, hoſtemq; loci gnariſſimum.*

In Caput XI.

Hoc capite breuiter perſtringũtur ea quæ Cæſar lib 7. & Hirtius lib. 8. copiosè expoſuerunt. Oppidũ nomine Cenapum.) *Cenapum, eſt quoque in vetuſtis, corruptè omnino: Rob. Stephanus, Genabum, ſcripſit. Verum cum ea, quæ huius oppidi obſidioni Oroſius tribuit, ad Auaricum eueniſſe ex Cæſare & Dione conſtet, mihi dubium non eſt, quin pro hoc, illud irrepſe-*

irrepſerit In quoddam caſtellum) *Gergouiam Cæſar nominat.* γεργουΐαν, *Strabo*, γοργοβοΐναν *Dio.* Dum hæc ad Aleſiam) *Verba Cæſaris vſurpat, quamuis nihil quod ad Aleſiam geſtum ſit, deſcripſerit. Hoc vero oppidum Mandubiorum in manuſcriptis Oroſii & Cæſaris libris rectè Aleſia nominatur. Nā & Plutarchus in Cæſare* ἀλησίαν *vocat, & Diodorus Siculus lib. 4 ſcribit Herculem hoc oppidū condidiſſe, atque* ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ϛρατείαν ἄλης ἀλησίαν *nominaſſe Guil. Xylander, qui in Dione conuertendo è corruptiſsimo exemplari egregia ingenij ſui documenta dedit, rectè vidit* ἐς σαλεσίαν *mendosè in libro eſſe pro* ἐς ἀλεσίαν. *Apud Strabonem lib. 4 legitur,* περὶ ἀλησίαν πόλιν μανδιβούλων. Peditum CCL. millia) *Cæſar peditum circiter* CCXL. *millia habet.* Romanos ne viuus cap.) *Roberti liber habet, Romanos vt viuus caperetur inſtantes, occidendo vt occideretur coegit. Tu lege Hirtium lib. 8. Comment.* Scandulis repletas) *In manuſcriptis eſt, ſcindulis: nos ex Hirtio, ſcandulis, ſcripſimus cum Roberto. A ſcindendo autem, vt vult Iſidorus, dictæ ſunt ſcandulæ: quæ ſunt paruæ tabellæ, ex robore vel alio ligno aſſulatim ſecto. vnde Vitruuius lib. 2. cap. 1. quibuſdā nationibus ex ſcandulis robuſteis ædificia conſtitui ſcribit. Cornelius vero Nepos, ſcandula contectam fuiſſe Romam vſque ad bellum Pyrrhi annis* CDLXX. *auctor eſt. Lege Plinium lib. 16. cap. 10.*

In Caput XIII.

Anno ab V.C.DCXCVII.) *Idem numerus eſt in manuſcripto noſtro Eutropio, cum in impreſsis ſit annus*

annus vrbis condita DCXCIX. Cæterum ex ratione Capitolinorum Faſtorum annus, quo Cn. Pompeius & M. Craſſus iterũ Coß. fuerũt, eſt DCXCVIII. Craſſus vero prouinciæ cupidus in ipſo Conſulatu paludatus in Syriã profectus fuit, Plutarchus & Dio. Audita in Hieroſolymis) *Hanc rem narrat Ioſephus li. 14. Antiq. ca. 12. quẽ lege.* Vageſem) *Ita ſcripſi ex Gualtheri libro. Plutarchus in Craſſo, & Appianus in Parthica (ſi modo liber ille ab Appiano ſcriptus eſt) ἐυαγίσλω habent.* Cum Surena & Syllace) *Vulgo mendoſè, Sylacea, legitur. Apud Plutarchum eſt, σιλλάκης.* Parthos ab Orode) *De re à Caßio cõtra Parthos geſta, & Oſace duce occiſo Cicero epiſt. 20. li. 5. ad Attic. Dio. li. 40.*

In Caput XIIII.

Anno ſiquidem ab V.C.DCC.) *Hoc incendium, quod, maxima vrbis parte deleta, prodigij loco eſt habitum, fuit L. Paullo, C. Marcello coß. anno* DCCIII. *Obſequens. de eodem Liuij auctoritatem adducit Oroſius lib. 7. cap. 2.*

In Caput XV.

A Marcello conſule) *Roberti liber hoc amplius habet,* Bibulo, à Catone. *Cæterum de his diſſenſionibus cum omnes multa ſcribant, putidum eſſet, hic velle aliquid annotare. Lege Cæſarem, Appianum, Plutarchum & cæteros.* Q. Caſsius) *Ita omnes hunc nominãt, exceptis Oroſii libris, in quibus Publij prænomen habet.* Curione Cœlioque) *Hic eſt* M. *Cœlius Rufus, de cuius interitu paulò pòſt. quod ego annotan-*

notandum propter Dionem putaui, apud quem initio libr.41. καγκιλίνου *pro* καγλίου, *ſeu potius* κοιλίου *bis mendoſè legitur.* Negatam ex ærario pecuniam) *Interpoſuit ſe huic rei L. Metellus Tribunuſpl. Appian.lib.2.Diod.41.Lucan.libr.3.* At vero Dolabella) *Hunc locum ſtudioſi diligenter legere debent, cum tota hæc res à Cæſare non longe ab initio li.3.de bello ciuili deſcripta interciderit. Eadẽ breuiter narratur ab Appiano & Dione. ſed à Lucano fuſius deſcribitur li.4.Vide Florum lib.4 ca.2.* Baſillus) *Lucanus li.4. Et Baſilum videre ducem. Sed de hoc nomine dicemus ca.18.* Curio ex Sicilia) *Quæ hic de Curionis interitu, & Salonarum opugnatione, item de M.cælio & T.Milone perſtringuntur, ea cæſar copioſè narrat.* Ap.Claudius) *Hanc rem exponit Valerius li.1.ca 8.Vide Lucanum li.5.* Eubœæ cœla) *In impreßis Valerij libris eſt. Eubœæ cellã, in manuſcripto, Eubœa cœlam, & deinde, cœla Eubœa, Lucanus, Soluſq; quietem Euboici vaſta lateris conualle tenebis.* Pythone ſerpente) *De Pythone callimachus in Apollinem,*

Πυθώτοι κατιόντι σαὐήντετο δαιμόνιος θὴρ
Αἰνὸς ὄφις. τὸν μὲν σὺ κατήναρος, ἄλλον ἐπ᾽ ἄλλῳ
βάλλων ὠκὺν ὀϊσόν. *id eſt,*

Horridus occurrit ſerpens fera beſtia, Pytho:
Quem tu deſcendens perimis citò fatifero arcu.
Continua volucres dum dirigis arte ſagittas.

Dionyſius Afer δράκοντα δελφύνην *appellat. Tibullus libr.2. vbi Delphica Pytho?* Inflauit cum pinguis) *Verſus eſt Virgilij de ſecundo libro Georg.*

Ipſe

Ipſe terram XV. millium paſſ.) *Munitionis ſpatium Cæſar non expreſſit, ſicut nec Lucanus initio lib. 6. Appianus lib. 2.* ςαδίȣς διακοσίȣς κ̀ χιλίȣς *edit. Florus ſcribit Cæſarem Pompeij caſtra* XVI. *millium vallo obduxiſſe.* Quod Marcellinius.) *Lẽtulus Marcellinus quæſtor, Cæſar.* Cæſaris quoque teſtimonio victor) *Hoc prælio commiſſo ad Dyrrachium victus Cæſar, Pompeio non inſtãte negauit eum vincere ſcire, Suetonius in Iulio, Plutarchus in Pompeio & Cæſare.* Quatuor millia milit.) *Plutarchus in Pompeio* διςχιλίȣς *habet. Centuriones Cæſar lib. 3. Com. edit XXXII non XXII.* Pompeius LXXXVIII. cohortes. *De numero copiarum non idem omnes ſcripſerunt: quo de Appianus lib. 2.* Parce ciuibus.) *Ita ſcripſimus ex vetuſtis nec aliter eſt apud Florum.* Pompeius fugiens.) *De Pompeij fuga & interitu Cæſar libro 3. Plutarchus in Pompeio, Appianus libro 2. Dio. 42. Velleius libr. 2.* Pompeius Bithynicus.) *Q. Pompeius A F. qui Bithynicus dictus eſt, Cicero in Bruto.* Lentulus.) *L. Lentulus Crus, qui anno ſuperiore Cos. fuerat: eum Cæſar ſcribit à Rege comprehenſum in cuſtodia necatum eſſe.* Ea flamma) *Hanc bibliothecam laudãs Liuius, elegãtiæ regũ curiæq́; egregiũ id opus ait fuiſſe, vt eſt apud Senecã de tranquillitate vitæ: vbi quadraginta, non quadringenta millia librorũ Alexandriæ arſiſſe legitur. Bibliothecæ Alexandrinæ incenſæ meminit Plutarchus in Cæſare, & Dio. lib. 42. De omni re geſta cum Alexandrinis præter cæteros copioſè Hirtius.*

In Caput XVI.

Phar-

Pharnacem in Ponto) *De Pharnace & re cum geſta, Hirtius de bello Alexan Dio. li. 42. & alij.* Dictator & conſul) *Oroſius ſecutus fortaſſe Liuium, hic aperte Cæſarem anno vrbis* DCCVII. *Dictatorem & Conſulem* III. *creatum oſtendit. quamuis hæc Dictatura non omnes annales ſuffragantes habeat. qua de re Sigonius in Faſtis. De bello Africo extat Hirtij Commentarius. De eodem omnes alij ſcriptores. quare in re aperta noſtris verbis minimè opus eſt.* Iuba percuſſori) *Dio. ſcribit Iubam cum Petreio ferro congreſſum, atque ita vtrumque perijſſe. Florus tradit Petreium ſuper menſas Iubam, & ſe interfeciſſe. De Scipionis interitu præter hiſtoricos Seneca li. 3. Epiſt.* Continuo in Hiſpanias) *De bello Hiſpanienſi extat Cōmentarius Hirtij nomine. De eodē Pluta. & Dio. li. 43.* Attium Varum) *Attius rectè in libris vetuſtis legitur. Nam & Dio.* πούπλιον ἄττιον οὐάρον *nominat. Vulgares libri modò Actiū, modò Acciū habent. In Plutarh. Catone mendosè* οὐάρος ἄππιος *vocatur.* Et quidem eo die) *Plutarchus in Cæſare de prælio Mundenſi,* ταύτην τὴν μάχην ἐνίκησε τῇ τῶν διονυσίων ἑορτῇ, καθ' ἣν λέγεται καὶ πομπήϊος μάγνος ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐξελθεῖν: διὰ μέσου δὲ χρόνος ἐνιαυτῶν τεσσάρων διῆλθεν. *id eſt, Hoc prælium ſecundum Cæſar Liberalibus fecit, quo die Pompeius Magnus primū ad hoc bellū profectus dicitur, cum interea quatuor anni effluxiſſent.* Sex. Pompeius) *Hæc nos ex Roberti Stephani libro ſic reſtituimus: cum in alijs libris è duobus fratribus Cn. Pōpeius aufugiſſe. Sextus interfectus contra hiſtoriæ veritatē legatur.* Cū Cæſonio) *Cæſonio eſt etiā in vetuſtis. ſed vide*

ne potius legendum ſit, Ceſennio. *Nam Dio hũc Ceſennium Lentonem vocat: cuius mentio eſt Philippica* XII.

In Caput XVII.

Quomodo Cæſar Idibus Martijs in curia Pompeij XXII *vulneribus confoſſus fuerit, Suetonius, & omnes alij ſcribunt.* Amplius LX conſcios) *Suetonius, Conſpiratum eſt in eum à LX. amplius. quorum nonnullos Cicero nominat Phili. 2. plures Appianus li. 2.* Medeam illam) *Fabula eſt in Apollonij Argonauticis lib. 3. & Ouidij Metamorph. lib. 7.*

In Caput XVIII.

Octauianus) *Ita recte manuſcripta exemplaria. Nam C. Octauius Iulij Cæſaris teſtamento adoptatus more Romanorum dictus fuit, C. Iulius Cæſar Octauianus. Dio lib. 47.* Cæſaris auunculi) *Iulium Cæſarem Octauiani auunculum nominat etiam infra cap. 20. & Suetonius in Auguſto ait, Nihil conuenientius ducens, quam necem auunculi vindicare, cũ tamen auunculus magnus fuerit, neſcio autem an Oroſius Octauianum ex ſorore Cæſaris natum putauerit. quẽ errorem Io. Pierius, Carol. Sigonius, ac poſtremo Guiliel. Xylander (qui in Dionis hiſtoria conuertenda & emendanda præclara ingenij ſui documenta dedit) refutarunt.* Antonius hoſtis) *Hiſtoriarum non aliunde commodius adoleſcentes, quam ex Ciceronis epiſtolis & Philippicis cognoſcent. Legendi ſunt etiam Plutarchus, Appianus, Dio. & Paterculus.* Panſa primo veniens.) *De pugna Mutinenſi extat*

*extat epiſtola Galbæ ad Ciceronem lib.10. Epiſt Fami.*Dolabella Trebo.) *Hæc Dio. li.47. & Appianus 3.*Poſtea D.Brutus in Gallia) *D Brutus non à Sequanis,ſed à Capeno Sequano occiſus fuit,vt Liuius ait li.120.vel in domo Capeni ab ijs quos Antonius miſerat,vt Paterculus ſcribit.* Baſillus) *Appianus libro tertio extremo,* τῷ δ᾽ αὐτῷ χρόνῳ καὶ μινούκιος βάσιλλος, σφαγεὺς καὶ ὅδε καίσαρος, ὑπὸ τῶν θεραπόντων ἀνῃρέθη. *i. Eodem tempore Minucius Baſillus vnus de percuſſoribus Cæſaris à ſeruis ſuis interfectus eſt. Bene igitur gentis Minuciæ cognomen Baſillus in libris vetuſt.ſcribitur,nec probo quod Hieronymus Ferrarius Philippica ſecunda vnum librum ſecutus contra ceterorum fidem Baſillum in Baſilium mutauit.Immo vero non dubito quin li.3. de Off.& apud Cæſarem V. de bello Gall. legendum ſit, L. Minucius Baſillus.Nã & Plutarchus in Sylla* λεύκιον βάσιλλον *habet,& cognomina non in ius,ſed in us deſinunt vſitate.*C.Thoranius)*De hoc Appia.li.4.Suetonius in Auguſto,& Valer.vt puto,li.9.ca.11.*Centũ triginta & duum) *In epitoma Liuian.li.120.eſt,*cxxx.*Senatorum nomina Pluta.in Antonio ſcribit,*ccc.*proſcriptos à Triumuiris occiſos fuiſſe.*Igitur Cæſar & Antonius)*De bello Philippenſi Plutarchus in Antonio & Bruto,Appian.li.4.Dio 47.Liuius 124 Florus li.4.ca.6.Velleius,Eutropius,& alij* Hortatu & precibus medici)*De hoc ſomnio medici Dio. Amicum ſuum hunc fuiſſe ipſe ſcripſit, auctore Plutarcho in Antonio.* At Romæ Fuluia) *De Fuluiæ inſolentia Plutarchus in Antonio,& Dio.lib.48.* Sex.Pompeius)*De Sex. Pompeio rebusq; ab eo & cum eo geſtis*

Liuius libr.127. & ſequentibus. Appianus libr.5. Dio. 48. & 49. Florus libr.4. cap.8. Cum Statilio Tauro) *Dio lib.48. Menam non cum Tauro, ſed cũ Caluiſio Sabino bellum aduerſus Menecratẽ geſsiſſe tradit.* Scyllaceum) *Dio* σκύλλαιον *habet, Appianus* σκύλακιον. *Virgil. lib.3. Aeneid. Nauifragum Scylaceum dicit, quo in loco de huius nominis ratione Pierius & Erythraus.* Ventidius Perſas) *De re à P. Ventidio proſpere cum Parthis geſta Plutarchus in Antonio, Dio li.48. & 49. Flor. li.4. cap.9. Valerius lib.6. cap.10.* Iuſsitque vt Antigono) *Lege Ioſephum lib. 14. Antiquit.* Aduerſus Democharem) *In alijs corruptè eſt, Democham.* δημοχάρην *Appianus & Dio nominant. Suetonius quoque Democharem bene habet.* Lepidus magna XV. legio) *De Lepidi diſſenſione cũ Octauiano, & quomodo coactus fuerit abdicare copiosè Dio li.49. Appia.5. Velleius 2.* Veſte pulla) *In quibuſdam* pura, *mendosè legitur. Dio,* καὶ οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἠναγκάσθη ἐθελοντὴς ἐν ἐσθῆτι φαιᾷ ἱκέτης αὐτοῦ γενέσθαι. *id eſt, Hoc modo Lepidus quoq; adactus, aſſumpta veſte pulla vltro ſupplex Caſari factus eſt. Velle etiam ſcribit, Lepidum pullo velatum amiculo genibus Caſaris aduolutum.* Taurus totam pene Siciliam) *Vide ne, Africã, potius legendũ ſit. Nam Tauri virtute Octauianus vtranque Africã obtinuit, auctore Dione Ex Africa eum triũphaſſe indicant tabula Capitolina, in quibus eſt,* T. STATILIVS. T. F. TAVRVS PRO COS EX AFRICA. A. DCCXIX. PRIDIE K IVL. Ouans vrbem ingreſſus) *Hinc in Capitolinis triumphus eſt.* IMP. CÆSAR DIVI F. C. N. II III. VIR R. P. C. II. OVANS EX SICILIA.

CILIA. A. DCCXVII. IDIB. NOVEMBR.

In Caput XIX.

Antonius vero poſtquam) *De infelici bello Antonij cum Parthis præter Plutarchum lege Velleium.* A Titio & Furnio) *Ita rectè libri antiqui. Vulgo, Tito & Formo, corruptè legitur. Sex. Pompeiũ à M. Titio & Furnio occiſum ſcribũt quoq; Appia & Dio. Titij meminit Velleius.* Antonius Artabanem) *Hanc hiſtoriam lege in Dionis li. 49. & in epitoma Liuiana 122.* Ipſum Actium) *De bello Actiaco, quo Antonius & Cleopatra victi ſunt à Cæſare Plutarchus in Antonio, Dio. libro 50. Florus lib. 4. ca. 11. Eutropius lib. 7. Velleius & alij.* P. Canidius) *Ita rectè libri manuſcripti, cum vulgo Caninius legatur. Vide Plutarchum & Velleium.* Caſius Parmenſis) *Huius meminit quoq; Velleius. Apud Appianum libro quinto eſt,* Κάσσιος ὁ παρμήσιος.

In Caput XX.

Anno ab vrbe condita DCCXXV.) *Ita numerat etiã Dio. li. 51. Collega autem Cæſaris in quinto conſulatu Sex. Appuleius, non Lucius ab alijs omnibus appellatur.* VIII. Idus Ianuar.) *Cæſar ſi Macrobium lib. 1. Saturnal. ſequimur, Sextili menſe, non Ianuario triplici triumpho ingreſſus eſt vrbem.* Nã cum primũ) *Hoc ex Suetonij Auguſto deſcriptũ eſt. Refert idẽ Iulius Obſequens.* Cũ & Ianũ) *De Iano clauſo mentio fuit initio libri primi. Hinc Virgilius Aen. dixit, Claudẽtur belli portæ.* Auguſti nomen) *Cæſarẽ à ſenatu cæteriſq; ciuibus ſententia Munatij Planci Auguſtum dictum fuiſſe ante diem XVI. K.*

Febr. ſe ſeptimum & M. Vipſamo Agrippa Coſſ. Cenſorinus ſcribit.

In Caput XXI.

Cæſare ſexies, & bis M.Agrippa) *Agrippam hoc anno iterum Conſulem fuiſſe Caßiodorus quoq; teſtatur. Recte igitur Guil. Xylander apud Dionem initio li. 53 vbi τὸν legitur, ſcribendũ monet τὸ β. De bello Cantabrico Dio, & Florus lib. 4. cap. vlt. Iidem de aliis quoque bellis, quorum hic mentio, ſunt legendi.* Poſt hoc Claudius Druſus) *Bellum cum Rhetis geſtum eſt Druſo & Piſone Coſſ anno vrbis* DCC-*XXXVIII* Coſſus dux) *De hoc & rebus ab eo geſtis Diodor. libr. 55.*

In Caput XXII.

Iani portas tertio) *Auguſtum Ianum ter clauſiſſe Suetonius etiam teſtatur.* Domini appellationem) *Hæc deſcripta ſunt è Trãquilli Auguſto.* Cenſum agi) *Cenſus hic è Luca ſatis notus eſt.*

PAVLI

PAVLI OROSII HISPANI ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM LIBER SEPTIMVS.

Vnum ſolum verumq́ deum, mundi omniumq́ conditorem, atque adeo potentiam ſuam ac patientiam, per vnum hoc eſt Chriſtum, voluiſſe hominibus innoteſcere.

CAPVT I.

SVfficientia vt arbitror documenta collecta ſunt, quibus abſque vllo arcano, quod paucorum fidelium eſt, probari de medio queat, vnum illum & verum deum, quem Chriſtiana fides prædicat, & condidiſſe mundũ creaturamque eius cum voluit, & diſpoſuiſſe per multa, cum per multa ignoraretur, & confirmaſſe ad vnum, cum per vnicum declaratus eſt, ſimulque potentiam patientiamque eius multimodis argumentis eluxiſſe. In quo quidem anguſtas, deiectasque mentes offendi pauliſper intelligo, quod tantæ potentiæ patientia tanta miſcetur. Si enim potens erat, inquiunt, creare mundum, componere pacem mun-

di, inſinuare mundo cultum ac notitiam ſui,quid opus fuit tanta, vel vt ipſi ſentiunt,tam pernicioſa patientia,vt in vltimo erroribus,cladibus, laboribuſque hominum fieret,quod à principio virtute eius, quem prędicas dei,ſic potius cœpiſſe potuiſſet?Quibus quidem veraciter reſpondere poſſem,ad hoc ab initio creatũ & inſtitutũ humanum genus,vt ſub religione cum pace ſine labore viuens, fructu obedientiæ æternitatem promereretur : ſed abuſum bonitate creatoris,libertatem indulgentis in contumacem vertiſſe licentiam,atque ex contemptu in obliuionem defluxiſſe, iuſtamque nunc eſſe patientiam dei, & iuſtam in vtramque partem, vt nec contemptus diſperdat in totum, cui miſereri velit,& affici laboribus,dum velit, ſinat contemptus potens. Deinde ſubſequens eſſe, iuſtè ſemper adhibere quamuis ignoranti gubernationem, cui aliquando pie reſtituturus ſit pœnitenti antiquæ gratiæ facultatem.Sed hęc quoniam etſi veriſsimè fortiſsimeque dicuntur, fidelem tamen atque obedientem requirunt:mihi autem,videro an aliquando crediturıs,certè nunc cum incredulis actio eſt, promptius ea proferam, quæ

ipſi &

ipſi & ſi probare noluerint, improbare non poſsint. Itaque quantum ad conſcientiam humanarum mentium pertinet, vtique ſub reuerentia religionis & confeſsione, cultuque ſupernæ potentiæ viuimus, diſtante dũtaxat fide: quia noſtrũ eſt fateri, ex vno & per vnum deum conſtare omnia: illorum tam multos deos putare, quàm multa ſunt elementa. Si potentiæ dei, inquiunt, quem prædicatis fuit, vt Romanum imperium tam amplum, ac tam ſublime fieret, cur igitur patientia eiuſdem obfuit vt ante non fieret? Quibus ſub eodem verbo reſpõdebitur: Si potentiæ deorum, quos prædicatis fuit, vt Romanũ imperium tam amplũ ac tam ſublime fieret, cur igitur patientia eorundem obfuit vt ante non fieret? an ipſi dij nondum erant? an adhuc Roma ipſa nõ erat? an illi non colebantur? an hæc nondum idonea imperio videbatur? Si nondum erant dij, ceſſat intentio. Vt quid enim iam ibi eorum diſcutio moram, vbi ne ipſam quidem inuenio naturam? Si autem erant dij, aut potentia eorum, vt ipſi iudicant, aut patientia in culpa eſt: vel patientia, ſi fuit: vel potentia, ſi defuit: aut ſi magis ſuadibile videtur fuiſſe, tunc quidẽ deos

qui prouehere potuiſſent, ſed nondum extitiſſe Romanos qui prouehi iure poſſent. Nos auctorem rerum potentiam, nõ artificem ſcientiam quærimus. De dijs quippe (vt putant) magnis, non de fabris viliſsimis quæſtio eſt, quibus niſi materia accedat, ars ceſſat. Si enim præſciſſe illis ac voluiſſe præſto ſemper fuit, immo etiam ſubiacente præſciẽtia, quia apud omnipotentiam de operibus duntaxat ſuis, hoc eſt, præſcire, quod velle, quodcunque illud præſciebatur, cui voluntas aſtipularetur, nõ expectari oportuit, ſed creari: maxime cum & Iouem illum ſuum aceruos formicarum in populos hominum ludo vertere ſolitum ferant. Porro autem de cura, cærimoniarum nec recenſendum arbitror: quoniam inter ſacra continua inceſſabilibus cladibus nullus finis, ac nulla requies fuit, niſi cum ſaluator mundi Chriſtus illuxit: cuius aduẽtui prædeſtinatam fuiſſe imperij Romani pacẽ, & ſi iam ſufficienter oſtendiſſe me arbitror, paucis tamen adhuc ſupplere conabor.

Babylonem & Romam, regnumq́ʒ illius & huius in pleriſqʒ omnibus conuenire. De quatuor mundi monarchijs, de incendio quodam Romæ, Chriſti & Abraham ſæculis.

Caput

CAPVT II.

PRincipio ſecundi libelli cum tempora Romanæ condicionis ſtili tenore perſtringerem, multa conuenienter inter Babyloniam vrbem Aſſyriorũ tunc principem gentium, & Romam æque nunc gentibus dominantem, compacta conſcripſi. fuiſſe illud primum, hoc vltimum imperiũ: illud paulatim cedens, at iſtud ſenſim conualeſcens: defluxiſſe illi ſub vno tempore nouiſsimum regem, iſti primum fuiſſe: illam deinde tunc inuadente Cyro captam velut in mortem concidiſſe, cum iſtam fiducialiter aſſurgentẽ, poſt expulſos reges, liberis vti cœpiſſe cõſilijs: præcipue cum vindicante libertatem ſuam Roma, tunc quoque Iudæorum populus, qui apud Babyloniam ſub regibus ſeruiebat, in ſanctam Hieruſalẽ recepta libertate redierit, templumq́ue domini ſicut à prophetis prædictum fuerat, reformarit. Præterea interceſsiſſe dixeram inter Babylonium regnum, quod ab oriente fuerat, & Romanum, quod ab occidẽte conſurgens hæreditate orientis enutriebatur, Macedonicum Africanumq́ue regnum, hoc eſt, quaſi à meridie ac ſeptentrione breuibus vicibus partes tutoris curatoriſ-

que tenuiſſe. Orientis & occidentis regnum Babylonium & Romanum iure vocitari, neminem vnquam dubitaſſe ſcio. Macedonicũ regnum ſub ſeptẽtrione eſſe cũ ipſa cęli plaga, tũ Alexandri Magni aræ poſitæ vſq; ad nunc ſub Riphęis montibus docent. Carthaginẽ vero vniuerſæ præcelluiſſe Africæ, & non ſolum in Siciliam, Sardiniã, cæteraſq; adiacentes inſulas, ſed etiã in Hiſpaniam regni terminos tetendiſſe, hiſtoriarũ ſimul monimenta vrbiumq; declarant. Dictum eſt etiam vaſtatæ per Medos Babyloniæ, & irruptæ per Gothos Romæ pares admodum annorum numeros cucurriſſe. Nunc autem his illud adijcio, quo magis clareat vnum eſſe arbitrum ſæculorum, regnorum, locorumque omnium Deum. Regnum Carthaginenſe à conditione vſque ad euerſionem eius, paulo amplius quam ſeptingentis annis ſtetit: æque regnum Macedonicum à Carano vſque ad Perſen paulò minus quam DCC. vtrumque tamen ſeptenarius ille numerus, quo iudicantur, omnia terminauit. Roma ipſa etiam quãuis ad aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti perfecto proueheretur imperio, tamẽ paululum, & ipſa in occurſu numeri huius of-

ius offendit. Nam ſeptingenteſimo conditionis ſuæ anno, quatuordecim vicos eius, incertum vnde conſurgens flamma cōſumpſit, nec vnquam, vt ait Liuius, maiore incendio vaſtata eſt, adeo, vt poſt aliquot annos, Cæſar Auguſtus ad reparationem eorum, quæ tunc exuſta erant, magnam vim pecuniæ ex ærario publico largitus ſit. Poteram quoque oſtendere, eundem duplicatum numerum manſiſſe Babyloniæ, quæ poſt mille quadringentos & quod excurrit annos, vltimè à Cyro rege capta eſt, niſi præſentium contemplatione reuocaret. Illud ſane libēter adijcio, quia primi illius regum omniū Nini) quamuis & pater eius Belus obſcure primus regnaſſe referatur) illius ergo Nini anno, poſt quā regnare cœperat XLIII. natus eſt ſanctus ille Abraam, cui dictæ ſunt repromiſsiones, ex cuius ſemine promiſſus eſt Chriſtus: deinde nūc primi iſtius imperatorum omniū Auguſti Cæſaris (quamuis & pater eius Cæſar metator imperij potius quam imperator extiterit) iſtius inquam Cęſaris, poſteaquā imperare cœpit, emenſo propemodū anno XLII. natus eſt Chriſtus, qui Abraæ ſub Nino primo rege fuerat re͵pmiſſus. Natus eſt autem

autem VII. Kalend. Ianuarij, quando primum incrementa omnia anni venietis incipiunt. Ita factum eſt, vt cum Abraam XLIII. anno natus ſit, ſub fine XLII. natiuitas Chriſti conueniret, vt iam non ipſe in parte tertij anni, ſed in ipſo potius tertius annus oriretur. Qui annus, quantis, quã nouis, quamque inuſitatis bonis abundauerit, ſatis etiam me non proferente compertum haberi arbitror. toto terrarũ orbe vna pax omnium, non ceſſatione, ſed abolitione bellorum, clauſæ, Iani gemini portæ, extirpatis bellorum radicibus, nõ repreſsis, cenſus ille primus & maximus fuit, cum in hoc vnum Cæſaris nomẽ vniuerſa magnarum gentiũ creatura iurauit, ſimulque per communionem cenſus, vnius ſocietatis effecta eſt.

Chriſtus quando ad hominum ſalutẽ natus, quomodo ſtatim vexatus. de ingenti Romæ fame, & iugi pace.

CAPVT III.

IGitur anno ab vrbe cõdita DCCLII. natus eſt Chriſtus, ſalutarem mundo afferens fidem, vere petra medio rerũ poſita: vbi comminueretur, qui offenderet: qui crederet, ſaluaretur. vere ignis ardẽs, quem qui ſequitur, illuminatur: qui tentat, ex-

tat, exuritur. Ipſe eſt Chriſtus, Chriſtianorum caput, ſaluator bonorum, malorū punitor, iudex omnium, qui formam ſubſecuturis verbo & opere ſtatuens, quo magis doceret patientis in perſecutionibus, quas pro vita æterna exciperent, eſſe oportere, mox vt virginis partu editus mundo apparuit, de paſsionibus ſuis cœpit. Namque cum rex Iudææ Herodes ſimul vt natum comperit, necare decreuit, plurimosque tunc paruulos, dum vnum inſectatur, occidit. Hinc malignis improbè incurrentibus digna punitio eſt. Hinc in quantū tranquillè agitur mundus, credentium gratia, in quantum perniciosè inquietatur, blaſphemantium pœna eſt: ſecuris per omnia Chriſtianis fidelibus, quibus aut æternæ vitæ requies in tuto, aut etiam huius in lucro eſt quod promptius cum per ordinem referam, ipſis rebus oſtendam. Poſtquam redemptor mundi dominus Ieſus Chriſtus venit in terras, & Cæſaris cenſu ciuis Romanus aſcriptus eſt, dum per duodecim, vt dixi, annos, clauſæ belli portæ beatiſsima pacis tranquillitate cohibentur, Caium nepotem ſuum Cęſar Auguſtus ad ordinandas Aegypti Syriæque prouincias miſit, qui præte- Matth.2.

prætericns ab Aegypto fines Palæſtinæ, apud Hieroſolymam in templo dei tunc ſancto & celebri adorare contempſit, ſicut Suetonius Tranquillus refert. Quod Auguſtus, vbi per eum comperit, prauo vſus iudicio, prudenter feciſſe laudauit. Itaque anno imperij Cæſaris quadrageſimooctauo, adeo dira Romanos fames cõſecuta eſt, vt Cæſar laniſtarum familias, omneſque peregrinos, ſeruorum quoque maximas copias, exceptis medicis & præceptoribus, trudi vrbe præceperit. Ita peccãte principe in ſanctum dei, & correpto per famem populo, quãtitatem offenſionis qualitas vltionis oſtendit. Deinde, vt verbis Cornelij Taciti loquar, ſene Auguſto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos nouæ gentes ſæpe ex vſu, & aliquando cum damno quæruntur, vſque ad Veſpaſiani durauit imperium. Hucuſque Cornelius. Cæterum & tunc capta euerſaque vrbe Hieroſolymorum, ſicut prophetę pręnuntiauerunt, extinctiſque Iudæis, Titus qui ad vindicandum Domini noſtri Ieſu Chriſti ſanguinem iudicio dei fuerat ordinatus, victor triumphans cum Veſpaſiano patre Ianũ clauſit. Igitur etſi ſub extremis Cæ-

ſaris

ſaris temporibus apertus eſt Ianus, tamen per multa ex eo tempora, quamuis in procinctu eſſet exercitus, nulla bella ſonuerunt. Vnde etiã dominus ipſe Ieſus Chriſtus in euãgelijs, cum temporibus illis in ſumma tranquillitate vniuerſus mundus ageret, cunctasque gentes pax vna velaret, & à diſcipulis ſuis interrogatus eſſet, de concluſione temporum ſubſequentium, inter cætera ſic ait: Audituri autem eſtis prælia & opiniones prꝗliorum. videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri: ſed nondum eſt finis. Conſurget enim gens in gẽtem, & regnum in regnum, & erunt peſtilentiæ, & fames & terræmotus per loca. Hꝗc autem omnia initia ſunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meũ. Hoc autem diuina prouidentia docens, & credentes præmonendo firmauit, & incredulos prædicendo confudit. Matth. 24.

De vita & geſtis Tyberij Cæſaris, quomodo Chriſtum amplexus ſit, de eius crudelitate in plurimos.

CAPVT IIII.

ANno ab vrbe condita ſeptingenteſimo LXVII. poſt mortem Auguſti

Cæſaris Tiberius Cæſar imperium adeptus eſt, manſitque in eo annis viginti & tribus. Hic per ſemetipſum nulla bella geſsit, ſed ne per legatos quidẽ aliqua grauia, niſi quod tantum aliquantis in locis præcogniti cito gentium tumores comprimebantur. Sane quarto imperij eius anno Germanicus Druſi filius, Caligulæ pater, de Germanis, ad quos ab Auguſto ſene miſſus fuerat, triumphauit. Ipſe autem Tiberius plurima imperij ſui parte, cum magna & graui modeſtia Reip. præfuit, adeo vt quibuſdam præſidibus augenda prouincijs tributa ſuadẽtibus, ſcripſerit: Boni paſtoris eſſe, tondere pecus, non deglubere. At poſtquam paſſus eſt dominus Chriſtus, atque à mortuis reſurrexit, & diſcipulos ſuos ad prædicandũ dimiſit, Pilatus præſes Palæſtinæ prouinciæ ad Tiberium imperatorem atque ad ſenatum retulit de paſsione & reſurrectione Chriſti, conſequentibusque virtutibus, quæ vel per ipſum palam factæ fuerant, vel per diſcipulos ipſius in nomine eius fiebant, & de eo quod certatim creſcẽte plurimorum fide Deus crederetur. Tiberius cum ſuffragio magni fauoris retulit ad ſenatum, vt Chriſtus Deus haberetur.

beretur. Senatus indignatione motus, cur non ſibi prius ſecundum morem delatum eſſet, vt de ſuſcipiendo cultu prius ipſe decerneret, conſecrationem Chriſti recuſauit, edictoque conſtituit exterminãdos eſſe vrbe Chriſtianos: præcipue cum & Seianus præfectus Tiberij, ſuſcipiendæ religioni obſtinatiſsimè contradiceret. Tiberius tamen edicto accuſatoribus Chriſtianorum mortem cõminatus eſt. Itaque paulatim immutata eſt illa Tiberij Cæſaris laudatiſsima modeſtia, in pœnam contradictoris ſenatus. Nam regi, quæcunque voluntate faciebat, voluptas erat: atq; ex mãſuetiſsimo principe ſæuiſſima beſtia exarſit. Nam plurimos ſenatorum proſcripſit & ad mortem coëgit. Viginti ſibi patricios viros conſilij cauſa elegerat, horum vix duos incolumes reliquit, cęteros diuerſis cauſis necauit. Seianum præfectum ſuum res nouas molientẽ interfecit. Filios ſuos Druſum & Germanicum, quorũ Druſus naturalis, Germanicus adoptiuus erat, manifeſtis veneni ſignis perdidit. Filios Germanici filij ſui interfecit. Referre ſingillatim facta eius horret animus, pudetque. tãta libidinis & crudelitatis rabie efferbuit, vt qui ſpre-

uerant Chriſto rege ſaluari, rege Cæſare punirentur. Huius tamen imperij anno duodecimo noua & incredibilis clades apud Fidenatium vrbem accidit. Amphitheatri cauea populo gladiatorium munus ſpectāte collapſa eſt, & pluſquam viginti millia hominum occidit. Dignum ſane poſteris tantæ correptionis exemplum, tunc ad ſpectandas hominum mortes auidos homines conueniſſe, quando pro ſalute hominum prouidēda Deus homo eſſe voluiſſet. Deinde anno eiuſdem XVII cum dominus Ieſus Chriſtus volūtariè quidem ſe tradidit paſsioni, ſed impie à Iudæis apprehenſus, & patibulo ſuffixus eſt, maximo terræmotu per orbem facto, ſaxa in montibus ſciſſa ſunt, maximarumque vrbium plurimæ partes plus ſolita cōcuſsione ceciderunt. Eadē quoque die ad horam diei ſextā ſol in totum obſcuratus, tetraque nox ſubito obducta terris eſt, & ſicut dictum eſt, Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem. Vſque adeo autem neque lunā lumini ſolis, neque nubes obſtitiſſe manifeſtum eſt, vt XIIII. ea die lunam tota cœli regione interiecta, longiſsimè à conſpectu ſolis abfuiſſe, & ſtellas tunc diurnis horis, vel po-

tius

tius in illa horrenda nocte toto cœlo fulſiſſe referatur. Quod non ſolum ſanctorum euangeliorum fides, ſed etiã aliquanti Græcorum libri atteſtantur. Iam hinc poſt paſsionem domini, quẽ Iudæi quantum in ipſis fuit perſecuti ſunt, continuæ clades Iudæorum, donec exinaniti diſperſique deficiant, inceſſabiliter ſtrepunt. Tiberius ſiquidem iuuentutem eorum per ſpeciem ſacramenti in prouincias grauioris cœli relegauit, reliquos gentis eiuſdem vel ſimilia ſectantes vrbe ſubmouit, ſub pœna perpetuæ ſeruitutis, niſi obtemperaſſent. Sane Aſiæ ciuitates illo terræmotu dirutas, tributo dimiſſo, propria etiã libertate donauit. Hic ambiguis ſignis veneni obijt.

C. Caligulæ Cæſaris mores, res geſtæ & crudelia facinora.

CAPVT V.

ANno ab vrbe condita ſeptingenteſimo XC. tertius ab Auguſto Caius Caligula cepit regnare, manſitque in imperio annis nõ plenis quatuor, homo ante ſe omnium flagitioſiſsimus, & qui vere dignus Romanis blaſphemantibus, & Iudæis perſecutoribus punitor adhibitus videretur. Hic, vt breuiter magnitudinem

crudelitatis eius exprimam, exclamaſſe fertur: Vtinam populus Romanus vnam ceruicem haberet. Sæpe etiam de condicione temporum ſuorum conqueſtus eſt, quod nullis calamitatibus publicis inſignirétur. O beata germina téporis Chriſtiani, quantum præualuiſtis in rebus humanis, vt etiam crudelitas hominis magis potuerit clades deſiderare, quàm inuenire. Ecce de tranquillitate generali feritas ieiuna conqueritur. Furor impius intus Sæua ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis. Poſt tergū nodis, fremit horridus ore cruento. Serui rebelles & fugitiui gladiatores perterruere Romam, euertere Italiam, Siciliam deleuere, iam pene vniuerſo humano generi toto orbe metuendi. In diebus autem ſalutis, hoc eſt, temporibus Chriſtianis, conuellere quietem non poteſt vel Cæſar infeſtus. Hic ſiquidem magno & incredibili apparatu profectus quærere hoſtem viribus ocioſis, Germaniam Galliamque percurrens, in ora oceani circa proſpectum Britāniæ reſtitit. Cumque ibi Minocynobellinum Britannorum regis filiū, qui à patre pulſus cum paucis oberrabat, in deditionem recepiſſet, deficiente belli materia, Romani

mam rediјt. Iјſdem autem diebus Iudæi, qui iam tunc ob paſsionem Chriſti meritis vbique cladibus exagitabantur, apud Alexandriam ſeditione excitata, profligati cæde, atque vrbe propulſi, expromẽdarum querelarũ cauſa Philonẽ quendam virum ſane in prĩmis eruditum, legatum ad Cæſarem miſerunt. Sed Caligula cum omnibus hominibus, tum præcipue Iudæis infeſtiſsimus, ſpreta legatione Philonis, omnes Iudæorum ſacras ædes, atque in primis antiquum illud in Hieroſolymis ſacrarium profanari ſacrificiis gentilium, ac repleri ſtatuis ſimulacriſque imperauit, ſeque ibi vt Deũ coli præcepit. Pilatus autem præſes, qui ſententiam damnationis in Chriſtũ dixerat, poſtquam plurimas ſeditiones in Hieroſolymis excepit, ac fecit, tantis irrogante Caio angoribus coartatus eſt, vt ſua ſe tranſuerberans manu, malorum compendium mortis celeritate quæſierit. Caius Caligula libidinibus ſuis etiam illud ſceleris adiecit, vt ſorores ſuas primum ſtupro pollueret, deinde exilio damnaret: qui pòſt omnes ſimul exules iuſsit occidi. Ipſe autem à ſuis protectoribus occiſus eſt. Duo libelli in ſecretis eius reperti

ſunt, quorum alteri pugio, alteri gladius pro ſigno nominis aſcriptum erat: ambo lectiſsimorum virorum vtriuſque ordinis ſenatorij & equeſtris nomina & notas continebant morti deſtinatorum. Inuenta eſt & arca ingens variorum venenorum, quibus mox Claudio Cæſare iubente demerſis, infecta maria traduntur non ſine magno piſcium exitio, quos enecatos per proxima litora paſsim æſtus eiecit. Magnum vero indicium miſerãtis Dei, propter ſuffragium gratię in populum continuo ex parte crediturum, & propter iræ temperamentum, in populum, tunc infideliter obſtinatum, vt quanta multitudo hominum præparatam mortem euaſerit, ex multitudine interfectorum piſciũ diſceretur: omnibusque noteſceret, quid tanta veneni moles arte aucta, agere in miſera ciuitate potuiſſet: quę negligenter effuſa, etiam maria corrupit.

Claudij Tiberij Cæſaris vita & res geſta, & grauiſsima ſub eo fames Romæ.

CAPVT VI.

ANno ab vrbe condita DCCXCV. Tiberius Claudi⁹ ab Auguſto quartus, regnum adeptus eſt, manſitque in eo annis quatuordecim. Exordio regni eius

Petrus apoſtolus domini noſtri IeſuChriſti Romam venit,& ſalutarem cunctis credentibus fidem fideli verbo docuit,potẽtiſsimiſque virtutibus approbauit. Atque exin Chriſtiani Romæ eſſe cœperũt.Senſit hoc collatum fidei ſuæ Roma beneficium. Nam cum interfecto Caligula multa de abrogando imperio, ac repub. in antiquum ordinem reſtituẽda, euertendaque penitus Cæſarum vniuerſa familia ſenatus & conſules decreuiſſent, Claudius mox vt confirmauit imperium, magna atque adhuc Romæ incognita vſus clementia, ne in tantam nobilium multitudinem vltio ſi eſſet cœpta, ſæuiret biduum illud, quo de reipub. ſtatu infœliciter conſultatum actumque fuerat, memoriæ exemit, omniumque factorum dictorúmue in eo veniam & obliuionem in perpetuum ſanxit. Ita illam præclaram & famoſam Athenienſiũm amneſtiam, quam quidem Romæ inducere Iulio Cæſare interfecto ſenatus,Cicerone ſuadente,tentauerat: ſed Antonio & Octauiano propter vltionẽ extincti Cæſaris irrumpentibus, in irritũ ceſſerat: hanc Claudius, quamuis multo truculentiore cauſa in cædem conſpiratorum ſtimularetur, vltronea clementia

nullo expetente firmauit. Accidit etiam eodem tẽpore præſentis gratiæ Dei grande miraculum: ſiquidem Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus, bellũ ciuile molitus, legiones multas fortiſsimaſque ad ſacramenti mutationem pellexerat. Itaque die * dicto, vt in vnum vndiq; ad nouum imperatorem conueniretur, neque aquilæ ornari, neque cõuelli quoquo modo ſigna mouerive potuerũt. Exercitus tanta & tam inuſitata miraculi fide motus, & conuerſus in pœnitentiam, Scribonianum quinto ſtatim die deſtitutum interfecit, ſeſeque ſacramento prioris militiæ continuit. Triſtius ac pernicioſius vrbi Romæ nihil vnquã fuiſſe, quàm bella ciuilia, ſatis notum eſt. Itaque propter aduentum apoſtoli Petri, & tenera Chriſtianorum germina, vix dum adhuc pauca ad ſanctæ fidei profeſsionẽ erumpentia, hanc exorientem tyrannidem, & conſurgens iſtud ciuile bellum neget quiſquam diuinitus eſſe compreſſum, qui præteritis temporibus de compreſsione bellorum ciuilium ſimile probarit exemplum? Claudius quarto imperij ſui anno, cupiens ſe vtilem reip. oſtentare principem, bellum vbique & victoriam

* dato.

vnde-

vndecunque quæſiuit. Itaque expeditionem in Britāniam mouit: quæ excitata in tumultum propter non redditos transfugas videbatur, tranſuectusque in inſulam eſt, quā neque ante Iulium Cæſarem, neque poſt eum quiſquā adire auſus fuerat. Ibique, vt verbis Suetonij Tranquilli loquar, ſine vllo prælio ac ſanguine intra paucisſimos dies plurimam inſulę partem in deditionem recepit. Orcadas etiam inſulas vltra Britāniam in oceano poſitas, Romano adiecit imperio, ac ſexto quàm profectus erat mēſe Romam redijt. Conferatur nunc, ſi cuiquam placet, inſula & inſula, tempus & tempus, bellum & bellum, Cæſar & Cæſar. Nam de fine nihil profero: quoniam hoc felicisſima victoria, illud acerbisſima clades fuit: & ſic demum Roma cognoſcat, per eius latentem prouidentiam in augendis rebus antea ſe partem felicitatis habuiſſe, cuius agnitione ſuſcepta, plenisſima felicitate perfruitur, in quantum non tamen blaſphemiarum offendiculis deprauatur. Eodem anno imperij eius fames grauisſima per Syriam facta eſt, quā etiam prophetæ prænuntiauerant: ſed Chriſtianorum neceſsitatibus apud Hieroſolymam, conuectis

 uectis ab Aegypto frumentis, Helena Adiabenorum regina cõuerſa ad fidẽ Chriſti, largiſsimè miniſtrauit. Anno imperij eius quinto, inter Theram & Theraſiam inſula de profundo emicuit triginta ſtadiorum ſpatio extenta. Anno eius ſeptimo, ſub procuratore Iudææ Cumano, in Hieroſolymis tanta ſeditio in diebus azymorum exorta eſt, vt in portarum exitu populo coartato, triginta millia Iudæorũ cæde proſtrata & compreſsione ſuffocata referantur. Anno eiuſdem nono, expulſos per Claudium vrbe Iudæos, Ioſephus refert. ſed me magis Suetonius mouet, qui ait hoc modo: Claudius Iudæos impulſore Chriſto aſsidue tumultuãtes Roma expulit. Quod, vtrum contra Chriſtũ tumultuantes Iudæos coërceri & comprimi iuſſerit, an etiã Chriſtianos ſimul velut cognatæ religionis homines voluerit expelli, nequaquam diſcernitur. Veruntamen ſequenti anno tanta fames Romæ fuit, vt medio foro imperator correptus à populo conuitijs & fragminibus panis turpiſsimè infeſtatus, ægre per Pſeudotyrum in palatium refugiens furorem excitatæ plebis euaſerit. Paruo autem intercedẽte tempore trigintaquinque ſenatores

& trecentos ſimul equites Romanos minimis cauſis interfecit: ipſe autem manifeſtis veneni ſignis eſt mortuus.

Neronis Claudij Cæſaris fœdi mores, & ſceleſta facinora.

CAPVT VII.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo octauo Nero Cæſar ab Auguſto quintus, principatũ adeptus eſt, manſitque in eo annis non plenis quatuordecim, Caij Caligulæ auunculi ſui erga omnia vitia ac ſcelera ſectator, immò tranſgreſſor, petulantiam, libidinem, luxuriam, auaritiam, crudelitatẽ nullo non ſcelere exercuit. ſiquidem petulantia percitus omnia pene Italiæ ac Græciæ theatra perluſtrans, aſſumpto etiam varij veſtitus dedecore, *ceritos, cithariſtas, tragœdos & aurigas ſępe ſibi ſuperaſſe viſus eſt. * ſcenicos
Libidinibus porro tantis exagitatus eſt, vt ne à matre quidem vel ſorore vllâue conſanguinitatis reuerentia abſtinuiſſe referatur, virum in vxorem duxerit, ipſe à viro vt vxor acceptus ſit. Luxuriæ vero tam effrenatæ fuit, vt retibus aureis piſcaretur, quæ purpureis funibus extrahebantur: frigidis & calidis lauaret vnguentis. Qui etiam nunquam minus M. carrucis confe-

confeciſſe iter traditur. Denique vrbis Romæ incendium voluptatis ſuæ ſpectaculum fecit. Per ſex dies ſeptemq́ue noctes ardens ciuitas, regios pauit aſpectus. Horrea quadro ſtructa lapide, magnæq́ue illæ veterum inſulæ, quas diſcurrens adire flamma non poterat, magnis machinis quondàm ad externa bella præparatis, labefactatæ atq; inflammatæ ſunt ad monimentorum buſtorumq́; diuerſoria infelici plebe compulſa. Quod ipſe ex altiſsima illa Mæcenatiana turre proſpectans, lætusq́; flammæ (vt aiebat) pulchritudine, tragico habitu Iliadē decantabat. Auaritiæ autem tam præruptæ extitit, vt poſt hoc incendium vrbis, quam ſe Auguſtus ex lateritia marmoreā reddidiſſe iactauerat, neminem ad reliquias rerū ſuarum adire permiſerit. cuncta quæ flammę quoquo modo ſuperfuerant, ipſe abſtulit. Centies centena millia ſeſtertiûm annua ad expenſas à ſenatu ſibi conferri imperauit. Plurimos ſenatorum, nulla extante cauſa, bonis priuauit. Negotiatorum omnium ſub vna die, tormentis quoque adhibitis, omnem penitus cenſum abſterſit. Crudelitatis autem rabie ita efferatus eſt, vt plurimam ſenatus partem interfece-

terfecerit, equeſtrem ordinem pene deſtituerit. Sed ne parricidijs quidem abſtinuit, matrem, fratrem, ſororem, vxorem cæterosq́ue omnes cognatos, & propinqnos ſine hæſitatione proſtrauit. Auxit hanc molem facinorum eius temeritas impietatis in deum. Nam primus Romæ Chriſtianos ſupplicijs & mortibus affecit, ac per omnes prouincias pari perſecutione excruciari imperauit: ipſumq́ue nomen extirpare conatus, beatiſsimos Chriſti apoſtolos Petrum cruce, Paulum gladio occidit. Mox aceruatim miſeram ciuitatem obortæ vndique clades oppreſſere. Nam ſubſequente autumno tanta vrbi peſtilentia incubuit, vt triginta millia funerum in ratione͂ Libitinæ venirent. Britãnica deinde clades è veſtigio accidit, qua duo præcipua oppida, magna ciuium ſociorumq́ue clade & cæde direpta ſunt. Præterea in oriente magnis Armeniæ prouincijs amiſsis Romanæ legiones ſub iugum Parthicum miſſæ, ægreq́ue Syria retenta eſt. In Aſia tres vrbes, hoc eſt, Leodicea, Hierapolis, Coloſſæ terræmotu cõciderũt. At vero Nero poſtquam Galbam in Hiſpania imperatorem creatum ab exercitu cognouit, totus

totus animo ac ſpe concidit. Cumque incredibilia perturbandæ, immò ſubruendæ reipub. mala moliretur, hoſtis à ſenatu pronuntiatus, & ignominioſiſsimè fugiens, ad quartum ab vrbe lapidem ſeſe ipſe interfecit, atque in eo omnis Cæſarum familia conſumpta eſt.

De Galba, Othonis & Vitellij imperio, & moribus & facinoribus.

CAPVT VIII.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo XXIIII. Galba apud Hiſpanias vſurpauit imperium: qui mox vt Neronis mortem comperit, Romam venit. Cumque omnes auaritia, ſæuitia, ſegnitiaque offenderet, Piſonem ſibi nobilem induſtriumque adoleſcentem in filium atque in regnum adoptauit: cum quo ſeptimo mēſe imperij ſui ab Othone iugulatus eſt. Luit Roma cædibus principum, excitatisque ciuilibus bellis, recentes Chriſtianæ religionis iniurias: & ſigna legionum illa, quæ ſub aduentu in vrbem Petri apoſtoli diuinitus coërcita cōuelli nullo modo ad excitandum ciuile bellum valuerāt, quod per Scribonianum parabatur, Petro in vrbe interfecto, & Chriſtianis pœnarū diuerſitate laniatis, toto ſe orbe ſolue-

runt.

runt. De Hiſpania ſiquidem illico Galba ſurrexerat: quo mox oppreſſo, Otho Romæ, Vitellius in Germania, Veſpaſianus in Syria imperia ſimul atque arma rapuerunt. Probent ſane etiam inuiti potentiam ſimul & clementiam dei, qui Chriſtianis temporibus offenduntur, quanta celeritate tantorum incēdia bellorum & excitata ſunt & repreſſa, cum & antea minimis cauſis magnæ ac diuturnæ clades agitarentur, & nunc maximi vndique cōcrepantes magnorum malorum fragores, minimo negotio ſopirentur. Iam enim erat Romæ, quamuis perſecutione vexata eccleſia, quæ iudici omnium Chriſto etiam pro inimicis & perſecutoribus ſupplicaret. Igitur Otho, cùm Galba & Piſone Romæ interfectis inter tumultus cædesque inuaſiſſet imperium, ac mox creatum imperatorem in Gallia per Germanicas legiones Vitellium comperiſſet, bellum ciuile molitus, tribus primū leuibus prælijs, hoc eſt, vno apud Alpes, alio circa Placentiam, tertio circa locum, quem Caſtoris vocant, contra Vitellianos duces congreſſus victor extitiſſet, quarto apud Bebriacum prælio, cum animaduertiſſet ſuos vinci, menſe tertio quàm imperare
 cœpe-

cœperat, ſeſe interfecit. Vitellius victor Romam venit: vbi cum multa crudeliter ac nequiter ageret, incredibili etiam voracitatis appetitu humanam vitã probris aggrauaret, poſtquam de Veſpaſiano comperit, primum deponere molitus eſt imperium: poſtea à quibuſdam animatus, Sabinum Veſpaſiani fratrem nihil mali tum ſuſpicantem, cum cæteris Flauianis in Capitolium compulit: ſuccenſoq; templo, & mixta ſimul flamma ruinaque, omnes in vnum pariter interitum ac tumultum dedit. Pòſt deficiẽte in Veſpaſiani nomen exercitu ſuo deſtitutus, appropinquantibus iam hoſtibus trepidus, cum ſe in quandam proximam palatio cellulam cõtruſiſſet, turpiſsimè inde protractus, cum per viam ſacram nudus duceretur, paſsim cunctis fimum in os eius coniectantibus, in forum deductus, VIII. quàm regnum præſumpſerat menſe, apud Gemonias ſcalas minutiſsimorum ictuum crebris compunctionibus excarnificatus, atque inde vnco tractus, & in Tiberim merſus, etiam communi caruit ſepultura. Multis autem & nefarijs modis per complures dies à Veſpaſiani militibus, aduerſum ſenatum populumque Romanum

manum indiſcreta cæde ſæuitum eſt.

Veſpaſiani Auguſti & Titi imperium quomodo rebellantes Iudæos compreſſerit, ad hæc vrbẽ Hieroſolymam cum templo ſolo æquauerit. De cæteris eorum geſtis.

CAPVT IX.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo vigeſimoquinto, breui illa quidem ſed turbida tyrannorum tempeſtate diſcuſſa, tranquilla ſub Veſpaſiano duce ſerenitas redijt. Nanque vt paulo * altius repetam, Iudæi poſt paſsionem Chriſti deſtituti in totũ gratia Dei, cum omnibus vndique malis circunuenirentur, quibuſdam in Carmelo mõte ſeducti ſortibus, quæ portenderent exortos à Iudæa duces rerum potituros fore, prædictumque ad ſe trahentes, in rebellionem exarſerunt. Extinctisq; Romanis præſidijs, legatum quoq; Syriæ ſuppetias ferentem, rapta aquila & cæſis copijs, fugauerunt. Ad hos Veſpaſianus à Nerone miſſus, Titum filium ſuum maiorem inter legatos habuit. Nã multas & validas legiones ſecum in Syriam traiecit. Itaque cum Iudæos multis eorum oppidis captis, in vrbem Hieroſolymorũ, præcipue ob diem feſtũ cõgregatos obſidione clauſiſſet, cognita

* latius

Neronis morte, hortatu plurimorum regum & ducum maximè Ioſephi Iudæorũ ducis ſententia, qui captus, cum in vincula conijceretur, conſtantiſsimè dixerat (ſicut Suetonius refert) cõtinuo ſe ab eodem, ſed imperatore, ſoluendum, imperium adeptus eſt: relictoq; in caſtris ad procurationem obſidionis Hieroſolymorũ filio Tito, per Alexandriam profectus eſt Romam. Sed cognita interfectione Vitellij, pauliſper Alexandriæ ſubſtitit. Titus vero magna ac diuturna obſidione Iudæos premens, machinis cunctiſque bellicis molibus non ſine multo ſuorum ſanguine tandem muros ciuitatis irrupit. Sed ad expugnandam interiorem templi munitionem, quã recluſa multitudo ſacerdotum ac principum tuebatur, maiore vi & mora opus fuit. Quod tamen poſtquàm in poteſtatem redactum opere atque antiquitate ſuſpexit, diu deliberauit, vtrũ tanquam incitamentum hoſtium incenderet, an in teſtimoniũ victoriæ reſeruaret. Sed eccleſia dei iam per totum orbem vberrimè germinante, hoc tanquam effœtum ac vacuum, nulliq́ue vſui bono commodum, arbitrio Dei auferendum fuit. Itaque Titus imperator ab exercitu pronuntiatus, templum

templum in Hieroſolymis incendit ac diruit: quod à die conditionis primæ vſque ad diem euerſionis vltimæ, manſerat annis MCII. Muros vrbis vniuerſos ſolo adæquauit. DC. millia Iudæorum eo bello interfecta, Cornelius & Suetonius referunt. Ioſephus vero Iudæus, qui ei tunc bello præfuit, & apud Veſpaſianum propter prædictum imperium veniam gratiamque meruerat, ſcribit vndecies centena millia gladio & fame periiſſe, reliquias vero Iudæorum diuerſis actas conditionibus toto orbe diſperſas: quarum numerus ad nonaginta millia hominum fuiſſe narratur. Veſpaſianus & Titus imperatores, magnificum agentes de Iudæis triumphum, vrbem ingreſsi ſunt. Pulchrum & ignotum antea cunctis mortalibus inter trecentos viginti triumphos, qui à conditione vrbis vſque in id tempus acti erant, hoc ſpectaculum fuit, patrem & filium vno triumphali curru vectos, glorioſiſsimam ab his, qui patrem & filium offenderant, victoriam reportaſſe. Qui continuo omnibus bellis ac tumultibus domi foriſque compreſsis, pacem totius orbis pronuntiauerũt, & Ianum geminum obſeratis cohiberi clauſtris, ſexto demum

ipſi poſt vrbem conditam cenſuerunt. Iure enim idem honos vltioni paſsionis domini impenſus eſt, qui etiam natiuitati fuerat attributus. Tunc deinde ſine vllis bellorum tumultibus in immenſum Reſpublica Romana prouehitur: ſiquidem Achaia, Lycia, Rhodus, Byzantiũ, *Samos, Thracia, Cilicia, Commagene, tum primum redactæ in prouincias, Romanis iudicibus legibusq; paruerunt. Nono autem imperij eius anno tres ciuitates Cypri terræmotu corruerunt, & Romæ magna peſtilentia fuit. Veſpaſianus autem in villa propria circa Sabinos nono anno principatus ſui profluuio vẽtris mortuus eſt. Anno ab vrbe cõdita octingenteſimo vigeſimooctauo, Titus ſegregatis à numero principũ Othone & Vitellio, ab Augusto octauus biẽnio poſt Veſpaſianum regnauit. Cuius tanta tranquillitas in imperio fuit, vt nullius omnino ſanguinem in republica adminiſtrãda fudiſſe referatur. Et tamen tunc Romæ orto repentè incendio, plurimæ ædes publicæ concrematæ ſunt. Abruptum tunc etiam Veſuuij montis verticem magna profudiſſe incendia ferunt, torrentibusq́ue flammarum vicina regionis cum vrbibus hominibusq́; deleſſe.

*Samothracia.

deleſſe. Titus cum ingenti omnium luctu in eadem villa, qua pater eius, morbo aſſumptus eſt.

De Flauij Domitiani Cæſaris imperio, rebus geſtis & facinoribus.

CAPVT X.

ANno ab vrbe condita octingẽteſimo triceſimo, Domitianus Titi frater, ab Auguſto nonus, fratri ſucceſsit in regnũ. Qui per annos quindecim ad hoc paulatim per omnes ſcelerum gradus creuit, vt confirmatiſsimam toto orbe Chriſti eccleſiam, datis vbique crudeliſsimæ perſecutionis edictis, conuellere auderet. Is in tantam ſuperbiam prolapſus fuit, vt dominũ ſeſe ac deum vocari, ſcribi, coliq́ue iuſſerit. Nobiliſsimos è ſenatu, inuidiæ ſimul ac prædæ cauſa, alios palam interfecit, alios in exilium truſit, ibiq́; trucidari imperauit. Libidinis intemperãtia quicquid cogitari poteſt, fecit. Plurimas vrbis ædes, deſtructis populi Romani rebus, extruxit. Bellũ aduerſum Germanos & Dacos per legatos geſsit pari reip. pernicie, cũ & in vrbe ipſe ſenatũ populumq́; laniaret, & foris male circumactum exercitum aſsidua hoſtes cæde conficerent. Namquanta fuerint Diurpanei Dacorũ

regis cum Fuſco duce prælia, quantæque Romanorum clades, longo textu euoluerem, niſi Cornelius Tacit. qui hanc hiſtoriam diligentiſsimè contexuit, de reticendo interfectorum numero, & Salluſtium Criſpum, & alios auctores quampluri-mos ſanxiſſe, & ſe ipſum idem potiſsimũ elegiſſe dixiſſet. Domitianus tamen prauiſsima elatus iactantia, ſub nomine ſuperatorum hoſtium de extinctis legionibus triumphauit. Idemque efferatus ſuperbia, qua ſe deum coli vellet, perſecutionem in Chriſtianos agi ſecundus à Nerone imperauit. Quo tempore etiã beatiſsimus Iohannes apoſtolus in Patmum inſulam relegatus fuit. Inter Iudęos quoque acerbitate tormentorum & cruentiſsimæ quæſtionis exquiri genus Dauid, atque interfici præceptum eſt, dum prophetis ſanctis & inuidetur, & creditur, quaſi adhuc futurus eſſet ex ſemine Dauid, qui regnũ poſſet adipiſci. Continuo tamẽ Domitianus crudeliter in palatio à ſuis interfectus eſt: cuius cadauer populari ſandapila per veſpillones exportatum, atq; ignominioſiſſimè ſepultum eſt.

Cocceij Neruæ Cæſaris imperium.

CAPVT XI.

Anno

ANno ab vrbe condita octingenteſimo quadrageſimoſexto, quamuis Eutropius quinquageſimum hūc eſſe annum ſcripſerit, Nerua admodum ſenex à Petronio præfecto prætorio, & Parthenio ſpadone interfectore Domitiani, imperator decimus ab Auguſto creatus, Traianum in regnum adoptauit, per quē reuera afflictæ Reip. diuina prouiſione cōſuluit. Hic primo edicto ſuo cunctos exules reuocauit: vnde & Iohannes apoſtolus hac generali indulgentia liberatus, Epheſum redijt: emenſoque anno imperij ſui, Nerua confectus morbo diem obijt.

D. Vlpij Traiani Caſ. Auguſti imperium, & res geſta.

CAPVT XII.

ANno ab V. C. DCCCXLVII. Traianus genere Hiſpanus, XI. ab Auguſto, reipub. gubernacula Nerua tradente ſuſcepit, ac per annos decem & nouē tenuit. Apud Agrippinam Galliç vrbem inſignia ſumpſit imperij: mox Germaniam trans Rhenum in priſtinum ſtatum reduxit: trans Danubium multas gentes ſubegit. Regiones autem trans Euphratem & Tigrim ſitas prouincias fecit. Seleuciam

& Cteſiphontē & Babylonē occupauit. In perſequendis ſane Chriſtianis errore deceptus, tertius à Nerone cū paſsim repertos cogi ad ſacrificandū idolis, ac detrectantes interfici præcepiſſet, plurimique interficerentur, Plinij Secundi, qui inter cæteros iudices perſecutor datus fuerat, relatu admonitus, eos homines præter confeſsionē Chriſti honeſtaq; conuēticula nihil contrariū Romanis legib. facere, fiducia ſane innocentis cōfeſsionis nemini mortē grauem ac formidoloſam videri, reſcriptis illico leniorib. tēperauit edictū. Veruntamen continuo Romæ aurea domus, à Nerone totis priuatis publicisq; rebus impenſis condita, repētino conflagrauit incendio: vt intelligeretur miſſa etiā ab alio perſecutio in ipſius potiſsimè monumentis, à quo primū exorta eſſet, atq; in ipſo auctore puniri. Terræmotu IIII. vrbes Aſiæ ſubuerſæ, Helea, Myrina, Pitane, Syme & Græciæ ciuitates duæ, Opuntiorū & Oritorū. Tres Galatiæ ciuitates eodē terræmotu dirutæ. Pantheon Romæ fulmine concrematū. Terræmotus Antiochiā pene totam ſubruit ciuitatē. Incredibili deinde motu ſub vno tēpore Iudæi, quaſi rabie efferati, per di-
uerſas

uerſas terrarum partes exarſerunt. Nam & per totam Libyam aduerſus incolas atrociſsima bella geſſerunt: quę adeo tunc interfectis cultoribus deſolata eſt, vt niſi poſtea Hadrianus imperator collectas illuc aliunde colonias deduxiſſet, vacua penitus terra, abraſo habitatore, manſiſſet. Aegyptum vero totam & Cyrenē & Thebaida cruētis ſeditionibus turbauerũt. In Alexandria autem commiſſo prælio victi & attriti ſunt. In Meſopotamia quoq; rebellantibus iuſſu imperatoris bellũ illatũ eſt. Itaque multa millia eorum vaſta cæde deleta ſunt. Sane Salaminam vrbem Cypri, interfectis omnibus accolis, deleuerunt. Traianus, vt quidã ferunt, apud Seleuciam Iſauriæ vrbem profluuio ventris extinctus eſt.

D. Aelius Hadrianus Cæſar, eiusq; imperium.

CAPVT XII.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo ſexageſimoſeptimo Hadrianus conſobrinæ Traiani filius, XII. ab Auguſto principatum adeptus, vno & viginti annis imperauit. Hic per Quadratum diſcipulum apoſtolorum, & Ariſtidem Athenienſem, virum fide ſapientiaque plenumque, & per Serenum Granium legatũ, libris

libris de Chriſtiana religione compoſitis inſtructus atque eruditus, præcepit per epiſtolam, ad Minucium Fundanum proconſulem Aſiæ datam, vt nemini liceret Chriſtianos ſine obiectu criminis aut probatione damnare. Idem quoque continuò pater patriæ in ſenatu vltra morem maiorum appellatur, & vxor eius Auguſta. Hadrianus rempublicam iuſtiſsimis legibus ordinauit, bellum contra Sauromatas geſsit & vicit, Iudæos ſane perturbatione ſcelerum ſuorum exagitatos, & Palæſtinam prouinciam, quondam ſuam depopulantes, vltima cæde perdomuit: vltusque eſt Chriſtianos, quos illi Cotheba duce, quod ſibi aduerſus Romanos non aſſentarentur, excruciabant. Præcepitque, ne cui Iudæo introëundi Hieroſolymam eſſet licentia, Chriſtianis tantum ciuitate permiſſa: quam ipſe in optimum ſtatum, murorum extructione reparauit, & Aeliã vocari de prænomine ſuo præcepit.

D. Antonini Pij Cæſaris imperium.

CAPVT XIIII.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo octogeſimooctauo, Antoninus cognomẽto Pius, decimustertius ab Auguſto

guſto imperator creatus, cum liberis ſuis Aurelio & Lucio, viginti & non plenis tribus annis remp. gubernauit, adeo tranquille & ſancte, vt merito pius, & pater patriæ nominatus ſit. Huius tamen temporibus Valentinus hęreſiarches, & Cerdo magiſter Marcionis Romam venerũt. Verum Iuſtinus philoſophus librum pro Chriſtiana religione compoſitum Antonino tradidit, benignumq́; eũ erga Chriſtianos homines fecit. Antoninus ad duodecimum ab vrbe lapidem morbo correptus, interijt.

M. Antoninus Verus quid in imperio ſuo geſſerit.

CAPVT XV.

ANno ab vrbe condita DCCCCXI. Marcus Antoninus Verus, decimus quartus ab Auguſto, regnũ cum Aurelio Cõmodo fratre ſuſcepit, manſitq́ue in eo annis decẽ & nouem. Hi primi rempub. æquo iure tutati ſunt, bellum deinde cõtra Parthos admirabili virtute & felicitate geſſerũt. Lucius Antoninus Verus ad id bellũ profectus eſt. Vologæſus enim rex Parthorũ, graui eruptione Armeniã, Cappadociam, Syriamq́ue vaſtabat. Sed Antoninus per ſtrenuiſsimos duces magnis

gnis rebus geſtis, Seleuciam Aſſyriæ vrbem ſuper Hydaſpen fluuiũ ſitam,cũ quadringentis millibus hominum cepit, & cum fratre de victoria Parthica triũphauit, ac non multò pòſt,dum cum fratre in vehiculo ſedet,caſu morbi,quẽ apoplexiam Græci vocant,ſuffocatus interijt. Eo defuncto, Marcus Antoninus ſolus reipub.præfuit. ſed in diebus Parthici belli perſecutiones Chriſtianorum quarta iam poſt Nerorem vice, in Aſia & in Gallia graues præcepto eius extiterunt, multiq; ſanctorum martyrio coronati ſunt. Secuta eſt lues plurimis inſuſa prouincijs:totamque Italiam peſtilentia tanta vaſtauit, vt paſsim villę,agri atque oppida ſine cultore atq; habitatore deſerta,in ruinas ſyluaſque conceſſerint.Exercitum vero Romanorum, cunctasque legiones per longinqua latè hiberna diſpoſitas, ita conſumptas ferunt, vt Marcomanicum bellum, quod continuo exortum eſt, non niſi nouo delectu militum, quem triennio iugiter apud * Carnotum Marcus Antoninus habuit, geſtum fuiſſe referatur. Hoc quidem bellum prouidẽtia Dei adminiſtratum eſſe cum plurimis argumentis, tũ præcipue epiſtola grauiſsimi ac modeſtiſsimi

Carnuntium.

ſtiſsimi imperatoris apertiſsimè declaratum eſt. Nam cum inſurrexiſſent gentes immanitate barbaræ, multitudine innumerabiles, hoc eſt, Marcomani, Quadi, Vandali, Sarmatæ, Sueui, atque omnis pene Germania, & in Quadorum vſque fines progreſſus exercitus, circunuẽtuſque ab hoſtibus, propter aquarũ penuriã, prę ſentius ſitis quàm hoſtis periculũ ſuſtineret: ad inuocationẽ nominis Chriſti, quã ſubito magna fidei conſtãtia quidam milites effuſi in preces palam fecerunt, tanta vis pluuiæ effuſa eſt, vt Romanos quidẽ largiſsimè ac ſine iniuria refecerit, barbaros autem crebris fulminũ ictibus perterritos, præſertim cum plurimi eorum occiderentur, in fugam coëgerit. Quorum terga Romani vſque ad internecionem cædẽtes, glorioſiſsimam victoriam, & omnibus pene antiquorum titulis præferendam, rudi paruoque militum numero, ſed potentiſsimo Chriſti auxilio, reportarunt. Extare etiam nunc apud pleroſque dicũtur literæ Imperatoris Antonini, vbi inuocatione nominis Chriſti p milites Chriſtianos, & ſitim illam depulſam, & collatã fatetur fuiſſe victoriã. Idẽque Antoninus Commodum filium ſuum aſſum-

aſſumpſit in regnum, prӕteriti etiam temporis per omnes prouincias tributa donauit, omniaque ſimul fiſcalium negotiorum calumnioſa monimenta congeſta in foro iuſsit incendi, ſeucrioresque leges nouis conſtitutionibus temperauit. Poſtremo in Pannonia cõſtitutus, repentino morbo diem obijt.

L. Antonini Commodi, P. Aelij Pertinacis, & Didij Iuliani Cæſarum Augg. imperia.

CAPVT XVI.

ANno ab vrbe condita nongenteſimo triceſimo, Lucius Antoninus Cõmodus, decimusquintus ab Auguſto patri ſuccelsit in regnum: mãſitque in eo annis tredecim. Aduerſus Germanos bellum feliciter geſsit. Cæterùm per omnia luxuriæ & obſcœnitatis dedecora deprauatus, gladiatorijs quoque armis ſæpiſsimè in ludo depugnauit, & in amphitheatro feris ſeſe obiecit frequenter: interfecit etiam quamplurimos ſenatores, maximè quos animaduertit nobilitate induſtriaque excellere. Flagitia regis, pœna vrbis inſequitur. Nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta inflammatio bibliothecam illam maiorum cura ſtudioque compoſitam, ædeſque alias iuxtà ſitas, rapaci turbine

bine concremauit. Deinde aliud incendium poſtea Romæ exortum, ædem Veſtæ & palatium, plurimamque vrbis partem ſolo coæquauit. Commodus cunctis incommodus, in domo Veſtiliani ſtrangulatus interiiſſe fertur, hoſtis generis humani etiam viuus iudicatus. Poſt hunc à ſenatu creatus eſt ſenex Aelius Pertinax, XVI. ab Auguſto, qui ſexto menſe quàm regnare cœperat, Iuliani Iuriſperiti ſcelere in palatio occiſus eſt. Iulianus interfecto Pertinace, inuaſit imperium: ſed mox à Seuero apud pontem Muluium bello ciuili victus, & interfectus eſt menſe ſeptimo poſtquam cœperat imperare. Ita inter Pertinacem & Iulianum vnus annus abſumptus eſt.

De imperio Septimij Seueri Pertinacis Cæſaris Aug. quomodo Chriſtianos afflixerit.

CAPVT XVII.

ANno ab vrbe condita nongenteſimo quadrageſimo quarto, Seuerus genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti: qui ſe ex nomine imperatoris, quẽ occiſum vltus fuerat, Pertinacem appellari voluit, decimusſeptimus ab Auguſto deſtitutum adeptus imperium, decẽ & octo annis tenuit. Hic natura ſæuus, multis

ſemper bellis laceſsitus, fortiſsimè quidē rempub. ſed laborioſiſsimè rexit. Peſcennium nigrum, qui in Aegypto & Syria ad tyrannidem aſpirauerat, apud Cyzicū vicit & interfecit. Iudæos & Samaritas rebellare conantes ferro coërcuit. Parthos & Arabas Adiabenosque ſuperauit. Quinta poſt Neronem perſecutione Chriſtianos excruciauit, plurimique ſanctorū per diuerſas prouincias martyrio coronati ſunt. Hanc profanam in Chriſtianos & eccleſiam Dei præſumptionem Seueri, cœleſtis vltio è veſtigio acta ſubſequitur. Nam continuo rapitur, vel potius retrahitur in Galliam Seuerus è Syria ad tertiū ciuile bellum. vnum iam enim Romæ aduerſum Iulianum, aliud in Syria contra Peſcennium geſſerat, tertium Clodius Albinus Iuliani in occidendo Pertinace ſocius, qui ſe in Gallia Cæſarem fecerat, ſuſcitabat: cuius bello multum vtrinque Romani ſanguinis fuſum eſt. Albinus tamen apud Lugdunum oppreſſus & interfectus eſt. Seuerus victor in Britannias defectu pene omnium ſociorum trahitur. vbi magnis grauibusque prælijs ſæpe geſtis, receptam partem inſulæ à cæteris indomitis gentibus vallo diſtinguēdam puta-

pütauit. Itaque magnam foſſam firmiſſimumque vallum crebris inſuper turribus comminutum per centum triginta & duo millia paſſuum à mari ad mare duxit. Ibique apud Eboracum oppidum morbo obijt, relinquens duos filios, Baſſianum & Getam. quorum Geta hoſtis publicus iudicatus, interijt: Baſſianus Antonini cognomine aſſumpto, regno potitus eſt.

De Aurelij Antonini Caracallæ, Opilij Macrini, M. Aurelij Antonini Heliogabali, & Aurel. Alexandri Seueri imperijs.

CAPVT XVIII.

ANno ab vrbe condita nongenteſimo ſexageſimo ſecundo, Aurelius Antoninus Baſſianus, idemque Caracalla, decimuſoctauus ab Auguſto principatum adeptus eſt, manſitque in eo annis non plenis ſeptem. Vixit patre aſperior, omnibus libidine intemperantior, qui etiam nouercam ſuam Iuliam vxorem duxerit. Hic contra Parthos bellum moliens inter Edeſſam & Carras ab hoſtibus circunuẽtus, occiſus eſt. Poſt hũc decimusnonus ab Auguſto Opilius Macrinus, qui præfectus p̃torio erat, cũ filio Diadumeno inuaſit imperiũ: ſed emenſo anno continuo apud Archelaidẽ militari tumultu

occiſus eſt. Anno ab vrbe condita nongenteſimo ſeptuageſimo, Marcus Aurelius Antoninus, XX. ab Auguſto, imperium adeptus, tenuit annis quatuor. Hic ſacerdos Heliogabali templi, nullam ſui niſi ſtuprorum & flagitiorum totiusq; obſcœnitatis infamem ſatis memoriam reliquit. Tumultu autem militari exorto, Romæ cum matre interfectus eſt. Anno ab vrbe condita nongenteſimo ſeptuageſimo quarto, Aurelius Alexander, vigeſimus-primus ab Auguſto, ſenatus ac militum voluntate imperator creatus, tredecim annis digno æquitatis præconio fuit. Cuius mater Mamæa Chriſtiana Origenem presbyterũ audire curauit. Nã ſtatim expeditione in Perſas facta, Xerxẽ regẽ eorum maximo bello victor oppreſsit. Vlpiano vſus aſſeſſore ſummam ſui moderationem reip. exhibuit: ſed militari tumultu apud Moguntiacum interfectus eſt.

De Iulij Maximini & Gordiani iunioris imperijs, & Chriſtianorum perſecutione.

CAPVT XIX.

ANno ab vrbe condita nongenteſimo LXXXVII. Maximinus viceſimusſecundus ab Auguſto, nulla ſenatus volun-

voluntate imperator ab exercitu, poſt-quàm bellum in Germania proſpere geſſe rat creatus, perſecutionem in Chriſtianos ſextus à Nerone exercuit. Sed continuò, hoc eſt, tertio quàm regnabat anno, à Pu pieno Aquileiæ interfectus, & perſecutionis & vitę finem fecit. Qui maxime propter Chriſtianam Alexandri, cui ſucceſſerat, & Mamææ matris eius familiam, perſecutionem in ſacerdotes & clericos, id eſt, doctores, vel præcipue propter Origenem presbyterum miſerat. Anno ab vrbe condita nongenteſimo XCI. Gordianus vigeſimustertius ab Auguſto imperator creatus eſt, manſitque in eo annis ſex. Nã Pupienus interfector Maximini, & frater eius Albinus, qui vſurpauerant imperium, in palatio mox interfecti ſunt. Gordianus admodum puer in orientem ad bellum Parthicum profecturus, ſicut Eutrop. ſcribit, Iani portas aperuit: quas vtrum poſt Veſpaſianũ & Titum aliquis clauſerit, neminem ſcripſſe memini, cum tamen eas ab ipſo Veſpaſiano poſt annum apertas; Cornelius Tacitus prodat. Igitur Gordianus ingentibus prælijs aduerſum Parthos proſpere geſtis, ſuorum fraude haud longe à Circeſſo ſuper Eu-

phratem interfectus eſt.

Imperium M. Iulij Philippi cum filio.

CAPVT XX.

ANno ab vrbe condita nongenteſimo X C V I I. Philippus viceſimusquartus ab Auguſto imperator creatus, Philippum filium ſuum conſortem regni fecit, manſitque in eo annis ſeptem. Hic primus imperatorum omnium Chriſtianus fuit, ac poſt tertium imperij eius annum, milleſimus à conditione Romæ annus impletus eſt. Ita ludis magnificis auguſtiſsimus omniũ præteritorũ hic natalis annus à Chriſtiano imperatore celebratus eſt. Nec dubiũ eſt, quin Philippus huius tantæ deuotionis gratiam & honorem ad Chriſtum & eccleſiam reportarit, quando vel aſcenſum fuiſſe in Capitoliũ, immolataſque ex more hoſtias nullus au ctor oſtendit, Ambo tamen, quãuis diuerſis locis, tumultu militari & Decij fraude interfecti ſunt.

Quincti Traiani Decij, & Galli Hoſtiliani cum Voluſiano filio imperium.

CAPVT XXI.

ANno ab vrbe condita milleſimo quarto, Decius ciuilis belli incentor & repreſſor, occiſis Philippis, XXV.

ab

ab Auguſto inuaſit imperium, tenuitque annis tribus. Idem continuo, in quo ſe etiam ob hoc Philippos interfeciſſe docuit, ad perſequendos interficiendosq́; Chriſtianos, VII. poſt Neronem feralia diſperſit edicta, plurimosque ſanctorū ad coronas Chriſti de ſuis crucibus miſit. Idemq́; filium ſuum Cæſarem legit, cum quo ſimul cōtinuo in medio barbarorū ſinu interfectus eſt. Anno ab vrbe condita milleſimoſeptimo, Gallus Hoſtilianus viceſimuſſextus ab Auguſto regnum adeptus, vix duobus annis cū Voluſiano filio obtinuit. Exoritur vltio violati nominis Chriſtiani, & vſquequo ad profligandas eccleſias edicta Decij cucurrerunt, eatenus incredibilium morborum peſtis extenditur. nulla fere prouincia Romana, nulla ciuitas, nulla domus fuit, quæ non illa generali peſtilentia correpta atque vaſtata ſit. Hac ſola pernicie inſignes Gallus & Voluſianus, dum contra Aemilianum nouis rebus ſtudentem bellum ciuile moliuntur, occiſi ſunt. Aemilianus tamen tertio menſe inuaſæ tyrannidis extinctus eſt.

Valerianus & Gallienus quomodo & quamdiu impetrauerint. Interim de perſecutione eccleſiæ,

eiusq́; per varia bella & tyrannorum conſpirationes vltione.

CAPVT XXII.

ANno ab vrbe condita milleſimo X. duo imperatores vigeſimoſeptimo poſt Auguſtum loco creati ſunt. Valerianus in Rhetia ab exercitu Auguſtus eſt appellatus. Romæ autem à ſenatu Gallienus Cæſar creatus; manſitq́ue Gallienus in regno infœliciter annis quindecim, reſpirante pauliſper ab illa ſupra ſolitum iugi & graui peſtilentia humano genere. Prouocat pœnam ſuam obliuioſa malitia. Impietas enim flagella quidem excruciata ſentit, ſed à quo flagellatur, obdurata non ſentit. Vt de ſuperioribus taceam, facta à Decio Chriſtianorum perſecutione totum Romanum imperium peſtilentia magna vexauit. Mentita eſt iniquitas ſibi, prauo in perniciem ſuam circunuenta iudicio peſtilentiam communis caſus eſſe, accidentemq́ue ex morbis mortem, naturæ finem eſſe, non pœnam. Rurſus igitur atque in breui iram dei ſceleratis actionibus prouocat, exceptura plagam, cuius aliquãdo meminiſſe cogatur. Valerianus ſiquidem mox vt arripuit imperium octauus à Nerone, adigi per tormẽta Chri-

ſtianos ad idololatriam, abnegantesque interfici iuſsit, fuſo per omnem Romani regni latitudinem ſanctorum ſanguine. Valerianus illico, nefarij auctor edicti, à Sapore Perſarum rege captus, imperator populi Romani, ignominioſiſsima apud Perſas ſeruitute conſenuit: hoc infamis officij continua, donec vixit, damnatione ſortitus, vt ipſe acclinis humi, regem ſemper aſcenſurum in equum non manu ſua, ſed dorſo attolleret. Et Gallienus quidem tam claro Dei iudicio territus, tamque miſero collegæ permotus exemplo, pacem eccleſijs trepida ſatisfactione reſtituit. Sed nō compenſans iniuriæ vltionisque menſuram vnius impij, quamuis perpetua & ſupra modum abominanda captiuitas, contra tot millia excruciata ſanctorum, iuſtorumque ſanguis ad Deū clamans, in eadem ſeſe terra vbi fuſus eſt, vindicari rogat. Non enim de ſolo conſtitutore præcepti iuſto ſupplicium iudicio flagitabatur, ſed etiam executores, delatores, accuſatores, ſpectatores, ac iudices, poſtremo omnes qui iniuſtiſsimæ crudelitati vel tacita voluntate aſſentiebantur, quia Deus ſecretorum cognitor eſt, & quorum maxima per omnes prouincias

pars hominum verſabatur, eadem vltionis plaga corripi iuſtum erat. Soluuntur repente vndique permiſſu Dei ad hoc circumpoſitæ relictæque gentes, laxatisque habenis, in omnes Romanorum fines inuehuntur. Germani Alpibus, Rhetia, totaq; Italia penetrata, Rauenam vſq; perueniunt. Alamanni Gallias peruagantes, etiam in Italiam tranſeunt. Græcia, Macedonia, Pontus, Aſia, Gothorum inundatione deletur. Nam Dacia trans Danubiũ in perpetuum aufertur. Quadi & Sarmatę Pannonias depopulantur. Germani vlteriores abraſa potiuntur Hiſpania. Parthi Meſopotamiam auferunt, Syriamq; corrodũt. Extant adhuc per diuerſas prouincias in magnarum vrbium ruinis paruę & pauperes * ædes, ſigna miſeriarum, & nominum indicia ſeruantes: ex quibus nos quoque in Hiſpania Tarraconem noſtrã ad conſolationem miſeriæ recentis oſtendimus. Et ne quid forte Romani corporis ab hac dilaceratione ceſſaret, conſpirant intrinſecus tyranni, conſurgunt bella ciuilia, funditur vbique plurimus ſanguis Romanorum, Romanis barbarisque ſæuientibus. ſed cito ira Dei in miſericordiam vertitur, & cœptæ vltionis maior forma quàm

* ſex

mā quàm pœna in menſuram plenitudinis reputatur. Igitur primus Genuus, qui purpuram imperij ſumpſerat, apud Myrſam occiditur. Poſtumus in Gallia inuaſit tyrannidē, multo quidem reipublicæ cōmodo. Nam per decē annos ingenti virtute ac moderatione vſus, & dominantes hoſtes expulit, & perditas prouincias in priſtinam faciem reformauit, ſeditione tamen militum interfectus eſt. Aemilianus apud Moguntiacum, cum res nouas moliretur, oppreſſus eſt. Poſt mortem Poſtumi Marius ibidem inuaſit imperium, ſed continuo interfectus eſt. Deinde Victorinus à Gallis vltro creatus, & poſt paululum occiſus eſt. Huic ſucceſſit Tetricus, qui tunc Aquitanicæ præſidatus adminiſtrabat officium, multasque ſeditiones militum pertulit. At vero in oriente per Odenatum quendā, collecta agreſti manu, victi repulſique Perſæ, defenſa Syria, recepta Meſopotamia eſt, & vſque ad Cteſiphontem ruſticani Syriæ cum Odenato ſuo vincendo venerunt. Gallienus autē cum rempub. deſeruiſſet, ac Mediolani libidinibus inſeruiret, occiſus eſt.

Flauius Claudius, Aurelius Quintillus, & Valerius Aurelianus imperatores.

CAPVT XXIII.

ANno ab vrbe condita milleſimo viceſimoquinto, Claudius XXVIII. voluntate ſenatus ſumpſit imperium, ſtatimque Gothos iam per annos quindecim Illyricum Macedoniamque vaſtantes bello adortus, incredibili ſtrage deleuit. cui à ſenatu clypeus aureus in curia, & in Capitolio ſtatua æque aurea decreta eſt. ſed cõtinuò apud Syrmium priuſquam biennium in imperio expleret, morbo correptus interijt. Claudio mortuo, Quintillus frater eius ab exercitu imperator electus, vir quidem moderationis vnicæ, & ſolus fratri præferendus, XVII. imperij die interfectus eſt. Anno ab vrbe condita milleſimo viceſimoſeptimo, Aurelianus viceſimuſnonus imperiũ adeptus, quinque annis & ſex menſibus tenuit, vir induſtria militari excellẽtiſsimus. Expeditione in Danubiũ ſuſcepta, Gothos magnis prælijs profligauit, ditionemque Romanam antiquis terminis ſtatuit. Inde in orientem conuerſus, Zenobiam, quæ occiſo Odenato marito ſuo Syriã receptã ſibi vindicabat, prælij magis terrore quàm

prælio

prælio in poteſtatem redegit. Tetricum in Gallia minimè ſufficientem, ſuſtinere ſeditiones militum ſuorum, ſcribentemq; etiam, Eripe me his inuicte malis, ac per hoc proditorē exercitus ſui, ſine labore ſuperauit. Sic orientis & aquilonis receptor magna gloria triumphauit: vrbem Romam muris firmioribus cinxit. Nouiſsimè cum perſecutionem aduerſus Chriſtanos agi, nonus à Nerore decerneret, fulmen ante eum magno pauore circunſtantium ruit, ac non multo pòſt in itinere occiſus eſt.

Claudius Tacitus, Annius Florianus, Aurel. Valerius Probus, & M. Aurelius Carus imperatores.

CAPVT XXIIII.

Anno ab vrbe condita milleſimo triceſimoſecundo, Tacitus triceſimus adeptus imperium, ſexto menſe occiſus in Ponto eſt. Poſt quem Florianus parem regni ſortem ferens, tertio demum menſe apud Tarſum interfectus eſt. Anno ab vrbe condita milleſimo triceſimotertio, Probus triceſimuſprimus regnū ſortitus, obtinuit annis ſex & menſibus quatuor. Gallias iamdudum à barbaris occupatas, per multa & grauia prælia deletis

tandem

tandem hoſtibus, ad perfectum liberauit. Bella deinde ciuilia equidē plurimo ſanguine duo geſsit: vnum in oriente, quo Saturnium tyrannide ſubnixum oppreſsit & cepit: aliud, quo Proculum & Bonoſum apud Agrippinam magis prælijs ſuperatos interfecit. Ipſe autem apud Syrmiū in turre ferrata militari tumultu interfectus eſt. Anno ab vrbe cōdita milleſimo triceſimonono, Carus Narbonenſis, triceſimuſſecundus ſuſcepit imperium, ac biennio tenuit. Qui cum filios ſuos Carinum & Numerianum conſortes regni effeciſſet bello Parthico, poſtquā duas nobiliſsimas Parthorum vrbes Cochē & Cteſiphontem cepit, ſuper Tigridem in caſtris fulmine ictus interijt. Numerianus, qui cum patre fuerat, rediens, fraude Apri ſoceri ſui interfectus eſt.

C. Aurelius Valerius Diocletianus quomodo imperauerit, & quid ſub eo perq́; eum geſtū ſit. Romanum imperium primo diſſectum.

CAPVT XXV.

ANno ab vrbe cōdita milleſimo quadrageſimoprimo, Diocletianus triceſimustertius ab exercitu imperator electus, annis viginti fuit. Statimque vt poteſtatis copiam habuit Aprum interfe-

ctorem

ctorem Numeriani manu ſua interfecit. Carinum deinde, quem Carus Cæſarem in Dalmatia reliquerat, flagitioſè viuentem, difficillimo bello & maximo labore ſuperauit. Dehinc cum in Gallia Amandus & Aelianus collecta ruſticanorũ manu, quos Vacaudas vocabant, pernicioſos tumultus excitauiſſent, Maximianum cognomento Herculium Cæſarẽ fecit, miſitque in Gallias: qui facilè agreſtiũ hominum imperitam & confuſam manum militari virtute compeſcuit. Deinde Carauſius quidam, genere quidem infimus, ſed conſilio & manu promptus, cum ad obſeruanda oceani litora, quæ tunc Franci & Saxones infeſtabant poſitus, plus in ꝑniciem, quàm in prouectum reipublicæ ageret, ereptam prædonibus prædam nulla ex parte reſtituendo dominis, ſed ſibi ſoli vindicando, accendens ſuſpicionem, quia ipſos quoque hoſtes ad incurſandos fines artifici negligentia permitteret, quamobrem à Maximiano iuſſus occidi, purpuram ſumpſit, ac Britannias occupauit. Igitur per omnes Romani imperij fines ſubitarum turbationum fragores con crepuerunt. Carauſio rebellante in Britãnijs, Achilleo in Aegypto, cũ & Africam

Quin-

Quinquegentiani infeſtarent, Narſeus etiam rex Perſarum orientem bello premeret. Hoc periculo Diocletianus permotus Maximianum Herculium ex Cæſare fecit Auguſtum, Conſtantium vero & Maximianum Galerium, Cæſares legit. Conſtantius Herculij Maximiani priuignam Theodoram accepit vxorē: ex qua ſex filios fratres Conſtantini ſuſtulit. Carauſius Britannia ſibi per ſeptem annos fortiſsimè vindicata ac retenta, tandem fraude Allecti ſocij ſui interfectus eſt. Allectus poſtea ereptam Carauſio inſulam per triennium tenuit, quem Aſclepiodotus præfectus prætorio oppreſsit, Britanniamq́ue poſt decem annos recepit. Conſtantius verò Cæſar in Gallia primo prælio ab Alamannis profligato exercitu ſuo vix ipſe ſurreptus eſt: ſecundo autem ſecuta eſt ſatis ſecunda victoria. Nam paucis horis ſexaginta millia Alamannorum cæſa referuntur. At Maximianus Auguſtus Quinquegentianos in Africa domuit. Porro autem Diocletianus Achilleum obſeſſum per octo menſes apud Alexandriam cepit & interfecit. Sed immoderata victoria vſus Alexandriam direptioni dedit, Aegyptum totam proſcriptioni-

bus

bus cædibusque fœdauit. Præterea Galerius Maximianus, cum duobus iam prælis aduerſus Narſeum conflixiſſet, tertio inter Gallinicum & Carras congreſſus & victus, amiſsis copijs, ad Diocletianũ refugit. A quo arrogãtiſsimè excepus eſt, ita vt per aliquot millia paſſuum purpuratus ante vehiculum eius cucurriſſe referatur. Veruntamen hac contumelia quaſi cote ad virtutem vſus eſt, per quam detrita regij faſtus rubigine, aciem mentis expedijt. Itaque mox per Illyricum & Mœſiam vndique copias cõtraxit, raptimque in hoſtem reuerſus, Narſeum magnis cõſilijs viribusque ſuperauit. Extinctis Perſarum copijs, ipſoque Narſeo in fugam acto, caſtra eius inuaſit, vxores, ſorores, liberosque cepit, immenſam vim gazæ Perſicę diripuit, captiuos quamplurimos Perſarum nobilium abduxit. Reuerſus in Meſopotamiam, à Diocletiano plurimo honore ſuſceptus eſt. Poſtea per eoſdem duces ſtrenue aduerſus Carpos, Baſternasque pugnatum eſt. Sarmatas deinde vicerunt: quorum copioſiſsimam captiuam multitudinem per Romanorũ finium diſperſere præſidia. Interea Diocletianus in oriente, Maximianus Herculius

in occidente vaſtari eccleſias, affligi interficique Chriſtianos decimo poſt Neronem loco pręceperunt. quæ perſecutio omnibus ferè antè actis diuturnior atque immanior fuit. Nam per decem annos incendijs eccleſiarum, proſcriptionibus innocentum, cædibus martyrum inceſſabiliter acta eſt. Sequitur terræmotus in Syria, ex quo apud Tyrum & Sidonem paſſim labentibus tectis, multa hominũ millia proſtrata ſunt. Secundo perſecutionis anno Diocletianus ab inuito exegit Maximiano, vt ſimul purpuram imperiumq́; deponerent, ac iunioribus in remp. ſubſtitutis, ipſi in priuato otio conſeneſcerent. Itaq; ſub vna die Diocletianus apud Nicomediam, Maximianus apud Mediolanum, poteſtatẽ imperij ſimul cultumq́; poſuerunt. Galerius & Conſtantius Auguſti, primi Romanum imperiũ in duas partes determinauerunt: Galerius Maximianus Illyricum, Aſiam & orientem: Conſtantius Italiã, Africam, Hiſpaniã, & Gallias obtinuit. Sed Cõſtantius vir trãquillißimus, Gallia tantum Hiſpaniaque contentus, Galerio cęteris partibus ceſsit. Galerius duos Cæſares legit, Maximinum, quem in oriente conſtituit, & Seuerum, cui

cui permiſit Italiam, ipſe in Illyrico con-ſtitutus. Conſtãtius vero Auguſtus ſummæ manſuetudinis & ciuilitatis, in Britãnia mortem obijt. qui Conſtantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit.

Conſtãtinus Magnus imperator Caeſ. Augu. Interim obiectiones aduerſariorum de nouiſſima decennaliq́ꝫ eccleſiæ vaſtatione pulchrè diluit.

CAPVT XXVI.

ANno ab vrbe condita milleſimo ſexageſimoprimo, Cõſtantinus triceſimusquartus ab Auguſto gubernacula imperij à Conſtantio patre ſuſcepit, quæ vno & triginta annis fœliciſsimè tenuit. Occurritur mihi ſubito, & tripudijs quibuſdam inſultatur: Eia, inquiunt, tandẽ in foueas noſtras diu expectate veniſti, hic te decurſurum opperiebamur, hic delapſum opprimimus, hic cõfuſum tenemus. Suſtinuimus te hactenus artificioſè quodammodo & callide fortuitas temporum mutationes Chriſtianorũ vltionibus coaptantem. Et interdum quidem veriſimilium ſpecie permoti, vtpote homines ignari diuinorum ſecretorũ, timore palluimus, ſed nunc euacuauit Maximianus noſter omnem ſcenam fabulæ tuæ,

noſtræque religionis antiquitatem columna inexpugnabilis fulſit. Per annos decem euerſæ ſunt eccleſiæ veſtræ, vt etiã tu fateris: dilacerati cruciatibus, exinaniti mortibus toto orbe Chriſtiani. Tenemus euidens teſtimonium tuum, nullam ſuperiorem perſecutionem adeo vel grauem vel diuturnam fuiſſe. Et tamen ecce inter tranquilliſsima temporum bona, ipſorum quoque imperatorum, qui iſta fecerunt, inuſitata felicitas. Nulla domi fames, nulla peſtilentia, nullum foris bellum niſi volũtarium, quo exerceri vires, non periclitari, queant. Res præterea humano generi hucuſque incognita, multorum ſimul regum patiens conſortium, & magna concordia, poteſtasque communis, alias nunquam, nunc in cõmune proſpiciens. Deinde etiam quod abſque vlla hactenus mortalium notitia eſt, imperatores illi maximi quippe & perſecutores, honore depoſito & aſſumpta quiete, priuati, quod beatiſsimum homines, & ſummum bonum vitæ bonæ iudicant, & hoc tunc velut præmij loco, auctores perſecutionis adepti ſunt, quando accenſa perſecutio, medio ſui tempore toto orbe ſæuiebat. An etiam hanc beatitudinem illis tempo-

temporibus pœnaliter accidiſſe aſſeris & nos hinc quoque terrere moliris? Quibus humiliter reſponderim, me plurima cura pietatis accinctum, commonere de veris, non terrere de falſis. Decem perſecutiones à Nerone vſq; ad Maximianum eccleſia Chriſti paſſa eſt. Nouem (vt ego dixi) vltiones, vt ipſi non negant, calamitates è veſtigio conſecutæ ſunt. Nec in verbo premor, vtrum debitæ vltiones, an fortuitæ permutationes fuiſſe videantur, quę tamen meo ſuoque teſtimonio clades fuerunt. In decima hæſitatum putant miſeri & cæci, non videntes tanto eam ipſis fuiſſe grauiorem, quãto minus intellecta eſt. Impius enim flagellatur, & non ſentit: quod cum expoſitum fuerit, inuiti licet propter ipſam rerum fidem fatebuntur: quia ex illa Maximianæ perſecutionis maxima punitione iſta ſunt vulnera, quibus etiam nunc iſti dolent, & intantũ dolent, vt etiam clament, noſque ad reclamandum laceſſant ſolicitos fieri, qualiter conticeſcant.

Collatio populi Iſraëlitici & Chriſtiani, Aegyptiaci item & Romani, quomodo illi pro Deo in afflictionibus, hi à Deo in plagis ſimilia ferè paſſi ſunt.

CAPVT XXVII.

IN primo libello expoſitũ à nobis eſt, Pompeium Trogum & Cornelium Tacitum commemoraſſe nõ plene quidem, noſtrum vero Moyſen, etiam ipſorum teſtimonio fidelem, fideliter, ſufficienterq́ue dixiſſe, Aegyptios & regem eorũ, cum populum Dei ſeruire intentũ & paratum Deo ſuo impediendæ deuotionis inſtinctu, ad lutum paleaſque reuocarent, decem acerbiſsimis plagis fuiſſe vexatos. Deinde violentia malorum edomitos, non ſolum coëgiſſe feſtinantem, ſed etiam proprijs ſuis argenteis & aureis vaſis accumulauiſſe. Pòſt oblitos plagæ ſuæ, & cupidos prædæ indebitæ, inuidos etiam religionis alienæ, dum innocentes auide perſequuntur, mari rubro vltimè receptos omnes funditus interijſſe. Quod ego nunc refero ac renuncio, etſi forte fide non acceptatum, exitu tamen probandum, quia hæc in figurã noſtri facta ſunt. Vterque populus vnius Dei eſt, vna populi vtriuſq; cauſa. Subdita fuit Iſraelitarũ ſynagoga Aegyptijs, ſubdita eſt Chriſtanorum eccleſia Romanis. Perſecuti ſunt Aegyptij, perſecuti ſunt & Romani. Decẽ ibi contradictiones aduerſus Moyſen, hic

hic decẽ edicta aduerſus Chriſtũ. Diuerſę ibi plagæ Aegyptiorum, diuerſæ hic calamitates Romanorum. Nam vt etiã ipſas inter ſe plagas, in quantum tamen figura formæ cõparari poteſt, conferã, ibi prima habuit correptio, ſanguinẽ vulgo vel manaſſe de puteis, vel in fluminibus cucurriſſe: hic prima ſub Nerone exegit plaga, vt vbique morientium ſanguis eſſet, vel morbis in vrbe corruptus, vel bellis in orbe profuſus. Ibi ſequẽs plaga prodidit, perſtrepentes perſultanteſque in penetralibus ranas, inediæ propemodum cauſam habitatoribus atque exilij fuiſſe: hic ſequens ſub Domitiano pœna, ſimiliter oſtendit ſatellitum militumq́; eius improbis effrenatiſque diſcurſibus cruentiſsimi iuſſa principis exequentium, ad inopiam pene omnes ciues Romanos adactos exilioq́; diſperſos. Ibi tertia vexatio habuit cyniphes, muſculas ſcilicet paruiſsimas ac ſæuiſsimas, quæ medijs ſæpe æſtibus per loca ſqualida coadunatim vibrando denſatæ, & in nullo volatu allabi ſolent, capilliſque hominũ ac pecudum ſetis cũ vrente morſu interſeri: hic itidẽ tertia ſub Traiano plaga Iudæos excitauit: qui cum antea vbique diſperſi ita iam quaſi non

 eſſent,

eſſent, quieſcerent, repentino omnes calore permoti, in ipſos inter quos erant, toto orbe ſæuierunt, abſque magnis multarum vrbium ruinis, quas crebri terræmotus iiſdem temporibus ſubruerunt. Ibi in quarta plaga muſcæ caninæ fuerunt, reuera alumnæ putredinis, vermiumque matres: hic itidem quarta ſub Marco Antonino plaga, lues plurimis infuſa prouinciis, Italiam quoq; cum vrbe Roma vniuerſam exercitumque Romanum per longinquos limites & diuerſa hyberna diſperſum, in mortem diſſolutum, putredini ſimul ac vermibus dedit. Ibi quinta correptio pecorum ac iumentorum repentino interitu expleta eſt: hic ſimiliter quinta vltione ſub perſecutione Seuero creberrimis ciuilibus bellis propria viſcera & adiumenta reipub. hoc eſt, plebes prouinciarum, & legiones militum comminutæ ſunt. Ibi ſexta vexatio intulit veſicas efferueſcentes, hulceraque manantia: hic æque ſexta punitio, quæ poſt Maximini perſecutionem fuit, qui ſpecialiter epiſcopos & clericos omiſſa turba populari, hoc eſt, eccleſiarum primates trucidari imperauerat, intumeſcens crebrò ira atque inuidia, non per vulgi cædem, ſed per vul-

nera morteſque principum ac potentium * exaltata eſt. Ibi ſeptima plaga numeratur coacta aëre grando profuſa, q̄ hominibus iumentiſque ſatis exitio fuit: hic ſimiliter VII. ſub Gallo & Voluſiano, qui perſecutori Decio mox interfecto ſucceſſerant, plaga extitit, corrupto aëre peſtis infuſa: quæ per omnia Romani regni ab oriente in occidentem ſpatia, cum omne propemodum genus hominum & pecudum neci dedit, tum etiā corrupit lacus, infecit pabula tabo. Ibi octauā Aegypti contritionem fecere excitatæ vndique locuſtæ, tenentes, terentes, tegenteſque omnia: hic octauam æque in ſubuerſionē Romani orbis excitatę vndique intulere gentes, quæ cædibus atque incendijs cunctas prouincias delcuerunt. Ibi nona turbatio diuturnas craſſas ac pene tractabiles tenebras habuit, plus omnino periculi comminata quàm fecit: hic itidem nona correptio fuit, cum Aureliano perſecutionē decernenti, diris turbinibus terribile ac triſte fulmen ſub ipſius pedibus ruit, oſtendens quid, cum vltio talis exigeret, tantus poſſet vltor, niſi & clemens eſſet & patiens: quanquam intra ſex ab hinc menſes ſuccidui tres imperatores, hoc eſt, Aure-

* exhalata

lianus, Tacitus & Florianus, diuerſis cauſis interfecti ſunt. Ibi poſtredecima plaga, quæ & nouiſsima omnium fuit, interfectio filiorum, quos primos quiq; genuerant: hic nihilominus decima, id eſt, nouiſsima pœna eſt omniũ idolorum perditio, quæ primitus facta in primis amabãt. Ibi rex potentiam Dei ſenſit, probauit, & timuit, ac per hoc populum Dei liberum abire permiſit: hic rex potentiam Dei ſenſit, probauit & credidit, ac per hoc populum Dei liberũ eſſe permiſit. Ibi nunquã populus Dei poſtea ad ſeruitutem retractus, hic nunquam populus Dei ad idololatriam coactus eſt. Ibi Aegyptiorũ vaſa pretioſa Hebræis tradita ſunt: hic in eccleſias Chriſtianorũ præcipua paganorum templa ceſſerunt. Sanè illud, vt dixi, denunciandũ puto, quia ſicut Aegyptijs poſt has decem plagas dimiſſos Hebræos perſequi molientibus, irruit per ſuperductum mare æterna perditio: ita & nos libere quidem peregrinantes, ſuperuentura quandoque perſecutio gentilium manet, donec mare rubrum, hoc eſt, ignem iudicij, ipſo domino noſtro Ieſu Chriſto duce & iudice, tranſeamus. Hi vero in quos Aegyptiorum forma transfunditur, permiſſa

miſſa ad tempus poteſtate ſeruientes, grauiſsimis quidẽ permiſſu Dei Chriſtianos cruciatibus perſequentur. Veruntamen ijdem omnes inimici Chriſti cũ rege ſuo Antichriſto accepti ſtagno ignis æterni, quod magna impediente caligine, dũ non videtur, intratur, perpetuam perditionẽ immortalibus arſuri ſupplicijs ſortiẽtur.

De Conſtantini magni Auguſti, Maxẽtij, Licinij, & Maximiani imperijs, & rebus geſtis. Item de Ario hæretico, eiusq́; dogmate damnato.

CAPVT XXVIII.

IGitur mortuo, vt dixi, Conſtantio in Britannijs, Conſtãtinus imperator eſt creatus, primus imperatorũ Chriſtianus, excepto Philippo, qui Chriſtianus annis admodum paucißimis ad hoc tantũ conſtitutus fuiſſe mihi viſus eſt, vt milleſimus Romæ annus Chriſto potius, quàm idolis dicaretur. A Conſtantino autem ſemper omnes Chriſtiani imperatores vſque in hodiernum diẽ creati ſunt, excepto Iuliano, quem impia (vt aiunt) machinantẽ, exitiabilis vita deſeruit. Hæc eſt lenta illa Paganorũ pœna, ſed certa. Hinc ſani inſaniunt, hinc non vulnerati compungũtur, hinc ridẽtes gemũt, hinc viuentes deficiunt, hinc ſecreto excruciãtur, quos nemo perſe-

perſequitur, hinc iam paucisſimi remanſerunt, qui nunquam aliquo perſequente puniti ſunt. Veruntamen qualis tunc perſecutores illos, de quorum impunitate nō ſolum gloriari, ſed etiam inſultare conantur, finis manſit, expediam. Conſtantino in Gallijs ſtrenuisſimè rempub. procurāte, prætoriani milites Romæ Maxentium filium Herculij, qui priuatus in Lucania morabatur, Auguſtum nuncupauerunt. Maximianus Herculius iam ex Auguſto priuatus, & adhuc publicus perſecutor, occaſione filij ſolicitatus, qui imperium abiecerat, arripuit tyrannidem, Gallerius Auguſtus Seuerum Cæſarem aduerſus Maxentium Romam cū exercitu miſit. Seuerus cum vrbem obſideret, militum ſuorū ſcelere deſertus & proditus, atque ex eo fugiens, Rauēnæ interfectus eſt. Herculius Maximianus perſecutor, & ex Auguſto tyrannus, confirmatum iam in imperio filium veſte ac poteſtate regia ſpoliare conatus, conuicijs autem ac tumultibus militum palam conterritus, in Galliam profectus eſt, vt Cōſtantino genero æque dolis iunctus auferret imperium: ſed per filiam deprehēſus & proditus, deinde in fugam verſus, Maſsiliæ oppreſ-

ſus

ſus & interfectus eſt. Porrò Gallerius occiſo Seuero Licinium imperatorem creauit. Cumque perſecutionem à Diocletiano & Maximiano miſſam ipſe atrocioribus edictis accumulauiſſet, ac poſtquam per annos decem omni genere hominum exhauſit prouincias, putrefacto introrſum pectore, & vitalibus diſſolutis, cum vltra horrorem humanæ miſeriæ etiam vermes eructaret, neque medici vltra iam fœtorem ferentes, crebro iuſſu eius occiderentur, à quodam medico conſtantiam ex deſperatione ſumente increpitus, iram Dei eſſe pœnam ſuam, atque ideo à medicis non poſſe curari, edictis latè miſsis, Chriſtianos de exilijs reuocauit. Ipſe autem cruciatus non ſuſtinens, vim vitæ ſuę attulit. Ita tunc Reſp. ſub nouis quatuor principibus fuit, Conſtantino & Maxentio filijs Auguſtorum, Licinio autem & Maximino hominibus nouis. Conſtantinus pacem eccleſijs poſt decem annos, quàm à perſecutoribus vexabãtur, indulſit. Deinde inter Conſtantinũ & Maxentium bellum ciuile exortum eſt. Maxentius ſæpe multis prælijs fatigatus, vltimè ad pontem Muluiũ victus & interfectus eſt. Maximinus perſecutionis Chriſtiano-

rum

rum incentor executorque infeſtiſsimus, apud Tarſum dũ ciuile bellum contra Licinium diſponit, interijt. Licinius repentina rabie ſuſcitatus, omnes Chriſtianos è palatio ſuo iuſsit expelli. Mox bellum inter Licinium ipſum & Conſtantinum efferbuit. Sed Conſtantinus Licinium ſororis ſuæ virum in Pannonia primum vicit, deinde apud Cibalas oppreſsit. Vniuerſa Græcia potitus, Liciniũ crebris bellis terra marique aſſurgentẽ & repreſſum, tandem ad deditionem coëgit: ſed Herculij Maximiani ſoceri ſui motus exemplo, ne iterum depoſitam purpuram in perniciem reip. ſumeret, priuatũ iuſsit occidi, quamuis omnibus iam miniſtris nefariæ perſecutionis extinctis, hunc quoque inquantum* exercere potuit perſecutionẽ, digna punitio flagitaret. Conſtantini filij, Criſpus & Conſtantinus, & Licinius adoleſcẽs, Licinij auguſti filius, Conſtantini autem ex ſorore nepos, Cæſares ſunt creati. His diebus Arius Alexãdrinæ vrbis presbyter, à veritate fidei catholicæ deuians, exitiabile plurimis dogma conſtituit. Qui ſimul vt primum Alexandriæ vel notus vel notatus inter confuſos vulgo ſectatores inſectatoresque factus eſt, ab

* exerere

ab Alexandro eiuſdem tunc vrbis epiſco po pulſus eccleſia eſt. Cumque homines, quos in errorem ſeduxerat, etiam in ſeditioné excitaret, apud Niceam vrbem Bithyniæ cõuentus CCCXVIII. epiſcoporum factus eſt, per quos Arianum dogma exitiabile & miſerũ euidentiſsimè deprehenſum, palã proditum ac reprobatũ eſt. Sed inter hæc latent cauſæ, cur vindicem gladium & deſtinatam in impios punitionem Conſtantinus imperator etiam in proprios egit affectus. Nam Criſpum filium ſuum & Licinium filium, ſororis filium interfecit. Præterea multas gentes diuerſis prælijs ſubegit. Vrbem nomine ſuo Romanorum regum vel primus vel ſolus inſtituit. Quæ ſola expers idolorum, ad hoc breuiſsimo tẽpore condita à Chriſtiano imperatore prouecta eſt, vt ſola Romæ, tot ſæculis miſerijſque prouectæ, forma & potentia merito poſſet æquari. Tũ deinde primus Conſtantinus iuſto ordine & pio vicẽ vertit edicto, ſiquidẽ ſtatuit citra vllã hominum cædem paganorum tẽpla claudi. Mox Gothorũ fortiſsimas & copioſiſsimas gentes in ipſo barbarici ſoli ſinu, hoc eſt in Sarmatarũ regione deleuit. Calocerum quendã in Cypro aſpirantem

rantem nouis rebus oppreſsit. Tricennalibus ſuis Dalmatium Cæſarē legit. Cumque bellum in Perſas moliretur, in villa publica iuxta Nicomediam, diſpoſitam bene rempub. filijs tradens diem obijt.

Conſtantinus, Conſtantius & Conſtans imperatores. Interim de Magnentio arripiente imperiū, & Decentio.

CAPVT XXIX.

ANno ab vrbe condita milleſimò nonageſimoſecundo, Conſtantinus triceſimusquintus cū Conſtantio & Conſtante fratribus ſuis adeptus imperium, vigintiquatuor annis tenuit. Fuit inter ſucceſſores Cōſtantini & Dalmatius Cęſar fratris filius, ſed continuo militari factione decerptus eſt. Interea maligna ſemper aduerſus Deum verum diaboli inſectatio, quæ ab initio mūdi vſque ad nūc, à ſyncero fidei religioniſque tramite, offuſis errorum nebulis, lubrica hominum corda perturbat, poſtquam Chriſtianis imperatoribus ſummam regiæ poteſtatis in meliora vertentibus eccleſiam Chriſti zelo idololatriæ perſequi deſtitit, aliud machinamentum, quo per eoſdem Chriſtianos imperatores Chriſti eccleſiā vexaret, inuenit. Fit igitur Ario noui erroris

auctori,

auctori, cæteriſque diſcipulis ipſius ad familiaritatem Cõſtantij imperatoris prõptus aditus & facilis via. Suadetur Conſtantio, vt quoſdam in Deo gradus credat: & qui per ianuam ab errore idololatriæ fuerat egreſſus, reuerſus in ſinũ eiuſdem, in Deo deos quærit, & tanquam per pſeudothyrum inducitur. Peruerſo igitur zelo poteſtas armatur illuſa, & ſub nomine pietatis vis perſecutionis agitatur. De noua nominis electione contenditur, vt Arrianorum potius eccleſiæ quàm catholicorum ſint. Sequitur terræmotus horribilis, qui plurimas orientis vrbes ſolo ſtrauit. Conſtantinus dum Conſtantem fratrem bello inſectatur, incauta petulantia periculis ſeſe offerens, à ducibus eius occiſus eſt. Conſtans aduerſus Perſas & Saporem, qui Meſopotamiam vaſtauerant, nouem prælijs parum proſpere decertauit. Seditione nouiſsimè atque intẽperantia militum nocte adoriri pugnam coactus, patratam pene victoriam inſuper victus amiſit. Poſt cum ſe intolerandis vitijs dediſſet, ac pœna prouincialiũ fauorem militum compararet, Magnentij dolis in oppido cui Helena nomẽ eſt, in proximo Hiſpaniæ interfectus eſt. Magnen-

tius enim apud Auguſtodunum arripuit imperium, quod continuo per Galliam, Africam, Italiamque porrexit. In Illyrico autem Vetranionem ætate grandæuum, imperatoré ſibi milites creauerunt, virum natura ſimplicem, cunctiſque iucundum, ſed qui ne prima quidé vnquam literarú elementa didiciſſet. Itaque cú primas literas literarumq; ſyllabas imperator ſenex, interdum inuitus meditaretur, à Conſtantio qui tunc in Magnentium, vltione fratris accenſus, bellũ parabat, deponere iuſſus imperium, abijciens cum literis purpuras, contentuſque priuatis ferijs, palatiũ ſimul ſcholamque dimiſit. Nepotianus deinde Romæ Conſtantini ſororis filius, gladiatorum manu fretus, inuaſit imperium. qui deinde cũ improbus ac per hoc inuiſus cunctis eſſet, à Magnentianis ducibus oppreſſus eſt. Sequitur bellum illud horribile inter Conſtantium Magnentiumque apud Murſam vrbem geſtum, in quo multa Romanarum virium profligatio etiã in poſterum nocuit. Magnentius tamen victus aufugit, ac non multò pòſt apud Lugdunũ propria ſe manu interfecit. Decentius quoq; frater eiuſdem, qué Cæſaré Gallis præfecerat, apud Senonas laqueo

laqueò vitam finiuit. Conſtantius continuo Gallum patrui filium, Cæſarē legit: quem rurſus crudeliter ac tyrannice agentem, paulò poſtquam creauerat, occidit. Syluanum quoque per Gallias rebus nouis inhiantem, mature circumueniendum opprimendumq; curauit. Igitur Syluano interfecto, Iulianum patruelē ſuum, Galli fratrē, Cæſarem creatum miſit ad Gallias. Itaque Iulianus Cæſar euerſas oppreſſaſque ab hoſtibus Gallias ſtrenuiſsimè in integrum reſtituit. Alamannorum paruis copijs magnam multitudinem fudit. Rheno Germanos reuinxit. His elatus ſucceſsibus, faſtigiū vſurpauit Auguſti: & mox Italiam Illyricumq; peruadens, Conſtantium Parthicis prælijs occupatum, regni parte priuauit. Conſtātius Iuliani ſcelere comperto, dimiſſa expeditione Parthorū, dū ad ciuile bellū reuertitur, in itinere inter Ciliciā Cappadociamq; defunctus eſt. Ita ille qui diſciſſa pace & vnitate fidei catholicæ, Chriſtianos aduerſus Chriſtianos armās, ciuili (vt ita dicā) bello eccleſiæ mēbra dilacerauerat, totū inquietum tempus imperij ſui, moleſtiſsimumque ſpatium vitæ ſuæ, bellis ciuilibus etiam per propinquos & conſangui-

neos excitatis, exercuit, exegit, expendit.

Fl. Claudius Iulianus Imperator Caſ.

CAPVT XXX.

ANno ab vrbe cõdita milleſimo cẽteſimo decimoſexto, Iulianus dudũ Cæſar, pòſt aũt triceſimuſſextus ab Auguſto, regno potitus, anno vno & menſibus octo imperij ſummã ſolus obtinuit, Chriſtianam religionem arte potius quàm poteſtate inſectatus, vt negaretur fides Chriſti, & idolorum cultus ſuſciperetur, honoribus magis prouocare, quàm tormentis cogere ſtuduit. Aperto tamen præcepit edicto, ne quis Chriſtianus docendorum liberalium ſtudiorum profeſſor eſſet. Sed tamen ſicut à maioribus noſtris compertum habemus, omnes vbique propemodum præcepti conditiones amplexati, officium quàm fidem deſerere maluerunt. Iulianus autem bellũ aduerſus Parthos parans, cum Romanas vires contractas vndique ad deſtinatam ſecum traheret perditionem, Chriſtianorum ſanguinem dijs ſuis vouit, palam perſecuturus eccleſias, ſi victoriam potuiſſet adipiſci. Nam & Amphitheatrum Hieroſolymis extrui iuſſit, in quo reuerſus à Parthis, epiſcopos, monachos, omnesque eius loci

ſanctos,

ſanctos, beſtijs etiam arte ſæuioribus obijceret, ſpectaretque laniãdos. Itaq; poſtquam à Cteſiphonte caſtra mouit, dolo cuiuſdam trãsfugæ in deſerta perductus, cum vi ſitis & ardore ſolis, atque inſuper labore arenarum confectus periret exercitus, imperator tanto rerũ periculo anxius, dum per vaſta deſerti incautius euagatur, ab obuio quodam hoſtium equite conto ictus interijt. Sic miſericors Deus impia conſilia impij morte diſſoluit.

Iouinianus imperator Cæſ. Auguſ.

CAPVT XXXI.

ANno ab vrbe condita milleſimo cẽteſimo decimoſeptimo, Iouinianus triceſimuſſeptimus imperator, in ſummo rerum diſcrimine ab exercitu creatus, cũ & locorum iniquitate captus, & hoſtibus circunſeptus, nullam euadẽdi facultatem nanciſceretur, fœdus cum Sapore Perſarum rege, etſi parum putant dignum, ſatis tamen neceſſarium pepigit: quippe vt tutum & incolumem Romanum exercitum non ſolum ab incurſu hoſtium, verumetiam à locorum periculo liberaret, Niſibin oppidum & partem ſuperioris Meſopotamiæ, Perſis conceſsit. Inde dũ ad Illyricum rediens, per Galatiam iter

agit, cũm in cubiculum quoddam nouum ſeſe cubitum recepiſſet, calore prunarum & nidorę parietum nuper calce illitorũ, aggrauatus & ſuffocatus, octauo demum menſe quàm imperare ceperat, vitam finiuit.

Fla. Valerius Valentinianus imp. Caeſ. Augu. cum Valente fratre. Deq́; Gratiano iam Caeſare.

CAPVT XXXII.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo decimooctauo, Valentinianus triceſimuſoctauus apud Niceam conſenſu militum imperator creatus eſt, manſitque in eo annis vndecim: qui cum Chriſtianus integra fide ſacramentum militiæ gereret, & ſub Iuliano Auguſto tribunus ſcutariorum, iuſſus ab imperatore ſacrilego aut immolare idolis, aut militia excedere, fideliter ſciens & grauiora Dei eſſe iudicia & meliora promiſſa, ſponte diſceſſit, Ita parua interiecta mora, Iuliano interfecto, ac mox Iouiniano mortuo, qui pro Chriſti nomine amiſerat tribunatum, retribuente Chriſto, in locũ perſecutoris ſui accepit imperiũ: qui poſtea fratrẽ ſuũ Valentem participẽ fecit imperij, & Procopium tyrannum pluresque poſtea ſatellites eius occidit. Terręmotus per totum orbem

orbem factus, ita turbatum quoque pelagus excuſsit, vt per vicinas terrarum campeſtrium partes refuſo mari, plurimæ inſularum vrbes concuſſæ & ſubrutæ, perijſſe referantur. Valens ab Eudoxio epiſcopo Arriani dogmatis aſſertore & baptizatus & perſuaſus, in ſæuiſsimam hæreſim declinauit: ſed malignam inſectationem diu texit, nec voluntati poteſtatem admiſcuit, quoad viuentis fratris auctoritate compreſſus eſt. Contemplabatur enim de eo quantam vim in vlciſcenda fide imperator poſſet exercere, qui tantam conſtantiam pro retinẽda quondam miles habuiſſet. Horum anno imperij tertio, Gratianus Valentiniani filius imperator eſt factus. Eodem anno apud Atrebatas vera lana de nubibus pluuiæ mixta defluxit. Præterea Athanaricus rex Gothorum Chriſtianos in gẽte ſua crudeliſsimè perſecutus, plurimos barbarorum ob fidem interfectos, ad coronam martyrij ſublimauit, quorum tamen plurimi in Romanum ſolum non trepidi velut ad hoſtes, ſed certi, quod ad fratres pro Chriſti confeſsione fugerunt. Valentinianus Saxones gentem in oceani litoribus & paludibus inuijs ſitã, virtute atq; agilitate terri-

 bilem,

bilem, periculoſam Romanis finibus, eruptionem magna mole meditantem, in ipſis Francorum finibus oppreſsit. Burgundionum quoque nouorum hoſtium nouum nomen, qui pluſquam octoginta millia (vt ferunt) armatorum, ripæ Rheni fluminis inſederunt. Hos quõdam ſubacta interiore Germania à Druſo & Tiberio adoptiuis filijs Cæſaris, per caſtra diſpoſitos, aiunt in magnam coaluiſſe gentem: atque ita etiam nomen ex opere præſumpſiſſe, quia crebra per limitem habitacula conſtituta, Burgos vulgo vocant: eorumque eſſe præualidam & pernicioſam manum, Galliæ hodieque teſtes ſunt, in quibus præſumpta poſſeſsione conſiſtunt: quamuis prouidentia Dei omnes Chriſtiani modo facti catholica fide, noſtrisque clericis quibus obedirent receptis, blande, manſuete, innocenterque viuant, non quaſi cum ſubiectis Gallis, ſed vere cum fratribus Chriſtianis. Anno autem vndecimo imperij ſui, Valẽtinianus, cum Sarmatæ ſeſe per Pannonias diffudiſſent, easque vaſtarent, bellum in eos parans, apud Brigitionem oppidum ſubita effuſione ſanguinis, quod Græce ἀπόπληξις vocatur, ſuffocatus & mortuus eſt.

Poſt

Poſt quem Gratianus filius eius occidentis imperium tenuit. Valente patruo in orientis partibus conſtituto, Valentinianum etiam fratrem ſuum paruum admodum, ſocium creauit imperij.

Valens imperator, quomodo Chriſtianos punierit, & quæ bella geſſerit, deq́ʒ Gratiani imperio.

CAPVT XXXIII.

Anno ab vrbe condita milleſimo centeſimo viceſimooctauo, Valens triceſimuſnonus imperium quatuor annis Valentiniano mortuo tenuit, cui ſoli cum impie ageret, & potuiſſet erubeſcere, illico velut effrenata libertatis audacia legẽ dedit, vt monachi, hoc eſt, Chriſtiani, qui ad vnum fidei opus, dimiſſa ſecularium rerum multimoda actione, ſe redigũt, ad militiam cogerentur. Vaſtas illas tunc Aegypti ſolitudines, arenaſque diffuſas, quas propter ſitim ac ſterilitatem periculoſiſsimamq́ue ſerpẽtum abundantiã conuerſatio humana non noſſet, magna habitantium monachorum multitudo compleuerat. Huc tribuni & milites miſsi, qui ſanctos ac veros milites Dei alio nomine perſecutionis abſtraherent, interfecerunt ibi agmina multa ſanctorum. Quæ autem

per diuerſas vbique prouincias, his ſimilibusq; iuſsis aduerſus eccleſias catholicas, & rectæ fidei populos geſta ſint, ſatis ſignificatum ipſa reticẽdi electione ſufficiat. Interea in Africæ partibus Firmus ſeſe, excitatis Maurorum gentibus, regẽ conſtituens, Africam Mauritaniamque vaſtauit. Cęſareã vrbem nobiliſsimã Mauritaniæ dolo captam, deinde cædibus incendijſque completam, barbaris in prædam dedit. Igitur comes Theodoſius, Theodoſij qui pòſt imperio præfuit, pater, à Valẽtiniano miſſus, effuſas Maurorum gentes multis prælijs fregit, ipſum Firmum afflictũ & oppreſſum coëgit ad mortem. Pòſt cum experientiſsima prouidentia totam cum Mauritania Africã meliorem priſtinis legibus reddidiſſet, inſtimulante & obrepente inuidia iuſſus interfici, apud Carthaginem baptizari in remiſsionem peccatorum præoptauit: ac poſtquam ſacramentum Chriſti, quod quæſierat aſſecutus eſt, poſt glorioſam ſæculi vitam, etiam de vitæ æternitate ſecurus, percuſſori iugulum vltro præbuit. Gratianus interea imperator admodum iuuenis, cum inæſtimabilem multitudinẽ hoſtium Romanis infuſam finibus cer-

neret, fretus Chriſti potentia, longe impari militum numero ſeſe in hoſtē dedit: & continuo apud Argentariam oppidū Galliarum, formidoloſiſsimum bellum incredibili felicitate confécit. Nam plus quàm triginta millia Alamannorum, minimo Romanorum detrimēto in eo prælio interfecta narrantur. Tertiodecimo autem anno imperio Valentis, hoc eſt, paruo tempore poſtea quàm Valens, per totum oriētem eccleſiarum lacerationes, ſanctorumq; cædes egerat, radix illa miſeriarū noſtrarum copioſiſsimos ſimul frutices germinauit: ſiquidem gens Hunnorū diu inacceſsis ſecluſa montibus, repentina rabie percita, exarſit in Gothos: eosque ſparſim conturbatos, ab antiquis ſedibus expulit. Gothi tranſito Danubio fugiētes, à Valēte ſine vlla fœderis pactione ſuſcepti, ne arma quidem, quo tutius barbaris crederetur, tradidere Romanis. Deinde propter intolerabilē auaritiā Maximi ducis, fame & iniurijs adacti, in arma ſurgētes, victo Valētis exercitu, per Thraciā ſeſe miſcētes, ſimul omnia cędibus, incendijs, rapinisq; fœdarūt. Valens egreſſus de Antiochia, cū vltima infelicis belli ſorte traheretur, ſera peccati maximi pœni-

pœnitentia ſtimulatus, epiſcopos cæteroſque ſanctos reuocari de exilijs imperauit. Itaque decimoquinto imperij ſui anno lachrymabile illud bellum in Thracia cum Gothis, iam tunc exercitatione virium rerumque abundãtia inſtructiſſimis, geſsit. Vbi primo ſtatim impetu Gothorum, perturbatæ Romanorum equitum turmæ, nuda peditum deſeruere præſidia. Mox legiones peditum vndique equitatu hoſtium cinctæ, ac primum nubibus ſagittarum obrutæ, deinde cum amentes metu ſparſim per deuia cogerentur, funditus cæſæ, gladijs inſequentum contisque perierunt. Ipſe imperator cum ſagitta ſaucius, verſusque in fugam, ægre in cuiuſdam villulæ caſam deportatus lateret, ab inſequentibus hoſtibus deprehenſus, ſubiecto igne conſumptus eſt: & quo magis teſtimonium punitionis eius & diuinæ indignationis terribili poſteris eſſet exemplo, etiam communi caruit ſepultura. Conſoletur ſe, ſed in hoc ſolo peruicacia miſeriaque gentilium, quia têporibus & regibus Chriſtianis tantæ ſimul congeſtæ clades, preſſam reipub. onerauere ceruicem: euerſæ prouinciæ, deletus exercitus, imperator incenſus. Ma-

gnum

gnum reuerà hoc eſt ad noſtrũ dolorem, magiſque miſerum, quo magis nouum. Sed quid hoc ad conſolationem proficit paganorum, qui palam peruident & in his quoque perſecutorem eccleſiarum fuiſſe punitũ? Vnus Deus vnam fidem tradidit, vnam eccleſiam toto orbe diffudit, hanc aſpicit, hanc diligit, hãc defendit. Quolibet ſe quiſquis nomine tegat, ſi huic nõ ſociatur, alienus: ſi hanc impugnat, inimicus eſt. Conſolentur ſe gentiles inquantũ volunt, Iudæorum hæreticorumque ſupplicijs: tantum & vnum Deum eſſe, & eundem perſonarum acceptorem non eſſe, vel ex hac potiſsimum Valentis extincti probatione fateantur. Gothi antea per legatos ſupplices popoſcerunt, vt illis epiſcopi, à quibus Chriſtianæ fidei regulam diſcerent, mitterentur. Valens imperator exitiabili prauitate doctores Arriani dogmatis miſit. Gothi primæ fidei rudimentum quod accepere, tenuerunt. Itaque iuſto Dei iudicio ipſi eum viuum incenderunt, qui propter eum etiam mortui, vitio erroris arſuri ſunt.

Gratianus imperator quanta prudentia imperiũ rexerit. Theodoſius orienti & Thraciæ imperat. deq; Arcadio & Maximo.

Caput

CAPVT XXXIIII.

ANno ab vrbe cõdita milleſimo cẽteſimo XXXII. Gratianus quadrageſimus ab Auguſto, poſt mortem Valentis ſex annis imperium tenuit, quamuis iamdudum antea cum patruo Valente & cum Valentiniano fratre regnaret: qui cũ afflictum ac pene collapſum reip. ſtatum videret, eadem prouiſione qua quondam legerat Nerua Hiſpanum virum Traianum, per quem reſpublica reparata eſt, legit & ipſe Theodoſium ęque Hiſpanum virum, & reſtituendæ reipub. neceſsitate apud Syrmium purpuram induit, orientisque & Thracię ſimul præfecit imperio: in hoc perfectiore iudicio, quia cum in omnibus humanæ vitæ virtutibus iſte par fuerit, in̄ fidei ſacramento religionisque cultu ſine vlla cõparatione præceſsit: ſiquidẽ ille perſecutor, hic propagator eccleſiæ. Ita illi ne vnus quidem proprius filius quo ſucceſſore gauderet, indultus eſt: huius aũt orienti ſimul atq; occidenti per ſucciduas vſq; ad nunc generationes glorioſa propago dominatur. Itaque vt Theodoſius afflictam Remp. ira Dei reparandam credidit miſericordia illius, omnem fiduciam ſui ad opem Chriſti conferens, maximas

maximas illas Scythicas gentes, formidataſque cunctis maioribus, Alexandro quoque illi Magno, ſicut Pompeius Corneliusq́; teſtati ſunt, euitatas, nunc autem extincto Romano exercitu, Romanis equis armiſque inſtructiſsimas, hoc eſt, Alanos, Hunnos & Gothos, incunctanter aggreſſus, magnis multiſque prælijs vicit. Vrbem Conſtantinopolim victor intrauit: & ne paruã ipſam Romani exercitus manũ aſsiduè bellando deterreret, fœdus cum Athanarico rege Gothorũ percuſsit. Athanaricus autem continuo vt Conſtantinopolim venit, diem obijt. Vniuerſæ Gothorum gentes, rege defuncto, aſpicientes virtutem benignitatemq́; Theodoſij, Romano ſeſe imperio dediderunt. In ijſdem etiam diebus Perſæ, qui Iuliano interfecto alijsq́; imperatoribus ſæpe victis, nunc etiã Valente in fugam acto, recentiſsimæ victoriæ ſatietatẽ cruda inſultatione ructabant, vltro Conſtantinopolim ad Theodoſium miſere legatos, pacemque ſupplices popoſcerunt: ictumq́; tũc fœdus eſt, quo vniuerſus oriens vſque ad nunc tranquilliſsimè fruitur. Interea cum Theodoſius in oriente ſubactis barbarorum gentibus, Thracias tandem

dem ab hoſte liberas reddidiſſet, & Arcadium filium ſuum conſortem feciſſet imperij, Maximus vir quidem ſtrenuus & probus, atque Auguſto dignus, niſi contra ſacramenti fidem per tyrannidem emerſiſſet, in Britannia inuitus propemodum ab exercitu imperator creatus, in Galliam tranſijt: vbi Gratianum Auguſtũ ſubita incurſione perterritum, atque in Italiam tranſire meditantem, dolis circũuentum interfecit, fratremq́ue eius Valentinianum Auguſtum Italia expulit. Valentinianus in orientem refugiens, à Theodoſio paterna pietate ſuſceptus, mox etiam imperio reſtitutus eſt.

Theodoſius imperator Cæſar Auguſtus quæ bella geſſerit. Interim de Maximi, Andragatij & Valẽtiniani interitu. deq; Arbogaſte & Eugenio tyranno, per Theodoſium deletis.

CAPVT XXXV.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo XXXVIII. Theodoſius XLI interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romani orbis ſolus obtinuit, manſitq́ue in eo annis vndecim, cum iam in orientis partibus ſex annis Gratiano viuente regnaſſet. Itaque iuſtis neceſſarijsq; cauſis ad bellum ciuile permotus, cum è

duobus Auguſtis fratribus, & vltionem vnius interfecti ſanguis exigeret, & reſtitutionem miſeria alterius exulantis oraret, poſuit in Deo ſpem ſuam, ſeque aduerſus Maximum tyrannum ſola fide maior (nam longe minor erat vniuerſa apparatus bellici comparatione) proripuit. Aquileiæ tũc Maximus victoriæ ſuæ ſpectator inſederat. Andragathius comes eius ſummam belli adminiſtrabat: qui cum largiſsimis militum copijs, ipſaque magnarum copiarum fortitudine, præcellente conſilio, omnes incredibiliter Alpium ac fluminum aditus communiſſet, ineffabili iudicio Dei, nauali expeditione dum incautum hoſtem præuenire & obruere parat, ſponte eadẽ, quæ obſtruxerat clauſtra, deſeruit. Ita Theodoſius nemine ſentiente, vt non dicam repugnãte, vacuatas trãſmiſit Alpes, atque Aquileiam improuiſus aduenièns, hoſtem illũ magnum Maximũ trucẽ, & ab immaniſsimis quoque Germanorum gẽtibus tributa ac ſtipendia ſolo terrore nominis exigentem, ſine dolo & controuerſia clauſit, cepit & occidit. Valentinianus, recepta Italia, potitus imperio eſt. Andragathius comes cognita Maximi nece, præcipitem ſeſe è

naui in vndas dedit, ac ſuffocatus eſt. Theodoſius incruētam victoriam Deo procurante ſuſcepit. Ecce regibus & temporibus Chriſtianis qualiter bella ciuilia cū vitari nequeunt, tranſiguntur. Ad victoriam peruentum eſt, irrupta eſt ciuitas, correptus tyrānus, & hoc parū eſt. Ecce à parte alia victus hoſtilis exercitus, atque ipſo tyranno truculentior comes tyranni ad mortem coactus, tantæ diſſolutæ eluſæque inſidiæ, tanti apparatus exinaniti ſunt: & tamen nullus dolos inſtruxit, nullus aciem diſpoſuit, poſtremo nullus (ſi dici licet) gladium de vagina extulit. Formidoloſiſsimum bellum ſine ſanguine vſque ad victoriam, & in victoria duorū morte cōfectum eſt. Et ne hoc quiſquam caſu factum putet, quo magis potētia Dei qua & diſpenſantur & iudicātur vniuerſa, propalato ſui teſtimonio declarata, obſtrepentium mentes vel ad confuſionē, vel ad fidem cogat, dicorem & ignotam omnibus, & omnibus notam. Poſt hoc bellum quo Maximus interfectus eſt, multa vtique, ſicut omnes recognoſcimus, Theodoſium filiumque eius Honorium vſque ad nunc & externa bella & ciuilia ſubſecuta ſunt: & tamen omnia pene vſ-

que

que in hodiernum diem, & quidem cum fructu ſimplicis ſanctæque victoriæ, vel nullo, vel minimo ſanguine quieuerunt. Igitur Valentinianus iunior regno reſtitutus, extincto Maximo, eiusque filio Victore, quē imperatorem Gallis Maximus reliquerat, ipſe in Galliā tranſiuit: vbi cū tranquilla rep. in pace ageret, apud Viennam dolo Arbogaſtis comitis ſui, vt ferunt, ſtrangulatus, atque vt voluntariā ſibi conſciuiſſe mortem putaretur, laqueo ſuſpenſus eſt. Mortuo Valētiniano Augusto, Arbogaſtes Eugenium tyrannum mox creare auſus eſt, legitque hominem cui titulum imperatoris imponeret, ipſe acturus imperium: vir barbarus animo, conſilio, manu, audacia, potentiaque nimius, contraxit vndique innumeras, inuictasq; copias, vel Romanorum præſidijs, vel auxilijs barbarorum, alibi poteſtate, alibi cognatione ſubnixus. Hiſtoriam non tam etiam oculis plurimorum, quàm melius qui ſpectauere nouerunt, dilatari verbis non opus eſt. Potentia Dei, non fiducia hominis, victorem ſemper extitiſſe Theodoſium, Arbogaſtes iſte præcipuū in vtroque documentū eſt: qui & tunc, cū Theodoſio paruit, tantis inſtructū præſi-

dijs Maximũ ipſe minimus cepit: & nunc cum aduerſus eundem Theodoſium collectis Gallorum Francorumque viribus exundauit, nixus etiam præcipuo cultu idolorum, magna tamen facilitate ſuccubuit. Eugenius atque Arbogaſtes instructas acies campis expedierant, arcta Alpium latera atque ineuitabiles tranſitus, præmiſsis callidè inſidijs occuparant: vt etiam ſi numero ac viribus impares forent, ſola tamen belli diſpoſitione victores. At vero Theodoſius in ſummis alpibus conſtitutus, expers cibi ac ſomni, ſciens quod deſtitutus ſuis, neſciẽs quod clauſus alienis, dominum Chriſtum ſolus ſolũ qui poſſet omnia, corpore humi fuſus, mẽte cœlo fixus, orabat. Dehinc poſtquã inſomnẽ noctem precũ continuatione tranſegit, & teſtes propemodũ, quas in pretiũ præſidij cœleſtis appenderat, lachrymarum lacunas reliquit, fiducialiter arma corripuit ſolus. Sciens ſe eſſe nõ ſolũ ſigno crucis tuendũ, ſed & victoriã adepturũ, ſigno crucis ſe muniens, ſignũ victoriæ dedit, ac ſigno crucis ſignũ prẹlio dedit, ac ſe in bellũ, etiã ſi nemo ſequeretur, victor futurus immiſit. Prima ſalutis via extitit Arbitrio, hoſtiliũ partium comes:

mes: qui cum ignarum imperatorem circumpoſitis excepiſſet inſidijs, conuerſus ad reuerentiam præſentis Auguſti, nô ſolùm periculo liberauit, verumetiam inſtruxit auxilio. At vbi ad contigua immiſcendæ pugnæ ſpatia peruentum eſt, continuo magnus ille & ineffabilis turbo ventorum in ora hoſtium ruit. Ferebantur per aërem ſpicula miſſa noſtrorum atque vltra menſurã humani iactus manu in aëre portata, nuſquàm propemodum cadere, priuſquam impingerent, ſinebantur. Porro autem turbo cõtinuus ora pectoraque hoſtium nunc illis grauiter ſcutis euerberabat, nunc impreſsis pertinaciter obſtructa claudebat, nũc auulſis violẽter deſtituta nudabat, nũc oppoſitis iugiter in terga trudebat: tela etiã quæ ipſi vehemẽter intorſerãt, excepta vẽtis impetu ſupinata, ac retrorſum coacta, ipſos infeliciter configebant. Proſpexit ſibi humanę conſcientiæ pauor: Nam continuo ſeſe, parua ſuorum manu fuſa, victori Theodoſio hoſtilis proſtrauit exercitus. Eugenius captus atque interfectus eſt. Arbogaſtes ſua ſe manu perculit. Ita & hic duorum ſanguine bellum ciuile reſtinctum eſt, abſque illis decem millibus Gothorũ,

quos præmiſſos à Theodoſio Arbogaſtes deleſſe funditus fertur, quos vtiq; perdidiſſe lucrum, & vinci vincere fuit. Nō inſulto obtrectatoribus noſtris. Vnū aliqđ ab initio vrbis conditę bellum proferant, tā pia neceſsitate ſuſceptū, tam diuina feli citate confectū, tā clemēti benignitate ſopitū, vbi nec pugna grauē cædem, nec victoria cruentā exegerit vltionem: & fortaſſe concedā, vt nō hæc fidei Chriſtiani ducis cōceſſa videantur, quāuis ego hoc teſtimonio non laborē, quando vnus ex ipſis poëta quidē eximius, ſed paganus ꝑuicacisſimus, huiuſmodi verſibus & Deo & homini teſtimonium tulit, quibus ait:

Claudian'

O nimium dilecte Deo, tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad claſſica venti.

Ita cœlitus iudicatū eſt, inter partē etiam ſine præſidio hominū de ſolo Deo humiliter ſperantē, & partē arrogantiſsimè de viribus ſuis, & de idolis præſumentē. Theodoſius aūt cōpoſita tranquillataq; Rep. apud Mediolanū conſtitutus, diem obijt.

De imperio & rebus geſtis Arcadij, Theodoſii iunioris & Honorij Cæſarum. De Gildonis perfidia ac molitionibus, tamen per Maſcezilem compreſſis.

CAPVT XXXVI.

Anno

ANno ab vrbe condita milleſimo cẽteſimo XLIX. Arcadius Auguſtus, cuius nunc filius Theodoſius orientem regit,& Honorius Auguſtus frater eius, cui nunc Reſpub. innititur, XLII. loco commune imperium, diuiſis tantum ſedibus tenere cœperunt: vixitque Arcadius poſt patris exceſſum annis duodecim,imperijque ſummam Theodoſio filio ſuo paruo admodum moriẽs, tradidit. Interea Gildo comes, qui in initio regni eorũ Africæ præerat, ſimul vt defunctũ Theodoſium comperit, ſiue, vt quidam ferunt, quadam permotus inuidia, Africam orientalis imperij partibus iungere molitus eſt: ſiue, vt alia tradit opinio, minimam in paruulis ſpem fore arbitratus, præſertim cum abſque his non facile antea quiſquam puſillus in imperio relictus, ad maturitatem virilis ætatis euaſerit: iſtique propemodum ſoli inueniantur, quos ob egregiam patris ac ſuam fidem & diui ſos & deſtitutos Chriſti tutela prouexerit. Africam excerptam à ſocietate Reip. ſibi vſurpare auſus eſt, gentili magis licentia contentus, quàm ambitu regie affectationis inflatus. Huic Maſcezil frater fuit, qui nouarum rerum molitiones in

fratre perhorreſcens, relictis apud Africanam militiam duobus filijs adoleſcentibus, in Italiam redijt. Gildo & abſentiam fratris & præſentiam filiorum eius ſuſpectam habens, adoleſcentes dolo circũuentos interfecit. Ad hunc iam vt hoſtem bello inſequẽdum Maſcezil frater miſſus eſt, quem idoneum procurandæ reip. fore propriæ orbitatis recens dolor pollicebatur. Igitur Maſcezil iam inde à Theodoſio ſciens, quantum in rebus deſperatiſsimis oratio hominis per fidem Chriſti à clementia Dei impetraret, Caprariam inſulam adijt, vnde ſecum ſanctos ſeruos Dei aliquot permotos precibus ſuis ſumpſit: cum his, orationibus, ieiunijs, pſalmis dies & noctes continuans, ſine bello victoriam meruit, ac ſine cæde vindictam. Ardalio fluminis nomen eſt, quod fluit inter Thebaſtem & * Metrideram ciuitates: vbi cum parua manu, hoc eſt, cum quinque millibus (vt aiunt) militum, contra ſeptuaginta millia hoſtium caſtra metatus, cum interiecta mora excedere loco, oppoſitaſq; præiacentis vallis anguſtias tranſgredi vellet, intercurrente nocte, beatum Ambroſium epiſcopum, Mediolani paulo

* Ammederam

ante

antè defunctum, per ſomnium ſibi videre viſus eſt, ſignificantem manu & impacto ad humum ter baculo dicentem: Hic, hic, hic. Quod ille prudenti coniectura intellexit, merito annuntiãtis fidem victoriæ, verbo locum, numero diem ſignificari. Subſiſtit, ac tertio demum die, poſt noctẽ orationibus hymniſque peruigilem ab ipſis cœleſtium ſacramentorum myſteriis, in hoſtem circunfuſum proceſsit: & cum ad eos qui primi occurrerant, pia pacis verba iactaret, ſigniferum quendam inſolenter obſiſtentem, & iamiamque pugnam excitantem, gladio percuſsit in brachio: eumque manu debilem, ipſo vulnere coëgit pronum inclinare vexillum. Quo viſo, reliquæ cohortes deditionem iam fieri priorum exiſtimantes, certatim ſeſe ad Maſcezilem ſignis tradidere conuerſis. Barbari quorum magnam multitudinem Gildo ad bellum deduxerat, defectu militum deſtituti, in diuerſa fugerunt. Gildo & ipſe fugam molitus, arrepta naui, vt in altum prouectus, ac deinde reuocatus in Africam eſt, poſt aliquot dies ſtrangulatus interijt. Periclitaremur ſub tantorum miraculorum relatu, quaſi præſumpta mentiendi impudentia, niſi adhuc

vocem noſtram conſciẽtia eorum, qui interfuere, præcurreret. Nullę aguntur inſidiæ, nulla corruptio, ſeptuaginta millia hoſtium vincuntur pene ſine pugna: fugit victus ad tẽpus, ne plus audeat victor iratus. Trãſportatur in diuerſum locũ, vt neſciat frater occidi, quo vindicatur occiſo. Sane idẽ Maſcezil elatus rerum ſecundarum inſolentia, poſthabito ſanctorum conſortio, cum quibus antea Deo militãs vicerat, etiam eccleſiã temerare auſus eſt, atque ex ea quoſdam non dubitauit extrahere. Secuta eſt pœna ſacrilegũ. Nam iiſdem ſuperſtitibus atq; inſultãtibus, quos ab eccleſia ad pœnam protraxerat, poſt aliquantum tempus ſolus & ipſe punitus eſt: probauitque in ſe vno, ad vtrunq; ſemper diuinum vigilare iudicium: quando & cum ſperauit, adiutus, & cum contempſit, occiſus eſt.

De Ruffini & Stiliconis ſcelere: itẽ Rhadagaiſi regis Gothorum, quomodo Romam terruerit & victus ſit.

CAPVT XXXVII.

INterea cum à Theodoſio imperatore ſeniore, ſingulis potiſsimis infantũ cura & diſciplina vtriuſque palatij commiſſa eſſet, hoc eſt, Ruffino orientalis aulæ, Stili-

Stiliconi occidẽtalis imperij, quid vterque egerit, quidúe agere conatus ſit, exitus vtriuſque docuit: cum alius ſibi, alius filio ſuo affectans regale faſtigium, vt rebus repente turbatis, neceſsitas Reip. ſcelus ambitus tegeret, gentes barbaras ille immiſit, hic fouit. Taceo de Alarico rege cum Gothis ſuis ſæpe victo, ſæpe concluſo, ſemperque dimiſſo. Taceo de infelicibus illis apud Polentiam geſtis, quũ barbaro & pagano duci, hoc eſt, Sauli, ſumma belli commiſſa eſt: cuius improbitate reuerẽdiſsimi dies & ſanctũ paſcha violatum eſt, cedentique hoſti propter religionẽ, vt pugnaret extortum eſt: cũ quidẽ, oſtẽdente in breui iudicio Dei, & quid fauor eius poſſet, & quid vltio exigeret, pugnantes vicimus, victores victi ſumus. Taceo de ipſorũ inter ſe barbarorum crebris dilacerationibus, cũ ſe inuicẽ Gothorũ cunei duo, deinde Alani atque Hunni varijs cædibus populabantur. Rhadagaiſus omniũ antiquorũ pręſentiumq; hoſtium longe immaniſsimus, repẽtino impetu totam inundauit Italiam. Nam fuiſſe in populo eius plusquàm ducenta millia Gothorum ferunt. Hic ſupra hanc incredibilẽ multitudinem indomitamq; virtutem

tem paganus & Scytha erat: qui, vt mos eſt barbaris huiuſmodi gentibus, omnem Romani generis ſanguinem dijs ſuis propinare deuouerat. Hoc igitur Romanis arcibus imminente, fit omnium paganorum in vrbe concurſus. Hoſtem eſſe cum vtique virium copia, tum maxime præſidio deorum potẽtem: vrbem autem ideo deſtitutam & mature periturã, quia Deos & ſacra perdiderit. Magnis querelis vbique agitur & continuo de repetendis ſacris celebrandiſque tractatur. Feruent tota vrbe blaſphemiæ, vulgo nomen Chriſti tanquam lues aliqua præſentium temporum probris ingrauatur. Itaque ineffabili iudicio Dei factum eſt, vti, quoniam in permixto populo pijs gratia, impijs pœna debebatur, oportebatque permitti hoſtes, qui inſuadibilem in plurimis, & contradicentem ciuitatem ſeuerioribus ſolito flagris coarguerent, non tamen eos qui indiſcrete cunctos intemperata cæde delerent, duo tunc populi Gothorum cũ duobus potentiſsimis regibus ſuis per Romanas prouincias baccharentur: quorum vnus Chriſtianus propriorq; Romano, & (vt res docuit) timore Dei mitis in cæde, alius paganus barbarus, & vere Scytha,

tha, qui non tantum gloriam aut prędam quãtum inexaturabili crudelitate ipſam cædem amaret in cæde: & hic iã receptus ſinu Italiæ, Romam è proximo trementẽ terrore quaſſabat. Itaque ſi huic vltioni poteſtas permitteretur, quem Romani ob hoc præcipue timendum arbitrabantur, quia fauorem Deorum ſacrificiorum obſequijs inuitaret, & immoderatior cæde ſine fructu emendationis arſiſſet, & error nouiſsimus peior priore creuiſſet: quandoquidem in pagani & idololatræ manus incidiſſe, non ſolum paganis reſiduis de inſtaurando cultu idolorum eſſet indubitata perſuaſio, ſed etiam Chriſtianis periculoſa confuſio, cum & hi terrerentur præiudicio, & illi confirmarentur exemplo. Quamobrẽ iuſtus diſpenſator humani generis Deus perire paganum hoſtem voluit, & Chriſtianum præualere permiſit, vt pagani blaſphemantesq́ue Romani, & illo confunderentur perdito & hoc punirentur immiſſo: maxime cum imperatoris Honorij admirãda in rege cõtinentia, & ſanctiſsima fides non parum diuinæ miſericordiæ mereretur. Conceduntur quidem aduerſus immaniſsimum illum hoſtem Rhadagaiſum, aliorum ho-

ſtium

ſtium cum copijs ſuis inclinati ad auxiliũ animi. Adſunt Vldin & Sarus Hunnorũ & Gothorum duces præſidio Romanorum: ſed non ſinit Deus rẽ potentiæ ſuæ, virtutẽ hominum & maxime hoſtium videri. Conterritum diuinitus Rhadagaiſum, in Fæſulanos montes cogit: eiusque (ſecundum eos qui parciſsimè referunt) ducenta millia hominũ inopum conſilij & cibi, in arido & aſpero mõtis iugo, vrgente vndiq; timore cõcludit: agminaq; quibus dudum anguſta videbatur Italia, latendi ſpe in vnum ac paruum verticẽ trudit. Quid multis morer? Non diſpoſita in bellum acies fuit, non furor timorque incerta pugnæ prætulit, non cædes acta, nõ ſanguis effuſus eſt, non poſtremo (quod felicitatis loco deputari ſolet) damna pugnæ euentu compenſata victoriæ, edentibus, bibẽtibus ludentibusq; noſtris, tanti illi tamque immanes hoſtes, eſurientes & ſitientes languentesque confecti ſunt. Parum hoc eſt, niſi captum & catenatum ac ſubiũgatum ſciant, quem timuere Romani: illumque idololatrã ſuum, cuius ſacrificia ſe magis pertimeſcere quã arma fingebãt, ſine prælio victum ac vinctum ſub iugo catenisq; deſpiciant. Igitur rex Rha dagai-

dagaiſus ſolus ſpem fugæ ſumens, clã ſuos deſeruit, atq; in noſtros incidit: à quibus captus, ac pauliſper retentus, deinde interfectus eſt. Tanta vero multitudo captiuorum Gothorum fuiſſe fertur, vt viliſsimarum pecudũ modo, ſingulis aureis paſſim greges hominũ venderentur. Sed nihil ſupereſſe Deus de eodẽ populo ſinit. Nam illico cunctis qui emebantur moriẽtibus, quod improbi emptores eorum nõ impẽderunt turpiter pretijs, expẽderunt miſericorditer ſepulturis. Igitur ingrata Roma, quæ ſicut nunc ſenſit, non ad remittẽdam, ſed ad reprimendã idololatrię præſumptionem, iudicis Dei obliquã miſericordiam, ita continuo propter viuorum mortuorumque ſanctorum piam recordationem, Dei iram paſſura non plenam, ſi forte cõfuſa pœniteat, & per experientiam fidem diſcat, ab incurſu Alarici regis & hoſtis, ſed Chriſtiani, aliquantulo ad tempus ſpatio, differtur.

De molitionibus Stiliconis comitũ, eiusq; & Eucherij interitu.

CAPVT XXXVIII.

INterea comes Stilico Vãdalorum imbellis, auaræ, perfidæ & doloſæ gentis genere editus, paruipẽdens quòd ſub imperatore

peratore imperabat, Eucherium filiũ ſuum, ſicut à pleriſque traditur, iam inde Chriſtianorum perſecutionem à puero priuatoque meditantem, in imperio quoquo modo ſubſtituere nitebatur. Quamobrem Alaricum cunctamque Gothorũ gentem pro pace optima & quibuſcunque ſedibus ſuppliciter ac ſimpliciter orantem, occulto fœdere vouens, publicè autem & belli & pacis copia negata, ad terendam terrendamque Rempub. reſeruauit. Præterea gentes alias copijs viribuſque intolerabiles, quibus nunc Galliarum Hiſpaniarumque prouinciæ premuntur, hoc eſt, Alanorum, Sueuorum, Vandalorum, ipſoque ſimul motu impulſorũ Burgundionum, vltro in arma ſolicitans, deterſo ſemel Romani nominis metu, ſuſcitauit eas interim ripas Rheni quatere, & pulſare Gallias voluit, ſperans miſer ſub hac neceſsitatis circunſtantia, quia & extorquere imperium genero poſſet in filium, & gentes barbaræ tam facilè comprimi quàm commoueri valerent. Itaque vbi imperatori Honorio exercituiq; Romano hæc tantorum ſcelerum ſcena patefacta eſt, commoto iuſtiſsimè exercitu, occiſus eſt Stilico: qui vt vnum puerum purpuram

puram indueret, totius generis humani ſanguinem dedit. Occiſus eſt & Eucherius, qui ad conciliandum ſibi fauorē paganorum, reſtitutione templorum & euerſione eccleſiarum imbuturum ſe regni primordia minabatur, paucique cum iiſdem ſatellites tātarum molitionum puniti ſunt. Ita minimo negotio paucorumque pœna, eccleſiæ Chriſti cum imperatore religioſo & liberatæ ſunt & vindicatæ. Itaque poſt hæc tanta augmēta blaſphemiarum, nullamque pœnitentiam, vltima illa diuque ſuſpenſa vrbē pœna conſequitur.

Quomodo Roma per Gothos irrupta fuerit, deprædata & incenſa, ſolis Chriſtianis tutis & liberis.

CAPVT XXXIX.

ADeſt Alaricus, trepidā Romam obſidet, turbat, irrumpit. Dato tamen præcepto prius, vt ſi qui in ſancta loca præcipueque in ſanctorum apoſtolorum Petri & Pauli baſilicas confugiſſent, hos in primis inuiolatos ſecuroſque eſſe ſinerent. Tum deinde inquantū poſſent prædæ inhiantes, à ſanguine temperarēt. Accidit quoq; quo magis illa vrbis irruptio indignatione Dei acta, quàm hoſtis for-

titudine probaretur, vt beatus Innocentius Romanæ eccleſiæ epiſcopus, tanquam iuſtus Loth ſubtractus à Sodomis, occulta prouidētia Dei apud Rauēnam tūc poſitus, peccatoris populi non videret excidium. Diſcurrētibus per vrbem barbaris, forte vnus Gothorum idemq́ue potēs & Chriſtianus, ſacram Deo virginem iā ętate prouectam, in quadam eccleſiaſtica domo reperit: cum q́ue ab ea aurū argentumq́ue honeſtè expoſceret, illa fideli conſtātia eſſe apud ſe plurimum, & mox proferendum ſpopondit, ac protulit. Dumq́ue expoſitis opibus, attonitum barbarū magnitudine & pondere ac pulchritudine, ignota etiā vaſorum qualitate intelligeret, virgo Chriſti ad barbarum ait: Hæc Petri apoſtoli ſacra miniſteria ſunt. Præſume, ſi audes. de facto tu videris. Ego quia defendere nō valeo, neque tenere audeo. Barbarus vero ad reuerentiam religionis, timore Dei & fide virginis motus, ad Alaricū hæc per nuntiū retulit: qui continuo reportari ad apoſtoli baſilicam vniuerſa, vt erant, vaſa imperauit: virginē etiam ſimulq́ue omnes qui ſe adiungerēt Chriſtianos, eodem cum defenſione deduci. Ea domus à ſanctis ſedibus longo, vt ſe-

vt ferunt, & medio interiectu vrbis aberat. Itaque magno ſpectaculo omniũ diſpoſita per ſingulos ſingula, & ſuper capita elata palam aurea atque argentea vaſa portantur, exertis vndiq; ad defenſionem gladijs, pia pompa munitur. Hymnis Deo Romanis barbariſque concinẽtibus, publice canitur. Perſonat latè in excidio vrbis ſalutis tuba, omneſque etiã in abditis latentes, inuitat ac pulſat. Concurrunt vndique ad vaſa Petri, vaſa Chriſti: plurimi etiam pagani Chriſtianis profeſsione, ſi non fide, admiſcentur: & per hoc tamen ad tẽpus, quo magis confundantur, euadunt. Quanto copioſius aggregãtur Romani confugientes, tanto auidius circunfunduntur barbari defenſores. O ſacra & ineffabilis diuini iudicij diſcretio. O ſanctum iſtud & ſalutare flumẽ, quod parua exortũ domo, dũ beato alueo in ſanctorum ſedes tendit, oberrantes periclitanteſq; animas in ſalutis ſinum pia rapacitate peruexit. O præclara illa Chriſtianæ militiæ tuba, quæ generaliter cũctos dulciſsimo ad vitã modulamine inuitãs, quos ad ſalutem inobedientes non ſuſcitauit, inexcuſabiles reliquit ad mortem. Myſterium hoc quod in transferendis vaſis,

dicendis hymnis, ducendis populis fuit, tanquam magnum cribrũ fuiſſe arbitror, per quod ex congregatione populi Romani tanquam ex magna maſſa frumenti, per omnia ex vniuerſo ambitu ciuitatis latebrarum foramina effluxere grana viua, ſiue occaſione ſiue veritate cômota, omnia tamen de præſente ſalute credentia, ex horreo dominicæ præparationis accepta ſunt. Reliqua vero ſicut ſtercora, & velut paleæ, ipſa vel incredulitate vel inobedientia pręiudicata, ad exterminium atque incendium remanſerũt. Quis hæc perpẽdere plenis miraculis, quis prędicare dignis laudibus queat? Tertia die barbari, quam ingreſsi vrbem fuerant, ſponte diſcedunt, facto quidem aliquantarum ædium incendio, ſed ne tanto quidem, quantum ſeptingẽteſimo conditionis eius anno caſus effecerat. Nam ſi exhibitam Neronis imperatoris ſui ſpectaculis inflammationem recenſeam, procul dubio nulla comparatione æquiparabitur ſecundum id, quod excitauerat laſciuia principis, hoc quod nũc intulit ira victoris. Neque vero Gallorum meminiſſe in huiuſmodi collatione debeo, qui continuo pene anni ſpatio incenſæ euerſæque vrbis

vrbis attritos cineres poſſederunt. Et ne quiſquam forte dubitaret, ad correptionem ſuperbæ laſciuiæ, & blaſphemæ ciuitatis hoſtibus fuiſſe permiſſum, eodem tempore clariſsima vrbis loca fulminibus diruta ſunt, quæ inflammari ab hoſtibus nequiuerunt.

De irruptione vaſtationeq́ue Alanorum, Sueuorũ & Vandalorum. Item de Gratiano tyranno & Conſtantino imperatore apud Britãnos. Deq́ue Didymi & Veriniani geſtis & interitu.

CAPVT XL.

ANno itaque ab vrbe condita M. cẽteſimo ſexageſimoquarto, irruptio vrbis per Alaricũ facta eſt: cuius rei quãuis recens memoria ſit, tamen ſi quis ipſius populi Romani & multitudinẽ videat, & vocem audiat, nihil factum, ſicut etiam ipſi fatentur, arbitrabitur, niſi aliquãtis adhuc exiſtentibus ex incendio ruinis forte doceatur. In ea irruptione Placidia Theodoſij principis filia, Arcadij & Honorij imperatorum ſoror, ab Ataulpho Alarici propinquo capta eſt, atq; in vxorem aſſumpta, quaſi eam diuino iudicio velut ſpeciale pignus obſidem Roma tradiderit, ita iuncta barbari potẽtiſsimi regis coniugio, multo Reip. cõmodo fuit.

Interea ante biennium Romanę irruptionis, excitatæ per Stiliconem gentes Alanorum, vt dixi, Sueuorum Vandalorum, multæque cum his aliæ, Francos proterunt, Rhenum tranſeunt, Gallias inuadunt, directoque impetu Pyrenæum vſque perueniunt: cuius obice ad tempus repulſæ, per circũiacentes prouincias refunduntur. His per Gallias bacchantibus, apud Britannias Gratianus municeps eiuſdem inſulæ tyrannus creatur, & occiditur. Huius loco Conſtantinus, ex infima militia propter ſolã ſpem nominis, ſine merito virtutis eligitur. qui continuo vt inuaſit imperiũ, in Gallias tranſijt. Ibi ſæpę à barbaris incertis fœderibus illuſus, detrimento magis Reipub. fuit. Miſit verò in Hiſpaniam iudices, quos cũ prouinciæ obediẽter accepiſſent, duo fratres iuuenes nobiles & locupletes, Didymus & Verinianus non aſſumpſere, ne aduerſus tyrannum quidem tyrannidem, ſed imperatori iuſto aduerſus tyrannum & barbaros, tueri ſeſe patriamque ſuam moliti ſunt. Quod ipſo geſtæ rei ordine patuit. Nam tyrãnidem nemo, niſi celeriter maturatã ſecretò inuadit, & publicè armat. cuius ſumma eſt aſſumpto diademate ac purpu-

purpura, videri antequam ſciri. Hi vero plurimo tempore ſeruulos tantum ſuos ex proprijs prædijs colligẽtes, ac vernaculis alentes ſumptibus, nec diſsimulato propoſito abſque cuiuſquam inquietudine ad Pyrenæi clauſtra tendebant. Aduerſus hos Conſtantinus Conſtantem filiũ ſuum, proh dolor, ex monacho Cæſarem factum cum barbaris quibuſdã, qui quondam in fœdus recepti atque in militiã allecti, Honoriaci vocabantur, in Hiſpanias miſit. Hinc apud Hiſpanias prima mali labes. Nam interfectis illis fratribus, qui tutari priuato præſidio Pyrenęi alpes moliebantur, his barbaris quaſi in pretium victoriæ, primum prædandi in Palatinis campis licentia data: dehinc ſupradicti montis clauſtrorumque eis cura permiſſa eſt, remota ruſticanorum fideli & vtili cuſtodia. Igitur Honoriaci imbuti præda, & illecti abundantia, quo magis ſcelus impunitum foret, atque ipſis ſceleris plus liceret, prodita Pyrenæi cuſtodia, clauſtriſque patefactis, cunctas gentes quæ per Gallias vagabantur, Hiſpaniarum prouincijs immittunt, ijſdemque ipſi adiunguntur: vbi actis aliquamdiu magnis cruentiſque diſcurſibus, poſt graues re-

rum atq; hominum vaſtationes, quarum ipſos quoque modo pœnitet, habita ſorte, & diſtributa vſque ad nunc poſſeſsione conſiſtunt.

Dictorum velut epilogus. Item omnes omnia iuſte ſuſtinuiſſe, ſiue pij ſiue impij fuerint.

CAPVT XLI.

MVlta nunc mihi de huiuſmodi rebus facultas loquendi foret, ſi nō ſecundum omnes homines apud vniuſcuiuſque mentem conſciētia ſecreta loqueretur. Irruptæ ſunt Hiſpaniæ, cædes vaſtationesque paſſę ſunt. Nihil quidem nouum. hoc enim nunc per biennium illud, quo hoſtilis gladius ſæuit, ſuſtinuere à barbaris, quod per ducentos quondam annos paſſæ fuerunt à Romanis, quod etiam ſub imperatore Galieno per annos propemodum duodecim, Germanis euertentibus exceperunt. Veruntamen quis non ſe, qui ſui ſuorumque actuum vel etiam cogitationum conſcius, iudicia Dei metuit, iuſte omnia paſſum, vel etiam parua ſuſtinuiſſe fateatur? aut qui ſe non intelligit, Deumque non metuit, quomodo non iuſte iſta & quidem parua ſuſtinuit? Quæ cuncta ita ſint, illud tamen clementia Dei eadem pietate qua dudum prædixerat,

xerat,

xerat, procurauit, vt ſecundum euangelium ſuum, quo inceſſabiliter commonebat, Cum vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam, quiſque egrediens quò abire vellet, ipſis barbaris mercenariis miniſtris ac defenſoribus vteretur. Hoc tunc vltro ipſi offerebant. Et qui auferre omnia interfectis omnibus poterant, particulam ſtipendij ob mercedem ſeruitij ſui & tranſuecti oneris flagitabãt. Et hoc quidem à plurimis factum eſt. Qui autem non crediderunt euangelio Dei, quaſi contumaces, vel ſi etiam non audierunt, dupliciter contumaces, non dederunt locum iræ, iuſte à ſuperueniente ira comprehenſi & oppreſsi ſunt. Quanquã & poſt hoc quoque cõtinuo barbari execrati gladios ſuos, ad aratra conuerſi ſunt, reſiduoſque Romanos vt ſocios modo & amicos fouent, vt inueniantur iam inter eos quidam Romani, qui malint inter barbaros pauperẽ libertatẽ, quàm inter Romanos tributariam ſolicitudinem ſuſtinere. Quanquam ſi ob hoc ſolum barbari Romanis finibus immiſsi forent, quod vulgo per orientem & occidentem eccleſiæ Chriſti Hunnis, Sueuis, Vandalis & Burgundionibus, diuerſiſque & innume- Matth. 10.

numeris credentium populis replentur, laudanda & attollenda Dei miſericordia videretur: quandoquidē & ſi cum labefactione noſtri, tātæ gentes agnitionē veritatis acciperent, quā inuenire vtique niſi hac occaſione nō poſſent. Quid enim damni eſt Chriſtiano ad vitā æternam inhianti, huic ſęculo quolibet tēpore & quoquo pacto abſtrahi? Quid aūt lucri eſt pagano in medio Chriſtianorum aduerſus fidem obdurato, ſi paulo diutius diē protrahat, quandoquidem morituro deſperata conuerſio eſt? Et quia ineffabilia ſunt
Rom. 11. iudicia Dei, quæ nec ſcire omnia, nec explicare quæ ſcimus, poſſumus, breuiter expreſſerim correptionem iudicis Dei, quoquo pacto accidat, iuſtè ſuſtinere qui ſciunt, iuſte ſuſtinere qui neſciunt.

Recitat catalogum quendam tyrannorum, qui tandem omnes opera Conſtantij comitis deleti fuerint.

CAPVT XLII.

ANno ab vrbe condita milleſimo cēteſimo ſexageſimoquinto, Honorius imperator videns, tot oppoſitis tyrannis, nihil aduerſum barbaros agi poſſe, ipſos prius tyrānos delere iubet. Conſtātio comiti huius belli ſumma commiſſa eſt.

eſt. Senſit tunc demum Reſp. & quam vtilitatem in Romano tandem duce receperit, & quam eatenus perniciem per longa tempora barbaris comitibus ſubiecta tolerarit. Igitur Conſtantius comes in Galliā cum exercitu profectus, Conſtantinū imperatorem apud Arelatū ciuitatē clauſit, cepit & occidit. Iam hinc, vt de catalogo tyrannorū quàm breuiſsimè loquar, Conſtantem filium Conſtantini, Gerontius comes ſuus, vir nequā ac improbus, apud Viennam interfecit, atque in eius locum Maximum quendam ſubſtituit. Ipſe vero Gerontius à ſuis militibus occiſus eſt. Maximus exutus purpura, deſtitutusque à militibus Gallicanis, qui in Africā traiecti, deinde in Italiam reuocati ſunt, nunc inter barbaros in Hiſpania egens exulat. Iouinus poſtea vir Galliarum nobiliſsimus, in tyrannidem mox vt aſſurrexit, cecidit. Sebaſtianus frater eiuſdem, hoc ſolum vt tyrannus moreretur, elegit. Nam continuo vt eſt creatus, occiſus eſt. Quid de infeliciſsimo Attalo loquar, cui occidi inter tyrannos honor & mori lucrum fuit? In hoc Alaricus imperatore facto, infecto, refecto ac defecto, citius his omnibus actis pene quàm dictis,

mimum

mimum riſit, & ludum ſpectauit imperij. nec mirum ſi iure hac pompa miſer luſus eſt, cuius ille vmbratilis conſul Tertullus auſus eſt in curia dicere, Loquar vobis patres conſcripti conſul & pontifex, quorũ alterum teneo, alterum ſpero, ſperans ab eo qui non habebat ſpem, & maledictus vtique quia ſpem ſuam poſuerat in homine. Attalus itaque tanquam inane imperij ſimulachrum cum Gothis vſque ad Hiſpanias portatus eſt: vnde * diſcedens naui, incerta moliens, in mari captus, & ad Cõſtantium comitem deductus, deinde imperatori Honorio exhibitus, truncata manu, vitæ relictus eſt. Heraclianus interea Africæ comes miſſus, cum idem Attalus vmbram geſtaret imperij, Africam ſtrenuè aduerſum iudices ab eo miſſos tutatus, conſulatum aſſecutus eſt, quo elatus ſupercilio, Sabinum domeſticum ſuum, virum ingenio calidum, induſtriaque ſolertem & ſapientem hominandum, ſi animi vires tranquillis ſtudijs accommodauiſſet, generum allegit: cum quo quorundam periculorum ſuſpiciones dum patitur, fecit, atque aliquandiu Africana annona extra ordinem retenta, ipſe tandem cum immenſa, certe temporibus noſtris &ſa-

* deſcendens

& ſatis incredibili claſſe nauium, Romam contendit. Nam habuiſſe tunc IIIMCC. naues dicitur: quem numerum ne apud Xerxem quidem præclarum illum Perſarum regem, nec Alexandrum magnũ, vel quenquam alium regum fuiſſe, hiſtoriæ ferunt. Is ſimul vt cum agmine militum ad vrbem pergens litore egreſſus eſt, occurſu comitis Marini territus & in fugã verſus, arrepta naui, ſolus Carthaginem rediјt, atque ibi continuo militari manu interfectus eſt. Sabinus gener eius Conſtantinopolim fugit. vnde poſt aliquantum temporis retractus, exilioq; damnatus. Hunc omnem catalogum, vt dixi, vel manifeſtorum tyrannorum, vel inobedientium ducum, optima Honorius imperator religione & felicitate meruit, magna Conſtantius comes induſtria & celeritate confecit: meritò ſane, quia in his diebus præcipiente Honorio & adiuuante Conſtantio, pax & vnitas per vniuerſam Africam eccleſiæ catholicæ reddita eſt: & corpus Chriſti, quod nos ſumus, redintegrata diſciſsione ſanatum eſt. Impoſita executione ſancti præcepti Marcellino tribuno viro, in primis prudenti & induſtrio, omniumque ſtudiorum bo-

norum

norum appetentiſsimo, quem Marinus comes apud Carthaginem (incertum zelo ſtimulatus, an auro corruptus) occidit: qui cõtinuo reuocatus ex Africa, factusque priuatus, vel ad pœnam, vel ad pœnitentiam conſcientiæ ſuæ dimiſſus eſt.

Quomodo Gothi expulſi, quid Ataulphus rex eorum inſtituerit. De Segerico & Vallia regibus Gothorum.

CAPVT XLIII.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo ſexageſimooctauo, Conſtãtius comes apud Arelatum Galliæ vrbem conſiſtens, magna rerum gerendarum induſtria, Gothos Narbona expulit, atque abire in Hiſpaniã coëgit, interdicto præcipue, atque intercluſo omni commeatu nauium, & peregrinorum vſu commerciorum. Gothorũ tunc populis Ataulphus rex præerat: qui poſt irruptionem vrbis ac mortem Alarici, Placidia, vt dixi, captiua ſorore imperatoris in vxorẽ aſſumpta, Alarico in regnum ſucceſſerat. Is vt ſæpe auditum, atque vltimo exitu eius probatũ eſt, ſatis ſtudiosè ſectator pacis, militare fideliter Honorio imperatori, ac pro defendenda Romana republica impendere vires Gothorũ præoptauit. Nam

ego

Nam ego quoq; ipſe virum quendã Narbonẽſem illuſtris ſub Theodoſio militiæ, etiam religioſum prudentemque & grauem apud Bethleem oppidum Palæſtinæ, beatiſsimo Hieronymo presbytero referente, audiui ſe familiariſsimum Ataulpho apud Narbonam fuiſſe: ac de eo ſæpe ſub teſtificatione didiciſſe, quod ille, cum eſſet animo, viribus, ingenioque nimius, referre ſolitus eſſet, ſe in primis ardenter inhiaſſe, vt obliterato Romano nomine, Romanum omne ſolum, Gothorum imperium & faceret & vocaret: eſſetque, vt vulgariter loquar, Gothia, quod Romania fuiſſet: fieretq; nunc Ataulphus, quod quondam Cæſar Auguſtus. At vbi multa experientia probauiſſet, neque Gothos vllo modo parere legibus poſſe propter effrenatam barbariem, neque reipub. interdici leges oportere, ſine quibus Reſp. non eſt Reſp. elegiſſe ſe ſalutem, vt gloriam ſibi de reſtituendo in integrum, augendoque Romano nomine Gothorum viribus quæreret, habereturque apud poſteros Romanę reſtitutionis auctor, poſtquam eſſe non poterat immutator. Ob hoc abſtinere à bello, ob hoc inhiare pace nitebatur, præcipue Placidæ vxoris ſuæ, fœminæ

fœminæ ſane ingenio acerrimę & religionis ſatis probatæ, ad omnia bonarum ordinationum opera perſuaſu & conſilio temperatus. Cumque eidem paci petendæ atque offerendæ ſtudioſiſsimè inſiſteret, apud Barcinonem Hiſpanię vrbem dolo ſuorum, vt fertur, occiſus eſt. Poſt hunc Segericus rex à Gothis creatus, cum itidem iudicio Dei ad pacem pronus eſſet, nihilominus à ſuis interfectus eſt. Deinde Vallia ſucceſsit in regnum, ad hoc electus à Gothis, vt pacem infringeret: ad hoc ordinatus à Deo, vt pacem cõfirmaret. Hic igitur territus maxime iudicio Dei, quia cum magna ſuperiore ab hinc anno Gothorum manus inſtructa armis nauigijsque, tranſire in Africam moliretur, in XIIM. paſſuum Gaditani freti tempeſtate correpta, miſerabili exitu perierat: memor etiam illius acceptæ ſub Alarico cladis, cum Gothi in Siciliam tranſire conati, in conſpectu ſuorum miſerabiliter arrepti & demerſi ſunt, pacem optimam cum Honorio imperatore, datis lectiſsimis obſidibus pepigit. Placidiam imperatoris ſororem honorifice apud ſe honeſteque habitam, fratri reddidit. Romanæ ſecuritati periculum ſuum obtulit, vt ad-

uerſum

uerſum cæteras gentes, quæ per Hiſpanias conſediſſent, ſibi pugnaret, & Romanis vinceret: quamuis & cæteri Alanorũ, Vandalorum, Sueuorumq́; reges eodem nobiſcum placito depacti forent, mandantes imperatori Honorio: Tu cum omnibus pacem habe, omniumque obſides accipe: nos nobiſcum confligimus, nobis perimus, tibi vincimus: immortalis vero quæſtus erit Reipub. tuæ, ſi vtrique pereamus. Quis hæc crederet, niſi res doceret? Itaque nunc quotidie apud Hiſpanias geri bella gentium, & agi ſtrages, ex alterutro barbarorum crebris certisque nuntijs diſcimus, præcipue Valliam Gothorum regem inſiſtere patrandę paci ferunt. Ex quo vtcunque conceſſerim, vt licenter Chriſtiana tempora reprehendantur, ſi quid à conditione mundi vſque ad nunc ſimili factum felicitate doceatur. Manifeſtauimus, vt arbitror, atque oſtendimus, nõ magis verbo penè, quàm digito innumera bella ſopita, plurimos extinctos tyrannos, compreſſas, coanguſtatas, addictas, exinanitasque immaniſſimas gẽtes minimo ſanguine, nullo certamine, ac pene ſine cæde. Supereſt vt obtrectatores noſtros molitionum ſuarum

pœniteat, veritatique erubeſcant, deumque verũ & ſolum, qui poteſt omnia, credant, timeant, diligant, ſequantur: cuius omnia, & quæ mala putant, bona eſſe dicerunt. Explicui, adiuuãte Chriſto, ſecundum tuum præceptum, beatiſsime pater Auguſtine, ab initio mundi vſque in præſentem diem, hoc eſt, per annos quinque M.DCX. & VIII. cupiditates & punitiones hominum peccatorum, conflictationes ſæculi & iudicia Dei, quàm breuiſsimè & quã ſimpliciſsimè potui, Chriſtianis tamen temporibus, propter præſentem magis Chriſti gratiam, ab illa incredulitatis confuſione diſcretis. Ita iam ego certo & ſolo, quem cõcupiſcere debui, obedientiæ, meæ fructu fruor.

De qualitate autem opuſculorum tu videris, qui præcepiſti: tibi adiudicanda, ſi edas: per te iudicata, ſi deleas.

FRANC.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN PAVLI Oroſij librum Septimum Annotationes.

In Caput ſecundum.

PRincipio ſecundi.) *Lege caput primum libr. 2.* Emenſo propemodum anno 42.) *Hic numerus Chriſti nati eſt etiam apud Euſebium. ſunt tamen qui 41. & alij, qui 44. imperij Auguſti Chriſtum natum ſcribunt.*

In Caput tertium.

Anno ab V.C.DCCLII.) *Caßiodorus ſcribit Chriſtum natum Cn. Lentulo, M. Meſſalla Coſſ. qui cadunt in annum vrbis DCCL.* Sicut Suetonius.) *In Auguſto cap. 93.* Capta vrbe Hieroſoly.) *Lege infra cap. 9.*

In Caput quartum.

Tiberij vitam & res geſtas hic breuiter perſtrictas copioſè habes à Dione, Tacito, Suetonio & Zonara deſcriptas. Pilatus præſes) *De Pontio Pilato Palæſtinæ præſide, eiusq́ue rebus lege Ioſephũ Antiquit. libr. 18. Epiſtola Pilati ad Tiberium de reſurrectione Chriſti extat apud Egeſippum.* Deinde anno eiuſdem XVII.) *Numerum hunc reliquimus, quamuis non ſine cauſa Euſebium ſequantur plures, qui paſ-*

ſionem Chriſti in Tyberij annum XVIII.confert.

In Caput quintum.

De Caligula Suetonius & Dio, item Eutropius libro 7. & Euſebius in hiſtoria Eccleſiaſt. libro 2. Minocynobellinum) *Suetonius in Caligula cap. 44. Adminocinum Bellini Batauorum regis filium, habet.* Spreta legatione Philonis) *De hac legatione Euſebius libro 2 cap. 5. Ioſephus libro 18. Antiquit. cap 10.* Pilatus autem) *Pilatus anno ſecundo imperij Caligulæ ſibi manus intulit. Caßiodorus & Euſebius.*

In Caput ſextum.

De Claudio Caſare, Suetonius, Dio. Eutropius & Sex. Aurelius. Imperauit annis XIII. *menſib.* VIII. *dieb.* XX. *Ioſephus li. 20. Antiq. ca 5. Xiphilinus in Epitoma Dionis.* Exordio regni) *Anno ſecundo, Saturnino & Venuſto Coſſ. Caßiodorus. Lege Euſeb. in Chronic.* Biduum illud) *Hic locus ita recte legitur in manuſcriptis, vt cognoſcitur ex Suetonij Claudio ca. 11.* Vt verbis Suetonij) *Suetonius in Claudio ca. 17.* Fames grauiſsima) *De hac fame Lucas in Actis Apoſtol. ca. 11. Ioſephus Antiq. li. 20. ca 2. Euſebius hiſtoriæ Eccleſ. li. 2. ca. 8.* Inter Therani) *Idē Caßiod. & Euſeb. in Chronicis. De Thera & Theraſia Strabo li 10.* Anno eius VII.) *De hac ſeditione Ioſephus Antiq. li. 20. ca 4. Euſebius Eccleſ. hiſt. lib. 2. cap. 19.* Sed me magis Sueto.) *Sueton. in Claudio ca. 24.*

In Caput ſeptimum.

Neronis vitam & res geſtas ſi vis cognoſcere, lege preter

præter Suetonium & Dionis epitomam. Taciti lib. 13. 14. 15. & 16. Vrbis Romæ incendium.) *De hoc incendio Tacitus lib. 15.* Chriſtianos ſupplicijs) *Meminit Tacitus li. 15. Suetonius ca. 16. lege Auguſtinũ de Ciuit. Dei li. 18. ca. 52. Egeſippum li. 3. Euſeb. hiſtoria Eccleſ. li. 2. cap. 25.*

In Caput octauum.

Galba apud Hiſpanias) *Lege Tacitum li. 15 & Sueton. Sed Galbæ vita diligẽter à Plutarcho ſcripta inprimis legenda. Idem Othonem deſcripſit, de quo Xiphilinus, Suetonius, Eutrop. & alij.* Bebriacum) *Bebriacum habet etiam Tacitus li. 18. Eutrop. libr. 7. Suetonius & Sex. Aurelius. Sed non puto negligendũ quod in Gualtheri libro eſt, Betriacum: nam & Plutar. in Othone* βητριακὸν *habet.* Sabinum Veſpaſ. fratrẽ) *Xiphilinus in Vitellio de Sabino inquit,* συγγενὴς ὄυτος οὐεσπασιανȣ̃. *Cum Oroſio Tacitus, Eutropius, cæteriq; faciunt.*

In Caput nonum.

In Carmelo monte) *Ita recte legitur in manu ſcriptis. Lege Suetonium in Veſpaſiano cap. 4. Sed de bello Iudaico Ioſephi libri omnia abunde ſuppeditabunt.* DC. millia Iudæor.) *Idem numerus eſt apud Euſebium. Tu præter Ioſephum lege Egeſippum libro 5.* Ioſephus vero) *De bello Iudaico libro 7. ca. 17.* Siquidem Achaia, Lycia) *Eadem Eutrop. lib. 7. Suetonius in Veſpaſiano ca. 8.* Anno ab V.C.) *Titi vitam ſcribunt copioſè Xiphilinus & Suetonius, breuiter Eutropius & Sex. Aurelius.* Veſuuij) *Incendium Veſuuij montis lege apud Xiphilinum*

linum in Tito. Meminit Suetonius in Tito cap. 8. & Plinius in Epiſtolis.

In Caput X.

De Domitiano Xiphilinus, Suetonius, Eutrop. & Aurelius victor. Diurpanei) *In Gualtheri li. eſt, Diurpanis. Xiliphinus Dacorum regem, Decebalum, nominat. Eum lege, quando Tacitus, cuius Oroſius meminit, ad nos non peruenit.* Beatiſsimus Iohannes) *Sophronius ſcribit Iohannem Apoſt. in exilium relegatum anno XIIII. imperij Domitiani. Idem eſt in Euſebij Chronicis.*

In Caput XI.

De Nerua lege Xiphilinum, Eutropium, & Aurelium. Quamuis Eutropius) *Eutropius initio libri octaui.*

In Caput XII.

Per annos XIX.) *His Xiphilinus ex Dione addit, menſes VI. (Caßiodo. IIII. habet) dies XV.* Plinij Secundi) *Epiſtola Plinij ad Traianum de Chriſtianis extat li. 10.* Terræmotu) *De hoc terræmotu Euſebius in Chronic. De Antiochiæ terræmotu Xiphilinus in Traiano.* Apud Seleuciam.) *Sic Eutrop. Euſeb. & Caßiodo. At Xiphilinus ita,* καὶ ἐς σελινοῦντα κιλικίας ἐλθὼν, ἣν δὴ καὶ τραϊανούπολιν καλοῦμεν, ἐξαίφνης ἀπέψυξε.

In Caput XIII.

Hadriani vita ex Dione à Xiphilino, & à Spartiano deſcripta extat. Per epiſtolá ad Minucium) *Huius epiſtolæ exemplum legitur in Eccleſiaſt. hiſtoria Eu-*

ria Euſebij lib.4.ca.9. Iudæos ſane perturb.) *De hoc bello Xiphilinus, qui ſcribit Hadrianum colonia Hieroſolymam deducta vrbem, Aeliam Capitolinam appellaſſe.*

In Caput XIIII.

Antonini Pij vita ad Diocletianum ſcripta à Capitolino extat. Valentinus hæreſiarches) *Lege Euſebij hiſtoriam libr.4.cap.10. & deinceps. Iuſtini liber inter opera ipſius à Roberto Stephano impreſſus extat.*

In Caput XV.

M.Antoninus) *Huius quoque Antonini vitam Capitolin.deſcripſit. De eodem Xiphilinus è Dione.* Secuta eſt lues) *De hac peſte Lampridius. & Euſebius in Chronico.* Quidam milites) *Mileteni hi milites erant. de quibus contra Dionem Xiphilinus in Antonino philoſopho. Lege præterea Euſebium hiſtoriæ Eccleſ.lib.5.cap.5.*

In Caput XVI.

Commodi vitam deſcripſerũt Lampridius. Xiphilinus, & Herodianus li.1. Aelius Pertinax) *Pertinacis vitam Capitolinus deſcripſit. De eodem Herodianus lib.2.Xiphilinus.& Eutropius.* Iuliani Iuriſperiti.) *De hoc Iuliano Spartianus, Xiphilinus, Herodianus, & alij.* Pontem Muluium) *Sic libri manuſcripti hoc nomen infra quoq; edunt cap. 28. nec aliter in vetuſtis Salluſtij libris ſcriptum inuenio.*

In Caput XVII.

Seuerus genere Afer) *Seueri vitam Spartianus*

 ſcripſit.

*ſcripſit.De eodem Xiphilinus & Herodianus lib.2.& 3.*Contra Peſcennium) *De Peſcēnio Nigro ijdem, quos modo nominaui.* Victor in Britannias. *De Seueri expeditione in Britannias præter ſuperiores ſcribit Caßiodorus.*

In Caput XVIII.

Caracalla) *Xiliphinus huius nominis rationē explicans* χαρακάλλον *habet. Eius vitam Spartianus deſcripſit. De eodem Herodianus lib.4.* Opilius Macrinus) *De hoc Capitolinus, Xiphilinus & Herodianus lib.4.& 5.* M. Aurelius Anto.) *De Antonino Heliogabalo Lampridius, & Herodianus lib.5.* Aurelius Alexander) *Alexandri vitam Lampridius quoque ſcripſit. de eodem Herodianus lib. 6.* Xerxem) *Ita nominatur etiam à Caßiodoro, qui Herodiano eſt,* ἀρταξέρξης ὁ περσῶν βασιλεύς.

In Caput XIX.

Maximinus) *Duorum Maximinorum patris & filij vitam deſcripſit Capitolinus. de eodem Herodianus lib.7.& 8.* Pupienus interf.) *De Pupieno & Albino Eutropius li. 9. Pro Pupieno Capitolinus & Herodianus, Maximum habent. Idē tres Gordianos vno libro complexus eſt.*

In Caput XX.

De Philippo patre, & Philippo filio Eutr. & Sex. Aurel. Milleſimus à conditione) *Milleſimus annus vrbis expletus eſt.3. anno imperij Philip. Caßi.*

In Caput XXI.

De Decio, item de Gallo & Voluſiano [redacted]

9.&

9. & *Sex. Aurel.* Morborum peſtis) *Huius peſtis inquit Euſeb. teſtis eſt Cyprian. de mortal. lib.*

In Caput XXII.

Valerianus in Rhetia) *De Valeriano & Gallieno legendus eſt Trebellius Pollio, qui vtriuſque vitã ſcripſit.* Conſpirant intrinſecus tyranni) *Triginta tyranni eo tempore imperio Romano extiterunt: de quibus Pollionis liber extat.*

In Caput XXIII.

Claudij vitam Trebellius ſcripſit, Aureliani Vopiſcus, qui etiam Quintilli meminit. Lege præterea Eutropium & Aurelium. Eripe me his) *Lege Pollionem in Tetrici tyranni vita.*

In Caput XXIIII.

Taciti, Floriani, Probi, Saturnini, Proculi & Bonoſi vitæ à Flauio Vopiſco deſcriptæ extant: quas lege. Syrmium) *Herodiano libro 7.* σίρμιον μεγίςη παιόνων πόλις *eſt.* Carus Narbon) *De Caro Vopiſcus, & Sex. Aurel. Eoſdem de Carino & Numeriano conſule.* Cochem) *Schonhouij Eutropius, Corchen, habet: meus manuſcripius, Soanen.*

In Caput XXV.

Vacaudas) *Schonhouij Eutropius habet, Baucadarum nomen, meus, Bagaudarum. Quæ autem hic ab Oroſio ſcribuntur, ea ſunt quoq; in Eutropij lib. 9. & apud Sext. Aurelium.*

In Caput XXVIII.

[illegible]ntinus imperat) *Conſtantini vitam copioſè*

pioſè Euſebius libris quinque deſcripſit. De eodē Sex. Aurelius & Eutropius. Arrius Alexādrinæ vrbis) *De Arrio & concilio Niceno tam multa ſcriptores eccleſiaſtici, vt mihi tacendum putem.* Vrbem nomine ſuo) *Conſtantinopolim intelligit, quæ prius Byzantium erat.*

In Caput XXIX.

De Conſtantini tribus filijs, qui illi in imperio ſucceſſerunt, Eutropius libro vlt. Cui Helena) *Eutropius ſcribit Conſtantem periſſe haud longe ab Hiſpanijs in caſtro, cui Helenæ nomen eſt. Schonhouius nō recte, caſtris, legit, quod ex Caßiodoro & Hieronymi Chronico perſpicitur.* Vetranionem) *Ita hoc nomen ſcribitur etiam in meo Eutropio.*

In Caput XXX.

De Iuliano Eutropius & Sex. Aurelius: copioſißime vero Ammianus Marcellinus libro 22. & deinceps.

In Caput XXXI.

Iouinianus) *De hoc Eutropius extremo libro decimo, Ammianus lib. 25. & Sex. Aurelius.*

In Caput XXXII.

Quæ deinceps Oroſius ſcribit, ea Paulus Diaconus quoque perſequitur in ſua hiſtoria, quam Eutropio adiunxit. Vnde qui volet, ea petere poteſt: nos, qui in ijs nihil quod annotatione opus habeat, inuenimus, hic finem facimus.